ISSN 2335-2086

TEORIJA IR PRAKTIKA: STUDENTIŠKOS ĮŽVALGOS

THEORY AND PRACTICE: STUDENT INSIGHTS

Tarptautinė studentų konferencija

International Students Conference

2018 11 15

Tarptautinė studentų konferencija “Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos“
International Students Conference “Theory and Practice: Student Insights”

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS:
Pirmininkė -
Evelina Darulienė, Studentų paslaugų centro koordinatorė, Socialinės gerovės centro vadovė, Kolpingo kolegija
Nariai:
Dalia Gineitienė, Tarptautinių ryšių vadybininkė/Erasmus programų koordinatorė
Vilma Blaževičiūtė, konferencijos koordinatorė (KOK SA), Kolpingo kolegija
Simona Astasevičiūtė, konferencijos koordinatorė, Kolpingo kolegija
doc. dr. Rūta Meištė, Ekonomikos ir verslo centro vadovė
doc. dr. Regina Navickienė, Ekonomikos ir verslo centro lektorė
doc. dr. Iveta Vanagirytė – Kabašinskienė, Ekonomikos ir verslo centro lektorė
Gintarė Trakelytė, Patirtinio mokymosi centro koordinatorė

THE ORGANIZING COMMITTEE:
Chairperson:
Evelina Darulienė, Coordinator of Student Service Center, Head of Center of Social Welfare, Kolping University of Applied Sciences
Members:
Dalia Gineitienė, International Relations Coordinator/Erasmus Program Coordinator
Vilma Blaževičiūtė, Conference Coordinator (KOK SA), Kolping University of Applied Sciences
Simona Astasevičiūtė, Conference Coordinator, Kolping University of Applied Sciences
Ass.prof. Rūta Meištė, Head of Economics and Business Centre, Kolping University of Applied Sciences
Ass.prof. Regina Navickienė, Lecturer of Economics and Business Centre, Kolping University of Applied Sciences
Ass.prof. Iveta Vanagirytė – Kabašinskienė, Lecturer of Economics and Business Centre, Kolping University of Applied Sciences
Gintarė Trakelytė, Coordinator of Experiential Learning Center

Autorių tekstų kalba ir stilius neredaguoti.
Authors’ papers were not edited.

PRATARMĖ

Šiame leidinyje pristatoma 2018 m. lapkričio 15 d. Kolpingo kolegijoje įvykusi ir rekordinio dalyvių skaičiaus sulaukusi Tarptautinė studentų konferencija „Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos“.

„Neprisirišk prie nereikšmingų dalykų. Daugelis žmonių pražudo save per niekingus pomėgius. Todėl labai susimąstyk, kaip tu praleidi savo laiką.“ (Kunigas Adolfas Kolpingas).

Prieš septyniolika metų Kolpingo kolegijoje pradėtos organizuoti studentų konferencijos, kuriose studentai dalinosi atliktų tyrimų, projektinės veiklos rezultatais, įgyta akademine patirtimi Lietuvoje ir užsienyje. Šiais metais jau septintoje tarptautinėje studentų konferencijoje „Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos“ sveikinome Kolpingo kolegijos, Panevėžio kolegijos, Utenos kolegijos, Vytauto didžiojo universiteto, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto, Marijampolės kolegijos ir Daugavpils universiteto studentus. Konferencijos metu pranešimus socialinių mokslų ir verslo srityse skaitė 46 dalyviai. Iš viso konferencijoje dalyvavo net 110 dalyvių. Turėjome progą pasidžiaugti savanorėmis, atvykusiomis iš Ispanijos ir Ukrainos.

Konferencijos metu įgyta patirtimi ir teorinėmis įžvalgomis studentai dalijosi 3 darbo grupėse: „*Socialinių mokslų studijų srities studentų patirtys ir perspektyvos šiuolaikinėje visuomenėje*“, „*Verslo bei turizmo studijų srities studentų patirtys ir perspektyvos šiuolaikinėje visuomenėje*” bei „*Užsienio studentų patirtys ir perspektyvos šiuolaikinėje visuomenėje*“.

Konferencijos metu Lietuvos ir užsienio šalių studentams suteikiama galimybė susipažinti, pasidalinti turima patirtimi, tinkamai pasirengti dalyvauti kituose moksliniuose – praktiniuose renginiuose bei smagiai praleisti laiką drauge. Konferencijos metu, studentai domėjosi pristatomais pranešimais, aktyviai uždavinėjo klausimus.

Konferencijos organizatoriai dėkoja visiems šių metų konferencijos dalyviams už bendradarbiavimą ir tikisi, kad leidinys pateisins lūkesčius ir paskatins tęsti šią gražią tradiciją.

FOREWORD

This publication presents the international students’ conference “Theory and Practice: Student Insights”, which took place on 15 Nov 2018 at Kolping University of Applied Sciences and received a record number of participants.

“Don’t get into insignificant things. Many people are killing themselves through trivial hobbies. So consider how you spend your time” (Priest Adolf Kolping).

Seventeen years ago the first students’ conference was organized at Kolping University of Applied Sciences, where students shared the results of their research and project activities, gained academic experience in Lithuania and abroad. This year we congratulated students of Kolping University of Applied Sciences, Panevėžys University of Applied Sciences, Utena University of Applied Sciences, Vytautas Magnus University, Lithuanian University of Health Sciences, Marijampolė University of Applied Sciences and Daugavpils University on the seventh international students’ conference “Theory and Practice: Student Insights”. During the conference, 46 participants read social sciences and business reports. A total of 110 participants attended the conference. We had the opportunity to welcome a volunteers from Spain and Ukraine.

During the conference, students shared experience and theoretical insights in 3 working groups: “Students’ Experiences and Perspectives in Social Sciences of Modern Society”, “Students’ Experiences and Perspectives in Business and Tourism Studies in Contemporary Society” and “Experiences and Perspectives of Foreign Students in Contemporary Society”.

During the conference, Lithuanian and foreign students are given the opportunity to get acquainted, to share their experience, to prepare for participation in other scientific and practical events and to spend time together. During the conference, students studied reports and actively participated in the discussions.

The organizers of the conference thank all the participants of the conference for their cooperation and hope that the publication will meet the expectations and will encourage the continuation of this beautiful tradition.

TURINYS/CONTENTS

SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE
EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES IN CONTEMPORARY SOCIETY **8**

1. JOLANTA BOREL, AGATA FIODOROVIČ
JAUNIMO ĮSIDARBINIMO GALIMYBĖS IR PROBLEMOS **8**

2. BEATRIČĖ ČEPAUSKAITĖ
SENIŪNIJOJE GYVENANČIŲ ŠEIMŲ SOCIALINIŲ POREIKIŲ TENKINIMAS **18**

3. MYKOLAS DEIKUS
VYSKUPO P. A. BALTAKIO VADOVAVIMO LIETUVIŲ IŠEIVIJOS PARAMOS FONDUI MODELIO PRINCIPAI **26**

4. ZITA RILIŠKIENĖ
SMURTO ŠEIMOJE PASEKMĖS SUAUGUSIEMS VAIKAMS **35**

5. JUDITA RALYTĖ, GYTIS JAKŠTAS
TARPTAUTINIS KOMANDINIS DARBAS **45**

6. VYTAUTĖ TIKNIUTĖ
SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE **50**

7. DOVILĖ TOTULYTĖ
TARPINSTITUCINIO BENDRADARBIAVIMO KOORDINATORIUS **57**

8. EVELINA ZUTKYTĖ, JURGITA JOČENKAITĖ
SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGO (2006) 2014 METŲ AKTUALIOS REDAKCIJOS SOCIALINIAME DARBE **64**

9. SIMONA ASTASEVIČIŪTĖ
SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA DIRBANT SU VAIKAIS, TURINČIAIS AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ **70**

10. EGLĖ ALELIŪNAITĖ
VAIKŲ DIENOS CENTRO VEIKLA KAIMO BENDRUOMENĖJE **76**

11. RASA BAJORAITĖ, GINTARĖ NORVAIŠAITĖ
SOCIALINIS DARBAS SU ŠEIMA: ATVEJO VADYBININKAS LIETUVOJE
SOCIAL WORK WITH FAMILY: CASE MANAGER IN LITHUANIA **83**

12. EGLĖ JASULEVIČIŪTĖ
VISUOMENĖS POŽIŪRIS Į ASMENIS TURINČIUS PROTINĘ NEGALIĄ INTEGRACIJĄ VISUOMENĖJE
THE PUBLIC VIEW OF THE INTEGRATION OF PEOPLE WITH INTELLECTUAL IN SOCIETY **88**

13. EVELINA GEČAITĖ
SAVANORIŠKOS VEIKLOS PATIRTYS JAUNIMO ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE
EXPERIENCE OF VOLUNTARY ACTIVITIES IN YOUTH PENITENTIARY INSTITUTIONS **97**

14. KAMILĖ KOPŪSTAITĖ
INTELEKTO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ JAUNUOLIŲ LYTINIO BRENDIMO IŠŠŪKIAI **106**

15. SIMONA ŽIŪKAITĖ
VISUOMENĖS ŠVIETIMAS SENO ŽMOGAUS ATŽVILGIU **114**

VERSLO BEI TURIZMO STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE **119**
EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF BUSINESS AND TOURISM IN CONTEMPORARY SOCIETY

16. RIMA BUBULAITĖ
TARPKULTŪRINIAI KONFLIKTAI IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI **119**

17. GRETA KUPRYTĖ
NEUROMARKETINGO PRINCIPŲ TAIKYMAS POILSINIŲ VIEŠBUČIŲ ANIMACINĖJE VEIKLOJE **126**

18. KOTRYNA NAGYTĖ
DRAUDIMO PRODUKTŲ PALYGINAMOJI ANALIZĖ PAGAL VARTOTOJŲ POREIKIUS **134**

19. MONIKA SKARŽINSKAITĖ
PROTŲ NUTEKĖJIMAS: SITUACIJA BALTIJOS ŠALYSE
BRAIN DRAIN: SITUATION IN THE BALTIC STATES **147**

20. KARINA STAŠINSKAITĖ
DRAUDIMO BENDROVIŲ PRODUKTŲ YPATUMAI IR PALYGINAMOJI ANALIZĖ LIETUVOJE **158**
PECULIARITIES AND COMPARATIVE ANALYSIS OF INSURANCE COMPANIES PRODUCTS IN LITHUANIA

21. GYTIS PIKČILINGIS
LAIMĖS EKONOMIKA: SOCIALINIO, EKONOMINIO IR POLITINIO VAIDMENS PARADOKSAS VISUOMENĖJE **174**

22. RAMINTA VARNELYTĖ **182**
ELGESIO KULTŪRINIŲ DETERMINANTŲ IR EMPATIJOS SĄSAJOS EKOTURIZMO SEKTORIUJE

23. KOTRYNA BARTAŠEVIČIŪTĖ
TARPKULTŪRINIAI KONFLIKTAI IR KOMUNIKACIJOS KLIŪTYS PORTUGALIJOS ATVEJU **191**

24. JUSTINA PLISKAITYTĖ
KULTŪRINIO ŠOKO FENOMENAS TEORINIU ASPEKTU
197

STUDENTS‘ EXPERIENCES IN THE INTERCULTURAL CONTEXT **203**
(STUDENTŲ PATIRTYS TARPKULTŪRINIAME KONTEKSTE)

25. NICOLE BALZER
SYSTEMIC SOCIAL WORK WITH CHILDREN IN SOUTH AFRICA **2003**

26. UGNĖ GAURILČIKAITĖ
TARPKULTŪRINĖS KOMUNIKACIJOS SVARBA INTERNACIONALIZUOTOSE STUDIJOSE **210**

27. ŽYGIMANTAS KVIETINSKAS
VARTOTOJO ELGSENA IR JĄ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI **217**

28. SARAH MAKAR
GENDER INEQUALITY IN EGYPT **223**

29. *RAIVIS MALNAČS*
TOURISM IN DAUGAVPILS: OPPORTUNITIES AND SOLUTIONS **228**

30. *EXPÓSITO MARTÍNEZ, CRISTINA*
BRIEF REVIEW ABOUT THE ENVORIMENTAL SITUATION AND ITS PROTECTION IN SPAIN **235**

31. *RIMA VELIČKAITĖ*
ADAPTACIJOS ASPEKTAI TARPKULTŪRINIAME BENDRVIME ERASMUS STUDENTŲ MAINŲ PROGRAMOSE: GRAIKIJOS ATVEJAS **242**

32. *CAROLINE CHIGBO*
TEACHING SECONDARY MATHEMATICS THROUGH SOCIAL ISSUES RESEARCHING ON INEQUALITY **247**

33. *JOSEPH AIGBOLOSIMON, FAMOUS* **257**
THE CONTROVERSIAL NATURE OF HOMELESSNESS IN EUROPE

SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE
EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES IN CONTEMPORARY SOCIETY

JAUNIMO ĮSIDARBINIMO GALIMYBĖS IR PROBLEMOS

Jolanta Borel, Agata Fiodorovič
Vilniaus kolegija, Ekonomikos fakultetas
Vadovė Laima Steiblienė

ANOTACIJA

Straipsnio tikslas – apžvelgti jaunimo užimtumo situacijos pokyčius ir išanalizuoti jaunimo įsidarbinimo galimybes bei jaunimo įsidarbinimo problemas. Pateiktos priemonės jaunimo užimtumui didinti. Mokslinės literatūros bei duomenų analizės parodė, jog jaunimo užimtumo problemos yra gan sudėtingos ir jos negali būti išspręstos tik Darbo biržos ar Sodros jėgomis. Jaunimui labai stinga tam tikrų žinių apie greitai kintančią situaciją darbo rinkoje. Mokslinės literatūros ir duomenų analizės parodė, kad geriausi rezultatai yra gaunami, kai jaunimui padeda ne tik Darbo birža ir Sodra, o prie šios veiklos dar prisijungia ir dalyvauja savivaldybių institucijos, verslo inkubatoriai, darbdavių asociacijos ir nevyriausybės organizacijos. Taip pat šiame straipsnyje išanalizuotos darbo rinkos ir jaunimo sąvokos. Atlikta anketinė apklausa, kuria siekta išanalizuoti jaunimo įsidarbinimo problematiką darbo rinkoje.

Pagrindiniai žodžiai: *jaunimas, darbas, darbo rinka, užimtumas, įsidarbinimas.*

Youth employment opportunities and problems.

University of Applied Sciences faculty of Economics
Jolanta Borel, Agata Fiodorovič

ĮVADAS

Darbo rinka – darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jo kaina – darbo užmokestis. Taip darbo rinka apibūdinama kaip rinkos ekonomikos sudedamoji dalis.

Jaunimas – tai socialinė grupė, kuri užtikrina pereinamumą ir raidą visuomenėje.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti jaunimo įsidarbinimo problematiką darbo rinkoje.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti darbo rinkos ir jaunimo sąvokas.
2. Apžvelgti literatūros analizę susijusią su jaunimo įdarbinimo galimybėmis ir šios problemos sprendimo būdus.
3. Išanalizuoti pagrindines Lietuvos darbo rinkos problemas, vyraujančias joje tendencijas bei specifines problemas, būdingas jaunimo amžiaus grupei.
4. Išanalizuoti anketinės apklausos duomenis.

Metodai: mokslinės teorinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizė, anketinės apklausos analizė.

JAUNIMAS KAIP ATSKIRA SOCIALINĖ GRUPĖ

Jaunimas – tai socialinė grupė, kuri užtikrina pereinamumą ir raidą visuomenėje. Ši socialinė grupė skiriasi nuo kitų amžiaus grupių pagal savo socialines bei politines nuostatas, padėtį darbo rinkoje ir aišku pagal aktyvumo lygį. Jaunimas yra liberalesnių pažiūrų, socialiai ir geografiškai mobilesnis bei imlesnis pokyčiams nei vyresni žmonės. Jaunimas nėra linkęs indentifikuotis su vyresniųjų karta, nes jis yra ne tik socializacijos įtakų objektas ir santykių visuomenės struktūroje produktas, bet ir aktyvus socialinių

pokycių veiksnys. Kiekviena jaunimo karta turi tik jai būdingus bruožus, kuriais ji skiriasi nuo savo tėvų kartos ar kitų kartų, išplėtodama tik jai būdingas raiškos formas, priklausomai nuo ekonominių, socialinių ir politinių to meto gyvenimo ypatumų. Iš tikrųjų tai yra ypatinga visuomenės dalis, turinti savo tam tikrą problematiką, savybes, interesus ir kuriai reikalingas valstybės bei kitų visuomenės institucijų dėmesys.

Jaunimo išskirtinumas yra siejamas su žmogaus gyvenimo laikotarpiu, kuomet yra integruojamas į visuomenę, bręstama ir tampama nepriklausomais, bandoma įsitvirtinti darbo rinkoje, pradedama kurti savo šeima bei materialinė gerovė.

Jaunystė tai kiekvieno žmogaus puikus amžiaus tarpsnis, kai formuojasi žmogaus asmenybė. Šiuo laikotarpiu žmonėms iškyla be galo daug problemų, kurių dėja jie dažnai negali įveikti savo jėgomis. Galima išskirti daug problemų, kurie vyrauja pasaulyje, bet svarbiausios problemos, o ypač žmonių problemos yra jaunimo nusikalstamumas, kuris kiekviena diena daugėja, nedarbas, būsto problemos, užimtumo ir pan. Kai kurie jauni žmonės yra nepatenkinti mokykla, jie prastai mokosi ir neįgyja profesijos, tarp jų yra daug bedarbių, piktnaudžiaujančiųjų narkotikais ir alkoholiu, daug benamių bei gaunančių mažas pajamas. Taigi jauno žmogaus ir jo aplinkinių nesugebėjimas spręsti kylančias problemas dažnai sukelia tiek atskiriems asmenims, tiek visai visuomenei sunkių pasekmių.

JAUNIMO ĮSIDARBINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, Lietuvoje 2017 m. I pusm. Sumažėjo darbo biržoje registruoto jaunimo. Į darbo biržą dėl darbo paieškos kreipėsi 37,2 tūkst. jaunų 16-29 m. asmenų, 2016 m. II ketv. jų buvo 82,5 tūkst. 2017 m. I pusm. jauni bedarbiai sudarė mažesnę bedarbių dalį nei prieš metus, 30,3 proc. visų bedarbių buvo jaunesni nei 30 m. (per tą patį laikotarpį prieš metus – 31,4 proc.). (žr. 1 pav.)

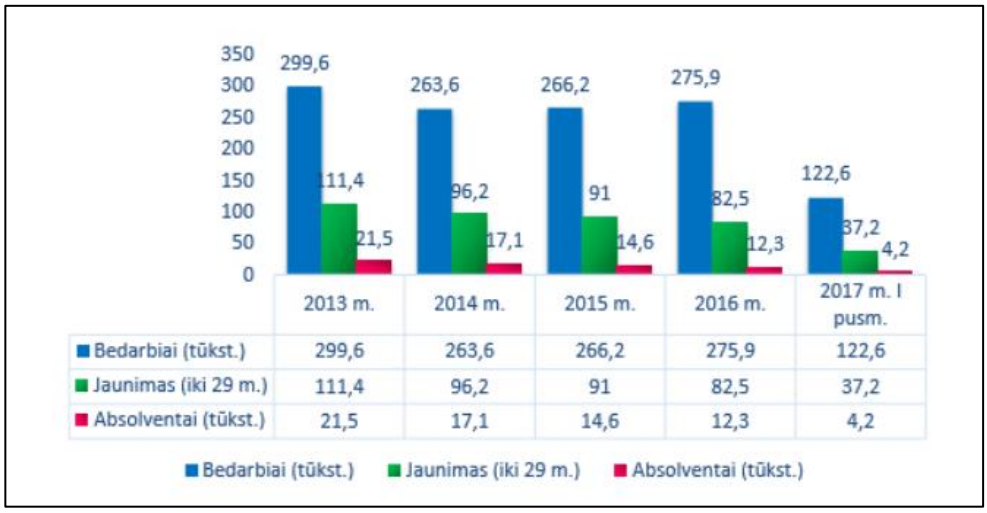

1 pav. Bedarbių skaičius, tūkst.

Taigi, galima teigti, kad jaunimo nedarbas yra aktualiausia jaunimo socialinė problema. Įdarbinant jauno amžiaus žmones darbdaviai atsižvelgia ne tik į įgytą jų išsilavinimą, bet ir į kitas savybes į tokias kaip: gebėjimas bendrauti, organizuoti, kurti ir dirbti komandoje. Šitoje vietoje išsiskiria darbdavio ir jaunuolio požiūris į šiuos gebėjimus, nes jaunuoliai dažniausiai mano esą puikiai tai įvaldę studijų metu, o dauguma darbdavių į tai žiūri priešingai ir yra įsitikinę, kad mokslas remiasi teorinėmis žiniomis nesuteikdami jaunuoliams užtektinai praktinių įgūdžių. Yra plačiai priimta, kad dauguma įgūdžių yra įgyjama dirbant darbą tik realiose situacijose. Tuo labiau, kad jaunuoliai dažnai praleidžia

paminėti faktą, kad gerai išmano informacines technologijas, kas yra plačiai būdinga šiai kartai. Be viso ko, informacinės technologijos ir paslaugų sektorius yra neatsiejamos dalys ir nepaminėtas, atrodytų, nelabai reikšmingas faktas gali daug ką nulemti. Tai darbdavio akimis yra rizikingas žingsnis priimant tokį darbuotoją, ypač kriziniu laikotarpiu, nes didžioji dalis paslaugų įmonių Lietuvoje buvo priverstos mažinti darbo etatus, ko pasakoje darbo biržoje netrūkstą įvairią kvalifikaciją ir išsilavinimą įgijusių darbo ieškančių žmonių, todėl jaunimas yra nustumiamas į šalį

JAUNIMO INTEGRACIJA Į DARBO RINKĄ

2018 m. sausio 1 d. buvo registruoti 24,1 tūkst. 16 - 29 m. jaunuolių, tai 0,3 tūkst. mažiau nei prieš metus (2017 m. sausio 1d. jų buvo 24,4 tūkst.). 2018 m. sausio 1d. 16 - 29 m. jaunimas sudarė 15,8 proc. visų bedarbių (2017 m. sausio 1d. - 16,1 proc.). (žr. 2 pav.)

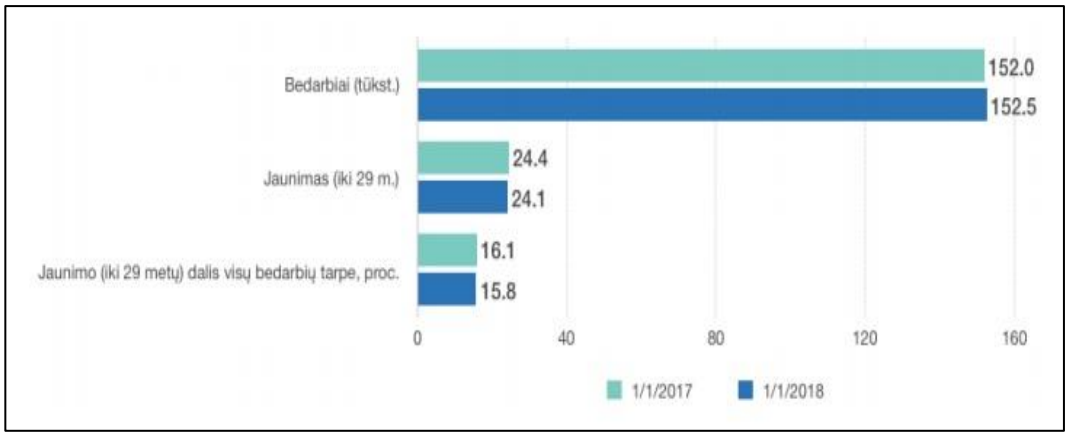

2 pav. Bedarbių skaičius, tūkst.

Taigi, siekiant mažinti jaunimo nedarbą, svarbu skatinti jaunų bedarbių integravimąsi į darbo rinką. Integracija – tai dalių sujungimas į visumą, atkūrimas, atsinaujinimas. Integracija gali būti apibūdinama kaip kiekvieno individo prigimtinė teisė visapusiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime (Gudžinskienė, Jurgutienė, 2010). Prie jaunimo integracijos į darbo rinką prisideda ir Lietuvos darbo birža, kuri teikia įvairias paslaugas ir priemones, padedančias įsidarbinti. Jauniems bedarbiams integruoti į darbo rinką naudojamos įvairios priemonės, jas galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priskiriamas nuolatinis arba terminuotas įdarbinimas, o antrajai grupei priskiriamos aktyvios darbo rinkos priemonės, kurios apima remiamą įdarbinimą (t. y. Darbo įgūdžių įgijimas, viešieji darbai), profesinį mokymą, darbo rotaciją, darbo vietų steigimą. A. Kriščiūnienės (2011) atliktas tyrimas patvirtino, kad asmenys, siekiantys integruotis į darbo rinką, vis dažniau domisi galimybe įsidarbinti laikinai, pasinaudodami įdarbinimo agentūrų paslaugomis. Tačiau D. Jong ir R. Witte (2008) pabrėžė, kad laikinasis įdarbinimas nėra tinkama integracijos į darbo rinką priemonė, nes ilgainiui tokia įdarbinimo forma gali turėti neigiamą poveikį tolesnėms asmens įsidarbinimo galimybėms. Daugumoje mokslinėje literatūroje yra išskiriamos pagrindinės problemos ir kliūtis, kurios neleidžia jaunimui įsitvirtinti darbo rinkoje. (Karamessini, 2010; Semboja,2007; Ryan, 1999) įskirdami pagrindines jaunimo galimybes įsidarbinti pabrėžia, kad vertėtų skatinti jaunimo susidomėjimą profesinio rengimo įstaigomis, nes darbdaviai iš jaunimo tikisi praktinių, o ne teorinių įgūdžių. Taip pat mokslininkai (Hannan et al., 1996) teigia, kad prie jaunimo įsidarbinimo problemų prisideda ir pačios valstybės sunkmetis, atėjus ekonominei krizei dauguma darbdavių stengiasi išlaikyti ilgamečius darbuotojus, o jaunimas lieka neįvertinti dėl patirties ir stažo trūkumo. Tačiau kyla kitas klausimas kaip jaunimui įgauti patirties jei

niekas nenori jų įdarbinti. Minėtų autorių atlikti tyrimai rodo, kad Europos sąjungos šalyse taip pat ir Lietuvoje vyrauja struktūrinis nedarbas, kuris teorinėje apibrėžtyje apibūdinamas kaip darbo paklausos neatitikimas darbo pasiūlai. Todėl ir kyla problemos jaunimo įdarbinimo galimybėms. Pagal pateiktus duomenis (žr. 1 pav.) galime teigti, jog kiekvienais metais bedarbių jaunų žmonių skaičius mažėja, tačiau vis tiek yra tų, kurie negali rasti sau tinkamo darbo, galbūt to priežastis yra, kad jie pasirinko ne paklausias specialybes, kuriose darbo vietos yra perpildytos daugeliui metų pirmyn. Dauguma iš jų rinkosi ne itin paklausias specialybes arba kaip tik rinkosi labai paklausios, kurių specialistų darbo vietos Lietuvoje jau senai yra užpildytos. Jaunimo nedarbo priežastimis gali būti tiek įvairūs šalies socialiniai veiksniai, taip pat ir šalies eknominis kontekstas - ekonominė krizė Lietuvoje. Kitos galimybės, kurios galėtų paskatinti palankesnes jaunimo įdarbinimo sąlygas :švietimo ir įdarbinimo institucijų tarpusavio sąveika (Beresnevičiūtė, Poviliūnas, 2007), studijų ir darbo suderinimo galimybės, taip pat darbo užmokesčio reguliavimo priemonės motyvuojančios jaunus specialistus ieškotis darbo pagal savo specialybę.

Jaunimo integraciją į darbo rinką veikia daugybė įvairaus pobūdžio veiksnių: paslaugų ir gamybos sferos plėtojimas, išsimokslinimas, darbo motyvacija, sveikata, šeimos narių pragyvenimo šaltiniai bei gyvenimo lygis. Veiksniai gali būti grupuojami remiantis įvairiais kriterijais. Veiksnius, įtakojančius jaunimo integracijos į darbo rinką procesus, galima sugrupuoti i **egzogeninius** (išorinius) ir **endogeninius** (vidinius).

Egzogeniniai – nuo konkretaus asmens nepriklausantys veiksniai, kurių jis tiesiogiai negali reguliuoti. Jie apima bendraekonominius, socialinius, demografinius, geografinius, politinius veiksnius, kurie tiek teigiamai, tiek neigiamai įtakoja jaunimo užimtumo lygį. Jaunimo aktyvumo ir užimtumo lygius kelia jaunų darbininkų ir specialistų sugebėjimas prisitaikyti prie sparčiai kintančių darbo rinkos sąlygų. Tačiau, visgi, dauguma darbdavių mano, kad jauni darbuotojai dažnai stokoja profesinio pasirengimo, neturi reikiamos patirties.

Žiūrint iš socialinės pusės ir aptariant socialinius veiksnius, galime pastebėti, kad socialinis gyvenimas yra labai įvairus ir sudėtingas. Šeima yra pirmas institutas, kuris auklėja ir „paleidžia“ jaunuolį į tolimą gyvenimą. Tėvai yra vieni iš svarbiausių žmonių lemiančių jaunos asmenybės formavimąsį, jie perduoda socialines vertybes, moko dorovės, moralės ir kitų asmeniui svarbių dalykų. Taigi, vis dėlto didelę įtaką daro tėvai būtent nuo jų padėties jiems sudaromos galimybės siekti aukštojo mokslo. Kuo šeimos sunkesnė socialinė padėtis, tuo jaunuoliui sunkiau integruotis tiek į visuomenę, tiek į pačią darbo rinką.

Jaunimo norą mokytis, gauti tam tikrų žinių, kopti karjeros laiptais sąlygoją mokslo svarbos supratimas, materialinės gerovės siekimas. Norincių studijuoti jaunuolių skaičius kasmet vis didėja. Kiekvienas gali pasirinkti aukštąją ar kitokią mokyklą pagal savo poreikius, norus ir galimybes. Daugelį jaunimo noras mokytis verčia tuo pat metu ieškotis ir darbinės veiklos. Norėdami susimokėti už studijas, jaunuoliai dažniausiai susiranda darba ne pagal įgyjamą specialybę, o ten, kur galima pasirinkti laisvesnį grafiką. Taip pat ir patys darbdaviai nereikalauja aukštojo mokslo diplomo ir atitinkamai moka mažesnį atlyginimą.

Endogeniniai veiksniai – tai nuo konkretaus individo priklausantys veiksniai, kuriuos jis pats gali kontroliuoti. Jiems priskiriami *psichologiniai veiksniai* bei *kokybinės gyventojų charakteristikos*. Jaunimo integracijos į darbo rinką procesą nulemia šių grupių veiksnių sąveika. Padėtis darbo rinkoje priklauso nuo bendros ekonominės situacijos.

Analizuojant jaunimo įsidarbinimo galimybių tendencijas Lietuvoje, svarbu paminėti, jog šiuo atveju svarbi jaunų specialistų parengimo ne tik kokybė, bet ir kiekybė. Tai didelė valstybės problema paruošti tiek specialistų kiek tuo metu reikalauja pati rinka, ir tokių specialistų, kurie iškart galėtų pradėti darbinę veiklą.

Galima daryti išvadas jog jaunimo įsidarbinimo galimybės priklauso tiek nuo jų pačių veiksmų, pastangų, požiūrio į gyvenimą, nusiteikimo, tiek nuo rinkos sąlygų.

TYRIMO METODIKA IR REZULTATAI

Apklausos tikslas – išanalizuoti jaunimo įsidarbinimo problematiką darbo rinkoje.

Anketoje buvo pateikta 22 klausimų, kuriais siekiama išsiaiškinti respondentų nuomonę apie jaunimo integravimą į darbo rinką galimybes bei esamas problemas. Pagrindinių klausimų vertinimai pateikiami iliustruojant grafiškai.

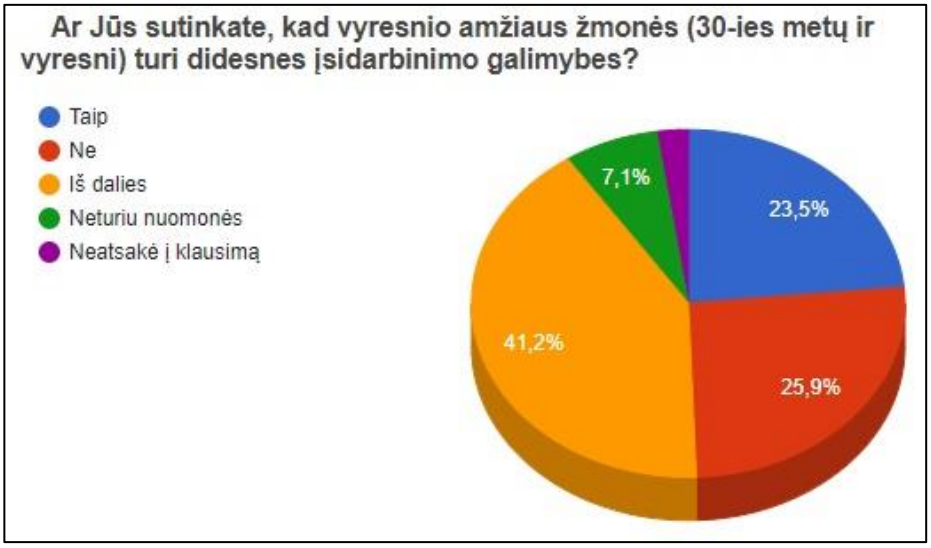

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Ar Jūs sutinkate, kad vyresnio amžiaus žmonės (30-ies metų ir vyresni) turi didesnes įsidarbinimo galimybes?“, proc.

Mažiau negu pusė respondentų sutinka, kad vyresnio amžiaus žmonės turi didesnes įsidarbinimo galimybes. Taip pat 25,9 proc. respondentų nesutinka su šia nuomone ir 23,5 proc. visiškai sutinka, kad vyresnio amžiaus žmonės turi didesnes įsidarbinimo galimybes. (žr. 3 pav.)

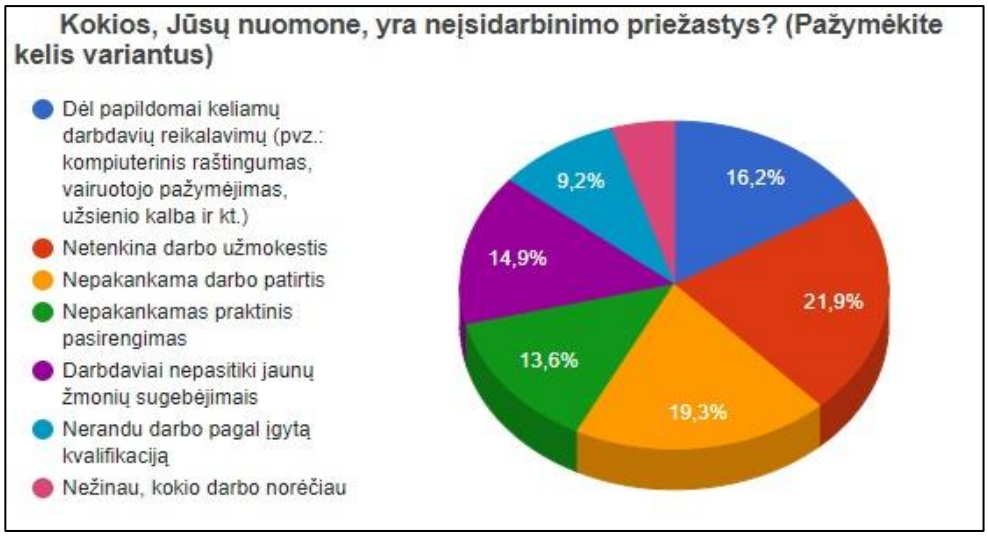

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kokios, Jūsų nuomone, yra neįsidarbinimo priežastys?“, proc.

Dažniausias neįsidarbinimo priežastis respondentai įvardino šias: netenkina darbo užmokestis, nepakankama darbo patirtis ir dar viena iš pagrindinių priežasčių tai dėl papildomai keliamų darbdavio reikalavimų. Būtent šios priežastis respondentams atrodo svarbiausios dėl ko jaunimui sunku rasti darbą. (žr. 4 pav.)

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą: „Jūsų nuomone, ko reikėtų, kad galėtumėte greičiau įsidarbinti?“, proc.

Ties šiuo klausimu respondentų nuomonės išsiskyrė. Vieni mano, jog reikia pakelti kvalifikaciją ar persikvalifikuoti, kiti, jog nesugeba tinkamai įvertinti profesinių sugebėjimų pasirenkant darbą ir tai reikėtų pakeisti. (žr. 5 pav.)

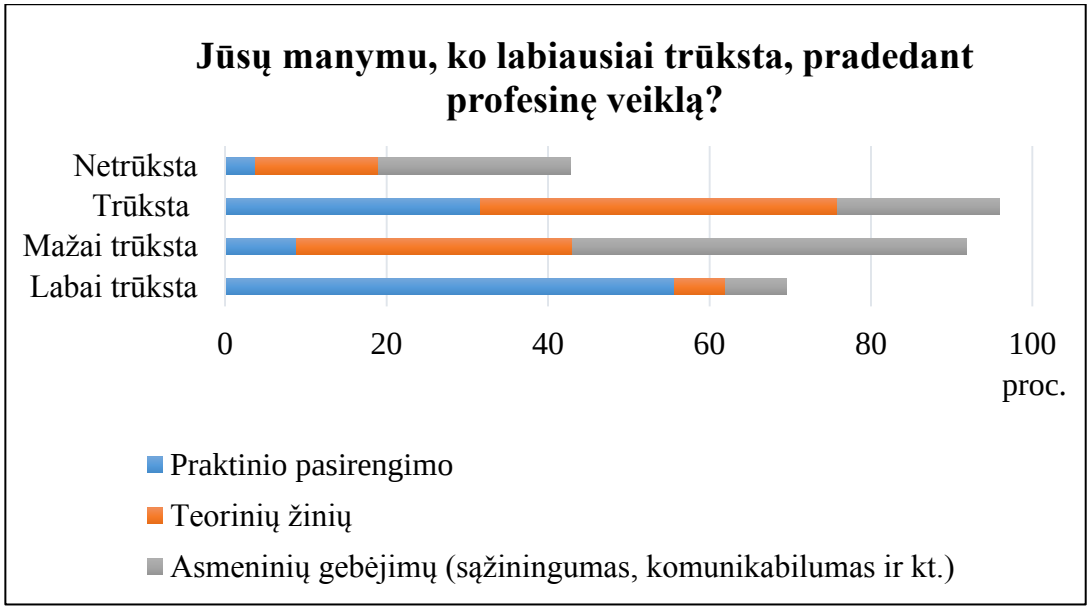

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Jūsų manymu, ko labiausiai trūksta, pradedant profesinę veiklą?“, proc.

Pateikti duomenis rodo, jog pradedant profesinę veiklą jaunimui trūksta dažniausiai teorinių žinių, o labiausiai trūksta praktinių žinių. (žr. 6 pav.)

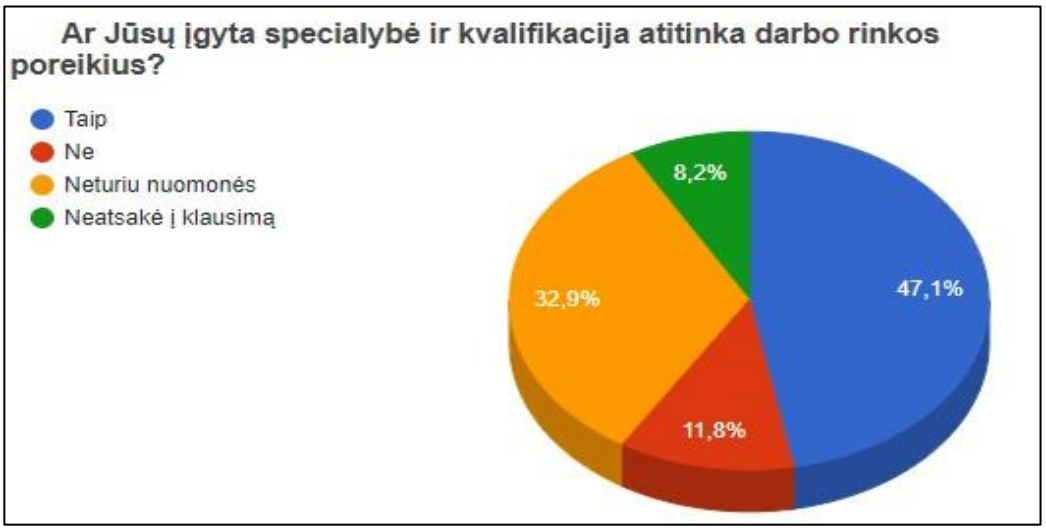

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Ar Jūsų įgyta specialybė ir kvalifikacija atitinka darbo rinkos poreikius?“, proc.

Beveik pusė respondentų atsakė, jog jų įgyta specialybė ar kvalifikacija atitinka darbo rinkos poreikius. Trečdalis atsakiusiųjų neturi nuomonės šiuo klausimu. (žr. 7 pav.)

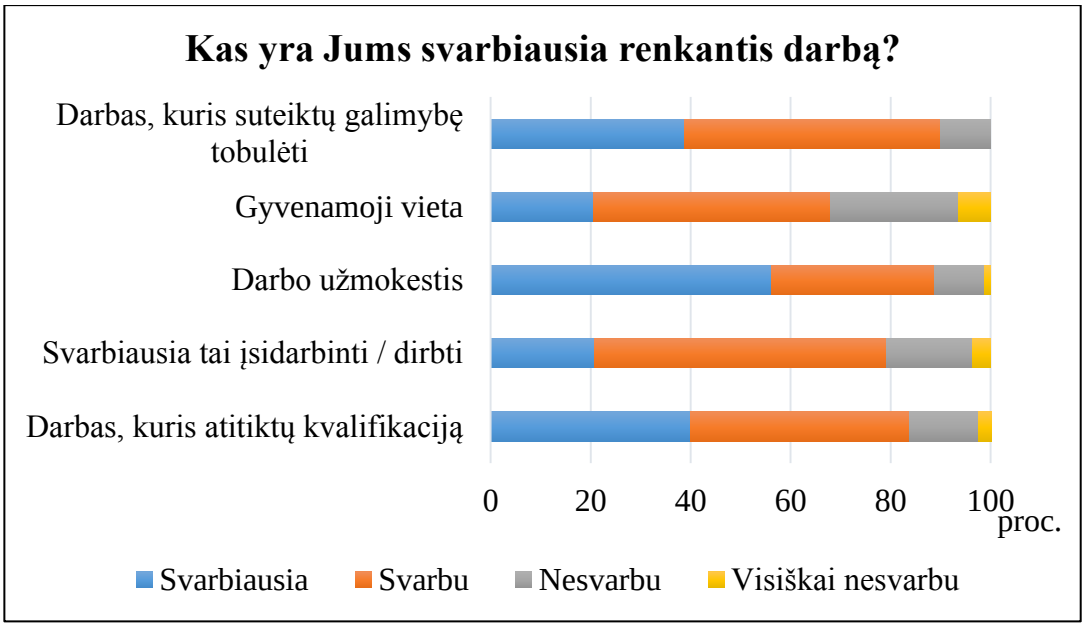

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Kas yra Jums svarbiausia renkantis darbą?“, proc.

Respondentai įvardino, jog svarbiausia renkantis darbą yra mokamas darbo užmokestis ir taip pat ne mažiau svarbu yra įsidarbinti ir dirbti. (žr. 8 pav.)

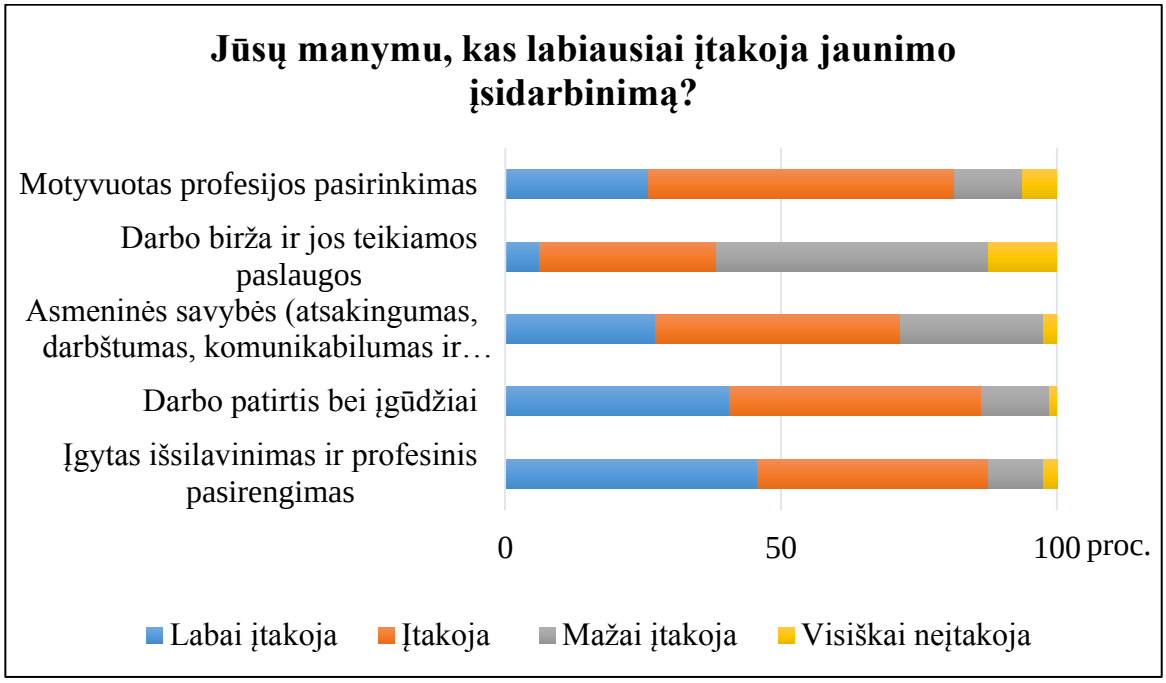

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Jūsų manymu, kas labiausiai įtakoja jaunimo įsidarbinimą?“, proc.

Beveik pusė respondentų atsakė, jog labiausiai jaunimo įsidarbinimą įtakoja įgytas išsilavinimas ir specialybė. Taip pat įsidarbinimą įtakoja ir darbo patirtis bei turimi įgūdžiai ir nemažai įtakos turi asmeninės savybės tokios kaip: darbštumas, komunikabilumas, atsakingumas ir pan., o mažiausiai įtakoja darbo birža ir jos teikiamos paslaugos (žr. 9 pav.)

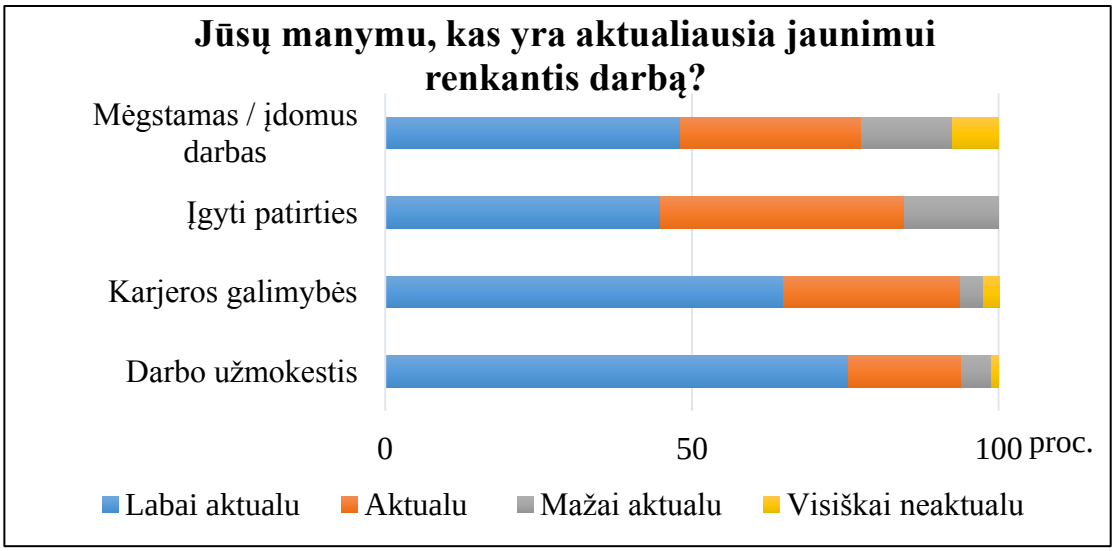

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą „Jūsų manymu, kas yra aktualiausia jaunimui renkantis darbą?“, proc.

Respondentų nuomone, jaunam žmogui prieš įsidarbinant labai aktualu yra mokamas darbo užmokestis ir taip pat aktualu tai suteikiamos karjeros galimybės, o visiškai neaktualu jaunimui yra dirbti mėgstamą ir įdomų darbą. (žr. 10 pav.)

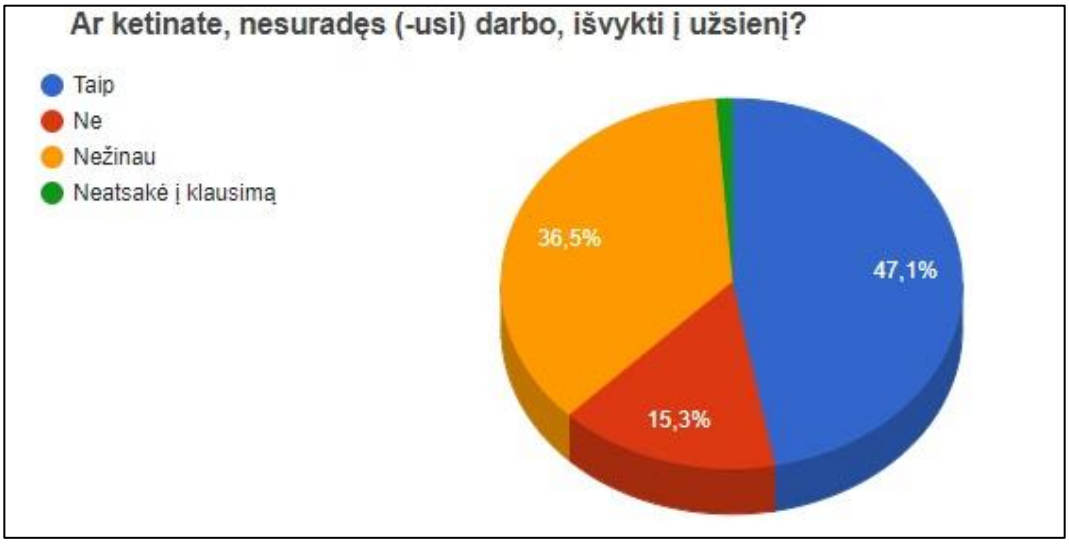

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klausimą: „Ar ketinate, nesuradęs (-usi) darbo, išvykti į užsienį?“, proc.

Beveik pusė respondentų atsakė, jog ketina išvykti į užsienį jeigu jiems nepavyks rasti darbo. Trečdalis atsakiusiųjų nežino ar liks, ar vis dėlto išvyks. (žr. 11 pav.)

IŠVADOS

1.Jaunimo įsidarbinimo galimybių procesas susideda iš tam tikrų socialinių ir ekonominiamių padarinių nuo kurių ir priklauso jaunimo integracija į darbo rinką. Tačiau, bendrąja prasme jaunimo integracija į darbo rinką siejamas su jaunimo užimtumu, siekiant susirasti ilgalaikių darbo perspektyvų. Pagrindinės jaunimo neįsidarbinimo priežastys yra susijusios su išsilavinimo / profesijos neturėjimu arba jo neatitikimu darbo rinkos poreikiams.
2.Lietuvos darbo rinkoje vis dar yra nemažai problemų. Aukštas darbo jėgos apmokestinimas, darbo jėgos emigracija (tai savo ruožtu veda prie to, kad darbo jėgos perteklių keičia jos trūkumas), profesinio rengimo struktūros nesuderinamumas, personalo valdymo tradicijų trūkumas, žemas vidutinis darbo užmokestis (ES kontekste), neatitinkantis pragyvenimo lygio, nepakankamas socialinis dialogas – visa tai apsunkina jaunimo integracijos į darbo rinką procesus. Sunkumus jaunimui įsitvirtinti darbo rinkoje lemia darbo rinkos poreikių neatitinkantis išsilavinimas – nepakankamas švietimo ir mokymo sistemų reagavimas į darbo rinkos reikalavimų pokyčius. Įtakos taip pat turi darbo patirties, praktikos stoka, kokybiškų darbo vietų jauniems žmonėms trūkumas, motyvacijos dirbti stoka.
3.Remiantis anketiniais duomenimis matyti, jaunimo integravimo į darbo rinką esama situacija ir vyraujančias problemas:
3.1 Respondentai mano, kad neįsidarbinimo priežastys yra: nepakankama darbo patirtis, netenkina darbo užmokestis ir dar viena priežastis tai papildomai keliami darbdavių reikalavimai (žr. 5 pav.)
3.2 Pagal klausimą „Ko reikėtų, kad galėtumėte greičiau įsidarbinti?“ (žr. 6 pav.) trečdalis respondentų atsakė, kad reikėtų pakelti kvalifikaciją arba persikvalifikuoti, taip pat yra nepakankamas profesinių sugebėjimų įvertinimas, pasirenkant darbą.
3.3 Daugiau negu pusė respondentų atsakė, kad labiausiai trūksta, pradedant profesinę veiklą tai praktinio pasirengimo ir taip pat nemažai trūksta asmeninių gebėjimų (žr. 7 pav.)
3.4 Respondentų įgyta specialybė ir kvalifikacija atitinka darbo rinkos poreikius (žr. 8 pav.). Taip pat jie mano, jog neatitikimo darbo rinkos poreikiams priežastis yra nenoras priimti jaunus

specialistus (žr. 9 pav.). Apklaustieji renkantis darbą atsižvelgia į darbo užmokestį ir, kad darbas atitiktų kvalifikaciją (žr. 10 pav.)

3.5 Taip pat renkantis darbą jaunimui aktualiausia yra darbo užmokestis, karjeros galimybės, o visiškai neaktualu jaunimui yra dirbti mėgstamą ir įdomų darbą (žr. 12 pav.). Tyrimas parodė, kad jeigu artimu metu respondentai neįsidarbins, jie ketina išvažiuoti į užsienį (žr. 13 pav.)

LITERATŪRA

1. Anužienė, B., kučinskienė, R., Pevcevičiūtė, S. *Darbo paieškos vadovas.* Klaipėda, KU, 2000.
2. *Darbo rinka.* E-terminų tinklalapis*:* http://e-terminai.lt/ekonomika/darbo-rinka
3. *Darbo jėga ir darbo jėgos aktyvumo lygis.* Lietuvos statistikos departamento tinklalapis: https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=db1cd79c-cb40-424f-b289-d4589d9bd2dd#/
4. *Jaunimo situacija darbo rinkoje.* Jaunimo garantijos tinklalapis: https://jaunimogarantijos.lt/lt/statistika/jaunimo-situacija-darbo-rinkoje/101
5. *Jaunimo situacija darbo rinkoje.* Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapis: https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darbo-rinka-uzimtumas/uzimtumo-ir-darbo-rinkos-politika/jaunimo-uzimtumo-skatinimas/jaunimo-situacija-darbo-rinkoje
6. *Jaunų bedarbių integracijos į darbo rinką ypatumai* tinklalapis: http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/180/articles/1396/public/24.pdf
7. Ališauskienė R., Žilinskienė L. *Jaunimas ir visuomenė* tinklalapis: http://www.smm.lt/old/old/Bendr_info/statistika/pranesimas2001/s_p2001_1.htm.
8. *Socialinės problemos*. Social work. Research journal tinklalapis: https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/article/view/2116/1923

ANNOTATION

The aim of the article is to review the changes in the youth employment situation and to analyze youth employment opportunities and youth employment problems. Anticipating measures to increase youth employment. Scientific literature and data analysis have shown that youth employment problems are complex and complex can not solve only the labor exchange or Sodra. Young people know very little about the rapidly changing labor market situation. Scientific literature and data analysis have shown that the best results are obtained when not only the Labor Exchange and Sodra help young people, but also municipal institutions, business incubators, employer associations and non-governmental organizations participate in this activity. This article also analyzes the concepts of labor market and youth. A survey was conducted to address youth employment problems in the labor market.

Key words: *youth, employment, labor market, employment, employment.*

SENIŪNIJOJE GYVENANČIŲ ŠEIMŲ SOCIALINIŲ POREIKIŲ TENKINIMAS

BEATRIČĖ ČEPAUSKAITĖ
Panevėžio kolegija
Dėstytoja lektorė Danute Klokmanienė

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama mokslinė literatūra apie šeimų turinčių sunkumų atsiradimo priežastis, susijusias su vaikų ugdymu, nepriežiūra, socialinių įgūdžių stoka, priklausomybėmis, negebėjimu tvarkyti šeimos biudžeto, bedarbyste, skurdu, smurtu ir kitomis problemomis. Taip pat pateikiama socialinio darbuotojo veikla, padedanti šioms šeimoms integruotis į visuomenę ir pačių šeimų nuomonė apie gaunama pagalbą ir jos svarbą šeimai.

Raktiniai žodžiai: šeima, šeima patirianti sunkumus, įgalinimas

ĮVADAS

Šeimų, turinčių problemų, tematika yra aktuali daugelyje ES valstybių taip pat ir Lietuvoje. Pakitus ekonominei ir socialinei situacijai Lietuvoje dalis šeimų negeba prisitaikyti prie susiklosčiusių naujų sąlygų. Ypač sunki ekonominė padėtis kaimo vietovėse, nedarbas, skurdas, nepakankamai išplėtotas ikimokyklinių įstaigų tinklas užkerta kelia asmenims dalyvauti darbo rinkoje. Taip pat nemažai negatyvių pasekmių šeimose atsiranda dėl piktnaudžiavimo alkoholiu ar narkotikais, smurto, nesirūpinimo vaikais, negebėjimo tvarkytis buityje bei finansuose. Jos atsiduria atskirtyje ir nebegali sėkmingai integruotis į visuomenę. Šiose šeimose daugiausia nukenčia nepilnamečiai vaikai, kurie dažnai turi žemą savęs vertinimą, jiems trūksta socialinių įgūdžių, todėl šioms šeimoms yra reikalinga įvairiapusė socialinė pagalba.

Dažnai socialinių problemų turinti šeima siekia gauti piniginę paramą, tačiau iš esmės sunkiai keičia savo gyvenimo kokybę ir nepajėgi vykdyti pagrindinių savo funkcijų. Todėl jai būtina įvairiapusė pagalba, kaip informacijos teikimo, socialinių įgūdžių lavinimo, krizių įveikimo, teigiamų nuostatų, vertybių bei atsakomybės už save ir savo šeimą formuojančių paslaugų. Lietuvos respublikos šeimos stiprinimo įstatyme (2017) nurodomas bazinis paslaugų šeimai paketas – šeimai teikiamų psichosocialinių, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, vaikų priežiūros ir ugdymo, sveikatos, švietimo, sociokultūrinių paslaugų, užtikrinančių būtinąją pagalbą, skirtą šeimos gebėjimams savarankiškai spręsti iškylančias problemas stiprinti ir sudaryti galimybes kurti saugią, sveiką ir darnią aplinką savo šeimoje, rinkinys.

Sėkmingi socialinio darbuotojo rezultatai, priklauso nuo jo turimų kompetencijų, gebėjimų jas taikyti, derinti ir nuolat tobulinti. Socialinis darbas tai sudėtinga emociškai įtempta veikla, kelianti specialistui ypatingus reikalavimus, kaip gebėjimą reflektuoti ir optimaliai reguliuoti veiklą susidūrus su sunkumais. Dažnai socialiniai darbuotojai dirbantis su šeimomis, dėl didelio darbo krūvio, laiko stokos neturi galimybių geriau pažinti šeimą ir suteikti jai efektyvesnę pagalbą, o kai kurioms šeimoms nepakanka motyvacijos keisti savo situaciją, pripažinti problemas ir savarankiškai jas spręsti.

Objektas - seniūnijoje gyvenančių šeimų poreikių tenkinimo galimybės.

Tikslas – išanalizuoti seniūnijoje gyvenančių šeimų poreikių tenkinimo galimybės.

Uždaviniai:

1.Charakterizuoti šeimą patiriančia socialinius sunkumus.

2.Nustatyti socialinių darbuotojų pagalbos galimybes šeimoms.

3.Ištirti seniūnijose gyvenančių šeimų nuomonę apie teikiamą pagalbą.

Metodai: mokslinės literatūros analizė, pusiau struktūrinis interviu, kokybinė duomenų analizė.

Tyrime dalyvavo 3 socialiniai darbuotojai ir 4 moterys iš šeimų, turinčių problemų.

ŠEIMŲ, TURINČIŲ PROBLEMŲ, ATSIRADIMO PRIEŽASTYS

Šeima, kaip mažytė bendruomenė, yra tarsi mažos visuomenės modelis, kurioje anot Ž. Cikatavicienė (2014) formuojami žmogaus charakterio bruožai, požiūris į dorovines ir kultūrines vertybes, vykdoma vaikų socializacija. Tėvai pirmieji tampa savo vaikų auklėtojais, kuriuos saugo ir gina, perduoda šeimos ir tautos tradicijas, ugdo žmogiškąsiais vertybęs, parengia juos visaverčiais visuomenės ir bendruomenės nariais. Tačiau pasitaiko, kad šeimos neretai susiduria su įvairiomis krizinėmis situacijomis ar socialinės rizikos veiksniais, kurie pažeidžia šeimų santykių pusiausvyra. Šeimos, kurios nesugeba įveikti iškilusių problemų, palaipsniui tampa pažeidžiamos, nebeatlieka savo funkcijų ir po kurio laiko pradeda jausti socialinės rizikos veiksnių įtaką. Todėl knygoje „Socialinis darbas. Profesinės veiklos įvadas“ (2004) išskiriami pagrindiniai šeimų rizikos veiksniai, kaip socialiniai ekonominiai, socialiniai demografiniai, medicininiai sanitariniai, psichologiniai pedagoginiai ir kriminaliniai.

Kaip teigia V. Ivanauskienė (2012) šeimos, kurios negeba susitvarkyti su iškilusiomis problemomis yra labiau pažeidžiamos, o tokių šeimų vaikams kyla sunkumų ugdymo įstaigose. Pastebima, kad jie dažnai ateina nesiprausę, purvini, nepavalgę, nėra matę žaislų, neturi reikiamų mokymosi priemonių. Tai rodo, kad namuose nėra sudarytos tinkamos sąlygos jų vystymuisi ir tobulėjimui, o augdami tokiose šeimose vaikai neįgyja paprasčiausių socialinių įgūdžių, neturi elementariausių žinių apie buityje naudojamas priemones, nes jų buitis labai skurdi. Dauguma tokių šeimų gyvena socialiniuose būstiuose, bendrabučiuose, kartu su tėvais arba nuomojasi būstą. Juose vyrauja netvarka, sulūžę baldai, nėra karšto vandens, dujų, elektros, skolos už paslaugas.

Mokslininkų nuomone, skurdas padidina šeimose augančių vaikų nepriežiūros ir smurto riziką, tačiau negalima remtis stereotipu, kad visos skurdžios šeimos neprižiūri ir smurtauja prieš vaikus.

Galima teikti, kad nemažėja šeimų, ypač kaimo vietovėse, kuriose tėvai arba vienas iš tėvų su kuriuo gyvena vaikas, neturi pakankamai socialinių įgūdžių ir motyvacijos savarankiškai tvarkytis savo gyvenimą, neturi darbo, negali ar nemoka prižiūrėti ir auklėti vaikų, sudaryti jiems tinkamas gyvenimo sąlygas jų fiziniam, protiniam ir dvasiniam vystymuisi, o gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams. Pagrindinis šių šeimų ypatumas, jog vienas iš tėvų arba abu turi žalingų įpročių (priklausomybė alkoholiui, narkotinėm, toksinėm bei psichotropinėm medžiagom), šeimose vyksta dažnos išgertuvės, dėl to neužtikrinama vaiko teisė į normalias gyvenimo sąlygas, mokymąsi, poilsį.

Svarbų vaidmenį padedant šioms šeimoms tenka socialiniams darbuotojams, kurių pagrindinis tikslas grąžinti šeimai galimybę tobulinti socialinį funkcionavimą, skatinti artimą bendravimą, gebėjimą kurti naujas palankias ekonomines, psichologines sąlygas šeimoje.

Remiantis R. Petrauskaitės – Dusevičienės, T. Jasiukevičiutės (2014) nuomone, socialiniame darbe svarbu asmens įgalinimas, siekiant sumažinti šeimos nario patekusio į sunkią, neįveikiamą situaciją padėties beviltiškumo jausmą, skatinti keistis ir pakeisti supančią aplinką, priimti veiksmingus sprendimus, suteikti pasirinkimo galimybių laisvę, reikiamų žinių, įgūdžių, išteklių ir drauge skatinant atsakyti už netinkamą gyvenimo būdą bei savo veiksmus. Prasmingi socialiniai ryšiai, anot M. Venslovienės (2015), nusako įgalinimo turinį, pasikeičiant turima informacija, tarpusavio nuoširdus bendravimas, pagarba, tolerancija bei atsakomybe.

Socialinis darbas su socialinių problemų turinčiomis šeimomis yra kompleksinis, kur į pagalbą įsitraukia įvairių sričių specialistai – psichologai, socialiniai pedagogai, medikai, vidaus reikalų sistemos darbuotojai ir kiti. Socialinio darbuotojo tikslas – suteikti šeimai pagalbą, įvardijant problemą ir priimant sprendimą, o tai nuolatinis ieškojimas priemonių, metodų, bendruomenės pagalbos būdų, kad šeima galėtų gyventi pilnavertį gyvenimą.

Apibendrinant galima teikti, kad šeima turinti socialinių problemų, tai šeima, kurioje auga vaikai iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų turi priklausomybių, dėl socialinių įgūdžių stokos, negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, o

gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir iškyla pavojus, vaikų visokeriopam vystymuisi ir saugumui. Todėl socialinis darbas su šeima yra specifinis, kuriame svarbu tinkamas veiksmų paskirstymas krizinėse situacijose. Socialinio darbuotojo gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti, pelnyti šeimos pasitikėjimą, padidina tikimybę greičiau šeimą įgalinti savarankiškam, pilnavertiškam gyvenimui ir tai suteikia galimybę pačiam asmeniui keistis, kritiškiau ir atsakingiau mąstyti bei veikti, atsakyti už savo gyvenimo būdą bei poelgius.

SENIŪNIJOJE GYVENANČIŲ ŠEIMŲ SOCIALINIŲ POREIKIŲ TENKINIMO TYRIMAS

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas empirinis tyrimo metodas – pusiau struktūrinis interviu, kuris šiuolaikiniuose kokybiniuose tyrimuose yra priimtiniausias ir dažniausiai taikomas nes suteikia galimybę pažvelgti į žmogaus problemą visapusiškiau, per jo mąstymo prizmę, suvokimą, individualumą, socialinę realybę, atskleisti išsamesnį ir tikroviškesnį požiūrį į problemą.

Tyrime dalyvavo trys socialinės darbuotojos – Rita, Asta, Laima (vardai pakeisti, remiantis konfidencialumo principu), dirbančios Radviliškio rajono seniūnijose su socialinių problemų turinčiomis šeimomis. (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Socialinių darbuotojų demografiniai duomenys

Eil. Nr.	Vardas	Amžius	Išsilavinimas	Darbo stažas	Šeimų skaičius
1.	Rita	35	Aukštasis koleginis išsilavinimas	8 metų	10 šeimų
2.	Asta	41	Aukštasis koleginis išsilavinimas	10 metų	11 šeimų
3.	Laima	31	Aukštasis koleginis išsilavinimas	5 metų	12 šeimų

Taip pat tyrime dalyvavo keturios moterys, kurių šeimose yra problemų, tai Gabija, Paulina, Antanina, Nijolė (vardai pakeisti). Visos jos gyvena su vaikų tėvais neįforminę santuokos. Nijolė augina penkis vaikus, kurių skirtingi tėvai. Viena Gabija turi darbą, o kitos moterys nedirba ir gyvena iš gaunamų pašalpų ir sugyventinių atsitiktinių darbo užmokesčių. (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Socialinių sunkumų turinčių šeimų moterų demografiniai duomenys

Eil. Nr.	Vardas	Amžius	Išsilavinimas	Vaikų skaičius	Šeimyninė padėtis
1.	Gabija	25	Pagrindinis, (dirbanti)	2	Gyvena nesantuokoje
2.	Paulina	24	Profesinis (nedirbanti)	1	Gyvena nesantuokoje
3.	Antanina	45	Pagrindinis (nedirbanti)	4	Gyvena nesantuokoje
4.	Nijolė	48	Pagrindinis (nedirbanti)	5	Gyvena nesantuokoje

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniai darbuotojai dirba su nemažu skaičiumi šeimų, tai yra nuo 10 iki 12, kurias seniūnijoje skiria nemažas atstumas, reikalaujantis žymiai daugiau laiko. Tačiau didžiausias dėmesys kreipiamas į kokybiškas ir laiku suteikiančias paslaugas.

Socialinės darbuotojos konstatavo, kad darbas su sunkumų turinčiomis šeimomis yra sudėtingas, reikalaujantis nuolatinio tobulėjimo, gerų bendravimo įgūdžių, nuoseklumo, lankstumo, atvirumo, sąžiningumo, neteisimo ir empatijos. Tačiau nuogąstavo, kad socialiniams darbuotojams yra per didelis tokių šeimų skaičius, norint greičiau gražinti jas į normalų gyvenimą. Daugelio šeimų turinčių socialinių problemų priežastys, kaip teigė socialiniai darbuotojai, tai – stokojimas socialinių įgūdžių, netinkamas gyvenimo būdas, nesirūpinimas savo vaikų ugdymu,

priežiūra, jose patiriamas smurtas, vyrauja alkoholizmas, skurdas, trūksta atsakomybės, o vaikai augantys jose perima ir įsisąmonina neigiamus šeimos elgesio modelius.

„...*Pagrindinės šeimų priežastys, dėl ko jos patenka į tam tikrą riziką, tai socialinių įgūdžių stoka, kurie nebuvo suformuoti jau jų buvusiose šeimose, alkoholizmas, nedarbas, smurtas šeimoje, nugebėjimas panaudoti gaunamų pašalpų savo šeimos gerovei....*“ (Rita)

„...*Priežasčių yra daug, bet mano nuomone, pagrindinės yra alkoholio vartojimas, kurio pasekmės smurtas, vaikų nepriežiūra, skurdas, taip pat nenoras dirbti. Yra šeimų, kuriose alkoholį vartoja vienas iš tėvų arba su kitais šeimos nariais, kaip pavyzdžiui savo tėvais arba su suaugusiais vaikais, kurie taip pat nesimoko ir niekur nedirba...*“ (Asta)

„...*Mano nuomone dažniausios priežastys yra nenoras dirbti, alkoholio vartojimas, o baisiausia, kad jį vartoja abu tėvai, neprižiūri vaikų, netinkamai juos auklėja, nesirūpina jų sveikata, tinkamu maitinimu. Taip pat dalis šeimų stokoje socialinių įgūdžių ir yra šeimų, kuriuose tėvai dėl savo pačių sveikatos problemų negali be kitų pagalbos pasirūpinti savo vaikais...*“ (Laima)

Socialinių darbuotojai nurodė pagrindines šių šeimų problemas, kurios daugiausia susijusios su jų gyvenimo būdu. Remiantis V. Rimkumi, S. Žemguliene (2013) šeimos turinčios problemų ir patiriančios marginalizaciją ir socialinę atskirtį, geriausių rezultatų, pasiekia tada, kai į pagalbos teikimo procesą įsitraukia ne tik socialiniai darbuotojai, bet ir šeimos artimieji, giminaičiai, kaimynai, bendruomenės nariai.

„...*Nuolatinis pinigų stygius, o ir negebėjimas juos paskirstyti, neleidžia aprūpinti savo šeimos vaikų mokymo priemonėmis, kokybiškų maistu, aprangą, organizuoti jų laisvalaikį, rūpintis sveikatą. Dažnoje šeimoje vyrauja alkoholis, netvarka, bedarbystė, vaikų nepriežiūra. Tėvai negeba suvokti savo daromų klaidų ir žalos vaikams, nesistengia padėti sau, o nusiteikia priešiškai kitų pagalbai, kai kada išliedami savo pyktį, nepasitenkinimą ir net agresija ant socialinio darbuotojo. Gaila, kad šių šeimų giminės, kaimynai sunkiai įsitraukia į pagalbos teikimą...*“ (Rita)

„...*Mano manymu didžiausias sunkumas yra tai, kad kaimo vietovėje yra mažai darbo vietų, o daugumos išsilavinimas yra tik pagrindinis, dėl to yra sunkiau susirasti darbą, be to žmonės piktnaudžiauja alkoholiu ir turimą darbą greitai prageria. Gaunamas pašalpas negeba paskirstyti. Šioms šeimoms trūksta atsakomybės. Yra šeimų, kurios tiesiog nusiteikia priešiškai, nenori priimti socialinio darbuotojo, giminų pagalbos...* “ (Asta)

„...*Skurdas, išsilavinimo stoka, neturėjimas tinkamo būsto, darbo, negebėjimas rūpintis savo vaikų auklėjimų, jų poreikių tenkinimų, o ir nenoras keistis, pripažinti daromų klaidų, apsunkina jų integraciją į visuomenę. Taip pat neigiamai veikia šias šeimas jų giminių, kaimynų neigiamas požiūris. Kadangi vienam darbuotojui šeimų yra daug, todėl fiziškai yra sunkiau joms padėti ir dažnai tenka suteikti pagalbą po darbo valandų...*“ (Laima)

Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad pagrindinės šiandienos kaimo šeimų problemos yra didelis nedarbas, alkoholio vartojimas, skurdas, smurtas, negebėjimas pasirūpinti savo vaikais, neadekvatus gyvenimo būdo vertinimas ir nemokėjimas planuoti šeimos biudžeto, bei nenoras suvokti savo klaidų ir padėti pačiam sau, todėl šioms šeimoms yra teikiama įvairi socialinė pagalba.

„...*Išsiaiškinus pagrindines šeimos problemas, planuoju veikla taip, kad ji būtų kuo naudingesnė šeimai ir padėtų išspręsti iškilusias problemas. Pagalba būna labai įvairi ir priklauso nuo atskiros šeimos. Labai dažnai tenka tas šeimas konsultuoti, suteikti informacijos įvairiais klausimais, tarpininkauti bei atstovauti jų interesams. Taip pat tenka rūpintis pašalpomis, padėti susitvarkyti dokumentus dėl paramos vaikams, pasirūpinti labdara, mokyti elementariausių švaros, tvarkos, maisto ruošimo, vaikų auklėjimo pagrindų, o svarbiausia nuoširdus bendravimas, kuris padeda įgalinti šeimą daugiau imtis iniciatyvos savo problemų sprendime, taip pat stengiuosi įtraukti šių šeimų giminaičius, kaimynus į pagalbos procesą...*“ (Rita)

„...Organizuojame socialinių įgūdžių ugdymą, tarpininkaujame, bendraujame su vaikais, kurie lanko švietimo institucijas, informuojame apie teikiamas paslaugas, šeimas konsultuojame jiems rūpimais klausimais. Padedame susitvarkyti visus reikiamus dokumentus, kad šeimos gautų pašalpas bei išmokas vaikams mokyklinėms prekėms išsigyti. Kai kurioms šeimoms padedame pasirūpinti malkomis, transporto priemonėmis, susirasti darbą ir t.t...“ (Asta)

„...Socialinė pagalba yra labai įvairi. Šeimos yra mokomos socialinių įgūdžių, suteikiama reikiama informacija apie laisvas darbo vietas. Jos konsultuojamos įvairiais klausimais, labiausiai skurstančios šeimos gauna maisto produktų, drabužių, avalynės, buitinės technikos ir t.t. Skatinu tėvus lankyti kursus, kurie padėtų lavinti tėvystės įgūdžius. Labai svarbu nuoširdžiai bendrauti ir padėti šeimai suvokti savo problemas, kad ji pati galėtų priimti tinkamus sprendimus. Stengiuosi įtraukti šeimos giminaičius, bendruomenės narius padėti šeimai... “ (Laima)

Galima teikti, kad socialiniai darbuotojai teikdami socialinę pagalbą išnaudoja visus įmanomus pagalbos būdus bei galimybes, kad šios šeimos greičiau integruotųsi į visuomenę. Socialinių darbuotojų nuomone, šeimos poreikiai yra tenkinami, bet kai kurioms šeimoms to nepakanka, joms reikia žymiai daugiau dėmesio, pačios bendruomenės didesnės pagalbos bei neatstūmimo ir didesnių pačios šeimos pastangų problemų sprendime.

„...Stengiamės patenkinti šeimų poreikius ir jiems padėti integruotis į visuomenę, bet kai kurios šeimos nesistengia padėti sau, meluoja, vengia susitikimų, neigiamai žiūri į socialinį darbuotoją, nenoriai bendrauja su kitomis institucijomis ir mano, kad šiandieninė valstybės pagalba yra per menka. Tačiau dauguma šeimų stengiasi kuo greičiau išspręsti problemas...“ (Rita)

„...Socialinio darbuotojo noras padėti šeimai dažnai iššaukia nepasitenkinimą, nes jos negeba arba nenori tvarkytis, nededа jokių pastangų, o reikalauja daugiau pašalpų. Žinoma gyventi su penkiais vaikais oriai ir kad jie jaustųsi saugūs tarp bendraamžių yra nelengva...“ (Asta)

„...Socialiniai darbuotojai daro viską, kad šeimų poreikiai būtų patenkinti ir galėtų normaliai gyventi. Bet šeimoms reikia dar daugiau, nežiūrint kiek nemokamų paslaugų ir paramos gauna iš valstybės. Kiekviena šeima pagalba priima individualiai. Yra šeimų, kurios uždaros ir stengiasi nepriimti pagalbos, elgiasi konfliktiškai, bet dauguma stengiasi mokytis, nuoširdžiai bendrauti, pasitikėti socialiniu darbuotoju ir savimi...“ (Laima)

Socialinių darbuotojų buvo pasidomėta, kokie pokyčiai yra matomi šeimose, kurioms jie suteikia socialinę pagalbą.

„..Šeimos kurios stengiasi keisti savo gyvenimą greitai pasimato pokyčiai, kaip pavyzdžiui keičia gyvenimo aplinką, gydosi nuo alkoholizmo, susiranda darbą, tvarkosi namuose, mokosi tinkamai ugdyti vaikus, juos prižiūrėti, tačiau yra šeimų, kurios tai daro labai mažais žingsneliais...“ (Rita)

„..Kiekviena šeima tvarkosi individualiai, jei šeimą ir jos nariai nori keistis, tai pokyčiai būna ryškūs, pozityvūs, o jei ne tai vyksta lėtai. Būna situacijų, kad vaikų gyvenimas tose šeimose blogėja ir netenka juos apgyvendinti pas gimines ar globėjus. Turime šeimų, kuruose buvo begalė problemų, bet jose auge vaikai baigė mokslus, sukūrė šeimas ir nenuėjo tėvų keliais“ (Asta)

„...Pokyčiai matomi visose šeimose. Vienose einama mažais žingsneliais, kai kuriuos stovi vietoja, o dalis deda visas pastangas, keičiasi ir sėkmingai išsprendžia savo problemas..“ (Laima)

Apibendrinant socialinių darbuotojų nuomonę galima teikti, kad šeimų poreikiai remiantis valstybės įstatymais yra pakankamai tenkinami, bet nevisos šeimos geba tuo pasinaudoti, taip pat neįžvelgia savo kaltės, o reikalauja vis didesnės finansinės pagalbos nesistengdamos susirasti darbo ir pagerinti savo šeimos padėtį. Tačiau šeimos, kurios priima socialinio darbuotojo pagalbą nuoširdžiai bendrauja, keičia gyvenimo būdą, susiranda darbą, atsisako žalingų, įgyja socialinių įgūdžių, sėkmingai integruojasi į visuomenę.

Tyrimas atskleidė ir moterų nuomonę, kodėl jų šeima susidūrė su problemomis ir joms tapo reikalinga socialinė pagalba.

„...*Mano šeima buvo įtraukta į sąrašą dėl vyro piktnaudžiavimų alkoholiu, nepriteklių namuose. Kartais išgerdavau ir aš. Tačiau aš turiu šokį tokį darbą, o mano sugyventinis atlieka atsitiktinius darbus, tai baliavoti abiems neišeina, nes trūksta pinigų, o valstybės pašalpos menkos. Labiausiai visiems užkliūva mano du vaikai, ne va jie neprižiūrėti, nevalgę. Užsidegus namui bėda buvo suversta vaikams nes jie buvo vieni. Visokių kalbų skleidžia kaimynai...*“ (Gabija)

„...*Dėl alkoholio problemų. Nes kaimynai paskundė, kad sugyventinis geria ir labai triukšmauja. Čia kalti kaimynai, su savo ilgais liežuviais. Dar primelavo, kad mergaitė yra neprižiūrima ir eina į mokykla nešvari...*“ (Paulina)

„...*Patekau į socialinės rizikos šeimų sąrašą dėl savo vyro girtuokliavimo, triukšmavimo namuose, muštinių. Vyras kiekvieną dieną prisivesdavo kitų pijokų, kurie gerdavo kartų su juo. Visur pasklido gandai, kad namuose yra netvarka ir nesirūpinimas vaikas. Vienu metu, net buvo atėmė vaikus. Vaikai globos namuose prabuvo net du mėnesius...*(Antanina)

„...M*okykloje mokytojai pasiskundė, kad vaikai neturi reikiamų priemonių, drabužiai nešvarūs. Nuo tos dienos socialinė darbuotoja neatsikabina nuo mūsų. Nes jos nuomonę man trūksta sugebėjimų auklėti, prižiūrėti vaikus. Dar prisidėjo ir tai, kad socialinė darbuotoja atvažiavus aplankyti rado mane kartu su sugyventiniu išgėrusius...*“ (Nijolė)

Taip pat moterų nuomone didžiausios problemos su kuriomis susiduria jų šeimos yra pinigų stygius, nedarbas, alkoholis, o valstybė, jų nuomone, menkai rūpinasi.

„...*Mano kaimo vietovėje didžiausia problema yra alkoholio vartojimas, visi geria. Dauguma kaime gyvenančių žmonių neturi darbo. Mano sugyventinis taip pat užsiima pavieniais darbais. Ir nėra galimybių dirbti kituose vietovėse, nes neturime transporto priemonės ir teisiu. Išgyventi yra labai sunku...*“ (Gabija)

„...*Didelė problema yra nedarbas, aš gyvenu tik iš gaunamų pašalpų, nes mano sugyventinis ką uždirba prageria, todėl kai kada trūksta pinigų maistui ir tenka skolintis, bet vaikai niekada nebūna nevalgę...*“ (Paulina)

„...*Didžiausia problema, tai yra kaimo žmonės, kurie lenda į mano šeimos gyvenimą ir skundžia, o socialiniai darbuotojai taip pat neduoda ramiai gyventi, vis randa įvairiausių priekabių. Kaip mažas kaimas, tai kiekvienas vienas kitą pažįsta ir stengiasi pakenkti. Labai bijau, kad vėl neatimtų vaikų. Pinigų nuolat trūksta, nes nėra darbo, o dirbti pas ūkininką neišeina, nes reikia prižiūrėti vaikus, o ir moka kapeikas. Man neužtenka pinigų aprūpinti savo vaikus gražesniais drabužiais, ar suteikti galimybė kur nors nuvažiuoti...*“ (Antanina)

„...*Sunkumai yra įvairūs, bet sunkiausia susirasti darbą, o galimybės dirbti kitame kaime arba mieste nėra galimybės, nes nėra su kuo pasiekti darbo vietos. Valstybė moka pašalpas, bet jos labai menkos, lengviau gyventi padeda įvairios labdaros...*“ – (Nijolė)

Moterys, turinčios sunkumų šeimoje įvardijo, kokią pagalbą yra suteikiama socialinių darbuotojų.

„...*Padeda susitvarkyti pašalpas, parūpina maisto produktų, kartais net rūbų. Nu negaliu skųstis tikrai gaunu pagalba, nors nelabai man patinka, kad socialinė darbuotoja lenda į mano gyvenimą, nori pamokyti, siūlo galimybę sugyventiniui gydytis nuo alkoholio, vis primena, kad turėčiau labiau žiūrėti tvarkos ir labiau rūpintis vaikais, jų elgesiu bei mokymuisi...*“ (Gabija)

„...*Šiuo metu sunku ir išvardinti kokia pagalba gaunu. Nes būna įvairios situacijos dėl kurių socialinės darbuotojos yra padėjusios. Socialinės darbuotojos padeda susitvarkyti įvairius dokumentus, konsultuoja dėl dukros auklėjimo ir priežiūros, parūpina maisto ir drabužių, pamoko kaip tinkamai tvarkytis su pinigais, padeda apsipirkti. Nelabai man patinka nuolatinė kontrolė ir priminimai dėl tvarkos, nors kaimo gyventojai visi taip gyvena...*“ (Paulina)

„...Nuo to laiko kai socialinė darbuotoja pradėjo lankyti mano šeimą, man buvo suteikta labai įvairi pagalba, nes aš net nežinojau kad galima susitvarkyti pašalpa ir gauti pinigus už vaikus, kurie tikrai man praverčia gyvenime. Dar gaunu maisto produktų, drabužių. Žinoma iš pradžių nenoriai prisileidau socialine darbuotoja nes maniau ko ji čia kišasi į mano gyvenimą, kaip noriu taip ir gyvenu, bei auklėju savo vaikus...“ (Antanina)

„...Su socialine darbuotoja sprendžiu beveik visas problemas ji stengiasi gražiai bendrauti, pamoko ir padeda apsitvarkyti namuose. Kalbasi su vyru ir siūlo pagalbą, dėl darbo, dėl atsisakymo alkoholio. Jei nežinau, kaip susitvarkyti dokumentus ji visada konsultuoja, padeda ir palydi į reikiamas institucijas. Visada atveža įvairios labdaros, taip pat padeda ir pataria kaip bendrauti su vaikais, spręsti jų problemas ir palaikyti ryšį su mokykla. Galėtų lankytis ne taip dažnai, bet tai paskatina mane pasitempti...“ (Nijolė)

Galima teikti, kad šeimų moterų ir socialinių darbuotojų nuomonės yra panašios. Šios šeimos gauna įvairią socialinę pagalbą, tačiau nepasitenkinimą kelia dažnas socialinių darbuotojų lankymasis, per didelis kišimasis į šeimos gyvenimą, nors tai įgalina jas pasitempti visose jų gyvenimo srityse.

Moterų, iš šeimų turinčių sunkumų, buvo klausiama ko joms reikėtų, kad jų šeimos situacija pagerėtų ir joms nebereikėtų pagalbos.

„...Daug tokių šeimų kaip mano, tačiau kai nuolat trūksta pinigų nelabai gali ką keisti, bet manau, kad situacija pagerės, kaip paaugs vaikai ir vyras turės darbą...“ (Gabija)

„...Nemanau kad mes labai skiriamės nuo kitų šeimų, stengiamės gyventi pagal galimybes, bet nebadaujam. Manau kad gyvenimas pagerės, nors apie ateitį labai negalvoju, nes šiandien turi ką valgyti ir gerai, bet valdžios vyrams mes mažiausiai rūpim...“ (Paulina)

„...Galiu pasakyti, kad svarbiausia turėti darbą, kad galėtum jaustis geriau, o valstybės parama menka, bet manau kad šeimos gyvenimas turėtų pagerėti, gal ir vyras susitvarkys, o ir aš stengiuosi tvarkytis, nebaliavoti, svarbu kad neatimtu vaikų...“ (Antanina)

„..Mano šeima didelė ir mes turime daug problemų, bet su socialinio darbuotojo pagalbą stengiamės jas spręsti. Norėtųsi, kad pašalpos būtu didesnės ir kaimynai mažiau kištųsi...“ (Nijolė)

Apibendrinant galima teikti, kad šeimos turinčios problemų dažniausiai augina ne vieną vaiką, jų išsilavinimas yra menkas, gyvena iš gaunamų pašalpų, tačiau ieškoti darbo, kaip pragyvenimo šaltinio, trūksta noro. Jose vyrauja alkoholio vartojimas, tėvai nesijaučia atsakingi už tai, kad šeima įtraukta į šeimų turinčių problemų sąrašą, joms trūksta socialinių įgūdžių, o pagrindinis poreikis – gauti didesnes socialines pašalpas.

Pagrindiniai pagalbos būdai šioms šeimoms – jų konsultavimas, mokymas socialinių įgūdžių, pašalpų ir kitų dokumentų tvarkymas, labdaros gavimo organizavimas, prevencinės ir švietėjiškos veiklos vykdymas, šeimos narių motyvavimas ir įgalinimas padėti paties sau.

IŠVADOS

Šeima turinti problemų apibūdinama kaip šeima, kurioje narių emocinis bendravimas yra sutrikęs, neigiama aplinka neskatina sveikos asmenybės augimo ir pilnaverčio vaikų vystymosi, šeimoje piktnaudžiaujama alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis, vyrauja skurdas, nedarbas, smurtas, socialinių įgūdžių trūkumas.

Tyrimas atskleidė kad socialiniai darbuotojai dirbdami su problemų turinčiomis šeimomis kaime, suteikia joms įvairiapusę socialinę pagalbą: informuoja ir konsultuoja šeimas įvairiais klausimais, tarpininkauja ir atstovauja jos interesams, moko socialinių įgūdžių, rūpinasi labdara, organizuoja įvairių specialistų konsultacijas, padeda darbo paieškose ir stengiasi įgalinti šeimą suvokti savo problemas ir jas pačiom spręsti.

Moterų nuomone, socialinio darbuotojo pagalba reikalinga, tačiau mano, kad socialiniai darbuotojai per daug kišasi į jų gyvenimą, nes kaime dauguma šeimų taip gyvena, o valstybės parama nepakankama.

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. CIKATAVIČIENĖ, Žaneta. Skyrybos šiandieninėje šeimoje: priežastys ir pasekmės. Geroji socialinės pagalbos patirtis. Kompetencijos socialiniame ugdyme kaitos brėžtis. Vilnius, 2014. p. 65. ISBN 978-609-95666-0-3.

2. IVANAUSKIENĖ, Violeta. Tapimas socialinės rizikos šeima moters patirtis. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai. Vilnius, 2012. Nr. 10 (2) ISSN 2029-0470 (žiūrėta 2018-09-21)

3. Lietuvos respublikos šeimos stiprinimo įstatymas. Vilnius, 2017 spalio 19d. Nr. XIII – 700.

4. PETRAUSKAS – DUSEVIŠIENĖ, Rita; JASIUKEVIČIŪTĖ, Toma. Muzikos terapijos metodų elementų taikymas socialiniame darbe: spcialistų požiūris ir patirtys. Socialinio darbo metodai. Vilnius, 2014. p. 51-64. http.//www.journals.vu.lt/ (žiūrėta 2018-09-21).

5. RIMKUS, Valdas; ŽEMGULIENĖ, Sandra. Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. Iš tiltai [interaktyvus], 2013, [nr.] 1 [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/>.

6. Socialinis darbas. Profesinės veiklos įvadas. Vilnius, 2004. ISBN 978-9955-636-04-5

7. VENSLOVIENĖ, Milda. Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. Filosofija. Sociologija, 2015, 59(2), p. 113-121.

ANNOTATION

Satisfying of Social Needs of Families Living in the Neighborhood. Beatrice Cepauskaite. Panvevezys University of Applied Sciences. The article analyzes the scientific literature on the reasons for the emergence of family-related issues associated with the education of children, neglect, lack of social skills, dependencies, failure to manage the family budget, unemployment, poverty, violence and other problems. The article also presents the social worker's contribution to the integration of these families into society and the opinion of the families themselves on the assistance they receive, and its importance to the family.

Keywords: family, family experiencing difficulties, empowerment.

VYSKUPO P. A. BALTAKIO VADOVAVIMO LIETUVIŲ IŠEIVIJOS PARAMOS FONDUI MODELIO PRINCIPAI

MYKOLAS DEIKUS
Vytauto Didžiojo universitetas

ANOTACIJA

Skirtingai nei pasaulietinių viešųjų įstaigų, religinių organizacijų valdymas lieka mažai tyrinėtas. Jau pusę amžiaus JAV veikiantis išeivijos fondas „Lietuvių katalikų religinė šalpa“ (toliau LKRŠ), į kurios veiklą įėjo ir radijo transliacijos, daugiau žinomas dėl politinės ir finansinės paramos ilgais šalies okupacijos dešimtmečiais. Tačiau šio fondo valdymo modelio, ypač funkcionavusio vadovaujant vyskupui P. A. Baltakiui, studijos galėtų būti vertingos ir Lietuvoje veikiančioms organizacijoms, religiniams fondams. Iki šiol šio fondo vadyba aptarta vos keliuose publicistiniuose darbuose. Todėl šio ***tyrimo tikslas*** *– išanalizavus LKRŠ fondo veiklos organizavimo aspektus vadovaujant išeivijos vyskupui P. A. Baltakiui, pristatyti fondo valdymo modelio principus. Siekiant šio tikslo formuluojami tokie* ***uždaviniai****: (1) išanalizuoti LKRŠ veiklos organizavimą vadovaujant išeivijos vyskupui P. A. Baltakiui; (2) pristatyti esminius LKRŠ valdymo modelio principus.*

Tyrimo metodika*: taikyti mokslinės literatūros analizės, dokumentų turinio analizės, sisteminimo, apibendrinimo, chronologijos metodai. Nagrinėti su vyskupo P. A. Baltakio vadovavimu „Lietuvių katalikų religinės šalpos“ fondu susiję archyviniai dokumentai, pateikiami apibendrinimai ir įžvalgos.*

Tyrimo rezultatai. *JAV registruota organizacija „Lietuvių katalikų religinė šalpa“ veikė kaip sudėtinė ir integrali lietuvių išeivijos vyskupo P. A. Baltakio organizuoto pastoracinio modelio dalis. Ganytojo veikloje išryškėjo tokios svarbios ypatybės, kaip krikščioniškų išeivijos organizacijų telkimas, vienijimas, koordinavimas, lankstumas, moralinio autoriteto panaudojimas versus administravimui. Akcentuotina, kad „Lietuvių katalikų religinė šalpa“ pirmininkaujant vyskupui A. P. Baltakiui veikė ne vien tik kaip specialus finansinis fondas, organizavęs lėšų rinkimą ir paramos teikimą, bet ir kaip plačią sielovadinę bei išeivijos krikščioniškų organizacijų koordinacinę funkciją vysčiusi organizacija. Ši organizacijos veikla atspindi vyskupo ir šalpos fondo pirmininko A. P. Baltakio strateginį siekį padidinti visų Šiaurės Amerikoje veikusių organizacijų veiksmingumą, paremtą tarpusavio bendradarbiavimu, veiklos koordinavimu siekiant, pradžioje padėti už geležinės uždangos likusiems tautiečiams materialiai, sielovadiškai, remiant politiškai, o vėliau, po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, atkuriant bei stiprinant religines organizacijas. Fondas funkcionavo kaip lankstaus tinklo dalis. Šiame kontekste ganytojas veikė ne tik kaip sukurto išeivijos katalikiško tinklo administratorius, bet ir kaip dvasinis lyderis, organizuodamas ir morališkai stiprindamas bei įkvėpdamas bendradarbius. Tai yra, sąvoką „vadovavimas“ šiame kontekste tiksliau būtų įvardyti „lyderiavimu“, o „vadovavimo principus“ – „dvasinio lyderiavimo principais“, kurie dominuoja fondo valdymo modelyje.*

Raktiniai žodžiai: Lietuvių katalikų religinės šalpos fondas, valdymo modelis, P.A. Baltakis, dvasinė lyderystė

Abstract

Unlike secular public institutions, a management of religious organizations is little researched yet. The emigration fund "Lithuanian Catholic Religious Aid" (further LCRA), which acts in the USA for a half of the century already and activity of which also included radio transmission, is better known because of its political and financial support during the long decades of country's occupation. However, studies of this fund management model, especially the model that functioned under the leadership of the bishop P. A. Baltakis, also could be valuable for organizations and religious funds acting in Lithuania. So far, the fund management was discussed in just a few publicistic works. Therefore, having analysed the aspects of LCRA funds activity organization under the leadership of the bishop of emigration P. A. Baltakis, this research goal is to present the principles of the fund management model. In striving for this goal, following ***tasks*** *were formulated: (1) to analyse LCRA activity organization under the leadership of the bishop of emigration P. A. Baltakis; (2) to present the essential principles of LCRA management model.*

Research methodology: *the methods of scientific literature analysis, documentation content analysis, systematisation, generalization, chronology applied. There were analysed archival documents*

related to "Lithuanian Catholic Religious Aid" fund under the leadership of the bishop P. A. Baltakis, as well generalizations and insights presented.

Research results. *The organization „Lithuanian Catholic Religious Aid“ registered in the USA acted as a constitutive and integral part of the pastoral model that was organized by the bishop of emigration P. A. Baltakis. In the activity of the pastor, there were highlighted such important characteristics as Christian emigration organizations' mobilizing, consolidation, coordination, flexibility, use of moral authority versus administration. It should be emphasized that "Lithuanian Catholic Religious Aid" under the leadership of the bishop A. P. Baltakis acted not only as a special financial fund that organized a fund-raising and support, but also as an organization that developed a broad function of pastoral care and coordination of Christian emigration organizations. This organizational activity reflects a strategical goal of the bishop and chairmen of the fund A. P. Baltakis to increase an efficiency of all organizations acting in the North America, which is based on inter-cooperation, activity coordination in striving, in the beginning, to help fellow countrymen who stayed behind Iron Curtain materially, pastorally, by supporting politically, and later, after restoration of Lithuanian independence, by restoring and strengthening religious organizations. The fund functioned as a part of the flexible network. In this context, the pastor acted not only as an administrator of Catholic network created by emigration, but also as a spiritual leader by organizing and morally strengthening and inspiring his associates. That means, the concept "management" should be renamed into a more precise concept "leadership", and "management principles" should be renamed into "principles of spiritual leadership", that dominate in the fund management model.*

Keywords: *Lithuanian Catholic Religious Aid fund, management model, P.A. Baltakis, spiritual leadership*

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Vadovauti žmonėms – mokslų mokslas, menų menas. Ši itin šiuolaikiškai ir aktualiai skambanti mintis priklauso ne šiuolaikiniam vadybos teoretikui, bet pirmųjų amžių po Kristaus krikščionių bažnyčios rašytojui ir šventajam Grigaliui iš Nezianzo. Įprastai, kalbant apie katalikų bažnyčios organizacines struktūras ir jų valdymą, tradiciškai siejame su Weber‘io biurokratijos modeliu, griežtai vertikaliai organizuota ir disciplinuota struktūra (O'Neill, 1986; van Krieken, 1990). Tačiau P. Tracey (2017) atkreipia dėmesį į požiūrį, kuris religiją laiko sritimi, pernelyg atskira nuo komercinių organizacijų, kuriose lokalizuojamas mokslinių tyrimų dėmesys. Todėl religinių organizacijų potencialas pernelyg nuvertinamas. Tyrimai rodo, kad dvasinių vertybių puoselėjimas prisideda prie tvaraus organizacijų vystymosi. Pavyzdžiui, J. Delehanty (2018) tyrė emocinį valdymą JAV tikinčiųjų organizacijose ir atkreipė dėmesį į tai, kad religingumas gali padėti grupinei sanglaudai. Pagaliau ir pačios bažnytinės organizacijos reformuojamos, ieškant optimalaus modelio, nors permainos ne visuomet duoda ženklių rezultatų (Zech, Gautier, 2004). Lyderystę Didžiosios Britanijos bažnytinėse „Newfrontiers“ tinklo organizacijose tyrę L. J. Francis ir kt. (2018) nustatė, kad bažnyčia yra gerai pritaikyta praktiniam, organizaciniam valdymui, o ne įkvepiančiai pastoracijai. Kita vertus, kai kurie autoriai atkreipia dėmesį į teigiamą katalikų dvasinio lyderiavimo ir socialinės kompetencijos poveikį. Pavyzdžiui, R. Boyatzis ir kt. (2010) nustatė, kad dvasininko emocijų ir socialinių kompetencijų demonstravimas, įkvepianti lyderystė, nuolankumas, skaidrumas yra tos vertybės, kurios teigiamai susijusios su tikinčiųjų pasitenkinimu. Kitame JAV atliktame tyrime konstatuotos sėkmingai dirbti padedančios dvasinių lyderių savybės, tokios kaip gebėjimas lanksčiai prisitaikyti, integruotas vientisumas, mokymasis, bendradarbiavimas, lyderiavimas, evangelizavimas ir atkaklumas (White, 2013). Neatsitiktinai nemažai autorių, nagrinėjančių dvasinę lyderystę, ne tik neatmeta religingumo, bet ir teigiamai vertina religines vertybes (Fry, 2003; Pruzan, 2008; Allen, Williams, 2017; ir kt.). Pasak L. W. Fry (2003), dvasinio vadovavimo teorija remiasi vidinės motyvacijos modeliu, apimančiu viziją, viltį / tikėjimą, altruistinę meilę ir dvasinį išgyvenimą. Tokie lyderiai asmenines vertybes perduoda per viziją ir asmeninius veiksmus, sukurdami dvasinio išgyvenimo jausmą, patiriamą organizacinėje narystėje.

Kun. A. Kungys (cit. Midverytė, Žiugždaitė, 2014) užsiminė apie išskirtinį lietuvių išeivijos vyskupo P. A. Baltakio vadovavimo JAV veikiančiam išeivijos fondui „Lietuvių katalikų religinė šalpa“ (LKRŠ), stilių, kuris išskyrė jį iš įprastų finansinių fondų. Jau pusę amžiaus JAV veikiantis išeivijos fondas, į kurio veiklą įėjo ir radijo transliacijos, daugiau žinomas dėl politinės ir finansinės paramos ilgais šalies okupacijos dešimtmečiais. Tačiau iki šiol atlikta vos keletas darbų, kuriuose vienu ar kitu aspektu aptariama paties P. A. Baltakio veikla. Pavyzdžiui, I. Vitkuvienės (2016) licenciato baigiamajame darbe aptariamas vyskupo organizuotos pastoracinės veiklos modelis, M. Paulavičienė–Kungienė (2012) bendrais bruožais nušviečia LKRŠ veiklos sritis, o A. Grickevičiaus ir I. Vitkuvienės (2018) monografijoje nagrinėjama P. A. Baltakio Lietuvos nepriklausomybei reikšminga visuomeninė-politinė ir pastoracinė veikla. Tačiau paties išeivijos vyskupo vadovavimo LKRŠ principai iki šiol nebuvo nagrinėti. Tokia analizė galėtų būti vertinga ir Lietuvoje veikiančioms organizacijoms, religiniams fondams. Todėl šio **tyrimo tikslas** – išanalizavus LKRŠ fondo veiklos organizavimo aspektus vadovaujant išeivijos vyskupui P. A. Baltakiui, pristatyti fondo valdymo modelio principus. Siekiant šio tikslo formuluojami tokie **uždaviniai**: (1) išanalizuoti LKRŠ veiklos organizavimą vadovaujant išeivijos vyskupui P. A. Baltakiui; (2) pristatyti esminius LKRŠ valdymo modelio principus.

Tyrimo metodika: taikyti mokslinės literatūros analizės, dokumentų turinio analizės, sisteminimo, apibendrinimo, chronologijos metodai. Nagrinėti su vyskupo P. A. Baltakio vadovavimu „Lietuvių katalikų religinės šalpos“ fondui susiję archyviniai dokumentai, pateikiami apibendrinimai ir įžvalgos.

Tyrimo apribojimai: šiame straipsnyje nagrinėjami tik su „Lietuvių katalikų religinės šalpa“ susiję dokumentai, o kitos išeivijos organizacijos aptariamos tik tiek, kiek susijusios su šiuo fondu.

Tyrimo rezultatai

Tiriamas laikotarpis apima 1984-uosius – 2005-uosius metus. Kitaip tariant, aprėpia Kauno arkivyskupijos kurijos archyve vyskupo P. A. Baltakio archyviniame rinkinyje (VBAR) saugomus dokumentus, kurie atspindi fondo veiklos aspektus iki Lietuvos respublikos nepriklausomybės atkūrimo ir jau atkūrus valstybę. Atlikus dokumentų turinio analizę, išskirti pagrindiniai organizacijos vadovo, kaip lyderio, bruožai.

Lankstumas. Kai kurie veiklos principai, o tiksliau lankstumas pritaikant fondo nuostatus, atsispindi vyskupo susirašinėjime su Vincu Bartuška, paaukojusiu organizacijos veiklai ženklią sumą. Aukotojas, fondo administracijai piktinosi, kad jo paaukoti 65 tūkst. JAV dolerių buvo skirti ne Vilkaviškio vyskupijos kurijai, bet Šunskų Šv. Mergelės Marijos parapijos bažnyčiai ir Marijampolės Šv. Vincento parapijos garažų statybai, o fondo administracija atsakiusi, kad taisyklės neleidžia paisyti aukotojų pageidavimų[1]. Atsakyme vyskupas trumpai pristato fondo taisykles, kuriose nuspręsta „*a) visas gaunamas aukas dėti į vieną sąskaitą, b) visą paramą – išmokėjimus teikti tik gavus oficialią LKRŠ („Lietuvių katalikų religinė šalpa“ – M. D. past.) anketą-prašymą, patvirtintą LKRŠ vykdomojo komiteto*“. Drauge prideda pastabą (*post scriptum*), kad „*aukotojas gali išreikšti pageidavimų <...> ir vykdomasis komitetas mielai priims sprendimą*“[2]. Kitaip tariant, tai rodo, kaip fondui pirmininkaujantis vyskupas lanksčiai sprendžia konfliktą, siekiant neprarasti solidaus rėmėjo. Tiesa, tokio dydžio parama, atrodo, vienetinė, nes kitų rėmėjų skiriamos sumos ženkliai mažesnės ir panašių nepasitenkinimo atvejų nepasitaiko.

Nuolankumas ir tikėjimas. Vis dėlto, reikėtų pabrėžti, kad šis lankstumas susijęs su krikščioniišku ganytojo nuolankumu ir atvirumu. Kunigas Astijus Kungys, kalbėdamas apie vyskupo P. A. Baltakio vadovavimą šalpos fondui, atkreipė dėmesį į tai, kad ganytojas niekuomet nesisielodavo, jeigu šalpos fondo lėšos išsekdavo, ir, prireikus kam nors paramos, nesivaržydamas

[1] VBAR ap. 18, b. 30 16
[2] VBAR ap. 18, b. 30 3

skirdavo lėšas iš „neliečiamosios“ sąskaitos dalies, sakydamas, kad Dievas pasirūpins. Ir lėšų išties atsirasdavę[3]. Kalbėdamas Pastoracijos tarybai Toronte 1998-aisiais vyskupas ragino „*prašyti Jo (Dievo – M. D. past.) palaimos sau patiems, dėl savo teisių kovojančiai tautai ir visai žmonijai*“[4]. Tačiau tai nėra koks nors pasyvus laukimas. Jis kelia du tarpusavyje susijusius uždavinius: „*išlikti gerai organizuota bendruomene, kad savo veikla galėtų padėti tautai jos kovoje dėl pagrindinių teisių*“[5]. Tikėjimo stiprybę ganytojas mato ir visoje lietuvių išeivių krikščioniškoje veikloje[6].

Koordinavimas ir bendradarbiavimas. Vyskupas P. A. Baltakis, kaip išeivijos dvasinis ganytojas, buvo tiesiogiai atsakingas už daugelį išeivijos veikiančių katalikiškų organizacijų veiklą, nors šios organizacijos turėjo ir tiesioginius administratorius. Visgi, kaip dvasinis autoritetas, aktyviai koordinavo šių organizacijų veiklą, jungdamas jas į tarpusavyje susijusį tinklą. Jau savo veiklos pradžioje 1984 metais kalbėdamas Kunigų vienybės metiniame Seime pabrėžė esąs numatęs „*glaudžiai bendradarbiauti su kun. Puglevičiaus vadovaujamomis įstaigomis, kad nesikartotų darbai ir vieni kitiems galėtume pagelbėti*“[7]. Ši pagalba apibūdinama kaip apsirūpinimas kompiuteriais, darbai ir kt. Tai iliustruoja ir konkretūs organizaciniai sprendimai, pvz., iš 1986 metų Kunigų vienybės Seimo protokolo matyti, kad šios organizacijos iždą ima tvarkyti „Lietuvių katalikų religinės šalpos fondas“[8], kuriam be materialinės pagalbos teikimo keliamas uždavinys centralizuotai organizuoti religinių programų rengimą[9] ar organizuoti Šventojo rašto, mišiolų spausdinimą ir siuntimą į Lietuvą[10]. Be to, matyti, kad „Lietuvių katalikų religinės šalpos fondo“ darbuotojai aktyviai dalyvauja ir kitų krikščioniškų organizacijų veikloje, savitai nutrinant formalias ribas tarp skirtingų institutų[11].

Taigi, šiuo atveju A. P. Baltakis pasireiškia kaip plataus žvilgsnio, strategiškai mąstantis organizatorius ir koordinatorius, kuriantis veiksmingą išeivijos organizacijų tinklą, kurio centru tampa „Lietuvių katalikų religinės šalpos fondas“. Šiam tinklui būdinga keletas bruožų, kurie atspindi ganytojo iniciatyvas ir požiūrį į išeivijos (ne tik katalikų) gyvenimą. Kaip jis pats aiškina savo uždavinio pobūdį, „*vyskupo veikla apima visą išeiviją, būtinas bendradarbiavimas su visomis organizacijomis*“[12], nes „*lietuvių visuomenė į išeivijos vyskupą žiūri kaip į moralinį autoritetą ir apjungėją*[13]“. Šios idėjos atsispindi ir vėlesniuose pasisakymuose bei paraginimuose. Pavyzdžiui, 1990 metais kalbėdamas Amerikos lietuvių Romos katalikų kunigų vienybės suvažiavime jis pabrėžia: „*šalia bendros paramos Lietuvai mūsų pagalba yra reikalinga atsikuriančioms ideologinėms ir karitatyvinėms organizacijoms, parapijoms, vienuolijoms ir, ypatinguose atvejuose – paskiriems asmenims, kad mūsų pagalba būtų efektyvesnė, koordinuota*“[14]. Drauge nepamirštama paraginti prisidėti remiant šalpos fondą. Tais pačias metais, po apsilankymo Lietuvoje, siunčia kreipimąsi į visas Amerikoje veikiančias lietuvių išeivių katalikiškas visuomenines organizacijas, vienuolijas ir kt., informuodamas apie Bažnyčios padėtį atsikuriančioje Lietuvoje, pabrėždamas, kad „*tautiečiai nežino ko prašyti*“, „*dabar yra kritinis laikas*“ ir ragindamas „*bendradarbiauti tarp savo organizacijų*“[15]. O 1991-ųjų Lietuvių sielovados

[3] Midverytė, M., Žiugždaitė, S. (2014). Vyskupo Pauliaus Baltakio OFM jubiliejui: 30 tarnystės metų. *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-08-29-vyskupo-pauliaus-baltakio-ofm-jubiliejui-30-tarnystes-metu/121095
[4] VBAR ap. 22, b. 12 104
[5] ten pat
[6] VBAR ap. 21 b. 1 42
[7] VBAR ap. 22, b. 12 327
[8] VBAR ap. 22, b. 12 296
[9] VBAR ap. 22, b. 12 327
[10] VBAR ap. 22, b. 2 7, 8, 9
[11] VBAR ap. 22, b. 12 119, 120
[12] VBAR ap. 22, b. 12 341
[13] VBAR ap. 22, b. 12 356
[14] VBAR ap. 22, b. 12 158
[15] VBAR ap. 22, b. 12 139

suvažiavimo, vykusio Čikagoje, protokole užfiksuota vyskupo kalba, kur pabrėžiamas vienas iš svarbiausių principų – krikščioniškasis solidarumas[16].

Dvasinis lyderiavimas. Kaip jau minėta, savo ganytojiškąją misiją vyskupas P. A. Baltakis supranta itin plačiai ir, pirmiausia, kaip moralinio lyderio[17]. Šiuo atveju organizuojant fondo veiklą ir koordinuojant ryšius išryškėja tokios lydinčios asmeninės savybės kaip nuoširdus dėmesys, dėkingumas ir atvirumas. Tai liudija jo atsakymai į iš parapijų ar pavienių asmenų siunčiamus pranešimus apie aukas, nepriklausomai nuo to, kad sumos, lyginant su veiklos pradžia[18], praėjusio amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pabaigoje linkusios ženkliai mažėti[19] [20]. Visais atvejais vyskupas nuoširdžiai dėkoja už kiekvieną auką. Išryškėja ir kita savybė – į laiškus, nepaisant veiklos masto, atsako itin operatyviai[21] [22] [23] [24]. Be to, dvasinio lyderiavimo kontekste prasminga pažymėti įkvepiančią pagarbą ir pasitikėjimą tiems ir tais, už kuriuos ganytojas jaučiasi atsakingas. Laiške Kanados lietuviams rašo: „*visa eilė gyvenimo vertybių mus vienija ir kartu išskiria iš kitų etninių grupių. Šias vertybes turime branginti ir puoselėti*“[25]. Krikščioniškų organizacijų narius jis mato kaip patarėjus, talkininkus ir rėmėjus[26], ne tik siūlo idėjas, bet ir patarimo bei „nuolatinių maldų“[27]. Drauge nepamiršta ir darbų, kurie labiau dera fondo administratoriui, o ne pirmininkui ar dvasiniam ganytojui, pvz., ranka surašytose pastabose, kuriose atsispindi rūpestis jaunimo stovyklos reikalais, kilnojamu gesintuvu kardinolui ar nuogąstauja dėl piktnaudžiavimo parama[28].

Vyskupo emerito Pauliaus Antano Baltakio sielovadinę, pastoracinę veiklą išeivijoje, o taipogi nuopelnus okupuotai Lietuvai sudėtinga pervertinti. 2018-ųjų pavasarį vyskupas be didelių iškilmių grįžo į Tėvynę, išreiškęs norą „*Tėvynėje praleisti likusius savo gyvenimo metus*“[29]. Be sielovadinės, Lietuvos interesų gynimo veiklos, šeštą dešimtmetį išeivijoje veikiančiai karitatyvinei organizacijai „Lietuvių katalikų religinės šalpa“ vyskupas vadovavo net 23-ejus metus – nuo 1986-ųjų iki 2009-ųjų; šio fondo paramą, tiek materialine, tiek moraline ar politine išraiška tiesiogiai ir netiesiogiai juto už geležinės uždangos likę, o vėliau ir valstybę atkūrinėję tautiečiai[30]. Kunigas Astijus Kungys OFM, prisimindamas šį laikotarpį, pabrėžė ne tik vyskupo nuopelną atgaivinant organizacijos veiklą, bet ir ypatingą pasitikėjimą Dievo malone, drauge apgailestaudamas, jog pastaruoju metu *„fondas išsuka iš to dvasinio kelio”*, pabrėžiant, kad organizacija tapusi tradiciniu finansiniu fondu[31]. Tai rodo tam tikrą, savitą vadovavimo fondui būdą, principus, kurie, remiasi krikščionišku dvasingumu, išplaukiančiu iš P. A. Baltakio asmenybės.

Diskusija

Nors pagrindinis „Lietuvių katalikų religinės šalpos“ uždavinys buvo rūpintis medžiaginiu pastoracinės veiklos aprūpinimu, organizacija neveikė izoliuotai ir jai nebuvo būdinga grynai finansiniams fondams įprasta veikla. Išryškėja vyskupo P. A. Baltakio, kaip tam tikro

[16] VBAR ap. 22, b. 12 143
[17] VBAR ap. 22, b. 12 356
[18] VBAR ap. 22, b. 12 304
[19] VBAR ap. 18, b. 1 6
[20] VBAR ap. 18, b. 1 7
[21] VBAR ap. 21, b. 1 35
[22] VBAR ap. 21, b. 1 36
[23] VBAR ap. 21, b. 1 37
[24] VBAR ap. 21, b. 1 39
[25] VBAR ap. 21, b. 1 42
[26] VBAR ap. 22, b. 12 14
[27] VBAR ap. 22, b. 12 327
[28] VBAR ap. 22, b. 12 1
[29] Midverytė, M. (2018). Į Lietuvą grįžo vyskupas emeritas pranciškonas Paulius Baltakis OFM. *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-04-24-i-lietuva-grizo-vyskupas-emeritas-pranciskonas-paulius-baltakis-ofm/169604
[30] Paulavičienė–Kungienė, M. (2012). Lietuvių katalikų religinės šalpos veiklos fragmentai 1961 m. – 2011 m. New York: LCRA.
[31] Midverytė, M., Žiugždaitė, S. (2014). Vyskupo Pauliaus Baltakio OFM jubiliejui: 30 tarnystės metų. *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-08-29-vyskupo-pauliaus-baltakio-ofm-jubiliejui-30-tarnystes-metu/121095

koordinatoriaus, veiklos telkėjo vaidmuo, neapsiribojančio tiesioginiu vadovavimu vienai ar kitai organizacijai. Galimybes tokiai veiklai sudarė ne tik administracinis, bet ir moralinis vyskupo instituto statusas.

Analizuojant ir lyginant skirtingo laikmečio dokumentus (21 metų intervalas, pradedant 1984-aisiais), kurie apima vyskupo susirašinėjimą su privačiais asmenimis ir išeivijos krikščioniškomis organizacijomis, pasisakymų krikščioniškų organizacijų susirinkimų protokolus, asmeninius užrašus, išryškinta keletas pagrindinių veiklos organizavimo principų. Pažymėtini vyskupo vadovavimui būdingi tokie principai, kaip lankstumas, nuolankumas ir tikėjimas, organizuotumas ir koordinavimas, bendradarbiavimas, dvasinis lyderiavimas, paremtas moraliniu ganytojo autoritetu ir vizija, kuri apjungia skirtingų Šiaurės Amerikoje veikiančių lietuvių išeivijos krikščioniškų organizacijų bendradarbiavimą, krikščioniškumo ir tautiškumo puoselėjimą, o taip pat Lietuvos valstybingumą. Viena vertus, tai rodo, kad aptariami požymiai atitinka dvasinio lyderiavimo principams, tokiems kaip veiklos skaidrumas (Boyatzis ir kt., 2010), nuolankumas (Boyatzis ir kt., 2010), aiški ir įtraukianti vizija (Fry, 2003; Straka ir kt., 2018), bendradarbiavimas (White, 2013; Straka ir kt., 2018). Kita vertus, dvasinis lyderiavimas yra reikšminga sąlyga organizacinėms transformacijoms (Benefiel, 2005), kurias LKRŠ vykdė P. A. Baltakis, tačiau tai keitėsi pasikeitus vadovybei, kai organizacija tapo neišsiskiriančia iš kitų finansinių fondų (Kungys, cit. Midverytė, Žiugždaitė, 2014). Taip pat pastebėta, kad vadovų ir pasekėjų vertybių sistemų sutapimas sukelia autentiškumo įspūdžius, net tais atvejais, kai nėra aiškių visuotinių moralinių normų (Sidania, Rowe, 2018). Taigi, šiuo atveju galima svarstyti, kiek organizacijos pokyčiams įtakos galėjo turėti pasiektas tikslas – atkurta valstybės nepriklausomybė, tačiau kiti tikslai, tokie, kaip lietuviškų organizacijų vienybė, tautiškumo ir katalikiškų vertybių puoselėjimas išeivių bendruomenėse – neišnyko. Tai gali rodyti, kokios įtakos ir rizikos turi asmeninis dvasinis lyderiavimas, jeigu tai netampa pastovia, tęstinumą garantuojančia organizacijos kultūros dalimi. Kita vertus T. M. Straka ir kt. (2018) atkreipė dėmesį tai, kad tokie lyderiavimo aspektai kaip kitų motyvavimas, bendros vizijos nustatymas, veiksmingas bendravimas ir partnerystės kūrimas gali būti veikiamas nacionalinės kultūros ypatumų.

Tyrimo rezultatai rodo, kad vyskupas A. P. Baltakis, pasitikėdamas Dievo pagalba, ne tik asmeniškai dalyvauja organizuojant paramą, bet ir imasi iniciatyvos organizuojant finansines įplaukas paramos forma fondo veiklai, o taip pat reorganizuoja paties fondo veiklą. Šiame kontekste LKRŠ tampa išeivijos krikščioniškos veiklos organizacijų veiklos koordinatoriumi, tiek prisiimant kai kurias funkcijas (pvz., tvarkant finansinius dokumentus), tiek fondo darbuotojams aktyviai dalyvaujant kitų organizacijų veikloje, tiek organizuojant sielovadinę veiklą (pvz., rengiant religines radijo laidas, spausdinant ir gabenant į Lietuvą religinę literatūrą. Veiklos ir bendradarbių įsitraukimo apimtys rodo, kad reikšmingos įtakos turėjo idėjiniai motyvai, kuriuos palaiko ir skatina vadovas. Tai, kad dvasinis lyderiavimas skatina darbuotojų įsitraukimą pranokti konkrečios organizacijos tikslus, rodo ir pastaraisiais metais verslo organizacijose atlikti tyrimai (Afsar ir kt., 2016).

Apibendrinti tyrimo rezultatai vizualizuojami struktūrogramoje, kuri atspindi išanalizavus ir apibendrinus nustatytus vyskupo A. P. Baltakio vadovavimo „Lietuvių katalikų religinei šalpai“ principus (1 pav.).

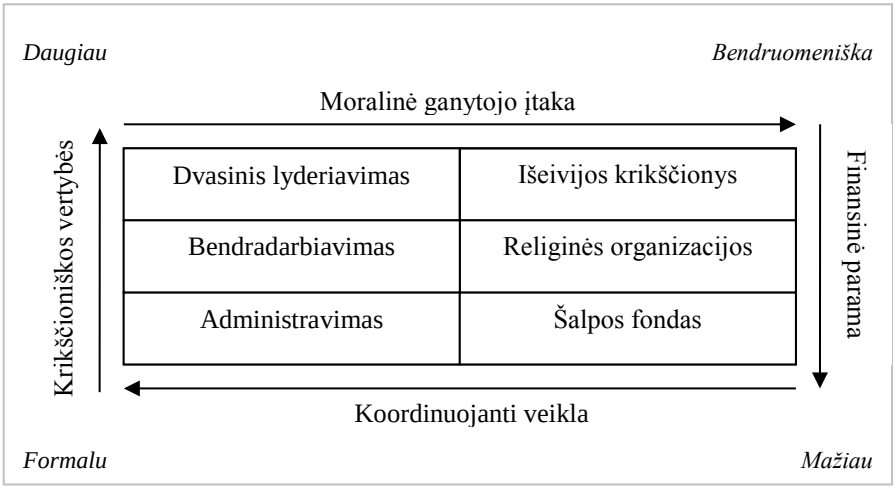

1 pav. Vyskupo A. P. Baltakio vadovavimo „Lietuvių katalikų religinei šalpai“ principai
Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Struktūrogramoje brėžiami vektoriai išryškina, vyskupo P. A. Baltakio vadovavimo principus, kuriais vadovautasi. Neapsiribojama vienos organizacijos („Lietuvių katalikų religinė šalpa“) veikla, ir tam tikra prasme išeinama už jos ribų. Nors organizacijai tenka formali koordinavimo veikla, tačiau fondo pirmininko puoselėjamos krikščioniškos vertybės veda į dvasinę lyderystę, kuri skatina krikščioniškas organizacijas bendradarbiauti. Drauge moralinė ganytojo įtaka skatina pavienius išeivijos katalikus ir religines organizacijas skirti lėšas „Lietuvių katalikų religinei šalpai“, tačiau (kaip pažymėta apatiniame dešiniajame kampe), lėšos vaidina mažesnį vaidmenį, skirtingai nei dvasinis lyderiavimas (dešinysis viršutinis kampas). Kita vertus formali administravimo veikla (kairysis apatinis kampas) turi mažesnę reikšmę, nei vystomas krikščioniškasis bendruomeniškumas (viršutinis dešinysis kampas).

IŠVADOS

Jungtinėse Amerikos Valstijose registruota organizacija „Lietuvių katalikų religinė šalpa“ veikė kaip sudėtinė ir integrali lietuvių išeivijos vyskupo P. A. Baltakio pastoracinio modelio dalis. Ganytojo veikloje išryškėjo tokios svarbios ypatybės, kaip krikščioniškų išeivijos organizacijų telkimas, vienijimas, koordinavimas. „Lietuvių katalikų religinė šalpa“ pirmininkaujant vyskupui A. P. Baltakiui veikė ne vien tik kaip specialus finansinis fondas, organizavęs lėšų rinkimą ir paramos teikimą, bet ir kaip plačią sielovadinę bei išeivijos krikščioniškų organizacijų koordinacinę funkciją vysčiusi organizacija. Skirtingos organizacijos veikė kaip į aiškiai suformuluotus tikslus besiorientuojantis, bendradarbiaujantis tinklas, vienijamas dvasinio lyderio.

Organizacijos veikla atspindi vyskupo ir šalpos fondo pirmininko A. P. Baltakio strateginį siekį padidinti visų Šiaurės Amerikoje veikusių organizacijų veiksmingumą, paremtą tarpusavio bendradarbiavimu, veiklos koordinavimu siekiant, pradžioje padėti už geležinės uždangos likusiems tautiečiams materialiai, sielovadiškai, remiant politiškai, o vėliau, po Nepriklausomybės atkūrimo, - atkuriant bei stiprinant religines organizacijas. Šiame kontekste ganytojas veikė ne tik kaip administratorius, bet ir kaip dvasinis lyderis, organizuodamas ir morališkai stiprindamas bei įkvėpdamas bendradarbius. Tai yra, sąvoką „vadovavimas“ tiksliau būtų įvardyti „lyderiavimu“, o „vadovavimo principus“ – „dvasinio lyderiavimo principais“, kur dvasinis lyderiavimas, vizija ir vertybiškai sutelkiantis bendradarbiavimas atlieka esminį vaidmenį. Tačiau dvasinis lyderiavimas suteikia plačių galimybių transformuojant organizacijas, organizuojant jų veiklą bei sutelkiant darbuotojus, tačiau egzistuoja rizika, kad, pasikeitus vadovui, tęstinumas gali nebūti užtikrintas. Todėl organizacijos funkcionalumas turėtų remtis ne vien tik vadovo dvasinio lyderiavimo

principus atitinkančiomis vadovo savybėmis, o tapti organizacijos kultūros ideologiniu principu, kurį užtikrina ir plėtoja organizacijos steigėjai. To neužtikrina organizacijos vadovo-dvasininko statusas, kas rodo, kad problema gali būti aktuali tiek religinėms, tiek pasaulietinėms organizacijoms.

Tolimesniuose tyrimuose būtų prasminga įvertinti organizacijų gebėjimus užtikrinti dvasinio lyderiavimo principus keičiantis vadovams, lyginant religinių ir pasaulietinių organizacijų kultūras. Be to, reikėtų detaliau įvertinti diasporos JAV ir Lietuvos gyventojų kultūrinius aspektus, lemiančius įsitraukimą į potencialius dvasinių lyderių kvietimus bendradarbiauti.

LITERATŪRA

1. Afsar, B., Badir, Y., Kiani, U. S. (2016). Linking spiritual leadership and employee pro-environmental behavior: The influence of workplace spirituality, intrinsic motivation, and environmental passion. *Journal of Environmental Psychology*, 45, 79-88. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2015.11.011
2. Benefiel, M. (2005). The second half of the journey: Spiritual leadership for organizational transformation. *The Leadership Quarterly*, 16(5), 723-747. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2005.07.005
3. Boyatzis, R., Brizz, T., Godwin, L. (2011). The Effect of Religious Leaders' Emotional and Social Competencies on Improving Parish Vibrancy. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 18(2), 192-206. https://doi.org/10.1177/1548051810369676
4. Delehanty, J. (2018). The Emotional Management of Progressive Religious Mobilization. *Sociology of Religion*, 79(2), 248-272. https://doi.org/10.1093/socrel/sry016
5. Francis, L. J., Robbins, M., Ryland, A. (2012). Called for Leadership: Psychological Type Profile of Leaders within the Newfrontiers Network of Churches in the United Kingdom. *Journal of Psychology and Theology*, 40(3), 220-228. https://doi.org/10.1177/009164711204000305
6. Fry, L. W. (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*, 14(6), 693-727. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2003.09.001
7. Lietuvių katalikų religinė šalpa (1986). Laiškai lietuviams, 11(37), 364-365. Prieiga per internetą (žiūrėta 2018-09-10): http://laiskailietuviams.lt/failai/pdf/1986-11-gruodis.pdf
8. Midverytė, M., Žiugždaitė, S. (2014). Vyskupo Pauliaus Baltakio OFM jubiliejui: 30 tarnystės metų. *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą (žiūrėta 2018-09-12): http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-08-29-vyskupo-pauliaus-baltakio-ofm-jubiliejui-30-tarnystes-metu/121095
9. Mohapatra, S., Verma, P. (2018). Tata as a Sustainable Enterprise: The Causal Role of Spirituality. *Journal of Human Values*, 24(3), 153-165. https://doi.org/10.1177/0971685818774116
10. O'Neill, J. (1986). The Disciplinary Society: From Weber to Foucault. *The British Journal of Sociology*, 37(1), 42-60. doi: 10.2307/591050
11. Paulavičienė–Kungienė, M. (2012). Lietuvių katalikų religinės šalpos veiklos fragmentai 1961 m. – 2011 m. New York: LCRA.
12. Pruzan, P. (2008). Spiritual-based Leadership in Business. *Journal of Human Values*, 14(2), 101-114. https://doi.org/10.1177/097168580801400202
13. Sidania, Y. M., Rowe, W. G. (2018). A reconceptualization of authentic leadership: Leader legitimation via follower-centered assessment of the moral dimension. *The Leadership Quarterly*, 29(6), 623-636. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2018.04.005
14. Tracey, P. (2017). Religion and Organization: A Critical Review of Current Trends and Future Directions. *The Academy of Management Annals*, 6(1), 84-132. https://doi.org/10.5465/19416520.2012.660761

15. Van Krieken, R. (1990). Social Discipline and State Formation: Weber and Ostreich on the historical sociology of subjectivity. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 17(1), 3-28.
16. Vitkuvienė, I. (2016). *Lietuvių išeivių katalikų vyskupo Pauliaus Antano Baltakio OFM pastoracinės veiklos modelis*. Licenciato baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
17. Vyskupo P. A. Baltakio archyvinis rinkinys (VBAR). Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas.
18. White, J. A. (2013). *Characteristics of successful pastors*. Daktaro disertacija. Prieiga per internetą (žiūrėta 2018-10-16): http://www.tntemple.edu/application/files/Academics/DMin/J.White.pdf
19. Zech, Ch., Gautier, M. (2004). Catholic Parish Organizational Structure and Parish Outcomes. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(1), 141-150. https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2004.00223.x

SMURTO ŠEIMOJE PASEKMĖS SUAUGUSIEMS VAIKAMS

***ZITA* RILIŠKIENĖ**
Panevėžio kolegija
Dėstytoja lektorė Loreta Klokmanienė

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama bausmių taikymo vaikams socialinė ir teisinė problematika. Aptariama smurto samprata ir rūšys, smurto priežastys, padariniai bei dinamika. Tyrimas atskleidė, kad vaikystėje patirtas fizinis ir psichologinis smurtas sukėlė ilgalaikių pasekmių: negebėjimą apsiginti esant seksualinei prievartai, nežinojimą kas yra meilė ir mylinti šeima, ilgalaikė depresija, bandymas nusižudyti, negebėjimas atstovauti savo interesams ir t.t. Visos interesantės teigia, kad nepateisina smurtinio auklėjimo ir nenaudoja jo kaip auklėjimo priemonės savo vaikams.

Raktinia žodžiai: smurtas, prievarata prieš vaikus.

ĮVADAS

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti ir prižiūrėti savo vaikus (Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas 2000). Auklėjimas yra nuolatinis ir kryptingas poveikis vaikui. Teisė auklėti vaiką ir atsakomybė už tai leidžia tėvams imtis priemonių, reikalingų šiam tikslui pasiekti. Fizinės ir vaiko orumą žeminančios bausmės ilgą laiką buvo laikomos veiksmingais auklėjimo metodais. Šiuo metu situacija pasikeitusi, psichologai, sociologai, pedagogai ir kiti mokslininkai nuolat akcentuoja fizinių bausmių žalą, jų neveiksmingumą, vis aktyviau viešumon keliami vaikų patiriami smurto atvejai, kai skriaudėjai yra patys tėvai, tie žmonės, kurie turi užtikrinti vaiko saugumą.

Pasak A. Kurienės (2013) fizinių bausmių šalininkai dažnai yra įsitikinę, kad disciplinavimo tikslais naudojamas smurtas yra pateisinamas, jį pagrįsdami teiginiu neva nemušamas vaikas neišauga geru žmogumi. Tokios nuomonės dažniausiai ateina iš įsitikinimo, kad besiformuojanti asmenybė savo klaidas, netinkamą elgesį geba identifikuoti ir suprasti tik patirdama atitinkamą atsaką. Ir kuo toks atsakas giliau įsirėš nenaudėlio atmintyje, tuo „pamoka“ bus efektyvesnė. Skaudu, kad vietoj švelnumo ir rūpesčio, kuriuos vaikai turėtų gauti šeimoje, jie yra mušami, traumuojami psichologiškai, prievartaujami, kenčia nuo fizinio ir dvasinio atstūmimo, vienišumo. Tokie vaikai būna uždari, pasižymi dažna nuotaikų kaita, jų ryšiai su tėvais ir draugais būna nepastovūs ir nepatvarūs. Taip pat negalima atmesti tikimybės, kad patyrę prievartą vaikai ateityje skriaus savo vaikus, nemokės ir negalės nuoširdžiai prisirišti prie kito žmogaus.

2011-12-15 įsigaliojęs Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas iš esmės pakeitė požiūrį į smurtą artimoje aplinkoje. Šiuo įstatymu valstybė pripažino, kad nusikaltimas prieš šeimos narį yra visuomeninę reikšmę turinti nusikalstama veika. Visi vėlesni įstatymo papildymai ir pakeitimai tik parodo, kad esamo Baudžiamojo kodekso nepakanka tirti ir užkardyti tokiems nusikaltimams.

Įstatymo 2 str. 1 dalyje artima aplinka apibrėžiama kaip aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį. Taigi, įstatymo apsauga gali pasinaudoti visi šie asmenys, jei prieš juos smurtauja kiti asmenys iš artimos aplinkos. Kas yra smurtas apibrėžta įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje: Smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą. Tai reiškia, kad įstatymas taikomas ne vien kai auka patiria fizinius sužalojimus, bet ir kai grasinama

nužudyti, susidoroji su asmeniu ar jo artimaisiais, sunaikinti turtą ar auka kitaip terorizuojama. Tokius veiksmus galima įvardinti kaip psichinį smurtą. (http://www.kamkc.lt/straipsniai/7-kas-garantuoja-pagalba-patyrus-smurtasrtimojeaplinkoje.html)

Objektas – smurto šeimoje pasekmės suaugusiems vaikams.

Tikslas – išanalizuoti smurto šeimoje pasekmes suaugusiems vaikams.

Uždaviniai:

1. Charakterizuoti smurtą teoriniu aspektu.
2. Atskleisti smurto prieš vaikus priežastis, padarinius bei dinamiką.
3. Nustatyti smurtą patyrusių asmenų požiūrį į smurtą.

Metodai:

* Mokslinės literatūros analizė.
* Pusiau struktūrinis interviu.
* Kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo metodika. Tyrimui vykdyti buvo pasirinktas kokybinis metodas (pusiau struktūrinis interviu) apklausa atlikta spalio mėnesį, joje dalyvavo penki asmenys vaikystėje patyrę fizines bausmes ir dabar patys sukūrę šeimą ir auginantys vaikus.

SMURTAS ŠEIMOJE TEORINIU ASPEKTU

Kaip teigia E. Karmaza (2008) smurto šeimoje sąvoka apima įvairias smurto formas – nuo psichologinio iki fizinio smurto, nuo grasinimo iki nužudymo. Kartais smurto šeimoje sąvoka yra vartojama tik prievartos prieš moteris atvejais, tačiau dažniausiai ji atspindi ilgalaikius smurtautojo ir aukos santykius. Smurtas šeimoje apima vyro smurtavimą prieš žmoną, žmonos ar partnerės – prieš vyrą, tėvų – prieš vaikus ir atvirkščiai, smurtą tarp brolių, seserų, senelių, partnerių ir pan.

B. Palavinskienė (2010) teigia, kad bendros smurto šeimoje sąvokos apibrėžimo, kaip ir smurto apskritai, mokslinėje literatūroje nerasime: vieni autoriai jį įvardija pabrėždami vienokius požymius, kiti – kitokius. <...> Smurto šeimoje sąvoka kai kuriose valstybėse yra vartojama kaip smurtas, pasireiškiantis stumdymu, žnaibymu, spjaudymu, spardymu, mušimu, smaugimu, deginimu, badymu, daužymu bei kitomis formomis. Kartais smurto šeimoje sąvoka yra vartojama tik prievartos prieš moteris atvejais, tačiau dažniausiai ji atspindi kaltininko ir aukos, kuriuos sieja ilgalaikis ryšys, santykius. <...> smurto šeimoje sąvoka plačiąja prasme apima įvairias smurto formas, kurios iškyla tarp tėvų ir vaikų, tarp pačių sutuoktinių bei tarp kitų šeimos narių“

Skirtingos smurto formos dažnai naudojamos kartu.

Fizinio smurto samprata apima plakimą, deginimą, spardymą, stumdymą, kandžiojimą, žalojimą arba žudymą naudojant įvairius daiktus ar ginklus. Šis smurtas dažnai naudojamas kartu su seksualiniu smurtu. Fizinis smurtas yra veiksmas, kuriuo siekiama sukelti skausmą ir (arba) sužaloti. Kaip ir kitų smurto formų atveju, pagrindinis tikslas yra ne tik sukelti fizinį skausmą, bet ir apriboti kito asmens apsisprendimo laisvę. Tokiu smurtu išryškinami socialinės galios skirtumai arba siekiama prievarta patenkinti konkrečius smurtautojo poreikius.

Psichologinis smurtas. Dažnai manoma, kad žodžiai nežeidžia. Verbalinius išpuolius dažnai mokoma ignoruoti. Tačiau, kai jie tampa reguliarūs ir sąmoningai nukreipiami į žmogui jautrius klausimus, šiuos išpuolius tikslinga vertinti kaip psichologinį arba žodinį smurtą. Smurtautojas ypač stengiasi užgauti žodžiais ir tonu. Užgauliojimai apima žeminimą (privačiai ar prieš kitus), šaipymąsi, keiksmažodžių, kuriuos ypač nepatogu girdėti kitiems, vartojimą, blogų dalykų kitam apie jo artimus žmones (šeimos narius, draugus) sakymą, grasinimus panaudoti įvairias smurto formas prieš auką arba prieš jai brangius žmones. Smurtautojas sąmoningai pasirenka tuos jautrius aspektus, kurie leidžia skaudinti, žeminti ir bauginti žmogų. Psichologinis smurtas apima izoliavimą, pajuokimą, žeminimą, pravardžiavimą, kontroliavimą, su kuo asmuo gali matytis, ką

dėvėti. Tai gali būti grasinamieji veiksmai (be fizinio ar žodinio smurto elementų), kai primenami ankstesnio smurto epizodai arba asmuo sąmoningai ignoruojamas ar neprižiūrimas.

SEKSUALINIS SMURTAS

Seksualinis smurtas apima visas priverstinio lytinio akto formas, įskaitant prievartinius seksualinius nepageidaujamus veiksmus (paprastai pasikartojančius ir likusius be atsako), seksualinius užpuolimus ar nepageidautinus seksualinio pobūdžio žodinius ar fizinius veiksmus, intervenciją į lyties organus, išangę ar bet kurią aukos kūno dalį lyties organu, daiktu ar bet kokia kita kūno dalimi naudojant jėgą, prievartą, bauginimą arba pasinaudojant tuo, kad asmuo negali duoti sutikimo, asmeninių žmogaus ribų peržengimą (tikslingai pažeidžiant šias ribas), seksualinį ignoravimą siekiant nubausti, kito asmens vertimą žiūrėti (ir kartais imituoti) pornografiją.

Ekonominis smurtas. Šis smurtas gali būti kitų jo formų pasekmė arba priežastis. Pasaulio ekonomikos tendencijos rodo, kad vienas iš neoliberalios globalizacijos rezultatų yra skurdo feminizacija (moterys būna labiau ekonomiškai pažeidžiamos nei vyrai). Gera moters ekonominė padėtis nebūtinai pašalina smurto grėsmę santykiuose, nes ši aplinkybė gali sukelti konfliktus dėl statuso ir smurtinių santykių nutraukimo. (http://www.visureikalas.lt/naujienos/as-noriu-padeti/2017/11/pagrindines-smurto-formos)

Anot A. Kurienės (2013), norėdami atpažinti vaiką, patyrusį fizinį, emocinę ar seksualinę prievartą, turime atidžiai stebėti jo elgesio pasikeitimus, kuriuos išduoda šie netiesioginiai požymiai: baimingumas - vaikas pradeda bijoti tam tikros išvaizdos ar lyties žmonių; labai išsigąsta, krūpčioja dėl netikėtų garsų ar dirgiklių; padidėja bendras dirglumas; suintensyvėja anksčiau buvusios ar atsiranda naujos baimės - tamsos, pasilikti vienam; atsiranda nemalonūs, dažnai pasikartojantys, nevalingi, baisūs prisiminimai apie prievartos situaciją; elgesio regresas-atsiranda elgesys, kuris vaikui augant jau buvo išnykęs - šlapinasi ar tuštinasi į lovą ar kelnaites, kalba kaip mažas vaikas, negali užmigti ar eiti į mokyklą be žaisliuko; miego sutrikimai - vaikas sunkiai užmiega, sapnuoja košmariškus sapnus, bijo vakare gultis, per miegus kalba, blaškosi. Nepasitikėjimas savimi - esant ilgalaikei prievartai, vaikai pradeda savęs nevertinti, laikyti blogais, nevykusiais, niekam nereikalingais, dėl to sunkiau bendrauti su kitais vaikais, dalyvauti bet kokioje veikloje. Dažnai šis nevertinimas kompensuojamas agresyviu ir įžūliu elgesiu; pablogėjusi nuotaika ir bandymai nusižudyti, save žaloti - vaikai atrodo liūdnesni nei įprasta, nedalyvauja linksmuose žaidimuose, nebendrauja su bendraamžiais, didelę laiko dalį praleidžia vieni, kalba, kad gyventi nėra prasmės, viskas atsibodo, gerai būtų, kad susirgtų ir numirtų; blogiau sekasi mokykloje - ima gauti blogesnius pažymius, negali susikaupti, atrodo lyg užsisvajoję. Atsiranda piktnaudžiavimas psichoaktyviomis medžiagomis - alkoholio ar narkotikų vartojimas padeda trumpam pašalinti nerimą, baimę, blogus prisiminimus, leidžia greičiau užmigti.

Aptariant smurtą šeimoje, svarbu atsižvelgti ir į pagrindines šio reiškinio atsiradimo priežastis. A. Jermalavičius (2008) išskyrė tokias pagrindinės smurto šeimoje atsiradimo priežastis:

1. Visuomenėje nusistovėjusios nuostatos, papročiai, patriarchalinės šeimos tradicija.

2. Išmoktas smurto elgesys – „smurtininku negimstama, smurto išmokstama“ (daugelis smurtautojų vaikystėje patys patyrė smurtą, todėl suaugę jie tarsi keršija už tai, ką patys išgyveno. Pamažu charakterio nukrypimai pereina į despotizmą ir tampa smurtaujančio asmens gyvenimo norma).

3. Suaugusieji, norėdami išlieti savo pyktį, neviltį ar bejėgiškumą dėl susiklosčiusios situacijos, agresiją nukreipia prieš artimiausius žmones, ypač vaikus, kurie dar nėra pajėgūs pasipriešinti.

4. Bloga finansinė padėtis, skurdas – tai gimdo neviltį, pažeminimą, pyktį, skurde gyvenantys asmenys nepajėgia mylėti, gerbti nei savęs, nei tuo labiau kitų.

5. Alkoholio vartojimas – girtaujantis asmuo įgyja amoralių, asocialių bruožų, smunka vertybinės orientacijos (grįžęs į namus, girtuoklis triukšmauja, keikiasi, gąsdina žmoną ir vaikus, mušasi).

6. Narkotikų ir psichotropinių medžiagų vartojimas - asmuo nebesugeba valdyti savo veiksmų, nebesugeba vykdyti pažadų, įsipareigojimų. Viso to rezultatas - netinkamas elgesys ir smurto veiksmai.

7. Nedarbas – neturintis darbo žmogus jaučia pyktį visam pasauliui ir visiems aplinkiniams, susikaupusio pykčio iškrovą patiria arčiausiai esantieji, t.y. šeimos nariai.

8. Depresija – depresuojantis asmuo viskuo nepatenkintas, jaučiasi nelaimingas, o kankindamas šeimos narius jis tarsi sutapatina juos su savimi, perkelia savo naštą.

9. Psichikos sutrikimai.

10. Nesutarimai šeimoje, nesugebėjimas konstruktyviai išspręsti kilusių šeimos konfliktų.

Anot Grinevičiūtės, K. (2011) literatūroje pažymima, kad fizinė bausmė vaikui – tam tikros fizinio skausmo formos pritaikymas kaip atsakas į netinkamą vaiko elgesį . Kiti autoriai pabrėžia, kad tai – fizinės jėgos panaudojimas, sukeliantis vaikui skausmą arba nemalonius pojūčius, bet ne sužalojimus ar sužeidimus, siekiant koreguoti ir kontroliuoti jo elgesį . Kaip matyti, bandant apibrėžti fizinę bausmę esminė reikšmė neretai suteikiama fizinės jėgos intensyvumui, sukeliamiems padariniams ir jėgos panaudojimo tikslams. Mokslininkai dažnai šiuos elementus išryškina siekdami parodyti fizinės bausmės skirtumą nuo fizinio smurto.

Daugelio autorių nuomone yra keletas priežasčių, dėl kurių suaugusieji fiziškai, moraliai ar seksualiai skriaudžia vaikus. Tam įtakos turi tėvų gyvenimo istorija (tyrimais įrodyta, kad smurtauja dažniausiai tie, kurie patys vaikystėje buvo skriaudžiami), asmenybės tipas, socialinė ir kultūrinė tėvų gyvenimo aplinka. Menkai patyrę meilės ir šilumos žiaurų elgesį jie priėmė kaip vieną iš suprantamų bendravimo būdų. Vėliau patys pradėjo elgtis taip ir su savo vaikais. Smurtas ir prievarta dažnai jiems tarnauja kaip būdas išreikšti savo jausmus, kartais net meilę ar globą. Taip atsitinka ir tada, kai suaugusieji neranda kitų būdų artumui su vaiku pasiekti. Dažnai tokie tėvai vaiko atžvilgiu turi daug neišsakytų lūkesčių, ir kai šie neišsipildo, ieško kaltininko, ir tada juo tampa jų pačių vaikas. Būtent ant jo ir išliejamas pyktis, neviltis, bejėgiškumas bei pagieža.

Dirsienė, N. ir Reikertienė, V. (2008) teigia, kad smurto dinamikai yra būdinga tai, kad smurtas nebūna vienkartinis. Nustatyta, kad smurtinis elgesys šeimoje turi savybę intensyvėti. Daugeliu atvejų prievartos šeimoje stiprumas auga laiko perspektyvoje, o prievartos epizodai tampa dažnesni.

Mokslinėje literatūroje gausu autorių, kurie aptaria bei analizuoja smurto šeimoje padarinius. N. Dirsienės ir V. Reikertienės (2008) manymu aukoms yra padaromi ne vien fiziniai sužalojimai, dažnai neįvertinami psichologiniai padariniai neigiamai įtakojantys aukos gyvenimo kokybę. Dažniausiai įvardijamos emocinio smurto pasekmės yra įtampa, nepasitikėjimas savimi, vengimas bendrauti, nesaugumo, apleistumo, bejėgiškumo, pasimetimo jausmai, priklausomybė nuo kitų nuomonės, uždarumas, neryžtingumas, liūdesys, save ir/ar kitus žalojantis elgesys. Fizinio smurto pasekmės – nuo mėlynių iki mirties. R. Mikelaitytė, ir L. Narkauskaitė (2010) teigia, kad smurtas, patirtas vaikystėje, gali nulemti sveikatos problemas. JAV mokslininkai nustatė, kad dažnai patirtas fizinis ir psichologinis smurtas vaikystėje turi įtakos vaikų sveikatos būklei ateityje. Smurtas namuose lemia vaiko požiūrį į smurtą kaip į savo problemų sprendimo būdą.

SMURTO ŠEIMOJE PASEKMIŲ SUAUGUSIEMS VAIKAMS TYRIMAS

Tyrimui pasirinktas metodas ir atliktas pusiau struktūtinis intervių. Tokiu būdu buvo galima plačiau įsigylinti į esamą situaciją respondentams pateikiant iš anksto paruštus klausimus. Apklausoje dalyvavo 5 asmenys vaikystėje patyrę fizines bausmes kaip auklėjimo priemonę. Atliekant tyrimą buvo vadovautasi etiniais tyrimo principais.

Pirmuoju klausimu pasiteirauta ar teko patirti vaikystėje, kaip auklėjimo priemonę bent vieną iš smurto rūšių.

Taip teko patirti fizinį, psichologinį ir seksualinį smurtą. Ir šios bausmės mane lydėjo visą laiką kol nepalikau tėvų namų, vos sulaukus šešiolikos metų išvažiavau į profesinę mokyklą, sengdavausi net savaitgaliais negrįšti namo. – (Vita)

Vaikystėje teko patirti daug smurto, augau šeimoje kur nebuvo svetimas alkoholis ir narkotikai. Pasitraukus iš gyvenimo tėčiui mama nuolat apsvaigus mane mušdavo, ir nuolat namai būdavo pilni nepažįstamų vyrų. Tai truko neilgai, nes ji taip pat pasitraukė iš gyvenimo. Tuomet gyvenau pas močiūtę, kuri už betkokį nusižengimą gązdindavo mane atiduosianti į vaikų namus. To labiausiai bijojau nes man tai atrodė siaubinga. – (Aušra)

Taip, bet tai nebuvo nuolatinis smurtavimas ir fizinės bausmės. Dažniausiai mane bausdavo tėtis, bet kartais atrodydavo geriau gauti greitai diržo ir viskas bus ramu. – (Gintarė)

Taip teko ir tikrai ne vieną kartą, tuo metu atrodydavo jog esu pati kalta, prsidirbau ir dabar turiu atkentėti diržo smūgius ir dar įvairiausias bausmes, dažnai tegdavo klupėti net po kelias valandas ir net nevalgius eiti miegoti. – (Sabina)

Taip teko, dažniausiai tai buvo fizinės bausmės tokios kaip diržo smūgiai ir net prailgintuvo laidas po kurio smugių net likdavo žymės ant kojų ar ten kur sutrengdavo mama. – (Jurgita)

Atskleista, kad tyrime dalyvavusios interesantės patyrė fizines bausmes kaip auklėjimo priemonę. Bausmės buvo itin skausmingos: diržo ar laido smūgiai, kelios valandos klūpėjimo ir nevakarieniavus eiti miegoti. Smurtas visuomet turi pasekmių – ši patirtis neišdildomai įrašoma į pasąmonę ir tai veda prie to, kad vaikas pats perima tėvų vaidmenį ir tampa smurtautoju, muša žmoną, vaikus, įklimpsta į priklausomybių liūną, o kraštutiniais atvejais smurtauja prieš save – bando nusižudyti ar net nusižudo. Kitais atvejais smurtą patiriantys vaikai užaugę lengvai tampa aukomis – jie leidžiasi būti mušami, žeminami.

Mokslinėje literatūroje išskiriamos keturios vaikus žalojančio elgesio rūšys: fizinis smurtas, emocinis smurtas, seksualinė prievarta ir nepriežiūra (apleidimas). Kiekviena iš jų yra skausminga ir žalinga vaiko sveikatai ir vystymuisi. Tad sekančiu klausimu siekta atskleisti kuri smurto rušis labiausiai skaudina.

Pats sunkiausias smurtas yra psichologinis smurtas. Dar iki šios dienos kovoju su to pasekmėmis. Kai augau bijojau visuomet diržo, bet dabar tikrai galiu patvirtinti geriau iškentėti diržą nei psichologinį smurtavimą. – (Vita)

Visuomet galvojau, kad skaudu kai tave muša pats artimiausias asmuo mama, bet dabar suprantu močiutės nuolatinis terorizavimas grasinimas manimi atsikratyti buvo daug skaudesnis nei motinos suduoti smūgiai. – (Aušra)

Labiausiai skaudino diržas. Atrodo nieko blogo nepadariau, kad ir netyčia sudaužyta lėkštė o sulauki už tai neadekvačios bausmės. Bijodama bausmių pradėjau meluoti slėpti kažką padariusi ne taip. – (Gintarė)

Visos fizinės bausmės net ir dabar, kai esu suaugusi, nepakeliu skausmo, net menkiausio galvos skausmo, taigi man vaikystėje diržas buvo pati sunkiausia bausmė. – (Sabina)

Mušimas tuo, kas pakliuvo po ranka. Teko gauti ir šepečiu, diržu, žaba (beržinė košė), net nusimovusi tapkę kartais mane mušdavo. Kiekvienas suduotas smugis tuomet keldavo norą užaugus atsilyginti savo smurtautojai. – (Jurgita)

Tyrimas atskleidė, kad tėvai vaikus dažniausiai bausdavo juos mušdami, tam panaudodami įvairius daiktus tokius kaip diržas ar rykštė. Kaip teigia interesantė Jurgita mušė viskuo, kas pakliuvo po ranka šepečiu, diržu ar net tapke. Respondentės teigia, kad bausmių taikymas vertė meluoti slepiant „nusižengimą“ar iššaukdavo norą užaugus atkeršyti smurtautojui. Interesantei Aušrai dabar atrodo, kad skausmingiau močiutės nuolatinis terorizavimas, grąsinimas ja atsikratyti nei motinos suduoti smūgiai.

Smurtas šeimoje yra viena iš rimčiausių šiuolaikinių valstybių problemų visame pasaulyje. Siekiant sėkmingai užkirsti kelią smurtui šeimoje, būtina suvokti reiškinio specifiką ir žinoti psichologinę smurtą patyrusių asmenų situaciją, tad tyrimu siekta atskleisti kaip jautėsi respondentai kai prieš juos buvo smurtaujama. Kokie jausmai jiems iškildavo kai prieš juos pakeldavo ranką patys brangiausi žmonės.

Jaučiausi visą laiką nepritampanti, nereikalinga, nieko neverta, nemylima, atstumta. Visa pilna nepykantos pagiežos, pykčio. Turėdavau nesuvaldomus pykčio protrūkius. Jaučiausi tokia vieniša ir niekam negalinti pasiguosti. – (Vita)

Kai motina pakeldavo ranką kaltindavau save, jaučiausi siaubingai, kad nebėra tėčio, norėdavau numirti. Dažniausiai pasislėpdavau spintoje, bet tai būdavo dar didesnė klaida, nes paskui atsiimdavau ir už tai. Močiutės psichologinis smurtas dar labiau žeidė, nes tuomet jaučiausi kaip beglobis katinukas kurį gali mėtyti ir atsikratyti. Net negaliu dabar apsakyti kaip jaučiausi, vien dabar pagalvojus viskas sukyla.- (Aušra)

Jaučiausi nesuprasta ir įbauginta nes neleisdavo net pasiteisinti. Tumet norėjau, kad mane bent išklausytų ir leistų pasakyti kodėl taip nutiko. – (Gintarė)

Jauciausi niekam nereikalinga, nevertinga. Maniau esu verta tik smugių, vis klausiau savęs ar mane myli mama? Niekuomet nesupratau ar čia aš kalta ar mamos silpnybė, bejėgiškumas ir nesusitvarkymas su savo emocijomis. – (Sabina)

Kaip vaikas jautiesi piktas kai prieš tave keliama ranka. Norisi dar labiau maištauti ir visuomet stengdavausi neverkti, taip parodyti, kad galit mane mušti man neskauda ir visuomet žiūrėdavau tiesiai į akis.– (Jurgita)

Atskleista, kad vaikystėje patirtos bausmės paliko nuoskaudą visam gyvenimui. Visos interesantės teigė, kad sunkiausia kai prieš tave kelia ranką mylimas ir artimas asmuo. Patirtas smurtas visoms sukėlė menkavertiškumo jausmą, jautėsi nemylimos, atstumtos, niekam nereikalingos, vienišos, neturinčios kam pasiguosti, pasak interesantės Aušros, kaip katinukas kurį gali mėtyti ir atsikratyti. Tai jausmai, kurie iškyla po daugelio metų prisiminus šią skaudžią patirtį.

Sekančiu klausimu respodentų buvo pasiteirauta ar jie kreipėsi kokios pagalbos.

Į tam tikras istaigas bijojau kreiptis, nes buvau prigąsdinta, kad jose niekam nerupesiu, kad jei pateksiu į vaikų namus negausiu maisto ir busiu seksualiai išnaudojama. Vieną kartą atskleidžiau savao jausmus skriaudėjui nes jaučiausi beviltiškai, blogos mintys buvo mane užvaldę, ji atstumė mane. Rezultate buvau isvežta be samonės su medikų pagalba į ligoninę nuo stiprių vaistų perdozavimo. Kai atėjo policijos pareigūnai ir socialiniai į mano palatą buvau prigrasinta nepasakoti teisybės. Mano smurtautoja jiems papasakojo melagingą istoriją ir tai toliau tęsėsi. – (Vita)

Kreiptis pagalbos tuomet nebuvo nei minčių. Turėjau draugę kuri man lyg sesuo, tai ji viską žinojo jai visada pasipasakodavau. Pakalbiai su drauge man buvo viena paguoda ji mane palaikydavo ir suprasdavo.- (Aušra)

Ne, tuo metu net nebuvo jokių minčių apie tai, kad gali kažkur kreiptis ir būsi išklausyta, net mokykloje bijodavai kam nors pasipasakoti.– (Gintarė)

Pagalbos niekada nesikreipiau į jokią istaigą nes bijojau prarasti namus, tik draugėm pasipasakodavau. Manau net ir pasikalbėjimas man daug pagelbėdavo, jaučiau palengvėjimą ir, kad esu ne viena. – (Sabina)

Ne, kai aš augau nebuvo taip aktualu vaiko teisės ir įvairios vaikų linijos kur galėtum pasiskambinti ir pakalbėti su specialistais kurie galėtų padėti, nukreipti ten kur būsi suprastas ir bus suteikta pagalba.– (Jurgita)

Tyrimas atskleidė, kad pagalbos išgyvenant smurtą respondentės niekur nesikreipė. Net trys respondentės pažymi, kad tuo metu kai jos buvo vaikai mažai buvo kalbama apie vaiko teises ir vaikų auklėjimo būdus. Tarsi tada fizinės bausmės buvo kaip viena iš visuotinai naudojamų ir priimtinų vaiko auklėjimo būdų. Tuo metu jos galėjo apie patiriamą skausmą pasipasakoti savo draugėms ir tai padėdavo pasijausti geriau. Šeimyninio smurto prielaidas sudaro ir visuomenėje vyraujančios tradicijos bei stereotipai, kurie palaiko nuomonę, kad dėl šeimyninio smurto kalta pati auka, ir nukenčia tik ji pati. Todėl turi būti vykdomos švietimo programos, kurios supažindintų visuomenę su šeimyninio smurto problema, jo pasekmmėmis ne tik aukai bet ir pačiai šiuolaikinei visuomenei.

Smurtinis elgesys žaloja besiformuojantį vaiko mąstymą, o fizinės bausmės turi tiesioginę įtaką ilgalaikei vaikų psichikos sveikatai ir laimei. Tyrimai rodo fizinių bausmių ryšį su depresija, savigarbos trūkumu, psichologinės adaptacijos sunkumais ir t.t., tad tyrimu siekta išsiaiškinti ar fizinės bausmės paliko ilgalaikių pasekmių kurios juntamos ir šiandien. Interesantėms buvo užduodamas klausimas kaip jos mano, kas būtų jų gyvenime kitaip jei jos nebūtų patyrusios tokių netoleruotinų auklėjimo metodų.

Būčiau gyvenusi pilnavertį gyvenimą, mokėčiau džiaugtis gyvenimu. Nebučiau leidusi mane išnaudoti seksualiniu būdu. Bučiau žinojusi kas yra meile ir šiluma šeimoje. Būdama vaikas būčiau prašiusi per Kalėdas dovanų, o ne geros mylincios šeimos. Tikrai manau, kad nebučiau turėjusi daugybę metų trukusios depresijos ir ilgo jos gydymo. Būčiau turėjusi normalų supratimą kas yra meilė ir šeima. Ką tai reiškia kai tu jautiesi mylimas nuo pirmų dienų. Nebūčiau turejusi pykčio protrukių, nebūčiau bandžiusi nusižūdyti. Būčiau mokėjusi pasitikėti žmonėmis. Nebūčiau lengvai įtakojama kitų žmonių nuomonės . – (Vita)

Mano gyvenime tikrai didelę žalą padarė smurtas, net išgirdusi garsiau pasakytus žodžius kruptelėdavau, daug laiko reikėjo kol supratau kas yra meilė ir kad mylimi žmonės neturėtų smurtauti. Aišku tai supratau dėka specialistų ir šalia mylinčio vyro. – (Aušra)

Galbūt būčiau buvus rįžtingesnė, turėčiau mažiau baimių, nebijočiau viešai prieš svetimus žmones ginti save ir savo nuomonę. Manau net daugiau būčiau galėjusi gyvenime pasiekti, o nebūti tik pilka pelyte, galbūt galėčiau būti didesnis pavizdys savo vaikams. – (Gintarė)

Jei būčiau nepatyrusi smurto gal šiuo metu nebučiau tokia išgąsdinta gyvenimo ir psichologiškai stipresnė, bet patyrus smurtą visada atsigrežiu i savo vaikus ir suprantu, kad jie yra laimingi, nemato geriančių tėvų ir smurto šeimoje, esu laiminga auginadama vaikus be smurto. –(Sabina)

Nežinau kaip atsakyti, nemanau, kad kažkas keistųsi, nes pati mąstau visai kitaip, jokios įtakos man nėra padaryta. Galbūt nėra padaryta didelės įtakos, nes fizinės bausmes tekdavo patirti retai. – (Jurgita)

Atskleista, kad tik viena respondentė abejoja, ar jos gyvenime būtų kas kitaip jei ji būtų turėjusi saugesnę vaikystę. Visos kitos interesantės pateikia labai skausmingus pamąstymus apie galimai gražesnį savo gyvenimą nei turi dabar. Kaip liekamąsias ilgalaikes smurto pasekmes nurodydamos nemokėjimą džiaugtis gyvenimu, negebėjimą apsiginti esant seksualinei prievartai, nežinojimą kas yra meilė ir mylinti šeima, ilgalaikė depresija, bandymas nusižudyti, rįžtingumo stoka, negebėjimas atstovauti savo interesams ir savo nuomonei, aukštesni pasiekimai gyvenime ir t.t. Akivaizdu, kad kai kurie sunkumai

nesibaigia vaikystėje, jie žaloja ir jau suaugus. Todėl ypatingai svarbu, kad smurtą patiriantis vaikas sulauktų pagalbos nedelsiant, pamatytų kitokį elgesio modelį ir laiku sulauktų efektyvios efektyvios kompleksinės pagalbos, kad galėtų sėkmingai įveikti patirtų traumų pasekmes ir tapti tapti pilnaverčiais bendruomenės nariais

Tyrimais įrodyta, kad asmenys patyrę smurtą vaikystėje yra linkę tęsti smurto ratą. 70% vaikų, patyrusių smurtą, suaugę „renkasi“ tapti smurtautojais, siekdami atsikratyti bejėgystės ir baimės. Tokie vaikai užauga menkus tėvystės gebėjimus turinčiais tėvais ir motinomis, tokiu būdu pratęsdami smurto istoriją. Sekančiu klausimu norėta sužinoti ar nesikartoja bausmių ratas, ar vaikai patyrę fizines bausmes dabar taip pat nesielgia su savo vaikais. Respondentų buvo kausiama, ar jie patys nenaudoja fizinių bausmių auklėdami savo vaikus.

Auginu du berniukus ir tikrai nenaudoju neleistinų auklėjimo priemonių. Auklėdama savo berniukus naudoju meilę, šilumą įkvėpimą, paskatinimą kai daro gerai, kai jie nelabai klauso bandome paaiškinti, kad toks poelgis neteisingas ir bandome surasti jo kilmę. Skatiname juos išreiksti jausmus ir emocijas kurias jaučia ir juos isklausome. Kekvieną dieną prieš jiems einant miegoti su jai kalbu ir jiems pasakoju kokie jie yra ypatingi ir patys geriausi ir kad mes juos labai mylime. – (Vita)

Visada sakiau sau, kad prieš vaikus nenaudosiu tokių auklėjimo priemonių. Bet tikrai buvo įvikis kurio dar ir dabar negaliu pamiršti, praradus kantrybę šaukiau ant vaiko, tuomet vakare dar ilgai pykau ant savęs. Kai jaučiu dabar pratruksianti stengiuosi ramiau į tai reguoti ir net balso nekelti nes atsimenu pati savo išgyvenimus ir nuoskaudas. – (Aušra)

Aš prieš savo vaiką nenaudoju smurto, su vaiku yra kalbama ką jis blogai padrė ir ko neturetų daryti. Smurtas tik dar labiau gali viską pabloginti o skriausti sau nelygų žmogų yra nežmoniska. Su vaiku reikia kalbėti, jei nepadade pokalbiai tokiu atveju galima kreiptis į specialias tarnybas tokias kaip psichologus ar net socialinius darbuotojus. Smurtas veikia vaikų smegenis ir jei naudočiau smurtą turbūt vaikas norėtų iš tokių namų pabėgti. – (Sabina)

Nenaudoju, bet kartais taip mane išvaro iš kantrybės kuomet stengiuosi pati išeiti iš kambario, nes jaučiu, kad galiu ir nebesusitvardyti. – (Gintarė)

Stengiamės nenaudoti smurto prieš vaikus. Kartais tenka pakelti balsą, nes kitaip manęs neišgirsta kai abu pradeda lakstyti ir laipioti po visus baldus, tikrai tenka užšaukti, kad vaikai nusiramintų.– (Jurgita)

Turima gyvenimiška patirtis vaikystėje interesantes privertė susimąstyti ir nedaryti tų pačių klaidų kaip darė jų tėvai. Visos respondentės teigia, kad nenaudoja smurtinio auklėjimo savo vaikams ir bet kokiomis sąlygomis stengiasi susivaldyti. Senkant kantrybei stengiasi susivaldyti, išeiti iš dirginančios aplinkos, ramiau reaguoti ir nekelti balso. Interesantė Sabina teigia, kad jei pati nesugebėtų susitvarkyti su savo vaiku kreiptūsi pagalbos į specialistus bet smurto nepateisintų.

Paskutiniuoju tyrimo klausimu pasiteirauta respondenčių nuomonės apie įstatymo pataisą, (Lietuvos respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo nr. XIII-643 1 straipsnio pakeitimo įstatymas 2018 m. birželio 26 d. Nr. XIII-1296 Vilnius) kuriuo draudžiamas bet koks smurinis vaikų auklėjimas.

Manau, kad toks įstatymas yra labai geras ir tikuosi, kad kada nors bus uždrausta prieš vaikus naudoti fizinį ir psichologinį smurtą. Tik įdomu kas visa tai sužiūrės. –(Vita)

Šis įstatymas galbūt daugeliui vaikų ir nepagelbės, nes ir dabar manau, kad vaikai bijo kažkur kreiptis, o tai suveiks tik įvykus jau rimtiems vaiko sužalojimas bet reikėtų būdų užkirsti kelia iki to. (Aušra)

Įstatymas labai padrikas ir nekonkretus. Mušti žinoma vaikų negalima, bet pliaukštelėt per nagus pypliui, kuris šeria mamai ar broliui, manau ne pasaulio pabaiga. Ir maži vaikai turi jausti ribas ir suprasti, kas yra skauda kai muši kitą. – (Gintarė)

Šaunu, kad priimtas toks įstatymas, bet manau tos šeimos kuriose yra smurtas niekada jis nesibaigs, o jeigu tėvai yra geriantys ir jiems nesvarbūs vaiko interesai tai jie juos ir muš, daužys ir nepadės joks įstatymas, nes jų toks mąstymas. Nebent kaimynai ar artimi žmones laisviau praneš tam tikroms institucijos apie padėtį jei vaikai yra skriaudžiami. - (Sabina)

Aš vertinu teigiamai, jeigu yra tikrai peržengiamos ribos negalima skriausti vaikų. Bet kartais sudrausminant vaiką pliaukštelti per nagus nėra pasaulio pabaiga. – (Jurgita)

Visos tyrime dalyvavusios respondentės teigiamai vertina 2018 metų įstatymą, kuriame nurodoma, kad netoleruotinas joks smurtinis elgesys vaikų atžvilgiu, tačiau viena interesantė abejoja ar tai įmanoma nusaugoti ir suvaldyti.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, kad visos interesantės patyrė fizines bausmes kaip auklėjimo priemonę. Bausmės buvo itin skausmingos: diržo ar laido smūgiai, kelios valandos klūpėjimo ir nevakarieniavus eiti miegoti. Tėvai vaikus dažniausiai bausdavo juos mušdami, tam panaudodami įvairius daiktus tokius kaip diržas, rykštė, tapkė ir t.t Patirtas smurtas visoms sukėlė menkavertiškumo jausmą, jautėsi nemylimos, atstumtos, niekam nereikalingos, vienišos ir neturinčios kam pasiguosti. Pagalbos išgyvenant smurtą respondentės niekur nesikreipė. Atskleista, kad tik viena respondentė abejoja, ar jos gyvenime būtų kas kitaip jei ji būtų turėjusi saugesnę vaikystę. Kaip liekamąsias ilgalaikes smurto pasekmes nurodydamos nemokėjimą džiaugtis gyvenimu, negebėjimą apsiginti esant seksualinei prievartai, nežinojimą kas yra meilė ir mylinti šeima, ilgalaikė depresija, bandymas nusižudyti, rįžtingumo stoka ir t.t. Turima gyvenimiška patirtis vaikystėje interesantes privertė susimąstyti ir nedaryti tų pačių klaidų kaip darė jų tėvai. Visos respondentės teigia, kad nenaudoja smurtinio auklėjimo savo vaikams ir bet kokiomis sąlygomis stengiasi susivaldyti.

IŠVADOS

* Išanalizavus mokslinę literatūrą galima teigti, kad dauguma autorių panašiai apibrėžia smurto sampratą ir teigia, kad tai netinkamas ir nusikalstamas jėgos naudojimas artimoje aplinkoje, darant negatyvų psichologinį, fizinį, seksualinį ar ekonominį poveikį kitam žmogui. Smurto šeimoje rūšys – fizinis smurtas, emocinis (psichologinis) smurtas, seksualinis smurtas, ekonominis smurtas, vaikų nepriežiūra.

* Smurto prieš vaikus priežastys dažnai būna nepriklausomos nuo vaikų elgesio ar kitų ypatumų. Smurtaujančios šeimos dažnai gyvena žemiau skurdo ribos ir turi priklausomybių nuo alkoholio ar kitų socialinių problemų. Tėvai dažniausiai smurtauja, nes patys vaikystėje buvo skriaudžiami ir tai jie laiko priimtinu bendravimo ir auklėjimo būdu. Smurto padariniai vaikams yra akivaizdūs, pradedant nuo menko savęs vertinimo iki savęs žalojimo, savižudybių. Vaikai patyrę smurtą vaikystėje dažnai patys tampa smurtautojais. Smurto dinamikai yra būdinga tai, kad smurtas nebūna vienkartinis, smurtinis elgesys šeimoje turi savybę intensyvėti

* Tyrimas atskleidė, kad visos interesantės vaikystėje patyrė fizines bei psichologines bausmes kaip auklėjimo priemonę. Bausmės buvo itin skausmingos ir sukėlė ilgalaikių pasekmių tokių kaip nemokėjimą džiaugtis gyvenimu, negebėjimą apsiginti esant seksualinei prievartai, nežinojimą kas yra meilė ir mylinti šeima, ilgalaikė depresija, bandymas nusižudyti, rįžtingumo stoka, negebėjimas atstovauti savo interesams ir savo nuomonei ir t.t. Visos respondentės teigia, kad nepateisina smurtinio auklėjimo, nenaudoja jo kaip auklėjimo priemonės savo vaikams ir bet kokiomis sąlygomis stengiasi susivaldyti.

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Dirsienė N., Reikertienė V. Smurtinio elgesio keitimo metodika: praktinis vadovas socialiniams darbuotojams [interaktyvus]. 2008, žiūrėta 2018 spalio 20 d. Prieiga per internetą: internetą: http://www.bukstipri.lt/uploads/Smurtinio%20elgesio%20keitimo%20metodika.pdf http://www.bukstipri.lt/uploads/Smurtinio%20elgesio%20keitimo%20metodika.pdf

2. Grinevičiūtė K. Fizinės bausmės vaikams: baudžiamasis teisinis vertinimas. Iš Socialinių mokslų studijos, 2011.

3. Internetinis leidinys Visų reikalas. [interaktyvus]. 2008, žiūrėta 2018 spalio 20 d. Prieiga per internetą: http://www.visureikalas.lt/naujienos/as-noriu-padeti/2017/11/pagrindines-smurto-formos

4. Jermalavičius A. Smurto šeimoje kriminologinė charakteristika [interaktyvus]. 2008, žiūrėta 2018 spalio 20 d. Prieiga per internetą: file:///D:/Downloads/1955463.pdf

5. Karmaza E. Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus. Vilnius: Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, 2008.

6. Kauno apskrities moterų krizių centras. Kas garantuoja pagalbą patyrus smurtą artimoje aplinkoje? [interaktyvus]. *2017*, žiūrėta 2018 spalio 20 d. Prieiga per internetą: http://www.kamkc.lt/straipsniai/7-kas-garantuoja-pagalba-patyrus-smurta-artimoje-aplinkoje.html

7. Kurienė A. Vaiką žalojantis elgesys. Iš paramos vaikams centras [interaktyvus]. 2010, žiūrėta 2018 spalio 20 d. Prieiga per internetą: http://www.vaikystebesmurto.lt/lt/kas-yra-smurtas2

8. Mikelaitytė R., Narkauskaitė L. Smurto prieš vaikus problema Lietuvoje ir kitose šalyse. Iš Visuomenės sveikata, 2010.

9. Palavinskienė B. Smurto šeimoje ypatumai ir prevencija. In Kriminologija. Vadovėlis. Moksl. red. G. Babachinaitė ir A. Kiškis. Vilnius, 2010

ANNOTATION

THE EFFECTS OF DOMESTIC VIOLENCE ON CHILDREN WHO HAVE GROWN UP. Zita Riliskiene. Panevezys University of Applied Sciences. The article analyzes the application of punishments to children, social and legal issues. Types of violence, causes, consequences and dynamics of violence are discussed. The research showed that physical and psychological violence in childhood causes long-term consequences: inability to protect themselves from sexual abuse, ignorance - what is love and love of the family, long-term depression, suicide attempt, inability to represent one's interests, etc. All interested persons state that they do not justify violent upbringing and do not use it as a mean of education for their children.

Key words: violence, violence against children

TARPTAUTINIS KOMANDINIS DARBAS

JUDITA RALYTĖ, GYTIS JAKŠTAS
Kolpingo kolegija
Vadovė lekt. Gerda Didžklapytė

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje pateikiama informacija apie Erasmus programoje, atliktą praktiką, vykstantį komandinį darbą ir jo formavimo metodus. Socialiniame darbe vienas iš svarbiausių aspektų yra efektingas ir veiklus, gerai orientuotas komandinis darbas. Dirbant komandoje – asmuo išsiugdo kritinį ir sąmoningą mąstymą bei pats pradeda jausti atsakomybę bendrai komandos gerovei. Šiame rašto darbe apibendrinama informaciją apie tarptautinio komandinio darbo vaisius ir praktikas.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Šiandienos pasaulyje komandinio darbo tema yra gana plačiai nagrinėjama mokslinėje literatūroje tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriais. Komandų kūrimas remiasi veikla, kuri didina komandos efektyvumą, kurdama geresnius darbo ir bendravimo santykius, ugdydama komandos narių supratimą, pasitikėjimą ir atsakomybę. Bendravimas, pasitikėjimas, lyderiavimas, atsakingumas, komandinis mąstymas – tai savybės, kurios yra nepakeičiamos šiuolaikinėje komandoje. Komandos formavimo programos – efektyvi priemonė šių savybių ugdymui ir puikiai sustyguotos komandos garantas.

Straipsnio problemos. Socialinio darbuotojo praktika, dirbant tarptautinėje komandoje ir jos atveriamos galimybės darbe.

Straipsnio tikslas. Teoriškai pristatyti komandos formavimo procesą ir praktines galimybes užsienyje.

Uždaviniai:

1.Įvertinti praktikanto potencialą dirbti tarptautinėje komandoje;
2.Ištirti vieningos atmosferos darbe palaikymą;
3.Aprašyti tarptautinio komandinio darbo skatinimą.

Darbo rengimo metodai: mokslinių straipsnių ir literatūros analizė bei savos patirtos praktikos apipavidalinimas.

PRAKTIKANTO POTENCIALAS TARPTAUTINĖJE KOMANDOJE

Praktikantas turi būti pasirengęs ir pasiryžęs tam tikram darbui, pasiruošti darbo sudėtingumui, tikslo ir atsakomybės požiūriui. Komanda yra labai reikšminga dabartinėse darbo institucijose, o išmoktų dalykų pritaikomumas yra iš ties naudingas.

Komanda – tai kartu dirbančių asmenų grupė, kurioje visų asmenų buvimas yra būtinas bendram tikslui įgyvendinti ir kiekvieno grupės nario individualiems poreikiams patenkinti (Vijeikienė, Vijeikis, 2000).

Individualios žmogaus savybės, tikslai, poreikiai komandoje įgauna naują prasmę. Grupė kaip visuma nėra tapati ir skiriasi nuo ją sudarančių individų. Jas sudaro skirtingi žmonės – skirtingų asmeninių savybių, poreikių, elgsenos standartų, žinių, požiūrių į aplinkoje vykstančius reiškinius. Tačiau, net ir būdami unikalūs, žmonės grupėse sugeba ne tik išlikti, bet ir efektyviai sąveikauti ilgą laiką. Mūsų praktikos atlikimo metu, grupėje buvo įvairaus tipo žmonių, kurie skyrėsi savo mąstymu, siekiais, aktyvumu – tai tik dar labiau skatino kiekvieną mūsų įgyti daugiau lankstumo. Labai svarbu mokėti papildyti kitą ir be abejo pastebėti, kaip jis atrodo visumoje komandos narių.

Pradėdami bendrauti grupėje ir palaikyti vieni su kitais ryšius, žmonės užmezga tarpusavyje dvejopo tipo santykius:

Pirmu atveju - tarpusavio supratimas grindžiamas betarpiškais žmonių ryšiais: simpatijomis arba antipatijomis, pasidavimu kitų poveikiui arba atsparumui jam, aktyviu bendravimu arba uždarumu, suderinamumu su kitais arba nesuderinamumu. Ši sąveika vyrauja grupėse neturinčiose bendrų, visų grupės narių priimtų tikslų, uždavinių ir vertybių, arba kai jie neapibrėžti.

Antru atveju - grupės narių tarpusavio sąveika grindžiama joje priimtomis vertybėmis ir vertinimais, visiems svarbiais bendros veiklos tikslais ir uždaviniais.

Taigi, esama keleto svarbių veiksnių, kurie daro įtaką grupės nariams ir užtikrina efektyvią jų tarpusavio sąveiką. Svarbiausieji jų – tai bendri tikslai, nuostatos, grupės vertybės ir normos (A. Savanevičienė, V. Šilingienė, 2005, p.11).

VIENINGA ATMOSFERA KOMANDINIAME DARBE

Visuomenėje žmonės turi daug išankstinių nuostatų apie komandinį darbą. Dažniausiai nepasitikėjimas komandiniu darbu atsiranda dėl netinkamo komandinio organizavimo. Prasta, neargumentuota, faktiškai nepagrįsta ir nevizualizuota idėja gali žlugti.

Norint, kad komandinis darbas būtų sėkmingas, reikia atsižvelgti į kelis svarbiausius aspektus:

• Komanda turi turėti aiškų ir bendrą tikslą. (komandos vienybei skatinti).

• Turi būti aiškiai apibrėžti komandos įgaliojimai ir veiklos sritys. (Kiek laiko komandos nariai gali atsitraukti nuo savo tiesioginio darbo).

• Turi būti parenkamas optimalus komandos dydis.

Optimaliausias komandos dydis yra nuo 5 iki 11 žmonių (Mūsų atveju komandoje buvo 8 nariai). Laikoma, kad tokio dydžio grupė priima kokybiškus ir racionalius sprendimus, o jos nariai jaučia didesnį pasitenkinimą veikdami išvien. Grupėje pakanka kontrolės ir aplinkos savirealizacijai, nuomonės bei veiksmų laisvei.

• Turi būti parenkama tinkama grupės sudėtis. Į grupę įtraukti tie nariai, kuriuos tiesiogiai liečia sprendžiama problema. Geriausiai, kai grupė formuojasi savanoriškai, net jei ji formuojama iš viršaus.

• Turi būti parenkamas tinkamas komandos lyderis, nuo jo pozicijos ir elgesio priklauso komandos veiklos efektyvumas. Tačiau, lyderio paskyrimas iškarto formalizuoja grupę, ji praranda dalį efektyvumo. Geriausias sprendimas, kai pati grupė išsirenka komandos lyderį, bet šiuo atveju jam gali nepakakti kvalifikacijos organizuoti komandos darbą, jį reikia mokinti.

• Komandos nariai turi žinoti ir sugebėti pritaikyti įvairius komandinio darbo ir sprendimo metodus. To reikia norint pilnavertiškai atsiskleidžiant. Praktika turi būti ir paties savo analizė, o komanda – patogi aplinka pačiam pamatyti save rimtoje pozicijoje.

Galima teigti, kad priimti sprendimus kolektye yra tikslinga kai:

1. Reikia įvertinti įvairias nuomones, pažiūras, idėjas. Kiekviena sprendžiama idėja yra kompleksinė, reikia atsižvelgti į įvairius problemos aspektus, tam reikia didelės patirties ir įvairiapusiškų žinių bei nuomonių;

2. Sprendimai liečia tam tikrą komandos narių grupę. Tada kiekvieno grupės nario požiūris į sprendžiamą problemą papildo vienas kitą ir leidžia ją išspręsti greičiau ir tikslingiau;

3. Komandos nariai patys turi įgyvendinti priimamus sprendimus. Praktika rodo, kad sprendimo priėmimas dažniausiai ne pati sudėtingiausia problema, bet sunkiausia juos įgyvendinti. Svarbu, kad komandos nariai būtų pakankamai patyrę sprendimų priėmimui.

KOMANDINIO DARBO FORMAVIMO PROGRAMOS

Praktikos metu pastebėti 2 komandinio darbo formavimo etapai:

1.Tai buvo programa, kurioje be aktyvių užduočių atlikimo pagrindinis dėmesys buvo skiriamas komandinio darbo ypatumų nagrinėjimui, bendroms diskusijoms bei aptarimams. Programos rezultatas – praktinis savo komandos tobulinimo plano sudarymas. Vienas už visus – visi už vieną. Vieno žmogaus komandoje taisyklių nesilaikymas - reikšdavo nemalonumus visai grupei. Kiekvieną rytą prieš pradedant darbą – tos dienos programos aptarimas, išsikelti tikslai, vakare – atliktų darbų įvertinimas, nuomonių bei pasiūlymų išsakymas.

2.Šioje programoje komanda susidūrė su įvairiausiais iššūkiais, kuriuos įveikėme tik būdami susitelkę, bendraudami tarpusavyje, komandos nariai padėjo ir stengėsi pasitikėti vienas kitu, bandėme sutarti dėl bendro tikslo, planuoti ir koordinuoti savo veiksmus. Toks komandos kūrimo organizuotumas mums suteikė galimybę geriau pažinti kolegas, ir skatino bendrumo jausmą, aukštesnę motyvaciją siekiant bendro tikslo. Be to, komanda turėjo įveikti užduotis riboto laiko limituose (vakaro pasirodymuose, parengtuose spektakliuose šeimoms, sportiniuose renginiuose), panaudodami savo kūrybiškumą ir komunikavimo įgūdžius. Komandos nariai turėjo galimybę labiau pažinti vienas kitą, suvokti žinių bei informacijos mainų svarbą, pajusti komandinės dvasios svarbą bei suprasti, kad užduotys gali būti įveikiamos visos komandos pastangomis. Dienos pabaigoje komanda, apibendrindama įgytą patirtį, aptardavo savo stipriąsias, silpnąsias ir tobulintinas puses bei sudarydavo komandos tobulinimo planą, kaip naujus įgūdžius pritaikyti savo kasdienėje veikloje.

Šių dviejų komandos formavimo programų dėka, baigėme sezoną atlikę praktiką viso termino metu ir įgavome naujas patirtis dirbti komandoje. Tapome vieningesni, atviresni kitų nuomonei, komunikabilesni ir labiau pasaulietiški. Tarptautinė praktika kitokia tuo, jog mes turėjome progą pažinti kultūras, jų bendravimo ypatumus, bei sužinoti nuomonę, ką jie mano apie mūsų kaip komandos darbą. Galėdavome pamatyti savo komandos įvertinimus internetiniame puslapyje, kuriame būdavo vertinamas animatorių bei kitų viešbučio darbuotojų aktyvumas bei paslaugumas.

TARPTAUTINIO KOMANDINIO DARBO SKATINIMAS

Socialinius darbuotojus Lietuvoje rengia universitetai ir kolegijos, kuriose būsimieji socialiniai darbuotojai gauna reikalingų teorinių ir praktinių žinių, formuojami jų profesiniai įgūdžiai ir vertybės, skatinama ir tobulinama kompetencija. Nuo socialinio darbuotojo, dirbančio su klientais, kompetencijos dažnai tiesiogiai priklauso šiems klientams suteiktos socialinės pagalbos sėkmingumas ir teikiamų paslaugų kokybė. Nuo paslaugų kokybės neretai priklauso pasitikėjimas socialiniu darbuotoju konkrečioje įstaigoje ir apskritai.

Vienas iš svarbiausių faktų, įtakojančių komandos efektyvumą, yra jos nariai bet kurioje pasaulio šalyje. Labai svarbu yra jų motyvacija, poreikiai, norai. Efektyvi komandos veikla reiškia pastovią pusiausvyrą tarp komandos ir jos narių individualių poreikių. Buriant komandą labai didelį vaidmenį atlieka lyderis. Tai žmogus, kuris yra atsakingas už visos grupės darbo rezultatus, turintis lyderio savybių ir tam tikrų žinių bei įgūdžių. Lyderis padeda atsiskleisti kitiems komandos nariams ir stengiasi išlaikyti grupėje hormoniją. Lyderis visada turi turėti parengęs veiksmingą strategiją, kurios metu komanda galėtų kuo efektyviau dirbti vardan bendro tikslo.

Kalbant apie studentus, stažuotojus, gamybinę praktiką atliekančius asmenis, jaunuolius ir savanorius, pagal šį pagrindinį veiksmą remiamos mobilumo veiklos rezultatai turėtų būti tokie (**ERASMUS):**

- Geresni mokymosi rezultatai;
- Didesnės įsidarbinimo galimybės ir geresnės karjeros perspektyvos;
- Labiau išugdytas iniciatyvumas ir verslumas;

- Aktyvesnis naudojimasis savo teisėmis ir didesnė savigarba;
- Geresnės užsienio kalbos (-ų) žinios;
- Geresnis kitų kultūrų supratimas;
- Aktyvesnis dalyvavimas visuomenės gyvenime;
- Geresnis Europos projekto ir ES vertybių supratimas;
- Po užsienyje. pagal mobilumo projektą praleisto laikotarpio, padidėjusi motyvacija dalyvauti būsimuose (formaliojo švietimo / neformaliojo ugdymo) švietimo ar mokymo projektuose

REFLEKSIJA

Prieš išskrendant į Graikiją pasijaučiau lyg tikras graikų karys plaukdamas bangų ir nuotykių kupinoje jūroje prieš pakeldamas bures link Korfu salos, kurioje manęs ir mano kursiokių laukė neįkainojamai brandi patirtis. Man nuo pat pirmųjų minčių vien pagalvojus apie tai širdyje išsižiebė karščio liepsna. Vis ten pat sedėdamas šalia užsienio reikalų kabineto negalėjau patikėti, kad lyg iš dangaus gavau šį pasiūlymą. Pasiryžau. Šiurpuliukai persmelkė visą mano kūną. Pasidalinau su kitais šia nuostabia žinia ir įkalbinėjau kursiokes vykti kartu. Mano veide nušvito akinama šypsena, kai jos sutiko. Kartu pasinėreme į didingą kelionę. Palikome Lietuvą ir daug tikrų ar išgalvotų rūpesčių – prieš akis atsivėrė platūs horizontai.

Nusileidome į Korfu salą vakare. Lauke buvo šilta. Mus pasitiko nuotaikingas salos lyderis ir jo kolega, kuris vėliau tapo mano ir Juditos komandos lyderiu. Nuvykome į viešbutį. Ten susipažinome su šilta ir jaukia komanda iš įvairių Europos šalių: Ispanijos, Italijos, Graikijos, Slovakijos, Čekijos, Latvijos, Olandijos, Rumunijos, Rusijos (kai rašau šią refleksiją apimą nuostabūs prisiminimai ir ilgesys. 4 mėnesiai – o nutiko tiek daug įvairių patirčių...) Jie buvo nusiteikę išties draugiškai ir maloniai! Žinoma, manyje dar buvo likę daug išankstinių nuostatų ir būdo trūkumų. Tai mane stabdė nuo visiško atvirumo ir pasitikėjimo. Laikui einant kiekviena diena tapdavo nauja komandinė patirtimi. Nors mano veikla ryte ir po piet buvo labiau individualiame darbe su viešbučio svečiais (susijusi su sportinių renginių organizavimu) – vakare dirbdavau garso ir šviesų organizatoriumi komandoje. Turėdavome įvairias komandines veiklas: paplūdimio vakarėlius, šou vaidinimai, vaikų diskotekos, įvairūs pramoginiai renginiai. Pirmas mėnuo prabėgo lečiau , tačiau su labai daug asmeninio augimo ir tobulėjimo.

Antras mėnuo buvo sudėtingiausias, nes turėjome ,,high season‘‘. Tai yra aukščiausias ir įtempčiausias darbymetis viešbutyje su atvykusiais svečiais. Dirbdavau po 6 dienas per savaitę , todėl jausdavausi pervargęs fiziškai. Tuo metu turėjome ir daug repeticijų, dirbdavome be pertraukų, todėl buvau pervargęs emociškai ir išsekęs dvasiškai. Buvo tikrai sunku. Tačiau tai mane grūdino ir brandino kaip asmenybę. Žinoma, augome kaip komanda. Kiti 2 mėnesiai pralėkė nepastebimai, lyg vėjas. Po 3 mėnesio jau jautėsi nuovargis – pradėdavau galvoti apie namus, ką veiksiu grįžęs. Buvau pavargęs nuo žmonių, maisto, komandos, viešbučio personalo bei darbų.

Vis tik mano rekomendacijos praktikantui ar bet kuriam žmogui, norinčiam vykti per Erasmus mainų programą būtu tokia:

Visi mes norime gyventi malonumų ir komforto kupiname pasaulyje. Tačiau gavus tokią realią progą - greitai priprantame prie mums suteiktų šilkinių sąlygų, o po to pervargstame nuo jų, nes pasiilgstame senesnių savo igimtų ir suformuotų įpročių. Prasideda kova. Ir čia arba įvyksta arba neįvyksta lūžis. Bet kokiu atveju kiekvienas nukrypimas nuo pagrindinio mūsų einamo kelio ir pasiryžimas perlipti per savo baimes ir pažinti save – suteikia galimybę atrasti Erasmus programos raktus, kurie leidžia mūsų išankstiniems nusistatymams, susireikšminimo, nebrandumo ir nepilnavertiškumo spyną atrakinti.

Gytis, praktikantas, socialinio darbo vadyba.

IŠVADOS

1.Žinios ir įgyta patirtis per Erasmus programą socialiniam darbuotojui labai svarbus pagrindas, padedantis kompetetingai atlikti savo pareigas socialinio darbo srityse.

2.Darbas komandoje reikalauja įgūdžių, atvirumo, prisiėmimo atsakomybės už save ir komandos narius, todėl komandinis darbas socialiniams darbuotojams labiausiai padeda praktinėje veikloje.

3.Komandos formavimo etapai apima darbo turinį (aiškūs ir suprantami tikslai, uždaviniai) ir darbo procesą, parodantį kaip komanda siekia tikslo, vykdo konkrečią užduotį. Veiksmingos komandos formavimas tai yra tinkamų narių pasirinkimas ir komandos mokymas.

LITERATŪRA

1.Bagdonas A. Socialinis darbas Lietuvoje : raidos, praktikos ir akademinis aspektai // STEEP :

2.Chapman R. Valstybės tarnautojų etika // Valstybės tarnybos etika (Red. G. Gulyas). -Vilnius: Margi raötai, 2002.

3.Ivanauskienė V., Varûinskienė L. Socialinių darbuotojų kompetencija ir nuolatinis mokymasis // Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Kaunas:VDU, 2003, Nr. 6.

4.Johnson L. C. Socialinio darbo praktika. Bendrasis poûiûris. Vilnius: Spauda,2003.

5.Jovaiša L. Edukologijos įvadas. Kaunas: Technologija, 1993m.

6.KA1 - mobilumasmokymositikslaishttp://erasmus-plius.lt/puslapis/ka1-mobilumas-mokymosi-tikslais-15 [žiūrėta 2018-11-12].

7.„Komandinio darbo pagrindai“, B.Vijeikienė, J.Vijeikis.

8.Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika.Vilnius: VU, 2001, Nr. 1, P. 10-34.

ANNOTATION

This article provides information on the Erasmus program, the practice, the teamwork and how it is structured. One of the most important aspects of social work is efective, well-oriented teamwork.When working in a team - a person undergoes critical and consious thinking, starts to feel responsible for the team's welfare. This paper summarizes information on the fruits and practices of international teamwork.

SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE

VYTAUTĖ TIKNIUTĖ
Panevėžio kolegija
Dėstytoja lektorė Loreta Klokmanienė

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama vaiko globos samprata, tikslai bei principai, apratiamas vaiko globos perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų likusiems be tėvų globos vaikams. Apžvelgiama socialinio darbuotojo veikla, problemos bei kylančios rizikos bendruomeniniuse globos namuose. Tyrimas atskleidė, kad socialinės darbuotojos kaip pagrindines problemas įvardino nesaugumą darbe, trūkstamą tarpinsitucinį bendradarbiavimą bei vaikų motyvacijos stoką.

Raktiniai žodžiai: vaikų globa (rūpyba), bendruomeninės paslaugos.

ĮVADAS

Vaikų globos (rūpybos) organizavimo problemos aktualumą atskleidžia vykstantys esminiai pokyčiai. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 m. vykdoma Institucinės globos pertvarka, kurios tikslas pereiti nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų be tėvų globos likusiems vaikams. Galima teigti, kad ieškoma geriausių būdų padėti vaikams, gyvenantiems didžiuosiuose vaikų globos namuose. Šia iniciatyva siekiama 2014–2020 m. laikotarpiu numatyti nuoseklius ir koordinuotus veiksmus, skatinančius perėjimo iš institucinės socialinės globos prie paslaugų likusiems be tėvų globos vaikams, įskaitant kūdikius, šeimoms bendruomenėje ir pagalbos šeimai, globėjams.

Kaip teigiama Civiliniame kodekse (2017), „globa steigiama siekiant įgyvendinti, apsaugoti ir apginti neveiksnaus fizinio asmens teises ir teisėtus interesus. Globa steigiama nepilnamečiams, neturintiems 14 metų amžiaus, kurie liko be tėvų priežiūros. Rūpyba yra steigiama siekiant apsaugoti ir apginti ribotai veiksnaus fizinio asmens teises ir interesus. Rūpyba steigiama vaikams nuo 14 iki 18 metų amžiaus, likusiems be tėvų priežiūros“.

Panevėžio miesto savivaldybės vaikų socialinės globos sistemos pertvarkos 2016–2020 metų veiksmų plane (2016), bendruomeninės paslaugos apibrėžiamos, kaip „alternatyvios institucinei globai įvairių formų ir rūšių, aukštos kokybės bendruomenėje teikiamos socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kitos paslaugos, kurios užtikrina asmens galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti specializuotą pagalbą, atitinkančią individualius asmens ar šeimos poreikius, vaikui – augti šeimos aplinkoje, skatina paslaugos gavėjų savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą bendruomenėje ir socialinę įtrauktį“.

Objektas – socialinio darbuotojo veikla bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Tikslas – išanalizuoti socialinio darbuotojo veiklą bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Uždaviniai:

1. Charakterizuoti vaiko globą.
2. Aprašyti bendruomenines paslaugas.
3. Ištirti socialinių darbuotojų problemas bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Metodai:

* Mokslinės literatūros analizė;
* Pusiau struktūrinis interviu;
* Kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo metodika. Tyrimui vykdyti pasirinktas kokybinis tyrimo metodas (pusiau struktūrinis interviu) apklausa atlikta 2018 m. spalio mėnesį, joje dalyvavo 4 socialiniai darbuotojai dirbatys bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

VAIKŲ GLOBOS ORGANIZAVIMO BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE TEORINIAI ASPEKTAI

Globa (rūpyba) steigiama dėl vienokių ar kitokių priežasčių asmenims, kurie nebegali savarankiškai pasirūpinti savimi, atlikti tam tikrų savo pareigų ar įgyvendinti savo teisių. Būtent tokiais atvejais gelbsti tam tikras mechanizmas – globa ir rūpyba, kuri leidžia pasirūpinti tokiais žmonėmis, užtikrina jų teisių įgyvendinimą ir gynimą, atstovauja vaikų interesus bei rūpinasi jų gerove.

Todėl, pasak V. Mikelėno (2009) „vaiko globos (rūpybos) tikslas yra užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti“. Kai vaikui steigiama globa (rūpyba) ir yra skiriamas globėjas (rūpintojas) yra atsižvelgiama į tai, kad paskirtas atsakingas asmuo tinkamai rūpintųsi vaiku, atsakingai jį auklėtų, atstovautų bei gintų globotinio teises ir teisėtus interesus. Taip pat atsižvelgiant į vaiko amžių, sveikatą, brandą, sudarytų palankias ir pagal šiuos kriterijus tinkamas gyvenimo sąlygas bei rengtų vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje.

Kai yra sprendžiami su vaiko globa (rūpyba) susiję klausimai, pavyzdžiui, tokie kaip vaiko gyvenamoji vieta, vadovaujamasi globos (rūpybos) principais. Civiliniame kodekse (2017) apibrėžiami šie nepilnamečių vaikų globos (rūpybos) principai: vaiko interesų pirmumas; pirmumo teisę tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko artimieji giminaičiai, jeigu tai atitinka vaiko interesus; vaiko globa (rūpyba) šeimoje; brolių ir seserų neišskyrimas, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu siekiama per 2014–2020 m. laikotarpį sukurti ir vykdyti numatytus koordinuotus bei nuoseklius veiksmus, kuriuos vykdys socialiniai darbuotojai bei jiems talkinantys socialinio darbuotojo padėjėjai, dirbantys su vaikais, kurie yra likę be tėvų globos. Vykdant perėjimą vaikų globos namai intensyviai ieško butų, juos perka, įkurdina vaikus bendruomenėje ir taip ugdo vaikų savarankiškumą, tinkamą socializaciją gyvenant bendruomeniškai. Nagrinėjant bendruomeninius vaikų globos namus, jų funkcijas bei paskirtį reikia išnagrinėti bendruomeninių paslaugų sampratą.

„Bendruomeninės paslaugos – alternatyvios institucinei globai įvairių formų ir rūšių, aukštos kokybės bendruomenėje teikiamos socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kt. paslaugos, kurios užtikrina asmens galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti joje specializuotą pagalbą, atitinkančią individualius asmens ar šeimos poreikius, vaikui – augti šeimos aplinkoje, bei skatina paslaugos gavėjų savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą bendruomenėje bei socialinę įtrauktį“ (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas, 2014).

Vadovaujantis Panevėžio miesto savivaldybės vaikų socialinės globos sistemos pertvarkos 2016-2020 metų veiksmų planu (2016), pertvarkos veiksmų plano tikslas – suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą Panevėžio mieste, kuri socialinių problemų turinčiai šeimai, vaikui, likusiam be tėvų globos, sudarytų sąlygas gauti individualias, pagal nustatytus poreikius paslaugas bei reikiamą pagalbą ir, nepatiriant socialinės atskirties, leistų vaikui augti saugioje, jo raidai palankioje aplinkoje – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais – bendruomeniniuose vaikų globos namuose, atitinkančiuose šeimos sąlygas. Šiam tikslui pasiekti Panevėžio miesto savivaldybė yra išsikėlusi šiuos uždavinius:

* Plėsti socialines paslaugas ir gerinti jų kokybę (Skatinti vaikų užimtumo centrų steigimą didinant paslaugų gavėjų skaičių; vaikų dienos centro paslaugų plėtra derinant dienos centro ir šeimai teikiamas paslaugas; pozityvios tėvystės mokymų programa;

intensyvi krizių įveikimo pagalba organizuojant paslaugų teikimą komandiniu principu šeimai ir vaikui, esantiems krizinėje situacijoje; socialinių paslaugų kokybės gerinimas socialinės rizikos šeimoms, didinant darbuotojų skaičių, taip pat mažinant šeimų, tenkančių 1 darbuotojui, skaičių ir t.t.);

* Teikti paslaugas vaikams, likusiems be tėvų globos, bendruomeniniuose vaikų globos namuose (Įsteigti reikalingų darbuotojų etatus bendruomeniniuose vaikų globos namuose; nuomoti ir išlaikyti reikalavimus atitinkantį gyvenamąjį plotą);

* Skatinti vaikų globą (rūpybą) šeimoje ir įvaikinimą, teikti pagalbą globėjų šeimoms (Siekiant vystyti globėjų (rūpintojų), įtėvių šeimoms ir šeimynoms paiešką, viešinti, populiarinti jų rengimą, atrankos, konsultavimo ir reikiamos pagalbos jiems teikimą, naudojant naujas viešinimo formas; globėjų / rūpintojų, įtėvių mokymai (GIMK programa). pagalbos teikimas globėjų / įtėvių šeimoms komandiniu principu (įsteigiant 1 psichologo etatą))“ (Panevėžio miesto savivaldybės vaikų socialinės globos sistemos pertvarkos 2016–2020 metų veiksmų planas, 2016).

Kaip teigia V. Gudžinskienė, R. Raudeliūnaitė, R. Uscila (2017) straipsnyje „Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose“ bendruomeninių vaikų globos namų auklėtinių rengimo savarankiškam gyvenimui procesas didele dalimi priklauso nuo socialinių darbuotojų pastangų rūpintis vaikų parengimu savarankiškam gyvenimui. Socialinio darbuotojo teikiama pagalba bendruomeniniuose vaikų globos namuose apima informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo bendrąsias socialines paslaugas. Taip pat socialinis darbuotojas bendradarbiauja su mokykla, bendruomene, gina globojamo vaiko teises ir interesus, tarpininkauja su Vaiko teisių apsaugos tarnybomis. Dėl vaikų problemų kompleksiškumo ir sudėtingumo būtinas komandinis darbas teikiant paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams. Vienas specialistas nėra pajėgus išspręsti vaiko problemų, būtina įvairių specialistų personalo koordinuota ir vienas kitą papildanti veikla.

SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE TYRIMAS

Tyrimui pasirinktas kokybinis metodas ir atliktas pusiau struktūrinis interviu. Tokiu būdu buvo galima plačiau įsigilinti į esamą situaciją respondentams pateikiant iš anksto paruoštus klausimus. Apklausoje dalyvavo 4 respondentės dirbančios Panevėžio bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Atliekant tyrimą buvo vadovautasi etiniais tyrimo principais.

Tyrimu siekta sužinoti su kokiomis problemomis socialiniai darbuotojai susiduria dirbdami su vaikais, gyvenančiais bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Viena didžiausių problemų yra vaikų negrįžimas į namus ir motyvacijos stoka mokytis. Beveik visų vaikų svajonė turėti daug pinigų, bet lengvai uždirbamų, dažnai nelegaliu darbu. Todėl jie negrįžta naktimis, nes tai dažniausiai naktinis darbas. Aišku, jie taip pat nori atsipalaiduoti naktimis, o supranta atsipalaidavimą tik su alkoholiu. (Rita).

Svarbiausia problema sakyčiau tai mokyklos nelankymas. Nenori mokytis, net sunku nueiti ir pabūti mokykloje. Tokiems vaikams dažnai skiriamas namų mokymas, bet net ir tai jiems neprideda motyvacijos mokytis, dažnai ignoruoja mokytojus, nesikelia iš lovos ar net išvadina necenzūriniais žodžiais. (Rasa)

Manau reikėtų pabrėžti man atrodančią svarbią problemą - užimtumas. Jie nenori jokios pamokinės veiklos. 2 -3 kartus pabando, o vėliau jau jiems atsibosta nes nori greitų rezultatų, o kai supranta, kad taip greitai to nepasieks, praranda norą stengtis. Be to labai greitai keičiasi jų norai ir siekiai, vieną dieną jie sako to norintis, kitą dieną jau neigia, kad taip sakė, jau sako norintis visai ko kitko. Šie vaikai labai nori lyderiauti ir jei supranta, kad nebus lyderiu, jiems nebėjdomu. (Rūta)

Vaikai nemotyvuoti, nepasitiki savimi, nenori nieko daryti savarankiškai, laukia kol viską padarys darbuotojai. Nemoka skaičiuoti pajamų ir išlaidų, nemoka pasikloti lovų, valytis dantų, savarankiškai nusimaudyti, susitepti sumuštinio, nemoka naudotis viešuoju transportu. (Lina)

Tad galima pastebėti, kad visos respondentės susiduria su tomis pačiomis problemomis. Interesantės pabrėžia tai, kad vaikai yra nemotyvuoti, irzlūs, sunku juos sudominti nes yra labai apatiški. Respondentė Lina pabrėžia ir tokias problemas, kad vaikai nemoka skaičiuoti savo pajamų ir išlaidų, pasikloti lovų, susitepti sumuštinio ar naudotis viešuoju transportu. Kadangi respondentė išryškina būtent tokias gyvenimiškas problemas, labai ryškiai matomas vaikų nesavarankiškumo lygis. Tai parodo, kad vykstanti socialinės globos sistemos pertvarka yra tikslingai nukreipiama į šių vaikų savarankiškumo didinimą nes vaikai gyvenę institucinėje globoje įpratę jog už juos paklos lovą, padarys valgyti ar juos apipirks įstaigos darbuotojai.

Tyrimu siekta atskleisti socialinių darbuotojų veiklą, todėl pasidomėta su kokiomis institucijomis jiems tenka bendrauti, bendradarbiauti sprendžiant kylančias problemas

Dažniausiai bendraujam su vaikų teisėmis, policininkais, medikais, psichologais, psichiatrais, mokytojais, mokyklų socialiniais pedagogais, švietimo specialistais, probacijos tarnybos specialistais, su prekybos žmonėmis specialistais. (Rita).

Bendraujam su, policininkais, psichologais, probacijos tarnybos specialistais, psichiatrais, mokyklų socialiniais pedagogais, vaikų teisėmis, švietimo specialistais, medikais, su prekybos žmonėmis specialistais, mokytojais. (Rasa)

Bendraujame su įvairiomis institucijomis bei specialistais: policija, probacijos tarnybos specialistais, psichiatrais, vaikų teisėmis, mokyklų socialiniais pedagogais, švietimo specialistais, medikais, psichologais, su, mokytojais ir t.t.. (Rūta)

„Dažniausiai kreipiamės į psichiatrus, psichologus, policiją, šeimos gydytojus, vaikų teisių atstoves, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorę, socialinius mokyklų pedagogus ir net į vaikų artimuosius, nes dažnai artimieji daro teigiama vaikams įtaką.“ – (Lina).

Apklausoje dalyvavusių darbuotojų atsakymai atskleidžia, kad darbuotojos spręsdamos vaikų problemas dažniausiai kreipiasi į vaiko teisių tarnybos darbuotojus, medikus, psichologus, psichiatrus, mokytojus, mokyklų socialinius pedagogus, švietimo specialistus, probacijos tarnybos specialistus bei prekybos žmonėmis darbuotojus. Esant poreikiui į globos instituciją kviečiasi teisėsaugos pareigūnus bei jaučia ypatingą poreikį glaudesnio bendradarbiavimo su policija.

Vis dažniau pasireiškiantis agresyvus klientų elgesys socialinio darbo praktikoje skatina ieškoti smurtinio elgesio prieš socialinius darbuotojus priežasčių, stengiantis išvengti pavojingų situacijų keliančių grėsmę socialiniams darbuotojams ir numatyti priemones užtikrinančias darbuotojų saugumą. Tad sekančiu klausimu socialinių darbuotojų pasiteirauta kaip dažnai jos susiduria su smurtu ir ar tai neigiamai veikia jų bendrą savijautą.

Smurtas dažniausiai yra psichologinis ir tai tikrai daro neigiamą įtaką mano savijautai. Nebūna taip, kad tavo darbo valandos baigėsi ir tu esi jau laisvas nuo darbo. Grįžęs namo galvoji apie globotinius, kur jie, kodėl negrįžo, kur randasi, ar grįš iki ryto, ar rytoj nueis į mokyklą, ar tikrai nieko neatsitiks jiems. Nes jei kas nors atsitiks kalti liks socialiniai darbuotojai. (Rita)

Iš jaunuolių patiriu tiek psichologinį tiek fizinį smurtą. Vienas globotinis nuolat naudoja fizinį smurtą (rankų kandžiojimą, smaugimą, spyrius į pilvą, peilio, žirklių panaudojimas pagąsdinimui), tad žinodamas, kad mes to vengiam mums sako: neprovokuokit. Kiti globotiniai tik pastumdo darbuotojus. (Rasa)

Globotiniai dažniai naudoja psichologinį smurtą, ypač kenčia socialinio darbuotojo padėjėjas. Jei kas globotiniams neįtinka, vis gasdina išdaužyti namų langus ar pradurti automobilio padangas.Visada po konflikto jaučiuosi ypatingai blogai, negaliu ilgai užmigti, pergalvoju viską. (Rūta)

Dažniausiai jaunuoliai naudoja psichologinį smurtą, nors esu patyrusi ir fizinį. Dažniausiai globotiniai, spjaudosi, stumdosi bei grasina. Bet kokį smurtą patirti yra labai nemalonu. (Lina)

Taigi socialiniai darbuotojai darbe patiria įvairias smurto formas. Dažniausiai socialinės darbuotojos patiria psichologinį smurtą, nors kelios interesantės pripažįsta, kad yra tekę patirti ir fizinį smurtą iš klientų pusės. Dažniausiai globotiniai, spjaudosi, stumdosi bei grasina. Visos interesantės teigia, kad patiriamas smurtas neigiamai veikia jų fizinę ir dvasinę savijautą.

Socialinio darbo ir socialinių paslaugų sritis daugelyje pasaulio šalių yra priskiriama prie padidintos profesinės rizikos specialybių. Socialiniai darbuotojai dirbdami savo darbą dažnai susiduria su rizika dėl to, kad jų klientai yra asmenys, patekę į labai sudėtingas situacijas, kuriems reikia specifinės paramos ir profesionalios pagalbos. Tokia socialinių darbuotojų klientų padėtis sąlygoja galimybes iškilti nenumatytoms psichologinėms ar fizinėms grėsmėms socialinio darbuotojo saugumui. Tad tyrimu pasidomėta ar administracija organizuoja mokymus kaip elgtis rizikingose situacijose. Visos socialinės darbuotojos teigė, kad mokymai yra organizuojami.

Kadangi patiriam daug psichologinio smurto, tai rengiami įvairūs kursai, seminarai, kaip išvengti perdegimo darbe, kaip išvengti smurto, kaip geriau atpažinti ir dirbti su agresyviais paaugliais. Taip pat gauname tokius mokymus, kaip užimtumo terapijos socialiniame darbe. (Rita).

Kadangi patiriame smurtą, yra organizuojami savigynos kursai, kurių metu tikimės įgauti naudingų patarimų, kaip elgtis su smurtaujančiais paaugliais. (Rasa)

Kartą per mėnesį vyksta supervizijos. Supervizorius atvažiuoja iš kito miesto. Aptariamos sunkiausios situacijos ir gauname pasiūlymus kaip tvarkytis su tuo, ką daryti esant tokiai situacijai, kaip užkirsti kelią, kad tai nepasikartotų. Kartą per savaitę vyksta bendri mokymai įstaigoje, kuriuose taip pat aptariamos sudėtingesnės situacijos. (Rūta)

Esant labai pablogėjusiai situacijai sukviečiamas krizių posėdis, kuriame aptariamos priemonės ir veiksmai, kad pagerinti susidariusią situaciją. Kadangi patiriame ir fizinį smurtą, šiuo metu yra organizuojami savigynos kursai, kurių metu tikimės įgauti naudingų ir rezultatyvių patarimų, kaip elgtis su smurtaujančiais paaugliais. (Lina)

Taigi, iš atsakymų matyti, kad kursai kaip atpažinti agresiją ir kaip elgtis rizikingose situacijose yra organizuojami. Mokoma kaip išvengti perdegimo darbe, kaip išvengti smurto, kaip geriau dirbti su agresyviais paaugliais, organizuojami savigynos kursai, supervizijos. Nesaugumą socialiniame darbe sąlygoja ne tik darbo sudėtingumas bet ir pačių klientų elgesys su darbuotoju, jų požiūris į pagalbos būtinumą. Socialiniai darbuotojai siekdami tinkamai atlikti savo darbą susiduria su įvairiais darbo rizikos veiksniais (didelio darbo krūvio, atliekamų funkcijų sudėtingumu, konfliktų tarp savo ir klientų vertybinių nuostatų neatitikimu ir pan.).

Sekančiu klausimu interesančių pasiteirauta ko trūksta bendruomeniniuose vaikų globos namuose, kad vaikams teikiamos paslaugos būtų maksimaliai efektyvios.

Pagrinde akcentuočiau reikalingą didesnę dirbančių specialistų komunikaciją tarpusavyje, tam, kad vaikui teikiama pagalba būtų kokybiška, apgalvota ir veiksminga. Norėtųsi, kad visos kitos institucijos tikrai bendradarbiautų, o ne tik vaizduotų, kad mums padeda. Jei kreipiamės pagalbos, tai vietoj to, kad mums padėtų, mus įpareigoja tas problemas spręsti ir dar jiems atsiskaityti už tai. Policijos pareigūnai dažnai grasina socialiniams darbuotojams, kad jiems teks mokėti baudas už globotinių neatvykimą į apklausas, kai atvyksta pas mus į iškvietimus, dažnai visai nieko nepasako, neatima dujų balionėlių, peilių, kontrabandinių cigarečių iš jų, o globotiniai dar labiau pasijaučia galingesni už mus. (Rita)

Reikėtų didesnės specialistų komandos. Visas krūvis užkrautas socialiniam darbuotojui, visi finansiniai, buhalteriniai reikalai, bendradarbiavimas su darželiais, mokyklomis, VTA darbuotojais, gydytojais. Socialinis darbuotojas nepajėgus vienas atlikti tiek darbų. Dar labai trūksta apsaugos bute, ypatingai naktimis, nes didžiausias veiksmas vyksta naktimis (Rasa)

<...> Būtina įtraukti kitus specialistus tokius kaip psichologas, psichiatras, soc. pedagogas, užimtumo specialistas ir daugelį kitų, ypač reikalingas glaudesnis bendradarbiavimas su policijos pareigūnais. Tik dirbant kartu komandoje galima pasiekti geresnių rezultatų. (Rūta)

<...> Vaikams turėtų būti akcentuojamos jų pareigos ir atsakomybė, nes šiuo metu tai nublanksta, vaikai turėtų suvokti, kad tik savo pastangomis galima kažko pasiekti. (Lina)

Tad galima daryti išvadą, jog norint teikti maksimaliai kokybiškas paslaugas tėvų globos netekusiems vaikams reikalinga specialistų komanda kurią sudarytų ne tik socialiniai darbuotojai bet ir psichologas, psichiatras bei kiti specialistai kurie dirba su vaikais. Interesantė Rita išskiria ir tai, kad darbuotojai, kurie dirba su vaikais turi komunikuoti tarpusavyje. Tai visi specialistai kurie dirba mokyklose, užklasinėse veiklose ir kitose srityse kuriose vaikas leidžia savo laiką ir laisvalaikį. Tik tada bus pasiekti visi tikslai ir vaikas galės tinkamai integruotis į visuomenę kaip savarankiška asmenybė. Respondentė Lina pabrėžia ir tai, kad vaikams yra privaloma žinoti savo pareigas ir atsakomybes nes šiuo metu vaikas jas užmiršta, nesilaiko, nesupranta, kad tik patys savo jėgomis gali pasiekti savo tikslus, eiti tinkamos socializacijos ir savarankiškumo kryptimi, ko rezultate gali susikurti geresnį gyvenimą ateityje.

Paskutiniuoju klausimu įdomu buvo sužinoti kaip respondentės vertina vykstančią socialinės globos sistemos pertvarką.

Manau, kad ši nauja socialinės globos pertvarka bus sėkminga kadangi vaikai, kurie yra likę be tėvų globos, gyvenę institucijoje realiai nesusidūrę su dideliu savarankiškumu dabar persikeldami ir gyvendami bendruomeniniuose vaikų globos namuose turės puikią progą patirti, kas yra gyvenimas mažoje šeimoje, aišku padedant darbuotojoms, bet ne tik tai, vaikams nuo to tik geriau visais aspektais. Taigi pertvarka aš vertinu teigiamai. (Rita)

<...>Teigiamai. Vaikams gyventi šeimynose yra saugiau ir aplinka sukurta šeimai. (Rasa)

<...> Teigiamai, vaikai mato kitą aplinką ir butą vadina namais, įstaigą vadindavo „vaiknamiu“. (Rūta)

<...> Vertinu teigiamai ne tokiuose namuose kaip vaikai gali labiau jaustis namų kasdieniškoje aplinkoje, labiau jaučia, jog eina iš mokyklos namo o ne į instituciją. (Lina)

Apžvelgiant gautus atsakymus galima teigti, jog visos respondentės neišskiriant jų amžiaus, išsilavinimo ar darbo stažo, vykstančią socialinės globos sistemos pertvarką vertina teigiamai, pabrėžia tokius aspektus, kad vaikams tai saugesnė ir šeimai artimesnė aplinka. Kaip teigia respondentė Rūta, vaikai mato kitą aplinką ir butą vadina namais, įstaigą vadino „vaiknamiu“.

Apibendrinant galima teigti, kad nepriklausomai nuo to, kad bendruomeniniai vaikų globos namai įkurti neseniai o socialinių darbuotojų darbo stažas juose nėra didelis socialiniai darbuotojai puikiai įžvelgia kylančias problemas. Visos respondentės pažymi, kad vaikai yra nemotyvuoti, irzlūs, sunku juos sudominti nes yra labai apatiški. Apklausoje dalyvavusių darbuotojų atsakymai atskleidžia, kad darbuotojos spręsdamos vaikų problemas dažniausiai kreipiasi į vaiko teisių tarnybos darbuotojus, medikus, psichologus, mokyklų socialinius pedagogus, probacijos tarnybos specialistus ir t.t. Esant poreikiui į globos instituciją kviečiasi teisėsaugos pareigūnus bei jaučia ypatingą poreikį glaudesnio bendradarbiavimo su policija.

Tyrimas atskleidė, kad socialinės darbuotojos bendruomeniniuose vaikų globos namuose patiria įvairias smurto formas, tiek psichologinį, tiek fizinį ir kad patiriamas smurtas neigiamai veikia jų fizinę ir dvasinę savijautą. Nors organizuojami įvairūs kursai ir mokymai tačiau darbe socialinės darbuotojos jaučiasi nesaugiai. Taip pat paaiškėjo, kad

socialinės globos sistemos pertvarką tyrime dalyvavusios socialinė darbuotojos vertina teigimai.

IŠVADOS

* Įvairūs autoriai vaiko globą apibūdina kaip procesą kurio metu vaiko priežiūra yra patikėta kitam fiziniam ar juridiniam asmeniui kuris yra pasiryžęs prisiimti atsakomybę už vaiką ir atstovauti bei ginti jo teises ir teisėtus interesus. Vaiko globos ir rūpybos nustatymas yra teisės aktais pagrįstas procesas kurio metu vaikui yra sukuriama ir pritaikyta aplinka kurioje jis gali toliau saugiai augti. Nustatant bet kurią globos rūšį vaikui negali būti uždrausta jam bendrauti su biologiniais tėvais jei tai neprieštarauja jo interesams.

* Mokslinėje literatūroje bendruomeninės paslaugos apibūdinamos kaip paslaugos, kurios užtikrina asmens galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti joje specializuotą pagalbą, atitinkančią individualius asmens ar šeimos poreikius, vaikui – augti šeimos aplinkoje, bei skatina paslaugos gavėjų savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą bendruomenėje bei socialinę įtrauktį. Tai institucinei globai alternatyvios įvairių formų ir rūšių, aukštos kokybės bendruomenėje teikiamos socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kitos paslaugos.

* Tyrimas atskleidė, kad socialinės darbuotojos dirbančios bendruomeniniuose vaikų globos namuose kaip pagrindines problemas įvardino nesaugumą darbe (patiria tiek psichologinį, tiek fizinį smurtą), trūkstamą tarpinsitucinį bendradarbiavimą (menkas policijos pareigūnų ir kitų institucijų įsitraukimas sprendžiant problemas) bei vaikų motyvacijos stoka (nelankymas mokyklos ir užimtumo stoka), tačiau visos vieningai sutinka, kad vykstanti globos sistemos petvarka yra veiksminga.

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Gudžinskienė V., Raudeliūnaitė R., Uscila R. Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. [interaktyvus] 2017 Žiūrėta 2018 spalio 10 d. Prieiga per internetą http://www.pedagogika.leu.lt/index.php/Pedagogika/article/view/546/305

2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas [interaktyvus]. 2000. Žiūrėta 2018 spalio 10 d. Prieiga per internetą https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB

3. Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius, 2009.

4. Panevėžio miesto savivaldybės vaikų socialinės globos sistemos pertvarkos 2016–2020 metų veiksmų planas. Panevėžys, 2016.

5. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas. Vilnius, 2014.

ANNOTATION

Social Worker‘s Activity in Community Child Care Homes. Vytaute Tikniute. Panevezys University of Applied Sciences. The article analyzes the concept, goals and principles of child custody, discusses the transition of child care from institutional care to family and community services for the children without parental care. An overview of the social worker’s activity, problems and emerging risks in community care homes. The study revealed that social workers identify the main issues as follows: insecurity at work, lack of inter-institutional collaboration, and lack of motivation in children.

Key words: child care (guardianship), community services.

TARPINSTITUCINIO BENDRADARBIAVIMO KOORDINATORIUS

DOVILĖ TOTULYTĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė E. Darulienė

ANOTACIJA

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus specialybė mūsų visuomenėje yra labai svarbi. Koordinatoriai padės sumažinti socialinę atskirtį, taip pat gerinti tėvystės įgūdžius ir svarbiausia didinti šeimos savarankišką gyvenimą bei užtikrinti vaikų gerovę. Iki šiol trūko šios srities specialistų, nes dažnai kylant labai sudėtingai problemai nepakanka vienos institucijos pagalbos, tuomet ir įsitraukia tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius.

ĮVADAS

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus pareigybė reikalinga siekiant užtikrinti teikiamų švietimo pagalbos, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų vaikams ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams) teikimą, mažinti socialinę atskirtį, gerinti tėvystės įgūdžius ir didinti šeimos savarankiškumą, prižiūrėti vaikų psichikos ir fizinę sveikatą, plėtoti sveikos gyvensenos įgūdžius, padėti įveikti mokymosi sunkumus, patiriamus dėl negalių ar nepalankių aplinkos veiksnių, mažinti nepilnamečių iškritimo iš švietimo sistemos riziką.

Šias pareigas einantis valstybės tarnautojas vykdo specialiosios veiklos srities – tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinavimo, siekiant sudaryti palankias sąlygas vaikams ir jų tėvams (globėjams / rūpintojams) gyventi saugioje aplinkoje, kurioje padedama siekti gyvenimo, asmeninių bei socialinių ryšių kokybės, tenkinant švietimo, socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugų poreikius, užtikrinančius vaikų gerovę – funkcijas.

Temos aktualumas.

Ši tema aktuali, nes tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus pareigybė yra nauja mūsų visuomenėje. Šias pareigas einantis valstybės tarnautojas vykdo daug visuomenei vis dar mažai žinomų funkcijų. Joms pristatyti bei apibūdinti, šiame darbe ir bus skiriamas didžiausias dėmesys.

Problematika – šiame straipsnyje kalbėsime apie naujai sutelktą pagalbą, kurios iki šiol trūko mūsų visuomenėje, kuri teikiama jau nuo 2017m. rugsėjo mėnesio.

Straipsnio tikslas – apžvelgti tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus veiklą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Pateikti tarpinstitucinio bendradarbiavimio sampratą.
2. Apibrėžti pagrindinestarpinstitucinio bendradarbiavimokoordinatoriaus veiklas.
3. Apibūdintiklientų grupes, kurioms teikiama koordinuota pagalba.

Darbo rengimo metodai:šaltinių analizė.

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

Norint suprasti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, reikia apibrėžti kas yra bendradarbiavimas. Straus (2000) bendradarbiavimą apibūdino kaip problemų sprendimo būdą, kai žmonės dirba kartu kaip grupė, organizacija ar bendruomenė, kartu planuoja, kuria ir priima sprendimus. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne bendradarbiavimas suprantamas kaip darbas kartu sutelkiant intelektines jėgas, padedant vienas kitam, susivienijant, veikiant kartu (Keinys, 2000).

Socialinio darbo literatūroje pabrėžiama, jog siekiant efektyviai spręsti socialines problemas bei teikti socialinę pagalbą klientui ar klientų grupėms yra būtinas tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir/ar tarpdisciplininis bendradarbiavimas.

Įvairių institucijų ir skirtingų sričių specialistų bendradarbiavimas ypatingai svarbus tampa tuomet, kai kliento situacija yra kompleksinė ar sprendžiama problema yra labai sudėtinga ir neužtenka vienos, socialinę pagalbą teikiančios, organizacijos pastangų.

Atvejo vadybos metodo taikymas socialinio darbo praktikoje remiasi tarpinstituciniu ir tarpdiscipliniu bendradarbiavimu.

Bendradarbiavimas suprantamas kaip:

dviejų ar daugiau asmenų veikimas kartu planuojant ir priimant sprendimus;

procesas, kurio dalyviai laiko save vienos komandos nariais, siekdami bendro tikslo dalinasi patirtimi ir atsakomybe už rezultatus;

procesas, kuris yra grindžiamas dalyvių žiniomis bei patirtimi, pasitikėjimu ir tarpusavio pagarba;

procesas, kurio metu organizacijos keičiasi informacija, bendrai atlieka užduotis, dalijasi ištekliais ir ugdo vienos kitų specifinius gebėjimus tam, jog gautų abipusę naudą ir pasiektų bendrus tikslus, pasidalindamos riziką, atsakomybę ir atlygį;

žmonių socialinės sąsajos atsiradimas dirbant kartu, siekiant bendro tikslo;

socialinės sąveikos forma, apimanti veiksmų sistemos kūrimą ir socialinių santykių plėtojimą.

Bendradarbiavimo proceso požymiai:

bendros intelektualinės pastangos;
komandinis darbas;
žinios ir patirtis yra svarbesnės nei vaidmuo komandoje;
dalyvavimas planuojant ir priimant sprendimus,
bendra rizika;
pasidalijimas patirtimi;
noras dirbti kartu, siekiant bendro tikslo;
pagarba ir pasitikėjimas;
tarpusavio priklausomybė,
veikimas tinkle.

Bendradarbiavimo procesą sudaro 4 etapai:

įsitraukimas, bendradarbiavimas,dalyvavimas,partnerystė.

1 pav. Šioje schemoje pavaizduota bendradarbiavimo sudarymo 4 etapai.

2018 m. V. Lukamskienės paskaitų medžiaga

• Pirmajame etape vyksta problemos nustatymas, suinteresuotų šalių (dalyvių), atsižvelgiant į jų veiklos sritį, interesų identifikavimą bei bendrų darbinių klausimų formulavimas.

• Antrajame etape vyksta bendros veiklos krypties nustatymas, kuomet suinteresuotosios šalys išreiškia bendras vertybes, kuriomis vadovaujasi kiekvieno susitikimo metu formuluojant bendro darbo tikslus bei uždavinius.

• Trečiajame etape yra įgyvendinamas bendros veiklos planas, kuris apima socialinio darbo žinių, įgūdžių ar specifinės srities teorijų ir praktikos integravimą.

• Ketvirtasis etapas – struktūrizavimas, kuomet sukuriamos ilgalaikės struktūros siekiant palaikyti bendradarbiavimą.

TBK specialistas - valstybės tarnautojas, kurio tikslas, užtikrinti savivaldybėje koordinuotai teikiamų švietimo pagalbos, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų vaikams ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams) teikimą, mažinti socialinę atskirtį, gerinti tėvystės įgūdžius ir didinti šeimos savarankiškumą, gerinti vaikų psichikos ir fizinę sveikatą, plėtoti sveikos gyvensenos įgūdžius, padėti įveikti mokymosi sunkumus, patiriamus dėl negalių ar nepalankių aplinkos veiksnių, mažinti nepilnamečių iškritimo iš švietimo sistemos riziką.

Todėl toliau bus aptariamos tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus veiklos.

Pagrindinė tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus veikla – rinkti ir analizuoti informaciją, kokios kompleksinės pagalbos reikia savivaldybės teritorijoje gyvenantiems vaikams, taip pat jų tėvams ar globėjams (rūpintojams). Šis specialistas rūpinsis visais reikiamais dokumentais, patvirtinančiais kompleksinės pagalbos poreikį, organizuos ir koordinuos kompleksinę pagalbą, padės suburti įvairių valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų (Vaiko gerovės komisijos, vaiko minimalios priežiūros priemones vykdančių asmenų, vaikų socializacijos centrų, policijos, švietimo, socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros įstaigų, probacijos tarnybų, nevyriausybinių organizacijų ir kt.) specialistų komandą, teiksiančią švietimo pagalbos, socialinės paramos ir sveikatos priežiūros paslaugas konkrečiam vaikui ir jo tėvams. Koordinatorius taip pat informuos rajono visuomenę apie galimybes šeimoms gauti kompleksinę pagalbą.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius bus atsakingas, kad visi su vaiko, šeimos gerove susiję klausimai būtų sprendžiami laiku ir įstaigoms bendradarbiaujant. Jis kartu su savivaldybės vaiko gerovės komisija nustatys, kokios pagalbos reikia vaikams ar jų tėvams, rengs švietimo pagalbos, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų plėtros savivaldybėje planą, suburs

institucijas, įstaigas, organizacijas, veikiančias vaiko gerovės srityje, specialistus. Be kita ko, koordinatorius pirmininkaus ir savivaldybės vaiko gerovės komisijai.

Vyriausiojo specialisto specialioji veiklos sritis – vaikams ir jų tėvams ar globėjams/ rūpintojams teikiamų švietimo pagalbos bei socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų koordinavimas (toliau – Koordinuotai teikiamos paslaugos).

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus tikslas: sudaryti palankias sąlygas vaiko gerovei, padedant vaiko tėvams (globėjams, rūpintojams) kurti saugią aplinką, užtikrinti gyvenimo, asmeninių bei socialinių ryšių kokybę. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius atlieka vaiko gerovės komisijos pirmininko pareigas, svarstant minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių skyrimą, vykdymą, pratęsimą, panaikinimą.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius vykdo šias funkcijas:

1. renka, kaupia ir analizuoja informaciją, susijusią su Vaiku ir jo aplinka, jos pagrindu priima sprendimą dėl prevencinių, tęstinių priemonių taikymo, siekdamas konkrečios institucijos teikiamos pagalbos Vaikui ir / ar jo tėvams (globėjams, rūpintojams) efektyvesnio organizavimo arba nustato Koordinuotai teikiamų paslaugų poreikį;
2. priima ir nagrinėja Vaiko tėvų (globėjų, rūpintojų), institucijų, įstaigų, organizacijų, teikiančių švietimo, sveikatos priežiūros, socialines, viešosios tvarkos užtikrinimo paslaugas (toliau - Teikėjas) prašymus/informaciją dėl Koordinuotai teikiamų paslaugų, inicijuoja jų teikimą;
3. nagrinėja skundus ir pranešimus dėl Koordinuotai teikiamų paslaugų ir pagal savo kompetenciją konsultuoja institucijas, įstaigas, organizacijas, asmenis;
4. teikia sprendimų dėl Koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo projektus savivaldybės administracijos direktoriui;
5. bendradarbiauja ir pagal poreikį organizuoja bendrus pasitarimus su Teikėjais, Koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo atvejo vadybininkais, atsakingais asmenimis rengiančiais ir įgyvendinančiais Koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo planą Vaikui ir jo tėvams (globėjams, rūpintojams), kitais savivaldybės administracijos valstybės tarnautojais arba darbuotojais, atsakingais už Vaiko gerovės užtikrinimą;
6. teikia informaciją savivaldybės administracijos direktoriui apie iškylančias problemas ir siūlymus dėl Koordinuotai teikiamų paslaugų plėtros ar organizavimo tobulinimo, Koordinuotai teikiamas paslaugas teikiančių specialistų kompetencijos tobulinimo;
7. organizuoja Vaiko gerovės komisijos posėdžius;
8. atlieka Vaiko gerovės komisijos pirmininko funkcijas;
9. atlieka kitas Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymuose nustatytas funkcijas.

Koordinuotai teikiamų paslaugų organizavimas

• Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius priima sprendimą dėl Koordinuotai teikiamų paslaugų skyrimo klausimo svarstymo Vaiko gerovės komisijos posėdyje.

• Vaiko gerovės komisija per 10 d.d. įvertina teikiamų paslaugų vaikui ir jo tėvams poreikį, parengia sprendimo dėl koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo projektą, pasiūlo koordinuojančią instituciją, paslaugų teikėjus ir paslaugų teikimo trukmę.

• Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius pateikia paslaugų teikimo projektą Administracijos direktoriui.

• Administracijos direktorius per 5 d.d. patvirtina sprendimą teikti paslaugas ir perduoda projektą paslaugas koordinuojančiai institucijai.

• Gavęs savivaldybės administracijos pavedimą, Koordinuojančios institucijos vadovas paskiria specialistą atlikti koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo atvejo vadybininko funkcijas.

• Atvejo vadybininkas, gavęs vadovo pavedimą, per 10 d.d. organizuoja bendrą susitikimą su vaiku, jo tėvais ir paslaugų teikėjais; parengia koordinuotai teikiamų paslaugų teikimo planą.

• Įgyvendinamas pagalbos planas. Atvejo vadybininkas derina paslaugų teikėjų veiksmus, prireikus, inicijuoja jų pasitarimus.

• Likus mėnesiui iki plano įgyvendinimo pabaigos, atvejo vadybininkas informuoja koordinatorių apie teikiamų paslaugų veiksmingumą, teikia siūlymą dėl paslaugų teikimo termino pratęsimo, nutraukimo.

Klientų grupės, kurioms teikiama koordinuota pagalba

Koordinuotos pagalbos gavėjai – vaikai nuo gimimo iki 18 metų ir asmenys iki 21 metų, turintys didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, bei jų tėvai (globėjai, rūpintojai).

Šeimų grupėms teikiama koordinuota pagalba:

• vaikams, vengiantiems lankyti mokyklą ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams);

• vaikams, darantiems teisės pažeidimus ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams);

• šeimoms, kurios augina vaikus, turinčius specialiųjų poreikių, tarp jų - vaikus su elgesio, emocijų ir kitais raidos sutrikimais;

• vaikams, kuriems paskirtos minimalios priežiūros priemonės vykdymas gali būti (yra) neveiksmingas dėl tam tikrų veiksnių ar aplinkybių ir jų šeimoms;

• tėvams, kurių vaikams paskirta vidutinė priežiūros priemonė;

• vaikams, kuriems paskirta vidutinė priežiūros priemonė baigiasi ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams).

Koordinuotos pagalbos vaikui ir jo šeimai skyrimo kriterijai:

Vaikui ir jo tėvams (globėjams, rūpintojams) pavienės atskirai teiktos ar teikiamos švietimo pagalbos, socialinės ar sveikatos priežiūros paslaugos yra neveiksmingos, neefektyvios ir neužtikrina vaiko gerovės.

Koordinuotai teikiamų paslaugų skyrimo ir teikimo klausimai svarstomi, kai:

• gautas vaiko tėvų (globėjų, rūpintojų) prašymas kartu su pavienes švietimo pagalbos, socialines ar sveikatos priežiūros paslaugas teikusios ar teikiančios institucijos, įstaigos ar organizacijos siūlymu dėl koordinuotai teikiamų paslaugų skyrimo;

• su prašymu kreipiasi institucijos, įstaigos, organizacijos, teikusios ar teikiančios pavienes švietimo pagalbos, sveikatos priežiūros, socialines ar viešosios tvarkos užtikrinimo paslaugas, nustačiusios, kad jų teiktų ar teikiamų paslaugų vaikui ir jo tėvams (globėjams, rūpintojams) nepakanka;

• gautas minimalios priežiūros priemonės vykdytojo (-ų) ir kitų vaikui teikiančių švietimo, socialines ar sveikatos priežiūros paslaugas specialistų pranešimas, kad vaikui taikoma (-os) minimalios priežiūros priemonė (-ės) yra neveiksminga (-os);

• priimamas sprendimas vaikui skirti vidutinės priežiūros priemonę. Tokiu atveju svarstomas tik vaiko tėvams (globėjams, rūpintojams) koordinuotai teikiamų paslaugų poreikis.

• gauta Vaikų socializacijos centro informacija apie Vaiko vidutinės priežiūros priemonės vykdymo pabaigą (tokiu atveju koordinuotai teikiamos paslaugos gali būti teikiamos vaikui ir jo tėvams (globėjams, rūpintojams).

Koordinuotaiteikiamųpaslaugųskyrimo ir teikimoklausimai svarstomi, kai:

Savivaldybės administracijoje gautas Vaiko tėvų (globėjų, rūpintojų) prašymas kartu su pavienes švietimo pagalbos, socialines ar sveikatos priežiūros paslaugas teikusios ar teikiančios institucijos, įstaigos ar organizacijos siūlymu dėl Koordinuotai teikiamų paslaugų skyrimo;su prašymu kreipiasi institucijos, įstaigos, organizacijos, teikusios ar teikiančios pavienes švietimo pagalbos, sveikatos priežiūros, socialines ar viešosios tvarkos užtikrinimo paslaugas, nustačiusios, kad jų teiktų ar teikiamų paslaugų Vaikui ir jo tėvams (globėjams, rūpintojams) nepakanka;gautas minimalios priežiūros priemonės vykdytojo ir kitų, Vaikui teikiančių švietimo, socialines ar sveikatos priežiūros paslaugas specialistų pranešimas, kad Vaikui taikoma minimalios priežiūros priemonė yra neveiksminga;priimamas sprendimas Vaikui skirti vidutinės priežiūros priemonę. Tokiu atveju svarstomas Koordinuotai teikiamų paslaugų poreikis tik Vaiko tėvams (globėjams,

rūpintojams);gauta vaikų socializacijos centro informacija apie Vaiko vidutinės priežiūros priemonės vykdymo pabaigą (tokiu atveju Koordinuotai teikiamos paslaugos gali būti teikiamos Vaikui ir jo tėvams (globėjams, rūpintojams).

IŠVADOS

1. Bendrdarbiavimas apibūdinamas kaip problemų sprendimo būdas, kai žmonės dirba kartu kaip grupė, organizacija ar bendruomenė, kartu planuoja, kuria ir priima sprendimus. Įvairių institucijų ir skirtingų sričių specialistų bendradarbiavimas svarbus tuomet, kai kliento situacija yra kompleksinė ar sprendžiama problema yra labai sudėtinga ir neužtenka vienos, socialinę pagalbą teikiančios, organizacijos pastangų. Siekiant efektyviai spręsti socialines problemas bei teikti socialinę pagalbą klientui ar klientų grupėms yra būtinas tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

2. Pagrindinė tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus veikla – rinkti ir analizuoti informaciją apie kompleksinės pagalbos poreikį savivaldybės teritorijoje gyvenantiems vaikams, jų tėvams ar globėjams (rūpintojams). Šis specialistas rūpinsis visais reikiamais dokumentais, organizuos ir koordinuos kompleksinę pagalbą, padės suburti įvairių valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų specialistų komandą, teiksiančią švietimo pagalbos, socialinės paramos ir sveikatos priežiūros paslaugas konkrečiam vaikui ir jo tėvams. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius bus atsakingas, kad visi su vaiko, šeimos gerove susiję klausimai būtų sprendžiami laiku ir įstaigoms bendradarbiaujant.

3.Koordinuotos pagalbos gavėjai – vaikai nuo gimimo iki 18 metų ir asmenys iki 21 metų, turintys didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių bei jų tėvai (globėjai, rūpintojai).

LITERATŪRA

1. *Birštono savivaldybės administracijos vyriausiojo specialisto (tarpinsttucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus) pareigybės aprašas.* Prieiga per internetą. 2018 11 05 http://birstonas.lt/birstono-savivaldybes-administracijos-vyriausiojo-specialisto-tarpinstitucinio-bendradarbiavimo-koordinatoriaus-pareigybes-aprasymas/

2. *Koordinuotai teikiamųšvietimo pagalbos, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų teikimo organizavimas savivaldybėje.*Prieiga per internetą. 2018 11 05https://www.kpkc.lt/images/Nuotraukos/Be_kategorijos/2017/12men/08/koordinuotai%20teikiam%C5%B3%20paslaug%C5%B3%20organizavimas.pdf

3. *Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius (vyriausiasis specialistas) (karjeros valstybės tarnautojas).*Prieiga per internetą. 2018 11 05 http://www.lrvalstybe.lt/darbas-valstybes-tarnyboje/tarpinstitucinio-bendradarbiavimo-koordinatorius-vyriausiasis-specialistas-karjeros-valstybes-tarnautojas-50162/

4. *Nuo rugsėjo kiekvienoje savivaldybėje – sutelkta pagalba vaikams ir šeimoms.* Prieiga per internetą. 2018 11 06 https://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/naujienos_1/nuo-rugsejo-kiekvienoje-savivaldybejesutelkta-pagalba-vaikams-ir-seimoms-

5.*Valstybės tarnybos portalas/konkurso aprašas.* Prieiga per internetą. 2018 11 06 http://portalas.vtd.lt/lt/tarpinstitucinio-bendradarbiavimo-koordinatorius-vyriausiasis-specialistas-karjeros-valstybes-tarnautojas-322;35999.html

6. *Savivaldybėse jau dirba tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai.* Prieiga per internetą. 2018 11 06 http://www.algojimas.lt/lt/naujienos/naujienos/savivaldybese-jau-dirba-tarpinstitucinio-bendradarbiavimo-koordinatoriai/191/509

7. *Savivaldybėje jau dirba tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius.*Prieiga per internetą. 2018 11 06 https://www.kretinga.lt/node/10665

8. *Koordinuota pagalba.* Prieiga per internetą. 2018 11 06http://www.kelme.lt/Koordinuota%20pagalba264

TARPINSTITUCINIO BENDRADARBIAVIMO KOORDINATORIUS

DOVILĖ TOTULYTĖ
Kolping University ofAppliedSciences
Turot E. Darulienė

SUMMARY
The specialty of the Inter-institutional coordinator is very important in our society. Coordinators helps to reduce social exclusion, as well as improve parenting skills. Also, they are the key to enhance the independent lives of various families, as well as to ensure the well-being of children. Currently, there is a lack of experts in this area as quite often problems are very complex and one institution is not willing to solve it alone. Therefore, inter-institutional coordinators are very essential in solving various complex problems.

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGO (2006) 2014 METŲ AKTUALIOS REDAKCIJOS SOCIALINIAME DARBE

EVELINA ZUTKYTĖ
JURGITA JOČENKAITĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė lekt. E. Darulienė

ANOTACIJA

Socialiniame darbe viena iš svarbiausių profesionalaus ir kompetentingo socialinio darbuotojo užduočių - suprasti, gebėti pasinaudoti bei klientui pritaikyti reikiamas socialines paslaugas. Tam, kad tai būtų galima padaryti kuo sklandžiau, 2006 metais sukurtas ir patvirtintas socialinių paslaugų katalogas, kuriame išdėstytos pagrindinės socialinės paslaugos. Stengiantis labiau priartėti prie tinkamiausių socialinių problemų sprendimo būdų, socialinių paslaugų katalogas buvo nuolat koreguojamas bei atnaujinamas. Šiuo metu yra galiojanti 2014 metų Socialinių paslaugų katalogo redakcija. Šiame straipsnyje aptartos Socialinių paslaugų katalogo (2006) 2014 metų aktualios redakcijos socialiniame darbe. Pastebėta, jog dauguma socialinio darbo studijų absolventų nežino Socialinių paslaugų katalogo pokyčių per pastaruosius aštuonerius metus.

ĮVADAS

Socialinės paslaugos yra viena iš sudėtinių socialinės apsaugos sistemos dalių. Socialinės paramos tikslas yra padėti žmonėms, neturintiems finansinių resursų. Pagrindinis socialinių paslaugų tikslas – grąžinti žmogaus gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis visuomenėje, kai pats žmogus nepajėgia to padaryti. Socialinės paslaugos skirtos įvairaus amžiaus bei įvairių socialinių grupių žmonėms ir yra teikiamos senatvės, neįgalumo, ligos, bedarbystės ir kitais atvejais (Bitinas A., Guogis A., Migun L., Važgytė G., 2010). Vadovaujantis 2006 metų Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu socialinės paslaugos yra teikiamos visų savivaldybių teritorijose. Pasak minėtų autorių, organizuojant socialinių paslaugų teikimą, savivaldybės siekia sistemingai dirbti taikant naujas technologijas, racionaliai skirstant išteklius, motyvuojant darbuotojus, bendradarbiaujant su viešosiomis įstaigomis ir privačiomis struktūromis. Tam kad, savivaldybės ir jų paskirti socialiniai darbuotojai kokybiškai teiktų socialines paslaugas greta Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo po trijų mėnesių buvo patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas. Keičiantis visuomenės poreikiams, siekiant kuo geresnio pagalbos rezultato klientui Socialinių paslaugų katalogas buvo nuolat redaguojamas ir atnaujinamas, kad atspindėtų kylančių socialinių problemų sprendimo būdus.

Tyrimo problema. Šiame straipsnyje keliamas pagrindinis klausimas - ar studentams žinomi Socialinių paslaugų katalogo pokyčiai per pastaruosius aštuonerius metus. Palyginamąjai analizei pasiekti, apžvelgiamas 2006 metų Socialinių paslaugų katalogas bei analizuojami pagrindiniai 2006 metų Socialinių paslaugų katalogo pakeitimai, aprašomi 2014 metų redakcijoje.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti 2006 metų Socialinių paslaugų katalogo pakeitimus per 2006 - 2014 metus.

Straipsnio uždaviniai:

1.Apžvelgti 2006 metų Socialinių paslaugų katalogą.

2.Atlikti 2006 ir 2014 metų Socialinio paslaugų katalogo pakeitimų analizę.

Darbo rengimo metodai:

1.2006 metų Socialinių paslaugų katalogo analizė.

2.Socialinių paslaugų katalogo (2006) 2014 metų redakcijos analizė.

2006 METŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGO ANALIZĖ

2006 metų Socialinių paslaugų kataloge yra išskiriamos dvi socialinių paslaugų rūšys: bendrosios ir specialiosios, jos yra apibrėžiamos pagal charakteristikas (apibrėžimas, tikslas,

gavėjai, teikimo vieta, paslaugos teikimo trukmė / dažnumas, paslaugos sudėtis, paslaugas teikiantys specialistai, pateikiami kai kurių paslaugų ypatumai) bei išskaidomos į kitas paslaugas. Tad, žemiau darbe bus išvardintos, apibūdintos bendrosios ir specialiosios paslaugų rūšys.

1. Informavimas. Norint teikti bendrąsias socialines paslaugas reikia informuoti jų gavėjus apie galimas socialinės pagalbos suteikima. Pagalbos gavėjais gali būti socialinės rizikos šeimos, vaikai su negalia ir jų šeimos, našlaičiai vaikai likę be tėvų ar senyvo amžiaus žmonės bei kiti asmenys ir jų šeimos. Pagalba gali būti suteikiama įvairiuose institucijose (socialinių paslaugų istaigose) arba tiesiog asmens namuose.

2. Konsultavimas. Dirbdamas socialinis darbuotojas su klientu turi konsultuotis ir analizuoti asmens (šeimos) probleminę situacija bei ieškoti veiksmingų problemos sprendimo būdų. Šią paslaugą darbuotojas klientui gali suteikti jo namuose arba jam reikiamoje įstaigoje.

3. Tarpininkavimas ir atstovavimas. Padedant klientui įveikti susidariusias problemas socialinis darbuotojas turi atstovauti savo klientą skirtingose įstaigose (teisinės, sveikatos tvarkant dokumentus) bei tarpininkauti tarp asmens ir jo aplinkos (specialistų, asmenų). Pagalba teikiama tol kol bus išspręstos kliento problemos arba tol kol klientas pats savarankiškai gebės valdyti situaciją.

4. Maitinimo organizavimas. Pagalba asmenims (šeimoms), kurie dėl nepakankamo savarankiškumo ar nepakankamų pajamų nepajėgia maitintis savo namuose. Maitinimas gali būti organizuojamas pristatant karštą maistą į namus, suteikiant nemokamą maitinimą valgyklose, bendruomenės įstaigose ar kitose maitinimo vietose bei išduodant maisto talonus ar sauso maisto davinius gyventojams. Paslauga gali būti suteikiama įvairiuose socialinių paslaugų istaigose, asmens namuose, labdaros valgyklose ir maitinimo vietose.

5. Aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne. Būtiniausių drabužių ir avalinės aprūpinimo paslauga gali būti teikiama socialinės rizikos šeimos, našlaičiai, senyvo mažiaus žmonės ir kiti klientai kurie nepajėgia maitintis savo namuose ir kurie dėl nepakankamo savarankiškumo ar nepakankamai pajamų nepajėgia savimi pasirūpinti. Tokias paslaugas gali teikti įvairių institucijų socialiniai darbuotojai, darbuotojų padėjejai bei kiti specialistai.

6. Transporto organizavimas. Paslauga teikiama asmenims pagal poreikius, kurie dėl savo negalios, ligos ar senatvės turi judėjimo problemų, dėl to klientai negali naudotis visuomeniniu ar individualiu transportu. Gavėjai gali buti vaikai su negalia ir jų šeimos, suaugę asmenys su negalia ir jų šeimos, socialinės rizikos šeimos, kiti asmenys ir šeimos.

7. Sociakultūrinės paslaugos. Laisvalaikio organizavimo paslauga, teikiama siekiant išvengti socialinių problemų, mažinant socialinę atskirtį, aktyvinant bendruomenę. Teikiant šias paslaugas asmenys gali bendrauti, dalyvauti grupinio socialinio darbo užsiėmimuose, užsiimti mėgstama veikla, vaikai – ruošti pamokas ir pan. Šios paslaugos gavėjai gali būti socialinės rizikos šeimos, negalią turintys asmenys, senyvo amžiaus klientai bei kiti asmenys ir jų šeimos.

8. Asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas. Asmeninės higienos ir priežiūros paslaugas, gali gauti klientai, kurie dėl nepakankamų pajamų ar skurdo (neturi galimybės) pasirūpinti savo higiena. Ši pagalba teikiama pagal poreikį apimant pirties (dušo) talonų išdavimą, skalbimo paslaugų organizavimą.

9. Kitos bendrosios socialinės paslaugos. Kitos socialinės paslaugos organizuojamos atsižvelgiant į specifinius savivaldybės gyventojų poreikius. Prie kitų bendrųjų socialinių paslaugų gali būti priskiriamos atskiros paslaugos iš pagalbos į namus paslaugų.

Būtina apžvelgti ir dvi specialiąsias socialines paslaugas. Specialiosios socialinės paslaugos yra visuma paslaugų, teikiamų asmeniui, kurio gebėjimams savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime ugdyti ar kompensuoti bendrųjų

socialinių paslaugų nepakanka. Specialiųjų socialinių paslaugų tikslas – grąžinti asmens gebėjimus pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę ar tenkinti asmens gyvybinius poreikius poreikius teikiant kompleksinę pagalbą. Specialiosios socialinės paslaugos skirstomos į socialinę socialinę priežiūrą ir socialinę globą.

1. Socialinė priežiūra. Viena iš specialiųjų socialinių paslaugų būtų pagalba į namus gali būti teikiama iki 5 kartų per savaitę. Šia paslauga padedama asmeniui tvarkytis buityje ir dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Į paslaugas taip pat, įeina ir informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, atstovavimas ir bendravimas, tačiau konkrečiam asmeniui gali būti skirtinga, atsižvelgiant į jo poreikius, bet turi susidėti ne mažiau, kaip iš trijų paslaugų. Socialinis darbuotojas stengiasi palaikyti klientų socialinius įgūdžius arba juos ugdyti įvairiuose įstaigose ar kliento namuose, paslaugas klientai gauna pagal poreikį.

2. Socialinė globa. Socialinė globa yra visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba. Socialinė globa teikiama institucijoje ar asmens namuose. Socialinės globos teikimo trukmė priklauso nuo asmenų, jų poreikio paslaugoms ir nuo įstaigos tipo:

- Dienos socialinė globa tai visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba dienos metu.
- Trumpalaikė socialinė globa visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba krizių atvejais, vaikams laikinai netekus tėvų globos, šeimos nariams, globėjams, rūpintojams laikinai dėl tam tikrų priežasčių negalint prižiūrėti asmenų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra.
- Ilgalaikė socialinė globa - visuma paslaugų, kuriomis visiškai nesavarankiškam asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba. Paslaugos gavėjais gali būti asmenys, kuriems nustatyta nuolatinė globa, vaikai su negalia, suaugę asmenys su negalia, senyvo amžiaus asmenys.

Per aštuonerius metus Socialinių paslaugų kataloge paslaugų rūšys nepasikeitė. Iki šių dienų yra išskiriamos dvi pagrindinės - bendrosios ir specialiosios paslaugos. Šios sąvokos yra naudojamos ir katalogo 2014 metų redakcijoje, tačiau punktai nurodantys jų apibūdinimus, paslaugų teikėjus ir gavėjus yra pakeisti arba papildyti. Todėl, antroje straipsnio dalyje yra analizuojami 2006 ir 2014 metų katalogo redakcijos skirtumai.

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGO (2006) 2014 METŲ REDAKCIJOS ANALIZĖ

2014 09 01 Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrė patvirtino naują Socialinių paslaugų katalogo redakciją su dviem naujais punktais: 7.8, 14.8, su 17.2, 17.3, 19 punktų visiškais pakeitimais bei su 23, 24 punktų papildymais. Šia redakcija ministrė pritarė seniau padarytiems 7.6, 7.7, 14.7 punktų papildymams, naujų sąvokų įrašymui 10.4, 10.5, 10.6, 10.7, 10.8, 14.1, 14.2, 14.3, 14.4, 14.5, 14.6, 17.1 punktuose, tačiau netekusiu galios pripažino 21.1.5 papunktį. Per aštuonerius metus socialinių paslaugų katalogas turėjo penkis atnaujinimus, tačiau darbe bus apžvelgti ir palyginti kiekvieno punkto skirtumai, remiantis tik 2006 metų Socialinio paslaugų katalogo 2014 metų redakcija.

Pirmiausia, 2006 metų Socialinių paslaugų kataloge yra išskirtos dvidešimt šešios socialinių paslaugų rūšys. Pagal naują redakciją, katalogas papildytas dar trimis socialinėmis paslaugomis. Pirmoji - psichosocialinė pagalba, kurią Leliūgienė, I. apibrėžia, kaip poreikį iškylantį žmogaus socialinės deadaptacijos atveju, atsiradus išoriniam ar vidiniam psichologiniam diskomfortui. Išorinio socialinio, psichologinio nepasitenkinimo šaltinis gali būti socialinės, ekonominės ir medicininės socialinės priežastys: darbo, artimųjų netektis, neįgalumas, lėtinės ligos, įprastų gyvenimo, veiklos sąlygų pasikeitimas ir pan. Tai sukelia būtinybę keisti ankstesnius elgesio

stereotipus, vertinimus, motyvaciją, kad būtų galima efektyviai funkcionuoti naujomis gyvenimo sąlygomis.

Antroji nauja paslauga - apgyvendinimas nakvynės namuose ir krizių centruose. Remiantis Socialinių paslaugų katalogo 14.7 papildymu ši nauja paslauga apibrėžiama, kaip laikinas nakvynės, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo bei kitų būtinųjų paslaugų suteikimas asmenims, neturintiems gyvenamosios vietos ar dėl patirto smurto, prievartos ar kitų priežasčių negalintiems ja naudotis, siekiant atkurti savarankiškumą, prarastus socialinius ryšius ir padėti integruotis į visuomenę. Šios paslaugos gavėjais gali būti socialinės rizikos suaugę ar senyvo amžiaus asmenys, kuriems pagalbą yra reikalinga šešiems ar net ilgiau mėnesių. Naujame punkte nurodyta pagalba yra skiriama klientams gyvenantiems nakvynės namuose, krizių centruose, laikino apgyvendinimo įstaigose motinoms ir vaikams. Klientui turi būti skiriama nemažiau trijų Socialinių paslaugų katalogo 14.7 punkte išdėstytų šių paslaugų: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, apgyvendinimas, psichologinė-psichoterapinė pagalba, minimalių buitinių ir asmeninės higienos paslaugų organizavimas, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymas ir palaikymas, darbinių įgūdžių ugdymas, esant poreikiui, sveikatos priežiūros paslaugų, apsaugos organizavimas. Šis punktas suteikia galimybę išplėsti socialinio darbo teikimo vietas, kuriose papildomai būtu skiriama socialinė priežiūra klientui.

Ir trečioji 2014 metų redakcijoje išskirta socialinių paslaugų rūšis - pagalba globėjams (rūpintojams) ir įvaikintojams, kuri socialinių paslaugų kataloge apibrėžiama, kaip atrankos, konsultavimo bei mokymų organizavimo paslaugų teikimas suteikiant žinių ir kompetencijų, reikalingų auginant globojamus (rūpinamus) ir įvaikintus vaikus. Paslaugos rūšį apibūdinančiame 14.8 punkte išdėstyti šios naujos paslaugos gavėjai: vaikus globojantys (rūpinantys) ar įvaikinę asmenys bei siekiantys jais tapti; paslaugos teikimo vieta: įstaigos, teikiančios įtėvių ir globėjų (rūpintojų) paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems teikimo paslaugas, įvairiose institucijose, asmens namuose bei paslaugos sudėtis: informavimas, konsultavimas, mokymų organizavimas, savitarpio paramos grupių organizavimas, kitos paslaugos.

Labai svarbu paminėti, jog naujoje Socialinių paslaugų katalogo redakcijoje panaikinamas iki tol buvęs 21.5 punktas, nurodęs socialinių paslaugų įstaigos tipą. 2006 metų kataloge šis punktas įvardintas, kaip bendruomeninės įstaigos teikiančios sociokultūrines paslaugas, kitas bendrąsias socialines paslaugas socialinių paslaugų įstaigose. Šis punktas pagal senąjį katalogą suskyla į dar du papunkčius – 21.5.1 bendruomenės centras ir 21.5.2 dienos centras. Tačiau, remiantis socialinių paslaugų katalogo 2014 metų redakcija 21.5 punktas yra susiaurintas ir pervadintas į *bendruomenės centrai*, tuo pačiu panaikinant 21.5.2 papunktį (*dienos centrai*).

Dar vienas svarbus 2006 metų Socialinių paslaugų katalogo naujausioje redakcijoje esantis pakeitimas yra naujų sąvokų įrašymas 10.4, 10.5, 10.6, 10.7, 10.8, 14.1, 14.2, 14.3, 14.4, 14.5, 14.6, 17.1 punktuose. Kataloge, senąją beveik dešimtmetį vartotą socialinio darbuotojo padėjėjo sąvoką, pakeitė iki tol niekur nevartotas pavadinimas - *individualios priežiūros personalas*. Remiantis Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų <...> kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašu individualiosios priežiūros specialistas ugdo ir padeda asmeniui palaikyti socialinius įgūdžius, teikia pagalbą asmens higienos priežiūroje, užtikrina ir prižiūri priskirtų patalpų švarą ir tvarką. Jis turi gebėti bendrauti su vaikais bei teigiamai veikti vaiko asmenybės vystymąsi. Socialinio darbuotojo padėjėjas turi turėti teorinių socialinio darbo žinių apie socialinių paslaugų teikimą, socialinės apsaugos sritį reglamentuojančius teisės aktus, sugebėti tinkamai bendrauti su vaikais bei teigiamai veikti vaiko asmenybės vystymąsi. Remiantis socialinio darbuotojo padėjėjo pareigybės aprašymu matyti, jog apibūdinimas

paliktas toks pat, nors sąvoka ir pasikeitus.

Paskutiniai papildymai buvo padaryti ir naujo Socialinių paslaugų katalogo 23, 24 punktuose, kurių 2006 metų kataloge net nėra. Dabartinėje 2014 metų Socialinių paslaugų katalogo redakcijoje 23 punktas yra įvardinamas, kaip *grupinio gyvenimo namai*, kuriuose trumpalaikę / ilgalaikę socialinę globą teikia socialinės globos įstaigos, bendruomenėms, kurių namų aplinkoje gyvena iki 10 nesavarankiškų ar iš dalies savarankiškų asmenų. Grupinio gyvenimo namų gyventojams sudaromos sąlygos gauti dienos užimtumo, ugdymo ir kitas reikalingas paslaugas bendruomenėje. Įstaigos teikiančios šias paslaugas remiantis 23.1, 23.2, 23.3 papunkčiais yra grupinio gyvenimo namai senyvo amžiaus asmenims, grupinio gyvenimo namai suaugusiems asmenims su negalia, grupinio gyvenimo namai vaikams ir jaunimui su negalia. O papildytas 24 punktas naujame Socialinių paslaugų kataloge įvardinamas, kaip *bendruomeniniai vaikų globos namai*, kuriuose trumpalaikę/ilgalaikę socialinę globą teikia socialinės globos įstaiga, bendruomenės atskirose patalpose pagal šeimai artimos aplinkos modelį namų aplinkoje gyvenant iki 8 vaikų. Bendruomeninių vaikų globos namų gyventojams sudaromos sąlygos gauti reikalingas paslaugas bendruomenėje. Ir šią paslauga teikia bendruomeniniai vaikų globos namai vaikams, likusiems be tėvų globos, ar socialinės rizikos vaikams.

Taigi, remiantis 2006 Socialinių paslaugų katalogo ir 2014 metų katalogo redakcijos analize matyti, kad naujausioje redakcijoje įrašytos bei apibūdintos dar trys socialinės paslaugos: psichosocialinė pagalba, apgyvendinimas nakvynės namuose ir krizių centruose, pagalba globėjams (rūpintojams) ir įvaikintojams. Taip pat, 2014 metų kataloge yra pakeičiama socialinio darbuotojo padėjėjo sąvoka. Nuo šiol jis vadinamas individualiosios priežiūros specialistu. Pabaigoje reikia paminėti ir tai, kad Socialinių paslaugų katalogas buvo papildytas naujais 23 ir 24 punktais (23 - grupinio gyvenimo namai ir 24 - bendruomeniniai vaikų globos namai).

IŠVADOS

1. Remiantis pirmoje straipsnio dalyje pateikta 2006 metų Socialinių paslaugų katalogo analize galima teigti, kad per aštuonerius metus padarytose penkiose katalogo redakcijose socialinių paslaugų rūšys nepasikeitė. Iki šių dienų yra išskiriamos dvi pagrindinės - bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos.

2. Antroje straipsnio dalyje pateiktoje analizėje buvo išskirti bei apibūdinti šie 2006 metų Socialinų paslaugų katalogo ir 2014 metų redakcijos skirtumai: katalogas papildytas trimis socialinių paslaugų rūšimis: psichosocialinė pagalba (būtinybė keisti ankstesnius kliento elgesio stereotipus, vertinimus, motyvaciją, kad jis galėtų efektyviai funkcionuoti naujomis gyvenimo sąlygomis), apgyvendinimas nakvynės namuose ir krizių centruose (laikinas nakvynės, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo bei kitų būtinųjų paslaugų suteikimas asmeniui), pagalba globėjams (rūpintojams) ir įvaikintojams (konsultavimo bei mokymų organizavimo paslaugų teikimas suteikiant žinių ir kompetencijų, reikalingų auginant globojamus ir įvaikintus vaikus), vartotų sąvokų pakeitimai (socialinio darbuotojo padėjėjas - individualios priežiūros specialistas), 21.5 (įstaigų tipai) punkto panaikinimas ir naujų 23, 24 punktų įtraukimas į 2014 metų Socialinių paslaugų katalogą (23 - grupinio gyvenimo namai ir 24 - bendruomeniniai vaikų globos namai).

LITERATŪRA

1. Bitinas, A., Guogis, A., Migun, L., Važgytė, G. (2010). Socialinių paslaugų administravimo tobulinimas lietuvos savivaldybėse: vilniaus ir varėnos rajonų atvejų tyrimai. *Socialinis darbas*, 9(1) 19 -20.

2. Įsakymas dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo nr. a1-93 „Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ pakeitimo TAR, 2014-06-17, Nr. 7718 2014, paimta 2018 11 08 iš Lietuvos Respublikos seimo tinklapio:

https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e40b38e0f68911e3b62ec716086f051f?jfwid=-k3id7wqug

3. Įsakymas dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo (sudaryta 2006-04-05, įsigaliojo 2006-07-01). *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 43-1569. 4. Įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo (sudaryta 2006-04-05, įsigaliojo 2006-07-01). *Valstybės žinios.* 2006, Nr. 43-1570.

5. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.

6. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas (sudaryta 2006-02-11, įsigaliojo 2006-07-01). *Valstybės žinios.* 2006, Nr. 17-589.

SUMMARY

Social services are one of the components of a social security system. The purpose of social support is to help people who do not have financial resources. The main goal of social services is to restore the human capacity to care for themselves and integrate into society when the person himself is not able to do this. In accordance with the Law on Social Services of the Republic of Lithuania (2006), social services are provided in the territories of all municipalities. In order to ensure that social workers appointed by the municipality provide high-quality social services in addition to the Law on Social Services of the Republic of Lithuania, a directory of social services has been approved. Changing needs of society, in order to provide effective customer support, the Catalog of Social Services has been constantly updated. From 2006 to 2014, the Catalog of Social Services had five versions.

The main question raised in this article is whether students are aware of changes in the Catalog of Social Services over the last eight years. To achieve comparative analysis, the Catalog of Social Services (2006) is reviewed and the main changes in the versions of 2006-2014 are analyzed.

***The aim of the article** is to analyze the changes of the Catalog of Social Services of 2006 during 2006-2014.*

Methods of work preparation:

1. *Analysis of the Catalog of Social Services (2006).*
2. *Analysis of the Catalog of Social Services (2006) version of 2014.*

According to the analysis of the Catalog of Social Services (2006), provided in the first part of the article, it can be stated that in five versions published in eight years, the types of social services have not changed. To this day, two main areas - general and special social services - are distinguished.

The analysis presented in the second part of the article distinguished and described the following changes in the Catalog of Social Services in 2006 and 2014: the catalog was supplemented by three types of social services: psychosocial support (the need to change the previous stereotypes of the client's behavior, assessments, motivation for him to function effectively under new living conditions), placement in hostels and crisis centers (temporary provision of accommodation, provision of social skills and other essential services to a person), assistance to guardians (caretakers) and adopters (provision of counseling and training services providing the knowledge and competencies necessary for the care of guarded and adopted children), changes of used concepts (social worker's assistant - specialist in personal care), the cancelation of clause 21.5 (types of establishments) and the inclusion of new clauses 23, 24 in the Catalog of Social Services of 2014 (23 - a group living house and 24 - community-based child care homes).

SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA DIRBANT SU VAIKAIS, TURINČIAIS AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ

SIMONA ASTASEVIČIŪTĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė lekt. Gerda Didžklapytė

ANOTACIJA

Autizmas – tema, kuri šiandien itin aktuali visame pasaulyje. Autizmo spektro sutrikimai (ASS) vis dar išlieka apgobti paslapties, nežinios ir baimės. Baimės, kurią išgyvena tėvai, mokytojai, vaiko bendraklasiai ir jų tėvai. Lietuvoje autizmo spektro sutrikimas diagnozuojamas vis dažniau. Mūsų šalyje medikai, pedagogai , socialiniai darbuotojai ir kt. specialistai vis dar nėra tinkamai pasiruošę dirbti su autistiškais vaikais. Šiame straipsnyje aprašomi socialinio darbuotojo taikomi metodai dirbant su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais. Kokie metodai yra veiksmingiausi. Taip pat bus pateikta praktikos Graikijoje įžvalgos dirbant su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Daugelis psichologų autizmą apibrėžia kaip sudėtingą įvairiapusį raidos sutrikimą, pasireiškiantį bendravimo, vaizduotės, interesų, elgesio ir emocijų savitumu. Šis sutrikimas išryškėja ankstyvojoje vaikystėje ir veikia visą vaiko veiklą – verbalinę ir neverbalinę komunikaciją, socialinę sąveiką. St. Edelson nurodo, jog socialinio elgesio sutrikimai yra raktas autizmui nustatyti. Jis skiria tris socialinių problemų grupes: socialinis vengimas, socialinis abejingumas, socialinis nerangumas. Vaikas turintis neurologinių raidos sutrikimų, suaugusiems kelia didesnį susirūpinimą, negu vaikas turintis fizinę negalią. Niekam nekyla mintis galvoti apie vaikus, kurie turi judėjimo, regėjimo ar klausos negalią, kad jis netoks kaip visi, tačiau vaikas, turintis elgesio, komunikacijos, protinio atsilikimo požymių, susiduria su sunkumais kurie trukdo formuotis priimtiniems socialinėje, kultūrinėje, ekonominėje terpėje santykiams su visuomene. Dažnai yra nesuprasti, atstumti labiau nei bet kurie kiti mūsų visuomenės nariai. Mūsų visų požiūris ir elgesys su vaikais ir suaugusiais, turinčiais negalią ar sutrikimų yra tarsi mūsų visuomenės humaniškumo egzaminas ir jos branda matuojama tuo, koks vyrauja požiūris į neįgaliuosius, kaip su jais elgiamės. Kaip teigia , Rothenberg (2010) savo knygoje „Vaikai smaragdo akimis“, svarbiausia, kad visuomenė pamatytų visus vaikus ir pamiltų juos. Ne už tai, kad jie sveiki ar ligoti, bet todėl, kad jie yra. Mokslininkai teigia, kad žmogaus su negalia išgydyti neįmanoma, bet jo būklę pagerinti galima. Išeitis - tai apgalvota parama atviroje visuomenėje, ekonominė gerovė, visuomenės noras prisiimti atsakomybę, teikti kvalifikuotą pagalbą. Tokią pagalbą gali teikti socialiniai darbuotojai. Jie treniruotų, stimuliuotų, netgi jaustų žmogų, kurtų individualias programas, atsižvelgdami į asmenybės ypatybes, negalios formas. Nors tai ir sunki būklė, ją galima pakeisti tinkamai valdant situaciją ir naudojant elgesio mokymo strategijas .

Straipsnio problema. Pagrindiniai socialinio darbuotojo tikslai ir galimybės dirbant su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais.

Straipsnio tikslas: Atskleisti socialinio darbuotojo taikomus metodus dirbant su vaikais turinčiais autizmo spektro sutrikimų.

Straipsnio uždaviniai:

1. Supažindinti su socialinio darbuotojo darbu su vaikais turinčiais autizmo spektro sutrikimų.

3. Įvardinti ugdymo metodus dirbant su vaikais turinčiais autizmo spektro sutrikimų.

3. Aprašyti praktikos Graikijoje įžvalgas dirbant su vaikais turinčiais autizmo spektro sutrikimų.

Darbo rengimo metodai: mokslinės literatūros analizė, straipsnių analizė.

SOCIALINIO DARBUOTOJO DARBAS SU VAIKAIS TURINČIAIS AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ

Socialinis darbuotojas – įvertina autisto ypatingus poreikius, supažindina su proceso eiga, būtinomis ir prieinamomis paslaugomis, tarnybomis ir parama; specialistų iš šalies pagalba, pvz. kalbos terapija, ergoterapija, socialinės paramos grupėmis, „atokvėpio paslaugomis“; įvairios intervencijos, elgesio terapija, konsultacijos ir kt. („ Autistiškų vaikų ugdymas“ 2002)Socialiniai darbuotojai yra pagalbininkas šeimoms, auginančioms vaiką turintį raidos sutrikimą . Darbuotojas gali padėti nustatyti pradinę diagnozę ir padėti įvertinti kiekvieno šeimos individualius poreikius, padeda palaikyti ryšius su tinkamomis institucijomis užtikrinant, kad vaikas ir jo šeima gautų visas reikalingas paslaugas. Darbuotojo teikiamos paslaugos įstaigose:

Konsultavimas

Jei vaikas rekomenduojamas konsultuoti, jis yra tokioje vietoje, kur jis gali suprasti ir išlaikyti aptariamą informaciją, taip pat sugebėti bendrauti ir informuoti apie savo elgesį ir jausmus. Konsultavimas su vaikais apie spektrą apima darbą aptarti ir identifikuoti jausmus, socialinę sąveiką su kitais, teikti terapinį klausymą, dalyvauti kūrybiniame žaidime, dalyvauti amžiaus grupes atitinkančiose veiklose ir kt. Konsultavimas gali būti atliekamas individualiai su klientu, taip pat grupėse, siekiant ugdyti tinkamus socialinius, bendravimo ir laisvalaikio įgūdžius.

Tinkamų išteklių paieška

Socialiniai darbuotojai siekia rasti tinkamus išteklius ne tik klientui, bet ir visai šeimai. Dauguma socialinių darbuotojų yra susipažinę su įvairiomis priemonėmis, kurios gali būti naudingos papildomam vaiko gydymui , taip pat aprūpinti tokiais ištekliais, kaip drabužiai, maistas ir transportavimas.

Bendradarbiavimas

Socialiniai darbuotojai padeda organizuoti susitikimus su kitais specialistais.

Šeimos, auginančios vaiką su negalią, jaučiasi izoliuotos nuo draugų ir bendruomenės. Socialiniai darbuotojai bendradarbiauja su šeimomis, padeda suprasti, kad jos nėra atstumtos, jog yra žmonių ir institucijų galinčių padėti.

Socialinis darbuotojas, dirbdamas su vaiku autistu, turi žinoti:

• tėvų, giminaičių savitumus;

• naujagimio būseną tuoj po gimimo ir pirmosiomis dienomis;

• vaiko vystymosi eigą nuo gimimo iki 3 metų. Reikia atkreipti dėmesį į charakteringas pozas, aktyvumo ir ramybės trukmę, laiką, verksmo pobūdį, priežastis, reakcijas prieš maitinimą, per maitinimą, įvertinti pirmuosius prasmingus žvilgsnius į motiną, daiktą, žaislą, žvilgsnio sutelkimą į aplinkos objektus;

• lokalizacijos pradžią, prasmingus garsažodžius, kalbos ir kalbėjimo vystymosi eigą;

• socializacijos lygį (nori būti vienas ar turi artimųjų, su kuriais bendrauja ilgiau, bendravimo pobūdis, trukmė);

• kaip įvertinti psichofizinių funkcijų formavimosi laiką, stebėti, kada netenkama įgytų įgūdžių bei mokėjimų;

• vaiko emocijas, stresus, baimes, saugumą, ypatingas baimes garsams, daiktams;

• kokios reakcijos rodo vaiko vidinę įtampą (griežia dantimis, įsitempia, atlieka stereotipinius judesius, šūkčioja);

• kaip vertinti vaiko motorikos vystymąsi (ypač svarbi veikla (rankų) liečiant daiktus, juos perimant, tyrinėjant save);

• koks žaidimų lygis.

Pedagoginės priemonės yra glaudžiai susijusios su psichologinėmis. Be tiesioginio poveikio vaikui, jos apima ir darbą su tėvais. Socialinio darbuotojo darbas su vaikais autistai yra įvairialypis ir reikalaujantis:

• nustatyti vaiko įgūdžius, gebėjimus ir mokėjimus;

• išsiaiškinti vaiko aktyvios veiklos trukmę;

• kuriuo paros, mėnesio laikotarpiujis aktyvesnis;

• numatyti būdus, kaip palaikyti aktyvumą (žaislai, aptinkama aplinka, garsai, spalvos, mėgstamos ir būtinos veiklos, kuri vaikui ne visada patinka, kaita);

• mokyti tai, ką vaikas jau geba ar bent bando daryti, tikslinami, atliekami judesiai ir įtraukiami į veiklą (tai svarbu sudarant praktinių įgūdžių programą, t.y. bandoma prognozuoti, ar vaikas išmoks vienokių ar kitokių veiksmų, o jei išmoks, ar naudosis kasdieniniame gyvenime;

Socialinis darbuotojas turėtų nuolat formuoti nuoseklią veiksmų eigą (būtina ta pati vieta, tie patys daiktai ir veiksmai);

- taikyti vaizdinę medžiagą, nes vaikas geriau suvokia tai, ką mato;
- planuoti veiklą paveiksliukais ar simboliais;
- taikyti praktinės daiktinės veiklos metodą;
- visur laikytis nuoseklumo, ugdyti pajautą, kad kiekvienas darbas turi pradžią ir pabaigą;
- socialinis darbuotojas vaiką gali apdovanoti, „tik jei darbą atliko iki galo“;
- įvertinti nuovargio fazes, jų trukmę;
- sudaryti sąlygas pabūti vienam, nusiraminti ir sugrįžti prie aktyvios veiklos;
- sukurti struktūrizuotą aplinką;
- pažymėti sutartu ženklu, kad užduotis atlikta (struktūrizuojamas laikas);
- rodyti simbolį, reiškiantį darbo pradžią ir pabaigą;
- planuoti ir organizuoti laisvalaikį;
- dirbti vieningai su tėvais ir su vaiku bendraujančiais asmenimis;
- kelti tuos pačius reikalavimus įvairiose situacijose;
- vengti stresinių situacijų - atitraukimo nuo artimųjų ar pažįstamų žmonių;
- sudaryti individualias diferencijuotas programas;
- suteikti vaikams ir tėvams pasirinkimo teisę;
- socialinis darbuotojas turi laikytis bendrų veiklos taisyklių;
- fiksuoti vaiko pasiekimus;
- priklausomai nuo pasiekimų lygio, keisti darbo būdus;
- prisiminti, kad reikalavimų vienovė - ugdymo pagrindas;
- žymesniais vaiko išgyvenimais stimuliuoti vaiko veiklą;
- numatyti vaiko depresines būsenas.

METODAI IR BŪDAI DIRBANT SU VAIKAIS AUTISTAIS

Lavinimo strategijos, pabrėžiančios individualizuoto vertinimo ir tinkamos aiškios aplinkos sukūrimo reikšmę, yra ypač efektyvios. Taip pat svarbu, kad su specialistais glaudžiai bendradarbiautų ne tik tėvai, bet ir visa visuomenė. Vaikams, turintiems raidos sutrikimų, yra daugybė įvairių būdų, kuriais ugdomas jų socialinis bendravimo įgūdis ir kalba, ir padedama jiems prisitaikyti prie jų esančio pasaulio. Metodų derinys turėtų būti pagrįstas kiekvieno vaiko individualiais poreikiais. Jie turėtų būti teigiami, remtis žmonių stipriosiomis dalimis ir padėti atrasti jų potencialą, didinti motyvaciją, suteikti galimybių ir siekti tobulinti vaiko holistinį vystymąsi, padėti jiems realizuoti savo potencialą ir užtikrinti gerą gyvenimo kokybę.

Struktūrizuotos aplinkos sudarymas:

Struktūrizuota aplinka - tai tinkama darbo vieta ir laikas. Vaikas gali būti pasodinamas taip, kad nesiblaškytų, jo buvimas asocijuotųsi su atitinkama veikla (valgoma - vienoje, miegame - kitoje, sportuojama ir žaidžiama - kitoje vietoje). Socialinio darbuotojo veikla ir pagalba turi atitikti kiekvieno vaiko gebėjimus ir poreikius. Per struktūrizuotą aplinką lavinamos vaikų

pažinimo funkcijos, modifikuojamas elgesys (tai tikjam skirta (pvz. spalva, simboliai), tadajis atpažįsta ir suteikia, saugumo, pasitikėjimo, mažiau blaškosi).

Programų sudarymas:

Sudėtinė soc. darbuotojo struktūrizuoto darbo dalis yra programų sudarymas. Jos turi būti individualizuotos, sudarytos atsižvelgiant į kiekvieno vaiko galimybes ir poreikius. Programoje numatomos tokios pagrindinės darbo gairės: elgesio modifikavimas, socialinių įgūdžių formavimas, bendravimo ir kalbos ugdymas, bendrosios ir smulkiosios motorikos lavinimas, pažinimo procesų lavinimas, teorinių ir praktinių mokėjimų formavimas. Sudarant programą labai svarbu identifikuoti tas sąlygas, kuriomis elgesys sušvelnėja. Tokios situacijos išsiaiškinamos tik nuolat stebint vaiką, tai padeda kontroliuoti ir koreguoti elgesįKeisti vaiko elgesį padeda pagyrimai, kad jis tinkamai elgiasi. Vaikui gali būti duodamas jo mėgstamas, gardumynas. Žodiniai paskatinimai turi būti glausti ir aiškūs (pvz., puiku, šaunuolis, geras). Pagiriant galima rodyti simbolį. Pagyrimus, paskatinimus, reiškiančius daiktus ir simbolius soc. darbuotojas gali dėti atskirai, po to bandyti skaičiuoti.

Tėvų ir specialistų bendravimas:

Aktyvus tėvų dalyvavimas yra labai svarbus vykdant bet kurią vaiko ugdymo programos dalį. Turi keistis ne tik vaikas, bet ir tėvai. Su tėvais soc. darbuotojas gali aptarti bendras darbo taisykles, kurių būtina laikytis. Viena iš svarbiausių taisyklių tėvams

- vengti emocinių protrūkių. Glaudžiai bendraujant tėvams su soc. darbuotoju galima pasiekti geresnių rezultatų vaiko atžvilgiu.

Daiktinės praktinės veiklos taikymas:

Soc. darbuotojas gali atlikti darbus su vaiko rankomis: nulupti obuolį, morką. Tai atlikdamas vaikas jaučia, kad gali dirbti atsakingus ir naudingus darbus. Dirbdamas vaikas ragauja, uosto, ima stambesnius ir smulkesnius daiktus, veria siūlą į adatą, todėl lavėja vaiko pojūčiai, bendroji ir smulkioji motorika, ima suvokti darbo pradžią ir pabaigą. Atliktus darbus galima vaizduoti ant popieriaus. 0 vaikui soc. darbuotojas tai gali parodyti (kas nupiešta) veiksmu.

Muzikos pratybos:

Vaikai, pasižymintys autizmo sindromu, turi pakankamą muzikinę klausą. Jie gerai suvokia ritmą ir išreiškiajį atitinkamais judesiais. Per šias pratybas formuojasi vaiko "aš" supratimas, kūno dalių pažinimas, kalbos supratimas, bandoma ir tarti skiemenis. Praktika rodo, kad muzika sukelia malonius pojūčius, padeda atsipalaiduoti net labai užsidariusiems vaikams. Parenkant muziką būtina atsižvelgti į vidinį, natūralų vaiko ritmą

- greitesnį, lėtesnį. Nes jei muzika neatitinka vaiko natūralaus ritmo, užduotis atlikti sunku ir tai sukelia neigiamas reakcijas.

Pasak Amerikos meno terapijos asociacijos, "meno terapija yra psichinės sveikatos profesija, kuri naudoja kūrybinį meno kūrinį, kuris pagerina ir stiprina visų amžiaus grupių asmenų fizinę, protinę ir emocinę gerovę". Meno terapija naudinga žmonėms padėti jiems valdyti elgesį, mažinti stresą, išspręsti konfliktus ir gerinti tarpasmeninius gebėjimus.

Gyvūnų terapija:

Vienas natūralus gydymas, kurio metu vaikai ir suaugusieji gerokai patobulėjo, - tai terapija su gyvūnais. Tai padėjo pasiekti švietimo, psichinės, motyvacinės ir fizinės pažangos. Vaikai gali lengvai komunikuoti neverbalinę kalba su gyvūnais, kurie moko juos, o vėliau padeda jiems formuoti įgūdžius bendraujant ir su žmonėmis.

PRAKTINĖS ĮŽVALGOS DIRBANT SU VAIKAIS TURINČIAIS AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ

Šią temą pasirinkau todėl, kad grupėje, kurioje dirbau praktikos metu, teko prižiūrėti du vaikus, kuriems nustatytas autizmo spektro sutrikimas. Numatyti ugdymo būdai ir

metodai skirti vaikams neturintiems sutrikimųneveikė šių vaikų, todėl privalėjau gilinti žinias šioje srityje ir ieškoti metodų, kurie padėtų priimti teisingus sprendimus dirbant su tokiais vaikais. Stebėdama šiuos vaikus, pastebėjau, kad jie yra tarsi atitrūkę nuo tikrovės, gyveno savo minčių ir fantazijų pasaulyje, rūpinosi tik savo poreikiais ir norais, kartais atrodė visai abejingi aplinkai. Autistams užmegzti ryšį su kitu žmogumi (verbaliniu ir neverbaliniu būdu) yra gana sudėtinga, nes jiems sunkiai sekasi plėtoti reikšminę kalbą, sklandžiai dėstyti mintis, bendrauti žodžiais ir kūno kalba. Dažnas pasikartojantis ir beprasmis elgesys (tarkim, rankų ar pirštų sukimas, lingavimas ar kiti kūno judesiai) ar veiklos, nesugebėjimo laikyti akių kontakto ar tinkamai išreikšti jausmų. Visų pirma, turėjau išsiaiškinti, kas sukelia vaiko "probleminį" elgesį ir kas veikia teigiamas jo reakcijas. Kas veikia vaiką kaip dirgiklis, kas kelia stresą , kas ramina, kas kelia diskomfortą, o kas teigiamus pojūčius. Suprasti kas veikia vaiką sudaro galimybes lengviau išvengti problemų ir užkirsti kelią situacijoms, kuriose kyla sunkumų. Kokia pagalba autistiškiems vaikams gali būti teikiama , kad jie jaustųsi saugiau:

Laikomasi dienotvarkės. Autistiški vaikai jaučiasi saugiau, jei yra sudaromas aiškus dienos planas.

Skatinamas geras elgesys. Vaikai buvo dažnai giriami , kai jie elgdavosi tinkamai arba naudojo naują neseniai išmoktą įgūdį. Tai jos skatino kartoti teigiamą elgesį.

Sukuriama saugi aplinka. Buvo išskiriama vaikams erdvė, vaikų žaidimo erdvėje, kur jie galėtų atsipalaiduoti, pasijusti apsaugoti ir pabūti saugiai. Ribos turi būti nustatytos taip, kad vaikas galėtų jas suprasti. Panaudojant žaislus, lego, kreideles, kilimėlius.

Komunikacijai su vaikais naudojau paveikslėlių apsikeitimo komunikacijos sistemą. Kuri yra sukurta autistiškų ir kitų komunikacijos sutrikimų turinčių vaikų bendravimo ir kalbėjimo įgūdžiams ugdyti. Nereikia mokytis, kaip tai daryti izoliuotoje aplinkoje. Jie turi išmokti tai daryti su bendraamžiais, drauge, socialiniu būdu, kartu žaisdami. Taigi, aš stengdavausi įtraukti vaikus į bendrus žaidimus ant grindų, su žaislais natūralioje aplinkoje. Mano programa visada buvo visiško įtraukimo nustatymas. Vaikai, turintys raidos sutrikimų, dažnai būdingi funkciniai ir sensoriniai judesiai žaidžiant, tačiau jie rodo blogesnius žaidimo įgūdžius nei jų bendraamžiai. Taip pat buvo bandoma priskirti neįprastą apsimestinį žaidimą autizmo sergantiems vaikams su kognityviais iššūkiais. Funkcinis žaidimas apima veiksmus, tokius kaip mesti rutulius, stumti automobilius pirmyn ir atgal, stuksenti ir belstis. "Sensorinis" žaidimas susijęs su kūnu: vaikas gali praktikuoti šokinėjimą, grojimą ar vandens išpylimą.

Taigi, autizmas nėra liga, kurią galima išgydyti; o gydymas turėtų būti sutelktas į priėmimą asmens tokį , koks jis yra, ir padėti jiems susidoroti su jų aplinka, o ne bandyti paversti jais „ normaliais“

IŠVADOS

1.Įvertinus visapusišką vaiko veiklą ir elgesį, galima numatyti tikslingo poveikio priemones, artimiausius ir tolimiausius darbui su vaikais turinčiais autizmo spektro sutrikimų ir jų šeimomis. Socialiniai darbuotojai, turintys žinių apie autizmą, gali būti vertingi klientų ir šeimos centrų sveikatos priežiūros paslaugų teikėjai. Socialinio darbuotojo tikslas pagal galimybes parengti savarankiškam gyvenimui ar bent suformuoti pagrindinius įgūdžius. Taip pat vertėtų teikti daugiau informacijos tokių vaikų šeimoms, kaip geriausia tokiems vaikams padėti įgyti naujų įgūdžių.

2.Soc. darbuotojo darbas su vaikais autistais yra įvairialypis, reikalaujantis išsiaiškinti būdus, metodus kaip dirbti su vaikais autistais. . Šiuos vaikus galima gydyti medikamentais ir vitaminais. Taip pat juos galima gydyti ir įvairiomis terapijomis bei metodais. Tačiau kiekvieną iš šių būdų, pagal sergančiojo lygį ir galimybes, parenka su autizmu sergančiuoju žmogumi dirbantys specialistai. Norėdami efektyviai ugdyti vaikus su autizmu, specialistai privalo struktūruoti užsiėmimus. Tai bus tinkamai paruošta aplinka, tvarkaraščiai ir mokymo metodai. Struktūra padeda autistui aiškiau viską suprasti: kur, kada ir ko iš jo norima. Struktūruoti

užsiėmimai padeda nustatyti pastovią mokymosi tvarką ir taip pagerinti ugdymąsi. Ugdant vaikus autistus labai svarbu psichologinis poveikis, kuris apima vaiko tyrimą ir įvertinimą, bendravimo su suaugusiais skatinimą, sensorinių funkcijų lavinimą, emocinės pusiausvyros normalizavimą, nerimo ir baimės mažinimą, veiklos vaikui parinkimą ir aktyvinimą, tinkamo elgesio formavimą. Įvertinus visapusišką vaiko veiklą ir elgesį, numatomos tikslingos poveikio priemonės, artimiausi ir tolimiausi vaiko ugdymo tikslai.

3.Autizmas nėra liga, tai – sveikatos sutrikimas. Yra moksliškai pagrįstų metodų, kurie pagerina gyvenimo kokybę. Galbūt tik šiandien mes galime pažvelgti į autizmą kaip į mūsų mokytoją. Ir taip, su meile. Mūsų Visuomenėje būtinas vaikų, turintiems autizmo spektro sutrikimų ir kitokią negalią, integravimas į visuomenę visomis prasmėmis. Kol šie vaikai bus atskirti nuo kitų vaikų mokyklose ir kitur, tol ir tęsis netolerancija, vaikų atskirtis.

LITERATŪRA

1.Aldona Julija Ambrukaitienė, Regina Ivoškuvienė "Vaikų autizmas", Šiauliai, 1997.

2.Irena Leliugienė "Žmogus ir socialinė aplinka", K., Technologija, 1997.

3.Jura Tender „ Jūsų vaikui diagnozuotas autizmas- ką daryti toliau?“ Klaipėda, 2009

4.Lesinskienė S. „Vaikystės autizmodiagnostikos ir gydymo principai. Metodinės rekomendacijos. „Vilnius, 2000.

5.Mira Rothenberg „ Vaikai smaragdo akimis“ Vilnius. 2010

6.R. Ivoškienė , Jurgita Balčiūnaitė. „ Autistiškų vaikų ugdymas“ Všį Šiaulių universiteto leidykla. 2002

SUMMARY

Autism is a topic that is particularly relevant today around the world. Autism Spectrum Disorders (ASAs) remain a mystery, ignorance and fear. The fears experienced by parents, teachers, children's classmates and their parents. Statistical data show that in Lithuania, autism spectrum disorder is diagnosed more often. In our country physicians, educators, social workers, etc. specialists are still not well equipped to work with autistic children. This article describes the social worker's approaches to working with children with autism spectrum disorders. What are the most effective methods? It will also provide insights into practice in Greece with children with autism spectrum disorders.

VAIKŲ DIENOS CENTRO VEIKLA KAIMO BENDRUOMENĖJE
VAIKŲ DIENOS CENTRO VEIKLA KAIMO BENDRUOMENĖJE

EGLĖ ALELIŪNAITĖ
Panevėžio kolegija
Dėstytoja lektorė Loreta Klokmanienė

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojamos vaikų socialinio dalyvavimo galimybės vaikų dienos centre, apžvelgiama vaikų dienos centrų veikla bei charakterizuojami vaikai, lankantys šiuos centrus. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad svarbiausios socialinio darbuotojo asmeninės savybės dirbant su vaikais ir jų šeimomis yra tolerancija, pagarba, pasitikėjimas ir konfidencialumas. Socialinės darbuotojos nuolat bendrauja su vaikų tėveliais, padeda vaikams ir jų šeimoms ne tik vaikų dienos centre, bet ir už jo ribų.

Raktiniai žodžiai: vaikų dienos centras, socialinio darbuotojo funkcijos.

ANNOTATION

Children's Day Center in Rural Community. Eglė Aleliūnaitė. Panevezys University of Applied Sciences. The article analyzes the possibilities of children's social participation in the Children's Day Center, reviews the activities of children's day centers and characterizes children visiting these centers. The results of the research revealed that the most important social worker's personal qualities in working with children and their families are tolerance, respect, trust and confidentiality. Social workers keep in touch with parents of children, help children and their families, not only in the children's day center, but also outside them.

Key words: *child day center, social worker functions.*

ĮVADAS

Vaikų dienos centras – tai dienos globos socialinių paslaugų įstaiga, teikianti paslaugas vaikams, augantiems socialinių, psichologinių ir kitokių problemų turinčiose šeimose. Su vaikais dirba socialiniai darbuotojai ir auklėtojai, kurie padeda vaikams džiaugtis vaikyste, ugdyti socialinius įgūdžius, gauti reikalingą pagalbą. Kartu centrai siekia padėti vaikų šeimoms, kad vaikas neprarastų galimybės augti su jam artimiausiais ir mylimiausiais žmonėmis, kad šeima galėtų tinkamai rūpintis vaiku.

Vaikų dienos centrų teikiamos socialinės paslaugos – viena iš alternatyvių pagalbos formų socialines krizes išgyvenančioms šeimoms ir jų vaikams. Spartus vaikų dienos centrų socialinių paslaugų sistemos vystymasis bei šių paslaugų kiekybinė plėtra skatina atkreipti vis didesnį dėmesį į teikiamų paslaugų kokybę. Vaikų dienos centrai, gausiai finansuojami iš valstybės biudžeto, t. y. mokesčių mokėtojų pinigų, teikdami paslaugas turi užtikrinti klientų teisę į kokybę. Vaikų dienos centro ugdymo procese socialinis darbas orientuotas į vaiką, tai vieta, kurioje vaikai gali praleisti laiką, būti pamaitinami, su darbuotojų pagalba galintys atlikti namų darbus. Svarbu, kad kiekvienas vaikas jaustųsi saugus, mylimas ir gerbiamas, kad būtų skatinamas jo savarankiškumas ir individualumas. Todėl siekiant veiksmingo bendradarbiavimo, norint išvengti konfliktų su auklėtiniais, būtina gerai pažinti kiekvieną dienos centrą lankantį vaiką. Nemažiau svarbus centrų uždavinys yra darbas su pačia šeima, ne tik su vaiku.

Europos šalyse, skirtingai nuo Lietuvos, vaikų ir jaunimo dienos centrai teikia socialines ir ugdymo paslaugas ne tik vaikams iš pedagogiškai apleistų bei nedarnių šeimų. Šiuos centrus gali lankyti visi norintys vaikai ir jaunimas. Vaikų dienos centrai atviri – tai reiškia, kad čia gali ateiti visi nepriklausomai nuo socialinio statuso, rasės, religinių įsitikinimų ar socialinės orientacijos. Veiklos siūlomos pagal jaunimo poreikius. Šiuose centruose siūloma, bet nereikalaujama dalyvauti. Darbo laikas pritaikomas pagal vaikų ir jaunimo poreikius. Siūloma tinkama vieta – arti namų, dalyvavimas nemokamas.

Objektas – vaikų dienos centro veikla kaimo bendruomenėje.

Tikslas – išanalizuoti vaikų dienos centro veiklą kaimo bendruomenėje.

Uždaviniai:

1. Charakterizuoti vaikus lankančius dienos centrą.
2. Apibūdinti vaikų dienos centrų veiklą.
3. Ištirti socialinio darbuotojo veiklą vaikų dienos centre.

Metodai:

* Mokslinės literatūros analizė;
* Pusiau struktūrinis interviu;
* Kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo metodika. Tyrimui vykdyti pasirinktas kokybinis tyrimo metodas (pusiau struktūrinis interviu) apklausa atlikta 2018 m. spalio mėnesį, joje dalyvavo 5 socialinį darbą dirbantys darbuotojai.

VAIKŲ DIENOS CENTRŲ VEIKLA TEORINIU ASPEKTU

Šeimos vaidmuo visuomenėje savo galia neprilygsta jokiai kitai institucijai, nes būtent šeimoje formuojasi ir vystosi žmogaus asmenybė, susipažįstama su socialiniais vaidmenimis, kurie yra būtini normaliai vaiko adaptacijai visuomenėje. Šeima kaip socialinis institutas yra laikomas visuomenės ir valstybės pagrindu, tai skelbia ir Lietuvos Respublikos Konstitucija (38 str.). Tuo pačiu valstybė įsipareigoja globoti šeimą. Valstybės indėlis globojant šeimą priklauso ir nuo to, kaip pati šeima sugeba funkcionuoti ir kokios sąlygos sudaromos vaikų augimui. Taigi galima daryti prielaidą, jog socialinės rizikos šeimų atžvilgiu valstybės indėlis turi būti didesnis. Konstitucijoje taip pat yra įtvirtinta, jog tėvai turi teisę auklėti savo vaikus pagal savo nuožiūrą, tačiau tik tol, kol tai atitinka moralines visuomenės normas, priešingu atveju į šį procesą vienokiomis ar kitokiomis priemonėmis įsikiša valstybė.

Socialinių paslaugų įstatyme (2006) socialinės rizikos šeima apibrėžiama kaip šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių.

Šiais metais vyksta esminiai pokyčiai dirbant su krizę išgyvenančiomis šeimomis. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. A1-296 pripažintas netekusiu galios Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 28 d. įsakymas Nr. A1-212 „Dėl Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo patvirtinimo“ su visais pakeitimais ir papildymais, t.y. nuo 2018 m. liepos 1 d. naikinama Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaita ir šios apskaitos tvarka (http://www.vaikoteises.lt/vaiko-teisiu-apsauga/socialine-rizika/) Taip pat rekomenduojama nebevartoti sąvokos socialinės rizikos šeima.

„Vaikų dienos centras – tai dienos globos socialinių paslaugų įstaiga, teikianti paslaugas vaikams, augantiems socialinės rizikos, socialiai remtinose bei socialinių, psichologinių ir kitokių problemų turinčiose šeimose. Panašios paslaugos teikiamos ir kitiems šių šeimų nariams.Kartu centrai siekia padėti vaikų šeimoms, kad vaikas neprarastų galimybės augti su jam artimiausiais ir mylimiausiais žmonėmis, kad šeima galėtų tinkamai rūpintis vaiku.“ https://www.gelbekitvaikus.lt/kas-mes/vaik%C5%B3-dienos-centrai

Vaikų dienos centrą lankantys vaikai, tai dažniausiai iš krizę išgyvenančių šeimų kuriose ne visada vyrauja teigiami santykiai tarp šeimos narių ir bendra teigiama atmosfera, dažnai šie vaikai ne savarankiškos ir harmoningos asmenybės, o savo jėgomis nepasitikintys, nesaugiai besijaučiantys visuomenės nariai, jie nesuvokia savęs kaip asmenybės, neretai jaučiasi menkaverčiais ar nevykėliais. Vaikų dienos centre su vaikais dirba socialiniai darbuotojai, kurie padeda džiaugtis vaikyste, ugdyti socialinius įgūdžius ir gauti reikalingą pagalbą.

Valstybė privalo sukurti efektyvų mechanizmą, kuriuo būtų užtikrinama šeimoje augančių vaikų gerovė, atitinkanti visuomenės standartus. Pagrindinės šio mechanizmo funkcijos yra kontrolė, finansinės paramos suteikimas, vaikams teikiamos paslaugos, konsultavimas. Viena iš šių įstaigų yra vaikų dienos centrai. Norint sumažinti šeimų problemas reikia kompleksiškai veikiančio mechanizmo. Vaikų dienos centruose siekiama, kad būtų sudarytos deramos vaikų socializacijos, nusikalstamumo ankstyvosios prevencijos bei socialinių paslaugų nedarnioms šeimoms teikimo sąlygos. Pradedama kalbėti apie tai, kaip organizuoti veiksmingą ir efektyvų dienos centrų darbą, kad būtų teikiamos kokybiškos, atitinkančios klientų poreikius paslaugos, kokie darbuotojai turi dirbti, kaip finansuoti veiklą ir pan.

Vaikų dienos centras – tai dienos globos socialinių paslaugų įstaiga, teikianti paslaugas vaikams, kurie auga krizes išgyvenančiose bei socialinių, psichologinių ir kitokių problemų turinčiose šeimose. Vaikų dienos centruose suteikiamos pedagoginės, socialinės ir psichologinės paslaugos. Su vaikais nuolat dirba socialinės darbuotojos, kurios padeda vaikams džiaugtis vaikyste, ugdyti socialinius įgūdžius, gauti reikalingą pagalbą. Vaikų dienos centrai siekia padėti šeimoms, kad vaikas neprarastų galimybės augti su jam artimiausiais ir mylimiausiais žmonėmis, kad šeima galėtų tinkamai rūpintis vaiku.

Vaikų dienos centrų veikla yra individualaus pobūdžio – kiekvienas dienos centras stengiasi kuo geriau tenkinti konkrečios klientų grupės poreikius, todėl sudėtinga būtų bendrais standartais apibrėžti jų veiklą. Šios nevyriausybinės organizacijos, kaip teigia E. Masiliauskienė ir V. Griškutė (2010) teikia kompleksinę pagalbą, kurios tikslas – organizuoti tinkamą vaikų užimtumą po pamokų, ugdyti vaikų atsparumą socialinės rizikos veiksniams. Vaikų dienos centrai siekia skatinti ir palaikyti vaikų mokymosi motyvaciją, organizuoti jų laisvalaikio užimtumą, apsaugoti vaikus nuo netinkamo elgesio, valkatavimo gatvėmis, padėti jiems pasijusti visaverčiais visuomenės nariais, didinti jų savivertę. Dirbant vaikų dienos centre ko ne svarbiausias elementas darbe su vaikais yra nustatyti vaikams ribas ir taisykles, nes vaikai nebuvo pratinami šeimoje laikytis taisyklių, o tėvų rodomas pavyzdys nesuteikė vaikams galimybės jausti ribas ir saugumą.

Dirbant su vaikais/šeimomis dėmesys nukreipiamas į vaikų dienos centrų socialinius darbuotojus, kurie nustato vaiko/šeimos poreikius paslaugoms ir pagal juos rengia pagalbos šeimai planus. Tad būtent vaikų dienos centrų socialiniai darbuotojai, kaip pirminio poreikio vertintojai, bei pagalbos vaikui/šeimai planų rengėjai, organizatoriai yra arčiausiai vaiko/šeimos problemų, jų poreikių. Tad socialinių darbuotojų praktinio darbo patirtis, teikiant paslaugas šeimoms, yra vienas pagrindinių rodiklių, kuris leidžia nustatyti socialinių paslaugų teikimo, organizavimo, veiksmingumo, plėtros galimybes, apimant ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą šiame paslaugų teikimo procese, bei šio bendradarbiavimo aktyvinimą

Kaip teigia R. Latvėnaitė (2016) vaikams augantiems kaimuose sunku pasiekti vaikų dienos centrus, jų paslaugas, vaikų dienos centrai būna labai toli, o trasnporto paslaugos nėra organizuojamos. Miestuose gyvenantys vakai gali rinktis į kurį dienos centra nori eiti, jie turi didesnį pasirinkimą, kur arčiau namų ar ten kur daugiau pažįstamų, bendraamžių, ar juos lankančių socialinių darbuotojų, tačiau, vaikai gyvenatnys kaimuose, seniūnijose neturi tokios galimybės, jie nepasiekia dienos centrų, jų teikiamų paslaugų, nes neturi kaip ir su kuo. Ypač svarbu steigti vaikų dienos centrus ten kur yra uždaromos mokyklos ar ten kur jų nėra, tai vieta, kurioje vaikai galėtų užsiiminėti tokia veikla, kaip po pamokų mokykloje, tai atstotų būrelius ar

kitus užsiėmimus. Taip pat ir vasarą vaikai turėtų užimtumo dienos centruose, kuriuose dažnai organizuojamos vasaros stovyklos, taip pat gautų socialinę paramą ir globą.

Vaikų dienos užimtumo centre socialinio darbuotojo veikos sritis yra labai plati, bet siekianti vieno tikslo - padėti vaikui geriau prisitaikyti šiandienos gyvenime, saugiai jaustis, tapti pilnaverte asmenybe. Socialinis darbuotojas turi užbėgti problemai už akių, identifikuoti ją pirminėje stadijoje ir vykdyti prevenciją. Dirbant vaikų dienos centre suteikiama visokeriopa pagalba tiek vaikui, tiek jo šeimos nariams, socialiniai darbuotojai padeda ieškant įvairių pagalbos šaltinių, jie yra svarbi grandis, jungianti tėvus bei kitus specialistus. Tik dirbant komandoje (ugdymo įstaigos specialistai, psichologai, socialiniai pedagogai, dienos centro darbuotojai) galima išvengti sunkesnių pasekmių. Labai svarbus tėvų švietimas apie šeimos vertybes bei moralines nuostatas. Lietuvoje sparčiai daugėja psichologinę pagalbą vaikams ir paaugliams teikiančių institucijų.

Socialinis darbuotojas, vaikų dienos centre, siekdamas vaiko gerovės ir saugumo vykdo šias funkcijas: įvertinimo (renka informaciją, analizuoja, daro išvadas), konsultacinę (pataria, padeda, konsultuoja), korekcinę (padeda adaptuotis, skatina), vadybinę (organizuoja, planuoja, priima sprendimus ir už juos atsako), šviečiamąją (informuoja, aiškina), koordinacinę (palaiko ryšius), prevencinę (numato neigiamus reiškinius, poelgius ir padeda jų išvengti), teisinę (atstovauja, gina vaiko interesus), socialinio ugdymo ir t.t.

VAIKŲ DIENOS CENTRO VEIKLOS KAIMO BENDRUOMENĖJE TYRIMAS

Tyrimui vykdyti pasirinktas kokybinis tyrimo metodas (pusiau struktūrinis interviu) apklausa atlikta 2018 m. spalio mėnesį, joje dalyvavo 5 socialinį darbą dirbantys darbuotojai. Atliekant kokybinį tyrimą, respondentėms buvo užduoti iš anksto paruošti klausimai, kuriais buvo siekiama nustatyti su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria vaikų dienos centro socialinės darbuotojos bei kaip šias problemas sprendžia.

Svarbu buvo žinoti, kokių šeimų vaikai lanko vaikų dienos centrą. Visos respondentės paminėjo, kad tai socialiai remtinų, nepasiturinčių, socialiai jautrių šeimų vaikai. Šiems vaikams vaikų dienos centre yra sukuriama saugi aplinka, jie mokomi socialinių įgūdžių, dalyvauja prevencinėje veikloje.

Tyrimo metu išsiaškinta, kad dienos centre yra vykdomos įvairios veiklos, programos: Mergaičių programa, socialinių įgūdžių ugdymo programa, nusikalstamumo ir žalingų įpročių prevencija, sportiniai užsiėmimai, rankdarbių pamokėlės, šventiniai renginiai, ekskursijos, socialinė, visuomeninė veikla. Galima teigti, kad visos šios veiklos, ugdo vaikų socialinius, pedagoginius, psichologinius įgūdžius. Vaikų dienos centro gyvenimą, socialinės darbuotojos apibūdino, kaip didelę šeimą, kurioje kartais kyla ir konfliktų.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių kyla konfliktai. Dauguma socialinių darbuotojų nurodė, kad konfliktinės situacijos kyla, dėl vaikų taisyklių nepaisymo, kadangi vaikams sunku pritapti grupėje, jie visi nori būti lyderiais (*„Konfliktinės situacijos dažniau kyla tarp vaikų, dėl jų netinkamo elgesio. Vaikai nenori atlikti savo pareigų. Įvairiose veiklose sunku paklusti taisyklėms, sugebėti būti grupėje (visi nori lyderiauti).“*). Viena socialinė darbuotoja džiaugėsi, kad konfliktinių situacijų nekyla *(„Galiu pasidžiaugti, kad pas mus nekyla jokių konfliktinių situacijų.“ (Birutė)*. Tai įrodo, kad tai yra puikus bendravimas ir bendradarbiavimas tarp socialinės darbuotojos ir jos auklėtinių.

Socialinio darbo funkcijų dienos centre yra daug, todėl tyrimo metu, buvo siekta išsiaiškinti kokias funkcijas dažniausiai atlieka socialinės darbuotojos.

„Atlieku visas funkcijas susijusias su šeima: konsultavimas, tarpininkavimas, socialinių įgūdžių ugdymas, prevencinė veikla, tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir t.t..“ (Ona)

„Savo darbe vadovaujuosi individualaus priėjimo, lygių galimybių įtvirtinimo, konfidencialumo, vaiko apsisprendimo, pripažinimo ir atsakomybės bei kompetencijos principais, profesinio rengimo standartu ir žinoma pareigybės aprašu.“ (Marija)

„Pirmiausia atlieku įvertinimo funkciją, renku informaciją apie vaiką, jo šeimą. Įsigilinusi į turimą informaciją, konsultuoju, patariu, kaip elgtis vienoje, ar kitoje situacijoje. Jei konsultacijos neužtenka, atlieku vadybinę funkciją, planuoju tolimesnę pagalbą, bendradarbiauju su kitais specialistais.“ (Danutė)

„Viena iš svarbiausių socialinio darbuotojo funkcijų yra ugdyti vaiko socialinius įgūdžius, nes tik taip vaikas geriau pritaps prie savo bendraamžių. Taip pat labai svarbu konsultuoti, patarti, padėti vaikui, jo tėveliams kilus problemai, ieškoti sprendimo būdų, atstovauti ir ginti pirmiausia vaiko interesus.“ (Vida)

„Numatydama neigiamus reiškinius, poelgius vadovaujuosi prevencine funkcija, tai geriausias būdas, užkirsti kelią, kylančiai problemai. Tai pat nuolat informuoju vaikų tėvelius, apie vaikų poreikius, nuotaikas, pasiekimus. Skatinu vaikus įsitraukti į visuomeninę veiklą, kad kuo geriau pritaptų visuomenėje. Vykdydama įvairias veiklas padedu formuotis vaikų socialiniams įgūdžiams. Manau, kiekviena atliekama socialinio darbuotojo funkcija yra begalo svarbi ne tik vaiko gyvenime, bet ir jo tėvelių. Juk kiekviena atliekama funkcija padeda ugdyti socialiai saugią aplinką vaikui. “ (Birutė)

Socialinės darbuotojos vaikų dienos centre dažniausiai konsultuoja ir tarpininkauja. Socialinių įgūdžių ugdymą socialinės darbuotojos nurodė, kaip pačią svarbiausią pagalbą vaikui ir jo šeimai. Socialinės darbuotojos nuolat bendrauja su vaikų tėveliais, teikia jiems visakeriopą pagalbą, informuoja apie vaikų sėkmes ir nesėkmes, problemas ir konfliktus, kartu švenčia dienos centro šventes.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, ar socialinės darbuotojojos bendrauja su vaikų tėvais.

„Dienos centre tėveliai yra labai laukiami, kviečiame juos dalyvauti visose dienos centro šventėse, paskaitose, akcijose. Kartu su vaikais ir jų tėveliais gaminame rankdarbius, sportuojame, gaminame pavakarius, taip tarp tėvelių ir vaikų atsiranda stipresnis ryšys, bendravimas.“ (Marija)

„Kiekvieną mėnesį aplankau vaikų šeimas, bendraudama su tėveliais įvertinu vaikų aplinką, kilus problemoms pasitelkiame ir vaikų dienos centro partnerius.“ (Ona)

„Nuolat bendrauju su vaikų tėveliais telefonu, nuolat kviečiu juos apsilankyti centriuke, dalyvauti bendroje veikloje, kas mėnesį juos aplankau namuose. Manau, labai svarbu, kad vaikas kuo glaudžiau bendrautų su tėveliais, kai kurie vaikai turi tik vieną iš tėvų, todėl dar svarbiau, kad vaikui būtų skiriamas pakankamas tėčio ar mamos dėmesys. Stengiuosi į dienos centro veiklą kuo labiau įtraukti tėvelius, kad jie kuo daugiau laiko praleistų su savo vaikais.“ (Danutė)

„Stengiuosi nuolat palaikyti ryšius su visais vaikų tėveliais, nuolat jiems teikiu informaciją apie vaikus, skatinu dalyvauti kartu su vaikais įvairiuose užsiėmimuose, kas mėnesį vedu paskaitėles tėveliams ir vaikučiams, apie bendravimą, sveiką gyvenseną. Kartais labai sunku rasti priėjimą prie vaikų tėvelių, kadangi jie labai nenoriai įsitraukia į veiklas, kartais jiems labiau rūpi ne jų vaiko gerovė, o kiti užsiėmimai, todėl reikia įdėti daug pastangų, kad juos sudominti mūsų veikla, kartais tai užtrunka net keletą metų.“ (Vida)

„Taip, nuolat bendrauju su vaikų tėveliais, juos konsultuoju, švenčiame kartu centriuko šventes, vasaros metu kartu iškylaujame, labai svarbu kad tėveliai rastų bendrą kalbą su savo vaikučiais. Stengiuosi kuo dažniau aplankyti tėvelius namuose, apžiūrėti, ar tinkamos sąlygos augti vaikams, pasikalbėti su tėveliais namų aplinkoje .“ (Birutė)

Socialinės darbuotojos nuolat bendrauja su vaikų tėveliais, padada vaikams ir jų šeimoms, ne tik vaikų dienos centre, bet ir už jo ribų.

Socialinės darbuotojos sėkmingo bendravimo su auklėtiniais neįsivaizduoja be nuoširdaus bendravimo, pagarbos, reiklumo. O svarbiausią bendravimo savybę su vaikais išskiria – supratingumą.

„Visada išklausau ir kreipiu dėmesį, ką nori pasakyti mano auklėtinis, galiu iš jo kūno kalbos pamatyti, kokios jis nuotaikos, ar į dienos centrą atėjo linksmas, ar susirūpinęs, liūdnas. Vaikai visada pasipasakoja dienos nuotykius, kai kurie vos tik įžengę pro duris.“ (Marija)

„Kiekvieno vaiko pasakojimas, man labai svarbus. Kaskart išklausau vaiko problemas, įspūdžius, poreikius. Kiekvieno vaiko mimikoje, elgesyje, galiu pamatyti, ką jis nori nuo manęs nuslėpti, kartais vaikai nenori pasipasakoti, apie juos užgriuvusias bėdas, tačiau pamažu jas išsiaškinu ir padedu jas išspręsti. Kievienas vaikas yra unikalus, kiekvieno vaiko asmenybė yra individuali, todėl su kiekvienu vaiku reikia skirtingai bendrauti.“ (Ona)

„Visada išklausau ir patariu vaikui, visada stengiuosi suprasti jo savijautą, jo nuotaiką, nuolat stebiu vaiko elgesį. Sėkmingame bendravime svarbiausia suprasti vaiko emocijas, poreikius, norus, siekius. Visada matau, koks vaikas ateina į dienos centrą (linksmas, liūdnas)“ (Danutė)

„Labiausiai reikalinga vaikams – gebėjimas juos išklausyti, patarti, atjausti, užtarti. Bendravimo sėkmė priklauso nuo supratimo, įsijautimo į jo situaciją.“ (Vida)

„Geri tarpusavio santykiai, supratimas, abipusė pagarba – sėkmingo bendravimo paslaptis“ (Birutė)

Galima teigti, kad socialinės darbuotojos nuolat ugdo socialinės komunikacijos kompetencijas, pažįstant vaiką ne tik iš jo žodinės kalbos, bet ir iš kūno kalbos.

Socialinį darbą dirba žmogus, kuris nuolat vadovaujasi asmeninėmis savybės: pagarbos, atvirumo, tolerancijos, unikalumo, vertinimo, nesmerkimo ir neteisimo, empatijos, priėmimo, konfidencialumo, neteisimo ir pasitikėjimo.

Paskutiniuoju tyrimo klausimu norėta išsiaiškinti, kokiomis asmeninėmis savybėmis vadovaujasi socialinės darbuotojos.

„Vadovaujuosi tolerancijos, pagarbos, konfidencialumo, atvirumo, pasitikėjimo, unikalumo, vaiko, kaip asmenybės vertinimo, empatijos savybėmis. Svarbiausia nepamiršti, kad kiekvienas esame savitas ir nepakartojamas, kad kiekvienas turime vienas kitam padėti.“ (Marija)

„Savo darbe vadovaujuosi konfidencialios informacijos saugojimo, pagarbos šeimai ir vaikui, bei žinoma tolerancija neatsiejama mūsų darbo dalis. Taip pat labai svarbu nesmerkti ir neteisiti vaiko, mes nesame teisėjai, mes esame vaiko gynėjai.“ (Ona)

„Mūsų darbe labai svarbu nuoširdumas, draugiškumas, tolerancija, pati svarbiausia bendravimo savybė yra konfidencialumas, kad vaikas nebijotų atskleisti savo problemų.“ (Danutė)

„Gebėjimas išklausyti, atvirai ir nuoširdžiai bendrauti, suprasti, patarti, o svarbiausia pagarba, konfidencialumas ir nuoširdumas.“ (Vida)

„Mano darbe yra labai svarbu geri tarpusavio santykiai, supratimas, abipusė pagarba, geranoriškumas, meilė vaikams. Kaip svarbiausią bendravimo savybę išskirčiau pasitikėjimą.“ (Birutė)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad svarbiausios socialinio darbuotojo asmeninės savybės dirbant su vaikais ir jų šeimomis yra tolerancija, pagarba, pasitikėjimas ir konfidencialumas.

Apibendrinant, galima teigti, kad socialinės darbuotojos nuolat vykdo įvairias socialines programas ir veiklas vaikų dienos centre. Socialinės darbuotojos nuolat bendrauja su vaikų tėveliais, padeda vaikams ir jų šeimoms ne tik vaikų dienos centre, bet ir už jo ribų. Socialinės darbuotojos teikiant pagalbą vaikams ir tėvams vadovaujasi asmeninėmis savybėmis: tolerancija, pagarba, konfidencialumu. Jos nuolat ugdo socialinės komunikacijos

kompetencijas, pažįstant vaiką ne tik iš jo žodinės kalbos, bet ir iš kūno kalbos. Socialinės darbuotojos, kaip svarbiausią bendravimo savybę su vaikais išskiria – supratingumą. Taigi, darytina išvada, kad socialinio darbuotojo svarbiausias vaidmuo vaikų dienos centre yra bendrauti bendrauti ir bendradarbiauti ne tik su vaiku, bet ir su jo šeima, siekiant padėti išspręsti kilusias kilusias problemas, vadovaujantis socialinės komunikacijos bruožais - nuoširdumu, pagarba, pagarba, supratingumu ir konfidencialumu.

IŠVADOS

* Vaikų dienos centrą lankantys vaikai, tai dažniausiai krizę išgyvenančių šeimų vaikai kuriose ne visada vyrauja teigiami santykiai tarp šeimos narių ir bendra teigiama atmosfera, dažnai šie vaikai ne savarankiškos ir harmoningos asmenybės, o savo jėgomis nepasitikintys, nesaugiai besijaučiantys visuomenės nariai, jie nesuvokia savęs kaip asmenybės, neretai jaučiasi menkaverčiais. Vaikų dienos centre su vaikais dirba socialiniai darbuotojai, kurie padeda džiaugtis vaikyste, ugdyti socialinius įgūdžius ir gauti reikalingą pagalbą.

* Vaikų dienos centras tai įstaiga padedanti vaikams socializuotis, įgyti reikalingų įgūdžių bei pasitikėjimo savimi. Vaikų dienos centro teikiamos paslaugos neapsiriboja vien vaikų užmtumu, o teikia paslaugas visai šeimai. Su vaikais dirbantys socialiniai darbuotojai ir kiti specialistai savo veiklą orientuoja atsižvelgdami į vaikų poreikius. Tai ugdymo dalis skirta vaikų ir jaunimo lavinimui į kurią įeina kultūriniai, sportiniai, meniniai, techniniai, intelektiniai ir kiti užsiėmimai, kurie formuoja įvairius vaikų įgūdžius.

* Tyrimas atskleidė, kad vaikų dienos centre dirbantys socialiniai darbuotojai atlieka tarpininko, gynėjo, vertintojo, mokytojo, konsultanto, advokato, administratoriaus ir mobilizuotojo vaidmenis, kurie yra labai svarbūs teikiant pagalbą tiek vaikams tiek jų artimiesiems. Socialinės darbuotojos nuolat bendrauja su vaikų tėveliais, padeda vaikams ir jų šeimoms ne tik vaikų dienos centre, bet ir už jo ribų. Taigi socialinio darbuotojo svarbiausias vaidmuo vaikų dienos centre yra bendrauti ir bendradarbiauti ne tik su vaiku, bet ir su jo šeima, siekiant padėti išspręsti kilusias problemas, vadovaujantis socialinės komunikacijos bruožais - nuoširdumu, pagarba, supratingumu ir konfidencialumu

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Gelbėkit vaikus. Vaikų dienos centras [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. spalio13 d.]. Prieiga per internetą: https://www.gelbekitvaikus.lt/kas-mes/vaik%C5%B3-dienos-centrai

2. Lavėnaitė R. Lietuvoje per mažai vaikų dienos centrų. Iš Lietuvos žinios. [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2018 m. spalio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/lietuvoje-per-mazai-vaiku-dienos-centru/225603/

3. Lietuvos Respublikos konstitucija [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm

4. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342

5. Masiliauskienė E., Griškutė V. 2010. Vaikų dienos centrų teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raiškos kontekstų empirinis tyrimas//Mokytojų ugdymas. Nr. 14 (1). Šiauliai.

6. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. spalio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vaikoteises.lt/vaiko-teisiu-apsauga/socialine-rizika/

SOCIALINIS DARBAS SU ŠEIMA: ATVEJO VADYBININKAS LIETUVOJE

RASA BAJORAITĖ
GINTARĖ NORVAIŠAITĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Atvejo vadybininkais dirba socialiniai darbuotojai, paskirti savivaldybės socialinių paslaugų ar kitos įstaigos, kuriai savivaldybė suteikė įgaliojimus koordinuoti atvejo vadybos procesą ir teikti socialines paslaugas šeimoms savivaldybėje. Nuo įprasto socialinio darbo atvejo vadybininko darbo pobūdis skiriasi tuo, kad pastarasis veikia daugiau kaip pagalbos proceso planuotojas ir koordinatorius, padedantis užtikrinti skirtingų institucijų įsitraukimą į pagalbos procesą ir bendradarbiavimą, telkia pagalbos teikėjus, koordinuoja socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis, veiklą.

ĮVADAS.

Nuo 2018 m. liepos 1 d. įsigalioja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, numatantis pagalbos šeimoms organizavimą, atvejo vadybininkams vykdant atvejo vadybos funkciją. Minėto įstatymo nuostatas detalizuoja LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. A1 – 141 patvirtintas Atvejo vadybos tvarkos aprašas.

Atvejo vadyba taikoma įvairiose srityse, todėl ne tik apibrėžtis bet ir jos taikymo modeliai pasižymi labai didele įvairove.

Straipsnio problema.

Nuo 2018 m. pavasario prasidėjo mokymai savivaldybių administracijų atstovams, kurių metu pristatomas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtas Atvejo vadybos tvarkos aprašas ir praktiniai jo taikymo aspektai. Šiuose informaciniuose seminaruose su naujovėmis buvo supažindinami visų savivaldybių socialinės paramos skyrių ir socialinių paslaugų centrų atstovai. Buvo akcentuojamas sklandus perėjimas prie bendrų standartų, metodų socialiniam darbui su šeima ir vieningos atvejo vadybos praktikos. Tačiau, pastebima, kad socialiniame darbe vis dar stokojama informacijos apie tai, kaip atvejo vadyba bus taikoma padedant vaikui ir jį auginantiems artimiesiems ar vaikų besilaukiantiems žmonėms – nuo atvejo vadybos inicijavimo, pagalbos šeimai poreikių įvertinimo, pagalbos plano sudarymo iki jo įgyvendinimo, peržiūros, atvejo vadybos koordinavimo savivaldybėje. Todėl šio straipsnio tikslas yra viešinti atvejo vadybininko veiklą.

Straipsnio tikslas. Apibūdinti Atvejo vadybininko veiklą socialiniame darbe.

Straipsnio uždaviniai:

1.Atskleisti atvejo vadybos taikymo ir inicijavimo poreikį.

2.Apibūdinti atvejo vadybos procesą.

Darbo rengimo metodai:

1.Mokslinių literatūros šaltinių analizė.

ATVEJO VADYBOS TAIKYMO IR INICIJAVIMO POREIKIS

Pasak Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018), atvejo vadyba – tai atvejo vadybininko koordinuojamos kompleksinės pagalbos vaikui ir jo atstovams organizavimas bei teikimas, siekiant jiems padėti įveikti iškilusius socialinius sunkumus. Sėkmingas problemų sprendimas padėtų išvengti galimų vaiko teisių pažeidimų ir įgalintų šeimą savarankiškai užtikrinti vaiko teises bei teisėtus interesus. Atvejo vadybininkais gali dirbti

socialiniai darbuotojai, paskirti savivaldybės socialinių paslaugų ar kitos įstaigos, kuriai savivaldybė suteikė įgaliojimus koordinuoti atvejo vadybos procesą ir teikti socialines šeimoms savivaldybėje. Nuo įprasto socialinio darbo atvejo vadybininko darbo pobūdis tuo, kad pastarasis veikia daugiau kaip pagalbos proceso planuotojas ir koordinatorius, užtikrinti skirtingų institucijų įsitraukimą į pagalbos procesą ir bendradarbiavimą, telkia teikėjus, koordinuoja socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis, veiklą.

Pagal atvejo vadybos tvarkos aprašą (2018), atvejo vadyba gali būti taikoma nenustačius grėsmės vaikui lygio, bet esant poreikiui vaikui ir šeimai gauti kompleksinę pagalbą. Atvejo vadybą gali inicijuoti savivaldybės administracija, seniūnija, socialinių paslaugų įstaiga, kitos pagalbą vaikams ir šeimoms teikiančios įstaigos ar kita įstaiga, organizacija, šeima, elektroninėmis ryšio priemonėmis ir (ar) raštu kreipdamasi į socialinių paslaugų įstaigą su prašymu paskirti atvejo vadybininką.

Pasak Štaro ir Vedlūgos (n.d.), atvejo vadyba taikoma įvairiose srityse, todėl ne tik apibrėžtis bet ir jos taikymo modeliai pasižymi labai didele įvairove. Modeliams būdingi skirtingi tikslai bei dinamika, susijusi su paslaugų teikimo aplinkybėmis. Nepaisant to, per pastaruosius dešimtmečius atsirado keletas pagrindinių atvejo vadybos modelių.

ATVEJO VADYBOS PROCESAS

Pasak Pivorienės (2007), mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs atvejo vadybos proceso skirstymai. Kiekviename etape atvejo vadybininkas atlieka aiškiai apibrėžtas veiklas. Minėta autorė cituodama Rose (1992), pateikia penkių atvejo valdymo proceso etapų klasifikaciją:

- įvertinimas,
- planavimas,
- įgyvendinimas,
- stebėsena (monitoringas),
- užbaigimas ir įvertinimas.

Straipsnyje išsamiau pateikiama informacija apie kiekvieną atvejo vadybos procesą.

Įvertinimas – tai nuolat besitęsiantis procesas, kurio metu profesionalas/specialistas, rinkdamas duomenis ir analizuodamas kliento problemą, remdamasis tam tikrais teoriniais teiginiais, daro išvadas, apibendrinimus dėl galimų nepatenkintų poreikių priežasčių ar sąsajų. Pirmajame atvejo vadybos etape atvejo vadybininkui keliami keli uždaviniai:

- supažindinti klientą su atvejo vadybos procesu,
- paaiškinti kliento įsitraukimo ir aktyvaus dalyvavimo svarbą,
- susipažinti su klientu kaip asmeniu,
- suteikti visą reikiamą informaciją.

Supažindindamas klientą su atvejo vadybos procesu atvejo vadybininkas turi aptarti pagrindinius atvejo vadybos tikslus ir principus, pabrėžti į klientą orientuoto proceso ypatumus, apsisprendimo laisvę, konfidencialumą ir kt., aptarti veiksmų planą, padėti asmeniui prisiimti naują vaidmenį atvejo vadybos procese. Atvejo vadybininkas turi paaiškinti kliento įsitraukimo svarbą, atskleisti, kaip įsitraukimas į atvejo vadybos procesą ir aktyvus dalyvavimas jame padės geriau patenkinti poreikius. Profesionalus darbuotojas neturėtų kliento atsargumo, priešiškumo, nenoro įsitraukti šiame etape vertinti kaip netinkamo ar nesuprantamo.

Planavimas. Atlikus išsamią kliento situacijos analizę kuriamas individualizuotas paslaugų teikimo ir koordinavimo planas. Plano kūrimas – tai vadovaujamas, palaikantis, tikslingas judėjimas link tikslų, uždavinių iškėlimo, jų įgyvendinimo ir įvertinimo priemonių/išteklių numatymo. Planavimo metu labai svarbu parodyti klientui, kad „mes esame kartu“. Tai kartu yra ir mokymo, konsultavimo, elgesio keitimo procesas. Planuojant

poreikių vertinimo duomenys yra naudojami kuriant individualizuotą atvejo vadybos planą, kuris apima keletą svarbių aspektų:

• tikslo ir uždavinių formulavimą,
• realaus veiklų grafiko sudarymą,
• planui įgyvendinti reikiamų išteklių numatymą,
• galimų trukdžių bei priemonių jiems įveikti radimą.

Įgyvendinimas. Plano įgyvendinimas retai būna tikslingas, linijinis, kryptingas, racionalus procesas, kuris buvo suplanuotas ankstesniame atvejo vadybos žingsnyje. Atvejo vadybininkas ir klientas turi būti nusiteikę tiek teigiamiems, tiek neigiamiems netikėtumams ir nuolatiniam pirminio plano peržiūrėjimui bei koregavimui. Būtinas lankstumas atsižvelgiant į nuolat besikeičiančias sąlygas ir klientą. Įgyvendinimas apima šiuos pagrindinius aspektus:

• nukreipimą gauti tinkamiausias paslaugas,
• teikiamų paslaugų koordinavimą, kuris apima formalaus ir neformalaus paslaugų teikimo tinkle panaudojimą.

Atvejo vadybininkas turi garantuoti paslaugų teikimo tęstinumą ir efektyvumą. Kiekvienas sėkmingas žingsnis/tikslo pasiekimas yra įvardijamas ir įvertinamas, o visas procesas turi didinti kliento autonomiją.

Stebėsena. Tai įtemptas ir multidimensinis procesas, kurio metu nuolat tikrinama, kaip vykdomas numatytas planas. Atvejo vadybos proceso stebėseną apibrėžia trys žodžiai – bendras tęstinis bendradarbiavimas:

• bendras; pagalbos procese atvejo vadybininkas negali būti vienintelis kliento sėkmės garantas, tam reikalingos bendros ne tik atvejo vadybininko ir kliento veiklos, bet ir viso formalios ir neformalios pagalbos tinklo dalyvavimas pagalbos procese;
• tęstinis; pagalbos procesas yra nuolatinis mažų tikslų pasiekimo procesas pasiekus vieną tikslą, susitelkiama į kitą; reikia palaikyti nuolatinį ryšį su visomis suinteresuotomis/įtrauktomis šalimis;
• bendradarbiavimas; išsikeltų tikslų pasiekimas ir pokyčio išlaikymas priklauso nuo visų bendradarbiavimo, atvejo vadybininkas, klientas ir kiti pagalbos proceso dalyviai veikia kaip bendradarbiaujančios šalys, kiekvienas suvokia, pripažįsta savo ir kitų unikalų (darydami tą patį jie nebūtų tinkle) indėlį bei bendro darbo pranašumus.

Užbaigimas ir įvertinimas. Kaip ir visuose socialiniuose santykiuose, kuriuose yra dvi šalys – gaunantysis ir teikiantis pagalbą asmuo, ateina laikas, kai pagalbos procesas turi įgauti kitą formą ir funkcijas. Išskiriami keli atvejai, kai galima pradėti užbaigimą:

• planas įgyvendintas, tikslas ir uždaviniai pasiekti;
• siektini pokyčiai tampa rutininiais, veiklos tampa kasdieninės, veikia neformalios pagalbos tinklas;
• klientas pats valdo procesą ir išlaiko įvykusius pokyčius.

Stipriųjų pusių perspektyvos teorijoje, priešingai nei klasikinėse teorijose, laipsniškas užbaigimas palieka klientui suvokimą, kad tai nėra pabaiga. Klientams, kurie labai įsitraukia ir vertina atvejo vadybos procesą, užbaigimas kaip sėkmės/geros veiklos rezultatas gali vesti prie pasipriešinimo, t. y. jie gali nesiekti norimo rezultato, kad tik procesas nesibaigtų.

Pasak atvejo vadybos tvarkos aprašo (2018), šeimos poreikiai pagalbai vertinami kompleksiškai, vertinant šias sritis:

1.Vaiko vystymasis: vaiko sveikata (psichinė, fizinė), vaiko ugdymas, šeimos socialiniai santykiai bei vaiko emocinė ir elgesio raida.

2.Tėvystės įgūdžiai: vaiko priežiūra, vaiko saugumas, emocinis palaikymas ir pozityvus auklėjimas.

3.Socialiniai veiksniai: šeimos situacija, išplėstinė šeima, šeimos gyvenimo sąlygos, užimtumas, pajamos, šeimos socialinė įtrauktis ir vietos bendruomenės ištekliai.

Vertinant šeimos poreikius pagalbai, įvertinamas ir socialinės rizikos lygis šeimoje įvertinami esami socialinės rizikos veiksniai ir jų reiškimosi šeimoje lygiai, taip pat vaiko ir šeimos apsaugos faktoriai, galintys kompensuoti socialinės rizikos veiksnius.

Teikiamų paslaugų tęstinumo poreikį ir trukmę nustato atvejo vadybininkas, atsižvelgdamas į atvejo vadybos procese dalyvaujančių specialistų siūlymus. Pagalbos planas nurodytu atveju sudaromas ne ilgesniam nei 12 mėn. laikotarpiui. Jei šeima, įgyvendinus pagalbos planą, pradėjo keisti savo elgesį ir rūpintis savo vaiko saugumu, auklėjimu ir priežiūra, tačiau pagalbos teikimą jai būtina tęsti, gali būti sudaromas naujas pagalbos planas taikant atvejo vadybą ir pasibaigus 12 mėn. laikotarpiui. Siekiant užtikrinti šeimos ir vaiko santykius, jei tai neprieštarauja vaiko interesams, turi būti numatyti veiksmai ir priemonės, kurie padėtų palaikyti ryšį tarp vaiko ir jo tėvų. Pagalbos plane turi būti numatyti pagalbos tikslai ir uždaviniai, konkrečios pagalbos priemonės pagal kiekvieną numatytą sritį, kurioje nustatytas socialinės rizikos veiksnys ir šeimos poreikis pagalbai. Pagalbos plano įgyvendinimą koordinuoja atvejo vadybininkas, konsultuodamasis su socialiniu darbuotoju, dirbančiu su šeima bei kitais specialistais, kurie dalyvauja sudarant ir įgyvendinant pagalbos planą, dėl jo įgyvendinimo eigos, galimų trukdžių ir pan.

ATVEJO VADYBOS PROCESO UŽBAIGIMAS

Pagal Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018), Atvejo vadybos procesas užbaigiamas, kai atvejo nagrinėjimo posėdžio metu atvejo vadybininkas ir kiti atvejo vadybos procese dalyvaujantys specialistai, atlikę vaiko ir jo šeimos situacijos vertinimą, nustato, kad:

1.šeima pajėgi savarankiškai užtikrinti vaiko teises ir teisėtus interesus;

2.pagalbos plane numatyta ir teikta pagalba nepadėjo tėvams pakeisti elgesio su vaiku, jie neužtikrina vaiko teisių arba jas pažeidžia;

3.šeima išsikėlė (nebegyvena) iš savivaldybės, kurioje pradėtas šeimos atvejo vadybos procesas.

Užbaigus atvejo vadybos procesą priimamas sprendimas užbaigti atvejo vadybos procesą ir šeimai pasiūloma prevencinė pagalba ar bendruomenėje teikiamos paslaugos. Baigus šį atvejo vadybos procesą, šeimai gali būti pasiūloma kompleksinė pagalba taikant atvejo vadybą. Tokiais atvejais, kai šeimoje kyla realus pavojus vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei, atvejo vadybininkas nedelsdamas, ne vėliau kaip tą pačią dieną, telefonu ir elektroninėmis ryšio priemonėmis ar raštu apie tai informuoja VVTAĮT teritorinį skyrių ir teikia siūlymą dėl vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos. Užbaigus atvejo vadybos procesą atvejo vadybininkas informaciją apie šeimą ir pradėtą jos atvejo vadybos procesą, teiktą ir reikalingą tęsti pagalbą raštu ar elektroninėmis ryšio priemonėmis perduoda VVTAĮT teritoriniam skyriui bei savivaldybės, į kurią išsikėlė šeima, administracijai.

IŠVADOS

1. Atvejo vadyba – tai atvejo vadybininko koordinuojamos kompleksinės pagalbos vaikui ir jo atstovams organizavimas bei teikimas, siekiant jiems padėti įveikti iškilusius socialinius sunkumus. Sėkmingas problemų sprendimas gali padėti išvengti vaiko teisių pažeidimų ir įgalintų šeimą savarankiškai užtikrinti vaiko teises bei teisėtus jo interesus. Atvejo vadyba gali būti taikoma nenustačius grėsmės vaikui lygio, bet esant poreikiui vaikui ir šeimai gauti kompleksinę pagalbą. Atvejo vadybą gali inicijuoti savivaldybės administracija, seniūnija, socialinių paslaugų įstaiga, kitos pagalbą vaikams ir šeimoms

teikiančios įstaigos ar kita įstaiga, organizacija, šeima, elektroninėmis ryšio priemonėmis ir (ar) raštu kreipdamasi į socialinių paslaugų įstaigą su prašymu paskirti atvejo vadybininką.

2. Atvejo vadybos procesą apima penki etapai: įvertinimas, planavimas, įgyvendinimas, stebėsena (monitoringas), užbaigimas ir įvertinimas. Užbaigus atvejo vadybos procesą šeimai pasiūloma prevencinė pagalba ar bendruomenėje teikiamos paslaugos.

LITERATŪRA

1.Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras įsakymas „Dėl atvejo vadybos tvarkos aprašo patvirtinimo“. 2018 m. kovo 29 d., Nr. A1-141. Paimta 2018 03 30 iš Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras, Teisės akto tinklapio: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/11e612d5345711e884a38848fe3ec9e2?jfwid=-g0zrz3f0x

2.Pivorienė, J. (2007). Atvejo vadyba socialinio darbo metodikoje. Paimta 2007 05 15 iš Mykolo Romerio universiteto tinklapio: https://www.mruni.eu/upload/iblock/7d7/8_pivoriene.pdf

3.Socialinis darbas su šeima: siekiama vieningos atvejo vadybos praktikos visoje Lietuvoje (2018). Paimta 2018 04 24 iš Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklapio: https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/socialinis-darbas-su-seima-siekiama-vieningos-atvejo-vadybos-praktikos-visoje-lietuvoje

4.Štaras, K. ir Vedlūga, T. (n.d.). Atvejo vadybininko modelio analizė sveikatos sistemos kontekste. Paimta iš Mykolo Romerio universiteto tinklapio: https://www.mruni.eu/upload/iblock/6e7/007_staras_vedluga.pdf

SOCIAL WORK WITH FAMILY: CASE MANAGER IN LITHUANIA

RASA BAJORAITĖ
GINTARĖ NORVAIŠAITĖ
Kolping University of Applied Sciences
Advisor lect. E. Darulienė

SUMMARY

Case managers employ social workers appointed by the municipality's social services or other institution to which the municipality has given authority to coordinate the case management process and provide social services to families in the municipality. From the ordinary social work case, the manager's job is different in that the latter acts more than an aid process planner and coordinator, helping to ensure the involvement of different institutions in the process of assistance and cooperation, mobilizes donors, coordinates the activities of social workers working with families.

VISUOMENĖS POŽIŪRIS Į ASMENIS TURINČIUS PROTINĘ NEGALIĄ INTEGRACIJĄ VISUOMENĖJE

EGLĖ JASULEVIČIŪTĖ
KOLPINGO KOLEGIJA
Vadovė lekt. Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariamas visuomenės požiūris į asmenis su proto negalia, neįgaliųjų poreikiai. Analizuojama proto negalios samprata, istorinė raida. Analizuojama Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra apie asmenų turinčių protinį sutrikimą poreikius. Siekiant išsiaiškinti Lietuvos visuomenės požiūrį į proto negalią turinčių asmenų integraciją visuomenėje atliktas tyrimas. Tyrimas vykdytas Lapkričio 05-07 d., dalyvavo 64 respondentai. Gauti anketos rezultatai parodė, kad dauguma apklaustųjų 92,2 % mano, jog asmenims su proto negalia geriau integruotis visuomenėje padėtų didesnis visuomenės švietimas. Pastebėta, kad 41 % pildžiusiųjų anketą teigia, kad nežino arba mano, kad visuomenei asmenys su protine negalia yra pavojingi.

ĮVADAS

Temos aktualumas - žmogus su negalia yra pilnavertė mūsų visuomenės dalis. Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, bei dar sparčiau nuo įstojimo į Europos Sąjungą, proto negalią turinčius asmenis stengiamasi integruoti į visuomenę, tačiau vis dar susiduriama su neigiamu požiūriu. Kelias į integraciją prasidėjo, tačiau dar ir dabar daug neįgaliųjų ir jų artimieji susiduria su neigiamu visuomenės požiūriu, dažnai gyvena specialiose įstaigose, bendruomenėse kur jų sugebėjimais ir poreikiais visuomenė mažai domisi. Asmenys, turintys vienokią ar kitokią negalią ir neatitinkantys visuomenei priimtinų elgesio normų, dažnai yra nepriimtini dar ir šiomis dienomis.

Darbo nagrinėjama tema yra aktuali, kadangi pati visuomenė formuoja neigiamą požiūrį į asmenis su intelekto sutrikimu. Pastebima, kad dėl visuomenės įsitikinimų žmonės su negalia yra tarsi atskirti nuo pačios visuomenės bei negali savęs realizuoti, dėl „klijuojamų“ etikečių ir neigiamo požiūrio.

Nors neįgalieji visada buvo tarp mūsų, tačiau atliktų mokslinių tyrimų apie visuomenės požiūrį į proto negalią turinčius asmenis nėra daug. Apie neįgaliųjų poreikius, jų integraciją daug rašė ir nagrinėjo Ruškus (2002); (2007). Vaikų bei jų šeimų negalios poreikius, problemas analizavo Aleksienė (2009). Socialinės integracijos klausimus analizavo Gružinskienė, Jurgulienė (2010), Krikščiūnas (2015).

Problema. Pasak Kvieskienės, Čiužo, Vaicekauskienės, Šalaševičiūtės (2015), Kučiauskienės (2017), atliktų tyrimų, galima teigti, kad asmenų su proto negalia Lietuvoje socialiniai poreikiai nėra pilnai patenkinami. Dėl visuomenės įsitikinimų asmenys, turintys lengvą, vidutinę ar sunkią protinę negalią, savęs nerealizuoja, sunkiau įsidarbina, rečiau turi galimybę mokytis bendro lavinimo mokyklose. Kyla klausimas kokie veiksniai gali paskatinti geresnę neįgaliųjų integraciją į visuomenę?

Tikslas - ištirti visuomenės požiūrį į proto negalią turinčius asmenis.

Uždaviniai:

1.Aprašyti protinės negalios sampratą bei apibūdinti negalios istorinę raidą.
2.Atskleisti asmenų su proto negalia dalyvavimo visuomenėje galimybes.
3.Ištirti visuomenės požiūrį į proto negalią turinčius asmenis.

Darbo metodai - mokslinės literatūros, dokumentų analizė ir kiekybinė anoniminės anketos analizė.

NEGALIOS SAMPRATA, NEGALIOS ISTORINĖ RAIDA

Skirtingi autoriai skirtingai apibrėžia protinę negalią, tačiau esminiai bruožai išlaikomi tie patys, pavyzdžiu Okunevičiūtė- Neverauskienė, Kavaliauskaite, Žemaitytė (2012) sąvoką „negalia“ pateikia taip -tai socialinė koncepcija, kuria siekiama atpažinti ir šalinti įvairias kliūtis, trukdančias, kad žmonės lygiavertiškai galėtų dalyvauti visose gyvenimo srityse. Neįgaliųjų kategorijai priskiriami visi žmonės, kurie dėl visuomenėje įsigalėjusio požiūrio negali naudotis tomis pačiomis galimybėmis kaip visi kiti žmonės, jie kasdieniniame gyvenime susiduria su įvairiomis kliūtimis. Galima teigti, kad protinis sutrikimas riboja arba netgi gali pakenkti žmogaus klausai, regai, kalbėjimui, judėjimui, rūpinimuisi savimi, tobulėjimui ar darbui. Įvairūs sutrikimai, sindromai, ligos, traumos ar kiti pakenkimai apriboja arba apskritai atima galimybę užsiimti kasdiene veikla ir jaustis visaverčiu visuomenės nariu (Negalės etiketas, 2004). Proto negalė/sutrikęs intelektas – tai žymus protinių sugebėjimų nukrypimas nuo normos, pasireiškiantis elgesio, emocijų ir socialinio prisitaikymo sutrikimais. Paprastai pasireiškia ankstyvoje vaikystėje. Būdinga sergantiems autizmu, Dauno sindromu, Tourette sindromu (Negalės etiketas, 2004).

Kaip teigia Mocevičienė (2007): „negalią galime įvardinti kaip ribotą žmogaus sugebėjimą atlikti įprastus kiekvienam asmeniui veiksmus. Protinę negalią dauguma visuomenės įvardija kaip praradimo, jausmu, nukrypimo nuo normų. Galima teigti, kad visais laikais neįgaliųjų santykis su juos supančia aplinka buvo sudėtingas. Įvairiais istoriniais laikotarpiais į įvairią negalią buvo žiūrima skirtingai, kartais su pagarba ar baime, kartais netgi su neapykanta.

Visais laikais, visose epochose egzistavo žmonių su vienokia ar kitokia proto negalia, su lengvesniu ar sunkesniu sutrikimu. Jų buvo ir Romos imperijos laikais, ir senovės Graikijoje. Jie gyveno visais laikais, nuo pat mūsų žmonijos atsiradimo. Apie juos užsimenama ir senuosiuose religiniuose rašytiniuose dokumentuose — Biblijoje, Talmude, Korane. (Ruškus, 1997, p. 5-29; Bakk, Grunevald, 1997, p.8-12). Negalia (handicap — anglų k.) — tai sąvoka, kuri apibūdinama kaip asmens nepilnavertiški santykiai su kitais visuomenės nariais. Negalės informavimo ir konsultavimo biuras (1998, p. 6) pateikia tokią formuluotę: „negalia — dėl sveikatos sutrikimų ir pažeistų funkcijų bet koks apribojimas ar negalėjimas atlikti veiksmus, kurie įprasti normaliam žmogui“.

Istorijos eigoje požiūris į neįgaliuosius keitėsi kartu su laikmečiu. Kaip teigia Kriščiūnas (2015), viduramžiais neįgalūs asmenys buvo ignoruojami, jie buvo priversti maskuoti savo defektus net slėptis nuo aplinkinių. Proto ir psichikos sutrikimų turintys žmonės buvo tapę patyčių objektu, juos rišdavo, marindavo badu, rodydavo kaip eksponatus turguose ar cirke. Situacija stipriai pasikeitė Europoje įsivyravus Atgimimo epochai. Tuo metu sparčiai plito humanizmo idėjos, kurios keitė požiūrį į žmogų. Žmogų ir jo gerovė imta laikyti pagrindine vertybe. Tokios mintys pamažu keitė ir visuomenės požiūrį į likimo nuskriaustus žmones. Todėl pradėtos steigti globos įstaigos, kuriose neįgalieji buvo prižiūrimi, mokomi ir gydomi, taip pat atkreiptas dėmesys, kad neįgaliuosius reikia stengtis kuo geriau integruoti į visuomenę.

Nauja era neįgaliųjų priežiūros reabilitacijos srityje prasidėjo nuo Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO), įsikūrusios 1945 metais, veiklos, kuri paskelbė daug deklaracijų, ginančių neįgaliųjų teises. Europai žengiant neįgaliųjų gerovės kūrimo ir plėtojimo keliu, Lietuvoje, tuo tarpu, 1944 m. prasideda sovietinė okupacija, todėl atsilikome nuo kitų Europos šalių. Žmonių su psichine ar protine negalia srityje įsivyravo stagnacija, kadangi sovietmečiu proto negalią turintys žmonės buvo izoliuoti nuo visuomenės, jie buvo slepiami ir turėjo mažai galimybių plėtoti savo socialinius įgūdžius. Lietuvoje 1991 m. priimtas Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas, įpareigojantis vyriausybę rengti ir vykdyti valstybinę, o vietos savivaldybes – teritorines medicinos, profesines ir socialines invalidų reabilitacijos programas. 2004 metais priimta nauja šio įstatymo redakcija, pakeistas pavadinimas į „Lietuvos respublikos neįgaliųjų

socialinės integracijos įstatymas“. Tačiau neįgaliųjų stigmatizavimas (neigiamų savybių priskyrimas), diskriminavimas dar neretas reiškinys mūsų visuomenėje.

2010 m. gegužės m., ratifikavus JT neįgaliųjų teisių konvenciją, Lietuvoje įvyko didelis lūžis. Neįgaliųjų socialinės integracijos politika nuosekliai keitėsi nuo šalpos ir palaikymo, iki pačių neįgaliųjų gebėjimų, savarankiškumo ugdymo, integracijos į bendruomenę bei į visuomenę link. Aiškiai vertinama neįgaliųjų teisė į santuoką, mokslą, darbą, individualią veiklą, pradedant verslą ar kitokią veiklą.

PROTINĖS NEGALIOS KLASIFIKACIJA

Protinės negalios laipsniai gali labai skirtis. Kaip rašo Samsonienė (2006) intelekto sutrikimus skirsto į: 1) protinį atsilikimą (lengvo laipsnio – IQ ribos nuo 50 iki 69; vidutinio laipsnio IQ ribos nuo 35 iki 49; sunkaus laipsnio IQ mažiau kaip 26); 2) ribinį intelektą; 3) lėtinį psichinį brendimą; 4) intelekto regresiją ir kitus intelekto sutrikimus“. Suaugusiųjų asmenų proto negalia skirstoma į žymaus sutrikimo, vidutinio sutrikimo bei lengvo sutrikimo. Pagal Zakarskienę (2006) protinės negalios klasifikavimą bei žmonių sugebėjimus kurie turi lengvą, vidutinį ir sunkų protinį atsilikimą:

- *Lengvą protinį atsilikimą* turintys asmenys dažniausiai pasižymi išlavinta kalba ir mechanine atmintimi. Asmenys turintys lengvą protinę negalią moka skaityti, rašyti, skaičiuoti. Neblogai susiformavusios emocijos ir valia, tačiau būdingas egocentriškumas, savikritikos ir savikontrolės stoka.
- *Vidutinį protinį atsilikimą turintys asmenys* sugeba skaityti ir rašyti, kaupti paprastas žinias bei neprasta jų mechaninė atmintis. Išmoksta kalbėti, tačiau žodynas skurdus ir būdingos tarsenos ydos. Mąstymas konkretus. Dėmesys silpnas. Lyginant su lengvu protiniu atsilikimu, kurie sugeba skaičiuoti, asmenys turintys vidutinį sutrikimą nebesugeba skaičiuoti mintyse.
- *Sunkų ar labai sunkų protinį atsilikimą* - nesugeba atlikti jokių protinių veiksmų. Kalba visiškai neišlavinta ar išlavinta labai menkai. Visiškai nesupranta arba prastai supranta kalbą, reaguoja daugiau į intonaciją, nei į prasmę. Būdingas savimonės nebuvimas. Veiksmai automatiški, instinktyvūs arba reakciniai. Reikalinga nuolatinė priežiūra.

PROTO NEGALIĄ TURINČIŲ ASMENŲ DALYVAVIMAS VISUOMENĖJE

Žmogus su proto negalia gali atsirasti bet kurioje šeimoje, bet kurioje bendruomenėje. Dažnai tai yra netikėtas, nelauktas įvykis šeimos nariams.

Dar vaikystėje sutrikusio intelekto žmonėms gydytojai įrašo verdiktą - nedarbingas. Protiškai atsiliekančių vaikų raidos procesas labai sudėtingas, kaip rašo Lėlytė (2010) kuo anksčiau vaikas yra pradedamas lavinti ir pradėta socializacija vaiko atžvilgiu tuo lengvesnė vaiko raida. Labai svarbi vaiko aplinka, gyvenimo kokybė. Ugdymo procese vaikai turintys intelekto negalią yra vadinami vaikais turinčiais specialiųjų poreikių.

Pagal Lėlytę (2010) specialiųjų poreikių asmenų ugdymo formos yra:

1) *visiška integracija,* kai specialiųjų poreikių vaikas ugdomas bendrojo ugdymo įstaigos grupėje kartu su kitais bendraamžiais;

2) *dalinė integracija,* kai specialiųjų poreikių vaikas ugdomas bendrojo ugdymo įstaigoje sudarytoje specialioje grupėje;

3) *ugdymas specialiojo ugdymo įstaigose,* skirtose vaikams, turintiems didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių ir negalintiems lankyti bendrojo ugdymo įstaigos, arba tiems, kuriems reikia pasirengti ugdymuisi bendrojo ugdymo įstaigoje;

4) *ugdymas namuose*, vaikas kuris negali dėl negalios lankyti ugdymo įstaigų.

Nuo nepriklausomybės paskelbimo Lietuvos socialinė politika neįgaliųjų atžvilgiu tapo nuolankesnė ir nuoseklesnė, požiūris į neįgaliuosius gerėja. Galima teigti kad, ypatingai visuomenės požiūris pasikeitė į asmenis su fizine negalia. Iš pradžių socialinės integracijos problemas bandyta spręsti taikant labiau finansines socialinio aprūpinimo priemones, mokant socialines pinigines pašalpas ar suteikiant nemokamas socialines paslaugas. Neįgaliųjų teisę dirbti gina Lietuvos Respublikos įstatymai. Šiais laikais, XXI amžiuje darbas užima didelę svarbą, mūsų visuomenėje. Darbas viena iš priemonių į integraciją į visuomenę. Žmogui, kuris turi protinę negalią, darbas labai svarbus, kadangi dirbdamas jis gali save realizuoti, jaustis reikalingas ir pilnavertis visuomenės narys.

Neįgaliųjų įdarbinimo galimybių plėtros duomenimis (2010), Lietuvoje buvo apie 267,2 tūkst. neįgaliųjų, iš jų apie 64,8 proc. arba 173,3 tūkst. sudarė darbingo amžiaus asmenys. Iš jų dirbo apie 44 tūkst. arba 25,4 proc. Pundziūtė ir Stankuvienė (2011) savo metodinėje priemonėje išskyrė svarbiausias priežastis, kurios trukdo asmenims su negalia įsitraukti į darbo rinką, tai yra:

- *Informacijos stoka*
- *Darbdavių baime*
- *Neįgaliųjų baimė.*
- *Bendradarbių ne suinteresuotumas.*
- *Nesąžiningumo apraiškos*
- *Motyvacijos stoka.*
- *Nepakankama valstybės parama darbdaviams.*

Kučiauskienė (2017)**:** „sudėtinga gyventi ir prisitaikyti dabartinėje mūsų visuomenėje. Žmonės su protine negalia dažnai patiria socialinę stigmatizaciją, kuri savo ruožtu atskiria neįgaliuosius nuo pagrindinio visuomeninio gyvenimo (Chitereka, 2010)“. Žmogų reikia lavinti, ugdyti nesvarbu ar asmuo turi negalią ar ne, jei mes jį paliksime uždarytą namuose ar įstaigoje tarp keturių sienų, jo akiratis bus siauras, įgūdžiai netobulės. Neįgaliems žmonėms nėra lengva prisitaikyti mūsų dabartinėje visuomenėje.

Kaip rašo Gricienė (2007), savo magistro darbe cituodama Johnson (2003), „poreikis yra tai, ko žmogui reikia pagrįstai funkcionuoti tam tikroje situacijoje, jo socialinėje aplinkoje. Pagaliau socialinių poreikių tenkinimas – tvirtų besitęsiančių ryšių su socialine aplinka turėjimas, kuris leidžia “išeiti” iš socialinės atskirties proceso. Jei nėra patenkinami poreikiai, žmogus negali normaliai egzistuoti socialinėje aplinkoje.‘‘ Visiems žmonėms reikia bendravimo, statuso visuomenėje, ir nesvarbu kokias pareigas užima ar kamuoja liga. Mums kiekvienam reikia bendravimo, reikia turėti kur save realizuoti. Asmenims turintiems protinę negalią tai pat reikalingi visuomenė, saugi ir draugiška aplinka. Kaip rašo daugelis autorių ir iš savo patirties galiu teikti, kad asmenys su protine negalia noriai palaiko socialinius ryšius yra draugiški ir bendraujantys. Jei nėra stiprus protinis atsilikimas, jie bendrauja noriai, noriai integruojasi į visuomenę, gali būti aktyvūs visuomenės nariai.

Socialinius poreikius (Bung, Torronen, 1994) sieja su asmeniu ir jo socialine aplinka. Socialinių poreikių patenkinimas suprantamas kaip patikimi santykiai su aplinka ir žmonėmis. Sukurti santykius, patikimus ryšius su aplinka galima per dalyvavimą toje aplinkoje, t. y. per veiklą ar įvairių paslaugų vartojimą. Pagal Kvieskienę, Čiužą, Vaicekauskienę, Šalaševičiūtę (2015, p. 71) Neįgaliems žmonėms, kaip ir kitiems visuomenės nariams, būdingi tie patys poreikiai, tačiau jų poreikius dar papildo specifiniai poreikiai, kurie atsiranda dėl papildomų sveikatos sutrikimų. Todėl neįgaliųjų poreikiai yra sudėtingesni, kompleksiškesni ir didesni nei sveikų žmonių. Norėdami patenkinti pagrindinius poreikius, jie dėl neįgalumo susiduria su tam tikromis socialinėmis problemomis: neįgaliesiems reikia prisitaikyti prie aplinkos, prie sveikosios visuomenės dalies, įrodinėti, kad neįgalus žmogus turi tokias pačias teises, ir panašiai.’’

Siekiant kuo labiau mažinti visuomenės atskirtį, reikia užtikrinti, kad pagalba būtų teikiama nuo pradžių, nuo gyvenimo pradžios, integruojant juos į švietimo sistemą, skatinti įgyti socialinius įgūdžius, integruoti į darbo rinką.

VISUOMENĖS POŽIŪRIS Į ASMENIS SU PROTO NEGALIA VISUOMENĖJE.

Sutikus asmenį, kuris turi sunkią ar vidutinę protinę negalią dažnai į akis krenta jo išvaizda. Sunkesnės negalios palieka žmogaus išvaizdoje savo pėdsakus, pvz., įvairių formų cerebrinį paralyžių, išvaizdos defektus ir pan. Sutrikimai susiję su protine negalia riboja žmones, jų veiklą, galimybes. Šie asmenys su dideliu vargu įgyja tam tikrų savitvarkos įgūdžių.

Galima išskirti keletą sričių, kurios kelia daugiausia problemų žmonėms, turintiems sunkią proto negalią. Vienos pagrindinių – protinės veiklos ribotumas ir komunikacija. Dažnai asmenys turintys šią negalią sunkiai reiškia savo mintis, arba jas reiškia ne vietoj ir ne laiku, nesuprasdamas gėdos jausmo ar nesuvokdamas pasekmių.

Kaip rašo Gricienė (2007), požiūris – tai suvokimas, kas yra žmogus, ko jam reikia, kokie jo elgesio motyvai (Bakk A., Grunewald K., 1997). Teigiamas požiūris – tai personalo darbe ir visuomenėje sutikimas bendrauti su neįgaliuoju, skirti vienas kitam laiko, vėliau – ir abipusis pasitikėjimas. Neįgalusis priimamas toks, koks jis yra. Todėl jis jaučiasi saugus, gali būti savimi, pasitiki aplinkiniais. Tai aktualu, nes neįgaliajam kaip ir sveikajam tai yra svarbiausias savimonės veiksnys. Apibendrinant galima sakyti, kad neįgalųjį kaip asmenybę ir priimti yra svarbu. (Socialiniai, 2003). Teigiamas požiūris traktuojamas ir kaip optimistinis požiūris, kadangi tokio bendravimo metu įžvelgiama, žmoguje slypinčias galimybes tobulėti, vertina jį kaip jaučiančią ir kuriančią būtybę (Ruškus 2001). Neigiamas požiūris yra dvejopo pobūdžio: neigimas ir atstūmimas. Neigimas – tai atsisakymas pripažinti kito žmogaus egzistenciją. Atstūmimas - jų nepriėmimas, nenoras bendrauti.

POŽIŪRIS Į ŽMONES, TURINČIUS PROTINĘ NEGALIĄ. APKLAUSOS DUOMENYS

Siekiant išsiaiškinti visuomenės požiūri **į** asmenis su negalia buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Šiam tyrimui atlikti buvo naudojama elektroninė apklausa. Pasirinktas metodas nereikalauja didelių kaštų ir per trumpą laika galima apklausti daug žmonių. Elektroninė apklausa taip pat buvo skelbiama socialiniame tinkle „Facebook”. Tyrimas pradėtas vykdytas nuo 2018 11 05 iki 2018 11 07.

Tyrime iš viso dalyvavo 64 žmonės, gauti rezultatai pateikiami skaičiais. Elektroninė apklausa buvo sudaryta iš 10 klausimų, pirmuoju buvo siekiama išsiaiškinti, kaip respondentai pasiskirsto pagal demografinius duomenis. Iš gautų tyrimo rezultatų paaiškėjo, kad didžiąją dalį respondentų sudaro moterys -54, vyrai – 10. Amžiaus vidurkis yra 29,8 metai.

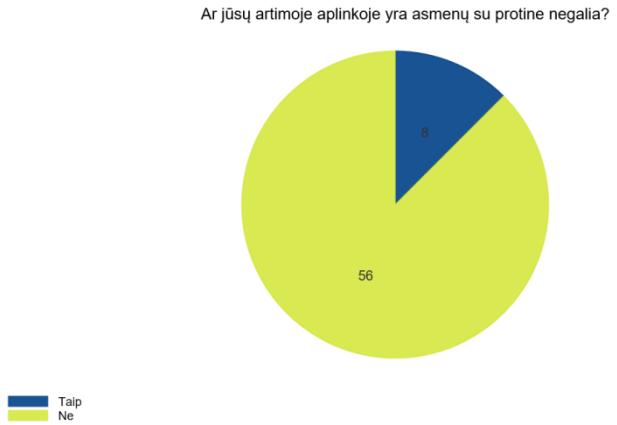

1 pav. Respondentų artimoje aplinkoje asmenys su proto negalia.

Pirmu klausimu buvo norima išsiaiškinti ar dalyvavusių tyrime *artimoje aplinkoje yra asmenų su protine negalia*. Iš gautų rezultatų paaiškėjo, kad net 56 asmenys neturi artimųjų su protine negalia ir 8 resp. - turi.

Tyrime buvo teirautasi ar respondentai žino *kuo skiriasi protinė negalia nuo psichinės*. 48 asmenys pasakė, kad žino, 11 asmenų teigė, kad nežino ir 4 asmenys atsakė - ne.

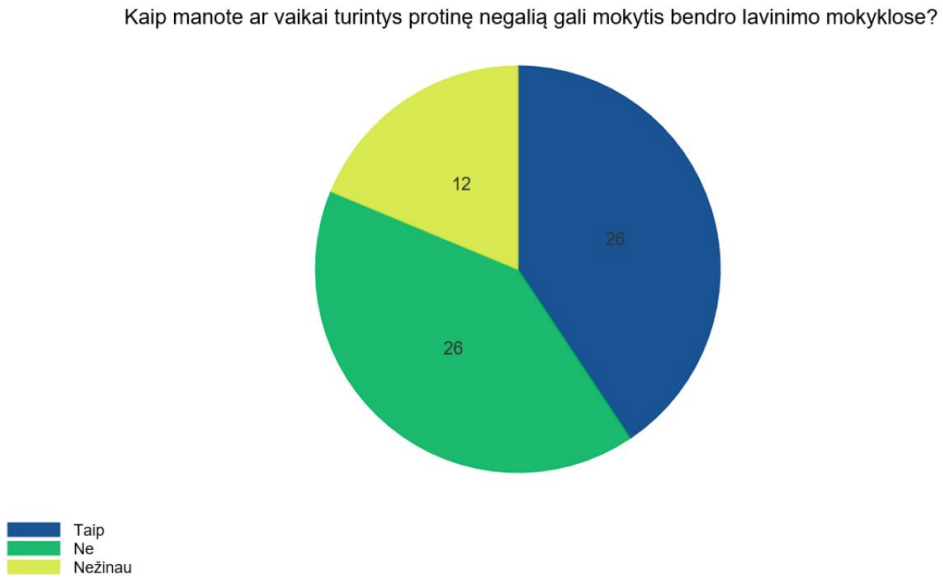

*2 pav. Vaikai galintys mok**ytis** bendro lavinimo mokyklose.*

Sekančiu klausimu buvo norima nustatyti ar visuomenės nuomone, *vaikai turintys protinę negalią, gali mokytis bendro lavinimo mokyklose*. Šiuo klausimu atsakymai pasiskirstė po lygiai – 26 apklaustieji atsakė, kad gali ir 26 mano, kad ne. Atsakymo variantą „nežinau“ pasirinko 12 asmen**ų**. Pagal švietimo ir moklso ministeriją 2016- 2017 mokslo metais savivaldybėse veikė 1067 bendro lavinimo mokyklos iš jų 68 mokyklos specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams. Jose 2016-2017 lietuvos savivaldybių mokyklose mokėsi 312434 mokiniai, iš jų buvo 7535 - mokyklose specialiųjų ugdymo poreikių turintiems mokiniams.

Į pateiktą klausimą apie tai, ar *intelekto sutrikimo negalią turintys asmenys turi lankyti, tik tam tikrus specializuotus centrus*, respondentai pasidalino po lygiai. Ne atsakė 28 asmenys. Taip kalausimą atsakė 27, nežinančių buvo 9 vnt.

Dėl pateikto klausimo *ar reikalinga specialybė asmenims su proto negalia r*espondentų nuomonė buvo vieninga, net 53 asmenys sutiko su nuomone, kad specialybės reikia, prieš pasisakė tik du asmenys, likusi dalis 9 resp. dar nebuvo apsisprendę. Sekantis klausimas buvo apie *nepatogumo jausmą, ar trikdytų asmuo su akivaidžia negalią jei atsistotų šalia,* pvz, parduotuvės eileje. Šis klausimas parodė, kad dar net 18 asmenų užpidžiusių anketą jaustų nepatogumo jausmą. Likusi dalis 46 asmenys pasisakė, kad nejaustų diskomforto.

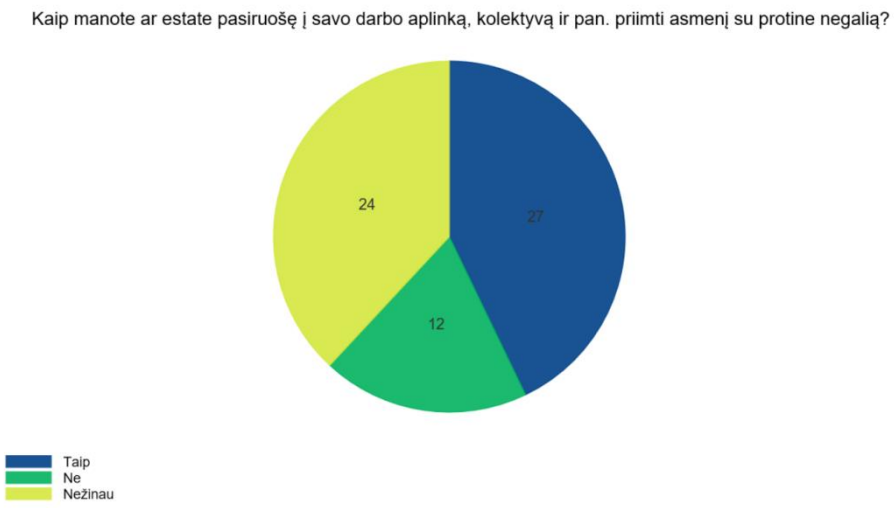

3pav. Priimti asmenį su proto negalia į savo aplinką ar darbo koletyvą.

Priimti žmogų su protiniu sutrikimu apsisprendę 27 resp. , tai yra 42 proc. visų atsakiusiųjų. Kaip rašo Kučiauskienė (2017), kad asmenų su negalia užimtumas bei darbas yra vienas iš pagrindinių neįgaliųjų integracijos į visuomenę rodiklis. Žmogų kuris truri inteleto sutrikimus reikia lavinti, ugdyti nesvarbu ar asmuo turi negalią ar ne, jei mes jį paliksime uždarytą namuose ar įstaigoje tarp keturių seinų, jo akiratis bus siauras, įgūdžiai netobulės.

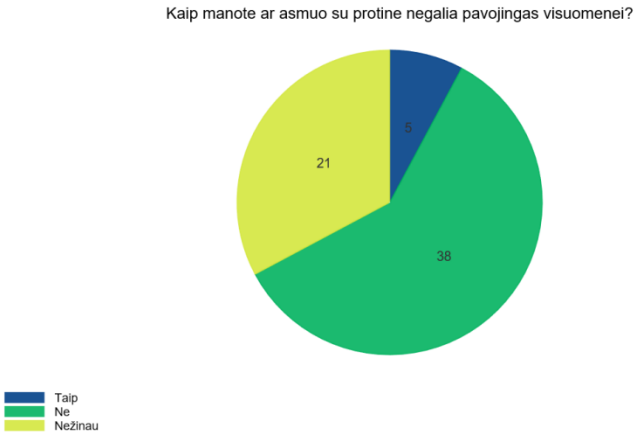

4 pav. Ar asmuo su negalia yra pavojingas visuomenei.

Dauguma respondentų 38 resp. mano, kad asmenys, kurie turi protinę negalią nėra pavojingi visuomenei. Likusi dalis 26 pildę anketą pasirinko atsakymo variantą „nežinau“ arba mano, kad jie yra pavojingi mūsų visuomenei.

IŠVADOS

1. Skirtingi autoriai negalią įvardija skirtingai. Negalia apibūdinama, kaip išskirtine norma, skirtingumu arba nukrypimu nuo normos. Visuomenės santykis su neįgaliaisiais tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje buvo iš dalies susijęs su baime (tapti tokiam pačiam) arba iš dalies su panieka (aš esu pranašesnis). Protinė negalia skirtoma į lengvo, vidutinio ir stipraus sutrikimo laispnius.

Asmenų, turinčius negalią gyvenimo kokybė yra ženkliai pasikeitusi, lyginant su sovietiniais laikais, kuomet jie buvo slepiami bei ignoruojami visuomenėje. Šiomis dienomis siekiama lygių galimybių planuojant žmonių su negalia socialinę integraciją - apimant žmogaus dvasinę/emocinę, socialinę ir fizinę gerovę.

2. Be aplinkinių pagalbos protinę negalią turinčiam asmeniu sunku prisitaikyti visuomenėje. Neįgalūs žmonės gali turėti tik jiems būdingus, specialiuosius poreikius. Todėl dažnai reikalinga kompleksinė pagalba - įgalinanti ir šeimą ir patį neįgalų asmenį, aktyvinanti bendruomenės, ugdymo institucijas, visuomenės požiūrį į proto negalią.

3. Atliktas tyrimas parodė, jog didžioji dalis tiriamųjų žino apie asmenis su proto neglia, tačiau į artimesnę aplinką juos nenoriai priimtų. Tyrimu išsiaiškinta, kad beveik visų tyrime dalyvavusių, artimoje aplinkoje nėra asmenų su proto negalia. Tačiau didžioji dauguma žino kuo skiriasi protinė negalia nuo psichinės negalios. Dauguma respondentų dalyvavę apklausoje teigė, kad didenis visuomenės švietimas padėtų, geriau integruotis visuomenėje su intelekto sutrikimu.

LITERATŪRA

1.Aleksienė, V. Ziedelytė J. (2015) *Protinę negalią turinčių žmonių socialinės įtraukties galimybės bendruomenėje, dalyvaujant meniniame socialiniame projekte.*

2.Aleksienė, V. (2005). *Socialinio darbo metodai muzikos terapija. Seminaro medžiaga.* Vilnius

3.Janišauskaitė, K. (2006). *Požiūris į žmogų su proto negalia. Lyginamoji analizė.* Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: MRU

4.Kazlauskas, T. (2010). *Lengvos protinės negalios asmenų integracijos į darbo rinką realios galimybės.* Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: VDU

5.Krikščiūnas A. (2015). *Negalia ir požiūris į ją šiuolaikinėje visuomenėje.* (2015, 25 tonas NR. 1 p.5-14). Visuomenės sveikata .

6.Kučinskienė, P. (2017). *Suaugusiųjų, turinčių proto negalią, savarankiškumo plėtotės galimybės.* Magistro darbas. Vilnius: Edukologijos universitetas

7.Kvieskienė, G. Čiužas, R. Vaicekauskienė, V. ir Šalaševičiūtė, R. (2015) *Kompleksinė pagalba neįgaliems asmenims.* Vilnius: Lietuvos Edukologijos universitetas

8.Lėlytė, S. (2010) *Vaikų turinčių protinį atsilikimą, savarankiškumo įgūdžių vertinimas.* Magistro darbas. Kaunas: Medicinos universitetas.

9.Mocevičienė, A. (2007) *Proto negalios žmonių, gyvenančių pensionate, gyvenimo kokybės optimizavimas.* Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas

10.Okunevičiūtė-Neverauskienė, L. Kavaliauskaitė, R. Žemaitaitytė, G. (2012). *Neįgaliųjų situacija darbo rinkoje. Aplinkos pritaikymas neįgaliųjų poreikiams.*

11.Pundziūtė, Z. Stankuvienė, D. (2011). *Svarbiausi sėkmingos proto negalios asmenų integracijos į darbo rinką principai.* Metodinė priemonė. Mažeikiai.

12.Ruolytė, R. (2005). *Pažink negalią: praktiniai patarimai negalios etiketo klausimai.* Vilnius: Etnomedijos intecentras.

13.Zakarkienė, S. (2006). *Sutrikusio intelekto jaunuolių meninės raiškos plėtotė kaip socializacijos optimizavimo galimybė.* Magistro darbas. Vilnius:Vilniaus pedagoginis universitetas.

14.Švietimo ir mokslo ministerija. Žiūrinėta (2018.11. 05)
http://www.smm.lt/

15.Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija: Žiūrėta (2018.11.05)
http://socmin.lrv.lt/

16.Neįgaliųjų reikalų departamentas prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Žiūrėta (2018. 11.08)
http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/

THE PUBLIC VIEW OF THE INTEGRATION OF PEOPLE WITH INTELLECTUAL IN SOCIETY

EGLĖ JASULEVIČIŪTĖ

ANNOTATION

The article discusses the attitude of the society towards a person with mental disability and the needs of disabled people. The concept of mental disability, historical evolution is analyzed. Moreover, the needs of people with mental disorders also is determined in literature by Lithuanian and foreign authors. In order to find out the Lithuanian society's attitude towards the integration of people with mental disabilities a survey was done on November 5-7 days, involving 64 respondents. Therefore, the results of the analysis showed that the majority of the respondents 92,2% believes that greater public education about people with mental disabilities would better help them integrate into community. It has been noticed that 41% of respondents say that they do not know or believe that people with mental disabilities are dangerous for all the people.

SAVANORIŠKOS VEIKLOS PATIRTYS JAUNIMO ĮKALINIMO ĮSTAIGOSE

EVELINA GEČAITĖ

VšĮ Kolpingo kolegija
Vytauto Didžiojo universitetas
Konsultantė VšĮ Kolpingo kolegijos lekt. R. Bagdonaitė-Stelmokienė

ANOTACIJA

Lietuvoje jaunuoliai, atliekantys laisvės atėmimo bausmę, sudaro nemažą visuomenės dalį. Socialinis darbas su nusikaltusiu jaunimu yra labai svarbus ir aktualus. Tačiau vienas socialinis darbuotojas nėra pajėgus spręsti laisvės atėmimo bausmę atliekančių jaunuolių socialines problemas, tad čia, kaip vienas iš socialinio darbo išteklių, pasitelkiami savanoriai, kurie gali prisidėti prie nusikaltusio jaunimo socialinės integracijos į visuomenę. Straipsnyje pristatomi kokybinio tyrimo rezultatai, atsakantys į šiuos pagrindinius tyrimo klausimus: kas paskatino savanorius užsiimti savanoriška veikla su įkalinimo bausmę atliekančiais jaunuoliais; kaip keičiasi savanorių požiūris į nuteistuosius savanoriškos veiklos metu; kokią asmeninę savanoriškos veiklos naudą jie įžvelgia.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Vasiliauskas (2014), analizuodamas jaunimo nusikalstamą veiklą, teigia, jog kriminogeninės situacijos analizė rodo didelį ir vis augantį jaunimo nusikalstamumą Lietuvoje. Vaikai padaro apie penktadalį visų nusikaltimų, jaunuoliai nuo 14 iki 19 metų įvykdo net 60 procentų visų nusikalstamų veikų. Tai labai aktuali problema, nes į nusikalstamas veikas įtraukus vaikus, jaunieji nusikaltėliai ateityje gali išugdyti dalį kartos, linkusios pažeisti galiojančius įstatymus, moralines visuomenės gyvenimo normas. Nepilnamečių nusikaltimai yra labai aktuali visuomenės problema, nusikaltimų skaičius vis dar išlieka didelis. Matoma, jog socialinis darbas su nusikaltusiu jaunimu yra labai svarbus. Tačiau vienas socialinis darbuotojas nėra pajėgus išspręsti šios problemos, tad čia, kaip vienas iš socialinio darbo išteklių, pasitelkiami savanoriai, kurie gali prisidėti prie nusikaltusio jaunimo socialinės integracijos į visuomenę.

Tyrimo problema. Nepilnamečių nusikalstamą elgesį analizuoja tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai: McCord (1991), Sniečkutė (2000), Sakalauskas ir kt. (2012), Allwood ir Widom (2013) ir kt., apie tai daug kalbama ir rašoma viešojoje erdvėje, tačiau diskusijose dažniausiai akcentuojamas tik pats faktas ir jo mastai, pamirštant, kad yra ir kita pusė – specialistai ir savanoriai, dirbantys su nusikaltusiais jaunuoliais. Tad norint atskleisti savanorių patirtis, dirbant su jaunimu įkalinimo įstaigose, svarbu analizuoti, kas paskatina savanorius užsiimti savanoriška veikla su įkalinimo bausmę atliekančiais jaunuoliais, kaip keičiasi jų požiūris į nuteistuosius, kokią asmeninę naudą jie įžvelgia.

Tyrimo tikslas - atskleisti savanorių patirtis dirbant su jaunimu įkalinimo įstaigose.

Uždaviniai:

1.Apibūdinti motyvus, paskatinusius asmenis savanoriauti su nuteistu jaunimu.

2.Atskleisti savanorių požiūrio į nuteistuosius kaitą savanorystės metu.

3.Apibūdinti savanoriškos veiklos naudą savanoriams, dirbantiems su nusikaltusiu jaunimu įkalinimo įstaigose.

SAVANORIŠKOS VEIKLOS SVARBA SPRENDŽIANT JAUNIMO NUSIKALSTAMUMO PROBLEMAS

Laisvės atėmimo bausmę atliekantiems jaunuoliams socialinę pagalbą teikia socialiniai darbuotojai, tačiau jie nėra pajėgūs vieni spręsti šios problemos. Tad čia į pagalbą ateina savanoriai, kurie yra tarsi socialinio darbuotojo dešinioji ranka. Kaip teigia Sakalauskas ir kt. (2012), savanoriška veikla probacijos sistemoje yra svarbi dėl specifinės nuteistųjų padėties, kurioje neformali pagalba gali tapti raktu į socialinę integraciją. Įvairiose šalyse savanoriška veikla probacijos sistemoje išvystyta nevienodai – jos intensyvumas priklauso nuo istorinių, kultūrinių, socialinių, ekonominių ir teisinių aplinkybių.

Probacijos sistemoje veikiantys savanoriai bendrauja su buvusiais ir esamais nuteistaisiais, kurie yra pažeidę svarbias socialines normas ir pripažinti kalti teismo nutarimu bei nubausti. Savanoriai nėra ir negali būti nusikalstamo elgesio bausmių ekspertai, tačiau turi turėti bendrą įvadinę informaciją apie tai, nes nusikalstamas elgesys ir izoliatoriai, kur bausmės atliekamos, turi daug stereotipų, kuriuos suformuoja žiniasklaidos ir kriminalinio pobūdžio literatūra (Sakalauskas ir kt., 2012).

Užsienio šalyje atlikto tyrimo, kurio metu buvo apklausti įkalinimo įstaigose savanoriaujantys asmenys, rezultatai parodė, kokią asmeninę naudą savanoriai įžvelgė tiek sau, tiek kalėjime esantiems nuteistiesiems (Clinks, 2015). Duomenų ištrauka pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė

Savanorystės nauda, dirbant jaunimo įkalinimo įstaigose
(Clinks, 2015, p. 17)

	Aš pasiekiau kažką naudingo	**Aš didžiuojuosi tuo, kad galiu pasiūlyti kažką kitokio kasdienei kalėjimo rutinai**	**Sutikau žmones, kurių jokiu kitu būdu nebūčiau galėjęs sutikti**	**Pasiekiau pokyčių**
Labai svarbu	18	18	15	11
Svarbu	11	11	9	14
Šiek tiek svarbu	2	0	6	5
Nesvarbu	0	1	0	1
Visiškai nesvarbu	1	1	0	1

Minėto tyrimo metu apklausti savanoriai pabrėžė, jog jie gilino supratimą apie žmones, kurie yra baudžiamojo teisingumo sistemoje ir teigė, jog tai yra vienas iš stipriausių savanorystės privalumų. Taip pat tyrimo dalyviai pabrėžė, jog savo patirtimi ir įžvalgomis galėjo pasidalinti bendraujant su kitoms socialinės rizikos grupėms priklausančiais asmenimis (Clinks, 2015).

Lietuvoje tyrimo, atskleidžiančio savanoriškos veiklos patirtis, dirbant įkalinimo įstaigose su jaunimu, nerasta, tad tai dar kartą rodo šios pasirinktos temos ir tyrimo aktualumą.

TYRIMO METODIKA

Tyrimo tipas ir jo pagrindimas. Siekiant atskleisti savanoriškos veiklos, dirbant su jaunimu įkalinimo įstaigose, patirtis, pasirinktas kokybinis tyrimo tipas. Taikant šį tyrimo tipą, duomenys renkami žodine forma, reiškiami teiginiais ar kategorijomis ir vertinami subjektyviai (Bitinas ir kt., 2008).

Tyrimo dalyviai. Buvo taikyta tikslinė atranka, kuomet „į atrankinę visumą tyrėjas atrenka elementus priklausomai nuo tyrimo tikslų. Vykdydamas tikslinę atranką, tyrėjas atrenka tik tuos individus, situacijas ar dokumentus, kurie gali tyrėjui suteikti prasmingos informacijos apie tiriamąjį dalyką“ (Telšienė, 2015, p. 39). Kokybiniame tyrime dalyvavo 6 savanoriai iki 29 metų, atliekantys savanorišką veiklą su jaunimu įkalinimo įstaigose.

Duomenų rinkimo metodas. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimui buvo pasirinktas pusiau struktūruoto interviu metodas, kuris apibrėžiamas kaip rėmimasis planu, kuriame numatyti konkretūs klausimai, jų pateikimo seka, tačiau numatyta, kad tyrimo eigoje tyrėjas gali papildomai užduoti plane neįrašytų klausimų. Papildomus klausimus tyrėjas užduoda esant skirtingoms situacijomis. Interviu metodas leidžia susidaryti visuminį vaizdą apie konkrečią patirtį (Kardelis, 2017). Pusiau struktūruotas interviu paprastai yra veiksmingesnis, nes užduodami visi reikalingi klausimai. Tyrimo dalyviams buvo pateikti 4 atviro tipo klausimai, kurie atitiktų pasirinktą tirti objektą.

Duomenų analizės metodas. Pasirinktas duomenų analizės metodas - kokybinė turinio (angl. *content*) analizė - tai metodas, „kuriuo gilinamasi į objektą ir kontekstą, domintis panašumais bei skirtumais tarp kategorijų ar kodų“ (Bitinas ir kt., 2008, p. 228). Atliekant kokybinę turinio analizę, buvo remiamasi pagrindiniais analizės žingsniais:

1.Interviu išrašų daugkartinis skaitymas ir esminių aspektų (žodžių, sakinių) išskyrimas.

2.Prasminių elementų nustatymas: kodų sujungimas į subkategorijas pagal prasminius vienetus.

3.Subkategorijų jungimas į kategorijas.

4.Kategorijų įtraukimas į tiriamo fenomeno kontekstą: turinio duomenų interpretavimas.

Tyrimo etika. Tyrimas buvo atliekamas vadovaujantis šiais principais (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017):

- pagarba asmens orumui (tyrimo dalyviai turėjo teisę apsispręsti dėl savanoriško dalyvavimo tyrime, buvo suteikta visa juos dominanti informacija apie tyrimą, jo tikslą);
- teisingumas (buvo užtikrintas teisingas ir sąžiningas elgesys su tyrimo dalyviais);
- konfidencialumas/ privatumas (tyrimo dalyvių asmeniniai duomenys neskelbiami, jų vardai užkoduoti).

TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Siekiant atskleisti, su jaunimu įkalinimo įstaigose dirbančių savanorių asmeninio požiūrio į nusikaltusį jaunimą kaitą savanoriškos veiklos metu, pirmiausiai buvo siekiama, kad savanoriai atskleistų, kas lėmė jų pasiryžimą savanoriauti su bausmę atliekančiu jaunimu (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Motyvai, paskatinę asmenis savanoriauti su nuteistaisiais

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Pagalbos nuteistiesiems stoka	<...> yra labai mažai žmonių ir priemonių, kas galėtų padėti nuteisėtiesiems pataisos namuose (3TD).
Noras padėti nuteistiesiems	Motyvas padėti jiems, padėti kažką nesavanaudiško ir prasmingo dėl jų (3TD). <...> įkvėpė Popiežiaus Pranciškaus žodžiai enciklikoje „Mylėkite tuos, kuriems labiausiai reikia“ (4TD).
Savirealizacija savanoriškoje veikloje	Tai buvo noras panaudoti suformuotas vertybės (1TD). Taip aš išgyvenu savo pašaukimą būti su šiais žmonėmis <...> Tada persvarsčiau ir supratau, kad norėčiau išbandyti save ir skelbti evangeliją (6TD).
Iššūkio sau kėlimas	Turbūt taip galėčiau tai apibūdinti. Ir taip pat priimti didesni iššūkį sau (1TD).
„Dievo kvietimas“	Aš, kadangi esu tikinti, jaučiau Dievo kvietimą eiti į koloniją (5TD).
Artimojo teistumo patirtis	Dar vienas dalykas – aš turiu pusbrolį, kuris jau antrą kartą sėdi už grotų (5TD). Teko susidurti, kad vienas klasiokas pateko į pataisos koloniją, o po to greit ir 10 metų jį nuteisė kalėti. O jis na buvo tikrai normalus bendraujantis „draugelis“ (2TD).
Smalsumas	Aš to norėjau, nes tai buvo kažkas nepatirto, naujo, kitaip. Ėjau į šią savanorystę vedamas smalsumo (3TD).
Noras būti misionieriumi	Aš svajojau apie misiją, kad norėčiau kažkur keliauti ir užsiimti misija, susijusia su tikėjimu. Turėjau pradžioj galvoj užsienį -Afrika, Pietų Amerika. Bet tuomet, bestudijuodamas gavau sms – pasiūlymą į Lukiškių kalėjimą <...> (6TD).
Noras dirbti su	<...> yra tikslinga dirbti su žmonėmis, kol dar nėra iki galo susiformavusi jų

nepilnamečiais	pasaulėžiūra, gera pateikti alternatyvių pasiūlymu, sprendimų (6TD).
Studijose gautos teorijos įprasminimo poreikis	Kaip teologijos studentas ir šiek tiek krikščionis, susidūriau su gailestingumo darbais kūnui: kalinius, ligonius aplankyti. Bet taip tik teoriškai turėjau ir laukiau tos galimybės, kai galėsiu panaudoti (2TD).

Motyvus, skandinančius savanoriauti su bausmę atliekančiais jaunuoliais įkalinimo įstaigoje, savanoriai išskyrė tokius kaip: pagalbos nuteistiesiems trūkumas, noras padėti tiems, kurie yra atsikirti nuo visuomenės, kaip teigė 3TD: <…> *yra labai mažai žmonių ir priemonių, kas galėtų padėti nuteisėtiesiems pataisos namuose.* Taip pat savanoriai įvardino, kad jiems gyvenime yra svarbu atrasti savo pašaukimą ir realizuoti save, kaip teigė 1TD: *noras panaudoti žinias, kurias jau buvau įgijusi ankstesnėse savanorystėse*. 6TD patvirtino, kad savanoriauti paskatino pašaukimas - *taip aš išgyvenu savo pašaukimą būti su šiais žmonėmis.* Pasak 6TD, vienas iš svarių motyvų – noras vykdyti misiją, o įkalinimo įstaigos išpildė šio noro lūkesčius:

Aš svajojau apie misiją, kad norėčiau kažkur keliauti ir užsiimti misija, susijusia su tikėjimu. Turėjau pradžioj galvoj užsienį – Afrika, Pietų Amerika. Bet tuomet, bestudijuodamas gavau sms – pasiūlymą į Lukiškių kalėjimą vesti alfa kursą nuteistiesiems iki gyvos galvos (6TD).

Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti, kaip keitėsi savanorių požiūris į nuteistuosius savanorystės metu. Pirmiausiai pateikiamas savanorių asmeninis požiūris į nuteistuosius iki savanoriškos veiklos (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Savanorių požiūris į nuteistuosius iki savanoriškos veiklos

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Stereotipinis mąstymas apie nuteistųjų delinkventinį elgesį	Aš turėjau stereotipinį mąstymą, kad nuteistieji yra agresyvūs, grubūs ir piktavališki (3TD). Ankščiau man jie buvo žmonės apie kuriuos niekas nekalba arba kalba iš blogosios pusės. <...> sunkūs: asmenys, galbūt agresyvūs ir konfliktiški asmenys. (1TD). Jei būtų užkalbinęs nuteistasis, tai būčiau bijojusi prieiti, nes nu „O Dieve, čia man trenks“. Aš per daug prisigalvojusi buvau, kad jie visi už nužudymus sėdės (5TD). <...> ateis ir vien tau prieštaraus, šaipysis ar kt.,<…> Kad jei turėsiu kokį laikrodį ant rankos – tai bandys „nušvilpt“ ar panašiai.. <…> Plius, tikrai tie tokie stereotipai, ir trunka laiko juos sulaužyti ir pereit (4TD)
Manymas, kad negalima būti savimi bendraujant su nuteistaisiais	Aš turėjau įsivaizdavimą, kad jie yra rimti, su jais negalima juokauti, kad ir aš turėsiu būti rimtas, turėsiu užsidėti tokią truputėlį „kietiako“ rolę ir vaidinti (3TD).
Griežtos įkalinimo įstaigos įsivaizdavimas, suformuotas kino filmų	Įsivaizdavau, kad ten yra viskas griežčiau, kad jie yra laikomi kemeruose ir negali išeiti iš ten ar panašiai (1TD). Viskas atrodė, kad bus kaip filme, Amerikoje – grotos, dryžuoti drabužiai, karceriai (5TD). <...> visada ir prisigalvoji visko kaip iš filmų. Pikti prižiūrėtojai, grotos, kaliniai oranžinėmis aprangomis (4TD). Iki apsilankymo tenais turėjau Holivudo filmų suformuotą įvaizdį (2TD). Galbūt pati aplinka formavo įvaizdį. Ne žmonės. Sienos, grotos – tarsis susikuri, jog ten visai kitas pasaulis (6TD).
Iš visuomenės susiformavęs neigiamas požiūris į nuteistuosius	Turėjau tik tokį bendrą supratimą iš visuomenės, kad jau tai yra nurašytas asmuo (1TD).
Vengimas asmenų, turinčių sąsajų su kalėjimu	<...> vengdavau žmonių su kalėjimo tatuiruotėmis, man jie atrodydavo pavojingi (1TD).
Nuteistųjų kaip maištaujančių paauglių matymas	Tiesiog žinojau, kad jie nuteistieji, sėdintys už grotų <...>. Į juos žiūrėjau kaip į maištaujančius paauglius (6TD).
Manymas, kad su	<...> gal nemokėsiu bendrauti su jais, nemokėsiu prie jų prieiti. Galvodavau, kad su jais reikia kitaip bendrauti, kitaip negu su visais (4TD).

nuteistaisiais reikia bendrauti kitaip nei su kitais asmenimis	Pirmus kartus tikrai važiavau su baime ar aš su jais mokėsiu bendrauti, kaip čia ką daryt ir visa kitą (2TD). Atsimenu pirmą kartą buvo labai sunku, nes nežinojau kokiais žodžiais su jais kalbėti, įsivaizduodavau, kad jei susitinki su žmonėmis, kurie turi kitokią patirtį ir praeitį nei mano – reikia kažkokių kitokių žodžių. (1TD).

Tyrimo dalyviai pasakojo, jog turėjo stereotipinį požiūrį į nuteistuosius prieš užsiimant savanoriška veikla. 3TD teigė, kad *aš turėjau stereotipinį mąstymą, kad nuteistieji yra agresyvūs, grubūs ir piktavališki.* Taip pat tyrimo dalyviai atviravo, kad jiems nuteistieji buvo lyg su tam tikra stigma, kaip 1TD teigė:

ankščiau man jie buvo žmonės, apie kuriuos niekas nekalba arba kalba iš blogosios pusės, arba kai laikraštyje perskaitai, kad buvęs kalinys padarė dar viena nusikaltimą, tai iškart nurašydavau, kad ai nieko naujo, gi kalinys. Tiesiog man jie buvo su kažkokia stigma, kuri yra neatsiejama nuo jų. <...> Eidama ten, maniau, kad tai yra sunkūs asmenys, galbūt agresyvūs ir konfliktiški asmenys.

Tyrimo dalyviai prieš pradedant savanoriškai veiklai manė, jog tai delinkventiškai besielgiantys asmenys: *seniau jei būtų užkalbinęs nuteistasis, tai būčiau bijojus prieiti, nes nu „O Dieve, čia man trenks“* (5TD). 4TD pasakojo, kad bijojo, jog nuteistieji neprisileis, nenorės bendrauti:

aš kažkaip galvojau, kad jie nenorės bendrauti, kad jie čia per prievartą atvaryti, ateis ir vien tau prieštaraus, šaipysis ar kt.,<…>. Kad jei turėsiu kokį laikrodį ant rankos – tai bandys „nušvilpt“ ar panašiai.<...>. Plius, tikrai tie tokie stereotipai, ir trunka laiko juos sulaužyti ir pereit.

Tai parodo, jog tyrimo dalyviai prieš pradedant savanorystei dėl išankstinių nuostatų nesijautė visapusiškai saugūs.

Taip pat tyrimo dalyviai kalbėjo apie tai, kaip kino filmai formavo jų nuomonę apie įkalinimo įstaigą ir jos aplinką. Tai sukėlė mąstymą, kad tai labai griežta ir nemaloni įstaiga. Kaip ir teigia 1TD: *Įsivaizdavau, kad ten yra viskas griežčiau, kad jie yra laikomi kemeruose ir negali išeiti iš ten ar panašiai*. Na, o kiti tyrimo dalyviai tik patvirtino šį teiginį:

<...> įsivaizdavau kaip filmuose – elektros kėdės ir panašiai <…>. Viskas atrodė, kad bus kaip filme, Amerikoje – grotos, dryžuoti drabužiai, karceriai (5TD).

<...> Pikti prižiūrėtojai, grotos, kaliniai oranžinėmis aprangomis (4TD).

Iki apsilankymo tenais turėjau Holivudo filmų suformuotą įvaizdį. Iš dalies tam tikri dalykai išsipildė – kastų sistema, pasiskirstymas tarp nuteistųjų – gaidžiai, ožiai (2TD).

Daugeliui asmenų nuomonės formavimą lemia visuomenė. Apie tai prabilo ir tyrimo dalyviai. Jų neigiamai išankstinei nuomonei apie nuteistuosius turėjo iš visuomenė gaunamos žinutės. Kaip teigė 1TD: *turėjau tik tokį bendrą supratimą iš visuomenės, kad jau tai yra nurašytas asmuo, bet aš eidama stengiausi apie tai negalvoti. Stengiausi neįsileisti visuomenės suformuluotų minčių.*

Tyrimo dalyviams tai taip pat kėlė baimes, kad nesugebės bendrauti su nuteistaisiais - *pirmus kartus tikrai važiavau su baime - ar aš su jais mokėsiu bendrauti, kaip čia ką daryt ir visa kita* (2TD).

Taip pat tyrimo dalyviams teko įtikinti save, kad nereikia ieškoti ypatingų būdų bendrauti su bausmę atliekančiais jaunuoliais:

atsimenu pirmą kartą buvo labai sunku, nes nežinojau kokiais žodžiais su jais kalbėti, įsivaizduodavau, kad jei susitinki su žmonėmis, kurie turi kitokią patirtį ir praeitį nei mano – reikia kažkokių kitokių žodžių. Bet specialių žodžių nėra, mes visi lietuviai, ta pati kalba, tie patys

žodžiai. Pačioje pradžioje reikėjo perlipti per save ir tiesiog kalbėti kaip visada, draugiškai, nuoširdžiai. Nereikia ieškoti kažkokių ypatingų būdų bendrauti (1TD).

Taigi apibendrinant, galima teigti, jog savanorių požiūris į nuteistuosius iki savanoriškos veiklos buvo apipintas stereotipais ir visuomenės suformuota nuomone. Tai išties sukėlė nemažai sunkumų pradedant savanorystę.

Tyrimo dalyvių buvo klausiama, kaip požiūris į nuteistuosius keitėsi savanoriškos veiklos metu. Rezultatai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė

Savanorių požiūris į nuteistuosius po savanoriškos veiklos

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Suvokimas, kad nuteistieji yra paprasti jaunuoliai	O šis jaunimas – tai paprasti, bendraujantys, mąstantys –žmonės. (4TD).
Asmens su padarytomis gyvenimiškomis klaidomis priėmimas	Bet laisvas ar sėdintis žmogus man toks pat vertingas.<...> Man jis visada tas pats žmogus, su skausminga praeitim (5TD).
Įkalintų asmenų globėjiškos pusės pamatymas	<...> Bet atsitiko visiškai priešingai, jis per šį žaidimą ėjo šalia, ir visiškai globėjiškai vedė mane, prilaikė ranką (1TD).
Nuteistųjų kaip pamirštos visuomenės dalies pamatymas	Jie yra ta visuomenės grupė, kuri jaučiasi pamiršta.(3TD). Atradau, kad ta visuomenės dalis, kuri atrodo kai kam, kad neegzistuoja. Bet visgi egzistuoja (6TD).
Nuteistųjų kaip nelaimingų asmenų pamatymas	<...> pirmiausia matau, kad jaunuoliai, su kuriais dabar bendrauju pataisos namuose, yra nelaimingi (3TD).
Nuteistųjų kaip emociškai sužeistų asmenų pamatymas	Dabar aš matau asmenis, vaikus, kurie yra sužeisti, traumuoti, prieš tai kurį laiką praleidę socializacijos centre arba vaikų namuose (1TD).
Supratimas, kad reikia išlikti savimi	Aš supratau, kad reikia ateiti tokiam, koks esi. Jie greit pastebi tavo bet kokį elgesį (3TD).
Supratimas apie nuteistųjų emociškai skaudžią vaikystės patirtį	Bet jie labai gražiai atviraudavo ir pasakodavo savo skaudžias patirtis<...> (3TD). Vieno jaunuolio tėvai neaugino, kitas gyveno su smurtaujančiu patėviu <...> (4TD).
Supratimas, kad didžiausia bausmė nuteistiesiems, negalėjimas būti su artimaisiais	Ir atrodo, kad jam dėl to didesnė kančia yra tai, kad jis negali apginti savo mamos, o ne tai, kad jis turi sėdėti už grotų (1TD).
Pačios įkalinimo įstaigos įvaizdžio kaita	<...>bet pamačiau, kad ten yra toks kaip atskiras pasaulėlis, tokia subkultūra, kur jie gali turėti darbus, mokintis, pamačiau, kad tuose patalpose jie gali laisvai judėti (1TD).
Supratimas, kad nuteistiesiems reikalingas visuomenės priėmimas	<...> Jie, grįžę iš kalėjimų, jaučiasi truputį raupsuotieji, tai labai svarbu kad negrįžtų atgal, svarbu mūsų priėmimas (5TD).

Tyrimo dalyviai pasakojo, kad pamačius, kokios sąlygomis gyvena nuteistieji, požiūris į juos sparčiai kito. Kaip teigė 6TD:

bendraujant su nuteistaisiais suvokiau eilę kitų dalykų, kaip jie gyvena. Pavyzdžiui, valgyti gauna prastai. Sudėtingi tarpusavio santykiai, o ypatingai – su administracijos darbuotojais. Bandymas ten išgyventi iš visų jėgų, apsipratimas gyventi tokiomis sąlygomis. Atrodo, kad tarsi nori keisti šitą situaciją, bet susiduri su beviltiškumu.

Tyrimo dalyviai taip pat pasakojo, kad jų požiūris į nuteistą jaunimą pakeitė ir jų gerųjų asmeninių savybių pamatymas, kaip pasakoja 1TD:

aš kažkodėl atsimenu įvykį, kai mes turėjom vesti užduotį. Savanoris ir kalinys: vienam reikėjo užsirišti akis, o kitam vesti. Ir buvo labai įdomi patirtis. Tikėjausi, kad mano žaidimo partneris mane ves ir nuves į sieną, kad visi pažvengti galėtų. Bet atsitiko visiškai priešingai, jis ėjo šalia, ir visiškai globėjiškai vedė mane, prilaikė ranką. Atrodo, dėjo daugiau pastangų nei bet

kuris savanoris draugas. Tai padėjo pamatyti jų švelniąją pusę. Einu ir galvoju „ar aš tikrai kalėjime“.

Tyrimo dalyviai pamatė, kad tai yra visuomenės bereikalingai užmiršta grupė. Kad apie nuteistuosius net artimiausieji nekalba, o esamas ar buvęs nuteistasis yra tarsi giminės gėda. Tai puikiai patvirtino 5TD:

<...>tie žmonės, kurie ilgai sėdi už grotų, yra tarsi „gyvi numirėliai“, jie tarsi gyvi, bet niekas apie juos nekalba, jie giminės gėda, apie kuriuos gėda kalbėti, skauda kalbėti <...>.

Tyrimo dalyviai taip pat suprato, kad nuteistam jaunimui labai reikalingas artimas žmogus*:*

jie yra ta visuomenės grupė, kuri jaučiasi pamiršta. Daugumos net tėvai neatvažiuoja aplankyti, arba atvažiuoja labai retai. O kai ateina kažkas, kurių net nepažįsti, ir nori su jais bendrauti, jiems tai yra labai svarbu (3TD).

Ir kai kuriems atrodo, jog nuteistieji – tai visuomenėje neegzistuojantys asmenys, bet vis tik jie yra šalia mūsų: *Aš supratau, kad jie yra žmonės. Atradau, kad ta visuomenės dalis, kuri atrodo kai kam, kad neegzistuoja. Bet visgi egzistuoja* (6TD).

Tyrimo dalyviai įvardijo, kad tai yra emociškai sužeisti jaunuoliai, kuriems yra reikalinga pagalba: *dabar aš matau asmenis, vaikus, kurie yra sužeisti, traumuoti, prieš tai kurį laiką praleidę socializacijos centre arba vaikų namuose* (1TD). Taip pat, kad tiems jaunuoliams trūksta meilės -*savanorystės metu pastebėjau, kad tie vaikinukai yra tiesiog paprasti paaugliai, kuriems trūksta meilės* (5TD).

Taigi, kaip matoma iš atlikto tyrimo, savanorių požiūris išties keitėsi. Jie suprato, kad nuteistieji yra lygiai tokie patys žmonės kaip ir visi likę visuomenės nariai. Tyrimo dalyviai suprato, kad apie nuteistuosius reikia kalbėti, apie juos visuomenė turi kalbėti ne kaip apie delinkventiškus asmenis, bet kaip apie pilnavertiškus visuomenės žmones.

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kokią asmeninę naudą įgijo savanoriai, dirbantys įkalinimo įstaigose su bausmę atliekančiu jaunimu (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Savanoriškos veiklos nauda savanoriams, dirbantiems su nusikaltusiu jaunimu įkalinimo įstaigose

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Geresnis nuteistųjų pažinimas	Išmokau pastebėti, kurie jaunuoliai, truputėlį jautresni ir kad su jais reikia bendrauti atsargiau (3TD). Nes ten žmonės su kitokia patirtim nei mano. Tai lobis, naftos kasykla, imk ir kask. Tik tereikia nueiti į tą „šachtą“ – koloniją (6TD). <...>kai su nuteistuoju bendrauju, pradedu pažinti ir pamatau, kad jis paprastas, tada ir su manim viskas patampa tvarkoj (3TD).
Asmeninių baimių įveikimas	Savanorystės dėka nebebijau pasisveikinti, pakalbinti “bomžus”, benamius gatvėse (5TD). Drąsos gavau bendrauti ne tik kad su kaliniais, bet apskritai su visais visuomenės žmonėmis, ar tai yra kalinys, ar benamis, ar alkoholikas ar kitas, turintis ydą žmogus (2TD).
Nesaugumo jausmo įveikimas	Na tiesiog, ateini, nauji žmonės, tau nesaugu, nepažįstami, o dar „bahūrai“, o dar kolonijoje, su kažkokioms „šlepkėm“ atėję. Iš pradžių nedrąsu, bet bendraujant vis labiau susidraugauji (5TD).
Geresnis savęs pažinimas	Savanorystė su nuteistaisiais man padėjo pasirinkti magistro studijas. Įstojau į socialinį darbą (1TD). Nors baigiau taikomąją fiziką, supratau, kad aš noriu būti arčiau žmonių, o ne arčiau prietaisų (6TD).
Savęs realizavimas	<…> eini ten kur nėra atlygio ir nesitiki nieko gauti atgal, o eini save išnaudoti, save realizuoti (1TD).

Išsivadavimas nuo stereotipinių nuomonių apie nuteistuosius	Savanorystė parodė, kad turiu etiketes stiprias tam tikriems žmonėm. <...>. Laisvėjimas iš stereotipų, iliuzijų. Iliuzijų ne tik apie kitu, bet ir apie save <...> Atsirado drąsos kalbėti apie šitą visuomenės kryptį (5TD).
Savanorių asmenybės branda	Apskritai, savanorystė brandino mane kaip asmenybę (5TD). Pasirinkime tarnauti mane augina. Pasakau, kad „būsiu“ tai ir būnu. Kada ištinka sunkumai – neatsitraukti (6TD).

Tyrimo metu atskleista, jog savanorystė su nusikaltusiu jaunimu įkalinimo įstaigose savanoriams sudarė galimybes jiems augti kaip asmenybėms. Tyrimo dalyviai dalinosi, jog savanorystė jiems padėjo ne tik atsikratyti stereotipų apie nuteistus asmenis, geriau juos pažinti, bet pažinti ir pačius save.

Savanorystė tyrimo dalyviams buvo asmeninės brandos kelias, kaip teigė 5TD: *savanorystė brandino mane kaip asmenybę.* Tyrimo dalyviai teigė, jog jie turėjo galimybę realizuoti save, įveikti nesaugumo jausmą, atsikratyti asmeninių baimių. Visa tai juos augino kaip asmenybes.

APIBENDRINIMAS

1. Kokybinio tyrimo metu atskleista, jog motyvai, paskatinę savanorius vykti į pataisos namus, buvo daugiapusiški. Vienas svarbiausių motyvų yra tai, jog savanoriai norėjo atlikti kažką nesavanaudiško dėl kito asmens. Taip pat savanoriai puikiai suvokė, kad nuteistiesiems trūksta socialinės pagalbos, jog yra mažai priemonių, galinčių jiems suteikti reikiamą pagalbą. Savanoriai taip pat įvardino, kad taip jie atrado savo pašaukimą: būti su tais, kurie yra labiausiai užmiršti.
2. Savanorių požiūris į nusikaltusį jaunimą savanoriškos veiklos metu keitėsi skirtingai, nes vyravo skirtingi asmeniniai stereotipai apie įkalinimo įstaigoje esančius jaunuolius. Tačiau, pradedant savanoriauti ir po savanoriškos veiklos, tų savanorių, kurių stereotipai buvo gajūs, požiūris į nuteistuosius pasikeitė, savanoriai atsikratė stereotipų apie nusikaltusį jaunimą. Juos pamatė ne kaip nusikaltėlius, o kaip netinkamų gyvenimo aplinkybių aukas.
3. Savanoriškos veiklos nauda savanoriams, dirbantiems su jaunimu įkalinimo įstaigose, yra įvairi: kiekvienas savanoris įžvelgė tam tikrą asmenišką naudą sau. Savanoriai įvardijo, kad savanorystės dėka jie pradėjo labiau vertinti savo turimą gyvenimą bei tobulėjo kaip asmenybės.

LITERATŪRA

1.*A volunteering and mentoring guide* (2012). Clinks.

2.Bitinas, B., Rupšienė, L., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams.* Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.

3.Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

4.Prakapas, R., ir Katinaitė, R. (2007). Nuteistųjų asmenų resocializacija: socialinė komunikacija ir edukacinių lūkesčių realizavimas. *Socialinis ugdymas, 2*(13), 80-90.

5.Sakalauskas, G., Čepas, A., Nikartas, S., ir Ūselė, L. (2012). *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės.* Vilnius: Teisės institutas.

6.Telšienė, A. (2015). *Atrankos strategijos.* Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.

7.Vasiliauskas, D. (2014). Nusikalstamumo geografija Lietuvoje: tyrimų apžvalga. *Geografijos metraštis, 47*, 118-135.

8.Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai.* VAGA.

EXPERIENCE OF VOLUNTARY ACTIVITIES IN YOUTH PENITENTIARY INSTITUTIONS

EVELINA GEČAITĖ

Kolping University of Applied Sciences
Vytautas Magnus University
The Tutor: lect. R. Bagdonaitė-Stelmokienė, Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

The juvenile offenders make quite a considerable part of community in Lithuania. Social work with juveniles is very important and relevant these days. However, a social worker alone cannot solve the problem, so as one of means of social work, volunteers are invited, who can contribute to social integrity of delinquent youth to community.

This article presents the results of qualitative research that answers to following questions: what encouraged volunteers to do a voluntary activity in this field; how the attitude is changing towards juveniles during voluntary activity; what personal benefits they can notice?

Object of the study: experience of work with young people in penitentiary institutions.

Aim of the study: to reveal experience of volunteers working with young people in penitentiary institutions.

Data collection method - semi-structured interview, and data analysis method - inductive qualitative content analysis have been chosen. Participants of the study were 6 volunteers (age up to 29), working with young people in penitentiary institutions.

The study revealed stereotypical thinking of volunteers about juveniles, their behavior, and the way of life before their volunteering. This attitude was formed by films, the public and the press. During voluntary activities with young people in penitentiary institutions the attitude towards them changed and volunteers got rid of prejudices. Volunteers understood the need of support and social help to the juveniles from the society. The volunteers emphasized personal benefits from that activity as well.

INTELEKTO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ JAUNUOLIŲ LYTINIO BRENDIMO IŠŠŪKIAI

KAMILĖ KOPŪSTAITĖ
Panevėžio kolegija
Dėstytoja lektorė Loreta Klokmanienė

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama mokslinė literatūra apie intelekto sutrikimą, priežastis bei laipsnius, aptariami intelekto sutrikimų turinčių jaunuolių lytinio brendimo iššūkiai, lytiškumo ugdymas šeimoje bei institucijoje, analizuojama socialinio darbuotojo veikla su šeimomis auginančiomis neįgalius paauglius. Tyrimas atskleidė, kad neįgalius jaunuolius auginantys tėvai ir su jais dirbantys darbuotojai sutinka, jog lytiškumas yra itin aktuali problema kuriai yra skiriama per mažai dėmesio. Abi respondentų grupės supranta tarpusavio bendradarbiavimo svarbą ir mano, kad tik kartu dirbant galima pasiekti gerų rezultatų.

Raktiniai žodžiai: intelekto sutrikimai, lytiškumas, lytinis ugdymas.

ANNOTATION

Puberty Challenges of Young People with Intellectual Disabilities. Panevezys University of Applied Sciences. *Kamilė Kopūstaitė. The article analyzes scientific literature about intellectual disorder, its causes and degrees, discusses the problems of sexual maturation of young people with intellectual disabilities, sexuality education in the family and institution, analyzes social worker's activities with families raising disabled teenagers. The research revealed that parents who raise disabled teenagers and social workers who work with them agree that sexuality is a very urgent issue that gets insufficient attention. Both groups of respondents understand the importance of mutual cooperation and believe that good results can be achieved only by working together.*

Key words: intellectual disabilities, sexuality, sex education.

ĮVADAS

Ilgus dešimtmečius daugelyje šalių intelekto sutrikimų turinčių žmonių seksualumas ir lytiškumas buvo suprantamas kaip pavojų visuomenei keliantis reiškinys, todėl ypač daug problemų kyla su intelekto sutrikimų turinčiais paaugliais. Jie buvo laikomi skurdo, degeneracijos, nusikalstamumo, ištvirkimo priežastimi. Vienintelis būdas kontroliuoti šį procesą buvo tokių žmonių sterilizacija. Tokį požiūrį skatino ir sutrikimų turinčių žmonių izoliacija, priverstinis jų laikymas tam tikrose institucijose, kur kontroliuoti su lytiškumu susijusius procesus būdavo lengviau.

Neįgaliųjų integracijos klausimams Lietuvoje skiriama nemažai dėmesio, tačiau vis dar mažai nagrinėjamos lytiškumo ir lytinio ugdymo problemos. Dažniausiai orientuojamasi į fundamentinius neįgaliesiems klausimus: socialinį dalyvavimą, užimtumą, švietimą, medicinos ir techninę pagalbą. Daug mažiau nagrinėjami neįgaliesiems svarbūs dalykai, tokie kaip seksualumas, partnerystė, šeima, motinystė ir tėvystė.

Neįgaliojo kaip ir kitų asmenų lytiškumas turi būti suvokiamas kaip natūrali ir labai svarbi gyvenimo ypatybė, kaip dalis bendrosios žmogaus sveikatos, nes psichologiniai ir emociniai lytiškumo aspektai žmogui su negalia išlieka ne mažiau aktualūs kaip ir sveikajam. Negalę turinčių žmonių lytiškumo problemas sąlygoja visuomenės požiūris į juos, nes visuomenė linkusi infantilizuoti žmones turinčius intelekto sutrikimų. Dažnai šie žmonės laikomi amžinais vaikais, nepaisant jų amžiaus, traktuojami arba kaip vaikai su vaikiška lytine nekaltybe arba kaip vaikai su suaugusiųjų lytiniais poreikiais ir troškimais, kurių jie nepasiruošę valdyti.

Objektas – intelekto sutrikimų turinčių jaunuolių lytinio brendimo iššūkiai.

Tikslas – išanalizuoti intelekto sutrikimų turinčių jaunuolių lytinio brendimo iššūkius.

Uždaviniai:

1. Charakterizuoti intelekto sutrikimų turinčius asmenis.

2. Atskleisti intelekto sutrikimų turinčių asmenų lytinį ugdymą šeimoje bei institucijoje.
3. Ištirti tėvų ir socialinį darbą dirbančių darbuotojų nuomonę apie lytinį ugdymą.

Metodai:

* Mokslinės literatūros analizė;
* Pusiau struktūrinis interviu;
* Kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo metodika. Tyrimui vykdyti pasirinktas kokybinis tyrimo metodas (pusiau struktūrinis interviu) apklausa atlikta 2018 m. spalio mėnesį, joje dalyvavo 3 neįgalius jaunuolius auginantys tėvai ir 3 socialinį darbą dirbantys darbuotojai.

INTELEKTO SUTRIKIMAS IR LYTIŠKUMAS TEOTINIU ASPEKTU

Intelekto sutrikimas pasireiškia pažintinės veiklos, kalbinių, motorinių gebėjimų pažeidimais, taip pat adaptyvaus elgesio sutrikimu. Asmenims būdingas adaptyvaus elgesio sutrikimas bent keliose iš nurodytų sričių: komunikacija, savitvarka, buities, socialiniai, sveikatos ir saugumo įgūdžiai, laisvalaikio leidimas, savireguliacija ir veiklos organizacija, akademinių žinių taikymas kasdieniame gyvenime. (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=4040-13&p_query=&p_tr2=2.)

Intelektas – tai bendroji psichikos galia, tarp daugelio kitų dalykų aprėpianti protavimą (priežasties ir padarinio ryšio nustatymą), planavimą, problemų sprendimą, abstraktųjį mąstymą, sudėtingų idėjų supratimą, greitą mokymąsi ir gebėjimą pasimokyti iš patirties. (http://www.techno-logijos.lt/n/mokslas/zmogus_ir_medicina/straipsnis?name=straipsnis-6721).

Intelekto sutrikimo priežastys skirstomos pagal kilmę endogeninę t.y. genetinių ligų ir chromosomų nesutapimai ir egzogeninę - tai žalingų faktorių poveikis vaikui prieš gimimą, gimdymo metu ar vaiko traumos, infekcijos, medžiagų apykaitos sutrikimai, toksinių medžiagų poveikis. Intelekto sutrikimo laipsnis nustatomas atsižvelgiant į asmens sunkumus, kuriuos jis patiria, susidurdamas su įvairiais reikalavimais mokykloje bei darbe, kur jam savarankiškai reikia susidoroti su tam tikra užduotimi.

Negalė gali pažeisti žmogaus seksualinį funkcionalumą, reproduktyvumą, tačiau tai nereiškia, jog yra prarandamas ir lytiškumas. Neįgaliojo kaip ir kitų asmenų lytiškumas turi būti suvokiamas kaip natūrali ir labai svarbi gyvenimo ypatybė, kaip dalis bendrosios žmogaus sveikatos, nes psichologiniai ir emociniai lytiškumo aspektai neįgaliam žmogui išlieka ne mažiau aktualūs kaip ir sveikajam.

Kaip teigia N. Grigutytė (2009) egzistuoja kita problema - daugelis intelekto sutrikimų turinčių suaugusiųjų neturi realaus savo asmeninių teisių supratimo, negali atskirti meilės nuo manipuliacijų, išnaudojimo dėl patiklumo, neįvertina pavojingų vengtinų situacijų, kuriose jie to nesuprasdami gali tapti aukomis. Be tinkamo lytinio ugdymo žmonės, turintys intelekto sutrikimų, labai rizikuoja patirti lytinį išnaudojimą, užsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis ar neplanuotai pastoti, todėl reikia ypatingą dėmesį skirti jų lytiniam ugdymui ir teisingų nuostatų formavimui. Suteikti asmeniui išsamią informaciją apie prievartą ir galimus prievartautojus, pateikiant ją kaip bendrų saugaus elgesio taisyklių dalį. Mokyti kaip apsiginti nuo skriaudikų, atskirti „gerus“, ir „blogus“ prisilietimus, mokyti pasakyti „Ne“, pasipriešinti net ir artimam draugui ar giminaičiui, verčiančiam pasijusti nejaukiai.

Kaip vyks lytinis ugdymas šeimoje, koks jis bus labai priklauso nuo pačių tėvų požiūrio į šiuos klausimus. Lytinis ugdymas gali būti sėkmingas tik tuo atveju, jei pirmaisiais ir pagrindiniais vaiko auklėtojais bus tėvai, tačiau dažnai daugelis tėvų dažnai nesirūpina savo vaikų lytiniu švietimu, nes klaidingai mano, kad jų vaikams tai nereikalinga. Kiti tėvai nors ir bando ugdyti lytiškumo sampratą, tačiau neturi kompetencijų pateikti informaciją vaikams suprantamu

būdu. Vaikų, turinčių negalę, raida vyksta pagal tuos pačius raidos dėsningumus kaip ir normalaus vystimosi atveju, tačiau jos specifiškumui įtaką daro sutrikimo pobūdis.

Mokslininkų N. Povilaitienės ir L. Radzevičienės (2013); G. Purvaneckienės, (2011); S. Ustilaitės ir A. Kalinkevičienės, (2005) atliktų tyrimų duomenys rodo, kad tėvai linkę ignoruoti vaikų lytinio brendimo raišką, nes nežino, kaip reaguoti ir padėti paaugliui. Dažnai tėvai nėra linkę kalbėtis su vaikais ir lytiškumo ugdymo funkciją norėtų perduoti mokyklose dirbantiems specialistams ar mokytojams. Pastebėta, kad tėvams trūksta ne tik žinių, bet ir psichologinio pasirengimo kalbėtis su vaikais lytiškumo klausimais. Neretai tėvai nusivilia, nes nežino, kokiu būdu, kada, kokiose situacijose inicijuoti ugdomuosius pokalbius ir kaip palaikyti pagalbos paaugliui sąveiką. file:///C:/Users/vartotojas/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge 8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/828-1494-1-SM%20(1).pdf

S. Ustilaitė ir A. Petrauskienė (2018) straipsnyje „Paauglių, turinčių vidutinį intelekto sutrikimą, lytiškumo ugdymas šeimoje: motinų patirtys“ teigia, kad Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų, tokių kaip R. Černovaitė ir L. Bulotaitė, (2014); M. Parchomiuk (2014) atliktų tyrimų duomenys liudija, kad daugiausia laiko bei pastangų globodamos ir auklėdamos negalią turintį vaiką skiria jų motinos. Lietuvoje motinų kaip vaikų globėjų vaidmuo yra palaikomas ar net idealizuojamas, suteikiant joms visą „natūralią“ atsakomybę rūpintis vaikų fizine, emocine sveikata bei gerove. Kita vertus, motinų pastangos nepriekaištingai ar idealiai atlikti motinos pareigas priklauso nuo individualių neįgalaus vaiko poreikių, motinų (tėvų) galimybių ir išteklių, socialinio ir ekonominio konteksto, kuriame funkcionuoja tėvai. Lietuvoje motinos, kurios augina vaikus su negalia, nuolatos jausdamos atsakomybę už jų nuolatinę globą ir neturėdamos pakankamai laiko asmeniniam gyvenimui, neretai išgyvena depresiškumą, pesimizmą, pyktį. Tiesa, augindamos ir auklėdamos neįgalų vaiką, jos patiria ir daug pozityvių jausmų, tokių kaip prisirišimas prie vaiko, šeimos narių ryšio sustiprėjimas, asmeninis ir dvasinis augimas, džiaugsmas dėl galimybės rūpintis savo vaiku ir suteikti jam laimės, pasikeitę prioritetai, didesnis dėkingumas, džiaugsmas vaiko pasiekimais, išaugęs tikėjimas, prasmingesni tarpusavio santykiai. file:///C:/Users/vartotojas/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb 3d8bbwe/TempState/Downloads/828-1494-1-SM%20(1).pdf

Lietuvoje įkurta nemažai organizacijų skirtų neįgaliųjų teisėms ginti, pagalbai integruojantis į visuomenę, reabilitacijos ir dienos centrai. Tačiau vis dar nėra įstaigos orientuotos konkrečiai neįgaliųjų lytiniam ugdymui. Įkurtas AIDS centras vykdo lytinį švietimą, lytinės sveikatos prevenciją, bet nėra orientuotas į neįgaliuosius. Nėra pedagogų ar konkrečių darbuotojų lytiniam ugdymui, kai kuriose organizacijose šį vaidmenį prisiima socialiniai darbuotojai ar psichologai. Iškilus rimtesnėms problemoms neįgalieji yra palydimi į gydymo įstaigas pas gydytojus, kurie išsamiai papasakoja apie lytinių santykių pasekmes, ligas, vidaus organus bei biologinius veiksnius. Pasakoja apie asmens higieną, kaip susitvarkyti menstruacijų metu ir pan.

Užsienio patirtis (organizuojamos konferencijos) leidžia teigti, jog daugelio lytinio ugdymo metodikų sėkmė priklauso nuo kompleksinio požiūrio į asmenų su negalia lytiškumo ugdymą. Čia svarbus yra komandinis darbas: tėvai, mokytojai, medikai, socialiniai darbuotojai, pedagogai, bendraamžiai. Svarbų vaidmenį vaidina nevyriausybinės organizacijos, padedančios valstybei realizuoti šeimos socialinę politiką. Turėdami socialinės politikos kontekste išsamų neįgalių žmonių integravimo į visuomenę įstatymą, daug dėmesio skiria neįgalaus žmogaus savarankiško gyvenimo įgūdžiams ugdyti. Jų nuomone, savarankiškas gyvenimas - ne tik gebėjimas savimi pasirūpinti socialinėje aplinkoje, bet ir formavimas galimybių sukurti šeimą.

Socialinis darbas yra orientuojamas ne į izoliuotą asmenį ar šeimą, bet į asmenį ar šeimą esančius tam tikroje socialinėje aplinkoje ir veikiamus tam tikrų socialinių veiksnių. Pagrindinis šio darbo reikalavimas dirbant su neįgaliaisiais – pasiekti, kad asmuo, aplinka ir asmens bei aplinkos santykiai sudarytų vieningą visumą. Neretai intelekto sutrikimų turintys asmenys siekia labai artimo kontakto, mėgsta prisiglausti, bučiuoti, apkabinti, taip pat dirbant su suaugusiais

aktuali ir seksualumo tema. Socialiniam darbuotojui neretai sunku nustatyti, koks turi būti santykis su klientu, kad nebūtų pažeidžiama jo asmeninė erdvė, profesionalumas, bet kartu kad asmuo nesijaustų atstumtas, taip pat labai svarbu nubrėžti bendravimo ribas neignoruojant to kas vyksta.

Socialiniame darbe su sutrikusio intelekto žmonėmis, dėmesys turi būti skiriamas siekiant padėti šiems žmonėms susidoroti su aplinkos veiksniais trukdančiais jų socialiniam funkcionavimui. Teikiant socialines paslaugas svarbu laikytis pagrindinių socialinio darbo principų. Kiekvienas žmogus yra asmenybė, tačiau negalima nematyti šių žmonių negalios, nes būtent negalia suteikia pagrindą, jo, kaip neįgalaus žmogaus, asmenybės formavimuisi. Šie žmonės savaip tiria, eksperimentuoja, mokosi, vystosi, auga, kuria savo pasaulį. Tad vykdant neįgaliųjų lytinį ugdymą, reikia įvertinti neįgalaus jaunuolio poreikius ir jų tenkinimo galimybes, ištirti seksualinę elgseną ir tėvų požiūrį į jaunuolių seksualumą. Lytinio ugdymo procesas turi būti pakankamai lankstus, spartus ir daugiau prevencinio, o ne seksualiai stimuliuojančio pobūdžio.

INTELEKTO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ JAUNUOLIŲ LYTINIO BRENDIMO IŠŠŪKIŲ TYRIMAS

Tyrimui pasirinktas kokybinis metodas ir atliktas pusiau struktūrinis interviu. Tokiu būdu buvo galima plačiau įsigilinti į esamą situaciją respondentams pateikiant iš anksto paruoštus klausimus. Apklausoje dalyvavo 3 neįgalius jaunuolius auginantys tėvai ir 3 socialinį darbą dirbantys darbuotojai. Atliekant tyrimą buvo vadovautasi etiniais tyrimo principais.

Tėvų, auginančių neįgalius jaunuolius požiūris į lytiškumo ugdymą

Įdomu buvo sužinoti ar tėvai, auginantys neįgalius vaikus kalba su vaikais seksualumo temomis.

Taip, šiek tiek kalbamės tačiau neišsiplečiant. Ta tema stengiuosi kuo mažiau bendrauti, nesmagiai jaučiuosi, kai reikia kalbėti ta tema. – (Janina).

Kada dukra pradėjo bręsti (atsirado menstruacijos) teko paaiškint, išmokyti ir padėti susitvarkyti asmens higieną. Po keleto metų pastebėjau, kad dukra žiūrėdama filmus, kur būna bučinių scenos, apkabinimų jos elgesys keičiasi (juokiasi, garsiai komentuoja). Jai teko paaiškinti kas yra meilė, kad du žmonės vyras ir moteris sukuria šeimą, susilaukia vaikų ir t.t. Apie seksą tai nieko nesakau, nemalonu, reikia dar žinoti kaip kalbėti ir ką.– (Stanislava).

Atsižvelgiant į santykius su sūnumi, įvertinu situacijos aplinkybes. Kartas nuo karto užsimenu (kaip tėvas ir vyras), kad vyrai skiriasi nuo moterų. Nemanau, kad galėčiau daugiau kokios informacijos suteikti apie lytinus reikalus. – (Rimantas).

Atskleista, kad tėvai bendrauja seksualumo temomis, tačiau gėdijasi ir jaučiasi nesmagiai. Mūsų visuomenėje daugeliui sveikųjų sunku susieti seksualumą su negalia. Kada kalbama apie neįgaliųjų seksualumą, daugeliui tema sukelia gėdos bei nejaukumo pojūčius. Mokslininkų įrodyta, kad neįgalaus asmens kaip ir sveikojo lytiškumas turi būti suvokiamas kaip natūrali ir labai svarbi gyvenimo ypatybė, kaip dalis bendrosios žmogaus sveikatos. Kadangi šeimoje tėvams yra sunku kalbėti su savo neįgaliais vaikais lytiškumo tema, ši tėvų pareiga dažnai būna perleidžiama kitiems asmenims: bendraamžiams, žiniasklaidos priemonėms, auklėtojams, mokytojams ir t.t. Dažnai informacija būna pateikiama suvulgarinta ir neobjektyvi. Įstaigų darbuotojai mano, kad tai tėvų pareiga, tačiau tėvai vis tikisi, kad įgyvendinamos įvairios programos nuims nuo jų pečių naštą.

Tyrimu siekta sužinoti ką mano respondentai apie lytinio ugdymo reikalingumą?

Mano nuomone reikalingas lytinis ugdymas, tačiau reikėtų atsižvelgti į neįgalumą. Lytinis ugdymas turi būti suprantamas kiekvienam ugdomam neįgaliajam. Man tenka priminti sūnui, kad jis turi būti mandagus, atsakingas už savo veiksmus, paklausti jei kas domina jį. Aiškinu, apie kūno prisilietimus. Manyčiau, kad įstaigoje turėtų būti lytinio ugdymo pamokos, kad nesukeltų nepageidaujamų padarinių. – (Janina).

Taip, būtinai reikia lytinio ugdymo! Paklausė dukra vieną dieną kas tas seksas, tai teko aiškinti na bet neišsamiai. Šiaip geriau būtų aiškinama dienos centre, vyktų parengtos mokymo programos. Nors dukrai aiškinu, mokinu, kad niekas negali liesti jos kūno prieš jos valią. Na kiek suprantu tiek pamokinu, o dienos centre apie tai matyti, kad nieko ten nekalba ir neaiškina. – (Stanislava).

Būtina spręsti lytinio ugdymo problemas, paslaugų prieinamumą, turi būti sprendžiamas darbuotojų profesionalumo klausimas. Lytiniame ugdyme svarbu ne tik motinos, bet ir tėvo vaidmuo. – (Rimantas).

Tyrimas atskleidė, kad neprofesionalumas neduoda jokios naudos. Iš respondentų pasisakymų matyti, kad lytinis ugdymas turėtų būti vykdomas institucijose profesionaliai bei „lengvai suprantama kalba“, ugdymo metodikos sėkmė priklauso nuo kompleksinio požiūrio į asmens su negalia lytiškumo ugdymą.

Sekančiu klausimu pasiteirauta ar tenka respondentams susidurti su sunkumais, kurie susiję su neįgaliojo asmens lytiniu ugdymu?

Žinote, aš galiu pasakyti atvirai – labai sunku su sūnumi kalbėti šia tema, o vyras apie tai iš viso nekalba. Noriu išmokyti ir mokinu savo sūnų su savo kūnu elgtis atsakingai, tai labai svarbu ir psichologiškai sunku. Deja, pagalbos lytinio ugdymo tema iš institucijos, kurią lanko sūnus, darbuotojų sulaukiu nedaug. – (Janina).

Man teko susidurti su sunkumais. Prisimenant kiek man teko ieškoti būdų kaip su dukra pakalbėti lytinio ugdymo tema, buvo sunku. Tuo metu, kai prasidėjo brendimas informacijos galima sakyti visiškai nebuvo. O apie neįgaliųjų lytinį ugdymą, tai tylu ramu. Na žinote, mano dukra turi protinę negalią, reikia specialaus paaiškinimo, „priėjimo“ kad ji suprastų, kad mergaitės būtų atidžios, ji taip pat turi žinoti, kad jos negalima liesti, glostyti prieš jos norą ir t.t. Čia pagalbą turėtų suteikti tėvams ir mokyklos ir kitos atitinkamos institucijos darbuotojai. Juk jauni žmonės ir jaučia tas vadinamas „hormonų audras“ tai reikia ruoštis ir paaiškinimams, kas vyksta su jos organizmu. – (Stanislava).

Sūnus kaip vyras turi pasitikėti savimi ir savo jėgomis. Turi nešti atsakomybę už save kiek tai įmanoma. Medikai ir kiti specialistai suteikia vienkartines paslaugas, kurių yra tikrai maža. Lytiškumo klausimais jaunimui turėtų suteikti profesionalią informaciją socialiniai darbuotojai, pedagogai, seksologai, psichologai . – (Rimantas).

Respondentų pasisakymai atskleidžia, kad lytinis ugdymas yra aktuali problema neįgalius jaunuolius auginantiems tėvams. Pasak respondentų, pagalbą turėtų suteikti atitinkamų institucijų darbuotojai ar mokyklos. Tėvai pageidauja, kad problemas padėtų spręsti ugdymo įstaigoje įgyvendinama lytinio ugdymo bei švietimo programa, konsultuojamasi su kitais specialistais, tačiau pripažįsta, kad egzistuoja neįgaliųjų lytinio ugdymo problema.

Paskutiniuoju klausimu pirmajai respondentų grupei (tėvams) norėta išsiaiškinti jų nuomone, kas atsakingas už neįgalių paauglių ugdymą seksualumo klausimais, tėvai ar darbuotojai dirbantys su jaunuoliais ir galintys kompetentingai viską išsiaiškinti?

Manau tai bendras reikalas, įstaiga turėtų daugiau teikti pagalbos tėvams. – (Janina).

Manau, kad tai centro reikalas, tėvai neturi tiek informacijos ir žinių, kad galėtų tokia tema mokinti savo neįgalų vaiką. Institucijoje turėtų specialiai su šiais žmonėmis paruošti dirbti specialistai, čia reikia turėti specialių žinių... – (Stanislava).

Aktualius ir neįgaliesiems svarbius klausimus turi spręsti institucijos. Kad lytinis ugdymas veiktų kryptingai turi dalyvauti ir tėvai. Klausimai turi būti sprendžiami komandiškai ir tą atlikti turi profesionalūs darbuotojai. – (Rimantas).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvai mažai bendrauja su savo vaikais apie meilę, seksualumą, lytinių santykių prasmę ir pasekmes manydami, kad tai yra centro darbuotojų

pareiga. Iš respondentų pasisakymų matyti, kad lytinis ugdymas yra aktuali problema, kuri turėtų būti sprendžiama ugdymo institucijos darbuotojų pasitariant su tėvais. Nustatyta, kad savo tėvišką pareigą vaikui išaiškinti meilės, seksualumo, lytiškumo ir kitas temas tėvai yra linkę perleisti institucijoms, gydytojams ir kitiems kompetentingiems specialistams, kaip pagrindinę priežastį nurodydami nemokėjimą savo vaikams paaiškinti suprantamai pakankamai sudėtingą temą.

Socialinį darbą dirbančių požiūris į lytiškumo ugdymą

Išsiaiškinus tėvų nuomonę buvo įdomu sužinoti ką mano darbuotojai, ar jų įstaigoje yra bendraujama su jaunuoliais seksualumo temomis.

Rytais centre vyksta pokalbių klubas, įvairiomis temomis jaunuoliai bendrauja. Kartais paliečiama ir higienos, seksualumo temos, būna paaiškinama ir apie kai kuriuos dalykus iki tam tikrų ribų, kurios yra galimos. Pati įstaiga vykdo ir organizuoja žaidimą. Važinėja po Lietuvos įstaigas neįgaliesiems. Su įstaigos darbuotojais iš Danijos sukūrėme žaidimą seksualine tema, kur socialiniai darbuotojai moko žaidimo forma neįgaliuosius lytiškumo tema. Žaidimo forma darbuotojai supažindina neįgaliuosius jaunuolius kaip kas vyksta. – (Martynas).

Pas mus būna kalbama ir seksualumo temomis, kai tik iškyla diskusijos. –(Kristina).

Įstaigoje yra vedamas pokalbių klubas „Kodėl“? kurio metu yra gvildenami įvairūs jaunuoliams kylantys aktualūs klausimai. Jiems visada įdomu diskutuoti seksualumo tema. – (Audra).

Kaip atskleidė pirmoji respondentų grupė (tėvai) su savo atžalomis seksualumo tema bendrauja minimaliai nes nežino kaip ir ką jiems reikėtų paaiškinti. Antroji respondentų grupė (darbuotojai) nurodo, kad šioms temoms yra skiriamas bendras valandėlių laikas kai jaunuoliai gali užduoti jiems rūpimus klausimus.

Įdomu buvo sužinoti ar šioje įstaigoje yra darbuotojas, kuris (formaliai ar neformaliai) yra atsakingas už informacijos pateikimą seksualumo klausimais.

Tokio darbuotojo lyg ir nėra. – (Martynas).

Įstaigoje toks darbuotojas neformaliai yra. – (Kristina).

Neformaliai toks darbuotojas yra, kuris atsakingas už klubo vedimą, tačiau visi darbuotojai gali kalbėtis šia tema jei tik yra poreikis. – (Audra).

Pateikti atsakymai „lyg ir nėra“ arba „neformaliai yra“ leidžia teigti, kad šioje institucijoje, kaip ir daugumoje kitų institucijų lytinio ugdymo klausimams dar nėra skiriama pakankamai dėmesio, bet tai nėra tik institucijos lygmens klausimas, kol kas ir aukštesniame Valstybės lygmenyje nėra sutariama, kokiu būdu ir kokia informacija galėtų būti pateikiama jaunuoliams įgyvendinant lytinio ugdymo programas.

Siekiant palyginti abiejų respondentų grupių nuomonę apie tai, kas atsakingas už neįgalių paauglių ugdymą seksualumo klausimais, tėvai ar darbuotojai dirbantys su paaugliais ir galintys kompetentingai viską išaiškinti, užduotas paskutinis klausimas.

Manau, kad tėvai atsakingi nuo pat auklėjimo pradžios, kad įdiegtų tam tikras ribas, kad jaunuoliai žinotų. Jaunuolis išėjęs į viešąją erdvę galėtų gauti informacijos iš darbuotojų baigusių tam tikrus mokslus ta tema, tik manyčiau tai turėtų būti daroma su tėvų ar globėjų leidimu. – (Martynas).

Darbuotojai turėtų turėti pakankamai informacijos šia tema, kad galėtų padėti tėvams, pamokyti, patarti. Mes atviri pagalbai ir naujovėms. – (Kristina).

Čia turėtų būti abipusis bendradarbiavimas, susikalbėjimas, kad rezultatai būtų efektyvesni. –(Audra).

Tyrimas atskleidė, kad dauguma tėvų mano jog tik dirbant kartu (tėvams ir institucijos darbuotojams) galima pasiekti norimo rezultato. Interesantas Martynas mano, kad nuo pat auklėjimo pradžios tėvai pilnai atsakingi už vaikus, tačiau institucinis ir tėvų bendradarbiavimas gali duoti teigiamų rezultatų.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad savo tėvišką pareigą vaikui išaiškinti meilės, seksualumo, lytiškumo ir kitas temas yra linkę perleisti įvairioms institucijoms (medikams, auklėtojams, socialiniams darbuotojams ir t.t.), kaip pagrindinę priežastį nurodydami nemokėjimą suprantamai išaiškinti pakankamai sudėtingą temą. Darbuotojai teigia, kad šiuo klausimu prasminga dirbti institucijoje, tačiau tėvai neturėtų likti nuošalyje kaip pasyvūs stebėtojai.

Darbuotojai teigia, kad tėvai mažai bendrauja asmens higienos ir seksualumo tema su savo jau suaugusiais vaikais, pripažįsta, kad tai nėra labai lengva tema bendrauti nepasiruošus ir neturint tam tikrų žinių. Tačiau paskutiniuoju klausimu atskleista, kad abi respondentų grupės supranta tarpusavio bendradarbiavimo svarbą ir mano, kad tik kartu dirbant galima pasiekti gerų rezultatų.

IŠVADOS

* Mokslinėje literatūroje intelektas apibrėžiamas kaip bendroji psichikos galia, tarp daugelio kitų dalykų aprėpianti protavimą, planavimą, problemų sprendimą, abstraktųjį mąstymą, sudėtingų idėjų supratimą, greitą mokymąsi ir gebėjimą pasimokyti iš patirties. Intelekto sutrikimas, kaip ypatumas, lydi žmogų visą gyvenimą, tačiau jei šie žmonės yra tinkamai lavinami, ugdomi ir jiems sudaromos palankios sąlygos, suteikiamos galimybės, jie gali įgyti svarbių gebėjimų, kurie padėtų integruotis į visuomenę.

* Tyrimas atskleidė, kad nei namuose, nei įstaigoje nėra išsamiai kalbama su jaunuoliais kas vyksta su jų organizmais bręstant ir kaip reikėtų elgtis jiems nežinomoje situacijoje. Tėvai savo tėvišką pareigą vaikui išaiškinti meilės, seksualumo, lytiškumo ir kitas temas yra linkę perleisti įvairioms institucijoms (medikams, auklėtojams, socialiniams darbuotojams ir t.t.), kaip pagrindinę priežastį nurodydami nemokėjimą ir gėdą, suprantamai išaiškinti pakankamai sudėtingą temą. Darbuotojai teigia, kad šiuo klausimu dirbama institucijoje, tačiau tėvai neturėtų likti nuošalyje kaip pasyvūs stebėtojai.

* Ištyrus tėvų ir darbuotojų nuomonę apie lytinį ugdymą ir jo būtinybę, galima teigti, kad abi respondentų grupės sutinka, jog tai yra itin aktuali problema tiek tėvams tiek institucijose dirbantiems darbuotojams. Gauti rezultatai tik patvirtina, kad šiai temai yra skiriama per mažai dėmesio ir pasirinkta lytinio ugdymo forma ne visada atitinka klientų grupės poreikius. Asmenims turintiems protinę negalią lytinis ugdymas yra būtinas, tačiau kol kas problematiškas. Todėl, dirbant su asmenimis turinčiais intelekto sutrikimų būtina išsamiai ir paprastais teiginiais paaiškinti apie meilę, seksualumą, seksualinių poreikių tenkinimo galimybes bei kitas intymias temas. Abi respondentų grupės supranta tarpusavio bendradarbiavimo svarbą ir mano, kad tik kartu dirbant galima pasiekti gerų rezultatų.

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Černovaitė, R.; Bulotaitė, L. (2014). Motinų, globojančių suaugusius vaikus, turinčių intelekto sutrikimą, patirtis. Specialusis ugdymas.

2. Grigutytė, N. 2009. Apie vaikų seksualinę prievartą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą:<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-001:E.02~2010 ~D_ 20100302_095145-69317/DS.005.0.01.ETD>.

3. Parchomiuk, M. (2014). Social context of disabled parenting. Sexuality and Disability, 32(2).

4. Povilaitienė, N. ir Radzevičienė, L. (2013). Nežymų intelekto sutrikimą turinčių paauglių lytiškumo ugdymas edukacinėje ir socialinėje aplinkoje: tėvų ir pedagogų požiūris. Specialusis ugdymas, 2(29).

5. Ustilaitė, S.; Kalinkevičienė, A. (2005). Tėvų požiūris į neįgalių vaikų lytinį ugdymą. Specialusis ugdymas, 2(13).

6. Ustilaitė, S.; Petrauskienė, A. Paauglių, turinčių vidutinį intelekto sutrikimą, lytiškumo lytiškumo ugdymas šeimoje: motinų patirtys. Vilnius 2018. [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. spalio spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/vartotojas/AppData/Local/Packages/Microsoft.Microsoft Edge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/828-1494-1-SM%20(1).pdf

VISUOMENĖS ŠVIETIMAS SENO ŽMOGAUS ATŽVILGIU

SIMONA ŽIŪKAITĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė lekt. G. Didžklapytė

ANOTACIJA

Visuomenė sparčiai senėja tai tampa vis didesniu iššūkiu. Senatvė vaizduojama kaip niūrus ir probleminis gyvenimo tarpsnis. Vyresnio amžiaus asmenys iš aplinkinių dažnai nesulaukia pagarbos bei supratimo. Visuomenė konstruoja senatvę ir socialines struktūras, kurios trukdo senyvo amžiaus asmenims gyventi prasmingą ir visavertį gyvenimą. Visuomenę būtina ugdyti bei mokyti apie senus žmones, šalinti klaidingą neigiamą stereotipinį požiūrį į šią pažeidžiamą socialinę grupę. Svarbu formuoti pozityvų požiūrį į senėjimą, akcentuoti, jog senėjimas gali būti aktyvus, jog tai yra natūralus procesas, kurio nereikia bijoti ir vengti.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Dėl geresnių gyvenimo sąlygų, pagerėjusios medicininės priežiūros ir apskritai dėl įvairių socialinių, ekonominių pokyčių, pasaulio populiacija vis labiau senėja. Senelių grupė auga, tiek skaičiumi, tiek santykiu su bendra pasaulio populiacija, ypač dėl medicinos pažangos (Auza, 2017). Tačiau jei medicina pažengė į priekį ir pratęsė žmonių gyvenimo metus, analogiško proceso daugelyje visuomenių neįvyko, jos nebuvo pertvarkytos taip, kad jose atsirastų pakankamai vietos vyresniems ir senesniems žmonėms gyventi oriai. Neigiamą požiūrį į senatvę ir apskritai į senyvus žmones sustiprina tai, kad šiuolaikiniame pasaulyje yra labai sureikšminama jaunystė, sveikata, gera fizinė būklė (Gaigalienė, 2012). Vyresnio amžiaus asmenys dėl susiformavusio požiūrio yra neigiamai vertinami jaunesnių žmonių. Toks neigiamas vertinimas neretai tampa pagyvenusių žmonių išstūmimo iš įvairių visuomeninių santykių priežastimi. Lietuvoje apie senėjimo procesus ir pagyvenusių žmonių dalyvavimą visuomeniniame gyvenime žinoma bei kalbama nepakankamai. Šiuolaikinėje visuomenėje labai svarbu formuoti pozityvų požiūrį į senėjimą, akcentuoti, jog senėjimas gali būti aktyvus, jog tai yra natūralus procesas, kurio nereikia bijoti ir vengti (Gaigalienė, 2012). Visuomenę būtina šviesti senų žmonių atžvilgiu. Pagyvenusiems žmonėms reikia padėti senti „sėkmingai“, taip, kad jie jaustų gyvenimo pilnatvę, nebūtų diskriminuojami.

Tyrimo problema. Pastebima, jog šiuolaikinėje visuomenėje vyrauja negatyvus požiūris į senus žmones, neretai senoliai yra diskriminuojami dėl biologinių bei fiziologinių savybių. Neigiamas stereotipinis požiūris į šią visuomenės grupę sukelia sunkumų jiems oriai gyventi.

Tikslas – Atskleisti visuomenės švietimo svarbą seno žmogaus atžvilgiu.

Uždaviniai:

1. Aprašyti senatvės sampratą.
2. Apibūdinti visuomenės švietimo svarbą seno žmogaus atžvilgiu.
3. Atskleisti senų žmonių patirtis.

Darbo rengimo metodai: mokslinių straipsnių bei interviu analizė.

SENATVĖS SAMPRATA

Senatvė – paskutinysis stambus ir neapibrėžtos trukmės žmogaus individualios raidos tarpsnis, kurio tiek pradžia, tiek pabaiga yra individuali (Bagdonas, Kairys, Zamalijeva, 2002, p.81). Šio tarpsnio žmonėms įvardyti prikurta aibė žodžių: senas žmogus, pagyvenęs žmogus, senstantis žmogus, senolis, vyresnio amžiaus žmogus, pensinio amžiaus žmogus, senjoras, pensininkas ir pan. Koskinas, Naujanienė (2002), apibrėždami senėjimą, senatvę ir senus žmones, teigia, kad senėjimas yra nevienalytis procesas, tad ir senėjimo pasekmės gali būti tiek teigiamos, tiek neigiamos. Kai kuriems žmonėms senėjimas – teigiamas patyrimas, kitiems – neigiamas, tretiems senatvė – kažkas, kas sudaryta iš teigiamų ir neigiamų išgyvenimų. Anot autorių, nė vienas iš požiūrių nėra klaidingas. Padegimienė (2008) kalbėdama apie senų žmonių gyvenimą

dažniau akcentuoja neigiamus senatvės aspektus, tačiau šioje raidoje senėjimas ir senas žmogus atsiskleidžiamas kaip resursas. Seni žmonės turi politinės galios, ekonominius resursus (pensiją), išsilavinimą, yra patyrę darbuotojai (Koskinas, Naujanienė, Večkienė, 2002). Be to, seni žmonės yra sukaupę ilgo gyvenimo patirtį, yra išmintingi, geba kontroliuoti savo gyvenimą. Koskinas, Naujanienė, Večkienė (2002) senus žmones apibūdina kaip papročių ir kultūrinių tradicijų perdavėjus šeimoje ir visuomenėje. Seni žmonės įprasmina savo gyvenamąją vietą, būstą, santykius su artimais žmonėmis. Subjektyvi senų žmonių patirtis leidžia jiems išlaikyti pozityvų požiūrį į gyvenimą.

VISUOMENĖS POŽIŪRIS Į BRANDAUS AMŽIAUS ŽMOGŲ

Visuomenė senėja, paslaugos senjorams turėtų būti dar labiau plėtojamos (Baltrušytė, 2017). Vyrauja neigiamas požiūris į senatvę, į senjorus –stigmatizuojame šią socialinę grupę, lyg nieko nenorinčius, dėl visko nepatenkintus, tačiau iš tikrųjų senjorai yra labai žingeidūs, viskuo besidomintys individai (Adomaitienė, 2017). Dažniausiai neigiamą požiūrį į senus žmones bei senatvę modernėjančioje bei išmaniųjų technologijų visuomenėje formuoja nuolat žiniasklaidoje akcentuojamas grožio kultas ir jaunystės garbinimas bei natūralaus gyvenimo proceso nepaisymas (Urbonienė, 2016). Kaip prioritetas pradėjo vyrauti vartojimo tendencijos, skatinančios žmogų suvokti kaip prekę, kuri turi labai gerai atrodyti, būti visada paklausi ir sistemingai bei noriai vartojama.Gana dažnai senatvė vaizduojama kaip niūrus ir probleminis gyvenimo tarpsnis. Kol žmogus jaunas, negalvoja apie senatvę, žiūri į ją kaip į ligą, kurios reikia šalintis, tačiau kai pasensta, ypač jei yra neturtingas ir ligotas, pamato visuomenės trūkumus. Liūdna, tačiau visuomenė linkusi ignoruoti senus žmones. Vien pelną pripažįstanti kultūra skelbia, kad seni žmonės – tik našta. Jie nieko negamina, jų išlaikymas brangiai kainuoja, tad geriau jais atsikratyti. Garsiai to sakyti gal ir nedrįstama, bet taip daroma. Apie pagyvenusius žmones atsiliepiama be ypatingos pagarbos, nes manoma, kad „jiems jau nieko nebereikia“, jie „atliko savo gyvenimo misiją“ bei turi tyliai sėdėti kamputyje. Visuomenėje yra paplitęs klaidingas įsivaizdavimas apie senėjimo procesą kaip universalų, dažnai atmetamas senėjimo individualumas, seni žmonės laikomi panašiais vieni į kitus (Jankūnaitė, 2011). Tačiau senatvė turėtų būti traktuojama kaip procesas, apimantis biologinius, psichologinius ir socialinius pokyčius. Senyvo amžiaus žmonių grupė yra įvairiapusiška, kaip ir bet kurio kito amžiaus tarpsnio populiacija (Featherstone, Hepvvorth, 2005; Phillips, Ray, Marshall, 2006).Vyresnio amžiaus asmenys iš aplinkinių dažnai nesulaukia ne tik pagarbos – su jais paprasčiausiai nesiskaitoma. Tai vyksta kone kiekviename žingsnyje. Ar dažnai viešajame transporte jaunuolis užleidžia vietą vyresniam žmogui atsisėsti? Prie kasos ar bankomato kiek ilgiau užtrukęs pensininkas tuoj pat susilaukia aplinkinių pastabų, net patyčių. O ir artimiausioje aplinkoje jis neretai jaučiasi reikalingas tik todėl, kad iš jo dar galima gauti materialinės naudos. Profesinėje veikloje pensinio amžiaus sulaukęs darbuotojas dažniausiai stumiamas iš darbo, o susirasti kitą darbą tokiame amžiuje labai sunku. Šioje situacijoje senatvė dažnam asocijuojasi su atstūmimu, nuvertinimu, žmonės yra pasmerkiami vienatvei. Ypač baugu, jei sušlubuoja sveikata ir žmogui reikia pagalbos, net jei artimieji geranoriški, daugelis vyresnių žmonių yra apleidžiami dėl susiklosčiusių gyvenimo sąlygų. Darbingieji priversti dirbti ilgas darbo valandas ar emigruoti dėl didesnio uždarbio. Likę gyventi vieni, vyresnieji dažnai skursta ne tik materialiai, bet ir psichologiškai. Taigi senatvė socialiniu (visuomenės atstūmimas), psichologiniu (vienišumas), fiziniu (sveikatos silpnėjimas), materialiniu (nepakankamos pajamos oriai gyventi) atžvilgiu lyg ir nieko gero nežada (Vasiliauskaitė, 2017). Visuomenė konstruoja senatvę ir socialines struktūras, kurios trukdo senyvo amžiaus asmenims gyventi prasmingą ir visavertį gyvenimą. Senyvas žmogus neretai susiduria su rizika atsidurti ties skurdo riba, be to, būna diskriminuojamas, kai nori gauti paslaugų. Sendamas žmogus susiduria su rizika prarasti vertę, galią ir įtaką. Amžių galima įvardyti kaip pagrindinį veiksnį, kuris nustato asmens padėtį visuomenėje (Tulle, Lynch, 2011).

VISUOMENĖS ŠVIETIMAS

Svarbu didinti švietimo sistemos stiprinimą, ugdyti savarankiškai bei kritiškai mąstantį žmogų. Turi būti skatinama žmogui pagarbi aplinka, siekiant įveikti įsišaknijusias stereotipines nuostatas. skatinti ir stiprinti visuomenėje žinomų asmenų įsitraukimą skleidžiant senam žmogui pagarbias nuostatas. Aukščiausi valstybės vadovai, privalo suvokti, kad visuomenė lygiuojasi į juos, stebi, mėgdžioja, diskutuoja ir mokosi. Todėl atviras, drąsus, aiškus ir adekvatus kalbėjimas bei elgesys su pažeidžiamomis grupėmis, diskriminacijos netoleravimas bei aktyvus dalyvavimas visuomenės sąmoningumo didinimo renginiuose/programose yra vienas iš kertinių visuomenės augimo būdų. L. Žalimienės (2012) teigimu kalbant apie požiūrio keitimą ir jo formavimą, viešame diskurse ir mokslo bei mokymo įstaigose turėtų būti nevengiama įtraukti į studijų programas pokalbius apie senatvę, vyresnį amžių – kad keistųsi stereotipai, kad jaunimas nesakytų, jog jau ir keturiasdešimtmečiai yra seni. Jei viešas diskursas būtų aktyvesnis, toks požiūris galėtų formuotis ir padėtų išspręsti daugumą problemų.

METODOLOGIJA

Siekiant atskleisti senų žmonių padėtį visuomenėje atlikti 2 nestruktūruoti interviu. Nestruktūruotas interviu pasirinktas, nes interviu remiasi planu, kuriame numatyti konkretūs klausimai, jų pateikimo seka, tačiau numatyta, kad tyrimo eigoje tyrėjas gali papildomai užduoti plane neįrašytų klausimų, kurie suteikia papildomos informacijos arba patikslina esamą, kas yra ypatingai svarbu komunikuojant su senyvo amžiaus asmenimis. Atliekant interviu analizę duomenų apdorojimui pasirinktas kokybinio tyrimo metodas. Interviu analizės tikslas išsiaiškinti kaip visuomenėje jaučiasi brandaus amžiaus sulaukęs žmogus. Pasidalinti savo gyvenimo istorija bei įžvalgomis sutiko *Dana* (*73m.*) bei *Vytautas* (*84m.*). Interviu metu užduotas pagrindinis klausimas: Papasakokite svarbiausius savo gyvenimo įvykius nuo vaikystės iki dabar.

Pokalbių metu *Dana* (73m.) bei *Vytautas* (*84m.*) nesutiko, kad būtų įjungtas diktofonas. Tą galimai lėmė, jog senoliai ganėtinai kuklūs, jie nenori, jog jų istorijos būtų identifikuojant viešinamos, nes tai yra asmeniniai išgyvenimai bei nuolatinė baimė lydinti visą gyvenimą dėl praeities įvykių, kurie jų manymu, bet kada gali pasikartoti. Interviu anonimiškumas ypač svarbus dėl to, kad tyrimo dalyvei turi jaustis saugiai žinodami, kur ir kaip bus panaudota jų pasakyta informacija, kad tai ką jie atskleis nepakenks jiems patiems. Anonimiškumas svarbus dar ir dėl to, kad tai yra etinė tyrėjo pareiga ir ji būtina sėkmingam bendravimui. Dalyvių vardai pakeisti siekiant užtikrinti konfidencialumą. Dalyvių citatos atkurtos autorės, pasibaigus pokalbiams. Atliekant šį tyrimą ir analizuojant gautus duomenis buvo naudojamasi **kokybine turinio analize.** Duomenų analizė didelį dėmesį skiria objektui ir kontekstui. Kokybinė turinio analizė skirtingai nei kiekybinė turinio analizė leidžia išvengti paviršutiniškumo nagrinėjant tekstą, nes nėra svarbiausia sužinoti skaičius, kurie nieko nesako apie žmogaus sampratas.

SENYVŲ ŽMONIŲ PATIRTYS

Kalbinta moteris yra buvusi tremtinė. Ji pasakojo apie tai, kaip 3m. buvo ištremta į Sibirą. Jos gyvenimas nuo mažens nebuvo lengvas: moteriai teko daug dirbti, badauti, būti purvinai bei nuolatinėje baimėje. Kaip ji pati teigia: *„Ta baimė neturėt valgyt man baisiausia“*. Gal būt todėl dabar senolė apie viską atsiliepia taip teigiamai. *„Viskas gerai, užtenka visko, stengiamės patys užsiauginti maistą, dėl to visko ir turim“ [Danutė 73 metai]*. Danutė akcentavo, jog Sibire sunkiausia buvo ligos, tačiau viskas baigėsi gerai, ji pasveiko ir 12m. grįžo į Lietuvą. Prabilus apie pensiją senolė džiaugiasi. *„Esu patenkinta, o tai išvis valstybė galėtų nieko neduot‘‘ [Danutė 73 metai]*. Danutė aktyvi senolė, keletą dienų prieš interviu, senolė dalyvavo neseniai kino ekranuose pasirodžiusio filmo premjeroje „Tarp pilkų debesų‘‘, moteris džiaugėsi, jog filmas jai labai patiko ir perteikia visą to meto vaizdą *„viskas ką rodė, taip ir buvo, vagonai, jie man iki dabar šiurpą kelia‘‘*. Paklausus senolės apie aplinkinių elgesį jos garbingame amžiuje, moteris susigraudino „nėra ko norėt, tiek metų buvom priespaudoje, iki tolerancijos dar trūksta“. Kitas kalbintas asmuo yra vyras, politinis tremtinys. Jis pasakojo apie ištremtą šeimą. Vytauto šeima tremties dieną buvo

informuota: *„Esi sąraše, šiąnakt išveš“*. Tėvai su maža seserimi nusprendė likti namuose. Vytautui buvo sunku apsispręsti: „Labai abejojau ar eit‘‘. Tą vakarą, būdamas tik 13 m. jaunuolis paliko namus: „Neatsisveikinau, bijojau, kad tai paskutinis kartas‘‘. Po kelių valandų namą apsupo ir suėmė Vytauto šeimą. *„Mačiau kaip vežime veža mano tėvus, seserį, kitą dieną grįžau į tuščius namus“[Vytautas, 84 metai]*. Jaunuolis liko gyventi savo tėviškėje, kur vyko aktyvus partizaninis judėjimas. Netrukus Vytautas įsitraukė į judėjimą, rėmė partizanus, nešė jiems maistą, perduodavo žinias *„buvau ryšininkas‘‘*. Vieno iš partizanų sesuo atnešdavo maisto. Ji nežinojo kur yra pagrindinės slėptuvės „niekam to nerodydavom ir nesakydavom, kad neišduotų‘‘. Tačiau moteris įdavė partizanus *„Mus visus suėmė ir ištrėmė 25m‘‘ [Vytautas, 84 metai]*. Paauglys atsidūrė Lukiškių kalėjime, po to Kauno saugumo karceryje kaip politinis tremtinys. *„degtukas ten nedegė, trūko deguonies‘‘* Sukakus 18 m. Vytautą išvežė į Mordovijos 18 lagerį, o dar po metų į 10-ąjį Omsko lagerį. Vienatvę ištverti buvo sunku, tačiau šeimą vyrui priminė pakabukas, kurį jis slėpė kepurės snapelyje *„Per visus kalėjimus išlaikiau ir dabar saugau kaip relikviją‘‘ [Vytautas, 84 metai]*. Vytauto mama parašė malonės prašymą, jog sušvelnintų sūnaus bausmę, nes jos vyras žuvo ir jai sunku vienai su dukra išgyventi. Panašiu metu ir Vytautas parašė skundą, kad yra neteisingai baustas ir jam sumažino bausmę iki 19 m. *„Taip ir grįžau į Lietuvą‘‘ [Vytautas, 84 metai]*. Tėvynėje Vytauto neregistravo, pase buvo įrašyta, kad teistas 25m. „Manęs nepriėmė į jokį darbą, vos į kolūkį, ir tai su priežiūra‘‘. Po 10 m. tremties iš Sibiro grįžo Vytauto mama su seserimi. Buvo lengviau, džiaugsmo neslepia senolis. *„Atsiėmėm savo namus‘‘ [Vytautas, 84 metai]*. Vytautas kalbėdamas apie jaunystę sunkiai rinko žodžius *„buvo baisūs laikai“*. Sunkiausia buvo: šaltis, alkis, namų išsiilgimas *„ir dabar jei išvažiuoju, nors ir netoli, jaučiu namų ilgesį‘‘*. Paklausus kaip valstybėje jaučiasi dabar, Vytautas pasimetė, matėsi, jog senolis nesitikėjo tokio klausimo, neslėpė, kad retai jo kas nors to paklausia. *„To ką mačiau, nelinkiu niekam, bet kas to nematė - nežino, kas yra siaubas. Dabar yra labai gerai‘‘. [Vytautas, 84 metai]*

KOKYBINĖ TURINIO ANALIZE

Abu interviu labai skirtingi. Kalbinta respondentė Danutė buvo energinga, emocinga, nuotaikinga bei aktyvi. Pokalbis su senole truko apie 3val. Neretai mintys buvo nenuoseklios, teko patikslinti ar gerai suprantu ką Danutė nori pasakyti. Interviu su ponu Vytautu buvo labai tikslus. Senolis pokalbio metu buvo labai vyriškas, konkretus, susikaupęs, mintys labai nuoseklios, aiškiai išdėstytos. Pokalbis su Vytautu truko apie valandą laiko. Lyginant abu interviu išryškėjo emocinis panašumas, senoliai sulaukė nekasdieninio dėmesio, tai galima spręsti iš jų elgesio. Pasakojant savo išgyvenimus retai kas šypsosi, o abiejų senolių veide interviu metu šypsenų tikrai netrūko. Taip pat, abu senoliai pasirodė labai stropūs. Interviu metu turėjo pasiruošę nuotraukų, įvairių tam metui būdingų daiktų.

AUTORĖS REFLEKSIJA

Ši patirtis mane kaip asmenybę padarė brandesne. Pokalbis su senoliais tapo motyvacijos, kritinio mąstymo, teigiamo požiūrio į gyvenimą skatinimu. Nesitikėjau tokio įdomaus, išskirtinio, išsamaus pokalbio. Viso pokalbio metu jaučiausi atsipalaidavusi, susidomėjusi. Tai buvo labai malonus, pagarbus pokalbis. Pradžioje maniau bei tikėjausi, kad pokalbis vystysis monologo forma (senolis pasakos savo istoriją), tačiau buvo atviras, stiprus ir brandus dialogas tarp jauno ir seno žmogaus. Nesitikėjau, tokio aktyvaus pokalbio bei tokių komunikabilių senolių. Įdomu buvo senų žmonių patirtis, požiūris į gyvenimą, diskutavome koks mano (jauno) žmogaus požiūris šiuo klausimu ir aptarėme kuo skiraisi ir kuo panašios mūsų nuomonės. Nustebino, koks gyvenimiškai brandus yra senas žmogus. Nors jis supranta, jog visuomenės požiūris į amžių nėra teigimas, tačiau jis nesmerkia, nesureikšmina to. Pabrėžia vertybių sistemos svarbą, sugebėjimą džiaugtis gyvenimu. Abu kalbinti senoliai pokalbio metu buvo kupini gerų emocijų. Liūdnas patirtis senoliai perteikė pozityviu požiūriu.

IŠVADOS

1.Senatvės tiek pradžia, tiek pabaiga yra individuali. Kiekvienas autorius skirtingai apibūdina senatvę, bet visi sutaria, kad šis gyvenimo tarpsnis atneša daug pasikeitimų žmogaus gyvenime. Brandžiame amžiuje dažniau akcentuojami neigiami senatvės aspektai, tačiau šioje raidoje senėjimas ir senas žmogus atskleidžiamas kaip resursas. Sendamas žmogus susiduria su rizika prarasti vertę, galią bei įtaką.

2.Svarbu didinti švietimo sistemos stiprinimą, ugdyti savarankiškai bei kritiškai mąstantį žmogų. Turi būti skatinama brandaus amžiaus žmogui pagarbi aplinka, siekiant įveikti klaidingas įsišaknijusias stereotipines nuostatas.

3.Kokybinio tyrimo metodas padėjo atskleisti senų žmonių patirtį. Analizuojant tyrimo duomenis dėmesys kreipiamas į patį žmogų, jo išgyvenimus bei sukauptą patirtį. Tyrimo eigoje pastebėta, jog apklausti respondentai yra aktyvios, pozityvios bei žingeidžios asmenybės, norinčios tolerancijos, dėmesio bei supratimo iš visuomenės.

LITERATŪRA

1. Baltrušaitytė, G., (2017). *Socialinė darbuotoja: visuomenėje vyrauja labai neigiamas požiūris į senjorus.* Vilnius. Paimta 2018 11 03 iš tinklapio: http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/socialine-darbuotoja-visuomeneje-vyrauja-labai-neigiamas-poziuris-i-senjorus-831394
2. Gaigalienė, J,. (2012). *Šiuolaikinės visuomenės iššūkiai pagyvenusiems žmonėms: sėkmingo senėjimo strategijos*. Kaunas. Socialiniai mokslai. P. 63.
3. Jankūnaitė, D., Naujanienė, R., *Sėkmingos senatvės prielaidos: senyvo amžiaus asmenų perspektyva*. Kaunas. Socialiniai mokslai. P. 24
4. Koskinas, S., Naujanienė, R., Večkienė, N. (2002). Socialinių darbuotojų požiūris į senatvė žmones. Socialiniai mokslai. P. 33. Paimta 2017 11 01 iš tinklapio: http://www.studijos.lt/nepatvirtinti-rasto-darbai/referatas/17085/?page=1
5. Mikulionienė, S., (2003) *Pagarba, diskriminacija, neišprusimas? Požiūrio į pagyvenusius žmones analizė*. Vilnius. Socialinai mokslai. P. 4 Paimta 2018 11 03 iš tinklapio: http://elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-59-1.pdf
6. Mikulionienė, S., (2008). *Diskriminacija dėl amžiaus: samprata, raiškos dormos ir sritys*. Vilnius. Socialiniai mokslai. P. 8. Paimta 2018 11 04 iš tinklapio: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11989/1933-4071-1-SM.pdf?sequence=1
7. Padegimienė, D., (2008). Vilnius. Pagyvenusių žmonių socialinės problemos ir jų sprendimo galimybės. Vilnius. Socialiniai mokslai. P. 63
8. Šumskienė, E, Jankauskaitė, M., Levickaitė, K. (2014). *Visuomenės nuostatų kitimo ir diskriminacijos priežasčių tyrimo ir rezultatų analizė.* Paimta 2018 11 05 iš tinklapio*:* https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/8783_diskriminaciniu_nuostatu_kaitos_ataskaita_2014.pdf
9. Urbonienė, L., *Kokią įtaką senjorų stigmatizavimas daro jų diskriminacijai ir sveikatai*. Vilnius. Paimta 2018 11 06 iš tinklapio: https://www.vaistai.lt/Kokia-itaka-senjoru-stigmatizavimas-daro-ju-diskriminacijai-ir-sveikatai-7567.html
10. *Vatikano diplomatas: senelių orumas yra toks pat, kaip ir kitų*. (2017). Paimta 2017 11 05 iš tinklapio: http://lt.radiovaticana.va/news/2017/07/06/vatikano_diplomatas_seneli%C5%B3_orumas_yra_toks_pat,_kaip_ir_kit%C5%B3/1323598

VERSLO BEI TURIZMO STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE
EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF BUSINESS AND TOURISM IN CONTEMPORARY SOCIETY

TARPKULTŪRINIAI KONFLIKTAI IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI

RIMA BUBULAITĖ
Kolpingo kolegija

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama tarp kultūriškumo sampratą. Atskleidžiama konfliktų priežastys ir jų sprendimo būdai. Parodoma, kad realiame gyvenime konfliktus sukelia ne tik kultūriniai skirtumai, bet ir patys bendraujantys individai, kurie skiriasi savo charakteriu, požiūriu bei intelektualiniu lygiu. Aptariamos tarpkultūrinės komunikacijos konfliktų priežastys. Pateikiama tarpkultūrinės komunikacijos konfliktų sprendimo būdai.. Parodoma, kad deramas dėmesys tarpkultūrinėms kompetencijoms (kalbinėms, kultūrinėms ir komunikacinėms) įgyti gali tapti veiksminga konfliktų prielaida ir šitaip skatinti visavertė skirtingų kultūrų atstovų bendravimas ir bendradarbiavimas

Raktiniai žodžiai: *tarpkultūriniai, konfliktai, tarpkultūriškumas, komunikacija, strategija.*

ĮVADAS

Temos aktualumas: XX amžiaus antrojoje pusėje susiformavusios naujos mokslo šakos – konfliktologijos – atstovai teigia, jog šiandieninėje visuomenėje daugėja konfliktų. Jie yra neišvengiami ir net būtini, svarbu tik tinkamai juos valdyti. Šiais laikais tarpkultūriniame gyvenime daugėja įvairių konfliktų kurie yra nuolatiniai žmogaus vidinio gyvenimo elementai: žmogus turi nuolat spręsti, išgyventi, ieškoti sprendimo būdų, kurie yra svarbus konflikų. Taigi konfliktas suvokiamas kaip instinktyvus aplinkos veiksnys.

Tyrimo problema: Esant tokiai situacijai iškyla daug probleminių klausimų, kurie reikalauja atsakymo apie konfliktų priežastis ir jų sprendimo būdus, nes tik tokių atveju galima bus bendrauti ir bendradarbiauti tarpkultūrinėje erdvėje.

Tyrimo tikslas: Ištirti tarpkultūrinus konfliktus kilimo priežastys ir jų sprendimo būdus.

Tyrimo objektas: Tarpkultūriniai konfliktai.

Uždaviniai

1. Išsiaškinti tarpkultūriškumo sampratą;
2. Atskleisti konfliktų priežastys ir jų sprendimo būdus;
3. Identifikuoti tarp kultūrinės komunikacijos konfliktų priežastys;
4. Nustatyti tarp kultūrinės komunikacijos konfliktų sprendimo būdus.

Darbo rengimo metodika: mokslinės lietratūros analizė, sisteminimas, grafinis vaizdavimas, išvadų formulavimas.

TARP KULTŪRIŠKUMO SAMPRATĄ

I.Zaleskienė (2006) (A. Giddenso (2005) idėjomis, kultūra - tai tarpusavio santykių visuma, turinti du aspektus: įsitikinimus, idėjas, vertybes, sudarančias kultūros turinį, simbolius - technologijas, išreiškiančias šį turinį.

V. Pruskaus (2011) teigia, jog nėra kultūros, kuri būtų homogeninė (vienalytė). Dažniausiai kultūrą sudaro savotiška etninių ir įvairių subkultūrų mozaika. Be to, kiekviena iš šių kultūrų turi savo vertybių ir normų sistemas, elgesio ir pasaulio suvokimo bei priėmimo modelius. Visuotinės globalizacijos sąlygomis, augant darbo jėgos, kapitalo judėjimui iš vienos šalies į kitą, keičiasi, tai pat tradicinis šalies demografinis vaizdas.

Daugėja imigrantų, kurie, keliauja į naują jiems kultūrinę terpę, jaučiasi nepatogiai ir aplinkinių ne visada priimami nuoširdžiai. Ne vien dėl to, kad jie tampa konkurentai darbo rinkoje vietiniams, bet ir dėl savo pasaulio suvokimo, kuris atsispindi jų kultūroje, kuri vietiniams neretai atrodo nesuvokiama ir sunkiai įkandama.

C.Brebbia (2002) teigia jog, kultūra yra įsitikinimų, vertybių, elgesio, bendrų dalykų sistema, kuria visuomenės nariai naudojasi bendraudami tarpusavyje ir savo aplinkoje, perduoda iš kartos į kartą per socializacijos procesus.

Kultūra tai įgytų žinių, naudojimas, aiškinant socialinę patirtį ir visuomenės elgesį. Kiekvienos socialinės grupės, organizacijos ar visuomenės nariai dalijasi tos grupės, savo patirtimi ir kultūra.

Per kultūrą yra įgyjamos vertybės, požiūriai, kurie formuoja kiekvieno žmogaus tapatybę ir bendruomenę elgseną. Elgsena įgyjama per išsilavinimą ir perduodama iš vienos kartos į kitą kartą. Tačiau kultūra keičiasi - kai žmonės prisitaiko naujoje aplinkoje arba gyvenimo naujovėse ar kaip keičiasi sąlygos. Norint sėkmingai plėtoti tarptautinį verslą, būtina suprasti kitų šalių kultūrą, išmokti prie jos prisitaikyti.

Kultura pagal C.Brebbia (1pav)

1pav.Kultura pagal C.Brebbia

Tam tikra prasme kiekvienas individas - orientuotas į savo tėvynę, o tarptautinio verslo sėkmė slypi gebėjime praplėsti savo pasamnę, protą priimant sprendimų strategijas, kurie nesiremia klaidingomis išvadomis.

Bet kurios tautos žmonių elgesys nemažai priklauso nuo tos bendruomenės istorijos, kuri išugdo savo požiūrį į nusistovėjusią tvarką ir vadovavimą, kuri padeda vystytis ir tobulėti. Skirtingos kultūros skirtingai suvokia: valdžią, galią, bendradarbiavimą, tikslus ir rezultatų siekimą.

KONFKIKTŲ PRIEŽASTYS IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI

G. Čiuladienės (2005) teigia, kad konfliktas S. Froido psichoanalizės teorijoje suvokiamas ne tik kaip neišvengiamas, bet kaip destruktyvus žmogaus, gyvenimo elementas.

Konfliktas lemia moralinę, etninę, degradaciją - neracionalų instinktų (lytinio, agresijos) patenkinimą: ištvirkimą, paleistuvystę, valdžios troškimą, kerštingumą, rajumą, girtuoklystę, egoizmą.

V. Pruskus (2011) teigia, jog konfliktai padeda geriau suvokti save ir skirtingus žmones. Kadangi jie negali tęstis amžinai, tad reiktų ieškoti strategijų, kaip šią situaciją pakeisti. Tiesa tai, kad ne kiekviena konfliktinė minutė perauga į konfliktą.

Perėjimas iš konfliktinės situacijos į konfliktą vyksta per individo bendraujančiųjų suvokimą, kad šie jų santykiai yra prieštaraujantys, o jų interesai – skirtingi. Tokiu būdu konfliktas tampa įstrigęs.

Konfliktai pagal V. Pruskų gali būti dviejų tipų (2pav.)

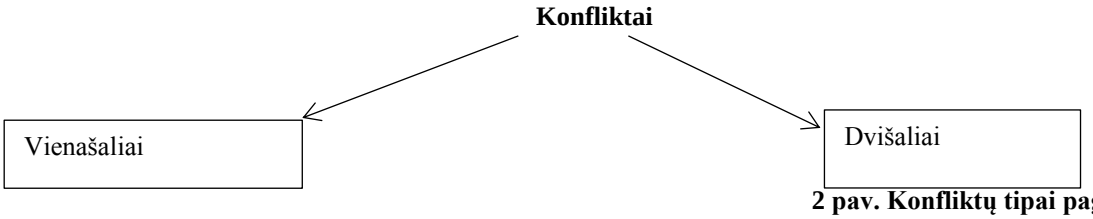

2 pav. Konfliktų tipai pagal V. Pruskų

V. Pruskus (2013) teigia jog, vienašalis konfliktas – tai tokia, kai nusiskundimų turi tik viena šalis. Dvišalis konfliktas – toks, kai viena šalis ko nors nori iš anros šalies.

Egzistuoja įvairūs požiūriai į kultūrinius konfliktus. Bene tikriausias – teiginys, kad vienų individų nusiteikimas prieš kitus, jų nepriėmimas, glūdi pačioje žmogaus prigimtyje, jo „nepriimti kito“ kaip svetimo.

Žmogui konfliktai būtini kaip oras ar vanduo. Žmogus lavėja, tobulėja ir skleidžiasi, per konfliktus. Taigi konfliktai suvokiami kaip būtinybė individo socialinei brandai.

Konfliktai pagal S. Juknevičių gali būti tryjų rūšių (3pav)

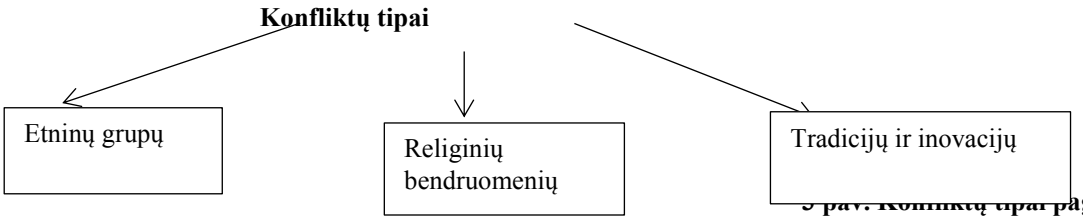

3 pav. Konfliktų tipai pagal S. Juknevičių

S. Juknevičius (2012) teigia, kad konfliktą gali išprovokuoti ne tik artimo žmogaus, su kuriuo bendraujama, dėl ko kyla konfliktai nepakankamas kalbos mokėjimo, tai pat gilesnės priežastys, kurias kartais sunkiai gali įvardyti ir patys bendraujantys asmenys.

A. Petrulytė (2004) išskiria šias konfliktų priežastis: gyvybei svarbūs poreikiai, riboti ištekliai, skirtingos vertybės, suvokimas, interesai, psichologiniai poreikiai.

V. Barvydienė (1996) į klausimą, kodėl kyla konfliktai, atsako – jog viena dažniausiai pasitaikančių priežasčių – nesugebėjimas pažvelgti į situaciją lanksčiai, be išankstinių nuostatų. Į konfliktą su aplinkiniai lengviau įsivelia, yra užsispyrę, nepakenčiantis elgesio, prieštarauja jų principams.

A. Petrulytė, ir V. Barvydienė, teigia jog konfliktiški yra tokie žmonės, kurių pagrindinis gyvenimo tikslas, bet kokia kaina iškovoti aplinkinių pripažinimą, užimti geresnę vietą visuomenėje. Palankios sąlygos konfliktams iškyla tada, kai aplink mus kelimi nerealūs reikalavimai, sąlygos per didelio savojo „Aš“ iškelimas. Žmogus ima jaustis pranašesnis už kitus, tiki, kad yra teisus, neklystantis, galintis nurodinėti.

J. Lakis (1996) teigia, jog konfliktas, tai susidūrimas kaip bendra problema, kuri įjungia ir į traukia žmones arba grupes, turinčias kiekvieną savo poreikius. Įtampos židinys turi tam tikrą socialinį lauką, kuriame konflikto dalyviai gali suartėti, jei jie racionaliai siekia savo teisingumo ir kontroliuoja įvykių eigą. Konfliktą sukėle interesų ir poreikių tenkinimas, reikalauja racionalios, kryptingos veiklos, atskiriant žmones, kurie dėl susiklosčiusių veiksnių atsidūrė priešingose pusėse, nuo problemos, sukėlusios šį konfliktą.

V. Šeinovas (2006) išanalizavęs daug konfliktinių situacijų mano, jog konfliktuojantys asmenys ne visada gali suformuluoti reliąs konflikto priežastis.

G. Chomentauskas (1996) pataria rasti abiems pusėms priimtiną sprendimą. Kai užsimezga ramus ir lygiavertis dialogas, vyksta pozicijų, prieštaravimų analizė, rasti abiem priimtiną sprendimą tikrai nėra sunku.

Net jei abiem tinkamo sprendimo rasti neįmanoma, tikėtina, kad išsiskirsite galvodami vienas apie kitą su pagarba, nors ir konfliktuose, tačiau yra skirtingi žmonės.

V. Barvydienė (1996) teigia, kad liepsnojant konfliktui, galimybė lengvai susitaikyti yra gana menka. Todėl ir nusileisti „priešininkui” sunku manome, jog tada liks neatkurta savoji vertė už savigarbą dažnai kovojama, deja, neetiškomis priemonėmis. Konflikto atomazgą nutolina ir kiti veiksniai.

Konfliktuodami prarandame laiko nuovaką, telkiame dėmesį tik į tai, kas vyksta dabar. Mūsų mąstymas pasidaro lėtas ginčydamiesi naudojamės vis tais pačiais argumentais, nesistengiame į situaciją pažiūrėti nauju aspektu požiūriu.

J. Lakis (1996) mano, jog gyvenime konflikto dalyviai linkę įsisprausti į jo tikrą erdvę ir matyti pirmiausia vienas kito piktus kėtinimus. Nort sustabdyti ekstremalią situaciją, priešingi interesai, skirtingos vertybės turi būti atpažintos, išanalizuotos, aktyviai ieškoma sptrategijos, priimtinų konflikto dalyviams. Krizės, susidūrimo, ginčo pusės visuomet yra potencialūs partneriai ir bendradarbiai. Konfliktų sprendimo kultūra reiškiasi per bendradarbiavimą su kitais ir kitokiais, susitarimų siekimą, mokėjimą suvokti ir įvertinti savo ir kitų interesus bendruomeninio gyvenimo kontekste.Taigi šioje pastraipoje bandžiau paaiškinti konfkiktų priežastys ir jų sprendimo būdai.

TARP KULTŪRINĖS KOMUNIKACIJOS KONFLIKTŲ PRIEŽASTYS

J. Žuramskaitė (2011) teigia jog, komunikacija – tai informacijos (norų, minčių, jausmų, idėjų, faktų, vertybių) perdavimas individui – tai pat priėmimo procesas, elektriniais signalais, kaip neverbalika (gestais, mimika, laikysena), žodžiais ar raštu (Pruskus, 2004).

Be komunikacijos neįmanomas prasmingas bendravimas ir bendradarbiavimas tarp žmonių. Bendraujant gaunama ne tik informacija, leidžianti efektyviai siekti savo tikslų, bet ir susipažįstama su įvairių kultūrų įpročias.

Kultūra yra išmokstama per suvokimą, kuris formuojamas šiais veiksnius: kaip gimimo, augimo, vietos kalbos, supančiais žmonėmis, aplinkos, psichologiniais stimulais. Nėra dviejų žmonių, individų, kurie matytų pasaulį vienodai, kadangi jie negauna visiškai vienodos informacijos ir nesidalija tais pačiais jutimo receptoriais. Žmonės žino tik tai, ką jie patys pamatė ar asmeniškai suvokė ir jie negali būti tikri, kad kažkas kitas tą patį objektą matė, suvokė taip kaip jie patys.

Taigi komunikacija yra procesas, kultūra – terpė, per kurią komunikacija yra formuojama ir interpretuojama. Šie du aspektai sudaro tarpkultūrinės komunikacijos branduolį, kuris padeda pasiekti šiuos tikslus:

1. Informuoti – tai informaciją perduoti;
2. Išsiaiškinti – tai gauti papildomos informacijos apie procesus,
3. Įtikinti – bendravimu, kontaktais paveikti žmones, pakeisti jų elgesį.

Tarpkultūrinė komunikacija – studijų sritis, kuri tiria, kaip skirtingų kultūrų žmonės stengiasi sutarti, bendrauti tarpusavyje;

V. Pruskaus (2011) teigia, kad egzistuoja daugybe požiūrių į tarpkultūrinių konfliktų motyvus. Bene ryškiausias – teigiantis požiūrys, kad vienas individas nusiteikima prieš kitą, jų nepriėmimas, glūdi pačioje žmogaus ar individo prigimtyje, jo instinkte „nepriimti kito“ kaip svetimšalio.

Propaguojantys šią nuostatą socialdarvinistai teigia, kad gyvenimo taisyklė yra kova už būvį, kova veiksmas, kuris pastebima visame, kaip gyvūnijos pasaulyje. Taip pat ji

reiškiasi ir žmonių visuomenėje įvairiais pobūdžio konfliktais. Kitaip tariant, nesutarimai yra neišvengiami ir netgi būtini.

V.Pruskus (2011) teigia, kad negalima konfliktų ar nesutarimų vertinti tik kaip destruktyvios komunikacijos proceso jėgos ar iš esmės ją neigti.

Iš čia kyla, kad tarpkultūrinių konfliktų nešėjai yra socialiniai aktoriai. Kuomet jie patys situaciją apibūdina kaip konfliktinę, tuomet ir galima kalbėti apie tai, kad jų bendravime, komunikacijoje atsirado įtampa, jie tampa konfliktinei ir gali peraugti į tikrą konfliktą. Daugelis tyrėjų nurodo tris pagrindines tarpkultūrinių komunikacijos konfliktų kilimo priežastis:

komunikantų asmeninės savybės (jų asmens bruožai, charakteris),

socialiniai santykiai, tarpasmeniniai santykiai, organizaciniai santykiai.

Asmeninės priežastys – tai asmens savybės – prietarai, pasipūtimas, nelankstumas, karjerizmas, valdžios siekimas. Žmonės, kuriems būdingi šie bruožai, neretai ir sukelia konfliktus.

Socialinės priežastys - konfliktus skatina stipri konkurencija, nepakankamas gabumų pripažinimas, nepakankamas palaikymas ar pasirengimas kompromisams, prieštaravimas tarp tikslų ir priemonių jiems pasiekti.

Organizacinės priežastys – tai per didelis apkrovimas darbu, netikslios instrukcijos, neaiškios kompetencijos ar atsakomybė, prieštaravimai tarp keliamų tikslų, pastovus taisyklių bendraujant su partneriu keitimas, gilūs pokyčiai ar pozicijų ir vaidmenų perstruktūravimas.

Taigi tarpkultūriniai komunikacijos konfliktai gali provokuoti ne tik kultūrinius skirtumus, bet ir minėtos priežastys asmeninės, socialinės ir organizacinės priežastys. Neretai mėgstama pabrėžti kultūrų skirtingumą, kaip esminę tarpkultūrinių komunikacijų konfliktų priežastį.

Tačiau akivaizdu ir tai, kad realiame gyvenime, nors kultūriniai skirtumai neabejotinai reikšmingi, tačiau konfliktus sukelia ir patys bendraujantys individai, kurie skiriasi savo charakterio savybėmis, kultūriniu bei intelektiniu lygiu. Tie dalykai savo ruožtu ir tampa rimtu kliuviniu efektyviai komunikacijai užtikrinti. Kita vertus, egzistuoja ir toks gan gajus socialinis fenomenas kaip prietarai, kuris turi itin didelę įtaką tarpkultūriniams konfliktams tarpsniams.

J.Žuramskaitė (2011) teigia, jog dažniausiai kylančios tarpkultūrinės komunikacijos problemos – **etnocentrizmas**(nuostata, kada visuomenės grupė, kuriai žmogus priklauso, yra pranašesnė už kitas būdingas gentinei visuomenei ir kurioms ne kurioms šių laikų religinėms, rasinėms, tautinėms grupėms; religinis e. gali virsti fanatizmu, rasinis - rasizmu, tautinis - šovinizmu). **kultūrinis šokas** (kultūrinis šokas jausmą, kylantį susidūrus su visiškai skirtinga kultūrine ar socialine aplinka arba gyvenimo būdu.). informacijos ir patirties stygius bendraujant su kitos šalies atstovais, vadovavimasis stereotipais ir išankstinėmis nuostatomis; tarpkultūrinės problemos atsiranda dėl vertybių, nuostatų, suvokimo, verbalinės ir neverbalinės kalbų skirtumų tarp skirtingų šalių atstovų.

Siekiant sumažinti tarpkultūrinės komunikacijos problemų atsiradimą reikia ugdyti kultūrinį sąmoningumą, kalbos įgūdžius, kultūrines nuostatas ir žinias.

TARP KULTŪRINĖS KOMUNIKACIJOS KONFLIKTŲ SPRENDIMO BŪDAI

D. Račelytė (2013) sprendimo priėmimas yra tik vienas, tačiau labai svarbus bendrų problemų sprendimo proceso grupėje dėmuo. Jeigu sprendimas priimamas per debatus, šalys varžosi argumentuodamos, tad yra laimėtojai ir pralaimėtojai.

Konflikto sprendimo strategija, išskiriama pagal konflikto šalies elgesį konfliktinėje situacijoje, rodo, kokio pobūdžio veiksmus pasirenka konflikto šalis. Konflikto sprendimo strategija plačiąja prasme tai elgesys per konfliktą, taktinių sprendimų seka.

Taikant vieną strategiją galima naudoti įvairius taktinius sprendimus. Taktika – tai konkretus elgesio per konfliktą tipas.Būdinga konflikto dalyviui elgesio per konfliktus strategija įvardijama kaip tai konflikto šaliai būdingas konflikto sprendimo stilius. Dažniausiai

išskiriamos penkios konflikto valdymo ir sprendimo strategijos arba penki elgesio konfliktinėje situacijoje stiliai.

Bendradarbiavimas- aktyvus tiesioginis konflikto sprendimas, reikalaujantis šalių pasitikėjimo ir geranoriškumo: konflikto dalyviai bando rasti sprendimą, patenkinantį visų konflikto šalių interesus.

Prisitaikymas- strategija, nukreipta į skirtumų tarp konflikto šalių mažinimą.

Konkurencija- mėginimas sprendžiant konfliktą gauti kuo daugiau naudos, ir dažnai iš kitos šalies.

Vengimas- strategija pasireiškia arba neveiklumu, kai nevykdomi jokie veiksmai, šalis siekia išsisukti nuo konflikto, į viską reaguoja pasyviai, arba fiziniu bei psichologiniu pasitraukimu, atidėliojimu, ignoravimu.

Kompromisas- konflikto sprendimo strategija arba stilius, kai ieškoma sprendimo, iš dalies patenkinančio visus nesutarimo dalyvius.

A. Anužienė (2017) konflikto valdymo strategijos pasirinkimas gali būti priklausantis nuo situacijos aplinkybių. Siūloma kontroliuoti, kai yra būtini greiti ir ryžtingi veiksmai, ir prisitaikyti, kai svarbu sukurti gerus santykius ateičiai, kai norima patirti kuo mažiau nuostolių. Kompromiso siekiama, kai negalima kontroliuoti padėties, o problema pernelyg svarbi. Bendradarbiaujama, kai norima sujungti skirtingus požiūrius. Kai problema nėra reikšminga, o laikas padeda „atvėsti“ ir tarnauja informacijos surinkimui, siūloma išvengti konflikto.

V. Pruskus (2013) šiuolaikinės konfliktologijos teorijose ir praktikoje yra taikoma nemažai konfliktų sprendimo būdų bei jų valdymo metodų. Stengtis išvengti konflikto- nėra asmeninio noro bendradarbiauti su kitais sprendžiant problemas.

Griebtis jėgos metodų- egzistuoja didelis suinteresuotumas greitu ir teigiamu problemos sprendimu, neatsižvelgiant į kitos šalies pozicijas. Siekti bendradarbiavimo- aktyvus, orientuotas į bendradarbiavimą būdas. Nuolaidumas- pasyvus, bet orientuotas į bendradarbiavimą metodas, kai darant nežymias nuolaidas partneriui netgi savų interesų sąskaita, stengiamasi nuraminti jo nepasitenkinimą, išlaikyti bendradarbiavimo dvasią ir jį tęsti, tikintis ilgainiui didesnio supratimo ir dividendų ateityje.

Ieškoti kompromisinio sprendimo- daryti nuolaidas, reikalauti nuolaidų iš kitos pusės, kol galiausiai bus rastas abiem pusėms priimtinas sprendimas. Bandyti pažvelgti į situaciją iš kitos šalies pozicijos- stengtis suvokti tos šalies situaciją, jos veikimo laisvės ribas ir atsižvelgti į tai keliant savo reikalavimus.

Tarp kultūrinių konfliktų sprendimas labai priklauso nuo dalyvaujančių konflikte asmenų kultūros ypatumų. Suprantama, kad tokiu atveju jų elgesys konkrečioje konfliktinėje situacijoje labai skirsis.

Todėl, siekiant konstruktyvaus ir efektyvaus bendravimo, būtina ne tik juos pažinti, bet ir užimti jų atžvilgiu tam tikrą poziciją, kurią lemia tarp kultūrinės kompetencijos turėjimas ar neturėjimas.

IŠVADOS

1. Apibendinant galima teigti, kad tarp kultūriškumo samprata tai įgytos žinios, naudojamos aiškinant socialinę patirtį ir visuomenės elgesį, bendrų dalykų sistema, reikšmių, vertybių, normų ir papročių visuma, bendra vienos visuomenės nariams. Taigi skirtingos kultūros suvokia valdžią, galią, bendradarbiavimą skirtingai.

2. Taigi konfliktas tai neišvengiamas, nuolatinis, bet destruktyvus žmogaus gyvenimo elementas, bejo žmonės ar kultūra tiesiog neišgyventų, kaip be oro, vandens, dėl ko kyla konfliktai, dėl nepakankamo susikalbėjimo. Konfliktų priežastis: gyvybei svarbūs poreikiai,

riboti ištekliai, skirtingos vertybės, suvokimas, interesai, psichologiniai poreikiai. Rasti abiems pusėms priimtiną sprendimą tai konfliktų sprendimo vienas iš būdų.

3. Komunikacija tai yra procesas, kultūra – terpė, per kurią komunikacija yra formuojama ir interpretuojama. Negalima konfliktų vertinti tik kaip destruktyvios komunikacijos proceso jėgos ar iš esmės ją neigti.

4. Galima teigti, kad konfliktų sprendime svarbu taikyti konflikto valdymo stilius: bendradarbiavimas, prisitaikymas, konkurencija, vengimas, nes tai padėtų išvengti konfliktų ir tai tinka tarpkultūrinės komunikacijos atveju.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1.Anužienė, A. (2017). UAB „apskaita visiems“ konfliktų valdymo analizė žiūrėta internete-2018-10-31 talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:22808493/.../content?

2. Brebbia, C. (2002). Tarpkultūrinė komunikacija žiūrėta internete-2018-10-26 *www. http://www.marko.lt/wp-content/uploads/2016/09/III_tarpkulturine-komunikacija.pdf marko.lt*

3.Balčiūnienė, R. (2007). Konfliktai ir jų valdymas profesinėje mokykloj žiūrėta internete – 2018-10-14 gs.elaba.lt/object/elaba:1738213/1738213.pdf

4.Čiuladienė, G. (2005). Konfliktas kaip mokslinio pažinimo objektas žiūrėta internete-2018-10-14 www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/.../7487

5. Dahrendorf, R. (1959). Class and class conflict in industrial society žiūrėta iternete-2018-10-14 garfield.library.upenn.edu/classics1980/A1980JP30200001.pdf

6. Humphreys, M. (2005). Natural resources, conflict, and conflict resolution: Uncovering the mechanisms žiūrėta internete-2018-10-14 www.columbia.edu/~mh2245/papers1/MH8JCR05_paper.pdf

7. Pruskus, V. (2011). Kompetencijų vaidmuo sprendžiant tarpkultūrinius konfliktus žiūrėta internete-2018-10-14 www.vgtu.lt/index.php?act=js/publications_item&worker_id...

8. Pruskus, V. (2013). Tarpkultūriniai konfliktai: kilimo priežastys ir kompetencijų vaidmuo žiūrėta internete-2018-10-20 www.cpc.vgtu.lt/index.php/cpc/article/viewFile/cpc.2013.08/pdf

9. Račelytė, D. (2013). Konfliktų psichologijos praktikumas žiūrėta internete-2018-10-26 gs.elaba.lt/object/elaba:4363920/4363920.pdf

10. Stanislovas, J.(2012). Vakarai ir islamas: konfrontacija ar tarpusavio supratimas? žiūrėta internete-2018-10-26 www.ceeol.com

11 Zaleskienė, I. (2006). Kultūrinio ugdymo realijos žiūrėta internete- 2018-10-27 Vilnensia, 2006 - zurnalai.vu.lt

13. Žuramskaitė, J. (2011). Tarpkultūrinės komunikacijos problemos internacionalizuotose studijose: erasmus studentų atvejis žiūrėta internete – 2018-10-14https://epublications.vu.lt/object/elaba:2156070/2156070.pdf

NEUROMARKETINGO PRINCIPŲ TAIKYMAS POILSINIŲ VIEŠBUČIŲ ANIMACINĖJE VEIKLOJE

GRETA KUPRYTĖ
Všį Kolpingo kolegija
Doc. R. Navickienė

SANTRAUKA.

Pastaraisiais metais vis daugėja diskusijų, mokslinių straipsnių bei tyrimų neuromarketingo klausimais, taikomais paslaugų sektoriuje. Dauguma įmonių dėl vartotojo simpatijų ir vietos sąmonėje vis dar kovoja tradiciniais metodais. Tai, kad didelė dalis naujų produktų patiria nesėkmę per pirmuosius mėnesius rodo, kad šie metodai šiuolaikinio vartotojo nebeveikia. Vartotojai darosi vis labiau abejingi tradiciniams marketingo metodams ir reklamos priemonėms, jie atsirenka tik tai, kas jiems svarbu ir įdomu. Straipsnyje analizuojami neuromarketingo aspektai, darant prielaidą, kad neuromarketingas suteikia organizacijoms galimybę plačiau suvokti vartotojų preferencijas, renkantis produktus, paslaugas ar prekės ženklus, bei elgseną rinkoje. Daugumai yra žinoma, jog turizmo apgyvendinimo įmonių paskirtis yra ne tik teikti kokybiškas paslaugas, bet ir turėti pelną. Tam didelį indėlį daro laisvalaikio animacija, kurios tikslas – padidinti įmonių grynąjį pelną. Tačiau ar animatoriai gali turėti įtakos prekės ženklo įvaizdžiui, rinkodarai, viešiesiems ryšiams, taip pat klientų lojalumo ir daugybės investicijų grąžos didinimui, galime sužinoti atlikę tyrimą pasitelkiant neuromarketingo principus.

SUMMARY.

Neuromarketing principles for recreation hotels in Animation. Kolping university of applied sciences. Article created by Greta Kupryte.

In recent years, discussions, research articles and research on neuromarketing issues in the service sector have been increasing. Most companies are still struggling with traditional methods due to user's feelings and local consciousness. The fact that a significant proportion of new products fail in the first months of the year suggests that these methods are no longer working for a modern user. Consumers are increasingly indifferent to traditional marketing techniques and advertising tools, they embrace only what matters and interests for them. The article analyzes the aspects of neuromarketing, assuming that non-marketing allows organizations for better understanding the consumer preferences when choosing products, services or brands, and behavior in the market. Most are aware tourist accommodation establishments not only provide quality services, but also make a profit. This makes a great contribution to leisure animation, which aims to increase the profitability of companies. But whether animators can influence brand image, marketing, public relations, customer loyalty and a lot of return on investment, we can learn from the research using neoromarketing principles.

Raktiniai žodžiai: neuromarketingas, animacija.

ĮVADAS.

Aktualumas – pastaraisiais metais tiek mokslinėje, tiek ir verslo terpėse pradėta diskusija apie žmogaus smegenų gebėjimą nesąmoningai palaikyti daugelį gyvybiškai svarbių ar tiesiog paprastų procesų. Pasak N. Braidot (2009), žmonių mąstymas vyksta dviejuose lygmenyse – sąmoningame ir nesąmoningame (dar vadinamame „pasąmonės“). Pasąmonėje vykstantis mąstymas nulemia didžiąją dalį pirkimo sprendimų – (beveik 90 procentų) – kuriuos priimame mes kaip vartotojai ir jie kyla iš pasąmonės mums to net nesuvokiant. Neuromarketingas suteikia organizacijoms galimybę plačiau suvokti vartotojų preferencijas, renkantis produktus, paslaugas ar prekės ženklus bei elgseną rinkoje neuromarketingo principus taiko ir poilsiniai viešbučiai, kurių klientams labai dažnai teikiamos papildomos paslaugos. Viena iš tokių paslaugų – animatorių veikla. Animatoriai organizuoja aktyvią veiklą klientų atostogų – poilsio metu, siekiant didinti kliento pasitenkinimą teikiama paslauga. Vykdant animatorių veiklą naudojami ne/sąmoningai neuromarketingo principai.

Straipsnyje nagrinėjama **problema** – daugelis poilsinių viešbučių nežino kas yra neuromarketingas arba turi minimalias žinias apie tai, todėl negali pasinaudoti neuromarketingo teikiamais principais leidžiančiais didinti įmonių pelną.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti neomarketingo principus bei pritaikymą poilsinių viešbučių animacijos veikloje.

Uždaviniai:

1.Išanalizuoti neuromarketingo sampratą;

2.Atskleisti poilsinių viešbučių animatorių veiklos aspektus;

3.Išsiaiškinti animatoriaus veiklos ir neuromarketingo principų sąsajas poilsiniuose viešbučiuose.

Straipsnio rengimo metodika: mokslinės literatūros analizė neuromarketingo tema, empyrinis tyrimas - kokybinė turinio analizė, duomenų sisteminimas.

NEUROMARKETINGO SAMPRATA.

Pirmą kartą paminėtas neuromarketingo terminas buvo apibūdintas, kaip smegenų procesų identifikavimo būdų naudojimo metodas, siekiant suprasti vartotojo elgesį, tam, kad būtų pagerintos marketingo strategijos. (Boricean, V. 2009). Nuo šio termino atsiradimo, neuromarketingas ženkliai patobulėjo, keitėsi, vystėsi ir termino reikšmė prasiplėtė, nors iš esmės liko panaši. Neuromarketingas yra nauja marketingo tyrimų sritis, kuri tiria sužadintas vartotojo smegenų jutiminę ir motorinę funkcijas, emocinį ir pažinimo atsaką į rinkodaros dirgiklius. (Morin, C. 2011) Pateikiamas apibrėžimas nurodo, kad neuromarketingas tiria atsaką į marketingo dirgiklius, taip iš esmės susiaurinant šią sritį, ir neaprėpiant galimybės tirti smegenų atsaką ne tik į esamus rinkodaros dirgiklius, bet ir siekiant atrasti naujus būdus pažinti, perprasti ir įtakoti vartotoją.

Analizuojant neuromarketingo sampratą, tikslinga nustatyti šios disciplinos vietą mokslinėje terminologijoje. Paprasčiausias neuromarketingo apibrėžimas – tai neuromokslų praktikos taikymas marketingo veikloje. N. Lee ir kt. (2007), remdamiesi neuroekonomikos samprata, neuromarketingą apibrėžia kaip „tyrimų sritį, kurioje, analizuojant ir siekiant suvokti žmonių elgseną rinkoje ir skatinant mainus, naudojami neuromokslų metodai“. Autorių teigimu, pateikiamas apibrėžimas turi dvi išdavas: pirmiausia, neuromarketingas iškeliamas aukščiau neuroatvaizdų analizės, tokiu būdu pabrėžiant ne tik komercinės naudos siekiančią, bet ir mokslinę disciplinos prigimtį; antra, tyrimų sritis praplečiama nuo išskirtinai vartotojų elgseną apimančių elementų iki daugybės galimų dėmesio aspektų. Analizuojant mokslines įžvalgas neuromarketingo tematika, H. Plassmann ir kt. (2011) teigia, kad „neuromokslų“ sąvoka yra per plati, kad ją taikyti vartotojų elgsenos tyrimams, tačiau buvo rasta nemažai straipsnių, kuriose buvo nagrinėta neuromarketingo tema.

Pasak R. Dooley (2011) neuromarketingas - tai nauja rinkodaros sritis, kurioje naudojamos medicininės technologijos, pvz., Funkcinė magnetinio rezonanso tomografija (fMRI), skirta tyrinėti smegenų reakcijas į rinkodaros stimulus. Tyrėjai naudoja fMRI, norėdami išmatuoti smegenų dalių veiklos pokyčius ir sužinoti, kodėl vartotojai priima sprendimus ir kokia smegenų dalis jiems tai daro. Rinkodaros analitikai naudos neuromarketingą, norėdami geriau išmatuoti vartotojo pageidavimus, nes žodinis atsakymas į klausimą "Ar jums patinka šis produktas?" „Ne“ arba „taip“, nevisada gali būti tikras atsakymas. Šios žinios padės rinkodaros specialistams sukurti efektyvesnius produktus ir paslaugas bei rinkodaros kampanijas, labiau orientuotas į smegenų reakciją. Neuromarketingas informuos rinkodaros specialistą apie tai, į ką vartotojas reaguoja, nesvarbu, ar tai buvo pakuotės spalva, kokybė, kurią dėžutė sukrėtė ar idėja, kad jie turės kažką, ko nesusiję su kitais vartotojais. Yra nurodoma, jog neuromarketingas yra procesas tiriantis vartotojų smegenų atvaizdavimo pavyzdžius, norint atskleisti vartotojų atsaką į tam tikras

reklamas ar produktus prieš kuriant ar plėtojant naujas reklamos kompanijas ar prekių ženklus. Ši neuromarketingo, kaip proceso, samprata labiau siejasi su moksline srities prigimtimi, atskleidžiant didelį disciplinos potencialą evoliucionuoti ir vystytis.

Tuo tarpu Tiutiunikov, V. (2010) neomarketingą apibūdina, kaip daugialypį procesą, kurio tikslas - patenkinti individų ar panašių pasaulėžiūrų individų ar asmenų grupės poreikius ir norus, sukuriant ir siūlant pridėtinės vertės prekes ir paslaugas bei laisvai keistis jais. Taigi pagrindinė neomarketingo problema yra supratimas apie motyvacijos sistemą. Kad išsiaiškinti asmens poreikius, renkantis prabangos prekes buvo naudota objekto klasifikacija, kurią 1954 m. pirmą kartą pristatė Abraomas Maslovas (Kremer, W., Hammond, C., 2013)

E. Vaičiukynaitės (2016) teigimu, kiekvienos įmonės tikslas yra patenkinti vartotojų poreikius, todėl neuromarketingas yra labai svarbus, nes padeda geriau pažinti vartotoją. Neuromarketingas neatsako į klausimą, kur yra pirkimo „mygtukas“ ir nepakeis tradicinių marketingo tyrimų. Marketingo ekspertų nuomone, pardavimo aplinka gali net stipriau paveikti vartotojo sprendimą pirkti nei pats produktas, todėl kyla būtinybė įmonėms analizuoti pardavimo aplinkos poveikį vartotojo elgsenai. Jos teigimu, neuromarketingas padeda sukurti tokius prekės ženklus, produktus ir pakuotes, kurios sukeltų vartotojui vienokias ar kitokias emocijas. Kitaip tariant, jeigu pamatęs lentynoje tam tikrą prekę žmogus tądien jos nepirks, tačiau atmintyje ji tikrai išliks.

Be to, vartotojas ieško ne tik informacijos apie prekę ar paslaugą, bet ir pramogų, socialinio bendravimo, emocijas skatinančios aplinkos.

Pritaikyti neuromarketingą bandoma ir poilsinių viešbučių animatorių veikloje. *Kadangi neuromarketingas yra visai naujas, todėl informacijos ar atliktų tyrimų apie jo pritaikymą poilsinių viešbučių veikloje nerasta, tačiau galime daryti prielaidą, jog viešbučiuose esantys svečiai galėtų dalyvauti tyrime, kuriame būtų tiriamos svečių reakcijos pasirodžius animatoriams, jiems priėjus prie svečių ar juos pakalbinus. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į svečių nuotaikos kitimui daroma įtaką, išvydus animatoriams skirtos aprangos spalvas bei bendravimo toną.* E. Vaičiukynaitė akcentuoja, kad vartotojo emocijos ir nuotaikos nėra tas pats. Vartotojo nuotaikas sudėtinga pakeisti, nes jos atspindi subjektyvią vartotojo būseną, tuo tarpu vartotojo emocijos apibūdina trumpalaikius išgyvenamus jausmus, kuriuos gali sužadinti įvairūs dirgikliai. Dėl šios priežasties vartotojo emocijas pakeisti gana nesudėtinga, tokiu pat būdu keičiant ir jo elgseną. Taigi, neuromarketingą galime pritaikyti tiriant viešbučiuose poilsiaujančių svečių reakcijas į aplinkos pokyčius, kaip užsimezgęs ryšys tarp viešbučio svečio ir animatoriaus, naudojant neuromarketingo tyrimo instrumentus.

1 pav. Dažniausiai naudojami neuromarketingo tyrimo instrumentai

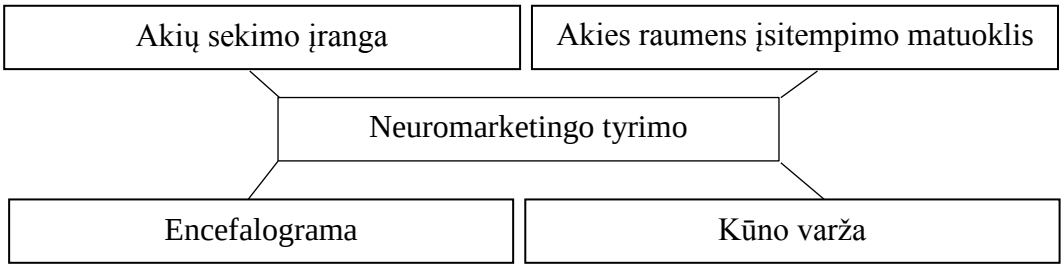

(Sudaryta darbo autoriaus remiantis E. Vaičiukynaitė 2016, R. Wilson ir kt. 2008, Braidot, N. 2009)

Kaip galime matyti 1pav. dažniausiai naudojami keturi neuromarketingo instrumentai:

1.**Akių sekimo įranga (Eye tracking),** kurios pagalba yra sekama kur žiūri žmogaus akys ir tokiu būdu sudaromas “žemėlapis”, kuris nurodo į kurią vietą žmogus pirmiausia atkreipia dėmesį bei ilgiausiai užlaiko žvilgsnį.

2.**Akies raumens įsitempimo matuoklis (EMG). Juo** galima atskleisti, kurie objektai ar teksto žodžiai ypač sudomino, buvo nuodugniai apžiūrėti ir kas buvo tik “permesta” akimis be didesnio dėmesio. Naudojant tokią kombinuotą metodika yra sumažinama spėlionių ir teorijų skaičius marketingo tikslų siekimui – aptinkama, kurie vizualiniai elementai traukia arba atstumia vartotojo žvilgsnį.

3.**Encefalograma (EEG),** mikrosekundžių tikslumu galima pamatyti smegenų reakcija į įvairius dirgiklius: vaizdą (įskaitant garsą), garsą, kvapą, lietimą.

4.**Kūno varža (EDA)** matuoja kūno elektrinį laidumą, kuris kinta žmogui susidomėjus, įsitraukus į emociją iš vaizdo, garso ar skonio. Kūno varža keičiasi žymiai lėčiau nei EEG ir atspindi ilgalaikius pokyčius sąmonėje tyrimo metu. Neuromarketingo tyrimų tikslesnius rezultatus lemia tai, kad matuojant tiesiogiai, priešingai nei atliekant apklausas, tiriamajam nereikia parinkti tinkamų žodžių stimului ar jo poveikiui apibūdinti, nėra atsakymų “gal” ar “nežinau”, neįmanoma meluoti, tyrimo kokybė nepriklauso nuo tiriamojo nuotaikos. Tokia metodologija gali suteikti daugiau informacijos apie vartotojų pasirinkimą lemiančius veiksnius, nei tradiciniai rinkos tyrimo metodai – apklausos, anketos.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimas atliktas 2018 metų rugpjūčio mėnesį. Tyrimo pirminiame etape buvo norima apklausti dvylika viešbučių darbuotojus atsakingus už animacinę veiklą poilsiniuose viešbučiuose, tačiau tariantis dėl interviu, išaiškėjo, kad iš pasirinktų 12-os viešbučių, tik trys viešbučių vadovai žino, kas yra neuromarketingas, o kiti nebuvo girdėję šios sąvokos arba girdėję nepakankamai, kad galėtų pritaikyti praktiškai, todėl buvo apsiribota atlikti tyrimą trijose skirtingų viešbučių darbuotojais, kurie žino kas tai yra ir ne/sąmoningai neuromarketingo principus taikė savo viešbučių veikloje, tame tarpe ir animatorių veikloje. Atliekant šį tyrimą buvo naudotas struktūrizuotas interviu, kurį sudarė trys klausimai, kurie buvo užduodami visiems respondentams tie patys, kartais papildant, kad interviu būtų išsamesnis papildytais klausimais.

Tyrimo metu buvo laikomasi visų etikos reikalavimų. Visi respondentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, taip pat buvo garantuojama, kad jų vardai ir pavardės ar kita asmeninė informacija nebus skelbiami ir jų pateikta informacija bus naudojama tik šio mokslinio straipsnio rašymui. Pirmuoju klausimu buvo norima išsiaiškinti kokie neuromarketingo principai yra taikomi šio viešbučio veikloje, konkrečiai – animatoriaus darbe. Antras klausimas – ar jie jaučia, kad teisingai pasirinko tuos principus ir kodėl būtent šituos, nes jų yra ir daugiau. Trečias – ar jie planuoja tirti, aiškintis ar jų pasirinkti principai teisingi ir ar planuoja juos dauginti ar atlikti užsakomuosius tyrimus ir plėsti neuromarketingo koncepciją.

Taigi tyrimo metu, apklausus viešbučių respondentus, pavyko išsiaiškinti neuromarketingo principus, kurie padeda organizacijoms nustatyti:

1.Kokie dirgikliai (stimulai) turi būti taikomi prekyboje, kokius juslinius stimulus įkomponuoti, kuriant produktą;

2.Kuo suvilioti klientus, kad šie prekybos vietoje praleistų daugiau laiko, pirktų didesnius kiekius produkto ir sugrįžtų pakartotinai.

Taigi ,animatorių veikloje yra naudojamas neuromarketingas pasitelkiant pateiktus principus. Pirmasis principas teigia jog animatorių pirminė paskirtis, atkreipti poilsinio viešbučio svečių dėmesį, juos sudominti. Remiantis pirmuoju principu animatoriai tampa „dirgikliu“, dėl savo ryškios aprangos, judesių. Antrasis principas (antrasis etapas), teigia jog turime įtraukti, (suvilioti) klientus į artėjančią veiklą, susitikimo vietą ir joje dalyvauti.

POILSINIŲ VIEŠBUČIŲ ANIMATORIŲ VEIKLOS ASPEKTAI.

Laisvalaikio animacija – tai poilsio organizavimas viešbučių svečiams. I. Čeilutkė (2013) laisvalaikio animaciją apibūdina kaip – šiuolaikinio turizmo sudedamąją dalį, susijusia su laisvalaikio organizavimu žmonių atostogų metu. Animacija taip pat vadiname įvairias aktyvias laisvalaikio praleidimo formas bei skatinimą kartu smagiai leisti laiką įvairiuose renginiuose ar grupių susibūrimuose. Daugumoje užsienio šalių esančių šiltuose kraštuose, ši paslauga tai tapo standartu. Kai kurių šalių pragyvenimo šaltinis – turizmas, todėl labai svarbų vaidmenį atlieka animacinė veikla. Lietuvoje ši paslauga tampa vis populiaresne kurortuose, tokiuose, kaip Palanga, Klaipėda ir kt. Mūsų šalyje vis dar priimta manyti, jog animatorių darbas apsiriboja tik iki turistų skatinimo aktyviai ilsėtis, kartu žaidžiant nepaisant amžiaus, socialinio statuso, fizinio pasiruošimo ar pomėgių. Bet pagrindinis laisvalaikio animacijos vaidmuo turizme ir rekreacijoje, tai tarpasmeninių santykių vystymas, kuris remiasi didžiąja dalimi kontaktu su kitu žmogumi ir patirtimi, įgyta turistinių išvykų metu. Laisvalaikio animacija padeda pažinti lankomą vietą, naujus žmones, regioną, kultūrą ar vietines tradicijas.

Viešbučiui, kuris įdarbina animatorius, svarbu juk ne tai, kad pastoviai matytų savo darbuotojus besišypsančius. Jam svarbu finansiniai rezultatai. O laisvalaikio animacija, tai sudedamoji papildomų pajamų dalis. Animacijos veiklos aspektai:

- Animacija padidina viešbučio (arba kitos poilsio vietos) konkurencinį pranašumą – dėka plataus pramogų pasirinkimo, viešbutis turi pranašumą prieš kitus esančius toje pačioje apylinkėje, bet neteikiančius animacijos paslaugų.
- Animacija padidina skaičių taip vadinamų „turistų-recidyvistų“, t.y. tokių, kurie grįžta - jeigu animatoriai puikiai suorganizavo jų šeimos laisvalaikį, tai didelė tikimybė, kad turistas norės grįžti į tą patį viešbutį.
- Animacija padidina pajamas iš pardavimų visokiausių smulkmenų ir viešbučio suvenyrų (pvz. marškinėliai, kuriuos dėvi animatoriai su viešbučio logotipu).
- Animacija padidina barų ir kavinių esančių viešbutyje apyvartą – sąmoningas animatorius specialiai rengs pramogas netoli esančios kavinės ir skatins joje apsilankyti.
- Animacija sumažina kaštus, kai viešbutis teikia paslaugas „viskas įskaičiuota“ – sąmoningas animatorius specialiai ves užsiėmimus toliau nuo baro su nemokamais gėrimais taip, kad didžiąją laiko dalį turistai laiką leistų pramogaudami, o ne gerdami bare.

Tokie ir kiti būdai suteikia viešbučiui konkrečias papildomas pajamas, dažniausiai jos yra žymiai didesnės negu animatoriaus atlyginimas. Tai reiškia, kad gerai suorganizuota laisvalaikio animacija, viešbučiui yra ne papildomi kaštai, o investicijos, kurios apsimoka. Neuromarketingo atžvilgiu, animatoriai turi jautriai reaguoti į situaciją, nuolat stebėti darbo objektą (viešbučio svečią), žinoti kada ir ką pasakyti atsižvelgiant į žmogaus būseną, nuotaiką bei poreikius sudarant apie viešbutį gerą įspūdį, nes pagal I. Čeilutkę (2013), „emocijos apima trumpalaikius ir intensyvesnius vartotojo išgyvenimus, kurie vėliau gali tapti ilgalaikiais“ tuomet tikėtina, kad kupini gerų emocijų bei įspūdžių žmonės mielai grįš į tą patį viešbutį ir kitais metais.

Animatorius privalo gebėti užmegzti kontaktą su įvairaus amžiaus, skirtingų pomėgių ir pažiūrų turistais. Jo darbe ypatingai svarbu sugebėti prisitaikyti prie įvairių situacijų ir žmonių. Šiame darbe reikalaujamas teigiamas nusiteikimas, beribis optimizmas. Darbas privalo būti atliekamas su entuziazmu bei aistra ir nesvarbu kaip jautėsi, privalai puikiai atlikti savo vaidmenį. Visą laiką esi tam tikra prasme aktorius. Galima išskirti 10 bendrų elgesio reikalavimų:

1.Geranoriškumas;

2.Kantrybė ir dėmesys kitam žmogui (šiuo atveju dėmesys svečiui - turistui);

3. Prieinamumas (neretai būna, kad animatoriui tenka skirti dar daug laiko pasiruošimui kitai darbo dienai);

4.Punktualumas (visada reikia būti ne tik laiku, o dar ir anksčiau);

5.Švara ir tvarkingumas (uniforma yra darbdavio ir darbuotojo vizitinė kortelė);

6.Dėmesys kalbos kultūrai (keiksmažodžiai yra nepriimtini);
7.Saikingas alkoholio vartojimas ne darbo metu;
8. Visiškas atsisakymas nuo kitų svaigiųjų medžiagų;
9.Vengimas kalbėti asmeninėmis temomis;
10.Būti diskretiškam klientų ir darbdavių atžvilgiu.

Lygiai toks pat principas galioja animatoriams dirbantiems renginiuose ar kitose srityse. Animatorius privalo prisiminti – nesvarbu, ar jis dirba ispanų viešbutyje, ar reklamuoja renginį, ar spalvina veidus vietinės įmonės darbuotojų vaikams, jis visada atstovauja savo darbdavį ir yra dalis jo marketingo planų.

POILSINIŲ VIEŠBUČIUOSE ANIMATORIŲ VEIKLOS IR NEUROMARKETINGO PRINCIPŲ SĄSAJOS.

Oficialiajame Europos Sąjungos informacijos portale Erasmus+ mainų programa yra įvardijama kaip geriausia programos suteikiančios galimybę daugiau nei 200 000 studentų kiekvienais metais siekti mokslo bei praktikos patirties Europos ir kitose šalyse. Vienu iš šios programos tikslų yra įvardijama galimybė šalims dirbti ir veikti kartu, bei išmokti naujos ir naudingos patirties vienai iš kitos. Programa siekia ne tik suteikti programos dalyviams galimybę studijuoti kitose šalyse, bet ir pažinti bei pristatyti savo šalį. Tokiu būdu netiesiogiai suteikiama galimybė per tarpasmeninę bei tarpkultūrinę komunikacijas, ne tik susipažinti su kitų šalių atstovų kultūromis bei jų šalimis, bet ir kurti ar įtakoti savo šalies įvaizdį.

Erasmus+ mobilumo programos dalyviai pasirinkę atlikti praktiką užsienyje turi galimybę įgyti praktinių žinių dirbami skirtingo pobūdžio darbus, kaip padavėjo-barmeno, administratoriaus, vaikų/sporto/fitneso animatoriumi, kambarinės, renginių organizatoriaus darbus ir kt. Nors kiekvienas darbas yra naudingas bei įdomus, tačiau daugiausiai dėmesio patraukianti specialybė – animatoriaus darbas. Šis darbas įdomus ne tik savo turiniu, t.y. skirtingais žaidimais, aktyviomis veiklomis, renginių organizavimu, bet ir tuo kaip šį darbą galime pritaikyti moksliniams tyrimams, pavyzdžiui, tirdami poilsiniuose viešbučiuose esančių svečių reakcijas į animatorius, jų aprangą bei veiklą, pritaikydami neuromarketingo principus.

Atliktų tyrimų bei mokslinių straipsnių apie neuromarketingo pritaikymą poilsinių viešbučių animacinėje veikloje nerasta, tačiau atlikus kokybinį žvalgomąjį tyrimą Graikijoje, galime rasti sąsajas, kaip neuromarketingas galėtų patobulinti viešbučio svečių poreikių pagerinimo sistemą, išsiaiškinus jų reakcijas į vis besikeičiančią aplinką.

Neuromarketingo mokslas labai daug remiasi neuro mokslo pasiekimais ir žiniomis apie žmogų, jo elgesį, sprendimų priėmimo procesą. Naudojantis žiniomis apie smegenų dalis ir jų atsakomybės sritis randami atsakymai, kaip tas sritis aktyvuoti, įtakoti ir pajungti savo naudai. Vienas iš labiausiai aptariamų yra klasikinis sprendimų priėmimo modelis remiantis verte (value-based decisionmaking). Verte grįstas sprendimų priėmimas yra skaidomas į penkis pagrindinius procesus. Pirmasis – atvaizduojamas (svečio vidinė būsena, jį supanti aplinka bei įmanomų veiksmų rinkinys), antrasis – vertinimas. Ieškant optimaliausio tarp svarstomų potencialių veiksmų imamasi vertinimo proceso. Yra svarstoma kiekvieno veiksmo vertė ar atnešamas rezultatas, bei lyginama tarpusavyje ieškant geriausio. Po veiksmo seka rezultatų vertinimas per pasitenkinimą, būseną ir gautą rezultatą. Rezultatų įvertinimas veda prie mokymosi, ko išdavoje priimami geresni sprendimai, vėliau veiksmų pasirinkimas, rezultatų vertinimas ir vėl mokymosi (Neuromarketing compendium, 2014).

Verte grįsti sprendimų modeliai atspindi vartotojo pasirinkimų galimybes per prognozuojamą naudą. Rinkdamiesi iš daugelio siūlomų prekių vartotojai ieško maksimalios naudos, didžiausio pasitenkinimo arba vedini įpročių. Pavyzdžiui, jeigu animatorius pasiūlys tris skirtingus užsiėmimus vykstančius tuo pačiu laiku, remiantis neuromarketingo tyrimais, viešbučio

svečias pasirinks būtent tą veiklą, kuri jam būtų naudingiausia arba mėgstamiausia, o jeigu tokia veikla nėra siūloma, tuomet svečiai elgsis vedini įpročių. Suprantant tokią žmonių elgseną galima prognozuoti būsimus rezultatus. Pridėjus neuromarketingo tyrimų rezultatus yra sukuriamas bendras informacijos laukas, kuriame yra galimybė konstruoti ir išbandyti įvairias poveikio priemones, padedančias įtraukti svečius į skirtingo pobūdžio užsiėmimus.

Suprantant žmogaus elgseną ir sprendimų priėmimo būdus, naudojant neuromarketingo tyrimų rezultatus atsiveria galimybė įtakoti. D. Ariely ir G. Berns (2010) nurodo ir daugiau sričių, kuriose neuromarketingas būtų itin perspektyvi. Dalis jų yra labiausiai susijusi su naujų dalykų kūrimu, pavyzdžiui, kaip pramogos. Neuromarketingas gali būti naudojamas kuriant naujus žaidimus tobulinti jau esamus ir pritaikant juos vartotojų poreikių patenkinimui. Taip pat ir viešbučių animacinėje veikloje, kai yra įtraukiami nauji žaidimai arba kuriami nauji renginiai. Produkto suvokimas, pažinimas yra pasiekiamas per daugelį veiksnių, tokių kaip skonis, kvapas, tekstūra, išvaizda, net garso sąsajas. Tai taip sudėtinga, kad vartotojai patys negali paaiškinti kas juos sieja su konkrečiu produktu. Tam išsiaiškinti gali būti naudojamas neuromarketingo tyrimo metodas - smegenų skenavimas. Nustačius produkto aspektais susijusius potyrius, būtų įmanoma sukurti patrauklesnį, skanesnį, įdomesnį, daugiau pasitenkinimo atnešantį produktą. Neuromarketingo metodai gali būti naudojami ne tik produkto ar veiklos kūrime, bet ir siekiant, kad objektas būtų patrauklesnis, pavyzdžiui ištyrus svečio veido mimikas, į pirmus objektus krypstančius žvilgsnius galime suprasti kas turėtų būti keičiama ar tobulinama (žaidimo suvokimas, vieta, veiksmai, garsai ar elementari animatoriaus apranga).

IŠVADOS.

1.Išsiaiškinta, jog neuromarketingas yra nauja marketingo tyrimų sritis, kuri tiria sužadintas vartotojo smegenų jutiminę ir motorinę funkcijas, emocinį ir pažinimo atsaką į rinkodaros dirgiklius.

2. Atliktas tyrimas parodė, kad neuromarketingas dar nėra gerai žinomas ir plačiai naudojamas turizmo srityje.

3.Animatorius dirba pagal du neuromarketingo pricipus – sudomina viešbučio svečius ir juos įtraukia į veiklą.

LITERATŪRA

1.Vaičiukynaitė, E. (2016). Kaip neuromarketingas padeda pažinti vartotoją? Paimta iš tinklapio 2018 – 10 – 28 adresu http://psichika.eu/blog/kaip-neuromarketingas-padeda-pazinti-vartotoja/

2.Владислав, Т. (2010). Нео-маркетинг: с чего начинается роскошь. Paimta iš tinklapio 2018 – 11 – 07 adresu: http://www.tutson.ru/articles/neo-marketing2.html

3.Dooley, R. (2011). 1952-brainfluence: 100 ways to persuade and convince consumers with neomarketing. paimta iš tinklalapio tinklapio 2018 – 10 – 19, adresu: https://allbookserve.org/downloads/brainfluence_100_ways_to_persuade_and_convince_consumers_with_neuromarketing_roger_dooley.pdf

4.Sabaliauskas, P. (2012). Laisvalaikio animacijos pionieriai. Paimta iš tinklalapio 2018 – 11 – 02 adresu http://www.bznstart.lt/verslas/sekmes-istorijos/1200/Laisvalaikio-animacijos-pionieriai

5.Paimta iš oficialaus Stagment group puslapio, adresu http://www.stageman.eu/hotel-animators,d704.html

6.Čeilutkė, I. (2013). Kam reikalinga laisvalaikio animacija? Paimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 27, adresu http://animatoriai.blogspot.com/

7. Paimta iš oficialaus Erasmus+ tinklalapio 2018 – 11 - 03, adresu http://www.erasmus-plius.lt/duk

8. Mačianskienė, N. (2009). English for Intercultural Communication. Paimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 27, adresu https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/257/ISBN9789955125105.pdf?sequence=1&isAllowed=y

9. Viljamas Kremeris, V.(William Kremer) ir Hamond, K.(Claudia Hammond) (2013). Kaip Abraomas Maslou ir jo piramidė suviliojo verslą. Paimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 29, adresu:

http://www.personalas.net/index.php?option=com_content&view=article&id=171:kaip-abraomas-maslou-ir-jo-piramide-suviliojo-versla&catid=83&Itemid=476

10. Pilelienė, L. (2011). Neuromarketingo principai ir nauda organizacijoms: teorinis aspektas. P aimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 29, adresu: https://www.researchgate.net/publication/308218843_Neuromarketingo_principai_ir_nauda_organizacijoms_teorinis_aspektas

11. Braidot, N. (2009). Neuromarketing. – España, Barselona: Ediciones Gestion 2009.

12. Boricean, V. (2009). Brief History of Neuromarketing // The International Conference on Economics and Administration, Faculty of Administration and Business, University of Bucha-

rest, Romania. Paimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 16, adresu: http://www.itchannel.ro/faa/119_pdfsam_ICEA_FAA_2009.pdf

13. Wilson, R. M., Gaines, J., Hill, R. P. (2008). Neuromarketing and Consumer Free Will // The Journal of Consumer Affairs. Vol. 42. No. 3.

14. Morin, C. (2011). Neuromarketing: The New Science of Consumer Behavior, Symposium: consumer culture in global perspective 2011. Paimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 25, adresu:
http://www.academia.edu/969189/Neuromarketing_The_New_Science_of_Consumer_Behavior

15. Lee N., Broderick A. J., Chamberlain, L. What is ‘neuromarketing’? A discussion and agenda for future research // International Journal of Psychophysiology No. 63, 2007.Wilson, R. M., Gaines, J., Hill, R. P. (2008). Neuromarketing and Consumer Free Will //

The Journal of Consumer Affairs. Vol. 42. No. 3

16. Kremer, W., Hammond, C. (2013). Abraham Maslow and the pyramid that beguiled business. Paimta iš tinklalapio 2018 – 11 – 03, adresu: https://www.bbc.com/news/magazine-23902918

17. Mcdonald K. (2017). Value Based Decision Making. Paimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 25, adresu: https://www.kbp.media/value-based-decision-making/

18. Zoega Ramsoy, T. (2014). Neuromarketing compendium 2014.

19. Ariely D, Berns G (2010). Neuromarketing: the hope and hype of neuroimaging in business.

20. Plassmann, H., Zoega Ramsoy, T., Milosavljevic, M. (2011). Branding the Brain – A Critical Review. Paimta iš tinklalapio 2018 – 10 – 25, adresu: http://www.stanford.edu/~mmilosav/jcp

DRAUDIMO PRODUKTŲ PALYGINAMOJI ANALIZĖ PAGAL VARTOTOJŲ POREIKIUS

KOTRYNA NAGYTĖ
Kauno technologijos universitetas, ekonomikos ir vadybos fakultetas
Straipsnis parengtas vadovaujant doc. dr. Aušrinei Lakštutienei

ANOTACIJA

Straipsnyje pristatoma draudimo reikšmė, draudimo sektoriaus vystymasis Lietuvoje ir pasirinktų draudimo bendrovių produktų analizė. Draudimo sektorius yra ypatinga socialinė – ekonominė terpė, kuri suteikia vartotojui stabilumą ir rizikos sumažinimo galimybę, todėl analizuojamos pasirinktos gyvybės ir ne gyvybės draudimo bendrovės, jų teikiami draudimo produktai, tokie kaip kaupiamasis ir investicinis gyvybės draudimai, vaikų saugios ateities draudimas, kelionės draudimas, kasko ir motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimai. Išskiriami šių produktų privalumai ir trūkumai, panašumai ir skirtumai, atliekami finansiniai vertinimai vartotojo atžvilgiu, sumodeliuojant hipotetines situacijas. Atlikus analizę nustatyta, kad: investicinį gyvybės draudimą ir vaikų saugios ateities draudimą patraukliausiomis sąlygomis siūlo „ERGO Life Insurance SE“; kaupiamąjį gyvybės draudimą - UAB „Bonum Publicum“; kelionės draudimą - „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“; privalomą ir savanorišką kasko motorinių transporto priemonių draudimus - AB „Lietuvos draudimas“.

Raktažodžiai: draudimo sektorius, rizika, vartotojai.

ĮVADAS

Draudimo vaidmuo pasaulio ekonomikoje yra labai svarbi, nes tai suteikia rizikos valdymo galimybę ekonomikos ir socialinio šalies stabilumo sferoje, reikalingą ne tik verslo, bet ir kasdieniame pasaulyje. Draudimo rinka apibrėžta tam tikrais santykiais, kuriuose pirkimo – pardavimo objektas yra draudiminė apsauga (draudimo paslauga) ir už kurią teikiančios įmonės sutinka atlyginti kitai šaliai sutartyje apibrėžtus nuostolius ar žalą. (Lezgovko A., 2010) Taip pat, toje santykių sferoje, sąlygas kurtis draudimui sudaro fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie nori sumažinti riziką. Rizika gali būti susijusi su įvairia veikla, asmens gyvybe ir sveikata, turto praradimu ir kitais nuostoliais.

Draudimo paslaugos, panašiai kaip ir anksčiau minėtos rizikos, yra taip pat klasifikuojamos. Skirstymas paremtas skirtingu draudžiamų rizikų sudėtingumo lygiu bei nevienoda paslaugų teikimo laiko trukme. Produktai gali būti išskirstyti pagal šiuos kriterijus: draudimo objektą (asmens, turto, atsakomybės); pagal rūšį (privalomasis ir savanoriškas) bei pagal šakas (gyvybės ir ne gyvybės). (Beliavičius P., 2017)

Remiantis Lietuvos Respublikos draudimo įstatymu gyvybės draudimas apima tokias šakas: gyvybės draudimas, sutuoktuvių ir gimimų draudimas; gyvybės draudimas, susijęs su investiciniais fondais (kai investavimo rizika tenka draudėjui); tontinos; pensijų kaupimo veikla. Ne gyvybės draudimas apima visas kitas draudimo rūšis, pavyzdžiui, draudimas nuo nelaimingų atsitikimų; sausumos transporto priemonių draudimas; vežamų krovinių draudimas; turto draudimas; bendrosios civilinės atsakomybės draudimas; kredito draudimas. Šių gyvybės ir ne gyvybės draudimo rūšių sutartys sudaromos per draudimo tarpininkų įmones ar priklausomus tarpininkus. Pasak Garbaravičių T., Kuodį R. (2002 m.) 2001 m. pabaigoje Lietuvoje veikė 9 gyvybės ir 22 ne gyvybės draudimo bendrovės, tačiau praėjus daugiau negu 16 metų draudimo bendrovių skaičius išaugo dėl palankios makroekonominės aplinkos Lietuvoje. (Lezgovko A., Lastauskas P., 2008) Remiantis 2017 m. Lietuvos Banko duomenimis, draudimo sektorių Lietuvoje sudarė: 5 gyvybės draudimo, 4 ne gyvybės draudimo, 97 draudimo brokerių įmonės, 3 gyvybės draudimo ir 9 ne gyvybės draudimo įmonių filialai.

Remiantis 2017 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Banko duomenimis, draudimo įmokos Lietuvoje sudarė 793 mln. EUR, iš jų 70,8 proc. – ne gyvybės draudimo įmokos, o 29,2 proc. –

gyvybės draudimo įmokos. Tokia tendencija rodo, kad bendrovių teikiami ne gyvybės draudimo produktai turi didesnę paklausą rinkoje nei gyvybės draudimo. Nustatyta, kad 2017 m. daugiausiai ne gyvybės draudimo įmokų sudarė motorinių ir transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas bei kitas transporto priemonių draudimas, o didžiausią gyvybės draudimo įmokų dalį – investicinis gyvybės draudimas. Iš rezultatų matyti, kad gyventojai yra suinteresuoti investiciniu gyvybės draudimu, kuris gali būti finansinė parama ne tik sveikatos sutrikimo ar mirties atvejais, bet ir kaip gyvybės apsaugos ir investavimo derinys, bei civilinės atsakomybės draudimu, kuris apsaugo nuo rizikos patirti piniginius nuostolius dėl asmens kaltės. (Zaliotovaitė V., Taujanskaitė K., 2017) Tokia pati draudimo produktų paklauso tendencija buvo pastebėta dar ir 2005 m., kai didžiausias pajamas draudimo bendrovės uždirbo parduodamos investicinio gyvybės draudimo ir motorinių transporto priemonių draudimo produktus. (Lezgovko A., Lastauskas P., 2008)

Analizuojamos UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ gyvybės draudimo bendrovės bei jų siūlomi produktai – universalus investicinis gyvybės draudimas, universalus kaupiamasis gyvybės draudimas ir vaikų saugios ateities draudimas, taip pat pasirenkamos AB „Lietuvos draudimas“ ir „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ ne gyvybės draudimo bendrovės bei jų siūlomi produktai – kelionių draudimas, kasko ir motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimai.

Šio darbo tikslas – atlikus pasirinktų gyvybės ir ne gyvybės draudimo bendrovių teikiamų produktų palyginamąją analizę, išskirti produktus, kurie, prie tam tikrų sąlygų, yra patys patraukliausi vartotojui.

Darbo tikslui pasiekti išskirti uždaviniai:

1. Atlikti palyginamą ne gyvybės ir gyvybės draudimo bendrovių pasirinktų produktų analizę.
2. Sumodeliavus hipotetines situacijas kiekvienam produktui, pagal tam tikrus vartotojų poreikius, atlikti finansinės naudos įvertinimą.
3. Išskirti produktus, kurie prie tam tikrų sąlygų yra patys patraukliausi vartotojui.

Tyrimo objektas: UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ siūlomi produktai – universalus investicinis gyvybės draudimas, universalus kaupiamasis gyvybės draudimas ir vaikų saugios ateities draudimas bei AB „Lietuvos draudimas“ ir „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ siūlomi produktai – kelionių draudimas, kasko ir motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimai.

Atlikto darbo tyrimui naudoti metodai: draudimo produktų sąlygų analizė, finansinė, santykinių rodiklių ir grafinė analizės.

GYVYBĖS DRAUDIMO PRODUKTŲ, PAGAL VARTOTOJŲ POREIKIUS, ANALIZĖ

Gyvybės draudimo rūšys yra dvi: kaupiamasis arba investicinis. Kiti siūlomi gyvybės draudimo bendrovių produktai yra pagrįsti kitokiomis sąlygomis, tačiau būna kaupiamojo arba investicinio draudimo paslaugos pagrindu. Šių gyvybės draudimo produktų bruožai, pasirinkimo kriterijai bei skirtumai pateikti po kiekvieno produkto analizės pasirinktose gyvybės draudimo bendrovėse.

Tradicinė ir plačiai paplitusi gyvybės draudimo rūšis visame pasaulyje yra kaupiamasis gyvybės. Taip pat tai efektyvus būdas norint kaupti kapitalą ir tuo pačiu metu apsidrausti ar apdrausti tam tikrus asmenis mirties atveju. Sukaupta draudimo suma yra išmokama įvykus vienam iš draudiminių įvykių - pasibaigus draudimo sutarties galiojimo laikui arba apsidraudusiojo mirties atveju. Pagrindinis šio produkto išskirtinumas – užtikrinama kasmetinė grąža ir konkreti draudimo išmoka įvykus draudžiamam įvykiui. Šio gyvybės draudimo produkto

analizė, išskiriant panašumus, skirtumus ir privalumus, trūkumus, pasirinktose UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ gyvybės draudimo bendrovėse, pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė

Universalaus kaupiamojo gyvybės draudimo sąlygų palyginimas pasirinktose gyvybės draudimo bendrovėse

Panašumai	Skirtumai
UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ kaupiamojo gyvybės draudimo produktai apdraudžia vieną ir daugiau asmenų, draudžiami įvykiai yra apdraustojo mirtis ir sutarties termino pabaiga, o draudimo objektas yra turtinis interesas, susijęs su apdraustojo gyvenimo trukme ir kapitalo kaupimu. Minimalus siūlomas pasirinktų gyvybės draudimo bendrovių sutarties terminas – 3 metai.	Pagrindinis skirtumas yra papildomų produktų galimas pasirinkimas prie kaupiamojo gyvybės draudimo. Nagrinėjamos gyvybės draudimo bendrovės siūlo papildomas draudimus nuo nelaimingų atsitikimų ir kritinių ligų draudimą. UAB „Bonum Publicum“ siūlo vaikų kritinių ligų ir vaikų nuo nelaimingų atsitikimų draudimą, o „ERGO Life Insurance SE“ – darbingumo netekimo draudimą ir papildomą gyvybės rizikos draudimą. UAB „Bonum publicum“ siūlo didesnį investicinį pajamingumą.
Privalumai	**Trūkumai**
Vienu metu yra taupoma ir apdraudžiama gyvybė, galimybė pasirinkti papildomus produktus pagal poreikius. Viena draudimo sutartimi galima apdrausti daugiau negu vieną asmenį.	Taupomo kapitalo didžiausia grąža uždirbama tik praėjus ilgam terminui. Dideli administravimo mokesčiai, kurie yra periodiniai ir vienkartiniai.

Iš analizės rezultatų matyti, kad vartotojas pasirinkęs universalų kaupiamąjį gyvybės draudimą gali būti užtikrintas, kad tai vienas finansiškai saugiausių gyvybės draudimo produktų dėl žinomos uždirbamos grąžos ir draudimo išmokos, kurią naudos gavėjas gaus įvykus draudiminiam įvykiui. Taip pat vartotojas atsiriboja nuo bet kokios rizikos, nes investavimo riziką šiuo atveju prisiima draudimo bendrovė.

Kitas gyvybės draudimo bendrovių produktas yra universalus investicinis gyvybės draudimas, kuris siūlo klientui vienu metu taupyti, investuoti ir apsidrausti gyvybę. Nuo įprasto draudimo universalus investicinis gyvybės draudimas skiriasi tuo, kad apsidraudusiojo sumokėtos įmokos yra investuojamos ir investavimo riziką prisiima pats draudėjas. Draudimo bendrovės pasiūlo keletą investavimo programų ir klientas gali pasirinkti norimą, pagal pageidaujamas investicijų kryptis ar rizikos dydį.

Detali universalaus investicinio gyvybės draudimo produkto analizė, t. y. panašumai, skirtumai ir privalumai, trūkumai, pasirinktose UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ gyvybės draudimo bendrovėse, pateikta 2 lentelėje.

2 lentelė

Universalaus investicinio gyvybės draudimo sąlygų palyginimas pasirinktose gyvybės draudimo bendrovėse

Panašumai	Skirtumai
UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ investicinio gyvybės draudimo produktai apdraudžia vieną ir daugiau asmenų, draudžiami įvykiai yra apdraustojo mirtis ir sutarties termino pabaiga, o draudimo objektas yra turtinis interesas, susijęs su apdraustojo gyvenimo trukme ir kapitalo kaupimu. Minimalus siūlomas pasirinktų gyvybės draudimo bendrovių sutarties terminas – 3 metai, o investavimo riziką prisiima pats draudėjas.	Pagrindinis skirtumas yra papildomu produktų galimas pasirinkimas prie investicinio gyvybės draudimo. Nagrinėjamos gyvybės draudimo bendrovės siūlo papildomas draudimus nuo nelaimingų atsitikimų ir kritinių ligų draudimą. Tačiau „ERGO Life Insurance SE“ taip pat siūlo ir darbingumo netekimo draudimą ir našlaičio pensijos draudimą.
Privalumai	**Trūkumai**
Vienu metu yra taupoma, investuojama ir apdraudžiama gyvybė, galimybė pasirinkti papildomus produktus pagal poreikius. Viena draudimo sutartimi galima apdrausti daugiau negu vieną asmenį. Galimybė pasirinkti norimas investavimo kryptis.	Pasirinkto investicinio gyvybės draudimo produkto investavimo riziką prisiima pats draudėjas, todėl nepasiteisinus tam tikroms investicijoms draudikas už tai neatsako.

Vis dėlto investicinis gyvybės draudimas labiau tinkamas linkusiems rizikuoti asmenims. Taip yra dėl kelių šiam draudimui būdingų savybių: investavimo riziką prisiima draudėjas, palūkanų dydis kintantis ir nors įmokos mokamos pagal planą, tačiau galutinė išmoka tik prognozuojama. (Zaliotovaitė V., Taujanskaitė K., 2017) Tuo tarpu kaupiamajame gyvybės draudime investavimo riziką prisiima draudimo bendrovė, palūkanų dydis fiksuotas, o galutinė išmoka ne prognozuojama, o tiksliai žinoma. Todėl vartotojas turėtų atsižvelgti į pateikiamą gyvybės draudimo bendrovių informaciją apie siūlomus produktus, kad galėtų spręsti, ar vartotojas nori prisiimti investavimo riziką, ar nori žinoti gaunamą grąžą kaupiamuoju laikotarpiu ir atsiriboti nuo investavimo nuostolių.

Kitas pasirinktų gyvybės draudimo bendrovių produktas – vaikų saugios ateities draudimas, kuris skirtas sukaupti kapitalą vaiko ateičiai, studijoms bei apsaugoti finansiškai netekus vieno iš tėvų. Taip pat tai investicinis gyvybės draudimas, kurio metu pats draudėjas pasirenka investavimo kryptį ir prisiima su tuo susijusią riziką. Išsami šio draudimo produkto analizė, t. y. panašumai, skirtumai ir privalumai, trūkumai, pasirinktose UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ gyvybės draudimo bendrovėse, pateikta 3 lentelėje.

3 lentelė

Vaikų saugios ateities draudimo sąlygų palyginimas pasirinktose gyvybės draudimo bendrovėse

Panašumai	Skirtumai
UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ investicinio gyvybės draudimo produktai apdraudžia vaiko tėvus ar kitus artimus žmones. Draudžiami įvykiai yra apdraustojo mirtis ir sutarties termino pabaiga, o draudimo objektas yra turtinis interesas, susijęs su apdraustojo gyvenimo trukme ir kapitalo kaupimu. Minimalus siūlomas pasirinktų gyvybės draudimo bendrovių sutarties terminas – 3 metai, o investavimo riziką prisiima pats draudėjas.	Pagrindinis skirtumas nuo kitų gyvybės draudimo produktų - naudos gavėjas įvykus draudžiamam įvykiui yra vaikas, todėl šio produkto tikslas yra užtikrinti vaiko finansinę ateitį. Taip pat galimas papildomu produktų pasirinkimas prie investicinio gyvybės draudimo. Nagrinėjamos gyvybės draudimo bendrovės siūlo papildomas draudimus nuo nelaimingų atsitikimų ir kritinių ligų draudimą. „ERGO Life Insurance SE“ siūlo papildomą darbingumo netekimo, kritinių ligų, našlaičio pensijos draudimus ir draudimą nuo nelaimingų atsitikimų, o UAB „Bonum Publicum“ siūlo papildomą vaiko gyvybės draudimą, vaiko kritinių ligų draudimą ir draudimą nuo nelaimingų atsitikimų.
Trūkumai	**Privalumai**
Pasirinkto vaikų saugios ateities draudimo produktą investavimo riziką prisiima pats draudėjas, todėl nepasiteisinus tam tikroms investicijoms draudikas už tai neatsako.	Vienu metu yra taupoma, investuojama ir apdraudžiama gyvybė, galimybė pasirinkti papildomus produktus pagal poreikius. Viena draudimo sutartimi galima apdrausti daugiau negu vieną asmenį. Galimybė pasirinkti norimas investavimo kryptis. Puikus taupymo ir investavimo būdas, kurio naudą gaus ateityje vaikas.

Atlikus vaikų saugios ateities draudimo produkto analizę nustatyta, kad tai gyvybės draudimo produktas, kuris leidžia aprūpinti finansinę vaikų ateitį atsitikus tam tikriems įvykiams arba suėjus sutarties termino pabaigai. Taip pat tai pelningas gyvybės draudimo produktas, nes pats draudėjas renkasi ir valdo norimas investavimo kryptis bei sėkmingai investavus – grąža didesnė nei kaupiamojo gyvybės draudimo atveju.

NE GYVYBĖS DRAUDIMO PRODUKTŲ, PAGAL VARTOTOJŲ POREIKIUS, ANALIZĖ

Kita draudimo šaka, į kurią įtraukiami visi kiti draudimo produktai, nesusiję su gyvybės draudimu, yra ne gyvybės draudimas. Ši šaka apima draudimą nuo nelaimingų atsitikimų, finansinių nuostolių, motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo produktus ir pan. Tai labai svarbi draudimo rūšis, kuri atlygina žalą padarytą trečių asmenų ar paties vartotojo turtui ar sveikatai. Pagrindinis ne gyvybės produktų skirtumas yra trumpesnis draudimo laikotarpis bei nėra pinigų kaupimo ar investavimo sistemos principo.

Viena iš finansinių nuostolių draudimo rūšių yra – kelionių draudimas, kuris padeda išvengti neplanuotų išlaidų keliaujant užsienyje, t. y. prireikiant medicininės pagalbos, netenkant bagažo, piniginės ar įvykstant kitiems finansiniams nuostoliams kelionės metu. Detali kelionės

draudimo produkto analizė, t. y. panašumai, skirtumai ir privalumai, trūkumai, pasirinktose AB „Lietuvos draudimas“ ir „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ ne gyvybės draudimo bendrovėse, pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė

Kelionės draudimo sąlygų palyginimas pasirinktose ne gyvybės draudimo bendrovėse

Panašumai	Skirtumai
Draudimo objektas - turtinis interesas, susijęs su apdraustojo patirtais sveikatos sutrikimais. Abiejose draudimo bendrovėse draudžiamas tik vienas asmuo.	Abi ne gyvybės draudimo bendrovės siūlo ne tik bagažo, asmens civilinės atsakomybės draudimus, draudimą nuo nelaimingų atsitikimų, bet „Ergo Insurance SE Lietuvos filialas“ siūlo ir kelionės dokumentų ir pinigų draudimą. Skiriasi tam tikros kompensacijos: AB „Lietuvos draudimas“ kompensuoja akinių, protezų, klausos aparatų taisymo išlaidas ir nuostolius dėl sugadintų drabužių, o „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ kompensuoja ligonpinigius. AB „Lietuvos draudimas“ draudiminis įvykis laikomas kreipimasis į gydymo įstaigą, o „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ – atsiradę sveikatos sutrikimai.
Privalumai	**Trūkumai**
Galima apsidrausti trumpam laikotarpiui, nėra nurodyto minimalaus sutarties termino. Galimybė pasirinkti papildomus draudimo produktus, kurie vartotojui panaikina beveik visą finansinę riziką keliaujant.	Vartotojas pasirinkęs kelionės draudimą privalo atidžiai išanalizuoti sutarties sąlygas, nes kiekviena ne gyvybės draudimo bendrovė kompensuoja ir išmoka draudimo išmokas atsitikus sąlygose numatytiems draudiminiams įvykiams. Kelionės draudimas be papildomai pasirinktų produktų apdraudžia vartotoją tik nuo medicininių išlaidų.

Iš rezultatų matyti, kad produktas apsaugo vartotoją nuo finansinių nuostolių ir įvairių išlaidų, kurioms yra rizika realizuotis kelionės metu. Vartotojas pasirinkęs kelionės draudimą gali nebegalvoti apie galimus finansinius nuostolius, tokiu būdų palengvinama rizikos našta, suteikiama pagalba įvykus draudžiamam įvykiui ir saugumas kelionės metu.

Motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimas tai privalomasis ne gyvybės draudimo produktas asmenims turintiem motorinę transporto priemonę. Taip pat šis produktas užtikrina, kad dėl vartotojo kaltės įvykus eismo įvykiui būtų atlyginta kitų asmenų turtui ar sveikatai padaryta žala. Kitaip sakant, šis produktas atlygina žalą tik tretiesiems asmenis. Šio draudimo produkto analizė, pasirinktose AB „Lietuvos draudimas“ ir „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ ne gyvybės draudimo bendrovėse, pateikta 5 lentelėje.

5 lentelė

Motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo sąlygų palyginimas pasirinktose ne gyvybės draudimo bendrovėse

Panašumai	Skirtumai
Draudimo objektas – vairuotojo civilinė atsakomybė, kai dėl jo kaltės nukenčia kitų asmenų turtas ar sveikata. Šiuo draudimo apdraudžiama tik viena transporto priemonė. Lietuvos Respublikoje motorinių transporto savininkas privaloma draustis civilinės atsakomybės draudimu. Maksimalios kompensacijų sumos, kurios yra numatytos Lietuvos Respublikos įstatymais, pasirinktose gyvybės bendrovėse yra taip pat vienodos.	Abi ne gyvybės draudimo bendrovės siūlo ne tik papildoma pagalbos kelyje paslaugą, bet AB „Lietuvos draudimas“ siūlo dar ir vairuotojų ir keleivių draudimą nuo traumų ar sužeidimų eismo įvykio metu (galimybė apdrausti ir augintinius), draudimo apsaugą nuo vagystės ir draudimą nuo susidūrimo su gyvūnai kelyje. Tuo tarpu „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ siūlo papildoma vairuotojų draudimą nuo nelaimingų atsitikimų. AB „Lietuvos draudimas“ draudimo objekto sąvoka yra apibrėžiama žymiai plačia negu „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“, o transporto priemonės trumpalaikio naudojimo terminas AB „Lietuvos draudimas“ sudaro iki 45 dienų per metus, o kitoje bendrovėje – dienų skaičius neribojamas jeigu nekeliaujama į sutartyje nurodytas šalis.
Privalumai	**Trūkumai**
Apsaugo vairuotojų civilinę atsakomybę ir skirtingus turtinius interesus visuomenėje. Galimybė pasirinkti papildomus draudimo produktus, kurie klientui užtikrina dar didesnį saugumo jausmą kelyje. Draudimas	Vairuotojas neturintis pakankamai vairavimo stažo ir patirties motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimą įsigys už didesnę kainą. Vairuotojas privalo drausti transporto priemonę šiuo draudimu kaip numato Lietuvos Respublikos įstatymai, tai reiškia, kad vairuotojui gresia baudos eksploatuojant kelyje transporto priemonę,

galioja ir sutartyje nurodytose užsienio valstybėse bei galimi trumpalaikiai išvykimai su apdrausta transporto priemone.	kuri nėra apdrausta šiuo produktu. Motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo įmokos priklauso nuo vairuotojo amžiaus, stažo, eismo įvykių istorijos, vairuojamos mašinos galingumo ir pan.

Atlikus analizę nustatyta, kad šis produktas apsaugo vairuotoją nuo finansinių išlaidų, tik kai dėl jo kaltės nukenčia kito asmens automobilis ar kita transporto priemonė, nukentėjusio automobilio vairuotojas, nukentėjusiame automobilyje esanti papildoma įranga, vairuotojo ir kitame automobilyje važiavę keleiviai, kitas turtas (pvz.: kelio atitvaras, tvora, šviesoforas ir pan.). Vartotojas gali pasirinkti papildomus draudimo produktus, kurie užtikrins pagalbą ir didesnį saugumo jausmą kelyje. Tai vienas iš privalomų draudimų Lietuvos Respublikoje.

Transporto priemonių kasko draudimas – tai ne gyvybės draudimo bendrovių siūlomas produktas, kuriuo maksimaliai apdraudžiama vairuotojo transporto priemonė nuo įvairių rizikų. Šios rizikos kiekvienoje ne gyvybės draudimo bendrovėje yra įvardijamos įvairiai. Svarbu, kad kasko draudimas yra savanoriškas draudimo produktas ir neatlygina žalos tretiesiems asmenims, tokią žalą atlygina anksčiau nagrinėtas privalomasis motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimas. Produkto panašumai, skirtumai ir privalumai, trūkumai pasirinktose ne gyvybės draudimo bendrovėse, pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė

Transporto priemonių kasko draudimo sąlygų palyginimas pasirinktose ne gyvybės draudimo bendrovėse

Panašumai	Skirtumai
AB „Lietuvos draudimas“ ir „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ ne gyvybės draudimo bendrovėse apdraudžiamos rizikos apima avariją, vagystę, vandalizmą, sutarties sąlygose numatytas stichines nelaimes, nelaimingus atsitikimus. Abiejose bendrovėse suteikiamos paslaugos yra pagalba kelyje, nakvynės išlaidos, pakaitinis automobilis.	AB „Lietuvos draudimas“ apmokamos taksi paslaugos keleiviams iš įvykio vietos. AB „Lietuvos draudimas“ draudimo rinkos vertė nustatoma automobiliams iki 5 metų, o „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ automobiliams iki 3 metų. „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ draudimas galioja geografinėje Europoje, išskyrus Turkiją, o kitoje bendrovėje - geografinėje Europoje, išskyrus Karačai Čerkesiją, Kabardino Balkariją, Ingušiją, Šiaurės Osetiją, Čečėniją, Dagestaną. Atitinkamai kiekvienoje bendrovėje skiriasi besąlyginės ir procentinės išskaitos siūlomi variantai.
Privalumai	**Trūkumai**
Transporto priemonių kasko draudimas atlygina patirtą žalą šiuo draudimu apsidraudusiam asmeniui. Transporto priemonės savininkas atsiriboja nuo rizikos patirti nuostolius susijusius su automobiliu. Taip pat suteikiamos papildomo paslaugos, tokios kaip techninė pagalba kelyje, taksi paslauga keleiviams iš įvykio vietos, nakvynės išlaidos, galimybė gauti pakaitinį automobilį.	Šis ne gyvybės draudimo bendrovių siūlomas produktas neatlygina žalos tretiesiems asmenims. Atsitikus vienam iš draudiminių įvykių, asmuo privalo mokėti pasirinktą tam tikrą frančizės mokestį. Prieš įsigyjant šį ne gyvybės draudimo produktą būtina įdėmiai perskaityti kiekvienos siūlomos bendrovės sąlygas, kurios turi didelę reikšmę išmokant draudimo išmokas įvykus tam tikriems įvykiams.

Atlikta analizė parodė, kad produktas apsaugo vairuotojo transporto priemonę nuo įvairių rizikų, kurias gali sukelti ne tik tretieji asmenys, bet ir pats vairuotojas. Draudimo verte yra įvertinamas automobilis, todėl įvykus tam tikriems įvykiams, ar net sunaikinus transporto priemonę nepataisomai, priemonės savininkui bus padengti patirti nuostoliai.

FINANSINĖS NAUDOS VERTINIMAS PAGAL SUMODELIUOTAS HIPOTETINES SITUACIJAS

Prieš atliekant finansinio vertinimo analizę pasirinktiems gyvybės draudimo produktams nustatyta, kad pagrindiniai kriterijai pagal kuriuos vertinami gyvybės bendrovių siūlomi produktai yra apdraustojo amžius, draudimo laikotarpis, draudimo įmokų periodiškumas, draudimo įmoka, gyvybės draudimo suma, sumokėtų įmokų suma ir sukauptas kapitalas. Taip pat priklausomai nuo gyvybės draudimo produkto rūšies nagrinėjami ir kiti kriterijai, tokie kaip garantuojama metinė

palūkanų norma, skirta nagrinėjant kaupiamąjį gyvybės draudimą, ir prognozuojama metinė vidutinė investicijų grąža, skirta nagrinėjant investicinį gyvybės draudimą. Svarbu įvertinti tai, kad nagrinėjami produktai yra pasirenkami be papildomų siūlomų draudimo produktų.

Kaip žinoma, mokamoms gyvybės draudimo įmokoms taikomas Gyventojų Pajamų Mokesčio (GPM) lengvatinis tarifas – 0 proc. Dėl tos priežasties GPM lengvata traktuojama kaip papildoma nuolaida vartotojo mokamoms draudimo įmokoms. Metų gale vartotojas pateikęs metinę gyventojų pajamų mokesčių deklaraciją susigrąžina sumokėtą šio mokesčio perviršį.

Hipotetinės situacijos modeliuojamos atsižvelgiant į gyvybės draudimo bendrovių statistiką, kad dažniausiai vartotojai kreipiasi į gyvybės draudimą sulaukę 30 – 40 metų dėl tokių priežasčių, kaip padidėjusios įsipareigojimų naštos (paskolos būstui), vaikų finansinio saugumo ateityje. Dažniausiai vartotojai renkasi draudimo laikotarpį 30 – 35 metų laikotarpiui, dėl to, kad būtų apdrausti iki pensijinio amžiaus, bei draudimo įmokų mokėjimo periodiškumą – mėnesinį. Vidutiniškas vartotojo atlyginimas siekia 700 – 1 000 eurų per mėnesį, todėl įmokos gali siekti iki 200 eurų per mėnesį, nes asmeniui tenka padengti ir kitus turimus įsipareigojimus.

Pirmojoje situacijoje 30-metis vartotojas renkasi universalų kaupiamąjį gyvybės draudimą nenorėdamas prisiimti jokios investavimo rizikos. Draudimo laikotarpis 30 metų, draudimo įmokos bus mokamos periodiškai kas mėnesį. Vartotojas per mėnesį gali skirti 150 eurų draudimo įmokai sumokėti. Pasirinkta gyvybės draudimo suma yra 10 000 EUR.

7 lentelė

Universalaus kaupiamojo gyvybės draudimo finansinis vertinimas

	UAB „Bonum Publicum“	**„ERGO Life Insurance SE“**
Apdraustojo amžius	30 metų	30 metų
Draudimo laikotarpis	30 metų	30 metų
Draudimo įmokų periodiškumas	Mėnesinis	Mėnesinis
Draudimo įmoka	150 EUR	150 EUR
Garantuota metinė palūkanų norma	2 proc.	1 proc.
Gyvybės draudimo suma	10 000 EUR	10 000 EUR
Sumokėtų įmokų suma laikotarpio pabaigoje	54 000 EUR	54 000 EUR
Sumokėtų įmokų suma laikotarpio pabaigoje, pritaikius GPM lengvatą	54 000 – (54 000 x 0,15) = 45 900 EUR	54 000 – (54 000 x 0,15) = 45 900 EUR
Sukauptas kapitalas laikotarpio pabaigoje	66 249,36 EUR	56 958,32 EUR

Atlikus universalaus kaupiamojo gyvybės draudimo produkto finansinį vertinimą pagal sumodeliuotą situaciją pasirinktose gyvybės draudimo bendrovėse (žr. 7 lentelę) nustatyta, kad patraukliausiomis sąlygomis universalų kaupiamąjį gyvybės draudimą siūlo UAB „Bonum Publicum“. Būtent ši bendrovė vartotojui siūlo didesnę garantuotą metinę palūkanų normą, t. y. net 2 proc., kai tuo tarpu „ERGO Life Insurance SE“ – 1 proc. Dėl tos priežasties UAB „Bonum Publicum“ siūlo ir 9 291,04 EUR didesnį sukauptą kapitalą, kuris priklauso nuo didesnės garantuotos metinės palūkanų normos. Taigi, gyvybės draudimo bendrovė UAB „Bonum Publicum“ siūlo didesnę garantuotą metinę palūkanų normą (2 proc.) ir sukauptą kapitalą laikotarpio pabaigoje (66 249,36 EUR). (Žr. 1 pav.)

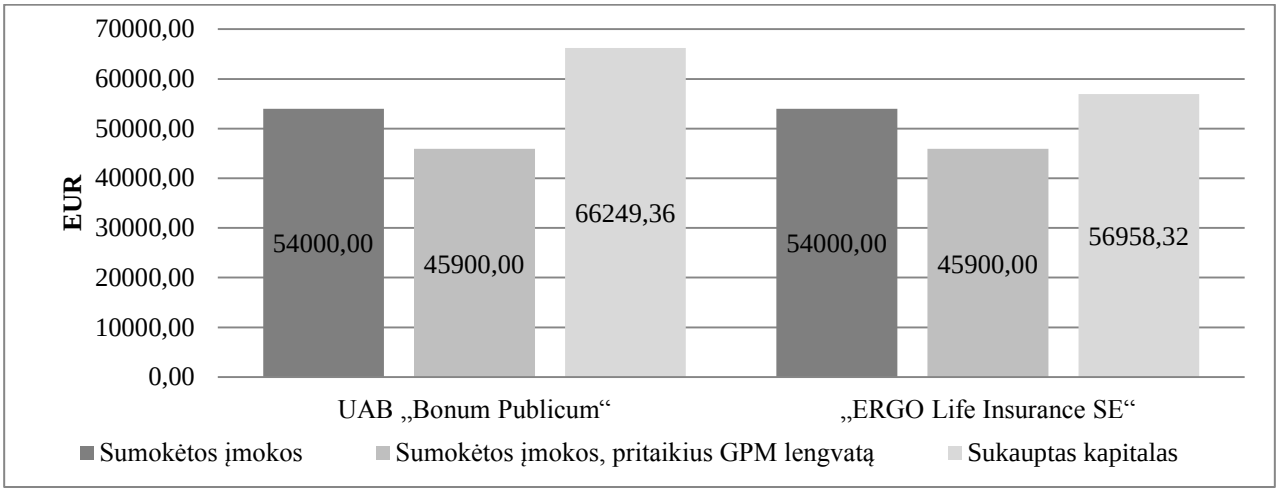

1 pav. **UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ sumokėtų įmokų ir sukaupto kapitalo palyginimas universalaus kaupiamojo gyvybės draudimo produkto sąlygomis**

Antrojoje situacijoje tas pats 30-metis vartotojas renkasi universalų investicinį gyvybės draudimą 35 metų laikotarpiui, prisiimdamas investavimo riziką sau. Draudimo įmokos bus mokamos periodiškai kas mėnesį, o didžiausia galima vartotojo suma skirta draudimo įmokai kas mėnesį yra 200 EUR. Gyvybės draudimo suma – 10 000 EUR.

8 lentelė

Universalaus investicinio gyvybės draudimo finansinis vertinimas

	UAB „Bonum Publicum“	**„ERGO Life Insurance SE“**
Apdraustojo amžius	30 metų	30 metų
Draudimo laikotarpis	35 metai	35 metai
Draudimo įmokų periodiškumas	Mėnesinis	Mėnesinis
Draudimo įmoka	200 EUR	200 EUR
Prognozuojama vidutinė metinė investicijų grąža	6 proc.	7 proc.
Gyvybės draudimo suma	10 000 EUR	10 000 EUR
Sumokėtų įmokų suma laikotarpio pabaigoje	84 000 EUR	84 000 EUR
Sumokėtų įmokų suma laikotarpio pabaigoje, pritaikius GPM lengvatą	84 000 – (84 000 x 0,15) = 73 500 EUR	84 000 – (84 000 x 0,15) = 73 500 EUR
Sukauptas kapitalas laikotarpio pabaigoje	238 125,42 EUR	293 289,80 EUR

Atlikus universalaus investicinio gyvybės draudimo produkto finansinį vertinimą pagal sumodeliuotą situaciją pasirinktose gyvybės draudimo bendrovėse (žr. 8 lentelę) nustatyta, kad patraukliausiomis sąlygomis šį produktą siūlo „ERGO Life Insurance SE“. Tai lėmė „ERGO Life Insurance SE“ siūloma didesnė prognozuojama vidutinė metinė investicijų grąža net 7 proc., kai tuo tarpu UAB „Bonum Publicum“ – 6 proc. Tokie investicijų grąžos skirtumai lėmė ir sukaupto kapitalo laikotarpio pabaigoje skirtumus: UAB „Bonum Publicum“ sukauptas kapitalas yra – 238 125,42 EUR, o „ERGO Life Insurance“ tomis pačiomis sąlygomis siūlo net 55 164,38 EUR didesnį sukauptą kapitalą. Taigi, gyvybės draudimo bendrovė „ERGO Life Insurance SE“ siūlo didesnę prognozuojamą vidutinę metinę investicijų grąžą (7 proc.) ir sukauptą kapitalą laikotarpio pabaigoje (293 289,80 EUR). (Žr. 2 pav.)

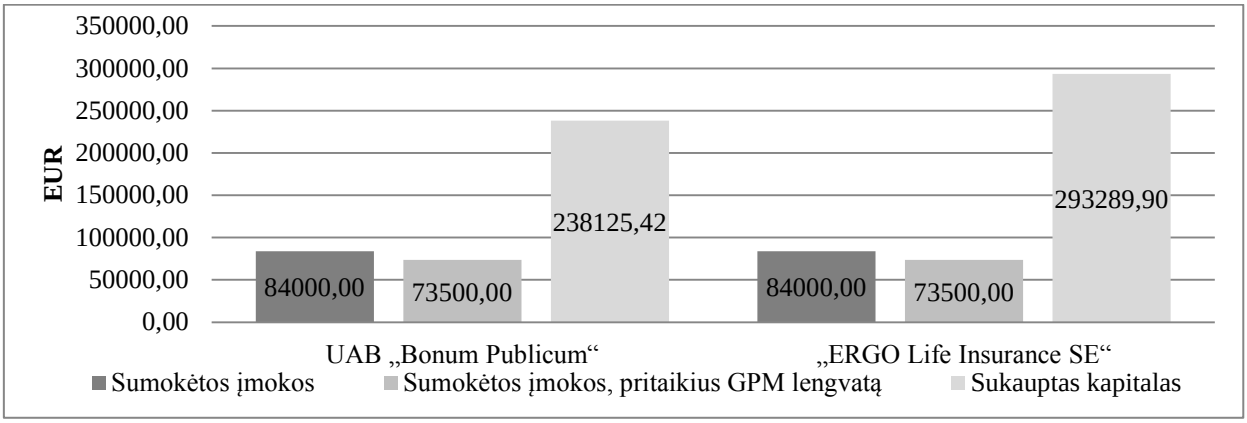

2 pav. **UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ sumokėtų įmokų ir sukaupto kapitalo palyginimas universalaus investicinio gyvybės draudimo produkto sąlygomis**

Trečiojoje situacijoje 40-metis vartotojas renkasi vaikų saugios ateities draudimą 20 metų laikotarpiui, norėdamas apdrausti save ir užtikrinti finansinę padėti savo vaikui ateityje. Draudimo įmokos planuojamos kas 6 mėn. (pusmečiais) po 1 080 EUR. Apdraustojo gyvybės draudimo suma, kuri įvykus draudiminiam įvykiui bus išmokėta vaikui kas mėnesį, yra 10 000 EUR.

9 lentelė

Vaikų saugios ateities draudimo finansinis vertinimas

	UAB „Bonum Publicum“	**„ERGO Life Insurance SE“**
Apdraustojo amžius	40 metų	40 metų
Draudimo laikotarpis	20 metai	20 metai
Draudimo įmokų periodiškumas	Pusmečio	Pusmečio
Draudimo įmoka	1 080 EUR	1 080 EUR
Prognozuojama vidutinė metinė investicijų grąža	6 proc.	7 proc.
Apdraustojo gyvybės draudimo suma	10 000 EUR	10 000 EUR
Sumokėtų įmokų suma laikotarpio pabaigoje	43 200 EUR	43 200 EUR
Sumokėtų įmokų suma laikotarpio pabaigoje, pritaikius GPM lengvatą	43 200 – (43 200 x 0,15) = 36 720 EUR	43 200 – (43 200 x 0,15) = 36 720 EUR
Prognozuojamas draudėjo investicinis atidėjinys	71 313,93 EUR	79 706,32 EUR

Atlikus vaikų saugios ateities draudimo produkto finansinį vertinimą pagal sumodeliuotą situaciją pasirinktose gyvybės draudimo bendrovėse (žr. 9 lentelę) nustatyta, kad patraukliausiomis sąlygomis šį produktą siūlo „ERGO Life Insurance SE“.

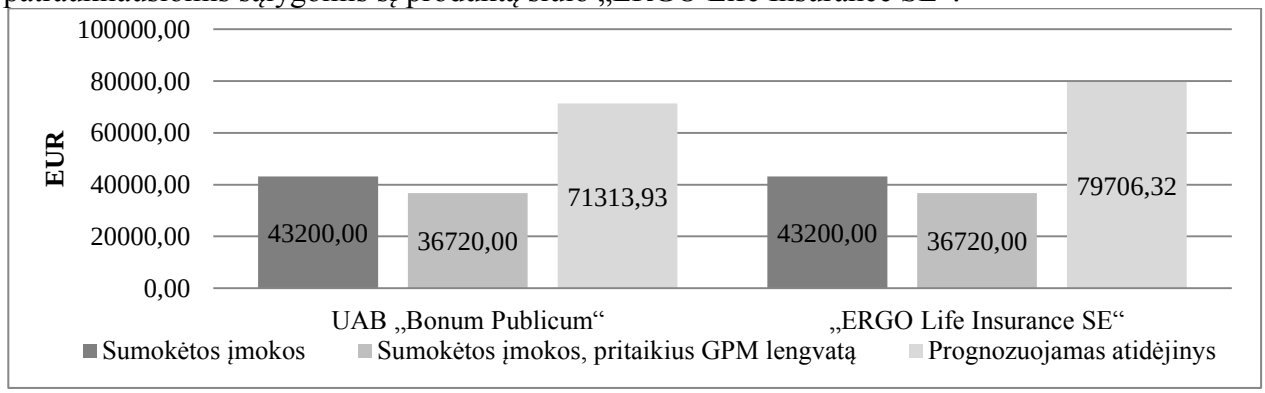

3 pav. **UAB „Bonum Publicum“ ir „ERGO Life Insurance SE“ sumokėtų įmokų ir prognozuojamo atidėjinio palyginimas vaikų saugios ateities draudimo produkto sąlygomis**

Lygiai taip pat kaip anksčiau analizuotame produkte – universalus investicinis gyvybės draudimas – šiame produkte bendrovės „ERGO Life Insurance SE“ pranašumą lėmė didesnė prognozuojama vidutinė metinė investicijų grąža – 7 proc. Dėl tos priežasties prognozuojamas draudėjo atidėjinys „ERGO Life Insurance SE“ bendrovėje susidaro 8 392,39 EUR didesnis negu UAB „Bonum Publicum“. Taigi, gyvybės draudimo bendrovė „ERGO Life Insuranse SE“ siūlo

didesnę prognozuojamą vidutinę metinę grąžą (7 proc.) ir dėl to didesnį prognozuojamą draudėjo investicinį atidėjinį (79 706,32 EUR). (Žr. 3 pav.)

Prieš atliekant finansinio vertinimo analizę ne gyvybės draudimo produktams nustatyta, kad pagrindiniai kriterijai pagal kuriuos vertinami ne gyvybės bendrovių siūlomi produktai yra labai skirtingi dėl pačių produktų specifikos ir juos apibūdinančių svarbiausių bruožų. Taip pat svarbu paminėti, jog atliekant pasirinktų ne gyvybės draudimo bendrovių produktų finansinį vertinimą, GPM lengvata netaikoma. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, GPM lengvata taikoma tik gyvybės draudimo produkto mokamoms įmokoms. Dėl tos priežasties apskaičiuojami kiti dydžiai, tokie kaip draudimo įmokų santykiai su tam tikra verte, kurie parodo, kokią objekto vertę sudaro draudimo įmokos suma. Ne gyvybės draudimo bendrovių produktai analizuojami be papildomų paslaugų.

Hipotetinės ne gyvybės draudimo situacijos modeliuojamos atsižvelgiant į tai, kad dažniausiai vartotojai kreipiasi į ne gyvybės draudimą sulaukę 25 metų ir daugiausiai dėl tokių priežasčių kaip įsigyto naujo turto ir kapitalo apsaugos (būstas, transporto priemonės), kelionių ir išvykų. Dažniausiai vartotojai renkasi draudimo laikotarpį ne ilgesnį negu metai. Šiuo atveju ne gyvybės draudimas nekaupia sumokėtų įmokų, todėl jokia grąža suėjus laikotarpio terminui nėra išmokama. Vidutiniškas vartotojo atlyginimas ne gyvybės draudime nėra vertinimas, nes įmokos priklauso nuo draudimo objekto vertės ir išmokų sąlygų.

Ketvirtojoje situacijoje 45 metų amžiaus asmuo keliauja į 14 dienų poilsinę ir pažintinę kelionę Turkijoje. Ši kelionė pirkta už 500 EUR iš kelionių organizavimo veikla užsiimančios bendrovės. Asmuo pageidauja kelionės draudimo, kuris padengtų medicinines išlaidas atsitikus draudiminiam įvykiui.

10 lentelė

Kelionės draudimo finansinis vertinimas

	AB „Lietuvos draudimas“	**„ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“**
Asmens amžius	45 metai.	45 metai.
Kelionės trukmė ir šalis	14 dienų; Turkija.	14 dienų; Turkija.
Kelionės tipas	Poilsinė; pažintinė.	Poilsinė; pažintinė.
Draudimo laikotarpis	14 dienų.	14 dienų.
Siūloma vienkartinė draudimo įmoka	13,74 EUR	11,92 EUR
Draudimo įmokos santykis su verte	13,74 / 500 * 100% = 2,75%	11,92 / 500 * 100% = 2,38%

Atlikus kelionės draudimo produkto finansinį vertinimą pagal sumodeliuotą situaciją pasirinktose ne gyvybės draudimo bendrovėse (žr. 10 lentelę) nustatyta, kad patraukliausiomis sąlygomis šį produktą siūlo „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“. Tai lėmė mažesnė siūloma vienkartinė draudimo įmoka 14 dienų laikotarpiui, kuri sudarė 11,92 EUR, t. y. 1,82 EUR mažiau negu AB „Lietuvos draudimas“ siūloma draudimo įmoka. Dėl tos priežasties bendrovės „ERGO Insuranse SE Lietuvos filialas“ siūlomos draudimo santykis su kelionės verte buvo 0,37 p. p. mažesnis negu kitos bendrovės ir sudarė 2,38 proc. visos kelionės vertės. Šis santykis parodo, jog mokama kelionės draudimo įmoka, lyginant su kelionės verte, yra labai ne didelė, tačiau apsauganti nuo didelių asmens galimų finansinių nuostolių užsienyje. Taigi, ne gyvybės draudimo bendrovė „ERGO Insuranse SE Lietuvos filialas“ siūlo mažesnę vienkartinę draudimo įmoką 14 dienų (11,92 EUR) ir dėl to nulemia mažesnį draudimo įmokos santykį su kelionės verte (2,38 proc.).

Penktojoje situacijoje 30-metis miestietis vairuotojas (turintis 12 metų stažą) draudžia lengvąjį automobilį, kurio vertė 5 000 EUR, privalomuoju motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimu metams. Automobilio informacija: pagaminimo metai – 2006, darbinis tūris – 1 598 cm^3, variklio galingumas – 84 kW. Eismo įvykių praeityje vairuotojas neturėjo.

11 lentelė

Motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo finansinis vertinimas

	AB „Lietuvos draudimas“	**„ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“**

Vairuotojo amžius	30 metų.	30 metų.
Vairuotojo stažas	12 metų.	12 metų.
Automobilio galingumas	84 kW.	84 kW.
Draudimo laikotarpis	1 metai.	1 metai.
Siūloma vienkartinė draudimo įmoka	190 EUR.	197 EUR.
Draudimo įmokos santykis su automobilio verte	190 / 5 000 * 100% = 3,80%	197 / 5 000 * 100% = 3,94%

Atlikus motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo produkto finansinį vertinimą pagal sumodeliuotą situaciją pasirinktose ne gyvybės draudimo bendrovėse (žr. 11 lentelę) nustatyta, kad patraukliausiomis sąlygomis šį produktą siūlo AB „Lietuvos draudimas“. Tai lėmė bendrovės prašoma mažesnė vienkartinė draudimo įmoka metams, kuri sudarė 190 EUR. Tuo tarpu „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ prašė 7 EUR brangesnės draudimo įmokos. Taip pat AB „Lietuvos draudimas“ siūlomos draudimo įmokos santykis su automobilio verte buvo 0,14 p. p. mažesnis negu kitos pasirinktos bendrovės ir sudarė 3,80 proc. Šis santykis parodė, jog mokama privalomojo draudimo įmoka, lyginant su automobilio verte, yra labai maža. Taigi, ne gyvybės draudimo bendrovė AB „Lietuvos draudimas“ siūlo mažesnę vienkartinę draudimo įmoką metams (190 EUR) ir dėl to nulemia mažesnį draudimo įmokos santykį su automobilio verte (3,80 proc.).

Šeštojoje situacijoje 40-metis vilnietis vairuotojas (turintis 22 metų stažą) draudžia lengvąjį automobilį, kurio vertė 6 200 EUR, kasko draudimu metams. Automobilio informacija: pagaminimo markė ir metai – NISSAN QASHQAI 2008, darbinis tūris – 1 461 cm^3, variklio galingumas – 78 kW. Eismo įvykių praeityje vairuotojas neturėjo.

12 lentelė

Transporto priemonių kasko draudimo finansinis vertinimas

	AB „Lietuvos draudimas“	**„ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“**
Vairuotojo amžius	40 metų.	40 metų.
Vairuotojo stažas	22 metai.	22 metai.
Automobilio galingumas	78 kW.	78 kW.
Draudimo laikotarpis	1 metai.	1 metai.
Frančizė vagystės, sunaikinimo atveju	Iki 10 proc.	Iki 10 proc.
Frančizė kitais atvejais	Iki 108 EUR	Iki 116 EUR
Siūloma vienkartinė draudimo įmoka	403,56 EUR.	409,87 EUR.
Draudimo įmokos santykis su automobilio verte	403,56 / 6 200 * 100% = 6,51%	409,87 / 6 200 * 100% = 6,61%

Atlikus transporto priemonių kasko draudimo produkto finansinį vertinimą pagal sumodeliuotą situaciją pasirinktose ne gyvybės draudimo bendrovėse (žr. 12 lentelę) nustatyta, kad patraukliausiomis sąlygomis šį produktą siūlo AB „Lietuvos draudimas“. Tai lėmė bendrovės nustatyta 6,31 EUR mažesnė vienkartinė draudimo įmoka metams, kuri sudarė 403,56 EUR. Taip pat AB „Lietuvos draudimas“ reikalauja mažesnio frančizės mokesčio ne vagystės ir sunaikinimo atvejais, t. y. 108 EUR, kai tuo tarpu „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ reikalauja 116 EUR. AB „Lietuvos draudimas“ siūlomos draudimo įmokos santykis su 6 200 EUR vidutine automobilio verte sudaro 6,51 proc., t. y. net 0,10 p. p. mažiau negu atitinkamai apskaičiuotas toks pat santykis su bendrovės „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“ siūloma draudimo įmoka. Santykis yra ganėtinai mažas, tačiau jis bet kokiu atveju bus didesnis lyginant tomis pačiomis sąlygomis su privalomuoju motorinių priemonių civilinės atsakomybės draudimo produktu, nes kasko draudimas įvertina daugiau rizikų ir atmeta rizikas susijusias su trečiaisiais asmenimis. Taigi, ne gyvybės draudimo bendrovė AB „Lietuvos draudimas“ siūlo mažesnę vienkartinę draudimo įmoką metams (403,56 EUR) ir dėl to nulemia mažesnį draudimo įmokos santykį su automobilio verte (6,51 proc.).

IŠVADOS

1. Nustatyta, kad 2017 m. daugiausiai ne gyvybės draudimo įmokų sudarė motorinių ir transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas bei kitas transporto priemonių draudimas, o didžiausią gyvybės draudimo įmokų dalį – investicinis gyvybės draudimas.

2. Atlikus gyvybės draudimo produktų analizę nustatyta, kad: patraukliausiomis sąlygomis universalų kaupiamąjį gyvybės draudimą siūlo UAB „Bonum Publicum“, nes siūlo didesnę garantuotą metinę palūkanų normą (2 proc.) ir sukauptą kapitalą laikotarpio pabaigoje; patraukliausiomis sąlygomis universalų investicinį gyvybės draudimo produktą ir vaikų saugios ateities investicinio gyvybės draudimo produktą siūlo „ERGO Life Insurance SE“, nes siūlo didesnę prognozuojamą vidutinę metinę grąžą (7 proc.) ir dėl to didesnį prognozuojamą draudėjo investicinį atidėjinį.

3. Atlikus ne gyvybės draudimo produktų analizę nustatyta, kad: patraukliausiomis sąlygomis kelionės draudimo produktą siūlo „ERGO Insurance SE Lietuvos filialas“, nes siūlo mažesnę vienkartinę draudimo įmoką 14 dienų ir dėl to lemia mažesnį draudimo įmokos santykį su kelionės verte (2,38 proc.); patraukliausiomis sąlygomis privalomąjį motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo produktą siūlo AB „Lietuvos draudimas“, nes siūlo mažesnę vienkartinę draudimo įmoką metams ir dėl to lemia mažesnį draudimo įmokos santykį su automobilio verte (3,80 proc.); patraukliausiomis sąlygomis savanorišką transporto priemonių kasko draudimo produktą siūlo AB „Lietuvos draudimas“, nes siūlo mažesnę vienkartinę draudimo įmoką metams ir mažesnį draudimo įmokos santykį su automobilio verte (6,51 proc.).

LITERATŪRA

1. Beliavičius, P. (2018). Įtakos vartotojų elgsenai darymas renkantis draudimo paslaugas (UADBB „FT Broker “pavyzdžiu).

2. Draudikai ir draudimo tarpininkai (2017). Vilnius, Lietuvos Bankas. Interneto svetainės adresas: https://www.lb.lt/lt/draudikai-ir-draudimo-tarpininkai (žiūrėta 2018-04-15)

3. Garbaravičius, T., & Kuodis, R. (2002). Lietuvos finansų sektoriaus struktūra ir funkcionavimas. Pinigų studijos, 1, 18-47.

4. Kasko draudimas. Ergo Insurance SE Lietuvos filialas. Interneto svetainės adresas: https://www.ergo.lt/privatiems/transporto-draudimas/transporto-priemoniu-kasko-draudimas/ (žiūrėta 2018-04-16)

5. Kasko draudimas. AB Lietuvos draudimas. Interneto svetainės adresas: https://www.ld.lt/kasko-draudimas (žiūrėta 2018-04-16)

6. Kaupiamasis gyvybės draudimas. Ergo Life Insurance SE. Interneto svetainės adresas: https://www.ergo.lt/privatiems/gyvybes-draudimas-ir-taupymas/kaupiamasis-gyvybes-draudimas/ (žiūrėta 2018-04-16)

7. Kelionių draudimas. Ergo Insurance SE Lietuvos filialas. Interneto svetainės adresas: https://www.ergo.lt/privatiems/asmens-draudimas/kelioniu-draudimas/ (žiūrėta 2018-04-16)

8. Kelionių draudimas. AB Lietuvos draudimas. Interneto svetainės adresas: https://www.ld.lt/keliones-draudimas (žiūrėta 2018-04-16)

9. Lezgovko, A., & Lastauskas, P. (2008). Šiuolaikinė draudimo rinka ES šalyse ir Lietuvoje: analyze ir perspektyvos. Ekonomika/Economics, 82.

10. Lezgovko, A. (2010). Draudimo ekonomikos pagrindai. Klaipėda.

11. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002). Interneto svetainės adresas: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C677663D2202 (žiūrėta 2018-09-21)

12. Privalomasis vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas. Ergo Insurance SE Lietuvos filialas. Interneto svetainės adresas: https://www.ergo.lt/privatiems/transporto-draudimas/privalomasis-vairuotoju-civilines-atsakomybes-draudimas/ (žiūrėta 2018-04-16)

13. Privalomasis vairuotojų civilinės atsakomybės (automobilio) draudimas. AB Lietuvos draudimas. Interneto svetainės adresas: https://www.ld.lt/privalomasis-draudimas (žiūrėta 2018-04-16)

14. Universalus gyvybės draudimas su garantuotomis palūkanomis. UAB Bonum Publicum. Interneto svetainės adresas: http://bonumpublicum.lt/Universalus-gyvybes-draudimas-su-garantu/ (žiūrėta 2018-04-16)

15. Universalus investicinis gyvybės draudimas. Ergo Life Insurance SE. Interneto svetainės adresas: https://www.ergo.lt/privatiems/gyvybes-draudimas-ir-taupymas/universalus-gyvybes-draudimas/ (žiūrėta 2018-04-16)

16. Universalus gyvybės draudimas su kintančiu kapitalu. UAB Bonum Publicum. Interneto svetainės adresas: http://www.bonumpublicum.lt/Universalus-gyvybes-draudimas-su-kintanc/ (žiūrėta 2018-04-16)

17. Vaiko galimybės draudimas. Ergo Life Insurance SE. Interneto svetainės adresas: https://www.ergo.lt/privatiems/gyvybes-draudimas-ir-taupymas/vaiko-galimybems/ (žiūrėta 2018-04-16)

18. Vaikų saugios ateities draudimas. UAB Bonum Publicum. Interneto svetainės adresas: http://www.bonumpublicum.lt/Vaiku-saugios-ateities-draudimas/ (žiūrėta 2018-04-16)

Zaliotovaitė, V., & Taujanskaitė, K. (2017). Lietuvos namų ūkių taupymo ir investavimo procesų palyginamoji analizė 2006–2016 m. In 20-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas–Lietuvos ateitis “teminė konferencija" Verslas XXI amžiuje", 2017 m. vasario 9 d. Vilnius (pp. 1-12). Technika.

COMPARATIVE ANALYSIS OF INSURANCE PRODUCTS UNDER CONSUMER NEEDS

KOTRYNA NAGYTĖ
Kaunas University of Technology

SUMMARY

Insurance is a mean of protection from financial loss. It is a form of risk management, primarily used to hedge against the risk of a contingent or uncertain loss. The article presents significance of insurance products, such as investment life insurance, cumulative life insurance, child life insurance, travel insurance, compulsory and freewill vehicle insurance, on consumer preferences. Also, it indicates some advantages, disadvantages and financial assessments of these products.

It is discussed about the most attractive options for the consumer, which cost the least or collect the most money at the end of the period. The analysis showed that “ERGO Life Insurance SE” offers investment life insurance and child life insurance in the most attractive terms, while UAB “Bonum Publicum” – cumulative life insurance, “ERGO Insurance SE Lietuvos filialas” – travel insurance and AB “Lietuvos draudimas“ – compulsory and freewill vehicle insurance.

Keywords: insurance, risk, consumers.

PROTŲ NUTEKĖJIMAS: SITUACIJA BALTIJOS ŠALYSE

MONIKA SKARŽINSKAITĖ
Kauno Technologijos universitetas
Vadovė prof. dr. Irena Pekarskienė

ANOTACIJA

Protų nutekėjimo reiškinys šalyje atsiranda dėl globalizacijos procesų, kurie paskatina darbo jėgos migraciją. Atsižvelgiant į tai, kad žmonės yra vieni svarbiausių šalies išteklių, akivaizdu, kad dideli emigracijos srautai veikia ir šalių socialinę bei ekonominę aplinkas. Atlikta Baltijos šalių analizė parodė, kad Lietuvoje ir Latvijoje protų nutekėjimo problema yra tikrai aktuali, o jos pasekmės stabdo socialinės ir ekonominės plėtros raidą, o Estija išsiskiria sustabdyta protų nutekėjimo problema. Todėl siekiant spresti protų nutekėjimo problemą Lietuvoje ir Latvijoje, reikėtų atsižvelgti į Estijos pavyzdį bei keisti socialinę - ekonominę politiką šalyje.

ĮVADAS

Globalizacijos procesai pasaulyje, augantis šalių atvirumas, tobulėjančios transporto sistemos ir jų patogumas bei prieinamumas sudaro vis palankesnes sąlygas žmonių judumui tarp šalių. Dėl to auga tarptautinės migracijos mastai, o daugiausiai migruoja darbingo amžiaus žmonės, t.y. darbo jėga. Darbo jėgos migracija yra visuotinis reiškinys, susilaukęs didelio mokslininkų dėmesio: Oishi (2005); Semyonov ir Gorodzeisky (2005); Bartram (2005); Salt, Clarke, ir Wanner (2004); Bach (2003); Daugėla, Kazlauskienė ir Snieška (2000); Brazauskienė ir Kazlauskienė (2002); Sipavičienė (2006) savo darbuose yra vienokiu, ar kitokiu aspektu nagrinėję šį procesą. Analizuojant darbo jėgos migraciją akcentuojamas „protų nutekėjimo“ terminas, kuris apibrėžia darbingo amžiaus žmonių, ypač jaunų, talentingų, aukšąjį išsilavinimą įgijusių ar aukštos kvalifikacijos specialistų išvykimą iš šalies.

Lietuvoje protų nutekėjimo problema yra itin skaudi. Jau daugiau kaip 10-metį Lietuva susiduria su protų nutekėjimo reiškiniu, kadangi iš šalies išvyksta dideli darbo jėgos srautai, o į šalį atvyksta kur kas mažiau imigrantų ir dažnai tai būna nekvalifikuota darbo jėga. Protų nutekėjimo pasekmės darbo rinkoje pasireiškia kvalifikuotos darbo jėgos trūkumu, visuomenės senėjimu, neefektyviai panaudotomis lėšomis švietimo sistemai ir kita. Mokslininkai ir praktikai kalba apie protų nutekėjimo skaudžias pasekemes ne tik trumpalaikėje, bet ir ilgalaikėje perspektyvoje. Dažnai kalbama apie šios problemos sprendimo būdus, imigrantų pritraukimo bei emigrantų mažinimo strategijas, tačiau kol kas daugiau yra kalbama, nei daroma. Kadangi Lietuvoje ši problema yra labai aktuali, buvo atlikta Baltijos šalių palyginamoji analizė, siekiant įvertinti šios problemos mastus ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje bei Estijoje.

Darbo objektas: Lietuvos, Latvijos ir Estijos protų nutekėjimo reiškinys.

Darbo tikslas – išanalizavus protų nutekėjimo ypatumus, priežastis ir pasekmes, įvertinti šio reiškinio tendencijas Baltijos šalyse.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti protų nutekėjimo koncepciją;
- Įvertinti Baltijos šalių demografinių, socialinių ir ekonominių rodiklių kitimo tendencijas;
- Palyginti Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje vyraujančius protų nutekėjimo mastus, aptariant taikomus problemos sprendimo būdus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros palyginamoji analizė ir apibendrinimas, internetinių šaltinių analizė, statistinių duomenų analizė, grupavimas ir lyginimas, grafinis duomenų vaizdavimas.

PROTŲ NUTEKĖJIMO KONCEPCIJA: SĄVOKA, PRIEŽASTYS, PASEKMĖS, PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI

Protų nutekėjimo reiškinys kyla iš demorafinių veiksnių pokyčių, kuriuos lemia darbo jėgos migracija. Pasaulyje vykstant globalizacijos procesams gyventojams tampa vis lengviau keliauti tarp įvairių šalių. Taip žmonės pasirenka ne tik turistavimo kryptis, bet ir išvyksta gyventi į kitas, dažniausiai ekonomiškai stipresnes šalis, o taip yra perkeliama ir darbo jėga. Vykstant aktyviam tarptautiniam darbo jėgos judėjimui pakankamai daug šalių susiduria su protų nutekėjimo problema, kuomet iš šalies išvyksta kvalifikuota darbo jėga. Siekiant išsamiau įvertinti protų nutekėjimo procesą, šioje dalyje bus aptariama protų nutekėjimo sąvoka, šio reiškinio priežastys bei pasekmės, o taip pat pateikiami šios problemos sprendimo būdai.

Tarptautinė migracija – gyventojų persikėlimas gyventi iš vienos šalies į kitą. Tarptautinę migraciją sąlygoja ir skatina keletas veiksnių – augantis šalių atvirumas bei atsirandančios nuostatos ir įsipareigojimai tarp šalių (pvz. ES konvergencijos dėl laisvo žmonių ir kapitalo judėjimo), tobulėjančios transporto sistemos, jų patogumas bei prieinamumas, socialinės garantijos, o taip pat ir emigravusių tėvynainių sėkmės istorijos. Bet viena svarbiausių priežasčių, kodėl dauguma žmonių nusprendžia emigruoti į kitą šalį – ieškojimas geresnių galimybių: aukštesnio darbo apmokėjimo, prieinamų ir kokybiškų paslaugų (švietimas, sveikatos apsauga) bei geresnių ateities perspektyvų tiek jaunimui, tiek augantiems vaikams.

Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, galima teigti, kad daugiausiai migruoja darbingo amžiaus gyventojai. Tai reiškia, kad itin aktyviai vyksta darbo jėgos migracija. Analizuojant darbo jėgos migraciją yra vertinamas ir protų nutekėjimo reiškinys, kurio metu darbingi, ypač jauni, talentingi bei aukštąjį išsilavinimą įgiję ar aukštos kvalifikacijos specialistai išvyksta iš šalies. Darbo jėgos migracijos metu sukauptos darbinės žinios, patirtis ir gebėjimai yra perkeliami į kitą valstybę. Analizuojant protų nutekėjimą, svarbu apibrėžti pagrindinius jo bruožus.

Pirmiausia, protų nutekėjimo procese migracijos srautai juda iš skurdesnių šalių į turtingesnes. Žmonės emigruodami ieško geresnių gyvenimo sąlygų, kurios yra išsivysčiusiose bei turtingesnėse šalyse. Be to, migrantai yra aukštą kvalifikacijos lygį turintys specialistai. Tai reiškia, kad emigruodami jie renkasi šalis, kuriose vyrauja patrauklesnės darbo rinkos sąlygos – lengviau rasti darbą, didesnės tobulėjimo galimybės. Na ir svarbiausias protų nutekėjimo bruožas bei migracijos priežastis – geresnių finansinių galimybių ieškojimas priimančiose, aukštesnio išsivystymo lygio, šalyse. Kadangi protų nutekėjimo procese migruoja kvalifikuota darbo jėga, užsienio šalyje ji tikisi gauti didesnį darbo užmokestį, kuris atitiktų darbuotojo kvalifikaciją.

Aukštos kvalifikacijos darbuotojų bei ką tik studijas baigusių žmonių migraciją iš besivystančių šalių į išsivysčiusias šalis sąlygoja įvairūs ekonominiai bei socialiniai veiksniai. Didžgalvytė ir Pukelienė (2010) išskiria tris pagrindines priežastis:

- aukštas pajamų lygis išsivysčiusiose šalyse;
- darbo pasiūlos trūkumas besivystančiose šalyse;
- darbo sąlygos besivystančiose šalyse.

Dauguma emigrantų išvykstančių iš gimtosios šalies ieško geresnių gyvenimo sąlygų. Tai vyrauja ir Lietuvoje. Juk suprantama, kad žmonės, nerasdami darbo savo šalyje, emigruoja į tas šalis, kur darbo vietų yra pakankamai. Be to aukštas pajamų lygis išsivysčiusiose šalyse, į kurias dažniausiai migruoja darbo jėga, yra svarbiausia protų nutekėjimo priežastis. Kumpikaitės (2017) nuomone Lietuva taip pat neišsiskiria ir dauguma gyventojų emigruoja dėl per mažo darbo užmokesčio. Tai parodo ir pagrindinės emigracijos kryptys, kurios yra nukreiptos į labiau ekonomiškai išsivysčiusias šalis – Jungtinę Karalystę, Norvegiją, Vokietiją bei kitas šalis. Migruojančiam jaunimui ypač svarbu yra gaunamų pajamų dydis, kadangi reikia didelių investicijų siekiant įsitvirtinti Lietuvoje. Tačiau įsilieti į darbo rinką yra pakankamai sudėtinga,

nes dažnai darbdaviai atsižvelgia į sukauptą patirtį ir stažą, kurio jaunimas dar būna nespėjęs įgauti. Tokiems gyventojams sunku rasti gerai apmokamą darbo vietą, o pagrindinis pasiūlymas susijęs su darbo užmokesčiu - minimalus atlygis. Jaunimas, matydamas, kad kitose šalyse minimalus darbo užmokestis yra ženkliai didesnis, nusprendžia emigruoti net neieškodami darbo gimtojoje šalyje bei nespėjus įsitvirtinti Lietuvos darbo rinkoje. Be to, netgi vyresnio amžiaus darbingi žmonės emigruoja dėl didesnių pajamų, kadangi išsivysčiusiose šalyse turėdami kvalifikaciją bei dirbdami tokį patį darbą, su tokiomis pačiomis atsakomybėmis, pajamos yra aukštesnės. Be viso to, darbo sąlygos taip pat yra svarbi migracijos priežastis. Žmonės ne tik namuose, bet ir darbe nori jaustis gerai, gauti visas socialines garantijas, kad jaustųsi pilnaverčiai. Taip pat gauti laiku mokamą atlyginimą, kad galėtų išsilaikyti save bei savo šeimą, planuoti bei optimaliai naudoti savo finansus. Be to svarbi ir jauki aplinka darbo vietoje - draugiškas kolektyvas, maža atskirtis tarp skirtingų gyventojų socialinių sluoksnių. Palankios darbo valandos leidžia žmogui paprasčiau planuoti savo laisvą laiką, optimalus darbo krūvis neleidžia žmogui pervargti darbe, todėl išlieka darbuotojų motyvacija, jie būna produktyvesni darbe. Taigi atsižvelgiat į protų nutekėjimo proceso priežastis, akivaizdu, kad protų nutekėjimą labiausiai skatina prasta padėtis kilmės šalies darbo rinkoje.

Darbo jėgos migracijos bei protų nutekėjimo reiškiniai daro įtaką šalims bei jų ekonomikai. Įvairūs autoriai įžvelgia skirtingas protų nutekėjimo pasekmes. Vieni iš jų dalinasi įžvalgomis, kad tai turi teigiamas pasekmes, o kiti – neigiamas. Taigi, viena iš neigiamų pasekmių sietina su darbo jėgos migracijos metu sukauptų darbinių žinių, patirties ir gebėjimų perkėlimu į kitą valstybę. Dėl šios priežasties darbo rinkoje pastebima kvalifikuotos darbo jėgos stoka. Be to, tarptautinė migracija yra svarbus veiksnys, lemiantis gyventojų senėjimą. Net ir išsivysčiusiose šalyse, pavyzdžiui, Šveicarijoje, yra fiksuojami dideli emigracijos, ypač darbingo amžiaus gyventojų, mąstai (Eurostat, 2017). Maria Solevid (2016) teigia, kad kol kas nėra jokių žinių, kodėl Šveicariją palieka vis daugiau darbingo amžiaus žmonių, tačiau yra siekiama tai išsiaiškinti (cit. iš The Local, 2016). Jaunų žmonių migracijos didėjimas taip pat pastebimas ir Italijoje (Eurostat, 2017). Pasak Mattarella (2016), darbingo amžiaus gyventojai iš Italijos emigruoja dėl geresnių gyvenimo sąlygų ieškojimo (cit. iš Edwards, 2016). Lietuvoje emigracijos mąstai taip pat dideli. Kiekvienais metais iš Lietuvos daugiausiai išvyksta darbingo amžiaus žmonės, ypač jauni, dar nespėję įsitvirtinti darbo rinkoje asmenys. Tai lemia žemas darbo užmokesčio lygis Lietuvoje, žemesnis šalies ekonominis ir socialinis išsivystymo lygis lyginant su kitomis šalimis, neefektyvi mokesčių politika ir kita (Kripaitis ir Romikaitytė, 2005). 2008 – 2017 metų laikotarpiu iš Lietuvos emigravo daugiau gyventojų nei į ją imigravo. Didžiausi emigracijos mąstai pastebimi 2005 metais po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą (ES), kai atsirado galimybė laisvai keliauti tarp Europos Sąjungos šalių. Taip pat 2009 – 2010 metų laikotarpiu, po Lietuvą ištikusios ekonominės krizės, kurios metu stipriai išaugo nedarbas Lietuvoje ir gyventojams buvo sudėtinga įsilieti į darbo rinką. Nuo 2015 metų vėl pastebimas emigrantų skaičiaus augimas, o tai sietina su euro įvedimu Lietuvoje ir sparčiai išaugusiomis kainomis (Kumpikaitė, 2017). Taigi šalyje vyraujant dideliems darbingo amžiaus gyventojų emigracijos mastams, santykinai išauga pensinio amžiaus gyventojų ir tai sąlygoja gyventojų senėjimo procesą.

Dar viena protų nutekėjimo pasekmė – neefektyvios investicijos į aukštąjį mokslą. Silpnesnės ekonomikos šalys, šiuo atveju ir Lietuva, pakankamai daug lėšų skiria aukštojo švietimo sistemai, o emigrantai pasinaudoję valstybės teikiama parama vėliau palieka savo gimtinę. Tai reiškia, kad valstybės investuotos lėšos į savo piliečių aukštąjį mokslą, siekiant „užsiauginti“ jaunus mokslininkus bei kvalifikuotus darbuotojus, neefektyvios, kadangi yra perkeliamos į kitą šalį. Investicijos į žmogiškąjį kapitalą laikomos vienos svarbiausių investicijų, kadangi tai skatina vidaus ekonomikos augimą. Dėl aukšto darbuotojų išsilavinimo pagerėja darbo kokybė, ko pasekoje auga ir šalies BVP. Taip pat aukštos kvalifikacijos darbuotojai gauna didesnį atlyginimą, o tai reiškia, kad yra surenkama ir daugiau lėšų į valstybės biudžetą per

mokestinę sistemą. Tačiau susiduriant su protų nutekėjimo problema tai nėra efektyviai išnaudojama.

Reikia paminėti, kad egzistuoja ir priešingos nuomonės, jog tokia emigracija gali būti šaliai naudinga bei skatinanti. Migracijos procesų teigiamos pasekmės įžvelgiamos per emigrantų grįžtamąjį ryšį. Lowell ir Findlay (2001) išskiria tris ryškiausius specialistų migracijos grįžtamojo ryšio padarinius. Migrantams grįžus iš svečios šalies darbo rinkoje padidėja našumas, kadangi yra grąžinami gebėjimai bei darbo patirtis įgyta užsienyje. Be to, emigrantai, kurie lieka užsienyje, teikia finansinę pagalbą per darbuotojų mainus ir teigiama, kad jų žinių ar technologijų perdavimas besivystančioms šalims gali padidinti šių šalių našumą bei ekonominį augimą. Be viso to, dalis emigrantų išvyksta iš užsienį tik laikinai, sukaupti kapitalui, kurį vėliau parveža į šalį ir investuoja.

Darbo sąlygos yra glaudžiai susijusios su šalyje vykdoma vyriausybės politika. Literatūroje yra minimi keli pagrindiniai sprendimai, ką reikėtų daryti besivystančioms šalims, norint išvengti protų nutekėjimo:

- vykdyti skurdo mažinimo politiką;
- skatinti darbuotojus grįžti į tėvynę;
- gerinti situaciją darbo rinkoje;
- investuoti į aukštąjį mokslą;
- sukurti sąlygas protų panaudojimui.

Lietuvoje vis dažniau kalbama apie aukštą skurdo lygį šalyje, kylančias kainas, tačiau ne taip sparčiai kylančius atlyginimus. Norint mažinti skurdą šalyje, pirmiausia reikėtų keisti pašalpų politiką, efektyviau paskirstyti lėšas. Nors minimalus darbo užmokestis pastaraisiais metais Lietuvoje kyla, tačiau kainos kyla sparčiau, dėl ko perkamoji galia netgi sumažėja. Taip pat darbuotojus galima skatinti grįžti į tėvynę taikant verslumo politikas, sudarant lengvesnes sąlygas dirbti savarankiškai kuriant verslus. Gerėjanti situacija darbo rinkoje – atlyginimų augimas, papildomų darbo vietų sukūrimas, tobulėjanti darbo aplinka taip pat pritrauktų daugiau imigrantų į šalį, o taip pat pristabdytų ir gyventojų išvykimą iš šalies. Investicijos į aukštąjį mokslą taip pat yra labai svarbios, nes žmogiškasis kapitalas yra vieni svarbiausių šalies išteklių, kurie gali padėti valstybei augti. Palankios sąlygos protų panaudojimui taip pat pristabdytų studentų išvykimą iš šalies. Dėl to reikėtų sudaryti palankesnes sąlygas įsidarbinti ką tik studijas baigusiems absolventams.

PROTŲ NUTEKĖJIMAS BALTIJOS ŠALIŲ ATVEJU: DEMOGRAFINIŲ, SOCIALINIŲ IR EKONOMINIŲ RODIKLIŲ APŽVALGA IR PALYGINIMAS

Atliekant protų nutekėjimo Baltijos šalyse palyginamąją analizę , atskirai bus analizuojami demografiniai-migracijos rodikliai, taip pat socialiniai ir ekonominiai rodikliai. Atsižvelgiant į atskirus rodiklius bus atliekamas Lietuvos, Latvijos ir Estijos palyginimas, siekiant įvertinti migracijos ir protų nutekėjimo mastus šalyse. Taip pat išanalizavus šiuos rodiklius siekiama įžvelgti protų nutekėjimo Baltijos šalyse priežastis ir pasekmes, bus aptartos ir šalių vykdomos protų nutekėjimo stabdymo politikos ir priemonės.

Migracija apima imigracijos ir emigracijos procesus, kurie vertinami skaičiuojant imigrantų ir emigrantų skaičių šalyje. Tačiau atskirai įvertintas emigrantų ir imigrantų skaičiaus kitimas neparodo realios migracijos situacijos šalyse, todėl, siekiant įvertinti migracijos tendencijas šalyje, svarbu vertinti migracijos saldo – imigrantų ir emigrantų skirtumą. Migracijos saldo parodo kaip skiriasi imigrantų ir emigrantų skaičius, o tai parodo kokia bendra migracijos situacija vyrauja šalyje. Baltijos šalių migracijos saldo 2008 – 2017 metais iliustruoja 1 paveikslas.

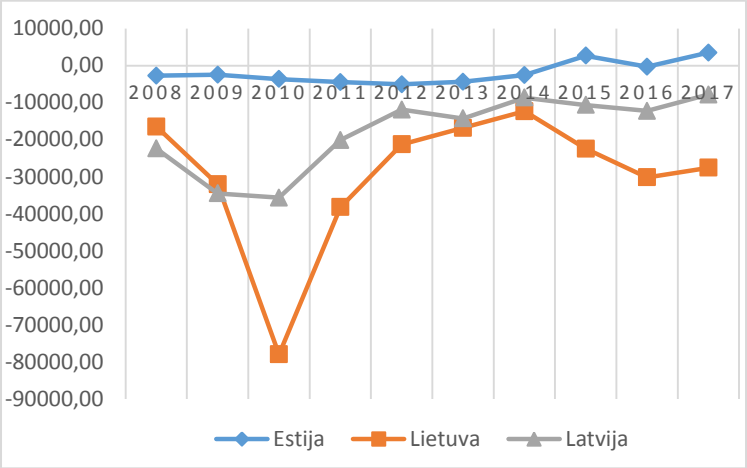

1 Pav. Migracijos saldo Baltijos šalyse 2008 – 2017 m. (sudaryta pagal Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenis)

Iš paveikslo matyti, kad 2008 – 2017 metų laikotarpiu migracijos saldo labiausiai svyravo Lietuvoje. Didžiausias skirtumas fiksuojamas 2010 metais, kai iš Lietuvos išvyko net 77944 asmenimis daugiau nei į ją atvyko. Vėliau situacija gerėjo, tačiau 2017 metais vis dar fiksuojamas neigiamas ir didžiausias Baltijos šalyse migracijos saldo. Tai reiškia, kad 2017 metais iš Lietuvos išvyko 27557 asmenimis daugiau nei į ją atvyko. Kadangi daugiausiai migruoja darbingo amžiaus žmonės, akivaizdu, kad Lietuva susiduria su pakankamai didele protų nutekėjimo problema. Latvijoje migracijos saldo gerokai mažesnis ir 2017 metais siekia -7808, o tai taip pat reiškia, kad į šalį atvyksta mažiau žmonių nei iš jos išvyksta. Tačiau rodiklis pastaraisias metais sparčiai gerėja, kas leidžia teigti, kad iš šalies išvykstant vis mažiau žmonių ir taip nėra prarandama daug kvalifikuotos darbo jėgos. Geriausia migracijos situacija fiksuojama Estijoje. Nors iki 2014 metų migracijos saldo Estijoje buvo neigiamas, tačiau šio rodiklio reikšmė nėra didelė ir iš šalies išvyko 2548 asmenimis daugiau nei į ją atvyko. Tačiau jau 2015 metais situacija pagerėjo ir fiksuojamas teigiamas migracijos saldo rodiklis. Taip yra ir 2017 metais, o tai reiškia, kad į Estiją yra pritaukiama daugiau žmonių nei iš jos išvyksta. Šiuo atveju Estija nesusiduria su protų nutekėjimo problema. Čia reikėtų naudoti terminą protų įtekėjimas, kai į šalį plūsta imigrantai. Tai parodo gerėjančias socialines bei ekonomines sąlygas šalyje - aukštesnis atlyginimas, lengvesnės įsitvirtinimo sąlygos darbo rinkoje, tobulėjanti ir žmonėms priimtina darbo aplinka, gerėjanti socialinė padėtis. Dėl visų šių priežasčių žmonės pradeda rinktis Estiją, kaip jiems palankią emigracijos kryptį, kur nusprendžia perkelti savo kvalifikacines žinias ir darbinius įgūdžius.

Norint tiksliau įvertinti ir palyginti gyvenimo kokybę Baltijos šalyse, tikslinga įvertinti socialinius rodiklius. Jungtinių Tautų ekspertų pasiūlytas universalus žmogaus socialinės raidos indeksą (ŽSRI) puikiai tinka šiam palyginimui. Šis indeksas yra skaičiuojamas naudojant trijų rodiklių duomenis:

- vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė;
- vidutinė mokymosi trukmė;
- bendrosios nacionalinės pajamos, tenkančios vienam gyventojui.

Dar nuo 1990 m. Jungtinės Tautos renka šalių duomenis ir kiekvienais metais pateikia metinę žmogaus socialinės raidos ataskaitą, kurioje atsispindi ŽSRI. Pagal naujausius 2018 metų duomenis, iš 189 šalių, Baltijos šalys išsidėstę pakankamai aukštose - 30, 35 ir 41/42 vietose. Detalesni ŽSRI duomenys pateikt 1 lentelėje.

1 lentelė. Žmogaus socialinės raidos indeksas (sudaryta pagal United Nations duomenis)

Šalis	Vieta	Žmogaus socialinės raidos indeksas (ŽSRI)	Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metais)	Vidutinė mokymosi trukmė (metais)	Bendrosios nacionalinės pajamos vienam gyventojui (dol)
Estija	30	0,871	77,7	16,1	28 993
Lietuva	35	0,858	74,8	16,1	28 314
Latvija	41/42	0,847	74,7	15,8	25 002

Pagal ŽSRI iš Baltijos šalių, geriausią – 30 vietą, užima Estija. ŽSRI siekia 0,871, vidutinė gyvenimo trukmė siekia net 77,7 metus, vidutinė mokymosi trukmė 16,1 metus, o bendrosios nacionalinės pajamos vienam gyventojui 28,993 dol. Lietuva nuo Estijos mažai atsilieka. ŽSRI 0,858, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė šiek tiek trumpesnė – 74,8. Vidutinė mokymosi trukmė Lietuvoje sutampa su Estijoje - 16,1 metų. O bendrosios nacionalinės pajamos vienam gyventojui siekia 28,314 dol. Latvija šiuo atveju iš Blatijos šalių užima žemiausią – 41/42 vieta (dalinasi su Portugalija). Jos ŽSRI mažesnis ir už Estijos, ir už Lietuvos ir lygus 0,847. Vidutinė gyvenimo trukmė mažai skiriasi nuo Lietuvos – 74,7 metai. Vidutinė mokymosi trukmė mažesnė – 15,8 metai. Bendrosios nacionalinės pajamos vienam gyventojui Latvijoje sudaro 25,002 dol.

Be to, vertinant socialinius rodiklius, svarbu atsižvelgti ir į gyventojų išsilavinimo lygį, kadangi protų nutekėjimo sąvoka yra siejama su kvalifikuotos ar išsilavinusius dabo jėgos migracija. 2 paveiksle šalys lyginamos pagal mažiausiai tam tikrą išsilavinimą turinčių žmonių procentinį skaičių.

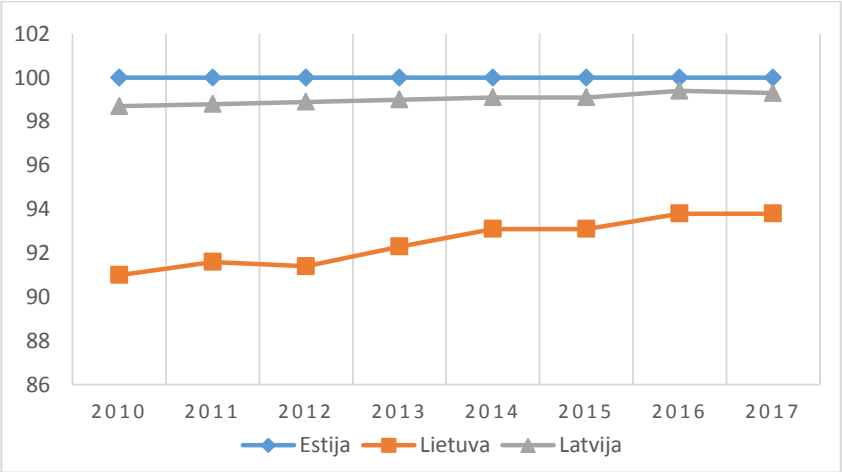

2 Pav. Gyventojai, turintys mažiausiai tam tikrą vidurinį išsilavinimą, proc. (25 metų ir vyresni), (sudaryta pagal United Nations duomenis)

Iš Jungtinių Tautų pateiktų duomenų matyti, kad pagal išsilavinusių žmonių skaičių šalyje pirmauja Estija. Joje nuo 2010 iki 2017 metų net 100 proc. 25 metų ir vyresnių gyventojų turi bent kažkokį vidurinį išsilavinimą. Latvija nuo Estijos daug neatsilieka ir per analizuojamą laikotarpį šis rodiklis augo. 2010 metais jis siekė 98,7 proc. o 2017 metais 99,30 proc. Lietuva šiame kontekste atrodo prasčiausiai. Nors šis rodiklis 2010 – 2017 metų laikotarpiu su tam tikrais svyravimais turėjo tendenciją didėti, tačiau ženkliai atsilieka tiek nuo Latvijos, tiek nuo Estijos. 2010 metais Lietuvoje 25 metų ir vyresnių gyventojų turinčių bent kažkokį vidurinį išsilavinimą buvo 91 proc., o 2017 metais – 93,8 proc. Nors šis rodiklis yra pakankamai aukštas, tačiau tarp Baltijos šalių Lietuva atrodo prasčiausiai, o tai reiškia, kad yra kur tobulėti.

Dideli tarptautinės migracijos mastai bei vyraujantis protų nutekėjimo procesas veikia ir šalies ekonomiką. Tai atsispindi per darbo rinkos rodiklius, ekonominį šalies aktyvumą, kainų bei sąnaudų lygį ir netgi valdžios sektoriaus finansus. Analizuojant darbo jėgos migracijos ir protų nutekėjimo įtaką darbo rinkai vertinamas nedarbo lygio Baltijos šalyse kitimas (žr. 3 pav.)

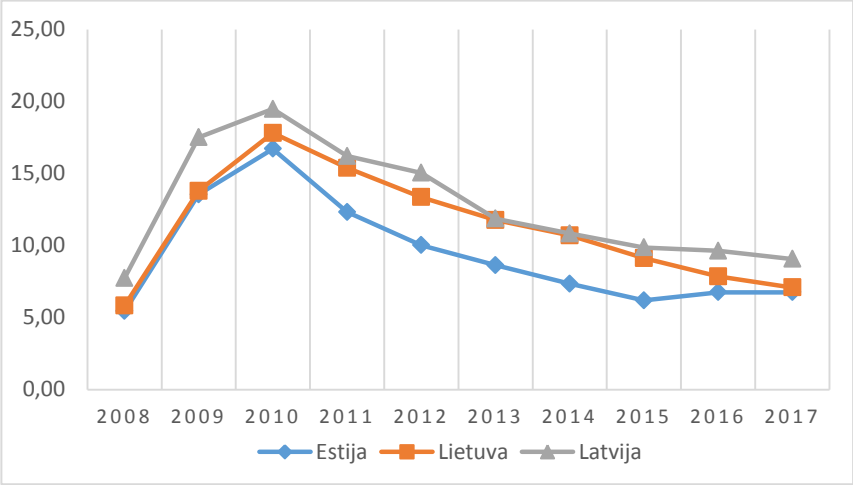

3 Pav. Nedarbo lygis Baltijos šalyse, proc. (sudaryta pagal The World Bank duomenis)

Vertinant bei lyginant nedarbo lygį Baltijos šalyse matyti, kad nedarbo lygis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje yra pakankamai panašus, netgi jo svyravimo tendencijos panašios. 2008 metais kilusi finansinė krizė paveikė ir nedarbo lygį, o jos pasekmės matomos iki 2010 metų - sparčiai didėjantis nedarbo lygis šalyse. Latvijoje didžiausias nedarbo lygis fiksuojamas net 19,48proc., Lietuvoje 17,81proc., o Estijoje – 16,71proc. Vėliau nedarbo lygis šalyse pradėjo mažėti, o tokioms tendencijoms turi įtakos ir darbo jėgos migracijos bei protų nutekėjimo procesai. Atsižvelgiant į tai, kad daugiausiai emigruoja darbingo amžiaus gyventojai, o visuomenė sensta - tai dirbtinai mažina nedarbo lygį šalyje. Santykinai mažėjant darbingo amžiaus gyventojų, o pensinio amžiaus gyventojų skaičiui didėjant, fiksuojamas mažesnis nedarbo lygis šalyje bei didesnis užimtumas. Tačiau, pasak Lietuvos pramoninkų konfederacijos (2016), nors ir nedarbo lygis šalyse mažėja dėl didelės darbingo amžiaus žmonių emigracijos, bet susiduriama su kita opia problema - kvalifikuotas darbo jėgos stoka. Tai turi įtakos darbo užmokesčiui. Darbo užmokesčio kitimo tendencijos atsipindi 4 paveiksle.

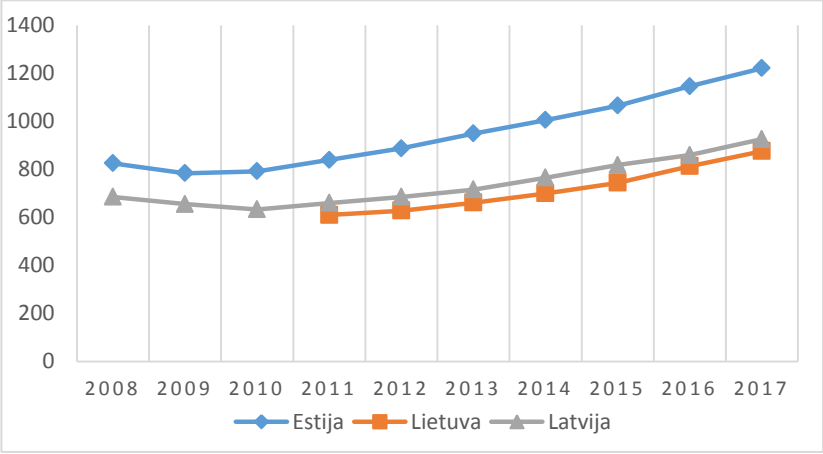

4 Pav. Vidutinis bruto darbo užmokestis, eur. (sudaryta pagal Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenis)

2008 - 2017 metų laikotarpiu didžiausias bruto darbo užmokestis fiksuojamas Estijoje, o mažiausias – Lietuvoje. Latvijoje ir Estijoje darbo užmokestis analizuojamu laikotarpiu augo panašiu tempu, o štai Estijoje augimo tempas šiek tiek spartesnis. Darbo užmokesčio augimą sąlygoja įvairūs veiksniai, tačiau vienas iš jų – darbo jėgos migracija bei protų nutekėjimo procesas. Kaip jau minėta anksčiau, vykstant sparčiam protų nutekėjimo procesui šalys susiduria su kvalifikuotos darbo jėgos problema. Tai reiškia, kad darbo rinkoje išauga konkurencingumas, o trūkstamos kvalifikacijos specialistams siūlomas didesnis darbo užmokestis.

Vertinant šalies ekonomikos augimą dažniausiai naudojamas rodiklis - BVP, tenkantis vienam gyventojui. Šio rodiklio tendencijas Baltijos šalyse iliustruoja 5 paveisklas.

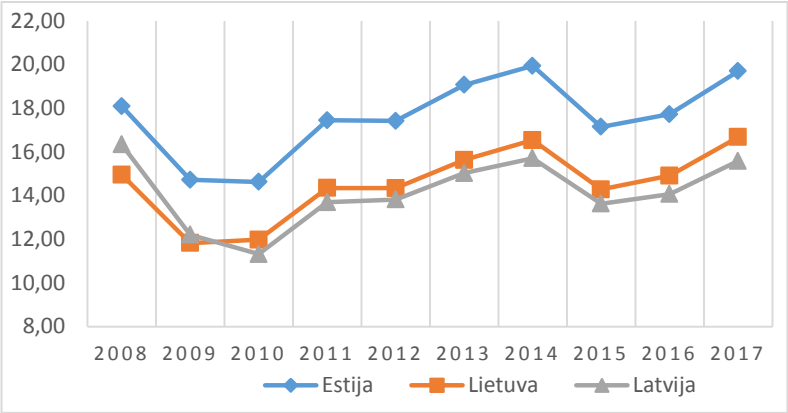

5 Pav. BVP vienam gyventojui (JAV doleriais pagal dabartinį kursą). (sudaryta pagal The World Bank duomenis)

Iš 5 paveikslo matyti, kad pagal ekonomikos išsivystymo lygį, vienam gyventojui tenkantį bendrąjį vidaus produktą tarp Baltijos šalių Estija lenkia ir Latviją, ir Lietuvą. Bendri šio rodiklio kitimo tempai analizuojamu 2008 – 2017 metų laikotarpiu vyrauja panašūs. Tačiau, ankščiau įvertinus darbo užmokesčio kitimą, matyti, kad Lietuvoje jis mažiausias, nepaisant BVP vienam gyventojui kitimo. Galima sakyti, kad tai yra viena svarbiausių priežasčių, kodėl gyventojai nusprendžia emigruoti iš Lietuvos ir taip ieško geresnių gyvenimo bei darbo jėgos apmokėjimo sąlygų. Pasak Lazutkos (2016), reikia tiesiog tvarkytis šalyje. Jeigu sukurtas BVP Lietuvoje pasiskirstytų tolygiau, šalis būtų geriau valdoma, nereikėtų jokių specialių emigracijos mažinimo programų. Iš tokių šalių kaip Vengrija, Čekija, Slovėnija, Slovakija žmonės neišvažiuoja taip, kaip iš Lietuvos, nors kai kurios yra ekonomiškai silpnesnės. Tiesiog ten tvarkomasi geriau, atstumtų ir pažemintų žmonių yra mažiau, todėl jie iš savo šalių nebėga (cit. iš Tracevičiutė, 2016). Tai reiškia, kad reikia daugiau dėmesio skirti ir skurdo mažinimui šalyje, nes tai yra pakankamai gili problema šių dienų Lietuvoje.

Įvertinus Baltijos šalių ekonominius ir socialinius rodiklius, galima teigti kad geriausiai protų nutekėjimo problema yra sprendžiama Estijoje, o Lietuva ir Latvija turi kur pasitempti. Lietuvoje vyrauja itin dideli emigracijos srautai, o imigrantų sulaukiama kur kas mažiau. Tai sąlygoja pokyčius darbo rinkoje, keičia socialinius ir ekonominius rodiklius bei mažinta šalies ekonominės plėtros tendencijas. Latvijoje situacija panaši kaip Lietuvoje. Pagal socialinius rodiklius Latvija šiek tiek atsilieka nuo Lietuvos, tačiau ekonominiai rodikliai šalyje rodo šiek tiek geresnę situaciją. Be to, Latvijoje emigracijos srautai kur kas mažesni nei Lietuvoje. Siekiant spresti šias problemas tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje yra imtasi priemonių. Pasak Grigalavičiūtės (2016), Latvijoje piliečiai yra įvairiai skatinami grįžti į tėvynę: užsienyje studijas baigusiems jaunuoliams siūlo darbą valstybės tarnyboje, visame pasaulyje organizuoja vasaros stovyklas, kalbų mokyklas, konferencijas ir folkloro festivalius. Maža to, 2013 metais seimas įteisino dvigubą pilietybę. Taip pat pagal ES pabėgėlių perskirstymo programą Latvija sutiko priimti 531 pabėgėlį. Lietuvoje yra kuriamos jaunimo verslumo skatinimo programos, skiriama parama bei subsidijos. Pastaraisiais metais Lietuvoje keliamas minimalus darbo užmokestis, priimtas

įstatymas, kad kvalifikuota darbo jėga privalo gauti didesnį nei minimalų atlyginimą. Taip pat yra organizuojamos įvairios konferencijos, reklamos bei naudojamos kitos priemonės siekiant pritraukti lietuvius sugrįžti į šalį. Tačiau, tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje šie veiksmai kol kas nėra pasiteisinę, o protų nutekėjimo problema vis dar yra aktuali.

Estija yra pavyzdinė šalis tarp Baltijos šalių, kuri pastaraisais metais puikiai išsprendė protų nutekėjimo problemą. Estijoje į šalį atvyksta daugiau gyventojų nei iš jos emigruoja. Taip yra dėl to, kad Estija taiko efektyvias imigrantų pritraukimo strategijas. Šalyje buvo sudarytos palankios sąlygos atvykusiems gyventojams įsitvirtinti šalyje bei susikurti darbo vietą. Gerėjanti socialinė padėtis, augantis darbo užmokestis paskatino į šalį atvykti ne tik didelius imigrantų srautus, bet ir padėjo susigrąžinti emigravusius estus (~50 proc. į Estiją grįžtančių gyventojų yra šios šalies piliečiai). Mauricas (2016) tokią situaciją vertina teigiamai, nes tai reiškia, kad šalyje, kur gyventojų skaičius auga, pensijų, socialinės apsaugos ir švietimo sistemoms žlugimas nebegresia, o augantis dirbančiųjų skaičius leidžia tęsti subalansuoto biudžeto politiką ir nuosaikiai kelti senatvės pensijas bei viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimus. (cit. iš Simėnas, 2016). Kvalifikuotos darbo jėgos pritraukimas į šalį padeda Estijai sparčiau gerinti situaciją šalyje, gerinti socialinius rodiklius ir skatinti ekonominę plėtrą.

IŠVADOS

1.Protų nutekėjimo sąvoka apibūdina iš šalies išvykstančių talentingų ar išsilavinusių darbingo amžiaus gyventojų procesą. Protų nutekėjimas vyksta dėl to, kad žmonės ieško geresnių gyvenimo sąlygų. Šio reiškinio pasekmės jaučiamos tiek socialiniu, tiek ekonominiu aspektu, o norint spręsti šią problemą ir mažinti jos pasekmes pirmiausia reikia vykdyti skurdo mažinimo politiką, skatinti darbuotojus grįžti į tėvynę, gerinti situaciją darbo rinkoje; sukurti sąlygas protų panaudojimui ir kita.

2.Išanalizavus Baltijos šalių demografinių, socialinių bei ekonominių rodiklių tendencijas, nustatyta, kad Estijoje fiksuojami geriausi rodikliai bei jų kitimo tendencijos. Latvijos ir Lietuvos rodikliai kur kas prastesni. Nors socialiniai rodikliai (ŽSRI ir gyventojų išsilavinimo lygis) Latvijoje ir Lietuvoje rodo pakankamai gerą situaciją, tačiau pastarąjį 10-metį šiose šalyse emigracijos srautai yra kur kas didesni nei imigracijos. Viena iš priežasčių – nepakankamas darbo užmokesčio augimas. BVP vienam gyventojui kitimo tendencijos taip pat turėtų būti spartesnės tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje, siekiant aukštesnio ekonominio išsivystymo lygio šiose šalyse.

3.Atlikta Baltijos šalių palyginimamoji analizė parodė, kad Lietuvoje ir Latvijoje protų nutekėjimo problema yra tikrai aktuali, o jos pasekmės stabdo socialinės ir ekonominės plėtros raidą. Estija išsiskiria sustabdyta protų nutekėjimo problema, kadangi fiksuojamas teigiamas migracijos saldo rodiklis, o taip yra dėl efektyvios emgiracijos mažinimo bei imigrantų pritraukimo politikos. Lietuvoje ir Latvijoje taikomos emigrantų mažinimo politikos kol kas nėra neefektyvios, todėl siekiant geresnių rezultatų reikėtų bendrai keisti socialinę-ekonominę politiką šalyje, labiau atsižvelgti į gyventojų poreikius.

LITERATŪRA

1.Bach, S. (2003). International migration of health workers: Labour and social issues. *Geneva: International Labour Office.*

2.Bartram, D. (2005). International labor migration. *Basingstoke: Palgrave Macmillan.*

3.Brazauskienė, B., ir Kazlauskienė, A. (2002). Darbo jėgos problemos globalizacijos sąlygomis. *Ekonomika ir vadyba-2002. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.*

4.Central Statistical Bureau of Latvia [žiūrėta 2018-09-22]. Prieiga per internetą http://data1.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz__migr/IBG010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=c119ba9d-34e9-4f40-8ece-d188f055e463

5.Daugėla, V., Kazlauskienė, A., & Snieška, V. (2000). Darbo jėgos migracijos priežastys ir migracijos pobūdis Lietuvoje. *Inžinerinė Ekonomika–Engineering Economics, 5.*

6.Didžgalvytė, M., ir Pukelienė, V. (2010). Protų nutekėjimas: užsienyje magistrantūros ir doktorantūros studijas baigusiųjų reemigracijos analizė ir vertinimas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai, 2010, t. 4, nr. 1, p. 123-138.*

7.Edwards, C. (2016). Brain drain: More Italians than ever are moving abroad. [žiūrėta 2018-09-17]. Prieiga per internetą https://www.thelocal.it/20161006/over-100000-italians-moved-abroad-in-2015

8.Estonia Statistics. Statistical database. [žiūrėta 2018-09-22]. Prieiga per internetą http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp

9.Eurostat (2017). Emigration by age group, sex and citizenship. [žiūrėta 2018-09-20]. Prieiga per internetą http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do

10.Grigalavičiūtė, G., (2016). Latvija siekia pažaboti emigraciją [žiūrėta 2018-09-20]. Prieiga per internetą https://www.lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/latvija-siekia-pazaboti-emigracija/222599

11.Kripaitis, R., & Romikaitytė, B. (2005). Tarptautinė darbo jėgos migracija: jos esmė, formos ir ją sąlygojantys veiksniai. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Šiauliai, 171-178.

12.Kumpikaitė – Valiūnienė, V. (2017). Ketvirtoji emigracijos banga. Kaltas euras? [žiūrėta 2018-09-20]. Prieiga per internetą http://ktu.edu/lt/ekonomikos-ir-verslo-fakultetas/naujiena/kas-vis-dar-skatina-begti-lietuvos-0

13.Lietuvos pramonininkų konfederacija. Gilėjančios demografinės problemos mažina Lietuvos ekonomikos augimo prognozes (2016). [žiūrėta 2018-09-20]. Prieiga per internetą http://www.lpk.lt/gilejancios-demografines-problemos-mazina-lietuvos-ekonomikos-augimo-prognozes/

14.Lietuvos statistikos departamentas (2017). Statistinių rodiklių analizė. [žiūrėta 2018-09-22]. Prieiga per internetą https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/

15.Lowell, B. L., ir Findlay, A. (2001). Migration of highly skilled persons from developing countries: impact and policy responses. *International migration papers*, 44, 25.

16.Oishi, N. (2005). Women in motion: Globalization, state policies, and labor migration in Asia. *Stanford University Press.*

17.Salt, J., Clarke, J., & Wanner, P. (2004). International labour migration. Council of Europe. *Population studines, No. 44*

18.Semyonov, M., & Gorodzeisky, A. (2005). Labor migration, remittances and household income: A comparison between Filipino and Filipina overseas workers. *International Migration Review, 39(1), 45-68.*

19.Simėnas, D. (2016). Estijoje pirmąkart imigravo daugiau nei emigravo. Kodėl ne Lietuvoje? [žiūrėta 2018-09-20]. Prieiga per internetą https://www.vz.lt/verslo-aplinka/ekonomika/2016/05/25/estijojepirmakart-imigravo-daugiau-nei-emigravo-kodel-ne-lietuvoje#ixzz5S0tTHdG9

20.Sipavičienė, A. (2006). Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. Tarptautinė migracijos organizacija. *Vilnius: Mokslas.*

21.The Local (2016). More Swedes than ever are moving abroad. [žiūrėta 2018-09-21]. Prieiga per internetą https://www.thelocal.se/20160107/more-swedes-than-ever-are-moving-abroad

22.The World Bank. International Comparison Program database. GDP per capita, PPP (current international $). [žiūrėta 2018-09-16]. Prieiga per internetą https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD

23.Tracevičiūtė, R. (2016). Emigracija stabdoma žodžiais. Lietuvos Žinios. [žiūrėta 2018-10-28]. Prieiga per internetą https://www.lzinios.lt/Lietuva/emigracija-stabdoma-zodziais/226439

24.United Nations Development Programme (2018). Human Development Reports. [žiūrėta 2018-09-17]. Prieiga per internetą http://hdr.undp.org/en/2018-update

BRAIN DRAIN: SITUATION IN THE BALTIC STATES

MONIKA SKARŽINSKAITĖ
Kaunas University of Technology
The Tutor Prof. Dr. Irena Pekarskienė

SUMMARY

The phenomenon of brain drain in the country is due to the process of globalization and that encourage labor migration. People is the main resources of the country, it is rather obvious that large emigration flows affect country‘s social and economic enviroment. After the comparison of the Baltic States was conducted, it was found that the problem of brain drain in Lithuania and Latvia is really topical, and its consequences hinder the social and economic development, while Estonia stands out by stopped brain drain problem. So in order to solve the brain drain problem in Lithuania and Latvia, Estonia's example should be taken into account and the socio-economic policy in the countrys should be changed.

DRAUDIMO BENDROVIŲ PRODUKTŲ YPATUMAI IR PALYGINAMOJI ANALIZĖ LIETUVOJE

KARINA STAŠINSKAITĖ
Kauno technologijos universitetas
Straipsnis parengtas vadovaujant Doc. dr. Aušrinei Lakštutienei

ANOTACIJA

Atsižvelgiant į augančią draudimo rinką, vartotojams tampa vis svarbiau tinkamai pasirinkti jų poreikius tenkinačius produktus, todėl šiame straipsnyje pristatomos žinomiausios Lietuvoje veikiančios draudimo bendrovės AB „Swedbank gyvybės draudimas“, UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“, AB „Seesam Lietuvos draudimas”, AB „Lietuvos draudimas“ ir jų teikiamų populiariausių gyvybės ir ne gyvybės draudimo produktų ypatumai. Taip pat pagal sumodeliuotų situacijų prielaidas atliktos finansinės analizės ir nustatyti geriausiai vartotojų poreikius atitinkantys produktai ir bendrovės.

Raktažodžiai: draudimo bendrovės, draudimo produktai, rinka.

ĮVADAS

Draudimo paslaugų poreikis rinkoje kyla dėl visuomenės siekio apsisaugoti nuo nenumatytų įvykių, galinčių sukelti finansinę žalą asmenims ir jų turtui – taip teigia Wuthrich, M. V. (2017). Vieni pagrindinių draudimo sektoriaus dalyvių yra draudimo bendrovės, kurių vaidmuo, pasak Valckx, N. (2016), yra apsaugoti vartotojus nuo galimos finansinės ir ekonominės rizikos, t. y. tikėtino pavojaus, gresiančio draudimo objektui. Dabartinė Lietuvos draudimo rinka siūlo daug ir įvairių draudimo produktų, kurie grupuojami pagal jų savybes. Draudimas dažniausiai skirstomas į gyvybės ir ne gyvybės, savanoriškąjį ir privalomąjį, taip pat pagal draudimo objektą.

Gyvybės draudimas, remiantis Lietuvos Respublikos draudimo įstatymu (2018), klasifikuojamas dar į: gyvybės draudimą, sutuoktuvių ir gimimų draudimą, gyvybės draudimą, susijusi su investiciniais fondais (kai investavimo rizika tenka draudėjui), tontinas, pensijų kaupimo draudimą. Svarbu paminėti, kad gyvybės draudimo objektas visada yra turtiniai interesai, susijęs su asmens gyvybe, sveikata ir kapitalo kaupimu. Ne gyvybės draudimas pagal minėtąjį teisės aktą apima visas likusias draudimo rūšis, nepaminėtas apibrėžiant gyvybės draudimą, pavyzdžiui, draudimą nuo nelaimingų atsitikimų, transporto priemonių draudimą, turto draudimą, kredito draudimą ir kt. Ne gyvybės draudimo objektu laikomi turtiniai interesai, dažniausiai siejami su apdraustojo turtu. Šis draudimo skirstymas į gyvybės ir ne gyvybės draudimą, pasak Beliavičiaus P. (2017), yra paremtas skirtingos rizikos lygiais bei skirtinga draudimo paslaugų trukme.

Kita reikšminga draudimo skirstymo forma išskiria savanorišką ir privalomą draudimą. Nors draudimas dažniausiai remiasi savanoriškumo principu (kai draudimas vykdomas draudėjo ir draudimo įmonės susitarimu), vis dėlto kiekvienoje valstybėje egzistuoja tendencija privalomai drausti tam tikrus visuomenei svarbius objektus – šią draudimo formą griežtai reglamentuoja įstatymai. Pasak Tomaševič V. (2006) privalomasis draudimas siejamas su visuomenės socialinės apsaugos užtikrinimu valstybei kontroliuojant svarbiausias ekonomines sritis. Svarbu paminėti, kad pagrindinis privalomojo draudimo požymis – žalos atsiradimas dėl draudėjo kalte. Tuo tarpu savanoriškojo draudimo atveju žala gali kilti ir dėl nuo draudėjo valios nepriklausančių aplinkybių.

Draudimas pagal draudimo objektą skirstomas į asmens, turto ir atsakomybės. Pasak Čepinskio J. ir Raškinio D. (2005), asmens draudimo objektas yra žmogaus gyvybė ir galimi jo gyvenimo įvykiai, kurie numatyti draudimo sąlygose, turto draudimo objektas yra nuosavybės teise priklausantis, išnuomotas, įkeistas, priimtas saugoti, parduoti, remontuoti ir kitoks turtas, civilinė atsakomybė, kreditas ir kitos lėšos, o atsakomybės draudimo objektas apibūdinamas kaip turtiniai asmenų interesai, susiję su būtinumu kompensuoti tretiesiems asmenims padarytą žalą.

Dažniausiai praktikoje naudojamu skirstymu laikomas draudimo priskyrimas į gyvybės ir negyvybės draudimą, todėl straipsnyje draudimo bendrovių produktų analizė atlikta per šią klasifikavimo formą. Pasirinkti visuotinai populiariausi draudimai: rizikinis gyvybės draudimas, kaupiamasis investicinis gyvybės draudimas, kaupiamasis investicinis gyvybės draudimas su numatoma garantuota draudimo suma, kelionių draudimas, būsto draudimas, savanoriškas automobilio kasko draudimas. Gyvybės draudimo produktų ypatumai atskleisti remiantis bendrovėmis, kurios dažniausiai tampa vartotojų pasirinkimu, tai – AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“. Tuo pačiu principu analizei pasirinktos ir dvi ne gyvybės draudimo produktus teikiančios bendrovės – AB „Seesam Lietuvos draudimas” ir AB „Lietuvos draudimas“. Šio darbo **tikslas** – atlikus Lietuvoje veikiančių draudimo bendrovių produktų palyginamąją analizę, išskirti produktus, geriausiai atitinkančius vartotojo poreikius. Darbo tikslui pasiekti išsikelti uždaviniai:

1.Atskleisti Lietuvos draudimo rinkos tendencijas.

2.Išanalizuoti AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ gyvybės draudimo produktų – rizikinio gyvybės draudimo, kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo ir kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo su numatoma garantuota draudimo suma – ypatumus ir atlikti jų finansinį vertinimą.

3.Išanalizuoti AB „Seesam Lietuvos draudimas” ir AB „Lietuvos draudimas“ ne gyvybės draudimo produktų – kelionių, būsto ir kasko draudimų – ypatumus ir atlikti jų finansinį vertinimą.

RINKOS VYSTYMOSI TENDENCIJOS

Remiantis Lietuvos banko duomenimis nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje veikia 5 gyvybės draudimo bendrovės ir 3 įmonių filialai, o ne gyvybės draudimo bendrovių skaičius siekia 4, o įmonių filialų – 9. Pastebima, kad draudimo rinkos dalyviai labiau orientuoti į ne gyvybės draudimo paslaugas (žr. 1 pav.).

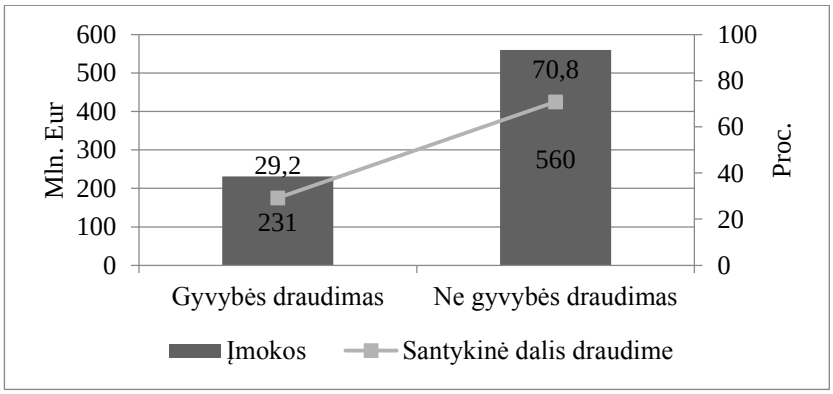

1 pav. Gyvybės ir ne gyvybės draudimo įmokos rinkoje

Ne gyvybės draudimo įmokos 2017 metų gruodžio 31 dieną sudarė 560 mln. eurų, o tuo tarpu gyvybės draudimo įmokos buvo beveik 2,5 karto mažesnės, t. y. 231 mln. eurų. Įvertinus įmokas santykiniu dydžiu nustatyta, kad ne gyvybės draudimo paslaugų įmokos draudimo rinkoje siekė 70,8 procentus, o gyvybės draudimas sudarė tik 29,2 procentus draudimo įmokų.

Detaliau analizuojant gyvybės draudimą pastebima, kad didžiausia įmokų dalis teko su investiciniais vienetais susijusiam draudimui – 137 mln. eurų arba 59,2 procentai nuo visų gyvybės draudimo įmokų. Draudimo su teise dalytis pelną paslaugų įmokos sudarė 51 mln. eurų arba 22,1 procentą, o sveikatos draudimo įmokos siekė 29 mln. eurų arba 12,6 procentus gyvybės draudimo įmokų (žr. 2 pav.).

Remiantis ne gyvybės draudimo įmokų dydžiais nustatyta, kad reikšmingiausia šios formos draudimo paslaugos yra susijusios su transporto priemonėmis. Motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas. 2017 metais gruodžio 31 dieną Lietuvos banko duomenimis minėtos paslaugos įmokos siekė 220 mln. eurų arba 39,2 procentus ne gyvybės draudimo įmokų, o kitas transporto priemonių draudimas sudarė 134 mln. eurų arba 23,9 procentus. Mažiausiai klientų įmokų ne gyvybės draudimo bendrovės sulaukė iš bendrosios civilinės atsakomybės draudimo – tik 3,8 procentus arba 21 mln. eurų (žr. 2 pav.).

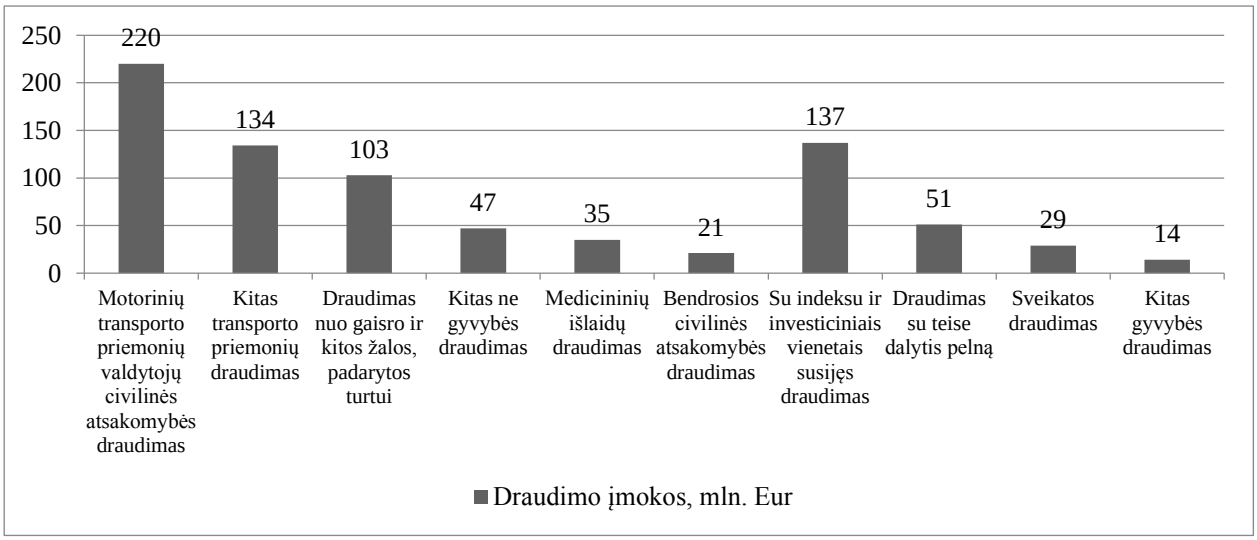

2 pav. Gyvybės ir ne gyvybės draudimo paslaugų įmokos

Išanalizavus draudimo rinką ir statistinius duomenis galima teigti, kad Lietuvoje gyventojai linkę rinktis ne gyvybės draudimo produktus, labiausiai tas paslaugas, kurios susijusias su investavimu. Draudimo bendrovės iš gyvybės draudimo produktų sulaukia bene 2,5 karto mažesnių įmokų.

GYVYBĖS DRAUDIMO PRODUKTŲ ANALIZĖ

Gyvybės draudimo bendrovės siūlo klientams labai įvairius gyvybės draudimus, todėl renkantis gyvybės draudimo produktus svarbu tinkamai juos išanalizuoti, įvertinti privalumus ir trūkumus. Nustatyta, kad rizikinis gyvybės draudimas turi ženkliai daugiau privalumų nei trūkumų. Visų pirma, rizikinis gyvybės draudimas užtikrina finansinį saugumą be jokios rizikos. Šio produkto atveju vartotojo lėšos nėra investuojamos. Taip pat vartotojas gali rinktis tarp daugelio siūlomų papildomų draudimo paslaugų. Verta paminėti, kad šis draudimas taip pat galioja visame pasaulyje. Trūkumai – rizikinio gyvybės draudimo išmoka numatoma mažesnė nei investicinio gyvybės draudimo atveju, kadangi lėšos neinvestuojamos.

Kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo, kai rizika prisiima draudėjas, atveju, privalumai: galima didelė finansinė nauda, t. y. palankiu atveju vartotojas gali gauti ženkliai didesnę už investuotą sumą, ir lankstumas, t. y. platus spektras investavimo krypčių, kurias vartotojas pats renkasi priklausomai nuo rizikos toleravimo ir kitų niuansų. Kadangi šiame draudime nėra garantuotos draudimo sumos, vartotojas gali susidurti su dideliais finansiniais nuostoliais, jei prisiimta didelė rizika realizuosis. Taip pat pastebėta, kad kaupiamojo investicinio draudimo administravimo mokesčiai, palyginus su kitų gyvybės draudimo produktų, gana dideli.

Kaupiamasis investicinis gyvybės draudimas su numatoma garantuota palūkanų norma leidžia vartotojui išvengti finansinių nuostolių, užtikrina saugumą, t. y. draudimo suma visada bus didesnė už investuotą. Vis dėlto, saugumas reiškia ir mažesnę naudą – vartotojui suteikiama

draudimo išmoka, kai jis pats prisiima riziką, yra ženkliai didesnė nei tuo atveju, kai rizika prisiima draudimo bendrovė.

Galima daryti išvadą, kad gyvybės draudimas visada asocijuojasi su finansiniu saugumu ir investavimo rizika. Priklausomai nuo to, kokio lygio riziką vartotojas nori prisiimti ir kokį kapitalo saugumo lygį užsitikrinti, draudimo bendrovės siūlo atskirus produktus.

Siekiant detaliau išanalizuoti gyvybės draudimo produktus, įvertintos kiekvienam produktui teikiamos sąlygos AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“.

Pirmiausia atlikta rizikinio gyvybės draudimo analizė, t. y. produktų: „Šeimos pajamų apsauga“, „Garantija šeimai“, analizė (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Rizikinio gyvybės draudimo sąlygos

	AB „Swedbank gyvybės draudimas“ „Šeimos pajamų apsauga“	**UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ „Garantija šeimai“**
Draudimo suma	Minimali 10 617,60 Eur (koreguojama kasmet, atsižvelgiant į vidutinį mėnesinį DU Lietuvoje)	Sutartinė tarp draudėjo ir draudiko
Mėnesinė gyvybės draudimo įmoka	1,3% gyvybės draudimo sumos, padalintos iš 12	Sutartinė tarp draudėjo ir draudiko
Papildomi draudimai	Traumų draudimas, negalios draudimas, paskolų draudimas	Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų, draudimas nuo mirties dėl nelaimingo atsitikimo, draudimas nuo kritinių ligų, draudimas vaikams nuo kritinių ligų
Sutarties keitimo mokestis	Nemokamai	10 Eur
Draudimo sutarties nutraukimo mokestis	Nemokamai	30 Eur

Nustatyta, kad šie draudimai gana panašūs, didžioji sąlygų dalis abejose bendrovėse yra vienodos: draudžiamieji ir nedraudžiamieji įvykiai, sutarties terminai, išmokų mokėjimo tvarka ir pan. Dėl šios priežasties rizikinis gyvybės draudimas bendrovėse analizuojamas didžiausią dėmesį kreipiant į teikiamų produktų sąlygų skirtumus. Nustatyta, kad UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ vartotojų poreikius vertina individualiai – pagrindinės draudimo sąlygos, t. y. draudimo suma ir įmokos, nustatomos susitarimu. AB „Swedbank gyvybės draudimas“ vadovaujasi kitokia tvarka – šioje bendrovėje minimali draudimo suma lygi dvylikai vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių (vidutiniu darbo užmokesčiu laikomas paskutinis oficialiai paskelbtas ketvirtojo ketvirčio šalies ūkio vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis). Naujausiais duomenimis AB „Swedbank gyvybės draudimas“ nustatyta minimali draudimo suma – 10 617,60 eurų. Gyvybės draudimo įmoka analizuojamoje bendrovėje sudaro 1,3 proc. draudimo sumos. Kalbant apie administravimo mokesčius, pastebimi AB „Swedbank gyvybės draudimas“ privalumai vartotojo požiūriu: sutartį keisti ar ją nutraukti šioje bendrovėje galima nemokamai, o tuo tarpu UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ nustatytos konkrečios sumos: sutarties sąlygų keitimo mokestis siekia 10 eurų, o sutarties nutraukimo – 30 eurų. Papildomus draudimus siūlo abi analizuojamos bendrovės. AB „Swedbank gyvybės draudimas“ siūlo traumų, negalios ir paskolų draudimus, o UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ draudimus nuo nelaimingų atsitikimų, nuo mirties dėl nelaimingo atsitikimo, nuo kritinių ligų ir vaikams nuo kritinių ligų.

Apibendrinant AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ rizikinius gyvybės draudimo produktus galima teigti, kad „Garantija šeimai“ ir „Šeimos pajamų apsauga“ – labai panašias sąlygas turintys draudimai. Vis dėlto, nustatyta, kad „Garantija šeimai“ išsiskiria lankstesne draudimo suma, įmokomis, papildomų produktų pasirinkimu ir didesniais administravmo kaštais.

2 lentelė. Kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo sąlygos

	AB „Swedbank gyvybės draudimas“ „Privatus portfelis“	**UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ „Investicinis gyvybės draudimas“**
Investavimo suma	Vienkartinė nuo 2 000 Eur, Periodinė nuo 30 Eur per mėnesį	Sutartinė
Galimos investavimo strategijos	Agresyvaus augimo (100 proc. akcijų), augimo (25 proc. obligacijų, 75 proc. akcijų), subalansuota (60 proc. obligacijų, 40 proc. akcijų), tikrosios vertės (90 proc. obligacijų, 10 proc. akcijų), kapitalo išsaugojimo (100 proc. obligacijų)	Konservatyvi (100 proc. obligacijų), nuosaiki (70 proc. obligacijų, 30 proc. akcijų), subalansuota (40 proc. obligacijų, 60 proc. akcijų), agresyvi (100 proc. akcijų)
Draudimo įmokos mokestis	1,5 proc. draudimo įmokos	5 proc. draudimo įmokos
Mėnesinis draudimo sutarties administracinis mokestis	2,32 Eur	2,90 Eur
Sutarties nutraukimo mokestis/ Investicinės vertės dalies išmokėjimo mokestis	0,5% sutarties investicinės vertės	5% sutarties investicinės vertės

Toliau išanalizuotas pagrindinės kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo sąlygos minėtose gyvybės draudimo bendrovėse (žr. 2 lentelę). Vartotojas, pasirinkęs „Privatų portfelį“ ar „Investicinį gyvybės draudimą“, prisiima visą su investavimu siejamą riziką, tuo pačiu nuostolius arba naudą. Garantuota išmokama draudimo suma šiuose draudimuose nenumatyta.

Išanalizavus investicinio gyvybės draudimo sąlygas AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ nustatyta, kad palankesnes vartotojui sąlygas siūlo AB „Swedbank gyvybės draudimas“. Produkto „Privatus portfelis“ administravimo mokesčiai ženkliai mažensni nei produkto „Investicinis gyvybės draudimas“. Draudimo įmokos mokestis AB „Swedbank gyvybės draudimas“ sudaro 1,5 proc. draudimo įmokos dydžio, o UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ sudaro 3,5 p. p.daugiau, t. y. 5 proc. draudimo įmokos dydžio. Mėnesinis investicinio gyvybės draudimo sutarties administracinis mokestis AB „Swedbank gyvybės draudimas“ 0,58 eurais mažesnis lyginant su alternatyvia bendrove: pasirinkęs produktą „Privatus portfelis“ vartotojas kiekvieną mėnesinį sutarties administravimo paslaugoms išleistų 2,32 eurus, o pasirinkęs produktą „Investicinis gyvybės draudimas“ išleistų 2,90 eurus. Ženkliai skiriasi ir sutarties nutraukimo mokestis bei investicinės vertės dalies išmokėjimo mokestis: jei vartotojas nutrauktų sutartį arba norėtų atsiimti dalį investicinės vertės, AB „Swedbank gyvybės draudimas“ privalėtų mokėti 0,5 proc. investicinės vertės, o UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ – 4,5 p. p. didesnį mokestį, t. y. 5 proc. investicinės vertės. Analizuojant galimas investavimo strategijas taip pat pastebimas produkto „Privatus portfelis“ patrauklumas. AB „Swedbank gyvybės draudimas“ siūlo penkias galimas investavimo strategijas, kurios skiriasi rizikos politika. Mažiausia rizika numatoma pasirinkus kapitalo išsaugojimo strategiją, t. y. investuojama į skolos vertybinius popierius, turinčius palūkanų normos riziką, taip pat investicijos diversifikuojamos. Didžiausia rizika numatoma pasirinkus agresyvaus augimo strategiją: investuojama į akcijų riziką turinčius vertybinius popierius. UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ siūlo keturias investavimo strategijas klientams, iš kurių mažiausios rizikos yra konservatyvi strategija (visas turtas nukreipiamas į Europos valstybių ar įmonių obligacijas), o didžiausios rizikos – agresyvi strategija (investuojama tik į akcijas).

Apibendrinant gyvybės draudimo produktus – „Privatus portfelis“ ir „Investicinis gyvybės draudimas – galima teigti, kad AB „Swedbank gyvybės draudimas“ siūlo platesnį investavimo krypčių pasirinkimą bei taiko žemesnius administravimo mokesčius.

Kitos analizuojamos gyvybės draudimo bendrovių sąlygos yra produktų „Tavo svajonė“ ir „Saugus vaiko fondas“ (žr. 3 lentelę). Šiuose draudimuose pagrindinis aspektas – garantuota draudimo suma. Nustatyta, kad investicijų rizika „Saugus vaiko fondas ir „Tavo svajonė“ yra itin žema, kadangi investicijų grąža negali būti mažesnė nei minimali garantuota palūkanų norma, t. y.

0,9 proc. per metus UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ ir 0,55 proc. AB „Swedbank gyvybės draudimas“. Kitas svarbus aspektas – minimalus sutarties galiojimo terminas ir taupymo laikotarpis. Nustatyta, kad draudimo sutartis negali būti trumpesnė nei 10 metų abejose bendrovėse, o taupyti vartotojas negali ilgiau nei vaikui sukaks: AB „Swedbank gyvybės draudimas“ 21 metai, UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ 24 metai. Administravimo ir kitos panašios išlaidos numatomos didesnės produkto „Tavo svajonė“. Draudimo sutartis administravimo mokestis AB „Swedbank gyvybės draudimas“ reikalaujamas ne mažesnis nei 2,03 eurai per mėnesį, o UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ – 2,32 eurai per mėnesį. Jei vartotojas nuspręstų dalį draudimo kapitalo atsiimti, AB „Swedbank gyvybės draudimas“ jis mokėtų 1 proc. nuo atsiimamos sumos, o UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ 4 p. p. daugiau, t. y. 5 proc. nuo atsiimamos sumos. Dar vienas svarbus bendrovės mokestis – draudimo sutarties nutraukimo mokestis. Jis AB „Swedbank gyvybės draudimas“ taip pat 4 p. p. mažesnis nei UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“: vartotojas, pasirinkęs produktą „Saugus vaiko fondas“ už sutarties nutraukimą mokėtų 1 proc. sukauptos kapitalo sumos, o „Tavo svajonė“ produkto atveju – 5 proc. sukauptos kapitalo sumos. Kapitalo išmokėjimo tvarka abejose bendrovėse vienoda: Apdraustojo mirties dėl draudžiamojo įvykio atveju išmokama suma, lygi 10 proc. nuo gyvybės draudimo sumos, sukaupta suma padidinama iki gyvybės draudimo sumos, jei sukaupta suma yra mažesnė nei gyvybės draudimo suma, o draudimo sutartis paliekama galioti be įmokų. Kitos draudimo sutarties sąlygos – tokios kaip sutarties sudarymo, investavimo tvarka abejose bendrovėse taip pat numatomos analogiškos arba labai panašios.

3 lentelė. Kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo su garantuota draudimo suma sąlygos

	AB „Swedbank gyvybės draudimas“ „Saugus vaiko fondas“	**UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ „Tavo svajonė“**
Taupymo terminas	Iki vaikui sukaks 21 m.	Iki vaikui sukaks 24 m.
Mėnesinės įmokos	Nuo 25 Eur	Sutartinės
Garantuota palūkanų norma	0,55 proc.	0,9 proc.
Draudimo sutarties administracinis mokestis	1,25 % metinis mokestis, bet ne mažiau kaip 2,03 Eur per mėnesį	2,32 Eur per mėnesį
Išmokėjimo mokestis (už dalies draudėjo kapitalo atsiėmimą nenutraukiant draudimo sutarties)	1 proc., nuo atsiimamos draudėjo kapitalo sumos, bet ne mažiau kaip 28,96 Eur	5 proc. nuo atsiimamos draudėjo kapitalo sumos, bet ne daugiau kaip 30 Eur
Draudimo sutarties nutraukimo mokestis	1 proc., nuo sukauptos sumos, bet ne mažiau kaip 28,96 Eur	5 proc. draudėjo sukauptos sumos, bet ne daugiau 30 Eur

Išanalizavus kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo produktus – „Tavo svajonė“ ir „Saugus vaiko fondas“ – nustatyta, kad didelė dalis sąlygų bendrovėse sutampa. Didžiausias skirtumas – UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ teikia didesnes garantijas draudimo sumai nei AB „Swedbank gyvybės draudimas“, o tai palanku vartotojams. Vis dėlto, atsižvelgiant į dideles administravimo sąlygas šioje bendrovėje netikslinga teigti, kad UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ yra palankesnis vartotojui, būtina atlikti detalesnę analizę, t. y. finansinės naudos vertinimą.

Įvertinus AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ pagal jų teikiamas sąlygas konkretiems produktams, tikslinga atlikti detalesnę analizę remiantis finansinės naudos skaičiavimais. Pirmiausia atliktas rizikinio gyvybės draudimo produktų – „Garantijos šeimai“ ir „Šeimos pajamų apsaugos“ – finansinės naudos vertinimas remiantis šiomis prielaidomis: draudžiamojo asmens amžius – 30 metų; vidutinės mėnesio pajamos atskaičius mokesčius – 1 500 eurų; pageidautina draudimo suma – apie 25 000 eurų; draudimo laikotarpis – 15 metų.

4 lentelė. Rizikinio gyvybės draudimo finansinės naudos vertinimas

	AB „Swedbank gyvybės draudimas“ „Šeimos pajamų apsauga“	UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ „Garantija šeimai“
Siūloma draudimo suma	27 000 Eur	25 000 Eur
Mėnesinė įmoka:	**11 Eur**	**13 Eur**
Viso sumokama įmokų:	**2 048 Eur**	**2 313 Eur**

Nustatyta, kad AB „Swedbank gyvybės draudimas“ produkto „Šeimos pajamų apsauga“ sąlygos priimtinesnės nei UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ „Garantija šeimai“ produkto dėl siūlomos draudimo sumos ir įmokų dydžio (įmokos apskaičiuotos įtraukiant draudimo sutarties administravimo mokesčius) (žr. 4 lentelę). AB „Swedbank gyvybės draudimas“ pagal pateiktas prielaidas vartotojui siūlo 2 000 eurų didesnę draudimo sumą nei UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“: „Šeimos pajamų apsaugos“ draudimo suma 27 000 eurų, o „Garantijos šeimai“ – 25 000 eurų. Mėnesinė įmoka 2 eurais mažensė AB „Swedbank gyvybės draudimas“, o viso sumokamų įmokų dydis 265 eurais mažesnis: „Šeimos pajamų apsaugos“ draudime mėnesinė įmoka siūloma 11 eurų, viso įmokų dydis – 2 048 eurai, „Garantijos šeimai“ draudime įmoka siekia 13 eurų, o viso įmokų dydis – 2 313 eurų. Kuo bendrovė siūlo didesnes draudimo sumas ir mažesnes įmokas, tuo ji patrauklesnė vartotojui.

Siekiant įvertinti investicininio gyvybės draudimo finansinę naudą vartotojui AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“, sumodeliuta situacija: investavimo laikotarpis – 30 metų; metinė draudimo įmoka – 500 eurų; pasirinkta subalansuoto portfelio investavimo strategija.

Atliktas kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo finansinės naudos vertinimas parodė, kad UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ ir jo produktas „Investicinis gyvybės draudimas“ visais galimais scenarijais palankesnis vartotojui (žr. 5 lentelę). Prognozuojamas vidutinis metinis investicijų pajamingumas AB „Swedbank gyvybės draudimas“ pateikiamas nepalankaus ir palankaus scenarijų atvejais atitinkamai -5 proc. ir 5 proc. UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ prognozuojamo vidutinio metinio investicijų pajamingumo nenurodo. Nepalankaus scenarijaus atveju vartotojas UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ prarastų dvigubai mažesnę pinigų sumą, t. y. 3 750 eurų, nei alternatyvioje AB „Swedbank gyvybės draudimas“, kurioje prarastų 6 787 eurus. Palankaus scenarijaus atveju UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ vartotojas gautų išmoką lygią 24 750 eurų, o tai yra 7 480 eurų daugiau nei AB „Swedbank gyvybės draudimas“, kurioje vartotojas gautų 17 270 eurų. UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ subalansuoto portfelio investavimo strategijoje 60 proc. lėšų investuojama į akcijas, o 40 proc. į obligacijas, tuo tarpu AB „Swedbank gyvybės draudimas“ subalansuotas portfelis reiškia 60 proc. obligacijų ir 40 proc. akcijų. Galima daryti prielaidą, kad viena priežasčių, kodėl kiekvienos gyvybės bendrovės atveju gautos prognozuojamos investicinės vertės ženkliai skiriasi, yra skirtingos portfelio sudėtys kiekvienos gyvybės bendrovės atveju.

5 lentelė. Kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo finansinės naudos vertinimas

	AB „Swedbank gyvybės draudimas“ „Privatus portfelis“			UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ „Investicinis gyvybės draudimas“		
	Nepalankus scenarijus	**Nuosaikus scenarijus**	**Palankus scenarijus**	**Nepalankus scenarijus**	**Nuosaikus scenarijus**	**Palankus scenarijus**
Prognozuojamas vidutinis metinis investicijų pajamingumas	-5 proc.	0 proc.	+5 proc.	Nenurodyta	Nenurodyta	Nenurodyta
Sumokėta įmokų suma	15 000 Eur	15 000 Eur	15 000 Eur	15 000 Eur	15 000 Eur	15 000 Eur
Prognozuojama investicinė vertė	8 213 Eur	15 000 Eur	32 270 Eur	11 250 Eur	15 000 Eur	39 750 Eur

sutarties pabaigoje						
Nauda/nuostoliai:	**-6 787 Eur**	**0 Eur**	**17 270 Eur**	**-3 750 Eur**	**0 Eur**	**24 750 Eur**

„Tavo svajonė“ ir „Saugaus vaiko fondas“ produktų finansinės naudos vertinimui atlikti sumodeliuota situacija: investavimo laikotarpis – 30 metų; metinė draudimo įmoka – 1 000 eurų

6 lentelė. Kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo su garantuota palūkanų norma finansinės naudos vertinimas

	AB „Swedbank gyvybės draudimas“ „Saugus vaiko fondas“			**UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ „Tavo svajonė“**		
	Nepalankus scenarijus	**Nuosaikus scenarijus**	**Palankus scenarijus**	**Nepalankus scenarijus**	**Nuosaikus scenarijus**	**Palankus scenarijus**
Sumokėta įmokų suma	30 000 Eur	30 000 Eur	30 000 Eur	30 000 Eur	30 000 Eur	30 000 Eur
Prognozuojama investicinė vertė sutarties pabaigoje	30 570 Eur	30 570 Eur	32 100 Eur	30 804 Eur	30 804 Eur	33 225 Eur
Nauda:	**570 Eur**	**570 Eur**	**2 100 Eur**	**804 Eur**	**804 Eur**	**3 225 Eur**

Atlikus AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ finansinės naudos analizę, nustatyta, kad palankesnės vartotojui sąlygos įsigyti kaupiamąjį investicinį gyvybės draudimo produktą yra pastarojoje bendrovėje dėl didesnių gaunamų sumų sutarties galiojimo pabaigoje bet kuriuo scenarijumi (žr. 6lentelę). Nepalankiu ir nuosaikiu vartotojui atveju, išmokama suma AB „Swedbank gyvybės draudimas“ sudarytų 30 570 eurus, o nauda būtų 234 eurais mažesnė nei UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“, kurioje išmokama suma siektų 30 804 eurus. Palankiu vartotojui atveju išmokama suma „Saugus vaiko fondas“ produkto atveju siektų 32 100 eurus, o nauda būtų 1 125 eurais mažesnė nei pasirinkus „Tavo svajonė“, kurioje išmoka sudarytų 33 225 eurus.

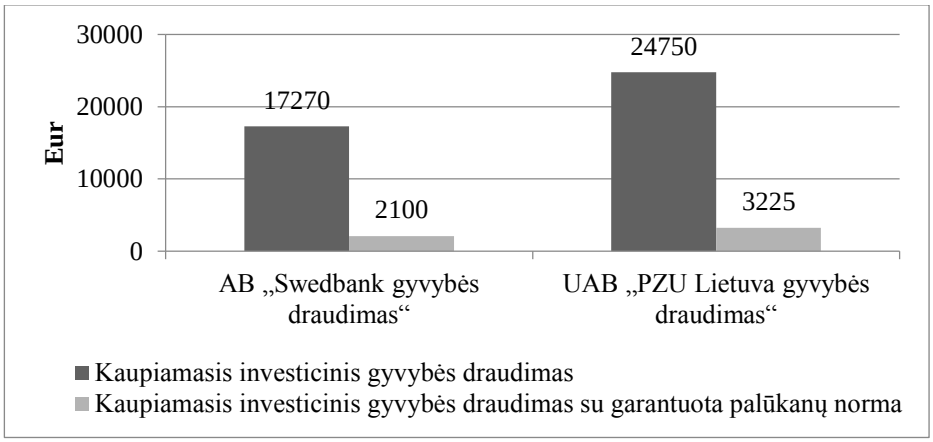

3 pav. Kaupiamųjų investicinių gyvybės draudimų naudos palyginimas

Atlikus visų gyvybės draudimo produktų finansinės naudos analizę nustatyta, kad rizikinis gyvybės draudimas patraukliasias AB „Swedbank gyvybės draudimas“ dėl siūlomos didesnės draudimo sumos ir mažesnės įmokos sumos. Išanalizavus kaupiamuosius gyvybės draudimo produktus, t. y. „Privatus portfelis“, „Investicinis gyvybės draudimas“, „Saugus vaiko fondas“, „Tavo svajonė“, padaryta išvada, kad su didesne rizika vartotojui galima nauda taip pat būna didesnė. Apžvelgiant palankiausio scenarijaus atvejį (žr. 3 pav.) matoma, kad tiek su didele rizika, tiek su garantuotomis palūkanomis palankiausia vartotojui draustis UAB „PZU gyvybės draudimas“.

NE GYVYBĖS DRAUDIMO PRODUKTŲ ANALIZĖ

Kaip ir gyvybės draudimo produktų, taip ir ne gyvybės draudimo produktų analizė pradedama nuo išskiriamų privalumų ir trūkumų. Nustatyti keli kelionių draudimo, būsto draudimo ir automobilio draudimo privalumai ir trūkumai. Pirmiausia pastebimi keli privalumai, apimantys visus produktus – tai finansinės apsaugos užtikrinimas ir papildomų draudimo produktų pasirinkimo galimybė.

Analizuojant draudimus atskirai, nustatyta, kad kelionių draudimas pasižymi lanksčiomis draudimo sumomis. Dažnai ne gyvybės draudimo bendrovės siūlo kelionių draudimo sąlygas, įskaitant ir draudimo sumą, atsižvelgiant į individualius kliento poreikius ir pageidavimus. Draudžiantis šiuo draudimu neretai kartu draudžiamas ir bendrakeleivis, dažniausiai – artimas apdraustajam asmuo. Nustatytas vienas kelionių draudimo produkto trūkumas – tai draudžiamųjų įvykių sąrašas. Asmuo, įsigyjantis kelionių draudimą, privalo detaliai išanalizuoti draudimo sutartį ir joje įtrauktus draudžiamuosius įvykius, taip pat, jei yra poreikis, tartis su draudiku dėl papildomų draudžiamųjų įvykių įtraukimo į sutartį.

Būsto draudimo privalumas – nedidelės mėnesinės įmokos. Vis dėlto pastebėta, kad šis produktas pasižymi nelanksčiomis sąlygomis – dažnai draudimo bendrovės teikia variantų pasirinkimus, o ne nustato draudimo sąlygas pagal individualius kliento poreikius.

Pastebėta daugiau trūkumų nei privalumų analizuojant kasko automobilio draudimą. Visų pirma, kasko draudimas reikalauja didelių įmokų, antra – pastebėtos didelės nustatytos franšizių sumos, o tai vėlgi išlaidos vartotojui. Taip pat draudimo bendrovėse automobilis kasko draudimu draudžiamas rinkos verte, o tai dažnai nepalanku klientams, nes draudimo išmokos būna mažesnės nei tikimasi.

Apibendrinant ne gyvybės draudimo produktų išskirtus privalumus ir trūkumus nustatyta, kad visi produktui vartotojui patrauklūs dėl teikiamos finansinės apsaugos ir galimybės pasirinkti papildomus draudimo produktus. Patraukliausiu produktu galima laikyti kelionių draudimą – pastebėta daugiausia privalumu šio produkto atžvilgiu. Daugiausia neigiamų aspektų nustatyta kasko automobilio draudimo produktui.

Siekiant tiksliau įvertinti kelionės, būsto ir automobilio draudimus, išanalizuotos kiekvienam produktui teikiamos sąlygos AB „Seesam Lietuvos draudimas” ir AB „Lietuvos draudimas“.

7 lentelė. Kelionių draudimo sąlygos

	AB “Seesam Lietuvos draudimas”	**AB „Lietuvos draudimas“**
Medicininių išlaidų draudimas kelionės metu	Visada apdraudžiama. Draudimo suma: 10 000 Eur; 45 000 Eur; 100 000 Eur	Visada apdraudžiama. Draudimo suma 100 000 Eur
Papildomi draudimai		
Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų kelionės metu	Mirties atveju, neįgalumo atveju, traumų atveju, draudimo suma visais atvejais: 22 000 Eur	Mirties atveju, neįgalumo atveju, traumų atveju, draudimo suma visais atvejais: 2 896 Eur; 5 792 Eur; 8 689 Eur; 11 585 Eur; 14 481 Eur
Kelionės nuostolių draudimas	Neįvykusios kelionės atveju - draudimo suma 90 proc. kelionės kainos. Vėlavimo išvykti atveju -d raudimo suma 850 Eur. Nutrūkusios kelionės atveju - draudimo suma 90 proc. kelionės kainos. Jungties praradimo atveju - draudimo suma 850 Eur	Neįvykusios kelionės atveju - draudimo suma 90 proc. kelionės kainos. Vėlavimo išvykti atveju - draudimo suma 15 proc. kelionės kainos. Nutrūkusios kelionės atveju - draudimo suma 90 proc. kelionės kainos. Jungties praradimo atveju - draudimo suma 50 proc. kelionės kainos
Bagažo draudimas	Draudimo suma: 1 000 Eur	Draudimo suma: 579 Eur; 869 Eur; 1 158 Eur

Kelionių draudimo pagrindas – medicininių išlaidų draudimas kelionės metu. Tai reiškia, kad apdraustajam kompensuojamos dėl sveikatos sutrikdymo kelionėje patirtos išlaidos. Šios išlaidos ribojamos bendros draudimo sumos, kuri AB „Lietuvos draudimas“ yra 100 000 eurų, o

AB „Seesam Lietuvos draudimas“ taip pat 100 000 eurų arba mažesnė, t. y. 45 000 eurų arba 10 000 eurų (žr. 7 lentelę). Nustatyta, kad tiek AB „Seesam Lietuvos draudimas”, tiek AB „Lietuvos draudimas“ siūlo šiuos papildomus draudimo produktus: draudimą nuo nelaimingų atsitikimų, civilinės atsakomybės draudimą, kelionių nuostolių draudimą ir bagažo draudimą. Išanalizavus šiuo papildomus draudimus pastebėta, kad AB „Lietuvos bankas“ siūlo lankstesnes sąlygas kalbant apie draudimo sumą: visų pirma, ji galima mažesnė nei alternatyvioje draudimo bendrovėje, antra – bendrovė siūlo daugiau galimų draudimo sumų.

Apibendrinant kelionių draudimą AB „Seesam Lietuvos draudimas“ ir AB „Lietuvos draudimas“ galima teigti, kad šis produktas lankstus kiekvienoje bendrovėje ir vartotojui suteikiama galimybė apsidrausti pagal individualius poreikius. Taip pat galimi ir įvairūs papildomi draudimai, kurių sąlygos lankstesnės nustatytos AB „Seesam Lietuvos draudimas“.

Analogiškas draudimo sąlygų AB „Seesam Lietuvos draudimas“ ir AB „Lietuvos draudimas“ palyginimas atliktas siekiant išanalizuoti būsto draudimą (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Būsto draudimo sąlygos

	AB “Seesam Lietuvos draudimas”	**AB „Lietuvos draudimas“**
Ne nuolat gyvenamojo būsto draudimas	Tik sutikus bendrovei	Visada galima apdrausti
Neatsparaus ugniai tipo konstrukcijos būsto draudimas	Tik sutikus bendrovei	Nedraudžiama
Remonto/renovacijos/statybos metu galiojančios draudžiamo būsto rizikos	Ugnis. Franšizė ne mažesnė nei 300 Eur	Ugnis. 10 proc. nuostolių sumos franšizė, bet ne mažesnė nei 58 Eur
Balkono/terasos draudimas	Tik sutikus bendrovei	Visada kartu su būsto draudimu
Laiptinės draudimas	Draudžiama kartu su būsto draudimu	Papildomas draudimas. Draudimo suma iki 7 000 Eur
Draudimo rizikos (kai nevykdomi statybos, renovacijos ir kt. darbai)		
Gamtinės jėgos	Galimybės rinktis tarp dviejų grupių: tik audra ir liūtis arba tik audra, liūtis, kruša, potvynis, sniego slėgis	Galimybė rinktis
Kritulių prasiveržimas per išorines konstrukcijas	Iki 1 500 Eur	Galimybė rinktis: draudimo suma iki 1 500 Eur arba iki būsto draudimo sumos
Vanduo ir savaiminis medžio užvirtimas	Visada apdraudžiama	Galimybė rinktis
Laukinių gyvūnų padaryta žala	Galimybė rinktis	Nedraudžiama
Trečiųjų asmenų padaryta žala	Visada apdraudžiama	Galimybė rinktis
Elektros fenomenas	Galimybė rinktis	Galimybė rinktis: iki 6 000 Eur arba iki 15 000 Eur
Šildymo sistemos vidaus gedimai	Ne senesniems kaip 10 m. išmoka iki 1 500 Eur	Ne senesniems kaip 10 m. šmoka iki 3 000 Eur

Pirmiausia pastebima, kad nuolat gyvenamojo būsto, kuris laikomas atsparaus ugniai konstrukcijos tipo, draudimas galimas abejose bendrovėse, tačiau ne nuolat gyvenamojo būsto draudimas AB „Seesam Lietuvos draudimas“ galimas tik turtą įvertinus bendrovei. Neatsparaus ugniai tipo konstrukcijos būsto draudimas AB „Lietuvos draudimas“ negalimas, o AB „Seesam Lietuvos draudimas“ galimas tik turtą įvertinus bendrovei. Dažnai į draudimo bendroves kreipiamasi siekiant apdrausti remontuojamus, renovuojamus ir panašius būstus. Abi analizuojamos bendrovės tokius būstus draudžia tik nuo vienos rizikos – ugnies, taip pat nurodydami konkrečias besąlygines franšizes, kitaip tariant išskaitas, kurias privalu padengti draudėjui, įvykus draudžiamajam įvykiui. Balkonas, terasa AB „Lietuvos draudimas“ draudžiami kartu su būstu, o AB „Seesam Lietuvos draudimas“ šias būsto dalis draudžia tik jas įvertinus. Kitos būsto dalys, tokios kaip garažas, sandėliukas ar teritorijoje esantys statiniai abejose bendrovėse kartu su būstu nedraudžiami, tai – papildomas draudimas, kurį esant poreikiui renkasi

pats draudėjas. Laiptinė, kuri dažniausiai būna bendro namo dalis, AB „Lietuvos draudimas“ draudžiama kartu su būstu, o AB „Seesam Lietuvos draudimas“ laiptinės draudimas traktuojamas kaip atskiras, papildomas produktas.

Vienas svarbiausių aspektų vertinant būsto draudimo sąlygas draudimo bendrovėse yra rizikos. AB “Seesam Lietuvos draudimas” ir AB „Lietuvos draudimas“ nedraudžia būstų nuo žemės drebėjimo rizikos, tačiau draudžia nuo ugnies: gaisro, sūmų, suodžių ir nuostolių, patirtų gesinant gaisrą. AB „Lietuvos bankas“ yra galimybė vartotojams rinktis ir numatyti būsto draudimo sutartyje gamtinių jėgų rizikas: galima drausti būstą pasirinktinai nuo liūties, krušos, sniego slėgio, audros, potvynio, grunto slūgio, nuošliaužų. AB „Seesam Lietuvos draudimas“ siūlo siauresnį spektrą šiuo atžvilgiu – galimos tik dvi gamtinių jėgų rizikų grupės, t. y. audra ir liūtis arba audra, liūtis, kruša, potvynis, sniego slėgis. Kritulių prasiveržimo per išorines konstrukcijas, t. y. lietaus, sniego tirpsmo vandens prasiveržimas į būsto vidų pro išorines atitvarinesstatinio konstrukcijas ar stogą, rizika numatoma abejose bendrovėse draudžiant būstą, tačiau išmoka AB „Seesam Lietuvos draudimas“ numatoma iki 1 500 eurų, o AB „Lietuvos draudimas“ pasirinktinai: iki 1 500 eurų arba iki būsto draudimo sumos. Nuo medžio užvirtimo ir vandens rizikos, t. y. vendentiekio vandens, nuotekų, dujų padarytos žalos, draudžia abi analizuojamos bendrovės: AB „Seesam Lietuvos draudimas“ draudžia visada, o AB „Lietuvos draudimas“ leidžia klientams rinktis, ar drausti būstą nuo šių rizikų, ar ne. Taip pat abejose bendrovėse galima rinktis draudimo rizikas nuo transporto priemonės atsitrenkimo ir stiklo dūžio, t. y. dėl draudžiamųjų įvykių sudužusių ar suskilusių būsto įstiklinimų. AB „Seesam Lietuvos draudimas“ nedraudžia būstų nuo rizikos, susijusios su laukinių gyvūnų padaryta žala, o AB „Lietuvos draudimas“ draudžia priklausomai nuo klientų poreikių. Nuo vandalizmo, vagystės, teroro aktų rizikos – trečiųjų asmenų padarytos žalos – visada draudžia AB „Seesam Lietuvos draudimas“, o AB „Lietuvos draudimas“ draudžia, jei tik klientas turi tokį poreikį. Dėl rizikos, susijusios su įtampos svyravymais, draudžia abi analizuojamos bendrovės, jei taip pat kaip ir daugelyje kitų atveju, yra poreikis klientui. Šiuo atveju AB „Lietuvos drausimas“ nurodo draudimo sumą, kuri gali būti iki 6 000 eurų arba iki 15 000 eurų. Šildymo sistemos vidaus gedimų rizika tiek AB „Lietuvos draudimas“, tiek AB „Seesam Lietuvos draudimas“ vertina ir įtraukia į būsto draudimo sutartį priklausomai nuo klientų. AB „Lietuvos draudimas“ siūlo draudimo sumą iki 3 000 eurų, o AB „Seesam Lietuvos draudimas“ perpus mažesnę – iki 1 500 eurų.

Išanalizavus abiejų bendrovių teikiamas sąlygas būsto draudimui nustatyta, kad AB „Lietuvos draudimas“ siūlo lankstesnes sąlygas produktui. Vis dėlto, vartotojui renkantis būsto draudimą svarbu išanalizuoti draudimo sutartį ir didelį dėmesį kreipti į rizikas, nurodytas sutartyje. Daugelyje atveju vartotojas turi tinkamai suprasti šias rizikas ir pasirinkti jas priklausomai nuo aplinkybių, kurios siejamos su draudžiamuoju būstu.

Automobilio draudimas – vienas populiariausių ne gyvybės draudimo produktų. Žinoma, kad civilinės atsakomybės draudimas privalomas kiekvienam vairuotojui, tačiau be šio draudimo daugelis vairuotojų taip pat renkasi savanorišką kasko draudimą.

Kasko draudimo sąlygos AB „Seesam Lietuvos draudimas“ ir AB „Lietuvos draudimas“ pateiktos 9 lentelėje.

Analizuojant kasko draudimą bendrovėse pirmiausia nustatyta, kad tiek AB „Seesam Lietuvos draudimas“, tiek AB „Lietuvos draudimas“ draudimas galioja Europoje, tačiau yra keletas išimčių. AB „Seesam Lietuvos draudimas“ kasko negalioja Moldovoje, Gruzijoje, Armėnijoje, Azerbaidžane, Turkijoje, o AB „Lietuvos draudimas“ kasko negalioja Karačai Čerkesijoje, Kabardino Balkarijoje, Ingušijoje, Šiaurės Osetijoje, Čečėnijoje ir Dagestane. Kitas svarbus vartotojams niuansas – franšizės dydis. Pastebėta, kad išskaita siūloma mažesnė AB „Lietuvos draudimas“, o tai palanku klientams, kadangi įvykus tam tikriems draudžiamiesiems įvykiams, jiems mažesnę dalį išlaidų tektų padengti patiems lyginant su AB „Seesam Lietuvos draudimas“ sąlygomis. Kalbant apie draudžiamuosius įvykius taip pat pastebėta, kad dauguma jų,

t. y. avarijos, gamtos stichijos, gaivalinės nelaimės, vandalizmas, plėšimas, hidrosmūgis, yra numatytos kasko draudimo sutartyje ir papildomai tokių draudžiamųjų įvykių į sutartį įtraukti nereikia AB „Lietuvos draudimas“. Išsiskiria tik vagystė – šį draudžiamąjį įvykį AB „Lietuvos draudimas“ siūlo įtraukti į draudimo sutartį tik esant kliento poreikiui. Skirtingai nei minėtojoj bendrovėj, AB „Seesam Lietuvos draudimas“ draudžiamieji įvykiai, tokie kaip trečiųjų asmenų nusikalstama veikla ir hidrosmūgis, traktuojami kaip papildomi draudžiamieji įvykiai ir klientas pats turi spręsti, ar jam yra būtinybė įtraukti šiuos įvykius į draudimo sutartį. Analizuojant kitus draudimo produktus, nustatyta, kad AB „Lietuvos draudimas“ taip pat patrauklus šiuo atžvilgiu, nes naudojantis šios bendrovės kasko draudimu, techninės pagalbos kelyje draudimas yra numatomas draudimo sutartyje ir jo papildomai rinktis nereikia. Šis punktas dažnam klientui svarbus argumentas renkantis draudimo bendrovę. AB „Seesam Lietuvos draudimas“ techninės pagalbos kelyje draudimą numato kaip papildomą paslaugą. Bagažo draudimo produkto AB „Lietuvos draudimas“ neparduoda, skirtingai nei AB „Seesam Lietuvos draudimas“. Kalbant apie dar vieną svarbų draudimą, t. y. nelaimingų atsitikimų draudimą, pastebima, kad AB „Lietuvos draudimas“ šiuo atveju siūlo šį produktą kaip papildomą, o AB „Seesam Lietuvos draudimas“ įtraukia jį į kasko draudimo sutartį. Papildomos (ne gamyklinės) įrangos draudimas abejose bendrovėse yra papildomas produktas.

9 lentelė. Kasko draudimo sąlygos

	AB „Seesam Lietuvos draudimas”	**AB „Lietuvos draudimas“**
Galiojimo teritorija	Geografinėje Europoje, išskyrus: Moldovą, Gruziją, Armėniją, Azerbaidžaną, Turkiją	Geografinėje Europoje, išskyrus: Karačai Čerkesiją, Kabardino Balkariją, Ingušiją, Šiaurės Osetiją, Čečėniją, Dagestaną
Franšizė (išskaita)		
Besąlyginė išskaita netaikoma	Galimybė rinktis - tik pirmam įvykiui	Galimybė rinktis - visiems įvykiams
Kiti besąlyginės išskaitos variantai	Galimybė rinktis nuo 120 Eur	Galimybė rinktis nuo 90 Eur
Išskaitos variantai, taikomi vagystės bei visiško automobilio sunaikinimo atvejais	Galimybė rinktis nuo 5 proc.	Galimybė rinktis nuo 10 proc.
Išskaita stiklams	Išskaita netaikoma, jei stiklai remontuojami (tik priekiniai, galiniai ir šoniniai). 35 Eur išskaita, jei stiklai keičiami	Galimybė rinktis: 30 Eur išskaita (visi stiklai ir veidrodėliai)
Draudžiamieji įvykiai		
Trečiųjų asmenų nusikalstama veikla	Galimybė rinktis	Visada apdraudžiama
Hidrosmūgis	Galimybė rinktis: Lietuvoje iki 1 448 Eur; Užsienyje iki 1 448 Eur	Visada apdraudžiama
Papildomos draudimo paslaugos		
Techninės pagalbos kelyje išlaidų draudimas	Papildomas produktas. Lietuvoje iki 1 500 Eur. Užsienyje iki 1 500 Eur	Visada apdraudžiama. Lietuvoje išmokama pagal faktines išlaidas. Užsienyje iki 2 500 Eur
Bagažo draudimas	Galimybė rinktis iki 600 Eur	Nedraudžiama
Nelaimingų atsitikimų draudimas	Visada apdraudžiama	Galimybė rinktis

Apibendrinant kasko draudimą nustatyta, kad AB „Seesam Lietuvos draudimas“ ir AB „Lietuvos draudimas“ siūlo gana skirtingas sąlygas šiam produktui. Pasakyti, kuri bendrovė geriausiai atitinka vartotojo poreikius sudėtinga, kadangi kiekvienas klientas individualus ir turi savus prioritetus. Vis dėlto, galima paminėti, kad AB „Lietuvos draudimas“ siūlo mažesnes franšizės sumas. taip pat šioje bendrovėje platesnis draudžiamųjų įvykių sąrašas, numatomas kasko draudimo sutartyje.

Dažnai draudimo bendroves sunku įvertinti tik išanalizavus jų teikiamas sąlygas kiekvieno produkto atveju, todėl būtina įvertinti finansinę naudą norint nustatyti, kuri draudimo bendrovė

geriausiai atitinka vartotojo poreikius. Šiame skyrelyje sumodeliuotos trys situacijos kiekvieno produkto – kelionių draudimo, būsto draudimo, automobilio draudimo – vertinimui atlikti AB „Seesam Lietuvos draudimas“ ir AB „Lietuvos draudimas“.

Kelionių draudimas įvertintas remiantis šiomis prielaidomis: kelionės laikotarpis – 30 dienų (2018.06.01-2018.06.30); teritorija – Europa; tikslas – turistinė kelionė; keliaujančiųjų skaičius ir amžius: 1 asmuo 22 metų amžiaus; papildomi draudimai: nelaimingų atsitikimų draudimas, bagažo draudimas, civilinės atsakomybės draudimas.

Atlikus kelionių draudimo abejose bendrovėse finansinės naudos vertinimą pagal minėtąsias prielaidas (žr. 10 lentelę), nustatyta, kad vartotojui išlaidų atžvilgiu patrauklesnė bendrovė AB „Seesam Lietuvos draudimas“, kadangi draudimo įmoka šioje bendrovėje 12 eurų mažesnė nei AB „Lietuvos draudimas“: AB „Seesam Lietuvos draudimas“ įmokos suma 36 eurai, o AB „Lietuvos draudimas“ įmokos suma 48 eurai.

10 lentelė. Kelionių draudimo finansinės naudos vertinimas

	AB „Seesam Lietuvos draudimas”	**AB „Lietuvos draudimas“**
Medicininių išlaidų draudimo suma	100 000 Eur	100 000 Eur
Nelaimingų atsitikimų draudimo suma	10 000 Eur mirties atveju, 10 000 Eur neįgalumo atveju, 3 000 Eur traumų atveju (vidurkis 7 667 Eur)	5 792 Eur
Bagažo draudimo suma	1 000 Eur	579 Eur
Įmoka:	**36 Eur**	**48 Eur**

Medicininių išlaidų ir civilinės atsakomybės draudimų sumos analizuojamose bendrovėse nustatytos vienodos, atitinkamai 100 000 eurų ir 10 000 eurų, todėl šios kelionių draudimo dalys nedaro jokios įtakos vartotojo draudimo bendrovės pasirinkimui. Skirtingai nei draudimo sumos kalbant apie draudimą nuo nelaimingų atsitikimų ir bagažo draudimą: šių draudimų sumos bendrovėse siūlomos vartotojui nevienodos: AB „Seesam Lietuvos draudimas” atitinkamai siūlo 7 667 eurus ir 1 000 eurų, o AB „Lietuvos draudimas“ siūlo 5 792 eurus ir 579 eurus. Pastebima, kad AB „Seesam Lietuvos draudimas“ siūlo ne tik mažesnę įmoką, bet dar ir didesnes papildomų draudimų sumas, todėl galima teigti, kad ši bendrovė geriausiai atitinka vartotojo poreikius.

Siekiant atlikti būsto draudimo bendrovėse finansinės naudos vertinimą, remiamasi šiomis prielaidomis: būstas – nuolatos gyvenamas butas mūriniame name, J. Basanvičiaus g. 71 – 4, Kėdainiai; namo statybos metai – 1989; bendras buto plotas – 50 kv. metrai.

11 lentelė. Būsto draudimo finansinės naudos vertinimas

	AB „Seesam Lietuvos draudimas”	**AB „Lietuvos draudimas“**
Siūloma maksimali draudimo suma	10 000 Eur	15 000 Eur
Išskaita	90 Eur	160 Eur
Metinė įmoka:	**88 Eur**	**76 Eur**

Atlikus būsto draudimo analizę pagal prielaidas nustatyta, kad AB „Lietuvos draudimas“ siūlo patrauklesnį vartotojui produktą (žr. 11 lentelę). AB „Seesam Lietuvos draudimas“ siūlo 10 000 eurų maksimalią draudimo sumą, o AB „Lietuvos draudimas“ 5 000 eurų didesnę sumą, t. y. 15 000 eurų. Franšizė AB „Lietuvos draudimas“ didesnė beveik dvigubai: AB „Seesam Lietuvos draudimas“ išskaita numatoma 90 eurų, o AB „Lietuvos draudimas“ – 160 eurų. Įmoka, kurią vartotojui pasirinkus būsto draudimą tenktų sumokėti draudimo bendrovei AB „Lietuvos draudimas“ numatoma 12 eurų mažesnė: AB „Seesam Lietuvos draudimas“ įmokos suma siekia 88 eurus, o AB „Lietuvos draudimas“ 76 eurus. Nors išskaita didesnė AB „Lietuvos draudimas“ ir tai vartotojui nepalanku, tačiau įvertinus tai, jog draudimo suma ženkliai didesnė šioje bendrovėje ir galutinė įmoka mažesnė, nustatyta, kad palankiausia būstą draustis vartotojui yra AB „Lietuvos draudimas“.

Toliau atlikta paskutinio analizuojamo ne gyvybės draudimo produkto – automobilio kasko draudimo – analizė. Kasko draudimo finansinė nauda vertinama remiantis šiomis prielaidomis: draudžiamasis automobilis – Audi A3 2.0 TDI Attraction (3d., 1968 kub. cm., 103 kw.), 2007 m., dyzelinas; preliminari transporto priemonės rinkos vertė – 5 200 eurų; savininko stažas – 3 metai., amžius – 21 metai; nmatoma, kad automobilio nevairuos kiti asmenys; papildomas draudimas – nuo nelaimingų atsitikimų; draudimo suma 1 500 eurų abejose bendrovėse.

Atlikus kasko draudimo bendrovėse finansinės naudos skaičiavimus nustatyta, kad palankesnes sąlygas vartotojui teikia AB „Seesam Lietuvos draudimas“ (žr. 12 lentelę). Ši bendrovė vartotojui siūlo didesnę išskaitos sumą, t. y. iki 116 eurų. Nors tai nepalanku vartotojui, tačiau pastebėta, kad dėl didesnės franšizės sumos draudimo įmoka siūloma mažesnė nei alternatyvioje bendrovėje: AB „Seesam Lietuvos draudimas“ siūlo 613 eurų draudimo įmoką, o AB „Lietuvos draudimas“ 645 eurų draudimo įmoką. Didelę įtaką draudimo įmokos dydžiui daro ir papildomo draudimo kaštai, kurie AB „Lietuvos draudimas“ sudaro 5 eurus. AB „Seesam Lietuvos draudimas“ į kasko draudimo sutartį įtraukia nelaimingų atsitikimų draudimą ir netraktuoja jo kaip papildomo produkto. Dėl šios priežasties AB „Seesam Lietuvos draudimas“ kasko draudimo įmoka nedidėja, nes nelaimingų atsitikimų draudimas nesudaro papildomų išlaidų. Jei vartotojas pasirinktų AB „Seesam Lietuvos draudimas“, jis sutaupytų 32 eurus. Franšizė vagystės / sunaikinimo atveju abejose bendrovėse vienoda, t. y. 10 proc.

12 lentelė. Kasko draudimo finansinės naudos vertinimas

	AB „Seesam Lietuvos draudimas”	**AB „Lietuvos draudimas“**
Franšizė kitais atvejais	Iki 116 Eur	Iki 60 Eur
Bazinė draudimo įmoka:	**613 Eur**	**640 Eur**
Nelaimingų atsitikimų draudimas	0 Eur	5 Eur
Draudimo įmoka įskaitant papildomą draudimą:	**613 Eur**	**645 Eur**

Apibendrinant ne gyvybės draudimo produktų finansinės naudos vertinimą galima teigti, kad AB „Seesam Lietuvos draudimas“ ir AB „Lietuvos draudimas“ kiekvieno produkto atveju siūlo skirtingo patrauklumo sąlygas. Dažnai vartotojams aktualiausias aspektas renkantis draudimo bendrovę – siūlomos įmokos dydis. Pagal sumodeliuotas situacijas vartotojui kelionių draudimas ir kasko draudimas patraukliausi AB „Lietuvos draudimas“, o būsto draudimas AB „Seesam Lietuvos draudimas“ (žr. 4 pav.).

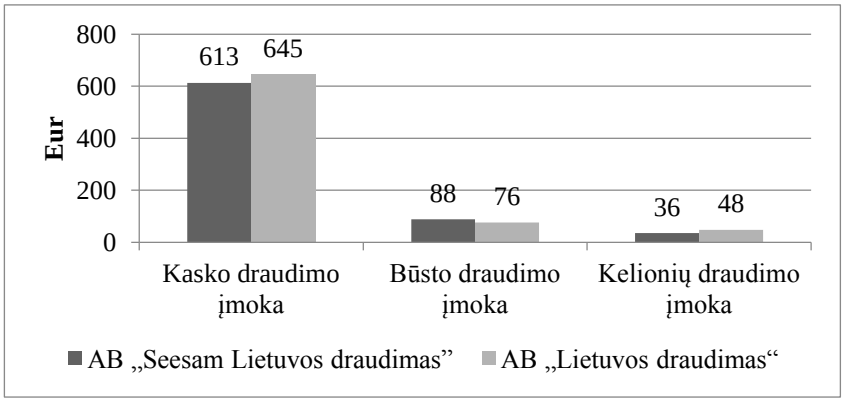

4 pav. Ne gyvybės draudimo produktų reikalaujamos įmokos bendrovėse

Vartotojas, pasirenkęs būsto draudimą AB „Seesam Lietuvos draudimas“, o ne AB „Lietuvos draudimas“ sutaupytų 12 eurų, o pasirinkęs kitus ne gyvybės draudimo produktus, t. y. kasko draudimą ir kelionių draudimą, AB „Lietuvos draudimas“, o ne AB „Seesam Lietuvos draudimas“ sutaupytų atitinkamai 32 ir 12 eurų. Remiantis tik šiais trimis – kelionių, būsto ir

kasko – draudimais bendrovėse galima teigti, kad palankesnes sąlygas įmokų atžvilgiu ne gyvybės draudimo produktams siūlo AB „Lietuvos draudimas“.

IŠVADOS

1.Lietuvoje draudimo rinkos vartotojai labiau linkę rinktis ne gyvybės draudimo produktus ir tas paslaugas, kurios susijusios su investavimu. Draudimo bendrovės iš gyvybės draudimo produktų sulaukia bene 2,5 karto mažesnių įmokų.

2. Rizikinio gyvybės draudimo produktas „Garantija šeimai“, parduodamas UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“, pasižymi lankstesne draudimo sumos nustatymo ir įmokų tvarka, platesniu papildomų produktų pasirinkimo spektru, tačiau didesniais administravimo kaštais palyginus su AB „Swedbank gyvybės draudimas“ ir jo produktu „Šeimos pajamų apsauga“. Atlikus finansinės naudos analizę pagal sumodeliuotą situaciją nustatyta, kad vis dėlto „Šeimos pajamų apsauga“ geriau atitinka vartotojo poreikius nei „Garantija šeimai“ dėl siūlomos didesnės draudimo sumos ir mažesnės įmokos dydžio.

3. Kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo galimų investavimo krypčių ir strategijų pasirinkimas platesnis, o administravimo mokesčiai mažesni AB „Swedbank gyvybės draudimas“ produkto „Privatus portfelis“ atveju palyginus su UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ ir jo produktu „Investicinis gyvybės draudimas“. Vis dėlto, įvertinus vartotojo finansinę naudą, pastarasis produktas nustatytas palankesnis vartotojui dėl galimų mažesnių finansinių nuostolių ir didesnės galimos naudos atitinkamais investavimo rezultatų scenarijais.

4. Kaupiamojo investicinio gyvybės draudimo su garantuota palūkanų norma sąlygos UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ skiriasi nuo AB „Swedbank gyvybės draudimas“ mažesne garantuojama palūkanų norma ir didesniais administravimo mokesčiais. Įvertinus sumodeliuotos situacijos atvejį nustatyta, kad šis gyvybės draudimas vartotojui patrauklesnis renkantis UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ produktą „Tavo svajonė“ palyginus su AB „Swedbank gyvybės draudimas“ produktu „Saugus vaiko fondas“ dėl didesnių gaunamų sumų sutarties galiojimo pabaigoje.

5. Ne gyvybės draudimo produkto – kelionių draudimo – sąlygos AB „Lietuvos draudimas“ ir AB „Seesam Lietuvos draudimas“ panašiai patrauklios vartotojui. Atlikus finansinės naudos vertinimą nustatyta, kad geriausiai vartotojo poreikius pagal tam tikrą situaciją atitinka AB „Lietuvos draudimas“ dėl mažesnės reikalaujamos įmokos.

6. Kitas ne gyvybės draudimo produktas – savanoriškas automobilio kasko draudimas – AB „Lietuvos draudimas“ nustatytas vartotojui geriau atitinkantis poreikius, kadangi šioje bendrovėje siūloma įmoka nustatyta mažesnė nei AB „Seesam Lietuvos draudimas“. Taip pat pastebėta, kad AB „Lietuvos draudimas“ siūlo mažesnes franšizės sumas ir didesnį skaičių draudžiamųjų įvykių, numatomų sutartyje.

7. Trečiasis analizuotas ne gyvybės draudimo produktas – būsto draudimas, skirtingai nei kiti ne gyvybės draudimo produktai, vartotojo poreikius pagal sumodeliuotos situacijos prielaidas geriausiai atitinka AB „Seesam Lietuvos draudimas“ dėl mažesnės reikalaujamos įmokos. Vis dėlto, išanalizavus draudikų teikiamas sąlygas, pastebėti privalumai ir AB „Lietuvos draudimas“ – tai platesnis draudimo rizikų pasirinkimas ir įvairesnės draudžiamojo būsto tipo pasirinkimo galimybės.

LITERATŪRA

1.AB „Lietuvos draudimas”. Kelionių draudimas, būsto draudimas, automobilio kasko draudimas. Prieiga per internetą: https://www.ld.lt/ (žiūrėta 2018-10-05)

2.AB „Seesam Lietuvos draudimas”. Kelionių draudimas, būsto draudimas, automobilio kasko draudimas. Prieiga per internetą: https://www.seesam.lt/ (žiūrėta 2018-10-05)

3.AB „Swedbank gyvybės draudimas“. „Šeimos pajamų apsauga“, „Privatus portfelis“, „Saugus vaiko fondas“. Prieiga per internetą: https://www.swedbank.lt/ (žiūrėta 2018-10-05)

4.Beliavičius, P. (2018). Įtakos vartotojų elgsenai darymas renkantis draudimo paslaugas (UADBB „FT Broker “pavyzdžiu) (žiūrėta 2018-10-07)

5.Čepinskis, J., & Raškinis, D. (2005). Draudimo veikla. (žiūrėta 2018-10-07)

6.Kindurys, V. (2002). Draudimo paslaugu marketingas.[monografija]. Vilnius: VU leidykla. (žiūrėta 2018-10-07)

7.Lietuvos Resupublikos seimas. (2018). Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (2003 m. rugsėjo 18 d. Nr. IX-1737). Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.218739/eduFhWHZvC (žiūrėta 2018-10-05)

8.Lietuvos bankas. (2018). Draudikai ir draudimo tarpininkai. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/lt/draudikai-ir-draudimo-tarpininkai (žiūrėta 2018-10-05)

9.UAB „PZU Lietuva gyvybės draudimas“. „Garantija šeimai, „Investicinis gyvybės draudimas“, „Tavo svajonė“. Prieiga per internetą: https://pzugd.lt (žiūrėta 2018-10-05)

10. Valckx, N., Chan-Lau, J. A., Feng, A., Huston, B., Impavido, G., Jobst, A. A., ... & Yan, K. (2016). The Insurance Sector-Trends and Systemic Risk Implications. (žiūrėta 2018-10-08)

11. Wuthrich, M. V. (2017). Non-life insurance: mathematics & statistics. (žiūrėta 2018-10-08)

PECULIARITIES AND COMPARATIVE ANALYSIS OF INSURANCE COMPANIES PRODUCTS IN LITHUANIA

KARINA STAŠINSKAITĖ
Kaunas University of Technology

SUMMARY

As the insurance market grows, consumers are more interesting in choosing the right products for their needs, so this article presents the most prominent insurance companies in Lithuania: „Swedbank Life Insurance SE“, „PZU Life Insurence“, „Seesam Insurance AS“, „Lietuvos draudimas“, and the peculiarities of the most popular life and non-life insurance products they offer. Also based on the assumptions of the simulated situations, financial analyzes have been carried out and the products and companies that meet the best needs of the consumers are identified.

Keywords: insurence companies, insurence products, market.

LAIMĖS EKONOMIKA: SOCIALINIO, EKONOMINIO IR POLITINIO VAIDMENS PARADOKSAS VISUOMENĖJE

GYTIS PIKČILINGIS
Kauno technologijos universitetas
Prof. dr. Vaida Pilinkienė

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariama socialinio, ekonominio ir politinio vaidmens paradoksas ekonomikoje įvertinus laimės pojūtį visuomenėje. Tyrimo metu supažindinama su laimės paradoksu, BVP ir laimės pojūčio kitimu, pajamų ir asmens gerovės pokyčiu ilguoju laikotarpiu. Analizuojama laimės ekonomikos ir viešosios politikos sąryšis. Supažindinama su laimės indekso skaičiavimu, jo rezultato interpretavimu. Tyrimo metu nustatyta laimės kartu su pajamų, BVP ir kitų ekonominių rodiklių kitimo reikšmių daline nepriklausomybe, viešosios politikos ir laimės tiesioginiu ryšiu ir socialinių veiksnių įtaką laimės indeksui.

Raktiniai žodžiai: laimės ekonomika, politika, indeksas, paradoksas, visuomenė, pajamos, BVP.

ANNOTATION

The economy of happiness: the paradox of social, economic and political role in society. Kaunas University of Technology. Gytis Pikčilingis.

The article discusses the paradox of social, economic and political role in the economy, after assessing the sense of happiness in society. The study introduces the paradox of happiness, GDP and changes of happiness, income and personal wellbeing in the long run. Also, the author analyzes relationship between happiness in the economy and public policy. Introduced to the calculation of the happiness index, interpretation of its result. The study identified happiness along with the partial independence of income, GDP and other economic indicators, the direct influence of public policy and happiness, and the influence of social factors on the happiness index.

Keywords: happiness economics, politics, index, paradox, society, income, GDP.

ĮVADAS

Nuo praėjusio amžiaus pradžios turto lygis šalyse padvigubėjo, o laimingų žmonių skaičius padaugėjo tik keliais procentais. Tai paskatino visiškai naujai pažvelgti į ekonomiką ir jos tikslus bei susikurti naujai ekonomikos sričiai – laimės ekonomikai. Laimės ekonomikoje atsirado naujas požiūris į tai, kad svarbu surasti naujus sprendimus, suvokti socialinio teisingumo ir aukštesnio visuomenės laimės lygio svarbą. Šiandieną apie visuomenės laimės lygį jau nebegalima kalbėti kaip apie metaforą, jis tapo išmatuojamu visuomenės būklės rodikliu. Dažnai nepatogiu, prieštaraujančiu tradicinės, visuomenėje sklandančios politikos tikslams. Tarptautinės lyginamosios studijos parodė, kad žmonės, gyvenantys turtingesnėse šalyse, yra vidutiniškai laimingesni už tuos, kurie gyvena neturtingose šalyse. Tiesa, tas sąryšis nėra tiesinis – pasiekus tam tikrą pajamų lygį, laimės nebedaugėja. Todėl neatsitiktinai tarp ekonomistų, tarptautinių organizacijų atsiranda iniciatyvos platinti praktinių, politinių ir ekonominių veiksmų seką, kuri turėtų sukurti laimingesnę visuomenę neapsiribojant vien tik pajamų didėjimu.

Laimės ekonomiką ir laimės lygio kitimą veikiančius veiksnius analizavo ir tyrė: Easterlin R. A. (1974, 2005), Clark A. E. (2018), John F. Helliwell (2018), Richard Layard (2006, 2018), Jeffrey D. Sachs (2018). Monkevičius A. (2011), Navaitis G. (2013), Kuodis R. (2018).

Tyrimo objektas: laimės paradokso įvertinimas visuomenėje socialiniu, ekonominiu ir politiniu požiūriu.

Straipsnio tikslas: ištirti laimės ekonomiką sąlygojančius veiksnius tarp visuomenės narių.

Straipsnio uždaviniai:

1) pristatyti laimės ekonomikos paradokso koncepciją socialinėje, ekonominėje aplinkoje;

2) nustatyti viešosios politikos įtaką laimės ekonomikai;
3) išanalizuoti laimės indekso reikšmę taikant Lietuvos pavyzdį.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir sintezė, statistinių duomenų analizė, teorinių žinių taikymas.

LAIMĖS EKONOMIKOS PARADOKSAS VISUOMENĖJE

Laimės paradokso ištakos ekonomikoje siekia Antrąjį pasaulinį karą. Turtingose šalyse realios žmonių pajamos po Antrojo pasaulinio karo padidėjo kelis kartus. Laikas po laiko piliečių pajamos augo, jų perkamoji galia didėjo, tačiau tų šalių visuomenės dėl to netapo laimingesnės. Ekonomikoje yra suformuota mintis taip, kad žmonių tikslas – kuo daugiau uždirbti ir taip palengvinti ir pagerinti savo gyvenimo buitį. Pamačius tokį paradoksą, kad kuo žmogus yra turtingesnis, tačiau jo laimė nedidėja, o kartais net mažėja, įvairūs mokslininkai, statistai pradėjo vykdyti tyrimus, apklausas šio reiškinio mastui nustatyti. Sociologai nuolat vykdo tarptautines apklausas, kurių tikslas – sužinoti žmonių subjektyvų savo laimės įvertinimą. Šių apklausų analizė parodė, kad žmonių, kurie laiko save labai laimingais ar laimingais, proporcijos turtingose šalyse nekinta. Pats pirmasis iš mokslininkų pajamų ar turto dydį su laime pradėjo lyginti JAV ekonomistas ir demografas Richardo Easterlino. 1974 metais ekonomistas aktyviai pradėjo viešinti savo idėjas ir mintis, todėl literatūroje laimės paradoksas dar vadinamas Easterlino paradoksu. JAV ekonomistas Richardas Easterlinas 1974 metais straipsnyje „Ar ekonomikos augimas gerina žmonių dalią?“ naudodamas empirinius duomenis nustatė, kad nors nuo 1946 metų iki 1970 metų JAV gyventojų pajamos didėjo, jie nepasijautė atitinkamai laimingesni (1 paveikslas). Iš pirmo paveikslo matyti, kad Gini koeficientui mažėjant, žmonių laimė irgi mažėja. Nors 1947 m. pajamų nelygybė tarp žmonių buvo didesnė nei 1970 m. tačiau laimingų žmonių dalis JAV buvo beveik tolygi.

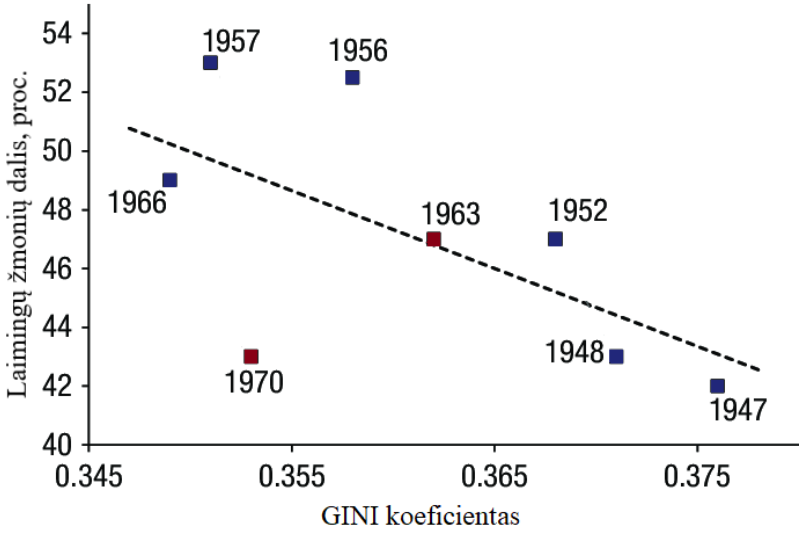

1 paveikslas. GINI koeficiento ir JAV laimingų žmonių dalies kitimas 1947-1970 m. ***Parengta autoriaus pagal Shigehiro Oishi ir Selin Kesebir.***

Remiantis šiuo atradimu visuomenėje pradėtas kritikuoti bendrasis vidaus produktas (BVP) kaip gerovės rodiklis. Kaip teigiama šaltiniuose esą, valstybės ir jos vykdomos socialinės ir ekonominės politikos tikslas yra žmonių laimė ir į ją turimą atsigręžti. Pasak A. Mackonį (2012) BVP augimas nereiškia, kad žmonės tapo laimingesni, todėl reikia kito valstybių pažangos rodiklio ar mato. To paties Easterlino žodžiais, „mano rezultatai, kartu su besikaupiančiais įrodymais iš kitų subjektyvios gerovės laikinės sekos tyrimų bendrai paėmus, pakerta požiūrį, pagal kurį ekonomikos augimas yra svarbiausias visuomenės interesas“. Tai įrodo 4 valstybėse

atlikta gyventojų gyvenimo kokybę įvertinanti apklausa, palyginta su šalies BVP (2 paveikslas). Iš duomenų matyti, kad D. Britanijoj, Vakarų Vokietijoj, Australijoj ir JAV augant BVP bei tuo pačiu žmonių vidutinėms pajamoms jų gerovė didėja mažai arba net mažėja. Todėl BVP kaip žmonių gerovės lygį parodantis rodiklis negali būti analizuojamas.

BVP rodiklio reikšme suabejoja ir „Swedbank“ vyresnioji ekonomistė Laura Galdikienė. Ji mano, kad būtinybę atsisakyti BVP kaip pagrindinio rodiklio ir kreipti viešąjį diskursą visuomenės gerovės linkme signalizuoja ir pasaulyje neseniai kilusi populizmo banga. Jos teigimu, visuomenės nepasitenkinimas, nepaisant spartaus BVP augimo, yra juntamas ir Lietuvoje, kur neretai imama dvejoti, ar ekonomikos augimo vaisiai pasiekia visas visuomenės grupes ir prisideda prie bendros gerovės kilimo.

Šiek tiek vėliau prie Easterlino idėjų prisidėjo ir kitas ekonomistas Tiboro Scitovsky 1976 m. knygoje “Bedžiaugsmė ekonomika” paviešinęs laimės paradoksą. Pasak ekonomisto, Lietuvos banko analitiko Raimondo Kuodžio: „šie du darbai pradėjo laimės ir ekonomikos studijų renesanso epochą“. Be abejo, Graikų filosofas Aristotelis, klasikiniai ekonomistai Adamas Smithas, Johnas Stuartas Millis, JAV konstitucionalistai yra taip pat tarp kelių svarbiausių mąstytojų apie laimės priežastis.

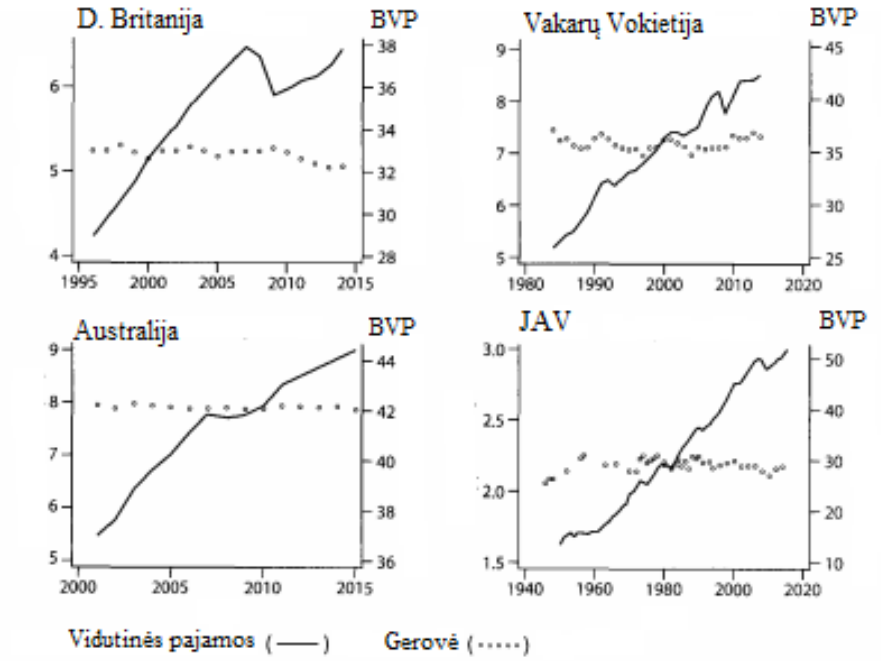

2 pav. Vidutinių pajamų ir gerovės kitimas per laiką įvertinus BVP vienam gyventojui ir žmonių pasitenkinimo lygį balais. ***Parengta autoriaus pagal Clark et al.***

Remiantis ankstesnių ekonomistų informacija XIX a. susiformavo nauja austrų ekonomikos mokykla, kurios metodologijomis remiantis galima pagrįsti laimės ekonomikos vyksmą. Metodologinis individualizmas aiškinantis, kad socialiniai reiškiniai kyla iš individų asmeninių veiksmų, ir subjektyvi vertės teorija nurodanti, kad gėrybės vertos tiek, kiek jas vertingomis paverčia patys asmenys, patvirtina laimės paradoksą ekonomikoje.

Pagal A. Mackonį (2012) „Laimės paradokso“ iššūkiui priimti ir jam analizuoti susiformavo ekonomikos mokslo kryptis, žinoma laimės ekonomikos vardu. Laimės ekonomikos tyrimų tikslas – atrasti su laime koreliuojačius ar ją sukeliančius veiksnius, pasiūlyti naują, su žmonių laime susijusį valstybių ar žmonijos pažangos rodiklį. Taikydama ekonomikos, sociologijos ar psichologijos mokslų tyrimo metodus laimės ekonomika siekia kiekybiškai nustatyti, kiek žmonės

yra laimingi ir kiek laimės jausmas priklauso nuo socialinių, ekonominių ir politinių gyvenimo sąlygų.

Kita vertus, dažnai laimės paradoksą galima palyginti su ribiniu naudingumu. Pastebima, kad turtinguose šalyse žmonės jaučiasi laimingesni už tuos, kurie gyvena vargingesnėse šalyse, tačiau turtingų žmonių laimės pojūtis pasiekus tam tikrą turto lygį nebekyla. To pavyzdį puikiai pateikė XX a. Didžiosios Britanijos ekonomistas Richardas Layardas savo veikale „Laimė: naujojo mokslo pamokos” teigia, kad pasiekus 20 tūkstančių dolerių metinių pajamų vienam gyventojui lygį, vidutiniai laimės rodikliai iš esmės nustoja gerėti. Taigi didžiausias laimės pojūtis juntamas tada, kai asmuo iš mažos ar vidutinės pajamų klasės tampa ir pereina į aukštesnę klasę, kur gali tenkinti ne tik būtinuosius poreikius, bet įgali leisti sau kur kas daugiau nei iki tol. Taigi, papildomos pajamos yra vertingos, tiek kiek jos padeda žmonėms išbristi iš skurdo, o galėjimas visuomet įsigyti tai, ko trokštama, laimės neatneša.

Laimės ir pajamų kitimą taip pat analizuoja ekonomistas Andrew E. Clarks. Ekonomikos mokyklos Paryžiuje mokslininkas savo darbuose analizuoja gerovės modelį, kuriame įžvelgia, kad asmuo iš anksčiau gavęs didesnį kiekį pajamų, ateityje jį norės vėl padidinti, o laimės ar gerovės pojūtis pajamų didėjimui yra laikinas. 3 paveiksle yra pateiktas laimės prisitaikymas po pajamų pokyčio. Iš grafiko galima matyti, kad padidėjus pajamoms asmens laimė padidėja tuo pačiu momentu, kaip ir įplaukos, tačiau pajamų padidėjimui stabilizavus individo laimė ilguoju laikotarpiu menksta. Iš tyrimo nustatyta, kad per 2-3 metus žmogaus laimė stabilizuojasi, o 3 metais susilygina su prieš pajamų pakilimą buvusiu laimės jausmu.

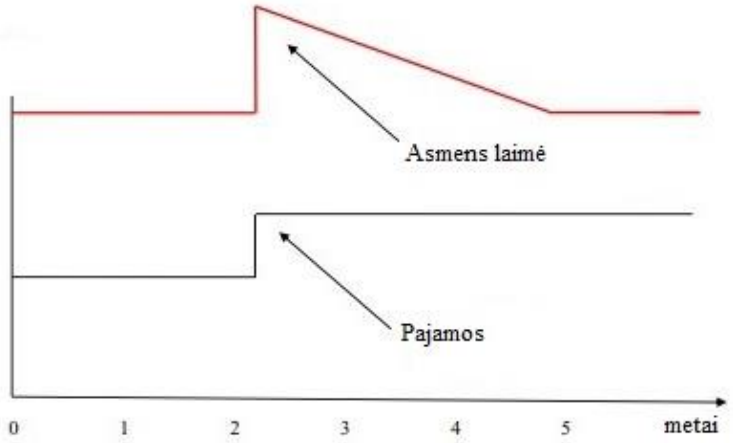

3 pav. Asmens laimės ir pajamų kitimas ilguoju laikotarpiu. ***Parengta autoriaus pagal A. E. Clark (2018)***

Taigi, visuomenės ir šalies gerovė netolygi. Nors šalyje ekonominis ciklas teigiamas, ne visada asmuo jaučiasi laimingas. Iš čia kyla laimės paradoksas, kuris daugeliu atveju rodo netolygų laimės suvokimą esamai situacijai.

LAIMĖS EKONOMIKA VIEŠOJOJE POLITIKOJE

Laimės ekonomika ir viešoji politika yra neatskiriama visuma. Pasak A. Monkevičiaus (2011): „Besiformuojančių naujų pažinimo disciplinų – laimės ekonomikos ir laimės mokslo – išvados bei įžvalgos daro pastebimą įtaką viešajai politikai, kuri vis labiau linkusi atsižvelgti į racionalius mokslininkų pasiūlymus. Svarbu pažymėti, kad ekspertai nepataria atsisakyti BVP bei kitų ekonominių pažangos matavimų sistemos. Siūloma ją išplėsti, papildant naujais svarbiais komponentais, t. y. diegti platesnį visuomenės gerovės modelį, kurio bendriausias siekinys – laimė“. Remiantis užsienio autoriumi R. Layard (2006) į laimę turi būti orientuoti šie viešosios politikos elementai: ūkio politika, šeimos politika ir bendruomenių politika. Šiomis viešosios

politikos sritimis remiantis, galima politiką orientuoti į piliečių laimę visus politinius ciklus ir priemones. Didžiausią dėmesį laimės politikoje patariama sutelkti į šeimą, emocinę visuomenės sveikatą, bendruomenių stiprinimą, užimtumą ir pajamas bei socialinių mokslų plėtrą.

Vienas iš viešosios politikos pavyzdžių, orientuotas į laimės ekonomiką yra valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“. Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ – tai Lietuvos ateities vizija. Jos pagrindas – bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų ir aktyvių piliečių idėjos, kaip paversti Lietuvos ateitį sėkminga. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ parengta ir grindžiama žmonių siūlymais ir mintimis. Per tūkstantis idėjų virto šalies raidos dvidešimtmetį apimančiu dokumentu, kurį 2012 m. gegužės 15 d. patvirtino LRS. Nors šis dokumentas susilaukė nemenkos kritikos dėl autorių nenorėjimo įvardinti konkrečius veiksmus, kuriais bus siekiama visuomenės raidos, vis dėlto jame galima aptikti berods pirmą kartą tarp valstybės tikslų įvardinamą laimingesnės visuomenės kūrimą. Pasak psichologo G. Navaičio strategijoje nurodoma tikslas – laimės indekso augimas, ir tikimasi, kad iki 2030 metų jis išaugs bent du kartus. Toks valstybės strateginių tikslų formulavimas skatina išsamiau tirti laimės ekonomiką ir jos principus realizuojančią laimės politiką, juolab, kad šios temos Lietuvos mokslinėje spaudoje nėra nagrinėtos. Tai leidžia formuluoti ir mokslinę problemą: minėtų ekonomikos ir politikos fenomenų perspektyvos Lietuvoje pažinimą.

Monkevičius A. (2011) teigė, kad Pasaulyje klostosi moksliniais gerovės tyrimais grindžiama nauja viešojo valdymo ekonominė mintis ir ideologija, kurios šalininkų požiūriu, visuomenės pažangos, kartu valdymo esminis tikslas turėtų būti laimė. Vyriausybėms siūloma pakeisti politiką, orientuojant į žmonių laimę politikos ciklus bei priemones. Monkevičiaus A. idėjoms taip pat pritaria ir ekonomistė Galdikienė L. (2018). Ji teigia, kad nors alternatyvių būdų įvertinti visuomenės gerovę ir jos raidą jau yra, kol kas dauguma indeksų ir rodiklių sunkiai skinasi kelią į viešąsias diskusijas. Ekonomistė mano, kad politikai netrykšta dideliu noru kažką keisti – juk siekti ne vien spartaus, bet ir tvaraus bei įtraukiančio ekonomikos augimo būtų gerokai sunkesnė jiems tenkanti užduotis. Vis tik, net jei toks gerovės rodiklis ir nebūtų labai mėgstamas politikų, jis, tikėtina, paskatintų tiek visuomenę, tiek politikus pažvelgti į ekonomiką ir į visuomenės gerovę kompleksiškai ir paskatintų siekti teigiamų pokyčių. Ekonomistas, analitikas G. Nausėda (2018) taip pat pateikia vieną iš galimų laimės ekonomikos pavyzdžių, kuriuos galima taikyti ir viešojoje politikoje. Pasak ekonomisto ekonomikoje laimės sąvoka lygiuojasi greta tradicinių makroekonominių apibrėžčių kaip BVP, infliacija, investicijos ir pan. Ekonomisto teigimu sektinas pavyzdys galėtų būti buvęs Prancūzijos prezidentas Nicolas Sarkozy, kuris subūrė autoritetingą visame Pasaulyje pripažintų ekonomistų ir statistų komisiją, vadovaujamą Nobelio ekonomikos premijos laureato Josepho Stiglitzo, pavedęs jai ištirti galimybes pereiti prie alternatyvių rodiklių sistemos, rodiklių, kurie matuotų žmogaus ir visuomenės gerovę ne piniginiais, o laimės, laisvalaikio ir kitų panašių vertybių vienetais.

Vis dėlto, bandymus naudoti laimės ekonomiką viešajame valdyme, kai kurie ekonomistai vertina skeptiškai pirmiausia dėl patikimumo. Yra teigiama, kad laimė apskritai yra decentralizuotas signalinis mechanizmas, kuris, kaip ir kainos, tam tikru būdu koordinuoja socialinę ekonominę tvarką, todėl, pagal šį požiūrį, viešasis valdymas turėtų ne politikos priemonėmis koreguoti socialinę nelygybę, bet tobulinti žmonių socialines kompetencijas pasirenkant gyvenimo galimybes. Pasak A. Monkevičiaus (2011): „Nepaisant esamo kritiško požiūrio ir skepticizmo, vis daugiau politikų savo programose linksta orientuotis į platesnę visuomenės gerovės koncepciją, analizuoti ir perimti atsirandančią laimės politikos praktinę patirtį. Tikėtina, kad tokius žingsnius skatina dabartinis visuomenės nepasitikėjimas. Pastangos geriau suprasti rinkėjų lūkesčius ir bandyti į juos atsižvelgti daugeliui politinių lyderių šiandien atrodo tinkamas kelias įgyti bei stiprinti piliečių pasitikėjimą“.

Jeigu laimės jausmas iš tikrųjų priklauso nuo tam tikrų socialinių ir ekonominių aplinkybių, tai laimės jausmą turėtų sustiprinti arba nusilpninti atitinkami politiniai sprendimai. Kita vertus,

jeigu laimės ekonomikos rezultatus norima naudoti informuojant politinius sprendimus, tai klaidingi laimės ekonomikos rezultatai lemtų klaidingus politinius sprendimus. Todėl šiais laikais vienas iš politinių sprendimų vertinimų tampa visuomenės apklausos, kuriose rodomas partijų, atskirų politikų reitingas ir jų kitimo grafikas. Tai didžiąją dalimi parodo visuomenės pasitenkinimą (laimę) jais ir jų daromais sprendimais.

Vadinasi, viešojoje politikoje laimės naudojimas skatina visuomenės gerovę. Kuo platesnis laimės įtraukimas į viešąją politiką, tuo piliečių gerovė didėja.

LAIMĖS INDEKSO IR LIETUVIŲ LAIMĖS RYŠYS

Laimės indeksas – JT sudaromas rodiklis remiantis įvairiais veiksniais: vienam gyventojui tenkančia BVP dalimi, duomenimis apie gyventojų sveikatą ir medicinos prieinamumą, socialines pašalpas, pilietines laisves ir korupcijos paplitimą. Tai vienas iš pagrindinių indeksų, kurio pagalba sureitinguojamos beveik visos Pasaulio šalys pagal vienodus principus.

2018 metais Jungtinių tautų (JT) „Pasaulio laimės ataskaitoje“ Lietuva pakilo į 50 vietą. Progresas laimės reitingo ataskaitoje buvo itin spartus pastarąjį penkmetį – pernai Lietuva buvo 52-a, užpernai - 60, o 2013 metais – tik 71 vietoje. Pagal šios ataskaitos duomenis, lietuviai yra laimingesni už kaimynes Baltijos šalis, tačiau dar nesijaučia tokie pat laimingi kaip kitos senojo žemyno šalys.

JT pateiktoje laimės indekso ataskaitoje Lietuva dažnai kritikuojama dėl didelės pajamų nelygybės, tačiau atotrūkis tarp laimingiausių ir nelaimingiausių Lietuvoje nėra labai didelis. Pasak ekonomisto N. Mačiulio: „Siekiant tolimesnio progreso, verta atsiminti, kad pajamų nelygybė yra tik rezultatas, o ją sumažinti galima užtikrinant lygias galimybes, nepriklausančias nuo amžiaus, tautybės ar lyties. Įdomu tai, kad būtent tai ir atsispindi JT laimės indekse – Lietuvoje didesnę dalį laimės jausmo paaiškina ne ekonominiai, o socialiniai aspektai. Štai, pavyzdžiui, daugiau nei ketvirtadalį laimės jausmo paaiškina „socialinės paramos“ rodiklis. Jis matuojamas ne vertinant valstybės mokamas socialines išmokas ar suteikiamas socialines garantijas, bet klausiant gyventojų, ar jie turi draugų ir giminaičių, kuriais galėtų pasikliauti atsidūrę bėdoje.“ Pagal socialinės paramos stiprumą Lietuva yra 16 vietoje pasaulyje ir lenkia ne tik geografiškai artimas kaimynines valstybes, bet ir daugelį labiau ekonomiškai išsivysčiusių ES valstybių.

Ataskaitoje galima pamatyti, kad pokytis šiemet pasiektas ir pagal sveiko gyvenimo trukmės kriterijų. Jau nagrinėtam viešosios politikos aspektui laimės ekonomikoje yra verta prisiminti kelerius metus griežtinamą ribojimą alkoholinių gėrimų, hidrintų riebalų ir kt. Pagal sveiko gyvenimo rodiklį Lietuva pakilo iš 71 į 54 vietą, bet vis dar atsilieka beveik nuo visų ES šalių. Čia vertinama ne tik apskaičiuota pagal dabartinę situaciją gyvenimo trukmė, bet ir sveikatos būsena senatvėje. Ekonomistas N. Mačiulis sako: „Gerai tai, kad čia yra daug erdvės progresui, o kiekvienas be valdžios pagalbos ir be didelių finansinių investicijų gali teigiamai paveikti savo sveikatą ir ilgalaikę laimę“.

Vienas iš blogiausių laimės dedamųjų – galėjimas nevaržomai kontroliuoti savo gyvenimo. Tai iš dalies yra dėl buvusios istorinės praeities: okupacijų, karų, priklausomybės ir vis dar išlikusių prisiminimų. Filosofas, profesorius Leonidas Donskis (2006) teigė: „Nepaisant didžiulio šuolio ekonomikoje, valstybinių institucijų plėtroje bei tarptautinių santykių sferoje, Lietuva vienu požiūriu iš esmės nenutolo nuo buvusios Sovietų Sąjungos ir jos įpėdinės Rusijos. Tai žmogaus orumo vertė, kuri pas mus yra katastrofiškai kritusi (arba niekada taip ir nepakilusi)“. Į tai atsižvelgus, manoma, kad galėjimas kontroliuoti savo gyvenimą lietuviams vis dar didelis iššūkis. Taip pat didele problema tampa regionų atskirtis, galimybės Lietuvoje pasiskirstę labai netolygiai, įgyti naujas kompetencijas ar pakeisti profesiją dažnai yra nelengva. Pasak N. Mačiulio pagal korupcijos versle ir valdžioje suvokimo įtaką laimei, išliekame vieni paskutinių pasaulyje. Tai nereiškia, kad korupcija Lietuvoje yra didžiausia, tačiau lietuviai labai jautriai reaguoja į jos

apraiškas. Netolerancija ir nepasitenkinimas korupcija yra svarbi sąlyga šio reiškinio naikinimui, bet progresas galėtų būti ir greitesnis.

Taigi, pagal laimės indeksą galima matyti, kad Lietuva ir joje gyvenantys piliečiai kasmet turėtų būti vis laimingesni bei džiaugtis, kad artimoje geografinėje aplinkoje esame vieni iš laimingiausių gyventojų.

IŠVADOS

1.Laimės ekonomikos paradoksas pakeitė nusistovėjusius stereotipus, kad visuomenės gerovė auga, didėjant šalies BVP arba individo pajamoms. Nustatyta, kad laimės pojūtis, susijęs su augančiomis pajamomis yra ribinio naudingumo, o laimės pojūčiui didėti reikalingas papildomas socialinis, ekonominis vaidmuo, o laimės pojūčio rezultatui naudotinas plataus spektro rodiklių rinkinys.

2.Norint pasiekti maksimalią laimės reikšmę visuomenėje, naudojant viešosios politikos rezervus, reikalinga atkreipti dėmesį ne tik į finansinius rezultatus, bet ir į šeimą, emocinę visuomenės sveikatą, bendruomenių stiprinimą, užimtumą, gerovės bei socialinių mokslų plėtrą.

3.Naudojantis laimės indekso reikšme, matoma, kad laimingiausios šalys Pasaulyje - Skandinavijos, nelaimingiausios – Afrikos šalys. Analizuojant laimės indeksą įvertinta, kad Lietuvoje labiausiai tobulintinos sritys – pajamų nelygybės ir socialinių galimybių atskirties rodikliai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1.Clark, A. E. (2018). Four Decades of the Economics of Happiness: Where Next? Review of Income and Wealth, 64(2), 245-269.

2.Clark, Andrew E., Sarah Flèche, Richard Layard, Nattavudh Powdthavee, George Ward (2018), „The Origins of Happiness: The Science of Well-Being Over the Life Course“, Princeton University Press.

3.Donskis L. (2006). Žmogaus orumo vertė. Publikacija Internetinė prieiga per: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-11-27-leonidas-donskis-zmogaus-orumo-verte/4907 [žiūrėta 2018-11-02]

4.Easterlin R. A., (1974) „Does Economic Growth Improve the Human Lot?“, David P. A. and Reder M. W. (eds.), Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz, New York: Academic Press, p. 89–125.

5.Easterlin R. A., (2005) „Feeding the Illusion of Growth and Happiness: A Reply to Hagerty and Veenhoven“, Social Indicators Research 74 (3), p. 429–443, 441

6.Galdikienė L. (2018). Kaip išmatuoti visuomenės gerovę? Publikacija. Internetinė prieiga per: https://ziniuterasa.swedbank.lt/ekspertiniai-komentarai/kaip-ismatuoti-visuomenes-gerove [žiūrėta 2018-11-02]

7.John F. Helliwell, Richard Layard, Jeffrey D. Sachs (2018). World Happiness Report. 172 p.

8.Kuodis R. (2018). Viešoji ekonomika. Paskaitų medžiaga. Internetinė prieiga per: http://www.ekonomika.org/VSE/PDF_2011/vse07.pdf [žiūrėta 2018-11-02]

9.Layard R. (2006) Happiness and public policy: A challenge to the profession. The Economic Journal, 116, p. 32

10.Mackonis, A. (2012). Ekonominių laimės rodiklių pagrįstumo ir patikimumo problema. *Politologija*, *1*(65), 93-112.

11.Mačiulis N. (2018). „Šimtas metų nelaimės − jau praeitis“. Publikacija. Internetinė prieiga per: https://ziniuterasa.swedbank.lt/ekspertiniai-komentarai/simtas-metu-nelaimes-jau-praeitis [žiūrėta 2018-11-02]

12.Monkevičius, A. (2011). „Laimės koncepcija viešosios politikos ideologijoje ir praktikoje“. Viešoji Politika ir Administravimas, 10(4).

13.Nausėda G. (2018). „Orumo ekonomika Lietuvoje: misija įmanoma?“ Publikacija. Internetinė prieiga per: https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/gitanas-nauseda-orumo-ekonomika-lietuvoje-misija-imanoma.d?id=78476935, [žiūrėta 2018-11-02]

14.Navaitis, G. (2013). „Laimės ekonomikos ir felicitarinės politikos perspektyva Lietuvoje“. Vilnius, ISSN 2029-2775

15.Oishi, S., Kesebir, S. (2015). Income inequality explains why economic growth does not always translate to an increase in happiness. *Psychological science*, *26*(10), 1630-1638.

ELGESIO KULTŪRINIŲ DETERMINANTŲ IR EMPATIJOS SĄSAJOS EKOTURIZMO SEKTORIUJE

RAMINTA VARNELYTĖ
Kolpingo kolegija
Konsultantė doc. dr. Regina Navickienė

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje yra aprašomi elgesio kultūriniai determinantai, pristatoma empatijos samprata ir jos taikymas turizmo skatinime, aptariamos ekoturizmo sąsajos su empatija bei jos ugdymu.

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problema. Kultūrinių elgesio determinantų ir empatijos galimybių suvokimas ekoturizme leistų išvengti patyčių, įvairių konfliktų keliaujantiems po skirtingų kultūrų šalis bei ugdyti empatiją visuomenėje. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas aiškina, jog kultūra - tai visa, kas sukurta fiziniu ir protiniu visuomenės darbu. Vienų individų fizinis ar protinis veiksmas bus iš karto pastebėtas bei kritikuojamas, tačiau kitų žmonių veiksmai aplinkinių dėmesio neatkreips, tai priklauso nuo to, kiek bendravimo aplinkoje yra empatijos bei su kokia visuomene tuo metu susiduriama. Pasak amerikiečių sociologo J. Vander Zandeno, kultūra yra perimti mąstymo, jausmų ir veiklos būdai, kurie apibūdina mūsų visuomenę ir dėl kurių ją galima atpažinti. Todėl dažnai šiandieninėje visuomenėje susiduriama su turistais ar šalies gyventojais, kurie turi tik savo visuomenėje susiformavusius stereotipus, elgsenas ir jomis vadovaujasi. Norint viso to išvengti ir užmegzti ryšius su kitos kultūros žmonėmis, reikėtų suprasti jos kultūrą, gyventojų elgseną bei empatijos sąsajas ekoturizmo sektoriuje. Todėl kyla klausimas, kas lemia tos kultūros elgseną, su kuria susiduria keliaujantys žmonės, bei kokios yra empatijos sąsajos ekoturizmo sektoriuje, tačiau problema yra ta, jog nėra mokslininkų, nagrinėjančių empatijos galimybes ekoturizme ir jos ugdymą.

Straipsnio objektas: kultūriniai determinantai ir empatijos galimybės ekoturizme.

Straipsnio tikslas: išsiaiškinti elgesio kultūrinių determinantų ir empatijos sąsajas ekoturizmo kontekste.

Straipsnio uždaviniai:

1. Aprašyti kultūrinius elgesio determinantus.
2. Išsiaiškinti empatijos sampratą ir jos taikymą turizmo skatinime.
3. Aptarti ekoturizmą ir jo sąsajas su ematijos ugdymu ir kultūriniais elgesio determinantais.

Darbo rengimo metodika: mokslinių straipsnių, literatūros šaltinių ieškojimas, analizavimas, sisteminimas ir išvadų kūrimas.

KULTŪRINIAI ELGESIO DETERMINANTAI

Pasak G. Hofstede (1984) kultūros koncepcija yra grindžiama individo „proto programavimo” idėja. Proto programos, anot Hofstede (1984), yra mūsų proto struktūros, lemiančios mūsų elgesį ir pasaulio suvokimą. Jeigu žmogui vaikystėje yra „įdiegiami” tam tikri prioritetai ir požiūris, tuomet jis yra laikomas asmeniu, kuris skleidžia tam tikrus kultūros stereotipus. D. Fosteris (2004) kultūrą apibūdina kaip normuotą gyvenimo būdą, kurio laikydamasi gyvena grupė ir kuriuo vadovaudamasi elgiasi, kuria savo tikėjimo sistemas, pateisinamas tomis normomis ir paaiškinančias elgesį. Įvairių kultūrų elgesys skiriasi, nes skirtingos žmonių grupės turi skirtingą patirtį bei istoriją, tradicijas ir papročius. Kiekvieną

žmonių grupę, turinčią savo kultūrą, anot V. Pruskaus (2013), galima charakterizuoti pagal tik tai žmonių grupei būdingą aplinkos suvokimą ir elgesio kultūrinius determinantus:

- Savęs ir erdvės suvokimas. Kultūros skirtingai supranta komfortišką individualią zoną. Pavyzdžiui amerikiečiams, kad jie jaustųsi komfortiškai, reikia didesnio atstumo tarp žmonių nei meksikiečiams ar vietnamiečiams.
- Bendravimo stilius ir kalbinės raiškos ypatumai. Nors pasaulyje egzistuoja daugybė kalbų, kai kurios nacijos (bendrijos, susiformavusios istorijos, kultūros, kalbos, teritorijos ir ekonominio gyvenimo bendrumo pagrindu) dar turi kelias valstybines kalbas (pvz., Kanada – prancūzų ir anglų).
- Drabužiai ir išvaizda. Galima priskirti viršutinius drabužius ir papuošalus, kūno puošybą, atskiriančią vieną kultūrą nuo kitos (japonų kimono, afrikiečio raištis ant klubų, anglų kepurė ir skėtis ar indoneziečių sijonai). Vienose kultūrose genties nariai išsidažo veidą prieš kovą, kitose moterys naudojasi kosmetika, demonstruodamos savo grožį.
- Maistas ir elgesio prie stalo taisyklės. Skirtingos kultūros savaip išsirenka maistą, gamina, tiekia ir jį valgo. Naminiais laikomi gyvūnai vienoje šalyje kitoje naudojami valgiui. Amerikiečiai ir europiečiai mėgsta Indijoje uždraustą jautieną, visas pasaulis valgo kiaulieną, kuri musulmonams ir žydams yra tabu. Skirtingose kultūrose skiriasi ir valgymo maniera: vieni valgo rankomis, kiti pagaliukais, kai kas naudoja sudėtingus įvairiausių šakučių ir peilių, šaukštelių ir žnyplelių rinkinius;
- Laikas ir jo suvokimas. Skirtingose kultūrose skirtingai suvokiamas laikas: vieni išsiskiria punktualumu, kiti laiko atžvilgiu elgiasi laisvai. Kai kuriose šalyse pagal statusą ir amžių nustatomas atvykimo į darbą laikas: pirmi ateina darbuotojai, o vadovas – paskutinis. Yra kultūrų, kurių žmonės visai neseka laiko ir gyvena pagal saulėtekius ir saulėlydžius. Metų skirstymas į sezonus daugybėje šalių taip pat skiriasi: vieni pripratę, kad metus sudaro keturi metų laikai, o kai kurios Afrikos ir Azijos šalių kultūros juos skirsto į sausros ir lietaus sezonus.

Dar vienas svarbus kultūrą charakterizuojantis veiksnys yra „kultūriniai akiniai”. Pasak E.T. Hallo (1976), daugelis žmonių savo kultūrą laiko centru ir matu, pagal kurį matuoja kitas kultūras. Šiandieninėje visuomenėje individai dažnai nesuvokia, kad jų elgesiui įtakos turi jo kultūrinė priklausomybė.

Norėdami suprasti kitą kultūrą, visų pirma, bandome suprasti tai kultūrai būdingas elgesio normas, kurioms pasak B. Tomalin ir M. Nicks (2008) įtakos turi:

- Regionai. Žmonės elgiasi skirtingai, priklausomai nuo to, kokiame regione jie yra gimę;
- Kompanijos kultūra daro įtaką nacionaliniams ir regioniniams papročiams;
- Asmeninė patirtis turi įtakos individo kultūriniai charakteristikai;
- Karta. Daugelyje bendruomenių vyresnio amžiaus žmonės užsitarnauja pagarbą.

1 pav. Kultūriniai elgesio determinantai (V. Pruskus, 2013; E.T. Hallas, 1976; B. Tomalin ir M. Nicks 2008)

EMPATIJOS SAMPRATA IR JOS TAIKYMAS TURIZMO SKATINIME

Graikų kalbos žodį empatheia, reiškiantį „įsijautimą", iš pradžių šį terminą mokslininkai naudojo gebėjimams pajausti ir suvokti subjektyvius kito žmogaus išgyvenimus. Tičenerio teigimu, empatija išsirutuliojo mėgdžiojant sielvarto apimto žmogaus elgesį. Sugebėjimas suvokti kito asmens požiūrį laužo nusistovėjusius neigiamus stereotipus ir skatina toleranciją kitoniškumui. Vieni mokslininkai teigia, kad empatija įgimta, kiti, o kiti, kad įgyta vystantis ir bręstant, ar tiesiog charakterio individuali savybė, tačiau visi pripažįsta, kad ji keičia mūsų ir tų kurie yra aplink mus gyvenimo kokybę. Psichoterapiautas O. Lapinas (2016) empatiją apibūdina kaip gebėjimą jausti, ką jaučia kitas žmogus. Empatiški žmonės moka atpažinti kito individo emocijas bei parodyti, kad supranta, ką ir kaip žmogus jaučia. Empatija yra mokėjimas pamatyti kito žmogaus vidinį pasaulį, net jeigu žmogus mums visai nepažįstamas. J. Podgoreckio nuomone, yra trys empatijos apibrėžimai:

1. Akcentuojantys emocinį aspektą;
2. Pabrėžiantys kognityvinį aspektą;
3. Pripažįstantys vienas kitą papildantį abiejų aspektų derinį.

Galima teigti, jog empatija, tai įsijautimas į kito individo situaciją ar būseną, tačiau skirtingi autoriai įvairiai aiškina empatijos sąvoką.

1 lentelė Empatijos samprata (sudaryta darbo autorės)

Autorius	Empatijos samprata
E. B. Titcheneris (1999)	Pirmą kartą empatijos terminą pavartojo kaip vokiečių kalbos žodžio „einfühlung” vertimą „įsijausti į”.
Cohen ir Strayern (1996)	Empatija - tai supratingumas ir dalijimasis vienas kito emocijomis ir išgyvenimais.

K. Olson (2001)	Empatija gali būti kaip paveldėtas bruožas, kaip profesinė būsena, kaip empatiškas bendravimas, kaip padidintas rūpestingumas, kaip gilesnių santykių supratimas.
D. Goleman (2009)	Empatijos - įsijautimo į kito žmogaus būseną - pamatas yra savivoka. Kuo labiau atsiveriame savo jausmams, tuo geriau išmokstame juos pažinti.
C. Walter (2012)	Empatija apibrėžiama kaip gebėjimas suprasti kito asmens vidaus pasaulį, jo mintis ir jausmus.
V. Pruskus (2013)	Empatija tai gebėjimas pabūti kito vietoje, pažvelgti į pasaulį jo akimis, pajusti jo būseną ir visa tai turėti omeny bendraujant su kitu.
J. Orloff (2017)	Empatija tai jautrumas, emocionalumas, intravertiškumas bei intuicija.

„Empatijos išlikimo vadovas: gyvenimo strategijos jautriems žmonėms” (The Empath's Survival Guide: Life Strategies for Sensitive People) knygos autorė J.Orloff (2017) išskiria kelis empatijos bruožus:

1. Jautrumas. Empatiški žmonės yra dvasiškai atviri, jautrūs bei geri klausytojai. Dažnai sakoma, jog empatiškos asmenybės yra pernelyg jautrios;
2. Empatiški žmonės sugeria kitų individų emocijas. Tokie žmonės yra priklausomi nuo kitų nuotaikų bei emocijų;
3. Intravertiškumas. Empatiškos asmenybės yra linkę labiau klausytis ir priimti klausytoją tokį, koks jis yra;
4. Intuicija. Empatiški žmonės pasaulį išgyvena savo intuicija, svarbu, kad tokie žmonės ją ugdytų, taip galėdami padėti rasti kitiems teigiamus sprendimus ar atsakymus.

Pasak A. Osslon (2017) yra išskiriamos keturios empatijos funkcijos. A. Osslon teigia, kad dažnai kitiems priimtinas elgesys mums atrodo žeminantis ir įžeidžiantis. Kartais žmogus savo veiksmais įžeidžia kitus vien dėl to, jog turi kitokį mąstymą, nors tai jam atrodo yra visiškai normalus bendravimas. Kiekvieno asmens požiūris į tam tikrus dalykus ar elgesį skiriasi dėl jo patirties, išsilavinimo, socialinės padėties ar kultūros, todėl žmogų reikėtų priimti tokį, koks jis yra. Tas, kuris veikia empatiškai, žino savo galimybes padėti kitam. Jis pats supranta savo galimybes: ar šiuo metu aš galiu klausytis kito ir jam padėti? Tai svarbiausias klausimas empatijos kelio link, nes į jį turėdamas atsakymą žmogus gali pripažinti savo išankstines nuostatas bei taip parodyti, jog žmogus su kitu požiūriu yra išklausomas ir rimtai vertinamas. Visuomet asmuo turi atkreipti dėmesį į kito individo aplinkybes, jausmus ir poreikius, taip suteikdamas jam visapusišką dėmesį. Savo vertybinius sprendimus, kurie nesuteikia pokalbiui nuomonės ar prasmės, reikėtų pasilaikyti sau. Įsigilinant į kito žmogaus pasisakymus ir problemas, galima juos labiau suprasti ir geriau įsijausti į kito asmens situaciją, kitaip tariant - „pasimatuoti jo batus”. Pakankamai skirtas laikas kitam individui, suteikia galimybę visiškai išreikšti susirūpinimą juo ir įsijausti į situaciją. Jeigu skirsime labai mažai laiko žmogui išsipasakoti, jis negalės išreikšti visų savo jausmų ir pagalbos poreikio, o mes liksime neįsijautę į situaciją.

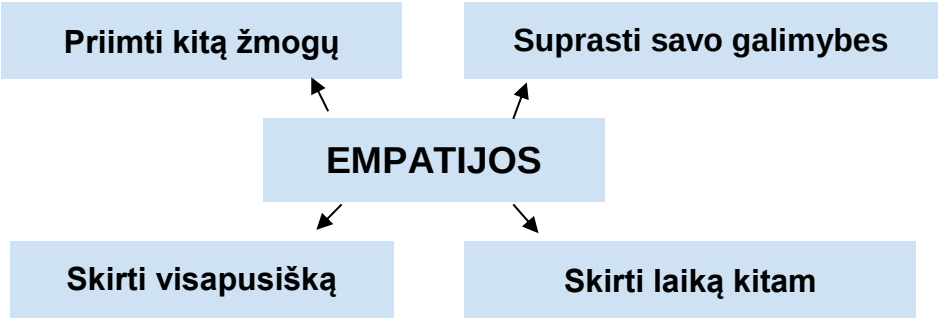

2 pav. Empatijos funkcijos (A. Olsson 2017)

Empatijos - įsijautimo į kito žmogaus būseną - pamatas yra savivoka. Kuo labiau atsiveriame savo jausmams, tuo geriau išmokstame juos pažinti (D. Goleman, 2009). Gebėjimas suprasti, ką jaučia kitas žmogus, aktualus daugelyje gyvenimo sričių - pradedant prekyba, vadyba, turizmu ir baigiant meile, tėvyste, atjauta. Jausmai ne visada išsakomi žodžiais, daug dažniau skirtingose kultūrose jie reiškiami kitais būdais, todėl keliaujantiems labai svarbu gebėti įsijausti į kito situaciją ir suprasti nežodinius ženklus bei kaip empatiją pritaikyti turizme. Mokėdamos pritaikyti empatijos funkcijas bei sampratą turizmo kelionių agentūros klientui gali pasiūlyti visavertiškas keliones bei skatinti turizmą tarp skirtingų kultūrų. Tarkime, norėdami pasiūlyti kelionę graikams, reikėtų atsižvelgti į tai, jog graikams yra būtinas socialumas, todėl reikėtų pasiūlyti tokią kelionę, kurios kompanionai labiausiai atitiktų graikų temperamentą, kad jie būtų suprasti ir priimti. Joks graikas negali egzistuoti vienas ir nieko negalima nuveikti be kitų pagalbos (D. Foster, 2004). Su vengrais yra atvirkščiai, jie yra dideli individualistai, nepriklausomi ir nenuspėjami. Šeimos nariai ir ištikimi draugai sudaro visuomeninį branduolį, bet kiekvienas individas atsako už savo reikalus, ir paprastai veikia nepriklausomai (D. Foster, 2004). Konfliktų atsiradimui kelią galėtų užkirsti turizmo kelionių agentūros turistams paruošta informacija apie tos šalies kultūrą, papročius. Remiantis D. Foster knyga „Europos šalių etiketas” galima padaryti lentelę, kuri parodytų kelių skirtingų šalių kultūrą ir kuriai taikant empatiją būtų galima išvengti konfliktų turizme:

2 lentelė. Skirtingų šalių kultūra (sudarė darbo autorė remiantis D. Foster, 2004)

	POŽIŪRIS Į LAIKĄ	**TONAS, GARSUMAS, KALBĖSENA, ELGSENA**	**MOSTAI IR SKAIČIAVIMAS**	**EMOCIJOS**
AUSTRIJA	Punktualumas. Išskirtinis austrų bruožas-domėjimasis praeitimi. Ateitimi tikima mažai, o su dabartimi susitaikoma.	Būdingas puikus humoro jausmas. Jie priima juokus tol, kol jie yra save smerkentys, tačiau jeigu erzinami kiti žmonės, tai gali būti suprasta kaip pažeminimas.	Galima gestikuliuoti kviečiant prieiti iškeliant ranką ir smilių.	Austrai yra santūrūs ir formalūs, tačiau gali būti ir labai emocionalūs, jeigu jų tvarkos, organizuotumo jausmas yra pažeidžiamas.
ISPANIJA	Ispanai darbe pasirodo apie	Pokalbiai tarp nepažįstamų	„Okei” ženklas, kai nykščiu ir	Ispanai yra judrūs ir

	9val ryto, tačiau darbą pradeda tik 9:30val. yra priimta atėjus į darbą atsigerti kavos, pasidalinti naujienomis.	žmonių yra mandagūs. Valgant vynas teka upeliais, o diskusijų netrūksta	smiliumi parodomas apskritimas, laikomas nemandagiu. Užgaulu mojuoti rodomuoju pirštu	ekspresyvūs, žavisi logiškumu, oficialumu, pagarba ir diplomatiškumu.
PORTUGALIJA	Laikas yra antraeilis dalykas.Tiek oficialūs, tiek neoficialūs susitikimai vėluoja pusvalandį ar valandą ir niekada nesibaigia laiku.	Pašnekesys jiems teikia malonumą, visada bendravimas vyksta pagarbiai.	„Okei” ženklas laikomas vulgariu ir nepadoriu. Užgaulu mokuoti smiliumi.	Portugala i santūriau reiškia savo jausmus ir emocijas. Kuo mažiau emocijų ir gestų, tuo didesnė pagarba.
ITALIJA	Susitikima i vyksta numatytu laiku, o eiliniai priešpiečiai paprastai ilgiau nei valandą neužtrunka.	Dalykiškoje aplinkoje retai kada tenka kelti balsą, tačiau apskritai italai kalba garsiai.	Susikabinima s rankomis, tai draugiškumo ženklas, nieko daugiau.	Italai labai gyvybingi ir fiziškai išraiškūs žmonės.
NYDERLANDAI	Punktualu mas labai svarbus.Viskam yra laikas ir vieta. Visoks darbotvarkės keitimas paskubomis, laikomas nerūpestingumu.	Niekada negalima nutraukti pašnekovo. Nosies trynimas paprastai reiškia, kad žmogus yra šykštus.	Laikoma įžeidimu, jeigu kas nors yra kviečiamas pirštu. Mėgsta nuo pašnekovo laikytis atokiau.	Siauro konteksto pašnekovai. Dalykiški, atviraširdžiai, bendravimo stiliui būdingas emocijų trumpumas.
RUMUNIJA IR MOLDOVA	Sarbu atvykti laiku, tačiau būti pasirengus laukti. Punktualumas vertinamas, bet sunku jo laikytis.	Kalba švelniai, ramiai, žemu balsu. Triukšmingas, trikdantis elgesys, audringas juokas yra laikomas prastomis manieromis.	Spragtelėti pirštais, vadinasi, kviesti išgerti. Dėmesys atkreipiamas tiesiog pakeliant ranką ir ištiesiant smilių. Viešai šypsotis nepažįstamiems, vadinasi, elgtis keistai. Špygą rodyti nepadoru.	Emocion alūs, vertina individus, kurie yra įžvalgūs, protingi bei išmintingi.

EKOTURIZMAS IR JOS SĄSAJOS SU EMPATIJOS UGDYMU

Ekoturizmo sąvoka neturi vieno nusistovėjusio apibrėžimo, todėl dažnai pasitaiko įvairių šio termino vartojimo atvejų. Pasaulyje nėra vieno visų vartojamo ekoturizmo apibrėžimo, tačiau plačiausiai yra pripažintas suformuluotas 1990 m. Pasaulio ekoturizmo asociacijos TIES, jog ekoturizmas „tai atsakingas keliavimas gamtinėse teritorijose, prisidedantis prie aplinkos apsaugos ir vietos žmonių gerovės“. Australijos ekoturizmo organizacija apibrėžia ekoturizmą taip: „Tai ekologiškai tvarus turizmas, orientuotas į gamtinių teritorijų pažinimą, skatinantis gamtos ir kultūros supratimą, vertinimą ir apsaugą“. Ekologinis turizmas yra kompleksinis, įvairiapusis reiškinys, darantis itin mažą poveikį natūraliai gamtai ir gamtos ištekliams, įtraukiantis vietines

bendruomenes, puoselėjantis vietines kultūras ir tradicijas, teikiantis finansinę naudą vietiniams gyventojams ir atliekantis edukacinę bei sveikatinimo funkciją (Drumm, Moore, 2002).

Ekologinio turizmo koncepcija pradėta kurti siekiant neutralizuoti neigiamą masinio turizmo poveikį, sparčiai progresuojantį ne tik miestuose, pakrančių kurortuose, bet ir atokiuose natūralios gamtos plotuose, nekreipiant dėmesio į žalingą poveikį aplinkai (McGahey, 2012). Ekoturizmo terminas gali būti vartojamas, tik jei nepaminami ir diegiami šie esminiai principai (A. Birgelytė, 2012):

- užtikrinamas minimalus neigiamas turizmo poveikis aplinkai;
- garantuojamas suinteresuotų grupių (vietos bendruomenių, turistų, turizmo paslaugų teikėjų, valstybinių ir nevyriausybinių (aplinkosaugos, kultūros apsaugos organizacijų) lygiavertis įtraukimas į ekoturizmo planavimą, plėtrą ir stebėseną;
- prisidedama prie ekonominės ir socialinės vietos bendruomenių gerovės;
- dalis gaunamų pajamų skiriama teritorijos gamtinėms ir kultūrinėms vertybėms išsaugoti;
- ugdomas gamtos ir kultūros vertybių pažinimas ir pagarba joms;
- skatinama šalies ar regiono politinė, aplinkosaugos ir socialinė raida.

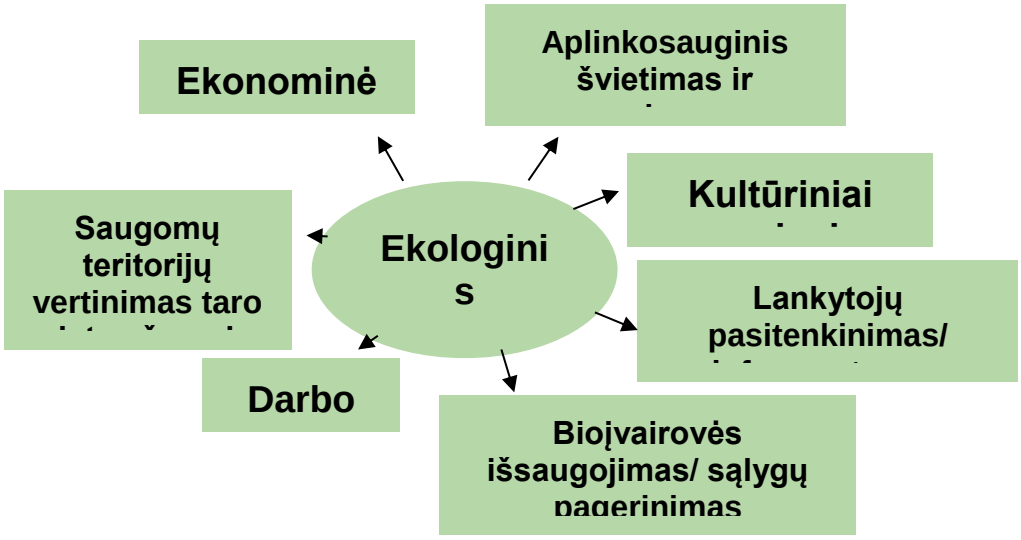

3 pav. Ekoturizmo galimybės (Drumm A. ir Moore A., 2005)

Turizmo, o ypač ugdymo procese empatijos jausmo ugdymas yra vienas svarbiausių tikslų. „Jei pripažintume, kad pagrindinis pedagogikos tikslas – būties vertybių atgaivinimas ir įgyvendinimas, suklestėtų nauja civilizacija“ (A. Maslow, 1993). Empatija nėra įgimtas dalykas, tai gebėjimas, kurį nuolatos reikia ugdyti. J. Podgoreckis teigia, kad empatinių gebėjimų ugdymo tikslas – kuo daugiau išugdyti atsakingų, džiaugsmingų ir kūrybingų žmonių, kurie reikštų pagarbą kitiems. Empatija ekoturizme užkirstų kelią agresyviems poelgiams, kurie pasitaiko turizmo sektoriuje, kadangi vyksta identifikacija su auka ir nemalonių būklių anticipacija. „Empatija yra priemonė, suteikianti galimybę pasiekti tam tikrą tikslą, o tas tikslas – pasidalyti su kitu žmogumi sava patirtimi. Paprastai akcentuojama, kad tai – vertingas daugelio interakcijų tarp žmonių tipų tikslas“ (J. Podgoreckis, 2005). Nuo šalies ugdymo turinio ir empatijos priklauso šiuolaikinė pilietinė, demokratinė tautos savimonė ir gyvensena. (Kaminskienė, 2008; Stephen P. Robbins, 2003; Bratton J., Gold J. 2003). Pasak A. Damulienės (1996), turisto pasitenkinimas priklauso nuo paslaugas teikiančio personalo, todėl ekoturizmo versle, turėtų dirbti žmonės, kuriems svarbiausia būtų patenkinti vartotojo poreikius, suteikti jam asmeninius lūkesčius atitinkančias paslaugas bei būtų išsiugdę empatiją. Chandra ir Menezes (2001) bei Luzzi ir Fluckiger (2003) turizmą pristato kaip žmogaus patirtį, smalsumą – siekį susipažinti su kitomis geografinėmis vietovėmis, kitomis

kultūromis. Dažnai turistų srautas turi įtakos ir vietinių bendruomenių dalyvavimui empatijos ugdymo procese, todėl, pavyzdžiui, kaimo turizmo sodybų lankytojai žinodami vietos gyventojų situacijas, gali juos įtraukti į veiklą, domėtis jų amatais, bendrauti bei taip pat skatinti jų empatiškumą. Keliavimas po įvairias šalis leidžia pamatyti, kad turistas turi pažinimo naudos, o vietos gyventojas suvokia, kaip savo amatą puoselėti ir iš to turėti naudos. Galima teigti, jog empatijos ugdymas teikia naudą ir keliautojui, ir vietinei bendruomenei. Šių dviejų grupių žmonių elgesys gali būti labai skirtingas, todėl norint išvengti nesklandumų ar nereikalingų konfliktų, reikėtų abiem grupėm įsijausti į viena kitos padėti. Galima daryti išvadą, jog ekoturizmo ir empatijos sąsajos yra:

4 pav. Ekoturizmo ir empatijos sąsajos (J., Podgoreckis, 2005; A., Damulienė, 1996; Chandra, Menezes.,2001; Luzzi, Fluckiger, 2003)

IŠVADOS

1.Kiekvieną žmonių grupę galima charakterizuoti pagal tam tikrus elgesio kultūrinius determinantus. V. Pruskus (2013), E.T. Halas (1976), B. Tomalin ir M.Nicks (2008) išskyrė šiuos elgesio kultūrinius skirtumus lemiančius veiksnius: drabužiai ir išvaizda, bendravimo stilius, kalbinės raiškos ypatumai, maistas ir elgesio prie stalo taisyklės, savęs ir erdvės suvokimas, karta, kompanijos kultūra, asmeninė patirtis, regionai, laikas ir jo suvokimas.

2.Galima teigti, jog empatija - tai padidintas rūpestingumas kitu žmogumi, įsijautimas į individo situaciją ir jo vidinio pasaulio supratingumas. Mokėdamos pritaikyti empatijos funkcijas bei sampratą turizmo kelionių agentūros klientui gali pasiūlyti visavertiškas keliones bei skatinti turizmą tarp skirtingų kultūrų.

3.Ekoturizmas - tai atsakingas keliavimas gamtinėse vietovėse, įtraukiant vietos bendruomenes. Galima teigti, jog empatijos ugdymas teikia naudą ir keliautojui, ir vietinei bendruomenei bei aplinkai. Tačiau keliautojų supratimas ir elgesys gali būti labai skirtingas, todėl norint išvengti nesklandumų ar nereikalingų konfliktų, reikėtų abiem grupėm įsijausti į viena kitos padėti. Galima teigti, jog ekoturizmo ir empatijos sąsajos yra: užkirsti konfliktams, nesusipratimams bei priešiškumui kelią tarp turistų ir vietos bendruomenių, suteikti galimybę skirtingoms kultūroms dalintis savo patirtimi, skatinti turistų bendradarbiavimą su vietos bendruomene.

LIERATŪRA

1.Foster, D. (2004). Europos šalių etiketas. Vilnius: Algarvė.

2.Tomalin, B., Nicks, M. (2008). Pasaulio verslo kultūros ir kaip jas perprasti. Vilnius.

3.Orloff, J. (2017). The Empatih`s` Survival Guide: Life Strategies for Sensitive People.

4.Cassandra, B. (2017). Einfühlungsvermögen: Was ist Empathie? Wie wirkt sie?. Paimta 2018-10-20 iš tinklapio: https://www.philognosie.net/kommunikation/einfuehlungsver moegen-was-ist-empathie-bedeutung-definition

5.Pruskus, V. (2013). Kultūros samprata ir inkultūrizacijos procesas tarpkultūrinės komunikacijos kontekste.Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Kūrybinių industrijų fakultetas, Filosofijos ir politologijos katedra. Paimta 2018-10-26 iš tinklapio: http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/filosofijasociologija/2013/3/6899

6.Brebbia, C. (2016). Tarpkultūrinė komunikacija. Paimta 2018-10-26 iš: http://www.marko.lt/wp-content/uploads/2016/09/III_tarpkulturine-komunikacija.pdf

7.Žičkutė, K. (2014). Ekologinio turizmo plėtra Lietuvoje. Mykolo Romerio universitetas.

8.Birgelytė, A. (2012). Ekologinis turizmas. Metodinė priemonė. Vilnius: Edukologija.

9.Antanienė, J. (2007). Empatijos, kaip socialinės komunikacijos gebėjimo, ugdymas panaudojant meninį kūrinį. Magistro darbas. vilniaus pedagoginis universitetas socialinės komunikacijos institutas socialinės pedagogikos katedra.

10.Šerpetauskas, T. (2014). Vilniaus pedagoginis universitetas socialinės komunikacijos institutas socialinės pedagogikos katedra. Magistro darbas. Vilniaus pedagoginis universitetas socialinės komunikacijos institutas socialinės pedagogikos katedra.

11.Švagždienė, B. (2010). Turizmo paslaugos edukacinio potencialo raiška besimokančios organizacijos kontekste. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.

TARPKULTŪRINIAI KONFLIKTAI IR KOMUNIKACIJOS KLIŪTYS PORTUGALIJOS ATVEJU

KOTRYNA BARTAŠEVIČIŪTĖ

Kolpingo kolegija

SANTRAUKA.

Straipsnyje aptariami tarpkultūrinių konfliktų ir komunikacijos kliūčių sampratą, tarpkultūrinių konfliktų priežastys. Analizuojami tarpkultūriniai konfliktai Portugalijoje ir su kokiomis komunikacijos kliūtimis susiduria ten nuvykę Erasmus+ studentai pagal mainų programas. Taip pat pristatomi Portugalijos kultūriniai skirtumai remiantis žmonių charakteriais bei intelekto lygiu. Straipsnyje aptariami veiksmai, kurie mažintų konfliktus ir padėtų išvengti komunikacijos kliūčių palengvinant žmonių tarpusavio santykius.

Raktiniai žodžiai: *tarpkultūriniai konfliktai, komunikacija, komunikacijos kliūtys, kultūra.*

ĮVADAS.

Temos aktualumas. Tarpkultūriniai konfliktai ir komunikacijos kliūtys yra gan plačiai nagrinėjamos mokslininkų temos įvairiais aspektais, nes yra svarbūs norint kurti verslą kitose užsienio šalyse arba norint plėsti veiklą užsienyje. Komunikacijos kliūtys gali būti viena iš priežaščių, kurios skatina tarpkultūrinius konfliktus ir nesusikalbėjimą. Todėl jų analizė yra svarbi sėkmingam bendradarbiavimui ir verslo vystymui tiek Lietuvos teritorijoje, tiek ir užsienyje su kitų kultūrų kolegomis- partneriais.

Tyrimo problema: Nežinant šios šalies specifinių bendravimo ypatumų, gali kilti tapkultūriniai konfliktai ir atsirasti komunikacijos kliūtys.

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti tarpkultūrinių konflikų priežastis ir komunikacijos kliūtis Portugalijos atveju.

Uždaviniai:

askleisti tarpkultūrinių konfliktų ir komunikacijos kliūčių sampratą.

1.Išsiaiškinti tarpkultūrinių konfliktų priežastis.

2.Pristatyti Portugalijos kultūros išskirtinumą.

Tyrimo objektas: Tarpkultūriniai konfliktai ir komunikacijos kliūtys.

Darbo rengimo metodika: Mokslinės literaturos analizė, sisteminimas, apibendrinimas.

TARPKULTŪRINIŲ KONFLIKTŲ IR KOMUNIKACIJOS KLIŪČIŲ SAMPRATA

Šiame skyriuje bus apžvelgtos pagrindinės tarpkultūrinių konfliktų sampratos bei jų kilimo priežastys ir taip pat analizuojama komunikacijos kliūčių samprata.

Tarpkultūrinių konfliktų samprata. Ši sąvoka turi daugybę prasminių niuansų ir gali būti vartojama įvairiuose kontekstuose. Tarpkultūriniai konfliktai yra daugelio humanitarinės žinijos sričių (filosofų, kultūrologų, antropologų ir kt.), bei socialinių mokslų (sociologų, psichologų) tyrinėjimo objektas, tačiau kiekviena jų išskiria jai rūpimą kultūros tyrimo aspektą, taigi pateikia ir savą kultūros supratimą. Tai suprantama, nes tarpkultūriniai konfliktai yra daugiafunkciniai, ir jie padeda spręsti labai skirtingas žmogaus egzistavimo, jo būties ir buities problemas. Tarpkultūrinius konfliktus tiria daugelis mokslų – filosofija, semiotika, sociologija, istorija, antropologija, aksiologija, lingvistika, etnologija ir kt., tačiau kiekvienas iš jų išskiria vieną kurią nors jos pusę ir tiria ją vadovaudamasis jam būdingais metodais; kartu pateikia ir savą kultūros supratimą bei apibrėžimą.

Tarpkultūriniai konfliktai turi daugybę prasminių apraiškų, todėl pastangos ją apibrėžti susiduria su rimtu sunkumu – kultūra yra neapčiuopiama, jos negalima fiksuoti griežtos definicijos rėmuose (V. Pruskus, 2013).

Tarpkultūrinis konfliktas įvyksta tada, kai darbuotojai, turintys skirtingų kultūrinių vertybių ar įsitikinimų, nesutaria, kaip spręsti problemas ir problemas. Kultūra yra daug daugiau nei išoriniai kalbos, drabužių ir maisto papročių skirtumai. Kultūrą taip pat sudaro vidiniai veiksniai, tokie kaip mąstymo būdai, problemų sprendimas, autoriteto pagarba, komunikacijos stiliai, skubumas spręsti problemas ir daug daugiau. Tarpkultūrinis konfliktas gali būti įvairių derybų stilių, sprendimų priėmimo metodų ar net priešingų nuomonių, kaip išspręsti konfliktus, rezultatas. Šiandienos globalioje darbo vietoje kultūra yra neatskiriama konfliktų ir konfliktų sprendimo dalis. Kultūra suteikia mums žinutes, kurios formuoja mūsų suvokimus, priskyrimus, sprendimus ir savęs bei kitų idėjas. Nors kultūra yra galinga, ji dažnai be sąmonės, bet vis dar įtakoja konfliktą ir bando išspręsti konfliktą nepastebimai, nebent dalyviai būtų išmokyti suvokti skirtumus ir kaip juos įveikti (M. S. Lee, 2016).

Komunikacijos kliūčių samprata. Komunikacijos kliūčių samprata yra gana plati, sėkminga komunikacija lemia aukštus rezultatus. Vienas iš svarbiausių elementų komunikacijoje yra gebėjimas teisingai perduoti informacija ir suvokti gautos informacijos vertę. Komunikacijos reikšmė yra labai svarbi įvairiose gyvenimose sferose ir pasireiškia labai plačiai. Šią savoką nagrinėja daugybė žmonių ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Komunikacijos kliūtys - yra priežastis, kodėl neišeina bendrauti su tam tikrais žmonėmis. Šios savokos negalima apibrėžti tiksliai, nes ji apibrėžia daugybę veiklos sričių. (A.Virbalienė, 2011).

Kultūra yra įsitikinimų, vertybių, elgesio ir bendrų dalykų sistema, kuria visuomenės nariai

naudojasi bendraudami tarpusavyje ir su savo aplinka, perduodama iš kartos į kartą per socializacijos procesus. Kultūra yra įgytos žinios, naudojamos aiškinant socialinę patirtį ir visuomenės elgesį. Kiekvienos socialinės grupės, organizacijos ar visuomenės nariai dalijasi tos grupės, organizacijos ar visuomenės kultūra. Per kultūrą yra įgyjamos vertybės ir požiūriai, kurie formuoja kiekvieno individo tapatybę ir kolektyvinę elgseną. Elgsena įgyjama per išsilavinimą ir patirtį, yra perduodama iš vienos kartos į kitą.

Tuo pačiu kultūra keičiasi - tada, kai žmonės prisitaiko naujose aplinkose arba kai gyvenimo ar technologinės sąlygos keičiasi. Norint sėkmingai plėtoti tarptautinį verslą, būtina suprasti kitų šalių kultūrą ir išmokti prie jos prisitaikyti.

Tam tikra prasme kiekvienas asmuo yra orientuotas į savo tėvynę, o tarptautinio verslo sėkmė slypi gebėjime praplėsti savo perspektyvas priimant sprendimus, kurie nesiremia

klaidingomis išvadomis. Tarpkultūrinės komunikacijos procesuose svarbu kuo labiau sumažinti tuos trukdžius, nes tai ne tik apsunkina komunikaciją, bet ir gali sukelti nenumatytų konfliktų. Norint sėkmingai veikti tarpkultūrinėje aplinkoje, būtina įgyti ir nuolat tobulinti savo tarpkultūrinės

komunikacijos kompetenciją. (C.Brebbia, 2013).

TARPKULTŪRINIŲ KONFLIKTŲ PRIEŽASTYS

Nagrinėjant konfliktus ir jų dinamiką, paprastai yra išskiriamos keturios fazės besivystant konfliktui:

1.Latentinis konfliktas, konflikto inicijavimas ir jo eskalavimas
2.Konstruktyvaus konflikto sprendimas
3.Konflikto išsprendimas
4.Laikotarpis po konflikto.

Paprastai konfliktas yra suprantamas kaip dinamiškas reiškinys, susidedantis iš konflikte dalyvaujančių šalių reakcijų į viena kitos veiksmus sekos. Todėl į konfliktą galima žiūrėti kaip į spiralinį reiškinį, kur vienos šalies pasirinktos ir taikomos griežtos taktikos sukelia kitos šalies

atitinkamą psichologinę reakciją, tą šalį skatinančią imtis atsakomųjų priemonių, paprastai analogiškų savo turiniu (Račelytė, 2009)

Tiek verslininkams, tiek studentams nuvykusiems į skirtingas šalis tenka patirti įvairių tarpkultūrinių konfliktų bei komunikacijos kliūčių. Viena iš komunikacijos priežasčių yra nežinojimas arba nepakankamas skirtingų užsienio šalių įvertinimas.Jeigu žmogus nori dirbti kitoje šalyje neužtenka žinoti tik savo šalies gyvenimo ir veikimo būdų. Skirtingų kultūrų žmonės skirtingai suvokia kitų šalių kultūrą, tradicijas. Dažnai galima išgirsti, kad globalizacijos procesai padeda formuoti bendrąja pasaulio kultūra.

Konfliktai kyla iš tam tikrų ivykių ir juos skatina besikeičiančios aplinkybės. Tai ne bendravimo nutraukimas, tai tiesiog galimybės suteikiančios žmogui pakeisti bendravimą į tam tikrą pusę. Tarpkultūrinio komunikavimo požiūrių yra visokių, bet pats svarbiausias galėtų būti nepriėmimas kito žmogaus. Šis nusiteikimas yra pačio žmogaus, nes žmonės jau nuo pat pradžių pradeda galvoti, kad jiems nereikia kitų žmonių darant svarbius darbus. Konfliktų yra visokių pobūdžių, todėl manau, kad konfliktai yra neišvengiama gyvenimo dalis ir jie yra labai svarbus individualaus žmogaus gyvenimę. Vieni ar kiti konfliktai gali paskatinti ir tarpkultūrinius konfliktus, pagrindinė to priežastis skirtumai tarp įvairiausių pasaulio šalių. Pasak V. Pruskaus (2011), tarpkultūrinių konfliktų kilimo priežasčių diapazonas gan platus.

Pagrindinės konfliktų kilimo priežastys įvardijamos šios:

1.išankstinės nuostatos vertinant partnerio elgesį,

2.kitos kultūros ypatumų nepakankamas žinojimas,

3.kitos kultūros vertybių, normų ir elgesio ypatumų vertinimas per savo „kultūrinius akinius“,

4. ypatingas pasitikėjimas savo nuomone ir savosios kultūros svarbumu, reikšmingumu.

Dar viena iš konfliktų priežasčių galėtų būti ir nepankamas kalbos žinojimas. Tai įvyksta, kai žmogus su kuriuo bendrauji pats negali išreikšti savo minčių per kalbėjimą. Taip pat konfliktai gali ir padėti bendravimui, ne tik jį gadinti. Jie padeda žmonėms suvokti kokie jie yra skirtingi, ir kaip skirtingai žmonės masto apie tam tikrus dalykus.

Skirtingi žmonės savo mintis delioja kitaip ir kartais net tam tikrus dalykus supranta kitaip nei kitų kultūrų žmonės,nes vieniems žmonėms priimta vieni dalykai, o kitiems kitokie. Dar vienas pastebėjimas, kad konfliktinės situacijos nevisada perreina į konfliktą, tai tiesiog įrodo, kad žmonės yra skirtingi ir jų požiūris, bei interesai skiriasi. Tada tai tampa nebe konfliktu, bet savo nuomonės įrodymų kitam asmeniui su kuriuo bendraujama.

1lentelė. 3 pagrindinės konfliktų kilimo priežastys komunikantų asmeninės savybės (sudaryta autorės remiantis V. Pruskus 2013)

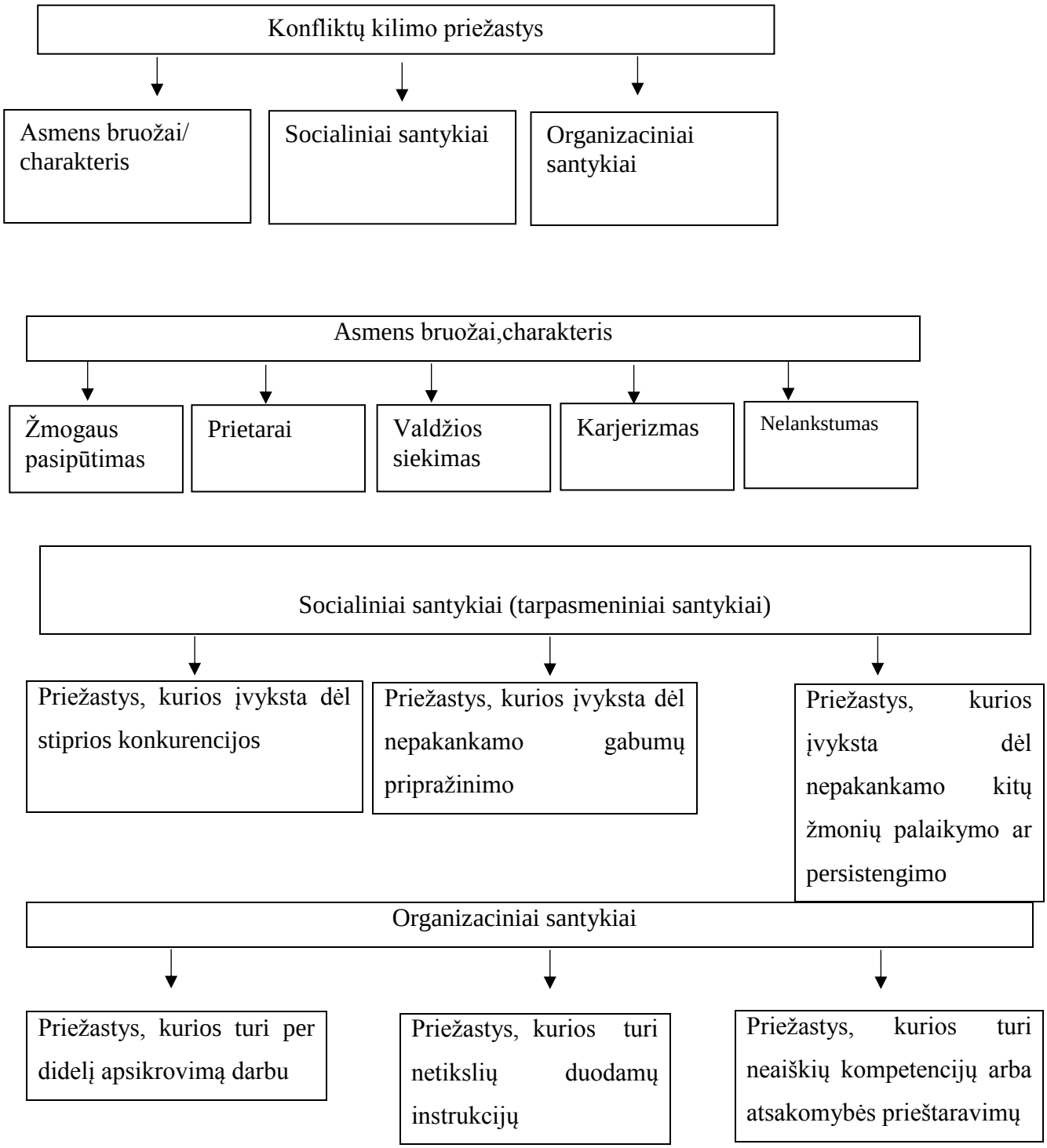

Įvairiausi konfilktai kyla tarp žmonių, kurie yra tam tikrais interesais. Kuo santykiai yra glaudesni, tuo didesnė tikimybė, kad kils konfliktų. Taigi tarpkultūriniai konfliktai gali kilti ne tik dėl kultūrinių skirtumų, bet ir dėl asmeninių priežasčių, organizacinių priežasčių, socialinių santykiu ir t.t.

PORTUGALIJOS KULTŪROS IŠSKIRTINUMAS

Portugalai yra labai mandagūs ir draugiški, tačiau labai dalykiški ir oficialūs. Dalykinė komunikacija Portugalijoje galima pavadinti draugišku bendravimu, po susitikimų visi dalijasi savo idėjomis ir diskutuoja tam tikrais klausimais, tačiau jie taip gerbia kalbančiuosius kad stengiasi jų nepertraukti. Portugalai geru punktualumu laiko, kai svečias vakarienės ar pietų vėluoja pusę valandos, o į dalykinius susitikimus patartina ateiti laiku.

Bendrasis etiketas Portugalijoje ganėtinai įdomus. Portugalai kad ir kur eitų visuomet rengiasi oficialiai, taip pat jie labai mėgsta skaniai bei sočiai pavalgyti, o prie maisto taip pat privaloma Portveino taurė. Portugalai yra labai nuoširdūs, tiesmuki, nepaisantys Vakarų Europai įprastų elgesio visuomenėje taisyklių. Jie yra atviri ir draugiški, dėmesingi ir paslaugūs. Portugalai sveikinasi su nepažįstamais žmonėmis, visada nurodys kelio kryptį, o paklausti apie geriausią miesto restoraną išvardys bent dešimt. Dalykiniuose santykiuose labai svarbu kreiptis minint titulą ar mokslinį laipsnį. Kad ir kokia proga – darbe, pobūviuose, restorane ar gatvėje tiek vyrai, tiek moterys rengiasi oficialiai. Darbe vyrai dėvi labai elegantiškus kostiumus. Nepradėkite valgyti, kol šeimininkas nepasakys „Bom appetito!“. Paprastai sąskaita apmoka tas, kuris kvietė, bet svečiui derėtų parodyti norą ją apmokėti.

Nemokantieji portugalų kalbos šalyje didelių nesusipratimų nepatirs. Portugalai neignoruoja tokių žmonių ir situaciją sprendžia pasitelkę išraiškingą gestų kalbą ir humorą. Tokie gestų pokalbiai dažnai baigiasi kurioziškais rezultatais, ypač restoranuose. Bandymai kalbėti portugalų kalba visada bus sutikti su pagarba ir atsiprašymais, kad ją „labai sunku išmokti“. Kaip įprasta Pietų šalyse, portugalai niekur neskuba. Nors siesta nėra oficiali, po pietų jie dažniausiai pasnūduriuos ar tiesiog patinginiaus.

Apskritai dirbdami portugalai niekada nepersistengs. Nuo vaikystės portugalai auklėjami, kad viena svarbiausių žmogaus savybių yra kantrybė. Prie greitesnio gyvenimo būdo pripratusiems žmonėms gali pasirodyti, kad portugalai tuo netgi piktnaudžiauja: restorano padavėjas nelaksto kaip akis išdegęs, o automobilių servise darbininkai surūkys po porą cigarečių, kol atidarys sugedusio automobilio antvožą. Paskubinsite juos ir išvysite iš nuostabos pakeltus antakius. Beje, greičiau reikalų sutvarkyti tai nepadės.(D. Foster, „Europos šalių etiketas“, Vilnius, 2004 m.). Amerikietiškas „okei“ ženklas, rodomas sulietus nykštį su smiliumi, laikomas vulgariu ir nepadoriu – venkite jo. Be to, mirksėjimas ir švilpimas (dažniausia palydimas kokiomis nors teigiamomis pastabomis) suprantamas kai vyro noras susipažinti su moterimi, bet laikomas šiurkščiu. Tačiau jei tokiomis aplinkybėmis moteris susitinka su vyru žvilgsniu, tai reiškia, kad jį rodo susidomėjimą.

Žvilgsniai.Kartais portugalai žvelgia tiesiai į akis ir žvilgsnio nenuleidžia. Nepamanykite, kad tokiu elgesiu tyčia stengiamasi jus sutrikdyti. Taip portugalai rodo savo susidomėjimą. O jeigu nukreipsite akis, kolegos portugalai pamanys, kad arba jums neįdomu, arba esate nemandagus. Šiaip ar taip, išlaikykite jų žvilgsnį. Jeigu nepažįstami žmonės susitinka akimis ir jų nenuleidžia, tai gali reikšti romantišką susidomėjimą.

Laikysena ir fizinis artumas.Portugalai linkę stovėti arčiau pašnekovo negu amerikiečiai, nors nepernelyg arti. Nesitraukite atatupstas, jei portugalas partneris žengia artyn jūsų. Niekad nekalbėkite susikišęs rankas į kišenes: stovėdamas rankas laikykite prie šonų, jei vyras ar moteris nori sukryžiuoti kojas, nedera užkelti kulkšnių ant kelio (moterys labiau mėgsta sukryžiuoti kojas ties kulkšniukais). Atminkite, jog net viešose vietose visad geriau tinka elgtis oficialiai nei

familiariai; apie gumos kramtymą negali bbūti nė kalbos; nesudribkite ir neramstykite daiktų (Lewis, D. R.,,Kultūrų sandūra“, Vilnius, 2002 m.).

IŠVADOS

1.Šiame darbe buvo atkleista tarpkultūtinių konfliktų ir komunikacijos kliūčių sampratos.

2.Išsiaiškintos tarpkultūrinių konfliktų priežastys : nežinojimas, nepakankamas skirtingų užsienio šalių įvertinimas, nesusikalbėjimas, skirtingas suvokimas.

3.Atskleistas Portugalijos išskirtinumas tai jų kultūra bei jų tolerantiškumas kitoms tautoms. Nemokantieji portugalų kalbos šalyje didelių nesusipratimų nepatirs. Portugalai neignoruoja tokių žmonių ir situaciją sprendžia pasitelkę išraiškingą gestų kalbą ir humorą. Portugalai sveikinasi su nepažįstamais žmonėmis, visada nurodys kelio kryptį, o paklausti apie geriausią miesto restoraną išvardys bent dešimt.

LITERATŪRA

1.Gaigalaitė, L. Tarpkultūrinė komunikacija, pristatymas, paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės http://www.scribd.com/doc/73665935/Tarpkult%C5%ABrin%C4%97-komunikacija

2.Pruskus, V. (2012). Tarpkultūrinė komunikacija ir vadyba. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius „Technika“.

3.Schein, E. H. (2006). Organizational Culture and Leadership, John Wiley & Sons. Paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės http://www.untagsmd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/ORGANIZATIONAL%20CULTURE%20Organizational%20Culture%20and%20Leadership,%203rd%20Edition.pdf

4. Lewis, R. (2002) Kultūrų sandūra, Alma Littera, Vilnius.

5.Brebbia, C. (2013). Tarpkultūrinė komunikacija,Vilnius. Paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės http://www.marko.lt/wp-content/uploads/2016/09/III_tarpkulturine-komunikacija.pdf

6.Peleckis, K. (2014). Conflicts and their prevention in intercultural communication of business negotiations: the exchange of information and management of expectations, Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas, Vilnius, Lietuva. Paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės http://jem.pb.edu.pl/data/magazine/article/352/en/3.5_peleckis.pdf

7.Dept. of Humanities and Social Sciences, IIT Kanpur 1, CROSS CULTURAL COMMUNICATION (2014). Paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės https://nptel.ac.in/courses/109104030/Module11/Lecture35.pdf

8.Shonk, K. (2013). Cultural Barriers and Conflict Negotiation Strategies: Apple’s Apology in China. Paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės https://www.pon.harvard.edu/daily/dispute-resolution/dispute-resolution-in-china-apple-apologizes-for-warranty-policies/

9.Melkamu,D. & Ameyu, G. (2014) Explorations of Intercultural Communication Barriers among the Students of College of Social Sciences and Law at Jimma University, Oromiya, Ethiopia. Paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės https://immi.se/intercultural/nr34/dumessa.html

10.Arkadiusz, G. , Wilczewski, M. and Gorbaniuk, O. (2017). Cultural Differences, Stereotypes and Communication Needs in Intercultural Communication in a Global Multicultural Environment. Paimta 2018.10.31 iš internetinės svetainės https://immi.se/intercultural/nr43/gorbaniuk.html

KULTŪRINIO ŠOKO FENOMENAS TEORINIU ASPEKTU

JUSTINA PLISKAITYTĖ
Kolpingo kolegija
Darbo vadovas: Regina Navickienė

Santrauka

Gyvenant savoje aplinkoje yra retai susimąstoma apie savo kultūrą. Kasdieninis bendravimas visuomenėja yra pripildytas nusistovėjusių poelgių ar veiksnių. Nusistovėję veiksniai ar poelgiai suteikia žmogui saugumo jausmą. Tačiau individas patekęs į naują aplinką/kultūrą gali patirti kultūrinį šoką, kada naujoje aplinkoje jis nebegali aptikti papročių ar elgesio normų, apie kuriAs net nesusimąstydavo savo natūralioje gyvenamoje aplinkoje. Kultūrinis šokas yra gilus vidinis išgyvenimas. Kiekvienas individas jį išgyvena skirtingai ir tas pats individas gali patirti vis kitokį kultūrinį šoką priklausomai nuo situacijos, kurioje jis yra nes tai - žmogaus reakcija į šalį bei kultūrą su kuria jam tenka susidurti. Kultūrinį šoką galima apibūdinti kaip būseną, kurią patiria žmogus atsidūręs netikėtoje situacijoje bei neįprastoje aplinkoje. Šiame straipsnyje bus pristatoma kultūrinio šoko samprata, etapai ir pateikiami praktiniai pavyzdžiai „Erasmus+“ studentų patirtys praktikos Graikijoje metu.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Dabar žmonės dažniau nei bet kada anksčiau susiduria su individais iš kitų kultūrų, vyksta nenutrūkstantis globalizacijos ir tarpkultūrinės komunikacijos procesas. Tarpkultūrinės komunikacijos įgūdžiai jau reikalingi ne tik tiems, kurie bendrauja su žmonėmis iš užsienio kaip turistai, bet ir verslo organizavimui, darbui tarptautinėse kompanijose ir užsienyje. Kultūrinis šokas – neišvengiamas, nepaisant to, kad pasaulis globalėja ir, atrodytų, šalys tarpusavy panašėja, todėl ir svarbu jį analizuoti.

Tyrimo problema. Šiandien jau yra suprantama, kad žinojimas kultūrinio šoko etapu padeda lengviau adaptuotis naujoje tarpkultūrinėje aplinkoje ir prisitaikyti prie naujų sąlygų, bet praktikoje mažai apie tai kalbama ir todėl išvykus į „Erasmus+“ praktiką studentai būna nepasiruošę praktikai tarpkultūrinėje aplinkoje.

Tyrimo tikslas. Įvertinti kultūrinio šoko reiškinį spartėjančio kultūrų asimiliavimosi metu teoriniu aspektu.

Uždaviniai

1. Išanalizuoti kultūrinio šoko samprata bei etapus;
2. Pristatyti studentų „Erasmus+“ praktikos aplinką;
3. Apibrėžti kultūrinio šoko pasireiškimą „Erasmus+” praktikos metu Graikijoje.

Tyrimo objektas. Kultūrins šokas.

Darbo rengimo metodika. Literatūrinė analizė, sisteminimas, kritinis vertinimas.

KULTŪRINIO ŠOKO SAMPRATA BEI ETAPAI.

Kultūra, kaip visuma veiklos būdų, normų, vertybių bendrų vienai žmonių grupei yra tarsi gyvenimo žemėlapis, padedanti žmonėms, gyvenantiems toje pačioje aplinkoje ir kalbantiems ta pačia kalba. Tačiau susidūrus su nepažįstama kultūra, keičiant darbą, išvykstant į kitą gyvenamąją vietą ir t.t., mes patiriam kultūrinį šoką. Šis terminas pirmą kartą literatūroje buvo paminėtas Kalvero Oberg (1960). Savo rašytame straipsnyje K. Oberg kultūrinį šoką įvardiją kaip, “staigų nerimą, kuris yra įtakotas pažįstamų ženklų bei visuomeninių ryšių simbolių praradimo. Tai vieni svarbiausių reikšmių turintys simboliai, padedantys mums orientuotis kasdieniniame gyvenime.” (K. Oberg, 1960). Taip pat K. Oberg atkreipia dėmesį į vizualinius kultūros aspektus, kaip kultūra, elgesys ir papročiai, nes priešingai nei įsitikiniai ar vertybės, jie gali būti pastebėti. Faktas tai, kad žmonės yra linkę vertinti vuzualinius aspektus, taikydami savo įsitikinimus bei vertybes, to pasekoje sukeldami sau nerimą. Hofstede teigia, jog „kultūrinis šokas yra kančios būsena, kurią

patiria žmogus perkeltas į nepažįstamą kultūrinę aplinką”, kas taip pat gali būti lydima fiziologinių sutrikimų (Hofstede, 1999). B.G. Anderson (1972) kaip kultūrinio šoko priežastį įvardija tai, kad žmogus yra priverstas susitaikyti su tokiais socialiniais elementais, kurie nėra priimtini paties individo aplinkoje, ir yra laikomi „nenormaliais” (1972). Tuo tarpu Valdas Pruskus tokį fenomeną įvardija taip: „kultūrinis šokas nėra psichologinis sutrikimas, bet socialinio žinojimo, įgūdžių naujoje aplinkoje, trūkumas” (2003). Individai keičiantys gyvenamąją vietą, nepriklausomai kokiam laiko tarpui, turėtų būti pasirengę susidurti su jiems neįprastais veiksniais, būti pasiruošus spręsti neišvengiamas psichologines problemas, sušvelninti tarpkultūrinių konfliktų pasekmes. Kultūrinį šoką K. Oberg sulygino su liga, nes jis turi ligos požymius: priežastį, simptomus ir gydymą. Jis primasis panaudojęs šį terminą, taip pat išskyrė pagrindinius kultūrinio šoko aspektus (V. Pruskus, 2003):

1) papildomų pastangų psichologinei adaptacijai būtinumas;
2) praradimo ir netekties (draugų, šeimos, nuosavybės) jausmas;
3) pergyvenimas, jog naujos kultūros nariai nepriima į savo grupę;
4) susipainiojimas vaidmenyse, lūkesčiai, ko buvo laukta, ir su kuo susidurta realybėje;
5) pyktis, pasibjaurėjimas susidūrus su kultūriniais skirtumais;
6) bejėgiškumo jausmas nesugebant prisitaikyti prie naujos aplinkos.

Profesorius V. Pruskus, apdardamas kultūrinio šoko fenomeną bei jo įveikimo galimybes, akcentuoja individualaus pasirengimo svarbą: *kultūrinis šokas tuo didesnis, kuo mažesnis pasirengimas. Kultūrinės adaptacijos procesas individualus, todėl vykstant svetur turėtų būti iš anksto pasiruošiama sušvelninti šią būseną. <...> Kultūrinis šokas nėra psichologinis sutrikimas. Tai – socialinio žinojimo, įgūdžių, reikiamų naujoje aplinkoje trūkumas. Net tada, kai aplinka atrodo svetima, taisyklių žinojimas suteikia pasitikėjimo, saugumo jausmą.(V. Pruskus, 2002)*

Būseną, kurioje individas atsiduria negalėdamas suprasti kitos kultūros elgesio normų ir taisyklių, sociologas V. Pruskus įvardija kaip „gyvenimą duobėje“: *Vienintelis būdas, kaip „išlipti iš šios duobės“ yra mėginimas suvokti kitų gyvenimo būdą ir taisykles, nors iš dalies perimti jų vertybes ir adaptuoti savąsias. Tai pasiekiama per internalizaciją, kuri yra pagrindas, padedantis suprasti kitus ir pasaulį kaip prasmingą socialinę tikrovę. Individas perima pasaulį, kuriame kiti jau gyvena. (V. Pruskus, 2002)*

Kultūrinį šoką K. Oberg sulygino su liga, nes jis turi ligos požymius: simptomus, priežastį ir gydymą. Tai ilgas, susidedantis iš keleto psichologinių reakcijų, procesas:

- Stresas dėl krūvio, patiriamo sukaupiant psichologines prisitaikymo jėgas;
- Praradimo jausmas dėl draugų, statuso, profesijos bei nuosavybės;
- Atstūmino jausmas patyrus, kad naujos kultūros nariai vengia kontaktų arba pats asmuo jų vengia;
- Painiava dėl savo vaidmens, kitų asmenų vaidmens lūkesčių, vertės, savo jausmų ir tapatumo;
- Nuostaba ir baimė, kai pilnai suvokiamas kultūrinių skirtumų mastas;
- Bejėgiškumo jausmas, jei manoma, kad neprisitaikyta prie naujos aplinkos.

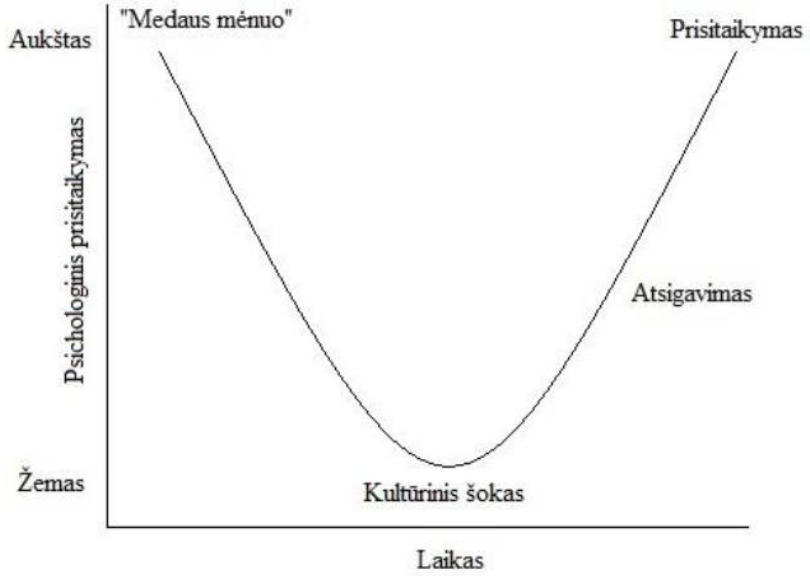

1 pav. *Kultūrinio šoko stadijos (Zaph, 1991)*

Šis procesas apibūdinamas kaip W ir U formos kreivė. K. Oberg išskyrė keturias pagrindines stadijas, kurias išgyvena kultūrinį šoką patiriantis asmuo (U kreivės teorija) :

Medaus mėnuo. Pirmomis savaitėmis individas žavisi viskuo, kas nauja, jaučiasi pakylėtas euforijos bei pamalonintas šiltų ir draugiškų vietos gyventojų santykiais. Menki nesklandumai priimami kaip iššūkiai, tačiau geros nuotaikos nesugadina. Bet pamažu atvykėliui tenka susidurti su vis daugiau problemų. Pirmiausiai, kalbos barjeras, nes net ir mokant kalbą, reikia priprasti prie gatvės kalbos ir akcento. Jam pradeda atrodyti, kad žmonės šioje šalyje nemėgsta užsieniečių, kad niekam nerūpi jo problemos ir tai veda į antrąją stadiją.

Krizė. Ištinka bandant prisitaikyti prie naujos kultūros, kuri iš esmės yra labai skirtinga. Patirti pojūčiai sukelia priešiškumą ir agresyvumą. Vietiniai gyventojai abejingai reaguoja į atvykusiųjų problemas, kadangi negali pilnai suprasti jų nerimo priežasties. Todėl “nesupratingi šeimininkai” apibūdinami kaip nepatinkantys, nemėgstami. Ši fazė yra kritinė ta prasme, kad žmogus arba susiima, išgyvena ir prisitaiko prie naujos šalies, arba pasiduoda, viską meta ir grįžta namo.

Atsigavimas. Krizė praeina kada bandoma įsilieti į naujos kultūros visuomeninį gyvenimą, t.y. pradedama mokytis vietinę kalbą, suvokiami reiškiniai/įvykiai, vykstantys aplinkui (skaitant spaudą, žiūrint TV programas), susipažįstama su papročiais ir tradicijomis. Nauji atradimai suteikia malonumo jausmą, o vietinis humoras jau kelia juoką. Pradedama atgauti psichologinę pusiausvyrą.

Atvykusieji vis dar turi sunkumų, tačiau pastarieji traktuojami kaip “duotas” kryžius, kurį reikės nešti visą buvimo laiką. Šioje stadijoje apie tėvynę atsimenami tik geri dalykai, visi ten patirti rūpesčiai pamirštami, ir žmogus ima stebėtis, kodėl jis apskritai išvažiavo.

Prisiderinimas. Atvykusieji, priimdami kitų papročius kaip normalų gyvenimo būdą, suvokia, jog naujoji kultūra turi tiek teigiamų, tiek neigiamų pusių. Pasikeitus požiūriui prieinama riba, kada nustojama jaustis užsieniečiu. Ir nors kai kurie reikšmingi dalykai bus bendri visiems nariams, tačiau kita vertus, daugelis elgesio sričių bus reikšmingos tik tam tikro tipo žmonėms. Žmogus ima suprasti, kad kultūros nėra geros ir blogos, o yra tiesiog skirtingos.

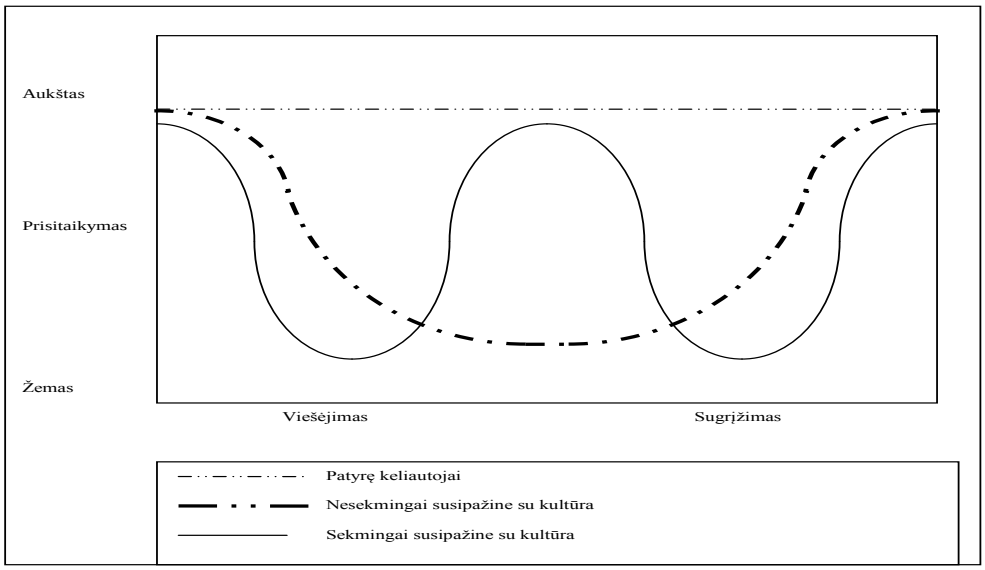

2 pav. *Fisher S. and Cooper C. L. On the Move: the Psychology of Change and Transition.-NY: Jahn Wiley and Sons, 1990.*

Žmonės grįžę į tėvynę patiria vėl kultūrinį šoką, nes namuose „viskas būna ne taip kaip buvo anksčiau“. Todėl emigrantas ima ilgėtis šalies, iš kurios parvyko. K.Gullahorn ir A.Gullahorn (1993) išskiria penktąją stadiją (W kreivės teorija).

Sugrįžimo šokas. Ekspatriantui sugrįžus namo, jis patiria panašų akultūrizavimo procesą. Kadangi tai mažiausiai tikėtina reakcija, ji ir yra skausmingiausia. Kultūriniai skirtumai ir pergyventi pokyčiai be jokios abejonės įtakos tolimesnį individo gyvenimą, darbą bei karjerą. Jis suvokia, jog yra pasikeitęs, tačiau negali paaiškinti kaip ir kodėl.

Church (1982) nesutinka su K. Oberg hipoteze apibūdinančia keturias stadijas, nes jis teigia, jog ne visiems ekspatriantams susipažinimas su nauja kultūra prasideda optimizmu ir pakilia nuotaika. Kai kurie iš pradžių pasijunta nelaimingi, apimti depresijos ir nerimo. Priešingai šiems kiti išvis nedepresuoja ir nuo pat pirmų akimirkų džiaugiasi naujuoju patyrimu.

Bochner, Lin ir McLeon (1980) teigia, kad U formos kreivė yra naujos kultūros stebėjimo ir dalyvavimo joje rezultatas. Susidūręs su realybe žmogus – stebėtojas neišvengiamai priverstas įveikti atsiradusias kliūtis. Kai kurie ekspatriantai taip ir neperpranta naujos aplinkos, neužmezga santykių su vietiniais gyventojais, kiti išmoksta bendrauti ir susidraugauja. O treti taip ir lieka per vidurį. Sugrįžimo W kreivė charakterizuoja skirtingų vaidmenų būtinybę. Sugrįžtantys namo ekspatriantai nujaučia, jog neišvengiamai susidurs su nesuderinamais lūkesčiais. Konkrečiai tai pasireikš dvilypiu elgesiu profesinėje, draugų ar pažįstamų grupėse. Ir vėl gi, konfliktų sprendimas priklauso nuo susidariusių aplinkybių, todėl kai kuriose studijose W kreivės negali būti.

Kultūrinis šokas gali būti kaip natūrali reakcija adaptuojantis naujoje aplinkoje, susiduriant su kultūriniais skirtumais. Individo aplinkoje įgyti nauji įgūdžiai gali tapti netinkamais atsidūrus naujoje kultūrinio šoko terpėje. Tai ir gali sukelti nepatogumus naujoje kultūroje.

STUDENTŲ „ERASMUS+“ PRAKTIKOS APLINKA

Kultūrinį šoką patiria visi žmonės išvykę į užsienį, tačiau skiriasi stiprumo laipsnis ir forma, kuriuos apsprendžia konkretūs veiksniai. Furnham ir Bochner (1986) išskyrė faktorius, tiesiogiai paveikiančius individo emocinę būklę bei elgseną:

- *Geografinis atstumas* – nuo „namų“ iki kitos kultūros, įskaitant klimato pokyčius bei vertybių skirtumus;
- *Darbas* – vylimasis dirbti tą patį arba skirtingą darbą;
- *Laikas* – kaip ilgai numatoma būti kitoje šalyje;

- *Socialinė parama* – vykimas vienam ar su šeima;
- *Sugrįžimas* – atlygis už buvimą kitoje šalyje, įskaitant galimybes būti pažemintam pareigose arba netekti darbo atsisakius vykti į kitą šalį;
- *Savanoriškumas* – tikėjimas, jog šį sprendimą asmuo priėmė savavališkai.

Mažiausiai kultūrinį šoką patiria tarptautiniai turistai, nes per trumpą kelionės laiką nepatiriamas neigiamas naujos kultūros poveikis. Kelionėje vos ne vienintelis susidūrimas su vietiniais žmonėmis yra perkant suvenyrus ir prekes, turguje ir maitinimo įstaigoje, joje vyrauja tendencija būti stebėtoju, o ne dalyviu ir šiuo atveju apsisaugoma nuo tiesioginio kultūrinio šoko individui įsitraukus į naują visuomenę. Priešingai nei tarptautinių turistų tarptautinio verslo atstovų adaptacija priklauso nuo daugelio dalykų tokių kaip: lytis, vieta, kompetencija, ankstesnės darbo svetur patirtis, sugebėjimas prisitaikyti prie naujų darbo ir gyvenimo sąlygų. Anycan (1997) išskiria tris prisiderinimo formas:

- Psichologinė – sugebėjimas įveikti stresą, nusivylimo bei nepasitenkinimo jausmą, nerimą;
- Sociokultūrinė – aktyvumas naujoje visuomenėje, kasdieninių problemų įveikimas ir sėkmingas kontaktų palaikymas su vietinės visuomenės nariais;
- Darbinė – kompetetingai atliktas darbas, sėkmingas tikslų siekimas, sugebėjimas prisiderinti prie vietinės grupės.

Imigrantams yra daug sunkiau adaptuotis naujoje nepažystamoje aplinkoje, nes tik atvykus jiems reikia rūpintis būstu, ieškojimu darbo, bendrauti su vietiniais ir t.t., o tai dažnai sukelia psichologines problemas, išgyvenamas nerimas, vienišumo jausmas, patiriama depresija. Adaptuotis padeda kalbos žinojimas, pajamos, išsilavinimas, bendravimas su vietiniais, tada pagerėja savijauta.

Sunkiausiai kultūrinį šoką išgyvena pabėgeliai, nes jų migracija yra priverstinė. Jie dažnai nežino vietinės kalbos, neturi finansinių resursų pragyvenimui. Pagrindinės iškilusios problemos yra įsidarbinimas ir pajamos, kalbos mokėjimas, maistas, ekonominis – socialinis statusas.

Tačiau kaip bebūtų keista, kultūrinį šoką patiria ir jauni žmonės, išvykę dirbti, atlikti praktika ar mokytis, kurie net nesusimąsto, kad toks dalykas, kaip kultūrinis šokas, egzistuoja. Išvykę į užsienį mes pasiilgstame savo Tėvynės, savo namų, tėvų ar draugų, bet, kad tokį patirtą jausmą įvardinti, kaip kultūrinį šoką, mums net nekyla mintis. Gyvenant diena iš dienos, jis vis sugrįžta, vieną kartą jis pasireiškia silpniau, mes nuolatos galvojame, bandome save įtikinti, kad šis jausmas yra laikinas, kad visa tai išgyvensime, o kitą dieną labai stiprus, kad norisi imti ir pabėgti. Su šiuo jausmu esu gan gerai susipažinusi, nes pačiai teko išvykti į Graikiją su „Erasmus+” mainų programa. Todėl norėčiau truputi supažindinti su šia programa. „Erasmus+“ – tai ES švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto rėmimo Europoje programa, kurios biudžetas – 14,7 mlrd. eurų.

Pagal ją daugiau kaip 4 mln. europiečių bus suteikta galimybių mokytis, stažuotis, įgyti patirties ir savanoriauti užsienyje. Jos pavadinimas siejamas su olandų humanisto, dogmatizmo priešininko Erazmo Roterdamiečio vardu. „Erasmus+“ programa sukurta apie 1987 m.,o jos tikslas – plėsti ES aukštųjų mokyklų bendradarbiavimą, taip pat su EEE valstybėmis (Norvegija, Islandija, Lichtenšteinas, Šveicarija), Turkija, skatinti akademinį mobilumą. Erasmus, kaip aukštojo mokslo programa, siekiama stiprinti europinį bendradarbiavimą aukštojo mokslo srityje, skatinti, studentų ir personalo mobilumą, aukštojo mokslo institucijų ir įmonių bendradarbiavimą. „Erasmus+“ programa yra atvira visų tipų aukštosioms mokykloms, apima visas studijų kryptis bei studijų lygius (pagrindinės studijos, magistrantūra, doktorantūra). Vasaros darbai užsienyje, kelionės, „Erasmus“ ir kitos studentų mainų programos leidžia įgyti tarptautinės patirties, pažinti kitas kultūras ir net susirasti draugų visame pasaulyje. Tarptautinė ir tarpkultūrinė patirtis praplečia akiratį, padeda lavinti užsienio kalbos įgūdžius, skatina toleranciją, taigi tokios patirties pranašumai yra aiškiai pastebimi. Vis dėlto, kuo daugiau bendraujame su žmonėmis iš skirtingų pasaulio kampelių, tuo labiau įsitikiname, kad visi esame skirtingi: skiriasi etiketas, tradicijos,

gestų reikšmės, bendravimas. Dėl to tarpkultūrinės komunikacijos metu galima susidurti ir su kultūrinio šoko padariniais, o kartais patys to net nenorėdami kitos tautos atstovą netyčia galime įžeisti ar patys būti įžeisti. Europos pietuose karštas ne tik klimatas, bet ir vietinių charakteris. Pavyzdžiui, Graikijoje vietiniams įprastas pokalbis užsieniečiui gali priminti rimtą ginčą, todėl, norint pokalbį interpretuoti teisingai, vertėtų prisiminti Graikijoje galiojančią taisyklę – kuo garsiau, tuo geriau. Pokalbio dalyviams įprasta naudoti pakeltą toną, kartais vieniems ant kitų net ir rėkti, aršiai gestikuliuoti. Būtent taip dažnai atrodo įprastas draugiškas graikų pokalbis. Vykstantiems į Graikiją pravartu žinoti ir tai, kad pakeltas į ką nors nukreiptas delnas traktuojamas kaip įžeidimas. Taigi gestais parodyti penkis, su kuo nors bandyti sumušti rankomis ar mojuoti norint pasisveikinti gali būti ne pats geriausias sprendimas. atvykus į Graikiją jau oro uoste galėjai užuosti cigarečių dūmus, nes rūkyti ten nebuvo draudžiama, o sėdėdamas kavinėje nebūtum radęs nei vieno staliuko, prie kurio nebūtų rūkoma. Pagal 2008 metų Eurobarometro duomenis graikai buvo pirmoje vietoj pagal rūkančiųjų skaičių Europoje – 42% graikų rūko. Graikai sako, kad rūkymas jiems – antroji religija. (ISIC, 2015)

IŠVADOS

1.Kultūra, kaip visuma veiklos būdų, normų, vertybių bendrų vienai žmonių grupei yra tarsi gyvenimo žemėlapis, padedanti žmonėms, gyvenantiems toje pačioje aplinkoje ir kalbantiems ta pačia kalba. Tačiau susidūrus su nepažįstama kultūra, keičiant darbą, išvykstant į kitą gyvenamąją vietą ir t.t., mes patiriam kultūrinį šoką. K. Oberg išskyrė keturias pagrindines stadijas, kurias išgyvena kultūrinį šoką patiriantis žmogus: medaus mėnuo, krizė, atsigavimas, prisiderinimas.

2.Žmogaus gebėjimą prisitaikyti naujoje aplinkoje apibūdina jo bendravimo įgūdžiai, komunikabilumas, lūkesčiai, realistiški trumpalaikiai ir ilgalaikiai tikslai, lankstumas, padėties kontroliavimas. Kuo daugiau savimonės turi žmogus, tuo stipresnis bus kultūrinis ir savęs pažinimo šokas. Tuo pat metu stipri savimonė padės žmogui ilgainiui adaptuotis naujoje kultūroje.

LITERATŪRA

1. Karaliūtė, E. (2003). Kultūrinis šokas: kokį jį patiria skirtingų kultūrų atstovai. http://www.kvalifikacija.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=128:tarpkulturinis-bendravimas&catid=42:straipsniai&itemid=66
2. Pruskus V. (2003). Multikultūrinė komunikacija ir vadyba. Vilnius https://www.scribd.com/doc/73665904/multikulturine-komunikacija-ir-vadyba-pruskus
3. Kultūrinio šoko samprata. https://lt.wikipedia.org/wiki/kult%c5%abrinis_%c5%a1okas
4. Kuzmienė V. Kultūrinio šoko hipotezė (1). http://www.psyvirtual.lt/straipsniai/kulturinis%20sokas_1.html
5. Kuzmienė V. Kultūrinio šoko hipotezė (2). http://www.psyvirtual.lt/straipsniai/kulturinis%20sokas_2.html
6. Korhonen V. Cross-cultural lifelong learning. https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=h_nzw3mmsuqc&oi=fnd&pg=pa61&dq=furnham+ir+bohner+culture+shock&ots=9dpdbcqyym&sig=-sy0aoqikutop2hfjdvjntpk4qk&redir_esc=y#v=onepage&q=furnham%20ir%20bohner%20culture%20shock&f=false
7. Isic (2015). Kultūriniai skirtumai, kuriuos verta žinoti. https://www.isic.lt/kulturiniai-skirtumai-kuriuos-zinoti-verta/
8. Oberg, K. Culture shock: adjustment to new cultural environments. https://www.researchgate.net/publication/261613753_culture_shock_and_cultural_adjustment
9. Murphy R. (2017) Culture shock stages: everything you need to know & how to deal. https://www.goabroad.com/articles/culture-shock-stages
10. Makselytė A. (2012). Kultūrinis šokas – kas tai? http://jaunimogidas.lt/kulturinis-sokas-kas-tai/

STUDENTS‘ EXPERIENCES IN THE INTERCULTURAL CONTEXT (STUDENTŲ PATIRTYS TARPKULTŪRINIAME KONTEKSTE)

SYSTEMIC SOCIAL WORK WITH CHILDREN IN SOUTH AFRICA

NICOLE BALZER
Catholic University Eichstätt-Ingolstadt
Dr. phil. Monika Pfaller-Rott

The following article is about a case study as a result of the practical social work studies in South Africa 2017 that were performed at the Greytown Child and Youth Care Centre, a children´s home in a small town in the East of South Africa (KwaZulu Natal). The social work in South Africa fights with a lot of challenges. The case of working with the girl ¸Anna´ is further discussed. Her traumatisation in the past influenced her behaviour massively. To process her trauma and change her behaviour it has been worked with her through sculpture work and single counselling settings.

INTRODUCTION

South Africa is an amazing country which unifies a beautiful landscape and many different cultures unified in the ¸rainbow nation´. The country has many different challenges in different categories to struggle. These drastic facts make it necessary to have many children´s homes like the Greytown Child and Youth Care Centre in the East of South Africa (KwaZulu Natal). This children´s home was founded 1919 and takes care of 160 children at the age of three to 18 years. There are seven different houses divided into age groups and gender. Every child gets social support from one of the three fulltime social workers. Many children live in the home because of experienced traumas due to neglection, physical, emotional and/or sexual abuse. Another challenge is a bad health condition of some children because of HIV or epilepsy.

The children´s home is a NGO financed through 70% government subventions and 30% donations. Therefore, every donation is essential for the existence of the children´s home and a good care for the children. The tasks of the intern during the practical studies refer officially to support of the professional social worker through individual counselling and social group work.

This article is about the presentation of the social work in South Africa. First of all, the necessary aspects of the country are explained that form the reason of the foundation of a social work in South Africa. For that the historical, cultural, political, economic and other aspects about the country are described. Then the structure of the social work further explained and presented with a typical case. For a view into the case study the girl was described, and her behaviour was analysed. After that a chosen intervention is planned, accomplished and evaluated.

HISTORICAL ASPECTS OF THE SOCIAL WORK IN SOUTH AFRICA

In the 17. century before the colonialism the politics of racism began in South Africa which has consequences for the society until today. The foundations for the first social problems were laid and through exploitation and slavery of the indigenous people through the Europeans the structures of the society were defined. The psychological impacts were fatal because the oppression was mentioned as inhumane and as ¸colonisation of the mind´. For civilisation a few decades later, the indigenous people were forced to catholicise. The people assumed the values and accepted their oppressed position. The following time of colonialism and imperialism characterized the first developments of the social work through paternalism, welfare politics and the white leadership (Smith, 2014).

The actual roots of the professional social work begin with the crisis of the ¸poor white problem´ during the apartheid in the 1930s. The Christian organisations and NGOs underlay the rules of the apartheid regime. That´s why they separated the social work in race groups. Black social worker helped just black people. The Europeans brought the first ideas of a western social work in South Africa (Smith, 2014; Sewpaul, 2012). Also, the black people were urbanised into townships that you can find until today. Black people have been isolated conscious from other race groups but not too far away that they could work for the white people. The first rethinking came up in the late 30s and early 40s focussed on public healthcare, medical care of the society and family work (Brizay et al., 2015, 301).

Beside the ordinary casework in social work the profession founded in many other areas such as industry, family, childcare, school etc. After the first democratic elections in 1994 first resistance movements of social workers accrued. As Nelson Mandela was chosen as the first black president of South Africa many people refused to work just with people of their own colour and claimed one unified association for black and white people. A more democratic social work profession was developed after the election of Vishanthie Sewpaul, the first president of the NASWSA (National Association of Social Workers – South Africa) (Sewpaul, 2012; Dickow, 2016).

CULTURAL ASPECTS OF THE SOCIAL WORK IN SOUTH AFRICA

The social work in South Africa depend immensely on the culture because it exists many different ethnic groups with official eleven different languages. Most of the people speak ¸isiZulu´ even though the official languages are Afrikaans and English. The Zulu culture is the biggest in South Africa and impacts therefore the social work the most. Though the long tradition of the Zulu people today their life is influenced through traditional and west modern impacts. Especially the belief and the religion make the culture unique. They believe in the ghosts of the ancestors who are contacting with the people on earth in form of dreams, illnesses or snakes (everyculture.com, 2017). At the same time, they are praying out of the bible and believe in Jesus Christ. In summary their belief can be described as a mixture of Christianity and traditional rites.

In general, it´s quite important to understand and know about the culture of the Zulu people because many aspects of the culture like the religion are relevant during social work. Intercultural competence is also essential for the work with Zulu people as you can react properly in every situation. In addition, understanding concepts of international social work is important because of the various number of impacts on the social work in South Africa, e.g. the different indigenous people or the colonial influence of Great Britain. Another example for the importance of the understanding of the cultural diversity is the cooperation work with traditional healer to educate the people gently. Just with this strategy it can be possible to improve the welfare system in South Africa (Chisala, 2015, 7f.; Lyons and Hokenstad, 2012, 394).

OTHER GENERAL ASPECTS OF SOCIAL WORK IN SOUTH AFRICA

The political situation in South Africa is quite tense as the ANC (African National Congress) governs the country since Nelson Mandela was elected. But the party has changed immensely as many dissatisfied people claim corruption and incompetence. Mass unemployment, poverty, criminality, education catastrophe, discrimination of black and white people, high HIV rate, bad education system etc. The whole economic, social and welfare situation of the country is the reason of the big indignation of South African people (Grill, 2016; Central Intelligence Agency, 2014; World Bank Group, 2017).

The legally consideration refers to the ¸Children’s Act´, ¸Social Service Professions Act´, ¸Basic Conditions of Employment Act´ and ¸The Bill of Rights´. The latter was the

most important for the work at the Children´s home as it says that Every Child has the right to family care or parental care, or to appropriate alternative care when removed from the family environment and to be protected from maltreatment, neglect, abuse or degradation. Through this the children are legally entitled to a good care and safety (Government of South Africa, 2017).

Areas of social work in South Africa are substance abuse, marriage and divorce, child and family, geriatric social work, occupational social work, medical social work and social welfare. After four years of theoretical and practical study for a bachelor’s degree you can work in these fields. Additionally, social worker must be licenced at the South African Council for Social Service Professions (SACSSP) and wear a charged identification card. After licensing every social worker is being registered into a public register for social worker (Schoeman, 2016; South African Council for Social Service Professions, 2017).

Theoretical models that are used at the social work in South Africa range from “ (…) behaviour modification, problem solving, psychosocial, functional, crisis intervention, family therapy, psychoanalytical, existentialism, gestalt, client centred, task centred, transactional analysis, [to] reality therapy” (Engelbrecht and Lambert, 1999, 75). Furthermore, methods of social work are distinguished, direct ones like case work, group work or community work and indirect or secondary methods like investigation or management (Engelbrecht and Lambert, 1999, 130).

For working as a professional social worker in South Africa the code of ethics is an absolute necessity. As distinct from the American one the South African code of ethics also contains the sentence: “Social workers are sensitive to cultural and ethnic diversity and strive to end unfair discrimination, poverty and other forms of social injustice” (South African Council for Social Service Professions, 1f.). Moreover, is in the last part of the code of ethics written about the behaviour towards clients with HIV. For the training of social work, the curricula need to be revised because these were established from the Europeans and never adjusted to the present circumstances (South African Council for Social Service Professions, 6-8 and 49ff.; Lyons and Hokenstad, 2012).

DESCRIPTION OF THE CASE ¸ANNA´

Anna (name has been changed) is a nine-year-old Zulu girl and lived the first years of her life with her parents in South Africa. Since 2012 she lives at the Greytown Child and Youth Care Centre together with her two older sisters and her younger brother. 2012 her mother was suspected of having committed a serious crime. There was testimony that the mother of the children killed her boyfriend in a cruel way and Anna was watching everything the whole time. The mother has been convicted of murdering in 2016 and her children couldn´t visit her since this day.

In the children´s home Anna is visiting a host family regularly but most of the time she lives in the home. She lives in a house with 16 other girls in her age and shares her room with four other girls. Anna also has daily chores to do like tidying her room, preparing for school, going to school on her own, setting the table, cleaning the dishes and doing her homework. She is visiting the private Junior High School in Greytown that is sponsored by different private people because of her extraordinary good English skills. Her network of friends is quite small. She trusts the most her best friend Kathrin and her siblings.

The girl has a lot of social resources as she has good English skills in reading and speaking. Additionally, she loves reading books and spending time with her older sister to speak about the day and to make jokes. Playing with her siblings and her best friend indigenous games is her favourite spare time activity.

Unfortunately, Anna shows more and more inappropriate behaviour in the children´s home. For instance, she is refusing to do her chores at the house and is aggressive towards other children. Also, self-doubts are bothering her as she is telling that she is not beautiful and not as

smart as other children. During the night she is sometimes suffering of anxiety and nightmares and her school performance is getting worse.

ANALYTICAL ASSESSMENT OF ¸ANNA´

Bevor intervening with Anna´s behaviour it´s important to analyse the situation. For that one social work theory from Luhmann and Bunge was chosen and two theories from reference disciplines. From the psychology the psychoanalysis was chosen and from the sociology the structural individualism from Norbert Elias.

The systemic-constructivistic approach from Niklas Luhmann was chosen as a social work theory to analyse Anna´s inappropriate behaviour. Important for this theory is on the one hand the subjective reality. It describes the personal experience of humans. There is not one objective reality because everyone is perceiving his environment differently (Radatz, 2006, 33ff.). On the other hand, also essential is the concept of autopoiesis that defines self-development. Every action of a person is sensible from his standpoint. That´s why a counsellor will be never able to change a person´s behaviour. People can change their selves longtermly just on their own if they are motivated to do so (Radatz, 2006, 39ff.).

For Anna that means that she has her individual view on her environment and her present situation. Shouting at the housemother or other children is her way of communication and absolute sensible. She compares these situations with past similar situations when her parents were arguing. Anna is getting aggressive or runs away to flee from the overstimulation. Through support from outside she could be helped choosing other forms of behaviour to comply with the rules of the children´s home. All the single systems Anna lives in are interacting and overlapping. She also has different ways in all the systems of communicating with each other.

As the first reference discipline the psychoanalytical trauma psychology was chosen to explain Anna´s behaviour. A trauma is an imbalance of the experience of a person and the learned resilience with immense consequences (Fischer and Riedesser, 2009, 84). Anna is susceptible to changes in the personality due to the ¸man-made-disaster´ of her mother (Weinberg, 2013, 23f.). Strengthening factors are the relation to the victim, the age of Anna and four years without professional support (Imm-Bazlen and Schmieg, 2017, 37). After the traumatic situation Anna was falling into a state of shock. To control in the present the symptoms of the trauma Anna uses different mechanism of controlling the situations like fighting, fleeing or deluding (Weinberg, 2013, 41). All these kinds of behaviour of Anna shows indices of a basal psych traumatic syndrome of the childhood that can be confirmed through psychotherapy.

The second chosen reference discipline is the sociology with the process- and figuration theory of Norbert Elias. Processes are dynamic events that are self-controlling, unplanned, historical and directed integration- and disintegration processes (Morel, 2007, 192). Figuration means the interdependence structured and dynamic intertwining of the dependent relationships between persons and groups. These figurations are characterized of power balances (Morel, 2007, 193ff.). For instance, forms Anna a figuration with her housemother because they are living together in one house and are dependent on each other.

PLANNING OF THE INTERVENTION FOR ¸ANNA´

It is necessary to formulate aims for the methods which will be used. The first key objective includes the processing of Annas experienced trauma. She watched the cruel murder of her father. The aim is to develop a trustful relationship to Anna in ten weeks through support at the homework, collective games and reading together at the children´s home. The intern should be a trustful contact person if Anna has questions or problems.

Another aim is that Anna should speak about her trauma in ten weeks with the help of regular sculpture work.

The second key objective is about changing Annas general personality. This refers to her inner circumstances like her inappropriate behaviour like lying, thievery, bullying, insulting and vandalism. Through individual training with Anna she should change these behaviours as she is being shown alternative behaviour options and daily rules for her every-day life. She should also learn in ten weeks to handle better with her emotions because of single settings about describing, controlling and expressing emotions.

The application of the chosen methods requires an orderly preparation of the knowledge and the management. Sculpture work is a systemic method of visualising that is used especially for children to constitute problematic situations symbolically (Schumacher, 2016, 36f.). It is important to acquire the professional knowledge about the method and its techniques. Preparation involves in this case also the choice of the sculptures as the locally and temporally organisation. It has been decided that Anna does the sculpture work with 50 donated little playing sculptures after school in the office of the social worker. At the single settings fewer things need to be prepared. Just the material and again the locally and temporally organisation. As material cards with drawn emotion faces are used and it is scheduled that Anna has the settings in her room because of a better atmosphere also after school. At this method it is also important to acquire the knowledge how do emotion work with children and how to do systemic counselling.

SOCIAL WORK INTERVENTION FOR ¸ANNA´

At the sculpture work it is about representing the relationships is a family with the attitude and the position (Schlippe et al., 2013, 117). With the help of the persons of the system or symbolic things a system should be simulated. The person should be enabled through the visualisation to empathize with the situation or other people of the system. The situation is being inquired through special questions like circular questioning. Especially at the work with children it is a good support to work with things to simulate a situation in an easy way.

The method of sculpture work out of the system theory was chosen that Anna has the courage to talk about her traumatic experiences in the past. Anna was sitting next to the intern in the office and the situation was explained detailed to her. She saw the bag with the sculptures and seemed interested. A first acquaintance was following as Anna was asked how she is and how her day was. She answered a bit shy that she is good and her day at school was nice. After that she was informed about the proceeding of the session and asked if she has any questions. Then she should show her family with the help of the sculptures. Full of zeal Anna started picking the figures out of the bag and observing them. For herself she picked a little girl with red hair and a green dress. After that she took two cats and a dog. Three dinosaurs should represent her toys at home and she picked four sculptures for her sisters and two for her brothers (also the children of her host mother). A tall strong woman represented her mother and another one her grandmother who she named second mother. After asking where her father is Anna took a dwarf and said that he is so small because she doesn´t see him often.

The other method that was used is the single settings with Anna. These were therapeutic appointments with Anna to speak about the setting of the sculptures and her emotions. For the settings a card set with 50 emotion faces was used. Anna should learn to adjust her behaviour to normative circumstances and how to describe and control her emotions.

After a short introduction Anna should read the emotions of the cards and explain every emotion with an example of her everyday life. The training was proceeded in her house to build up trust and create a pleasant atmosphere for Anna. After a short time, she developed joy and interest in the game to create stories to the feelings. For instance, she began with the emotion ¸jealousy´ to strain her eyes and to recreate the feeling while she was talking about a situation from last week

when she was jealous of other girls. With some cards problems accrued because of the understanding because some words were unfamiliar for Anna. At the end she should classify cards to the strengthen of the emotions, how strong she feels the emotion. Cards like ˏshy´, ˏthankful´, ˏhurt´ (strong feeling) were at the top and ˏfurious´, ˏalone´ and ˏguilty´ (weak were at the bottom. In summary Anna was surprised how many expressions for emotions she didn’t know before and said that she had a lot of fun during the task. After exceeding her repertoire of words for emotions other steps are following that she is speaking about her feelings in special situations and how to handle with these. Her affective actions are aware, and it can be worked on finding alternative behaviours that she learns to express her emotions in another way.

EVALUATION OF THE USED METHODS

To save the quality of social work it is very important to evaluate the work to measure the impact of the described objectives. The most suitable forms of evaluation in this case were the interviewing and the observation. The oral interviewing was implemented before and after the intervention to point out a difference of the behaviour of Anna. For that the social worker, the housemother, Anna´s best friend and her siblings were evaluated. If someone had not time for the interview they had been given a questionnaire. Additionally, there was the possibility to observe Anna´s behaviour during her daily life to discern differences. After every session a written partial evaluation was written that simplified the entire evaluation at the end.

For the self-evaluation of the intervention for Anna was evaluated firstly if the key objective was reached. For the first aim a positive relationship to Anna was created through playing together, doing homework together and reading together. When Anna had questions, she asked the intern sometimes. The good relationship helped that Anna spoke about her traumatic experiences with her mother, but it was not enough time to process her trauma. For further success a professional psychotherapy is necessary. For the second objective it was not enough time to finish the settings and sometimes language and communication problems existed. Success showed especially the questioning of the housemother and the self-observation. Anna is after the intervention neater as she is tiding her room regularly and shows more properly playing behaviour with other children. Even though she needs more interventions and professional help to have a successful and comfortable life at the children´s home.

CONCLUSION

To sum up, the social work in South Africa is compared to Germany developed in a different way due to the struggle with many challenges but has even though a lot of potential. The SACSSP has the task to find an individual social work for South Africa independent from Britain. The country needs adjusted methods and techniques that are not assumed from other states because of the different contextual conditions (socioeconomic, political, historical etc.). Helpful for the government could be a stronger political action of social worker to communicate their needs. The social work will be just relevant if the social workers try to change the political system. If there is no pressure on the government, the country will be further lead by corruption and inequality.

As the case study shows social work in South Africa is absolute necessary. Anna grew up with difficult conditions and experienced a lot in her short life. The systemic theory of the social work and the two reference theories psychology and sociology helped to analyse Anna´s behaviour. After a proper planning of the chosen intervention, the sculpture work and the single counselling settings it can be accomplished. The intervention caused some

problems but all in all showed a lot of advantages for Anna. It was successful, and the progress could be continued with a combination of further professional counselling settings and a psychotherapy that can´t be implemented by a social worker.

LITERATURE LIST

Brizay, Ulrike; Lutz, Roland; Ross, Friso (Hg.) (2015): Sozialarbeit des Südens. Oldenburg: Paulo Freire Verlag (Internationale Sozialarbeit, Band 4).

Central Intelligence Agency (2014): Country Comparison. HIV/Aids – Aduld Prevalence Rate.Online available at: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2155rank.html [03.05.2017].

Chisala, Gloria Lucy (2015): How is social work affected by different contexts? Malawi.

Dickow, Helga (2016): Südafrika. Online available at: http://www.bpb.de/internationales/weltweit/innerstaatliche-konflikte/54809/suedafrika [03.05.2017].

Engelbrecht, Lambert (1999): Introduction to Social Work. Goodwood: National Book Printers.

Everyculture.com (2017): Zulu. Online available at: http://www.everyculture.com/wc/Rwanda-to-Syria/Zulu.html [03.05.2017].

Fischer, Gottfried; Riedesser, Peter (2009): Lehrbuch der Psychotraumatologie. 4., updated and extended edition. München, München: Reinhardt, Ernst; UTB (UTB).

Grill, Bartholomäus (2016): Das Unvorstellbare ist eingetreten. Online available at: http://www.spiegel.de/politik/ausland/suedafrika-wahlniederlage-des-anc-analyse-a-1106391.html [03.05.2017].

Imm-Bazlen, Ulrike; Schmieg, Anne-Kathrin (2017): Begleitung von Flüchtlingen mit traumatischen Erfahrungen. Berlin, Heidelberg: Springer.

Lyons, Karen; Hokenstad, Merl C. (Hg.) (2012): The SAGE handbook of international social work. Thousand Oaks, Calif, London: SAGE.

Morel, Julius (2007): Soziologische Theorie. Abriss der Ansätze ihrer Hauptvertreter. 8., revised edition. München, Wien: Oldenbourg.

Radatz, Sonja (2006): Beratung ohne Ratschlag. Systemisches Coaching für Führungskräfte und BeraterInnen ; ein Praxishandbuch mit den Grundlagen systemisch-konstruktivistischen Denkens, Fragetechniken und Coachingkonzepten. 4. edition. Wien: Verl. Systemisches Management.

Schlippe, Arist von; Hachimi, Mohammed el; Jürgens, Gesa (2013): Multikulturelle systemische Praxis. Ein Reiseführer für Beratung, Therapie und Supervision. 4., extended edition. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme-Verl. (Systemische Therapie und Beratung).

Schoeman, Annabel (2016): Becoming a Social Worker in South Africa. Online available at: http://www.jobmail.co.za/blog/becoming-a-social-worker-in-south-africa/ [03.05.2017].

Schumacher, Melanie (2016): Systemische Beratung und Therapie in der stationären Kinder- und Jugendhilfe. Eine empirische Untersuchung. 2. edition. Wiesbaden: Springer VS.

Sewpaul, Vishanthie (2012): How social work in South Africa entered a new era. Online available at: https://www.theguardian.com/social-care-network/2012/jul/05/social-work-south-africa-nasw [03.05.2017].

Smith, Linda (2014): Historiography of South African social work. Challenging dominant discourses. Stellenbosch. Online available at: http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0037-80542014000300009 [03.05.2017].

South African Council for Social Service Professions (2017): 2017. April Fees. Pretoria. available at: ://www.sacssp.co.za/Registrations/download/163 [03.05.2017].

South African Council for Social Service Professions (o.J.a): Policy Guidelines for Course of Conduct, Code of Ethics and Rules for Social Workers. Online available at: http://www.sacssp.co.za/Content/documents/EthicsCode.pdf [03.05.2017].

Weinberg, Dorothea (2013): Traumatherapie mit Kindern. Strukturierte Trauma-Intervention und traumabezogene Spieltherapie. 5. edition. Stuttgart: Klett-Cotta (Leben lernen, 178).

World Bank Group (2017): South Africa. Country Indicators. Washington. Online available at: http://povertydata.worldbank.org/poverty/country/ZAF [03.05.2017].

TARPKULTŪRINĖS KOMUNIKACIJOS SVARBA INTERNACIONALIZUOTOSE STUDIJOSE

UGNĖ GAURILČIKAITĖ
Kolpingo kolegija
Straipsnis parengtas vadovaujant doc. Reginai Navickienei

Anotacija

Tarpkultūrinė komunikacija yra neatsiejama nuo šiuolaikinio pasaulio, kuomet globalizacija yra šio pasaulio pagrindas. Internacionalizuotos studijos glaudžiai susijusios su tarpkultūrine komunikacija, todėl yra svarbu suprtasti pačią tarpkultūrinę komunikaciją bei internacionalizuotas studijas kaip atskirus vienetus. Straipsnyje aptariamos internacionalizuotų studijų bei tarpkultūrinės komunikacijos sampratos. Identifikuojama internacionalizuotų studijų svarba tarpkultūrinėje komunikacijoje.

Raktiniai žodžiai: internacionalizuotos studijos, tarpkultūrinė komunikacija, globalizacija

ĮVADAS

Temos aktualumas. Skirtingų kultūrų sąveiką bei daugiakultūrinės akademinės aplinkos kūrimąsi sąlygoja pastarąjį dešimtmetį augantys globalizacijos, liberalizacijos ir integracijos procesai, kur tarpkultūrinės problemos ir kompetencijos ugdymas tampa nenuginčijama būtinybe. Visi pukiai supranta, kad kiekvienas žmogus viską mato ar girdi skirtingai, todėl be abejonės kitos šalies atstovas tuos pačius dalykus gali suvokti kitaip, o tai gali iššaukti tarpkultūrines problemas ar netgi ginčus, todėl labai svarbūs tampa žmogaus gebėjimai bei savybės, kaip komunikabilumas, gerai įvaldyta užsienio kalba, žinios apie kultūrų skirtumus, tradicijas ar švietimo ypatumus bei kultūrinis lankstumas. Tuo tarpu vienu svarbiausiu XXI a. aukštojo mokslo požymiu tampa aukštojo mokslo internacionalizacija. Visą tai skatina politiniai, socialiniai ir globalūs ekonominiai pokyčiai. Internacionalizuotos studijos prideda labai didelę gyvenimišką patirtį, kuri studentui didina galimybę įsidarbinti. Ugdoma daugybė socialinių, lingvistinių bei tarpkultūrinių įgūdžių, skatiniama naujų mąstymo būdų, sustiprėja europinės kultūros patirtis.

Tyrimo problema: įvardinti arba identifikuoti internacionalizuotų studijų svarbą tam, kad tai būtų analizuojama studijų procese arba būtų pristatoma studentams, kurie ruošiasi vykti, tačiau dvejoja.

Tyrimo objektas: tarpkultūrinė komunikacija internacionalizuotose studijose.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti kokia yra tarpkultūrinės komunikacijos svarba internacionalizuotose studijose.

Tyrimo uždaviniai:

1.Atskleisti internacionalizuotų studijų sampratą.

2.Išanalizuoti tarpkultūrinės komunikacijos sampratą.

3.Nustatyti tarpkultūrinės komunikacijos svarbą internacionalizuotose studijose.

Darbo rengimo metodika: mokslinių straipsnių, literatūros šaltinių ieškojimas, analizavimas.

INTERNACIONALIZUOTOS STUDIJOS

Internacionalizuotos studijos – tai studijų turinys ir aukštojoje mokykloje ar užsienyje aukštosios mokyklos iniciatyva realizuojamas studijų vadybos procesas, pasižymintis tarptautiniu, tarpkultūriniu matmeniu (Inga Juknytė-Petreikienė). Pats žodis internacionalizacija reiškia įvairių visuomenės veiklos sričių jungimasis regioniniu ar globaliniu mastu, normų, institucijų derinimas ir vienodinimas (Lietuvių k. Žodynas). Lietuviškose enciklopedijose (Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, 1978; Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2005) internacionalizmas dažniausiai apibrėžiamas kaip tautų draugystę propaguojanti ideologija, kuri siejama su proletariniu internacionalizmu. Toks apibrėžimas atitinka tarybinėje visuomenėje vykdomo internacionalizacijos proceso prigimtį. Tuo tarpu šiais laikais internacionalizacija suvokiama kaip valstybių tarpusavio ekonominių ir socialinių ryšių plėtimas (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2005, p. 173), kas byloja apie tai, kad terminas internacionalizacija į edukologijos mokslą atkeliavo iš ekonomikos, vadybos ir administravimo mokslų.

internacionalizavimas kaip veikla. Požiūris į internacionalizavimą kaip veiklą buvo ypač populiarus 1970–aisias ir 1980–ųjų pradžioje, kai aukštojo mokslo įstaigos pradėjo vykdyti daugybę tarptautinio bendradarbiavimo programų ir projektų, dominavo veikla, skatinanti akademinį mobilumą ir teikianti edukacinę paramą užsienio studentams. Internacionalizacijos kaip veiklos pavyzdžiai: ugdymo turinio internacionalizavimas, studentų / dėstytojų mainai, techninė, socialinė, ugdomoji parama užsieni

- **Internacionalizavima** i studentų, dėstytojų, kito aukštųjų mokyklų personalo naujų įgūdž oių ugdymas. Akcentuojant ugdymo rezultatus, mėginama identifikuoti i obalias ar internaci lias kompetencijas. Internacionali kaip kompetencija susijęs su ugdomo os rezultatais, kai ugdymo kok ama ne iais, ver ir dėstytojų bei techninio pe jim je te

- **In iza** kultūros ar psichologini skati ą ir b vimą, kūrimas. Internacionali kaip etosas, a ganizacijos kult vadovaujasi tam tikrais tarpkultūrinio bendravimo ir bendradarbiavimo principais ir vertybėmis, puoselėjančiomis aukštosios mokyklos internacion mą tarpasmeniniu ir tarpinstituciniu lygmeniu.

- **Internacionalizavimas ka** ar tarpkultūrinio aspekto integravimas į ugdymo procesą, mokslinius tyrimus, ų, plėtojant atitinkamas veiklas, švietimo politiką, procedūras. Požiūris į internacionalizavimą kaip procesą pabrėžia būtinumą integruoti tarptautinį ir tarpkultūrinį aspektus į studijų politiką, studijų programas, į visas aukštosios mokyklos veiklos sritis. Čia internacionalizavimas yra suprantamas kaip siekiamybė, kurią svarbu nuolat puoselėti ir stengtis išsaugoti.

Apibendrinant pateiktą tipologiją galima teigti, kad šie skirtingi, tačiau vienas kitą papildantys potyriai rodo sąvokos „internacionalizacija“ dinamiškumą ir nubrėžia aukštojo mokslo svarbiausias internacionalizavimo plėtotės kryptis ir tikslus. Internacionalizuotose studijose pasireiškia visi aukščiau išvardinti tipai: organizuojamos įvairios programos, mainai, komandiruotės (veikla), studijų metu didinama mokslo bendruomenės tarpkultūrinė kompetencija, žinios ir įgūdžiai (kompetencija), gerinamas mikroklimatas tarp studijų dalyvių, bendri tikslai ir principai (etosas), naudojama ir integruojama įgyta patirtis ir žinios (procesas). Svarbu paminėti, kad Lietuvoje sąvoka „internacionalizuotos studijos“ dar nėra plačiai paplitusi, tačiau mokslinėje srityje atsiranda vis daugiau tyrėjų, analizuojančių šį globalizacijos iššauktą procesą.

Aukštosios mokyklos į globalizacijos fenomeną reaguoja įsijungdamos į internacionalizacijos procesus - integruodamos ir stiprindamos aukštojo mokslo tyrimų ir paslaugų sričių tarptautiškumą, tuo pačių saugodamos savo nacionalinį individualumą ir tapatumą. Todėl aukštojo mokslo internacionalizaciją galima įvardinti kaip „tarptautinės, tarpkultūrinės dimensijos

integravimą į ugdymo procesą, mokslo tyrimus, institucijos teigiamų paslaugų sritį“ (Bulajeva. 2005, p. 181). Nepaisant daugelio tarptautinių organizacijų ir valstybių sąjungų, nei viena iš jų nesiekia visiškai reguliuoti aukštąjį mokslą, jos tik nubrėžia bendras siektinas tendencijas ir iš dalies skiria projektinį finansavimą.

Instituciniame lygmenyje Lietuvos universitetuose aukštojo mokslo internacionalizacija

labiausiai reiškiasi per tarptautinį – Erasmus programos mokslinio personalo ir studentų organizuotą mobilumą. Studentų ir dėstytojų atvykstančio ir išvykstančio mobilumo skaičiai kasmet didėja, todėl svarbu detaliau pristatyti šios programos tikslus, veiklą Europos Sąjungoje bei Lietuvoje. Erasmus – didžiausia pasaulyje studentų mainų programa, pradėta vykdyti 1987 m. Programa pavadinta filosofo, teologo ir humanisto Erazmo Roterdamiečio (1465–1536) vardu. Jis gyveno ir dirbo daugelyje Europos šalių siekdamas praplėsti savo žinias, įgyti daugiau patirties, naujų įžvalgų. Erasmus yra ne tik švietimo programa – ji jau tapo socialiniu ir kultūros reiškiniu. Erasmus teikia ne tik galimybę mokytis ir semtis patirties, bet taip pat sukuria atvirumo ir tolerancijos erdvę. Programa skatina kultūrų dialogą ir ragina jaunimą mąstyti „europietiškai“ – neapsiriboti savo šalimi ne tik studijuojant, bet ir ieškant darbo.

Erasmus ir kitų tarptautinių švietimo programų svarbą pabrėžia ir Inga Juknytė – Petreikienė savo darbe „Internacionalizuotos studijos – šiuolaikiniai darbo rinkai reikalingų bendrųjų kompetencijų ugdymo sąlyga“. Ji nurodo, kad globalizuotame kontekste darbo rinkos mobilumas ir kultūriniai bendruomenių bei darbo vietų skirtumai reikalauja, kad studentai turėtų geresnį supratimą ir gebėjimus dirbti bei gyventi kultūriškai įvairioje ar skirtingoje aplinkoje. Dėl šios priežasties absolventams yra būtina tarpkultūrinė kompetencija ir tarptautinė patirtis, siekiant sėkmingos jų integracijos į šiuolaikinę darbo rinką. Todėl aukštosioms mokykloms tenka didelė atsakomybė parengti studentus dirbti naujame tarptautiniame kontekste, tenkinant verslo ir visuomenės poreikius. Taip pat atlikti tyrimai rodo, kad internacionalizuotos studijos efektyviai ugdo bendrąsias žinias bei įgūdžius, kaip sudėtinius tarpkultūrinės kompetencijos turinio bei struktūros elementus, būtinus šiandieninėje globalioje, daugiakultūrėje darbo rinkoje. Studentų studijos ar stažuotės užsienyje leidžia turimas bendrąsias kompetencijas tobulinti, įtvirtinti realiomis tarptautinėmis– tarpkultūrinėmis sąlygomis (Juknytė –Petreikienė, 2008).

TARPKULTŪRINĖ KOMUNIKACIJA

Norint suprasti ką reiškia tarpkultūrinė komunikacija, reikia suvokti abu terminus, kaip atskiras sąvokas, nes šie du komponentai sudaro visa tarpkultūrinės komunikacijos esmę.

Sąvoka „komunikacija“ mokslinėje sferoje apibrėžiama labai skirtingai, pavyzdžiui F. Dance identifikavo 15 skirtingų konceptualinių termino komponentų, o jo kolega C. Larson surinko 126 „komunikacijos” apibrėžimus (Lustig, 2006). Tinkamiausias ir padedantis atskleisti tarpkultūrinės komunikacijos specifiškumą apibrėžimas, V. Pruskaus teigimu, yra toks: Komunikacija – informacijos (norų, minčių, jausmų, idėjų, faktų, vertybių) tarp individų perdavimo – priėmimo procesas elektriniais signalais, neverbalika (gestais, mimika, laikysena), žodžiais ar raštu (Pruskus, 2004). Be komunikacijos neįmanomas prasmingas bendravimas ir bendradarbiavimas tarp žmonių. Bendraujant gaunama ne tik informacija, leidžianti efektyviai siekti savo tikslų, bet ir susipažįstama su įvairių kultūrų ypatumais.

Kita svarbi sąvoka – kultūra. Jos apibrėžimų mokslinėje literatūroje taip pat yra labai daug. A. L. Kroeber ir C. Kluckhohn išleido knygą, kurioje skirtingi sąvokos „kultūra” apibrėžimai pateikiami dviejuose šimtuose puslapių (Lustig, 2006). Tačiau šiame darbe iš jų gausybės svarbu atrasti tinkamiausią, kuris padėtų atskleisti, kaip kultūra prisideda prie žmonių simbolinių procesų. M. Lustig siūlo šį apibrėžimą: „Kultūra yra išmokstama struktūra apie tikėjimą, vertybes, normas ir socialines praktikas, kurios įtakoja didelių susijusių grupių elgesį.” (Lustig, 2006). Kultūra yra išmokstama per suvokimą, kuris formuojamas įvairiais veiksniais: gimimo ir augimo vieta, kalba, supančiais -žmonėmis, aplinka, psichologiniais stimulais. Nėra dviejų individų, kurie matytų

pasaulį vienodai, kadangi jie negauna visiškai vienodų stimulų ir nesidalija taip pačiais fiziniais jutimo receptoriais. Žmonės žino tik tai, ką jie asmeniškai suvokė ir jie negali būti tikri, kad kažkas kitas tą patį objektą suvokė taip pat.

Taigi komunikacija yra procesas, kultūra – terpė, per kurią komunikacija yra formuojama ir interpretuojama. Šie du aspektai sudaro tarpkultūrinės komunikacijos branduolį, kuris padeda pasiekti šiuos tikslus (International Encyclopedia of Business and Management, 2002):

1. Informuoti – tai informaciją perduoti tam tikram gavėjui;
2. Išsiaiškinti – tai gauti papildomos informacijos apie procesus, požiūrius, veiksmus ir kt.;
3. Įtikinti – tai bendravimu, kontaktais paveikti žmones, pakeisti jų elgesį ar požiūrį.

Santykis tarp kultūros ir komunikacijos yra svarbus bei įdomus daugeliui disciplinų. Dėl šios priežasties dauguma panašių terminų buvo pradėta naudoti apibūdinant komunikacijos ir kultūrų sandūrą: skirtingų kultūrų komunikacija (cross – cultural), tarptautinė komunikacija (international), intrakultūrinė komunikacija (intracultural), tarpetninė komunikacija (interethnic) ir tarprasinė komunikacija (interracial) (Lustig, 2006).

Taigi tarpkultūrinė komunikacija įvyksta, kai dideli ir svarbūs kultūriniai skirtumai sukuria skirtingas interpretacijas ir lūkesčius apie tai, kaip reikia komunikuoti kompetentingai (Lustig 2006).

Tarpkultūrinė komunikacija	Tai studijų sritis, kuri tiria, kaip skirtingų kultūrų žmonės stengiasi bendrauti tarpusavyje.
Tarpkultūrinė komunikacija	Tai informacijos keitimosi procesas tarp skirtingų kultūrų atstovų.
	Gali būti simbolinė, interakcinė, transakcinė bei konteksitinė.
Tarpkultūrinės komunikacijos tikslas	Padėti komunikuoti su kitų kultūrų atstovais kompetentingai.

2 pav. Remiantis A. Mockaičio (2002), V. Baršauskienės (2005), V. Pruskaus (2004) pateiktais tarpkultūrinės komunikacijos apibrėžimais išskirti tarpkultūrinės komunikacijos būdingi požymiai.

TARPKULTŪRINĖS KOMUNIKACIJOS SVARBA INTERNACIONALIZUOTOSE STUDIJOSE

Visame pasaulyje spartėjant integracijos ir globalizacijos procesams, išauga mokslo ir studijų internacionalizavimo poreikis, kinta aukštųjų mokyklų veiklos parametrai. Tarptautinis Europos aukštojo mokslo erdvės konkurencingumas, tarptautinis mobilumas ir aukštas universitetų absolventų įsidarbinimo lygis bei sėkminga integracija į tarptautinę darbo rinką yra pagrindiniai Bolonijos proceso tikslai (Lourtie, 2001). Bolonijos deklaracijoje (1999) ir su ja susijusių įvairių konvencijų (Europos aukštojo mokslo institucijų konvencija, Salamanka, 2001) bei komunikatų dokumentuose (Prahos, 2001; Berlyno, 2003; Bergeno, 2005), skirtuose bendros ES aukštojo mokslo erdvės kūrimui, iškeliamas internacionalizaciją pabrėžiančios aukštojo mokslo politikos būtinumas, mokymosi visą gyvenimą koncepcija, aiškiai pabrėžiama Europos dimensijų plėtra ir turinio internacionalizacija studijų programose, lankstaus, mobilaus, nuolat tobulėjančio bei pilietiškai aktyvaus specialisto, kuris įsitvirtintų konkurencingoje darbo rinkoje rengimas, akademinės bendruomenės mobilumas ir tarptautinis bendradarbiavimas. Darbo rinkoje globalios ekonomikos ir internacionalizuojamos darbo rinkos poreikius atitinka aukštojo mokslo internacionalizacijos siekis.

Tyrimo autoriai (metai)	**Tyrimo objektas**	**Tyrimo rezultatas**
Clyne ir Rizivi (1998)	Veiksniai, skatinantys studentus dalyvauti tarptautinėse mainų programose	Tyrimas atskleidė, jog be to, kad studentai siekė pakeliauti, sutikti naujų žmonių, susipažinti su kitomis kultūromis, jie pabrėžė norą tobulinti socialinius gebėjimus, tokius kaip užsienio kalba, tarpkultūrinis kompetentingumas ir tarptautinis sąmoningumas. Be to, studentai teigė, kad dalyvavimas tarptautinėse studentų mainų programose gerina jų konkurencingumą darbo rinkoje, suteikia pranašumų, palyginti su tos pačios amžiaus grupės ir išsilavinimo asmenimis.
Amerikos Švietimo Tarybos(2001)	Viešoji nuomonė dėl internacionalizuotų studijų poreikio.	Studija atskleidė, kad dauguma respondentų (90 proc.) yra įsitikinę, jog šiandienos studentai privalo turėti supratimą apie tarptautinius/tarpkultūrinius santykius. Beveik trijų ketvirtadalių respondentų teigimu, aukštųjų mokyklų studentai studijų metu turi išvykti į užsienio aukštąsias mokyklas dalinėms studijoms.
Webb, Mayer, Pioche, Allen (1999)	Darbdavių požiūris į internacionalizuotų studijų studentus kaip į potencialius darbuotojus.	Tyrimas parodė, kad dauguma darbdavių įsitikinę, jog studijų internacionalizacijos dėka įgyta tarptautinė patirtis suteiks absolventams tarptautinio verslo žinių ir įgūdžių bei tarpkultūrinių kompetencijų.
Wiers–Jenssen, 2002;	Akademinio mobilumo svarba studentų tarpkultūrinei komunikacijai	Akademinis mobilumas viena iš priemonių ugdant bendrąsias studentų kompetencijas kaip komunikaciniai įgūdžiai ir kalbų mokėjimas, gebėjimas sutelkti turimas žinias, spręsti problemas, dirbti komandoje, mokytis, taip pat iniciatyvumas, atsakomybė ir pan. Studijų užsienio institucijose patirtis ne tik ugdo bendruosius studijuojančiųjų gebėjimus, bet yra viena efektyviausių priemonių formuojant studentų tarpkultūrines kompetencijas t. y. tarptautines/tarpkultūrines žinias ir gebėjimus.

1 lentelė. Tarpkultūrinės kompetencijos empirinių tyrimų apžvalga pagal Jūratę Žurminskaitę (2011).

Apibendrinant pateiktą lentelę svarbu akcentuoti, kad tai tik maža dalelė atliktų tyrimų šioje srityje. Dauguma jų analizuoja ir siekia įvertinti tarpkultūrinės kompetencijos lygį, internacionalizuotų studijų naudą ir svarbą ugdant tarpkultūrinę kompetenciją. Minėtos

kompetencijos yra sėkmingos absolventų integracijos į šiandienos darbo rinką bei prisitaikymo prie sparčiai besikeičiančių darbo rinkos sąlygų raktas, jos didina konkurencingumą tarptautinėje darbo rinkoje ir gebėjimą veikti tarpkultūrinėje aplinkoje. Pasak Frew (2006), internacionalizuotos studijos jaunimui suteikia ne tik tarptautinių žinių, bet ir gebėjimų, charakterizuojančių tarptautinį sąmoningumą ar globalių klausimų supratimą. Tai greičiau yra mąstymo būdas, o ne apibrėžtos žinios. Vadinasi, akademiniai mainai, kuriems vykstant studentai skatinami drauge su kitais užsienio studentais perprasti bei konstruoti ir atrasti naujų žinių, yra viena iš priemonių siekiant stiprinti studentų bendruosius ir profesinius gebėjimus bei praturtinti jų išsimokslinimą tarptautine patirtimi.

Išnagrinėjus Jūratės Žirminskaitės (2011) tyrimą apie internacionalizuotų studentų problemas tarpkultūrinėj komunikacijoj galima prieiti šias išvadas: erasmus studentai bendraudami su kitos šalies atstovais susiduria su šiomis tarpkultūrinės komunikacijos problemomis: kalbinėmis, neverbalinėmis, emocinėmis, sąlygojamas stereotipų, etnocentriškų nuostatų, skirtingo suvokimo ir interpretacijos. Dažniausiai pasitaikančios tarpkultūrinės problemos Erasmus studijų metu: kalbos skirtumai, neverbalinės kalbos skirtumai, vyraujanti nuomonė, kad visos kultūros yra panašios, o ne skirtingos, etnocentrizmas, išankstinės nuostatos, nerimas ir skirtingas suvokimas bei interpretavimas. Tarpkultūrinių problemų priežasčių trejetą pagal svarbą galima išrikiuoti taip:

1.Verbaliniai skirtumai,

2.Neverbaliniai skirtumai;

3.Žinių bei patirties stygius.

Erasmus studentų teigimu, stereotipai pateikia neteisingą informaciją apie kitos kultūros atstovus ir dažniausiai apsunkina bendravimą su jais. Pagrindinis tarpkultūrinių problemų sprendimo būdas Erasmus studentams – ugdyti tarpkultūrinę kompetenciją. Egzistuoja tiesioginis ryšys tarp ruošimosi studijoms svetimoje šalyje ir savęs įvertinimo sprendžiant tarpkultūrines problemas: jei respondentas ugdė kompetenciją, jis savo sugebėjimus spręsti problemas vertina aukštesniais balais, jei nesiruošė – problemų sprendimo gebėjimas vertinamas prasčiau. Erasmus studentams siekiant išvengti tarpkultūrinių problemų siūloma: nepervertinti savo sugebėjimų, susirinkti pagrindinę informaciją apie šalį ir jos gyventojus, nesivadovauti stereotipais, pasikonsultuoti su buvusiais studentais ir koordinatoriais, būti tolerantiškais, tobulinti savo užsienio kalbos žinias. Koordinatoriams rekomenduojama organizuoti tarpkultūrinę kompetenciją ugdančius kursus besiruošiantiems vykti į kitą šalį Erasmus studentams.

IŠVADOS

1.Internacionalizuotos studijos – tai studijų turinys ir aukštojoje mokykloje ar užsienyje aukštosios mokyklos iniciatyva realizuojamas studijų vadybos procesas, pasižymintis tarptautiniu, tarpkultūriniu matmeniu. Internacionalizuotose studijose pasireiškia: organizuojamos įvairios programos, mainai, komandiruotės (veikla), studijų metu didinama mokslo bendruomenės tarpkultūrinė kompetencija, žinios ir įgūdžiai (kompetencija), gerinamas mikroklimatas tarp studijų dalyvių, bendri tikslai ir principai (etosas), naudojama ir integruojama įgyta patirtis ir žinios (procesas). Lietuvoje sąvoka „internacionalizuotos studijos“ dar nėra plačiai paplitusi, tačiau mokslinėje srityje atsiranda vis daugiau tyrėjų, analizuojančių šį globalizacijos iššauktą procesą.

2.Komunikacija – informacijos (norų, minčių, jausmų, idėjų, faktų, vertybių) tarp individų perdavimo – priėmimo procesas elektriniais signalais, neverbalika (gestais, mimika, laikysena), žodžiais ar raštu. Be komunikacijos neįmanomas prasmingas bendravimas ir bendradarbiavimas tarp žmonių. Bendraujant gaunama ne tik informacija, leidžianti efektyviai siekti savo tikslų, bet ir susipažįstama su įvairių kultūrų ypatumais. Kultūra yra išmokstama per suvokimą, kuris formuojamas įvairiais veiksniais: gimimo ir augimo vieta, kalba, supančiais –žmonėmis, aplinka,

psichologiniais stimulais. Nėra dviejų individų, kurie matytų pasaulį vienodai, kadangi jie negauna visiškai vienodų stimulų ir nesidalija taip pačiais fiziniais jutimo receptoriais. Žmonės žino tik tai, ką jie asmeniškai suvokė ir jie negali būti tikri, kad kažkas kitas tą patį objektą suvokė taip pat. Taigi komunikacija yra procesas, kultūra – terpė, per kurią komunikacija yra formuojama ir interpretuojama.

3.Visame pasaulyje spartėjant integracijos ir globalizacijos procesams, išauga mokslo ir studijų internacionalizavimo poreikis, kinta aukštųjų mokyklų veiklos parametrai. Dažniausiai pasitaikančios tarpkultūrinės problemos Erasmus studijų metu: kalbos skirtumai, neverbalinės kalbos skirtumai, vyraujanti nuomonė, kad visos kultūros yra panašios, o ne skirtingos, etnocentrizmas, išankstinės nuostatos, nerimas ir skirtingas suvokimas bei interpretavimas, todėl yra svarbu išnagrinėti tarpkultūrinės komunikacijos principus, kad nebūtų jokių problemų išvykus svetur.

LITERATŪRA

*1.*Ruževičius J., 2014, *Studijų kokybė: problemos ir tobulinimo įžvalgos.*

*2.*Juknytė-Petreikienė, I., 2013, *Internacionalizuotų studijų kokybės vertinimas : teorija ir praktika.*

*3.*Žurminskaitė J., 2011, *Tarpkultūrinės komunikacijos problemos internacionalizuotose studijose: Erasmus studentų atvejis.* Vilnius

4.Altbach, Ph.G., Knight, J. 2006. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities The NEA 2006 Almanac of Higher Education, įiūrėta

5.Knight, J., 1999. Internationalisation of Higher Education // Quality and Internationalisation in Higher Education. OECD

6.Juknytė–PetreikienėĖ, I. , 2008. „Internacionalizuotos studijos – šiuolaikiniai darbo rinkai reikalingų bendrųjų kompetencijų ugdymo sąlyga”

7.Pruskus. V., 2010. Stereotipai ir jų devizualizacija tarpkultūrinėje komunikacijoje.

8.Radzevičienė, A. 2003. Studijų užsienyje įtaka studentų tarpkultūrinės komunikacijos udymui// Verslas, vadyba ir studijos.

*9.*Haug, G. 2009. *The internationalization of studies*

*10.*Virgalaitė-Mečkauskaitė, E. 2011. *Tarpkultūrines kompetencijos ugdymas aukštojo mokslo internacionalizacijos kontekste (magistrantūros studijų aspektas)*

*11.*Sakalauskaitė, J., 2007. *Universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos užsienio kalbų dimensija aukštojo mokslo internacionalizacijos kontekste*

12. Bulajeva, T. (2005). *Aukštojo mokslo internacionalizavimas globalizacijos sąlygomis. Acta paedagogica Vilnensia*, 14, 179-186.

*13.*Knight, J. 1999, *Internationalisation of Higher Education // Quality and Internationalisation in Higher Education. OECD.* p. 15–17.

*14.*International Encyclopedia of Business and Management, 2002

*15.*Lietuviškoji tarybinė enciklopedija (1978). *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 4: Gariga-Jančas. Vilnius: Mokslas.

VARTOTOJO ELGSENA IR JĄ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI

ŽYGIMANTAS KVIETINSKAS
Kolpingo kolegija

ĮVADAS

Gana ilgai marketologus domino ne vartojimo, o pirkimo procesas, nes buvo rūpinamasi galutiniais rezultatais – pardavimais, o ne veiksniais, kurie daro įtaką siekiant to rezultato. Vartotojo elgsena – mokslo sritis, atsiradusi ekonomikos ir psichologijos sandūroje. Moksliniuose vartojimo elgesio tyrimuose dominuoja loginio pozytivizmo metodai, kuriais siekiama: suprasti ir numatyti vartotojo elgseną, išsiaiškinti priežastis ir pasekmės ryšius, kurie per įtikinėjimus, informavimą, mokymą valdo vartotoją. Vartotojo elgseną sąlygojo du pagrindiniai veiksniai: ką vartotojas nori pirkti ir ką jis gali pirkti. Prie vartotojo elgsenos priskiriama ir tai, kaip jis sugeba paskirstyti pinigus prekėms įsigyti.

Vartotojo (pirkėjo) elgsena pasireiškia įvairiais netikėtais aspektais. Vartotojo (pirkėjo) elgsena yra galutinių vartotojų – asmenų ir namų ūkių elgsena perkant prekes bei paslaugas asmeniniams vartojimams. Visi šie galutiniai vartotojai – tai vartotojų rinka. Kiekvienas vartotojas turi pasirinkimo teisę rinktis tą prekę, kuri jam reikalinga, patrauklesnė.

Darbo tikslas: darbe patyrinėsime vartotojų elgseną ir ją įtakojančius veiksnius.

VARTOTOJO ELGSENOS SAMPRATA

Tiriant rinką, vartotojai nagrinėjami didelėmis grupėmis. Pirmiausiai tiriama paskirų individų elgsena, o vėliau tyrimo rezultatai apibendrinami. Tuo remiasi vartotojų rinkos tyrimas.

Iš esmės tiek rinkos tyrimas, tiek vartotojo elgsenos tyrimas ieško atsakymų į panašius klausimus. Vartotojo elgsenos tyrimo tikslas – išsiaiškinti tipiškus individo elgsenos niuansus, sprendimo priėmimo nuoseklumą, vienose ar kitose stadijose įtakos turinčius veiksnius.

Sociologinių tyrimų metu kaupiamos žinios apie išorinių veiksnių įtaką vartotojo elgsenai. Jos papildomos ir psichologinėmis žiniomis apie vidinius vartotojo elgsenos veiksnius. Vartotojo elgsenos tyrimai leidžia įmonės vadovams suprasti vienokius ar kitokius vartotojo poelgius, numatyti jų elgseną ateityje. Taigi marketingo specialistai:

- Turi žinoti vartotojo poreikius bei jų pirkimo įpročius;
- Turi sugebėti paveikti vartotojus taip, kad šie pirktų būtent jų pagamintas prekes, ir netgi taip, kad jie pirktų kuo daugiau.

Norint nuspėti, kokią prekę vartotojas pripažins ir pirks, būtina išsiaiškinti vartotojo elgseną rinkoje. Vartotojo elgsenos teorija - tai teorija, nagrinėjanti, kaip vartotojas paskirsto savo pajamas pirkdamas prekes ir paslaugas. Pagrindinė teorijos sąlyga ta, kad vartotojai siekia didžiausios naudos arba pasitenkinimo, kurią jie gauna išleisdami ribotas pajamas. Rinka yra užtikrinama esant joje gamintojui ir vartotojui. Ir nors rinkoje jie yra lygiateisiai partneriai, turintys savus tikslus, kurių vykdymas įmanomas tik su abipusiu bendradarbiavimu. Vartotojo elgesys rinkoje yra aktyvesnis, nes gamintojo pagrindinis tikslas ir yra patenkinti vartotojo poreikius, todėl vartotojo noro, skonio, motyvo, vieno ar kito prekių prioriteto, poreikio struktūros nustatymas yra būtina informacija kiekvienam gamintojui.

Vartotojo elgsena – tai individo veiksmai, susiję su prekės įsigijimu bei vartojimu ir apimantys jo poelgius nuo problemos, kurią gali išspręsti prekės įsigijimas, atsiradimo iki reakcijos į jau įsigytą prekę.

Vartotojo elgsenos tyrimas leis atsakyti į šiuos klausimus: Kas, kaip, kada, kur ir kodėl perka? Norint atsakyti į šiuos klausimus, pirmiausia reikia išsiaiškinti veiksnius, darančius įtaką vartotojo elgsenai. Skiriami išoriniai ir vidiniai vartotojo elgseną lemiantys veiksniai.

IŠORINIAI VARTOTOJO ELGSENOS VEIKSNIAI

Išoriniai vartojo elgsenos veiksniai kyla iš visuomenės, kurioje individas gyvena, ir ypač iš to, kokiai grupei jis priklauso. Norėdami geriau patenkinti vartotojo poreikius marketologai bando suprasti vartotoją, nuodugniau atskleisti jo savybes. Dažniausiai vartotojo savybės nagrinėjamos, remiantis keturiais esminiais veiksniais:

- Kultūriniu
- Socialiniu
- Asmeninio pobūdžio
- Psichologiniu.

KULTŪRINIAI VEIKSNIAI

Tai visuomenės gyvenimo būdas, jos normos ir vertybės, perduodamos iš kartos į kartą ir besiformuojančios dėl dabar vykstančių reiškinių. Kultūros įtaka vartotojo elgsenai pasireiškia visose gyvenimo srityse, tarp jų ir perkant prekes. Todėl įmonei svarbu žinoti, kokie vartotojo įpročiai, galvosena. Kultūros poveikis vartotojo elgsenai pakankamai didelis. Kiekvienoje kultūroje yra smulkesnių subkultūrų, kurias sudaro žmonių grupės, turinčios kasdieninio gyvenimo patyrime ir situacijose savo vertybių sistemas. Tautinės grupės, tokios kaip lenkų, italų turi savitus etninius skonius ir pomėgius. Religinės grupės yra subkultūros su joms būdingais polinkiais arba tabu. Rasinės grupės – juodaodžiai, geltonodžiai, baltaodžiai – skiriasi savo požiūriais bei kultūros stiliais. Geografiniai rajonai, tokie kaip Žemaitija, Suvalkija, Aukštaitija, turi savo gyvenimo stiliaus, etnines charakteristikas. Daugelis šių mikrokultūrų daro įtaką perkant prekių reklamą, pateikimą

SOCIALINIAI VEIKSNIAI

Jie taip pat turi būti nagrinėjami kalbant apie vartotojo elgseną, nes asmens elgesiui pirmiausia didelę įtaką daro daug mažų grupių: referentinės grupės, šeima bei visuomeninė padėtis ir vaidmenys.

Grupės kurios turi tiesioginę įtaką ir kurioms asmuo priklauso, vadinamos narystės, arba pirminėmis grupėmis, nes asmuo nuolat palaiko neformalų ryšį su jos nariais. Tai šeima, kaimynai, bendradarbiai, draugai.

Įtakos (referentinės) grupės – tai dar vienas išorinis veiksnys, darantis įtaką vartotojo elgsenai. Tai tokios grupės, kurios tiesiogiai arba netiesiogiai turi įtakos asmens elgesiui bei vertybių formavimui. Jas sudaro žmonės su panašiais pomėgiais ir gyvenimo standartais, kurie yra tarsi rėmai sprendžiant ką pirkti.

Informacija apie įtakos grupių poveikį vartotojo sprendimams labai padeda kuriant naujas prekes. Vartotojo elgsenai įtakos turi ir šeima. Sprendimą pirkti vieną ar kitą prekę gali priimti žmona ar vyras kartu arba vienas iš jų. Įmonei svarbu žinoti pareigų pasiskirstymą šeimoje, nes tada jų veiksmai gali pasiekti tą vartotoją, kuriam ši prekė yra skirta. Taip pat vartotojo tyrimui padeda ir šeimos gyvenimo ciklo analizė, nes skirtingose ciklo stadijose perkamos skirtingos prekės. Dažniausiai skiriamos šios šeimos gyvenimo ciklo stadijos:

- Jaunos šeimos be vaikų;
- Šeimos su mažais vaikais;
- Šeimos su paaugliais;
- Šeimos su vyresniais ir sukūrusiais šeimas vaikais;
- Subrendusios šeimos be vaikų;
- Pensininkai.

Pavyzdžiui jaunos šeimos be vaikų dažniausiai perka butus, sporto reikmenis, daugiau pinigų išleidžia poilsiui, pasilinksminimams. Šeimos su mažais vaikais, daugiausia dėmesio skiria vaikų poreikiams tenkinti. Šeimos su paaugliais sudaro rinką laisvalaikio bei namų apyvokos prekėms. Taigi keičiantis šeimos gyvenimo ciklui keičiasi ir perkamų prekių pobūdis.

ASMENINIO POBŪDŽIO VEIKSNIAI

Pirkėjo sprendimams daro įtaką ir jo asmeninės savybės. Keičiantis amžiui, keičiasi ir vartotojų perkamos prekės ar paslaugos. Priklausomai nuo amžiaus kinta ne tik pasirenkamos prekės ar paslaugos, keičiasi ir jų rinkimosi kriterijai, vertinimo būdai, pirkimo vieta ir daugelis kitų faktorių. Dažniausiai tai priklauso nuo tiesiogiai su amžiumi sietinos gyvenimo patirties. Paprastai vyresnio amžiaus žmonės laikomi konservatyvesniais, mažiau linkusiais rizikuoti.

Tai suvokiame, nagrinėdami tokias faktorių grupes:

- Amžius ir šeimos gyvenimo ciklo etapai;
- Užsiėmimų pobūdis;
- Ekonominė padėtis;
- Gyvenimo stilius;
- Asmenybės tipas.

VIDINIAI VARTOTOJO ELGSENOS VEIKSNIAI

Be išorinių veiksnių, vartotojo elgsenai įtakos turi ir vidiniai veiksniai. Vidiniai veiksniai darantys įtaką vartotojo elgsenai remiasi jo psichologija. Gali nutikti ir taip, kad pačiam žmogui jo elgsena sukels nusistebėjimą, kadangi pasąmonės galia yra ypač stipri. Taigi psichologija – tai mokslas apie žmonių elgesį ir mąstymo procesus. Psichologiniams veiksniams yra priskiriama motyvacija, nuomonė, patirtis, suvokimas, tačiau tai jau yra vidiniai veiksniai, darantys įtaką vartotojų elgsenai.

Psichologinio pobūdžio veiksniai – visi išnagrinėtieji faktoriai (kultūriniai, socialiniai, asmeniniai) atskleidžia nesunkiai pastebimų vartotojo savybių. Tačiau lygiai tokie pat svarbūs ir psichologiniai veiksniai, kurių sąlygotas vartotojo savybes sunku atskleisti, nes jos veikia vartotoją iš vidaus. Kiekvienas žmogaus poelgis turi priežastį, kuri gali būti racionali, emocionali, bet skatinanti veiklą. Motyvacija yra vienas iš svarbiausių vidinių psichologinių veiksnių. Marketinge motyvacija tiesiogiai siejama su poreikiais. Būtent poreikis tampa veiklos motyvu. Marketinge laikoma, kad motyvas – tai stiprus poreikis, verčiantis asmenį imtis veiksmų siekiant jį patenkinti.

Motyvas – tai vidinė paskata atlikti kokį nors veiksmą. Vartotojų motyvacija – sudetingas darinys. Motyvai dažniausiai susiję su konfliktais. Žmogaus poreikiai yra labai įvairūs, vartotojai gali susidurti su rezultatais, kuriems būdingos tiek pageidaujamos, tiek nepageidaujamos savybės. Savaime suprantama, kad pirkdami vieną ar kitą prekę ar paslaugą, jūs atsisakote pirkti kitą. Tas pasirinkimas nėra lengvas ir dera įvertinti motyvus, poreikius ir galimybes. Vartotojai atsiradus poreikiui tuojau pat skuba į parduotuves, tačiau retas kuris susimąsto kas yra tas poreikis, kokie būna poreikiai, iš kur jie atsiranda.

Poreikis – vidinė žmogaus būsena, tam tikra įtampa, kurią sukelia ko nors stoka. Apibendrinant galima sakyti, kad motyvacija yra motyvų visuma, kuri skatina vartotoją veikti kryptingai ir tenkinti savo poreikius. Suvokimas ir patirtis formuoja vartotojo nuomonę.

Išanalizavus vartotojo poreikius, svarbu išsiaiškinti, kaip jis suvokia aplinkos informaciją.

Suvokimas – tai aplinkos objektų bei įvykių fiksavimas ir interpretavimas. Tai procesas, kurio metu individas atsirenka, sistemina ir supranta informaciją. Mes visi informaciją suvokiame, padedami penkių jutimo organų: regėjimo, klausos, uoslės, lytėjimo

ir skonio. Tačiau kiekvienas šią informaciją gauna, suvokia ir interpretuoja individualiai. Suvokimo procesas vienoks yra sudėtingoms, kitoks – kasdieninio vartojimo prekėms. Kai vartotojai renka informaciją apie sudėtingą prekę ar paslaugą, jie tai daro su tam tikru nuoseklumu. Pirmiausiai gauta informacija apie naują prekę sužadina vartotojo dėmesį, vėliau vėliau atsiranda supratimas apie prekę ir galiausiai informacija išlieka atmintyje. Suvokimo procesas, susijęs su kasdieninio vartojimo prekėmis, yra kitoks. Čia vartotojai atmintyje saugo saugo informaciją neperėję dėmesio sužadinimo ir supratimo etapų.

Pagrindiniai du veiksniai – atrinkimas ir planavimas – vadovauja vartotojų suvokimo procesui. Atrinkimas reiškia, kad jei informacijos apie prekę yra labai daug, vartotojai atsirenka tik jiems reikalingą informaciją, o nereikalingą atmeta. Ši suvokimo gynyba padeda jiems išvengti psichologinio diskomforto.

Suvokimo procesas kontroliuoja dėmesingai gautos informacijos kiekį, kokybę arba atskirų individų informacijos supratimą. Svarbios yra trys suvokimo savybės: atrankinis dėmesys – reiškia, kad žmogus pastebi tik kai kuriuos faktus. Atrankinis įsiminimas – kad ne visi faktai įsimenami. Atrankinis iškraipymas – žmogus naudodamas anksčiau įsimintą informaciją ją neretai iškraipo. Šiomis savybėmis remiasi daugelis marketingo veiksnių, o ypač – reklama. Reklamos tikslas – ne tik parduoti prekes, bet ir veikti tam tikrų žmonių elgseną bei ją formuoti. Vartotojas nuolat kaupdamas informaciją apie prekes, įgauna patirties.

Patirtis – tai sukauptos ir savaip interpretuotos informacijos visuma, sąlygojanti vartotojo elgesį. Vartotojai įpranta vartoti žinomas ir įprastas prekes, nes jas perkant iš naujo nereikia mokytis. Pardavėjai turi ieškoti būdų paskatinti vartotoją išbandyti naują produktą, nes tik taip formuosis paklausa. Patirties kaupimas yra nuolatinis procesas. Vartotojas kaupia dvejopą patirtį: kaip prekes pirkti ir kaip jas vartoti. Pirkimo patirtis susijusi su informacija apie prekę – kiek ji kainuoja, kur ji parduodama, kokios taikomos nuolaidos, kokios suteikiamos papildomos paslaugos ir panašiai. Tačiau daug patirties galima įgyti prekę vartojant.

Nuomonė – tai vartotojo patirties, jausmų, vertinimų, susijusių su tam tikru objektu, sąveikos rezultatas. Nuomonė rodo teigiamus ar neigiamus asmens vertinimus, jausmus, požiūrį į daiktą ar idėją. Pagal nuomones žmonės orientuojasi, ką jie mėgsta, ką rinktis, o ką ne. Nuomonė tarsi palengvinimas postūmis, lemiantis mūsų elgseną. Dažniausiai nuomonės yra klausiama arba net prašoma priimant svarbius sprendimus ar perkant brangius daiktus. Prieš naudojantis paslaugomis, daugelis vartotojų prieš tai pasiskaito internete ar tiesiog pasiklausia artimiausių žmonių kaip jiems elgtis, tokiu atveju čia vėl įtaką gali daryti įtakos grupės.

Vartotojo nuomonės tyrimas – vienas svarbiausių rinkos tyrimo objektų. Daug lemia vartotojų nuomonė apie įmonę, prekę, jos kainą, įpakavimą, paskirstymą ir rėmimą. Kai vartotojo nuomonė nepalanki, įmonė gali keisti siūlomos prekės savybes, taikyti jas prie jo nuomonės.

Vartotojo elgsenai įtaką daro tiek išoriniai, tiek vidiniai veiksniai. Juos suprasti ir įvertinti turi kiekviena įmonė. Tačiau to nepakanka, norint pelningai parduoti prekes rinkoje. Ne mažiau svarbu žinoti ir tai, kokius veiksmus vartotojas priimdamas sprendimą pirkti prekę.

A.Maslowo nuomone, vartotojas nuolat susiduria su daugeliu nepatenkintų poreikių. Vartotojas niekada neturi galimybių visus juos patenkinti. Susidaro poreikių grupės, kurios skiriasi savo svarbumu, kartu ir patenkinimo eiliškumu. Nors kiekvienas žmogus yra unikalus, tačiau visų poreikiai yra panašūs:

- Fiziologiniai poreikiai
- Savisaugos poreikiai
- Bendravimo poreikiai
- Pripažinimo poreikiai
- Saviraiškos poreikiai

Fiziologiniai poreikiai – tai svarbiausi pirminiai poreikiai. Kol šios grupės poreikiai bent iš dalies yra nepatenkinami, į kitas grupes dėmesys nekreipiamas.

Savisaugos poreikiai – jie susiję su kiekvieno žmogaus noru jaustis saugiai. Tai skatina vartotojus dalį lėšų taupyti, skirti jas draudimui, sveikatos poreikiai – noras ir galimybė juos patenkinti atsiranda tada, kai pirmųjų grupių poreikiai jau patenkinti. Noras nesijausti vienišam ir priklausyti kokiai nors grupei ypač būdingas paaugliams ir senyvo amžiaus žmonėms.

Pripažinimo poreikiai – šie poreikiai reiškiasi tada, kai vartotojo pajamos pakankamai didelės ir gali būti skiriamos jo statuso visuomenėje formuoti.

Saviraiškos poreikiai – kiekvienas žmogus siekia atskleisti savo galimybes ir talentus, užsiimti didžiausią malonumą teikiančia veikla. Tai siejasi su atitinkamų poreikių pirkimu ir vartojimu. Šiuos poreikius tenkinti dažnai būna neįmanoma, kol nepatenkinti kitų grupių poreikiai.

VARTOJIMO PREKIŲ PIRKIMO PROCESAS

Siekiant suprasti vartotojo elgseną, būtina numatyti galimus jo pirkimo sprendimą priėmimo variantus. Žmonės kiekvieną dieną visame pasaulyje kažką perka, renkasi prekes arba paslaugas, tačiau kartais net pats nesusimąsto, jog šis procesas prasidėjo jau tada, kai atsirado poreikis tai prekei ar paslaugai įsigyti ir vyksta iki tada, kai jis ją įsigyja. Kartais taip pat eiliniam pirkėjui net nesuvokiama, kad tokiam procesui daro įtakos ir daug išorinių, aplink supančių veiksnių.

Veikiamas išorinių ir vidinių veiksnių, žmogus nuolat renkasi prekes, jas perka ir vartoja. Atsiradus poreikiui įsigyti vieną ar kitą prekę, vartotojas turi daug ką išsiaiškinti ir galiausiai priimti sprendimą, kokią prekę pirkti.

Pirkimo procesas – tai vartotojo veiksmai, apimantys laikotarpį nuo poreikio atsiradimo iki prekės įsigijimo.

Pirkimo procesas kinta priklausomai nuo prekės pobūdžio. Vartojimo prekių pirkimo proceso etapai:

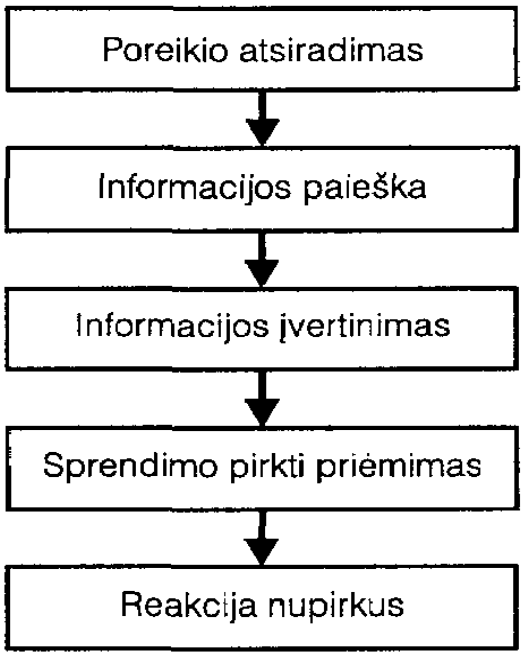

1 pav. Vartotojo elgsena

Poreikio atsiradimas. Poreikis susiformuoja veikiant vidiniams ir išoriniams veiksniams. Pavyzdžiui jį gali skatinti susižavėjimas kito pirkta preke, alkis ir panašiai. Poreikio susiformavimo etapas marketingo specialistui labai svarbus.

Informacijos paieška. Jei kilęs poreikis pakankamai intensyvus, o prekė, kuri gali pirkėją patenkinti – pasirinkta ir prieinama, tai greičiausiai jis patenkins savo poreikį iš karto. Tačiau dažniausiai kilęs poreikis negali būti patenkintas iš karto, nes vartotojas neturi pakankamai informacijos apie rūpimą prekę. Surinkęs informaciją, tik tada vartotojas daro tolimesnį žingsnį – įvertina alternatyvas ir išsirenka vieną prekę.

Informacijos įvertinimas. Pirkėjo sprendimai įvertinant prekę yra sudėtingiausia viso proceso dalis. Galima išskirti keletą pagrindinių vartotojo vertinimo situacijų (6 paveikslėlis priede).

Sprendimo pirkti priėmimas. Įvertinęs visą turimą informaciją, vartotojas suteikia vienai prekei pirmenybę.

Reakcija nupirkus. Nusipirktą prekę vartotojas lygina su savo lūkesčiais ir tampa ja patenkintas arba nepatenkintas. Neigiama reakcija gali atsirasti ir po kiek laiko. Vartotojas apie nusipirktą prekę gali sužinoti ką nors nemalonaus. Jei vartotojas patenkintas įsigyta preke, jis įgauna pasitikėjimą tos įmonės gaminamomis prekėmis.

Apibendrinus galima teigti, kad nepaisant išorinių ar vidinių dirgiklių, pirkėjas pereina visus pirkimo proceso etapus. Vieni jų užtrunka ilgiau, kiti trumpiau, tai priklauso nuo pirkinio kainos, pirkinio reikšmės pirkėjui. Žinodami tai, vadybininkai turi ypač atidžiai analizuoti vartotojų elgseną.

IŠVADOS

Prieš kuriant rinkodaros strategiją, reikia suprasti rinką. Vartotojų rinkoje prekės ir paslaugos perkamos asmeniniam naudojimui. Vartotojai smarkiai skiriasi pagal amžių, pajamas, išsilavinimą, skoniu ir kitus veiksnius. Rinkodaros vadybininkams privalu žinoti, kaip vartotojai rinkodaros ir kitokią informaciją transformuoja į pirkėjo reakciją. Pirkėjo elgseną veikia asmeninės pirkėjo būdo savybės ir pirkėjo sprendimo pirkti procesas. Pirkėjo savybės apima keturis veiksniu: kultūrinius, socialinius, asmeninius, psichologinius.

Prieš planuojant savo rinkodaros strategiją, kompanijai būtina suprasti savo vartotojus bei sprendimo pirkti procesą, kurį jiems tenka išeiti. Kuo sudėtingesnė pirkimo situacija, tuo daugiau pirkimo dalyvių dalyvauja ir įvairių veiksnių veikia. Ką nors pirkdamas pirkėjas turi išeiti visą sprendimo procesą, kurį sudaro: poreikio pirkti atsiradimas, informacijos paieška, alternatyvų įvertinimas, sprendimas pirkti ir elgsena įsigijus prekę. Rinkodaros specialisto pareiga – suprasti pirkėjo (vartotojo) elgseną šiuose visuose etapuose bei jam turinčius įtakos veiksnius.

Individualaus pirkėjo elgsena yra sudėtingos kultūrinių, socialinių, asmeninių ir psichologinių veiksnių sąveikos rezultatas. Nors kompanijos negali reguliuoti visų šių veiksnių, tačiau jais galima pasinaudoti nustatant ir stengiantis suprasti vartotojus, kuriems siekiama padaryti įtakos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Vartotojų elgsena. R.Urbanskienė, B. Clottey, J. Jakštys. Kaunas- Technologija- 2000 m.
2. Vartotojų lojalumas. Teoriniai ir praktiniai aspektai. Bakanauskas A., Pilelienė L. 2009 m. Kaunas: VDU.
3. Vartotojų elgseną lemiančių veiksnių tyrimas. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Mokslas – Lietuvos ateitis. Samoškienė A. 2011 m.

Marketingas. Pajuodis A., Pranulis V., Urbonavičius S., Virvilaitė R. 2008 m. Vilnius: Garnelis

GENDER INEQUALITY IN EGYPT

BY: SARAH MAKAR

Under The Supervision of *Dr. László Pátyán*

University of Debrecen, faculty of Health

I.Introduction:

Egypt was the first civilized country known in the human history, the women were honorable in ancient Egypt, a lot of women ruled the country e.g. Hatshepsut queen and Cleopatra. Nowadays, the situation has been extremely changed. Although Gender inequality is a social problem that still exists all over the world, it is more severe and intense in the middle east generally and in Egypt in particular. Every day, women face different kinds of inequalities and face denial of their fundamental rights of living, free movement, employment, inheritance and more, just because they were born as females. Women’s rights which are granted in the developed countries for decades are still under-discussion or even denied issues in the Arabic world in the 21st century. In this essay we will highlight those issues in deep way of understanding and investigating the roots of those problems, in order to find he suitable solutions and to put an end to women’s sufferings of the dreadful injustice feeling.

II.Important definition:

first of all, in order to understand gender inequalities, we have to define what is equality. Equality between genders is “the state of equal ease of access to resources and opportunities regardless of gender, including economic participation and decision-making; and the state of valuing different behaviors, aspirations and needs equally, regardless of gender”[1].

from this prospective, we can see clearly the areas where women rights are violated in different aspects will be discussed as the following:

III.Gender roles:

The General public attitude towards gender roles in the society claims that: women's roles are closely tied to the domestic sphere and men's roles tied to the public sphere. For instance, Women have to care the children and do the domestic shores (cleaning, cooking, washings, ironing…etc.) without any help from their partners, because it is their role. While, Men have to support the family financially and assure their security. Therefore, the society sees men as dominant and highly ranking them as they are the breadwinners, so, women are mostly seen as helpers and assistants to men rather than a real life partners. Figure (1)[2]

For that reason, the percentage of all women in the labour force is 31% according to International Labour Organization, using World Bank population estimates in 2018.[3]

IV.Civil Rights:

1-women are forced to be married in early age:

Although the legal age for marriage is 18-year-old, the percentage of women ages 20 to 24 who married before their 18th Birthday reached about 50% in some countries. Figure (2)[4]

The main reason behind this phenomenon is that, in poor families, the father force his daughter to marry a rich man regardless her readiness, as, the father takes money from the groom as a wedding gift.

The other possible reason -according to the family’s culture- is that; they want to get rid of the possible disgrace she could bring to family, if she gets involve at any sexual relationship before marriage, which is considered the most shame a family could get.

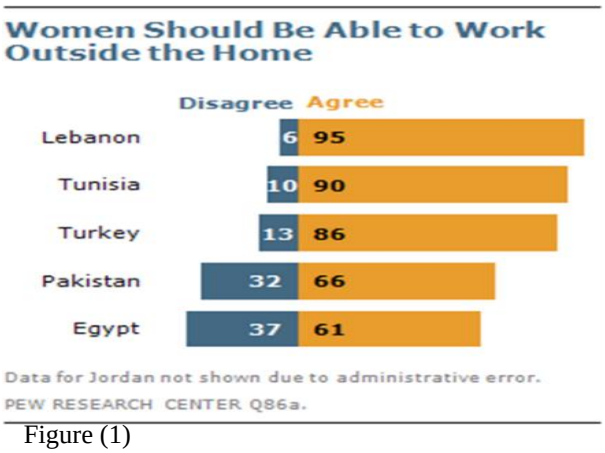

Figure (1)

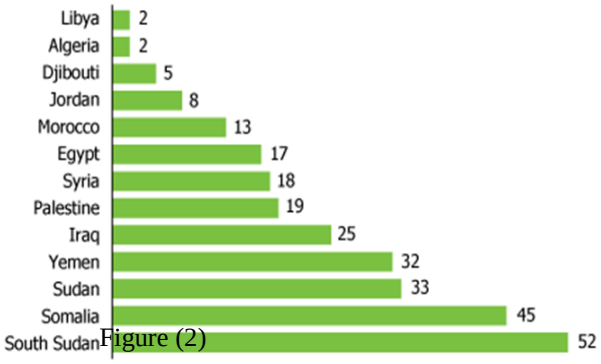

Figure (2)

2-<u>Multiple spouses for a man (polygyny):</u>

marital laws also allow for multiple spouses (4) for all Muslim men[5]. The same allowances are not granted for women i.e. polyandry is forbidden. though a wife has some say in whether or not her husband takes a second wife. Therefore, woman lives under pressure to please her husband otherwise he will marry another woman during their marriage.

3-<u>Divorce:</u>

Divorce is not better in the matter of equality. It shows as well the huge gap between genders.

Regardless, the social and emotional burden, the process of divorce is plainly effortless for a man, while it is tiresome time-consuming for a woman. A Muslim man has to just to say to his wife “you are divorced” then he chooses either to follow the legal process and give her a divorce certificate, or he get her back and withdraw his word. This is allowed two times for him, but after saying it for the third time he cannot get her back unless she get married o another man and get divorce. Needless to say, this results in many problems, for example, what if the man refuse to follow the legal pathway after saying “you are divorced” the woman in this case is divorced according to the Islamic dogma[6], although she is still legally married to him.

before the year 2000, women had to prove fault in order to ask for divorce, this process was extremely complicated taking about 10 years or more in the courts. In 2000, a new law was introduced called

Khula7 (taking about 6 months) by which, women could get divorced from her husband without the need of proving fault, but she has to give up her financial support e.g. alimony from the man.

Inheritance right:

according to the Islamic sharia: a woman inherits half of man’s[8] e.g. if a man died and he lift his fortune to a son and daughter, the son will inherit double of his sister. This law in Egypt applied to all citizens with any religious belief even Christians.

4-<u>Testimony in the court:</u>

A woman’s testimony is worth half of a man’s testimony. Therefore, a testimony of one woman is not considerable. In addition, the testimony of four women also is considered week, there should be a man with the two women to make it considerable.[9]

V.<u>Political participation:</u>

While the percentage of women seats in the parliament is 2.2% in 2012 parliament but at recent parliament the percentage is 14.9% which is better but still doesn’t represent equal participation between the genders.[10] there is only 1 woman as a governor out of all 27 governors[11].

the first woman judge Tahany Elgebaly to a seat in the supreme court was only in 2003, while there are only 66 female judges out of a total of 17,000 judges in Egypt[12].

VI. Gender based violence:

-Harassment:

Women in Egypt face every day suffocating surroundings. For instance, the percentage of women who subjected to harassment is 99.3% in 2013. This study included different types of harassment varying from verbal, physical or even asking to go out even after repeated refusal.
30% of those 99.3% in this study went through rape[13]. Figure (3)

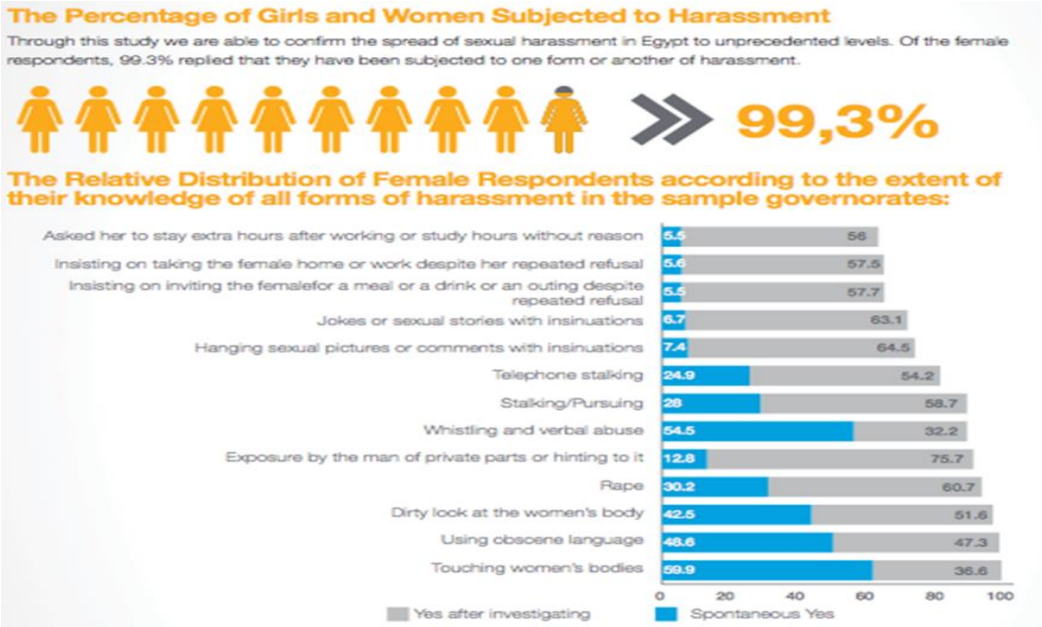

figure (3) 99.3% of Egyptian women experienced sexual harassment: report by Daily News

-Genital mutilation: (circumcision)

A survey by the U.N. Children’s Fund in the year 2016 showed that 87 percent of women and girls aged 15-49 in Egypt have undergone the procedure[14]. Needless to say, this results in many medical problems physical e.g. infection after surgery, bleeding, death or unable to carry children and psychological fear of marriage and sex or refusal of her body which may end to prostitution.

-virginity test: a practice by which the virginity of a woman is determined by checking the presence of intact hymen.

It had been used before Egypt’s court stopped it in military prisons in the year 2011[15], It was applied to many women including 18 activists in the revolution in 2011. The case was known on the media as Samira Ibrahim case, who was a victim of this test[16]. Human rights organizations said it was used as a humiliating tool against the protestors and it is an example of violence against women.

VII. Education:

Women in Egypt are more likely to be illiterate, because some families limit the role of the women in the house-wife role as mentioned in detailed above under the section of gender role.

the frequency of illiteracy among women is much higher than (almost double) the frequency of illiterate males.

in 2013 the total number of females aged above 15 who cannot both read and write with understanding a short simple sentences on their daily life was about 9,700,000 women while the number of illiterate males was around 5,000,000 man[17].

VIII.Conclusion:

To sum up, the gender inequality in Egypt specifically and in the middle east generally is a serious issue, it affects not only women but the whole society as well. In this essay we discussed the main areas of inequality between the genders in a try to understand the roots of the problems aiming to eliminate different kinds of gender-based discrimination and achieve the justified rights of women and empowering them and improve their life.

REFERENCES:

[1]— *ABC Of Women Worker's Rights And Gender Equality, ILO, 2000. p. 48.*

[2] Pew research center July 10, 2012 Chapter 4. Gender Equality
http://www.pewglobal.org/2012/07/10/chapter-4-gender-equality/

[3] World bank data
https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN

[4] Population Reference Bureau, June 17, 2013
https://www.prb.org/child-marriage-mena/

[5] -Importance of Marriage in Islam. al-islam.org. Retrieved 10 June 2015.
-Quran "Surah 4:4".

[6] Maaike Voorhoeve (2013). Divorce. Modern Practice. The Oxford Encyclopedia of Islam and Women. Oxford: Oxford University Press
http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref:oiso/9780199764464.001.0001/acref-9780199764464-e-0108

[7] Overview of Marriage and Divorce Laws in Egypt". Human Rights Watch.2004 https://www.hrw.org/reports/2004/egypt1204/3.htm

[8] Schacht, Joseph (1991). "Mīrāth". Encyclopaedia of Islam. 7 (2nd ed.). Brill Academic Publishers. pp. 106–113.

[9] Sahih al-Bukhari Book Number 48 Hadith Number 826 - Muflihun

[10] Human development reports. Participation in the parliament
http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/EGY

[11] Daily News Egypt Newly-appointed governors sworn before Al-Sisi, August 30, 2018
https://dailynewsegypt.com/2018/08/30/newly-appointed-governors-sworn-before-al-sisi/

[12] Menna A. Farouk. August 15, 2018 "Egypt's feminists laud mass appointment of women as top judges" http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/08/more-female-judges-appointed-in-egypt.html#ixzz5VLrHIbGv

[13] "99.3% of Egyptian women experienced sexual harassment: report". Daily News Egypt. 28 April 2013. Retrieved 27 March 2014.

[14] Rueters “Egypt struggles to end female genital mutilation” March 8, 2018
https://www.reuters.com/article/us-womens-day-egypt/egypt-struggles-to-end-female-genital-mutilation-idUSKCN1GK1ZL

[15] BBC News, Egypt court stops virginity tests in military prisons, 27 December 11 13:29
http://www.bbc.co.uk/news/mobile/world-middle-east-16339398#sa-link_location=more-story-2&intlink_from_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Fnews%2Fworld-middle-east-17330798&intlink_ts=1540578536081&story_slot=1-sa

[16] Daily beast journal an interview, Samira Ibrahim says she’s determined to win justice for Egypt’s women. By Deena Adel. 03.19.12

https://www.thedailybeast.com/samira-ibrahim-virginity-test-victim-fights-egypts-military-rule?ref=scroll

[17] Unesco statistics http://uis.unesco.org/country/EG

TOURISM IN DAUGAVPILS: OPPORTUNITIES AND SOLUTIONS

RAIVIS MALNAČS
University of Daugavpils
Utena University of Applied Sciences
Supervisor: Rasa Bražulienė

ANNOTATION

Analyzed at work: opportunities and solutions of tourism in Daugavpils.
Aim of the work: to explore Daugavpils tourism positions at the global level.
Tasks:
1. Gather information, what is tourism and what is its classification.
2. Collect information about Daugavpils.
3. Gather information, what is opportunities and solutions of tourism in Daugavpils.
Conclusions: according to the analyzed theoretical sources, the most suitable types of tourism in Daugavpils are educational, ethnic, recreational tourism. In order to increase the number of tourists, it is necessary to place more advertising (YouTube, Instagram) and create interactive tour.
Keywords: Daugavpils, tourism, solutions, opportunities.

DEFINITION AND CLASSIFICATION OF TOURISM

Definition. Tourism involves the activities of people travelling and staying in a place away from their home environment for leisure, business or other purposes. The most common reasons for the people to travel away from home are: to spend holidays leisurely, to visit friends and relatives, to attend business and professional engagements, to get health treatment, to undertake religious pilgrimages and other personal motives.[32]

History of tourism. Tourism is, however, a recent invention. The word was unknown in the English language until the last century, and increasingly came to have a somewhat suspect meaning, describing group travel of the cheaper kind, with an element of an insular dislike of strangers and foreigners. In contrast, the words travel and traveler were respected, reflecting the quality of the earlier travelers who were associated with the rich, educated, or aristocratic and society leaders. Thus travel for recreation and as an enjoyable activity was a relatively new concept. However, the improvements in transport did not create tourism. The

latent interest or demand was already there. Wealth in the form of disposable income was an essential requirement, and lifestyles or fashion proved to be as important in the early days as they are today, even if the concept of marketing had not been invented.[33]

Types of tourism. Types of tourism are based on the motivation of the traveler or the purpose of the trip, namely, what purpose does the traveler travel and what the traveler wants to get. Answering these questions crystallize several types of tourism, which will be discussed in more detail in the following.[34]

Curative tourism - The goal of the traveler is to treat specific diseases and to recover from the use of geographically specific resources such as the effects of climatic factors, mineral waters, healing mud etc.

Recreational or recreational tourism - the aim of the traveler is to rest and to restore physical and mental forces by changing the environment and diversifying everyday life. Relax, as

32 https://www.tutorialspoint.com/tourism_management/tourism_management_tutorial.pdf
33 http://www.economy.gov.ae/Publications/An Introduction to Tourism 0750619562.pdf
34 https://jtl.lv/turisma-veidi/

you know, is possible in many ways, depending on the interests, desires and needs of each traveler. Types of tourism such as holiday tourism and adventure tourism could also be included in this type of tourism.

Cognitive or educational tourism - the goal of the traveler is to supplement knowledge, as well as to get an emotional experience by getting acquainted with the culture, history, economics or lifestyle of one's or another country. Cognitive tourism is cultural tourism, which includes archaeological and religious tourism, including the study of the material and spiritual culture of the places to visit.

Scientific or Congress Tourism - the purpose of the traveler is to increase knowledge and experience by participating in certain meetings, congresses and symposia outside of the traveler's permanent residence.

Business or business tourism - the purpose of the trip is to perform service tasks or to conclude transactions related to the occupation of the traveler himself.

Ethnic tourism - The purpose of the trip is to visit family members, to find out or to find places related to the origin of traveler's ancestors.

Specialized tourism - the purpose of the trip is to carry out certain types of physical activity, the implementation of which requires special equipment, as well as vehicles or skills.

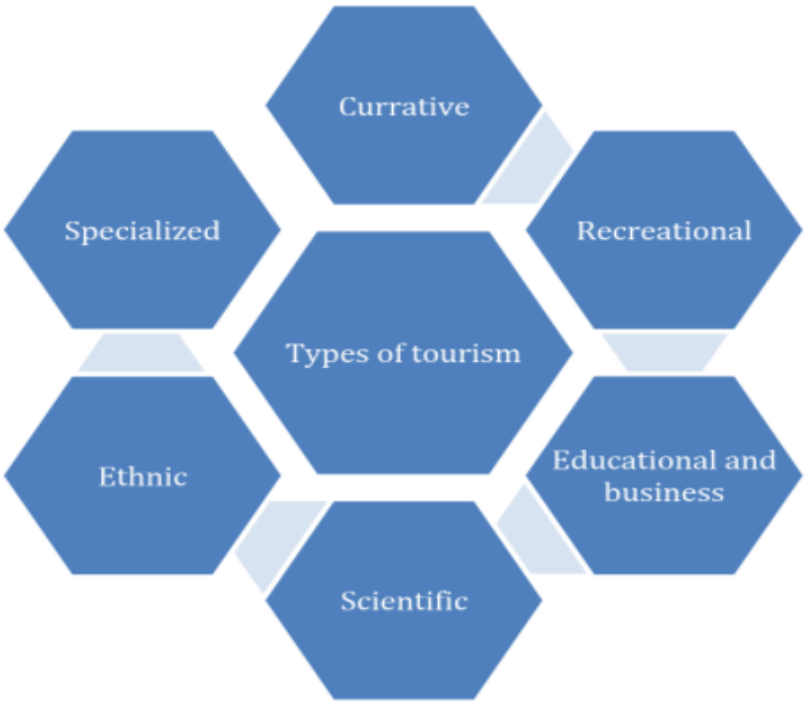

1st picture. Types of tourism (created by the author)

Types of tourism products. These are the products and services created primarily for the tourists and also for the locals. These products need some big investments in private sector. A few of them are: accommodations, transportation, retail travel agents, tour operators, restaurants for food and beverages, TIC (tourism information centers), souvenirs outlets, museums, temples and other objects.

Types of tourists. 1. Intrinsic Tourists: they are into holidaying for the sake of enjoyment. 2. Extrinsic Tourists: they have reward oriented motivation. These tourists are

susceptible to the activities where performance is evaluated. 3.Adventurers: they give very little importance to relaxation. They are always up to exploring places and taking challenges.

Mainly youths and singles from both genders carrying zest of life largely contribute to this type of tourism.

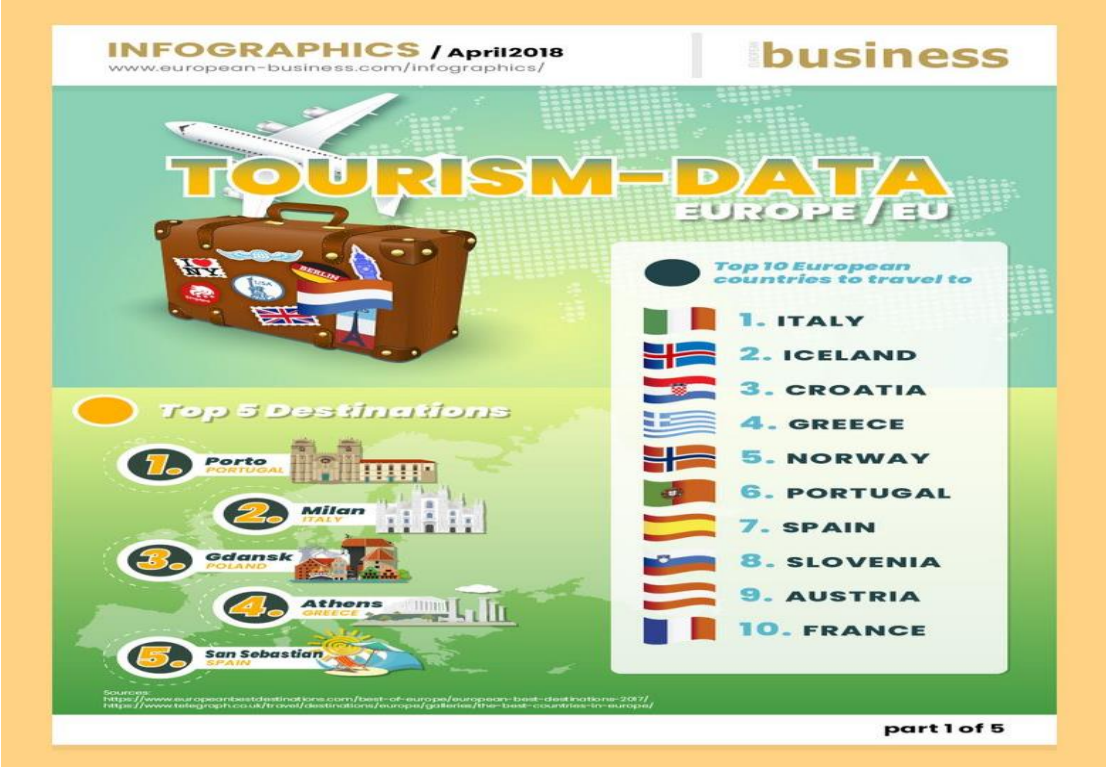

2nd picture. TOP 5 traveler destinations and TOP 10 traveler countries in Europe, in April 2018 (source: https://www.european-business.com/infographics/022018-1-top-countries-destinations)

General information about Daugavpils

3rd picture. Geographic location of Daugavpils with neighboring countries (source: http://www.freeworldmaps.net/europe/latvia/latvia-map-physical.jpg)

Geographical location. Daugavpils is located in the southeast of Latvia and also its located on the banks of the largest and most magnificent river in Latvia - Daugava. The distance from Daugavpils to the capital of Latvia (to Riga) is 229 km. In the direction of Daugavpils -

Vilnius is 25 km away from the state border of Lithuania, in the direction of Daugavpils - Braslav, after 33 km there is the Belarus border, from Daugavpils to the border with Russia is 130 km. [35]

History of Daugavpils. Daugavpils in historic sources were first mentioned in 1275, when the Livonian Order built a stone castle - Dinaburg, 19 km from the present city along the ancient Daugava trade route. The city formed a castle. During the war, the castle was destroyed many times, then restored. In the present place fortifications and the city began to form in the 16th century 70s. Due to constant wars, the city was slowly developing. It was occupied by Polish, Russian, Swedish troops. In 1582 Daugavpils was granted city rights. At the beginning of 17th century, Catholic missionaries - Jesuits - settled in the city. The Jesuits created the first school in region Latgale, organized the city's first theatrical performances. Daugavpils became the administrative and economic center of region Latgale.

On the 2nd half 19th century Daugavpils became a significant hub for traffic. The railways connected it with St. Petersburg, Riga, Warsaw, Orlow, Siauliai, it crossed the St. Petersburg-Warsaw highway, operated by boat traffic with Vitebsk. Industrial enterprises began to grow in the city.

The name of the city changed several times. 13th - 19th centuries known as Dinaburga, temporarily in the 17th century it was renamed to Borisoglebsk. 19th - 20th centuries city name was Dvinsk, since 1920 for nowadays - Daugavpils. The current Daugavpils Coat of Arms was approved in 1925. There, on a blue background, there is an old armored carvings sign lily, a symbol of the city - a fortress and silver pink line that symbolizes the river.

4th picture. Coat of arms of Daugavpils (source: http://www.d-fakti.lv/assets/201043/thumbs/large_186e898d2e83fe479255b30777b3ef26.png)

Opportunities of tourism in Daugavpils

Daugavpils offers tourism opportunities for all age groups. Below are some of the most popular tourist objects listed. (http://www.visitdaugavpils.lv/wp-content/uploads/2018/01/Daugavpils-brosura-2018.pdf)

Mark Rothko Art centre. The multifunctional institution of contemporary art located in the Daugavpils Fortress in its former Arsenal building. It is the only place in Eastern Europe where it is possible to see original artworks of world famous artist Mark Rothko, a founder of Abstract Expressionism.

Daugavpils Fortress. The symbol of Daugavpils. An outstanding fortification that occupies more than 150 ha. The only early 19th century fortress in Eastern Europe that has remained virtually unchanged.

35 http://dcdc.lpi.du.lv/par-daugavpili/

Church Hill. Each traveler who wants to get acquainted with Daugavpils should definitely visit the Church Hill that has gathered the churches of four different confessions. Martin Luther Cathedral was built in 1893. Roman Catholic Church of the Blessed Virgin Mary was built in 1905. SS Boris and Gleb Russian Orthodox Cathedral was built in 1905 as a garrison church. Church of the Community of Old Believers was built in 1908–1928.

Shmakovka museum. Modern and attractive story about the oldest Latgalian alcoholic beverage refined in the course of many centuries – shmakovka, which is an integral part of the culinary heritage and to learn the process of shmakovka production with the help of the latest technologies.

Latgale Zoo. Here, in the artificially created jungles, a visitor can see spotted pythons, spectacled caimans bathing in the sun, red koi carps swimming in the pond, playful macaques and sugar gliders jumping in the lianas and other swimming, whistling, crawling, hopping and flying tropical creatures.

Daugavpils Lead Shot Factory. Daugavpils Lead Shot Factory is the oldest ammunition factory in Northern Europe, founded in 1885. It is the only such factory in Baltics. Here it is possible to see the historic exhibition, the shot-making workshop, the unique shot tower of 37m height that spreads over the 19m deep water well beneath. After the tour, every visitor is offered an opportunity to test the manufactured shots in the factory shooting-gallery. Daugavpils Lead Shot Factory is 3rd prize winner in the competition of ECTN (European Cultural Tourism Network) - “Destination of Sustainable Cultural Tourism 2015” (the theme for 2015 was “Industrial Heritage Tourism”).

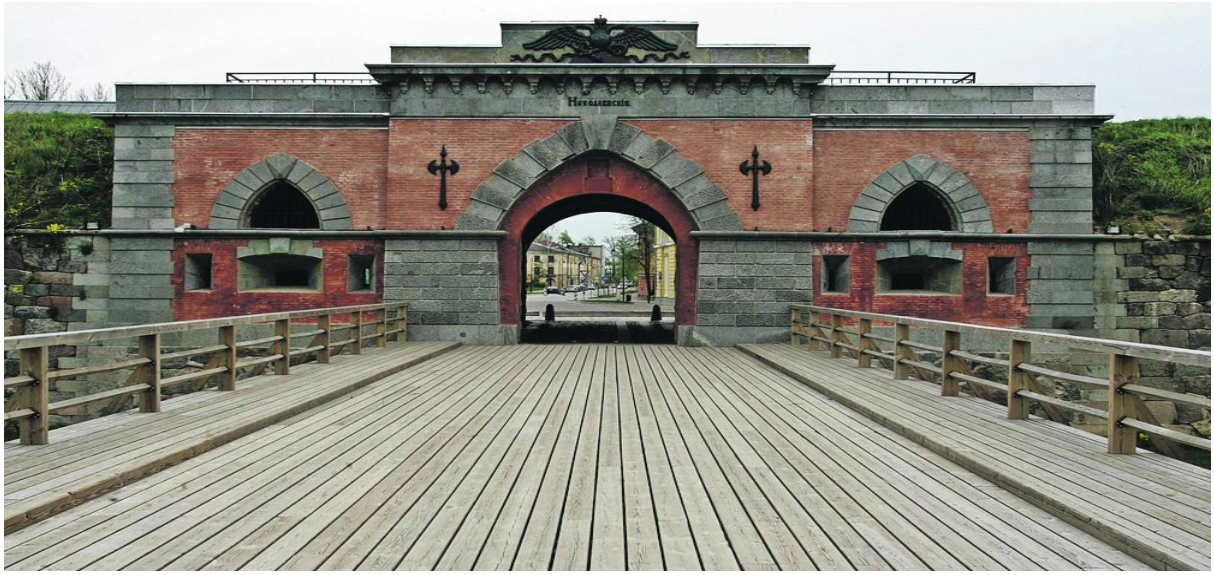

5th picture. Daugavpils Fortress (source: https://zinas.nra.lv/_mm/photos/2015-05/1440px/126912_3491dcc776.jpg)

SOLUTIONS OF TOURISM IN DAUGAVPILS

There is always a need to find new solutions to increase the number of visitors.

To create detailed virtual tour of tourist destinations. A virtual tour is the simulation of an existing location with the help of sequential videos or still images. Other multimedia elements like music, sound effects, floor plans, etc., could also be used. They help in recreating a realistic representation of reality. Virtual tours help in presenting views to inaccessible areas and provide an interesting and excellent alternative to fieldwork when expenses, time or logistics are an issue for people. Computer knowledge is required for using virtual tours. They suffer, however, from limited navigational skills, and their lack of sensory experiences of virtual tours may not be

preferred by all users. (https://www.techopedia.com/definition/4920/virtual-tour) In this moment, the aerial tour is created for the following objects: Dinaburg SPA hotel, Park Hotel Latgola and Daugavpils Fortress. The list of these objects needs to be supplemented. In this way, potential visitors could see the tourist objects in advance, share with their friends on social networks.

To place digital advertising stands in the border area of Latvia-Lithuania, Latvia-Belarus and Latvia-Russia. In this way attracting more foreign tourists. They should be placed in places where the permitted speed is 30-50 km per hour so that drivers and passengers can see better the information displayed.

To place more advertising (YouTube, Instagram) about tourism of Daugavpils. As most users use YouTube and Instagram, more ads should be placed on these platforms.

Other solutions: work in facebook pages (for example, to insert new posts), translate website www.visitdaugavpils.lv to other languages, participation in international tourism exhibitions, organizing visits of guides and bloggers. Also to establish closer cooperation with travel agencies organized by tour groups and the creation of new cycling routes.

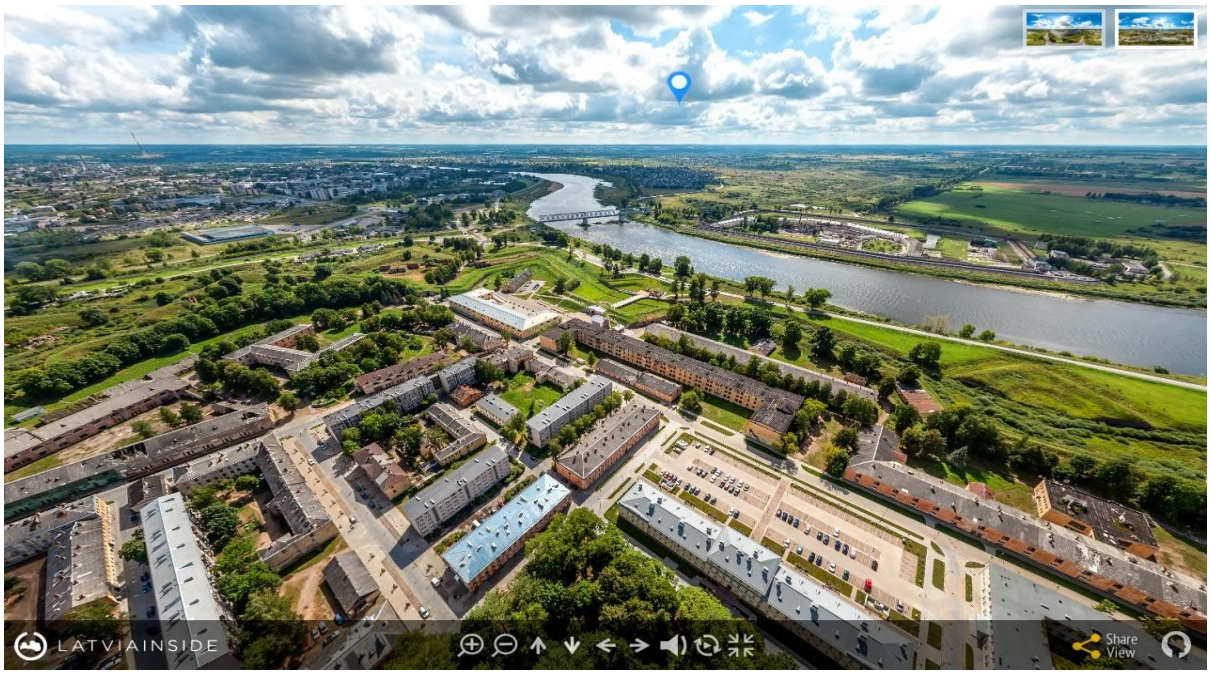

6th picture. Daugavpils Fortress - 360° Aerial Tour (source: http://latviainside.com/wp-content/uploads/2015/09/Daugavpils-Cietoksnis-Aero-Foto-360-gradu-Virtuala-Ture-LATVIA-INSIDE.jpg)

Daugavpils has very good tourism positions, as this city is located near the borders of the three neighboring countries, the Vilnius-Daugavpils and Daugavpils railway lines were opened recently and Daugavpils as part of the “Latvia-Lithuania-Belarus Cross-Border Cooperation Program”.

Daugavpils is diversity!

REFERENCES AND LITERATURE LIST

1. Aerial tour of Daugavpils Fortress [link]. [Viewed: 07.10.2018]. Available: http://latviainside.com/wp-content/uploads/2015/09/Daugavpils-Cietoksnis-Aero-Foto-360-gradu-Virtuala-Ture-LATVIA-INSIDE.jpg
2. An Introduction to Tourism [link]. [Viewed: 02.11.2018]. Available:

http://www.economy.gov.ae/Publications/An%20Introduction%20to%20Tourism%200750619562.pdf

3. Coat of arm of Daugavpils [link]. [Viewed: 31.10.2018]. Available: http://www.d-fakti.lv/assets/201043/thumbs/large_186e898d2e83fe479255b30777b3ef26.png

4. Daugavpils Fortress [link]. [Viewed: 01.10.2018]. Available: https://zinas.nra.lv/_mm/photos/2015-05/1440px/126912_3491dcc776.jpg

5. Daugavpils Tourism Guide 2018 [link]. [Viewed: 05.10.2018]. Available: http://www.visitdaugavpils.lv/wp-content/uploads/2018/01/Daugavpils-brosura-2018.pdf

6. General information about virtual tour [link]. [Viewed: 02.11.2018]. Available: https://www.techopedia.com/definition/4920/virtual-tour

7. General information of Daugavpils [link]. [Viewed: 03.11.2018]. Available: http://dcdc.lpi.du.lv/par-daugavpili

8. Geographic location of Daugavpils with neighboring countries [link]. [Viewed: 01.11.2018]. Available: http://www.freeworldmaps.net/europe/latvia/latvia-map-physical.jpg

9.Tourism Management Tutorial [link]. [Viewed: 01.10.2018]. Available: https://www.tutorialspoint.com/tourism_management/tourism_management_tutorial.pdf

10. TOP countries destinations [link]. [Viewed: 24.10.2018]. Available: https://www.european-business.com/infographics/022018-1-top-countries-destinations

11. Types of tourism [link]. [Viewed: 18.10.2018]. Available: https://jtl.lv/turisma-veidi

BRIEF REVIEW ABOUT THE ENVORIMENTAL SITUATION AND ITS PROTECTION IN SPAIN

EXPÓSITO MARTÍNEZ, CRISTINA
Universidad de Almería

In this article can be found a brief review of the situation of the Spanish environment, including some general climatological facts, the main ecological problems present nowadays in the country (air pollution and greenhouse gas emissions, water and its lack, soil lost and, for ending, a mix of problems which it is found in the greenhouses), the environmental protection carried out by the government (National Park Network) and the international conventions and, by last, several environmental volunteering projects performed by different environmental organizations with the help of volunteers in order to improve and to protect the Spanish environment.

1. Introduction

To understand the actual situation of the environment is Spain, first it is needed to know some important facts about the country. Spain is a country situated in southeast Europe, with a surface of 5 km^2 and a decreasing population about 46.5 millions of inhabitants, which means that is the fifth highest populated country in the European Union, and contributes to around 9% of its total population.

Spain has a really different climate in its regions due to its huge size. The average temperature (picture 1) has a big variation between the North and the South, changing from the 12 degrees average on the North to almost 20 degrees on the South. And this is only the average, because as it is understood, the maximum temperatures in summer can be more than 40 degrees.

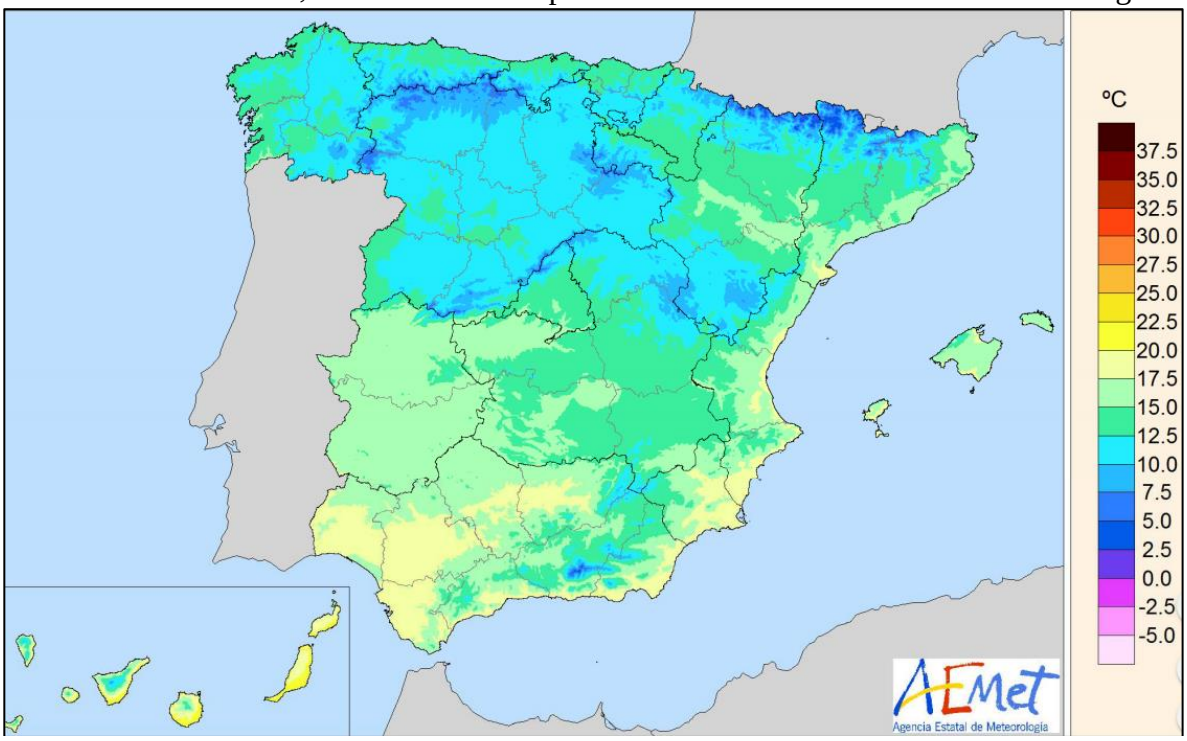

Picture 1. Average annual temperature of Spain 1981-2010.

For its localization at the South of Europe, Spain is a country with so less rain, only in the North (picture 2). It can be noticed that in the Southwest there is almost no rain at all. And even more, the rain events are getting shorter and stronger, because of the climate change. This means that the risk of flooding has increased. Only in the last month, several regions of Spain have had flood problems, with the result of several death people and the destruction of houses and historical heritage.

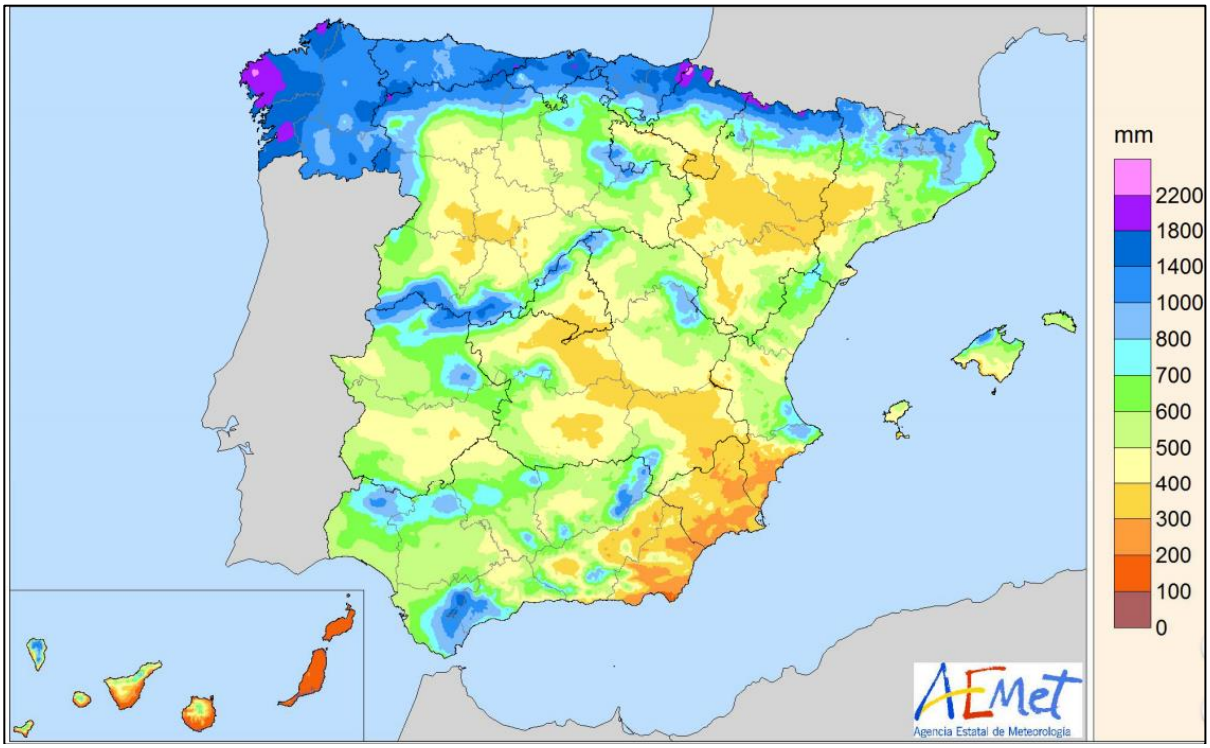

Picture 2. Average rainfall of Spain 1981-2010.

And the same distribution, it can be found with the hours of sun (picture 3), which means that Spain is one of the countries with most sun hours on all Europe.

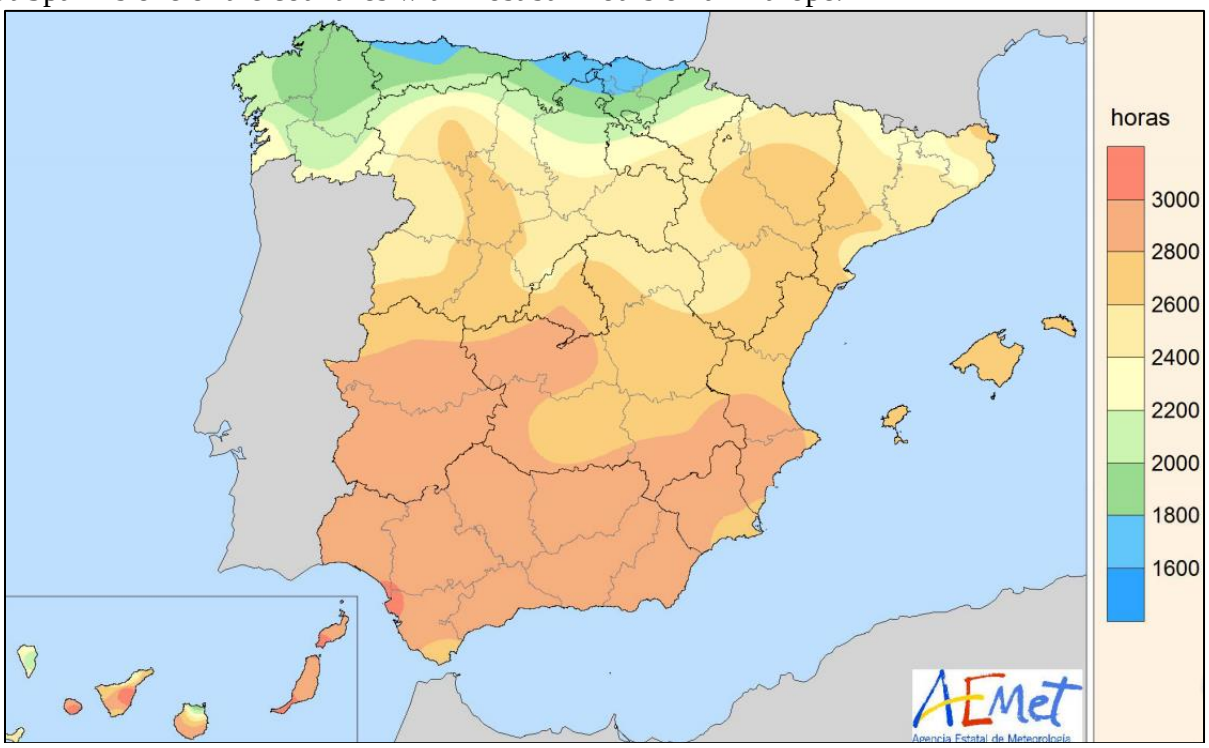

Picture 3. Average annual insolation of Spain 1981-2010.

2. Main ecological problems in Spain

In this point, an actual review of the main ecological problems being in Spain is going to be briefly presented.

2.1. Air pollution

As all Europe, Spain has a high level of Greenhouse emissions. Although it was a decrease since 2007 (picture 4), in 2015, the last year we have information about, it was reported an increase of 3.5% compared to the previous year. In this year, Spain contributed 7.8% to total GHG emission in the EU-28. Spain, as a member of the European Union and as part of the United Nations Framework Convention on Climate Change, has signed the Kyoto Protocol and the Paris Agreement in order to reduce this kind of emissions. Spain is supposed to reduce by 10% (compared with 1990) its emissions by 2020 to fulfill with these protocols.

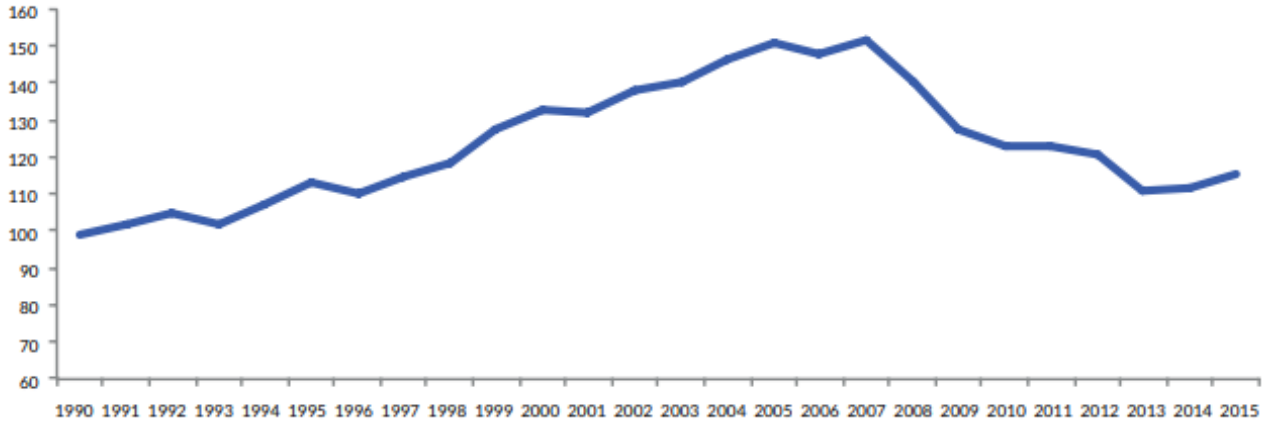

Picture 4. Greenhouse gas emissions of Spain.

These emissions are caused (picture 5) by the Industry (in a 25.7%), followed by the supply of energy (23.8% of emissions), the houses (21.7%), the agriculture and farming (12.6%) and the transport (10.5%).

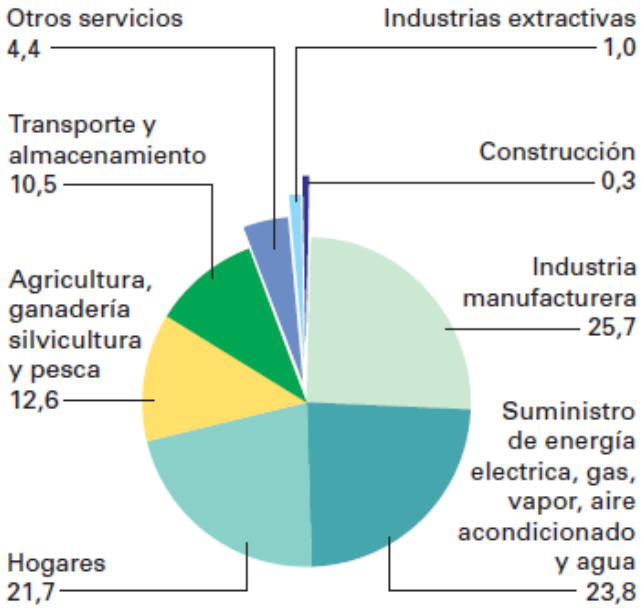

Picture 5. Causers of emissions.

Although the transport looks not as important as others, it can be a really huge problem in the big cities. Madrid, the capital city, has suffered different occasional episodes with a high level of contamination, which means traffic restriction on vehicles, all accorded with the action protocols implemented by the city.

2.2. Water

The next big ecological problem in Spain, and even more important than the air pollution, is the water. It worth to remind that water is our basic resource for the survival of all living being on our planet. Today, our more important resource, is threatened because the growing population in the world, the upward demand for food and, it should not be forget, the climate change, whose extreme weather phenomena as droughts and flooding are making ever more difficult the availability of water.

The total water reserves average on the peninsula accounted for 52% of the dammed capacity, and it have been on these percentages the last years, which means the lowest percentage of all years studied. These values indicate the country is going through a period of drought. I want to remark the percentages of the West Spain, with only 30% and 20% respectively (picture 6).

Picture 6. Water reserves of Spain.

2.3. Soil

The next problem is maybe an unseen problem, but a real problem. The main land cover in Spain is about 47.2% agricultural areas and 49.1% forestry land, with a 2.4% artificial surface (cities, roads, industries). Over the last decade, the surface areas occupied by urban plots were increased by 11.1 %. In picture 7, it is seen the average loss of soil due to erosion (in tons per hectare) in the different autonomous communities of Spain.

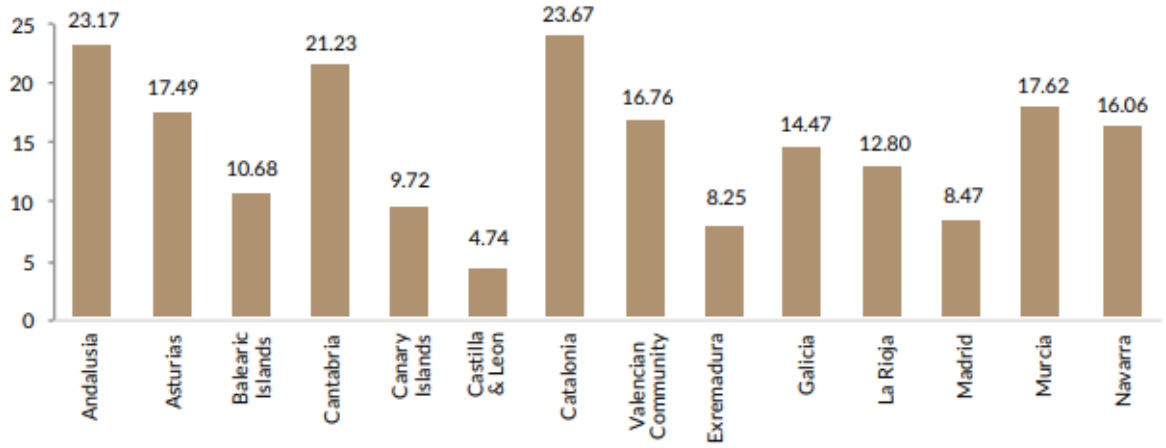

Picture 7. Average annual soil losses though erosion (t/ha) in 2016.

2.4. Greenhouses

The greenhouses in South and West Spain, the region with rainfall and with less water reserves, are feeding all Europe with their vegetables and fruits. In the picture 8 it can be seen an aerial view of Almeria.

Picture 8. El Ejido, Almería.

This is called the plastic see. This plastic see destroys the land, contaminates the soil with fertilizers and herbicides and, even more, the plastic of all the past years is now totally integrated in the soil. Moreover, this plastic that are integrated in the soil, will finish in the Mediterranean sea, contributing to the microplastic problem which is being found in the fishes and almost in all being living creatures. Although it must be said that there are farmers that are making a true effort to improve this kind of intensive agriculture, improving the way of irrigate the plants (nowadays all the greenhouses are watered by drip irrigation in order to save water), utilizing biological control methods such as introductions of insects on the crops which are natural enemies of the plagues or using biological pollinizers like bees. But it is still needed a great effort to make the intensive agriculture sustainable, not only by the farmers, but also by the big companies and the governments.

3. Environmental protection

Spain has the most biodiversity in all Europe and the biggest percentage of protected surface. The National Park Network (picture 9) consisted in 15 different National Parks which are in 12 different autonomous communities. They represent the Spanish natural heritage at its best.

Around the 70% of the vascular flora and the 80% of the Spanish vertebrates can be found in these areas. Even more, the 40% of the endemic species are found here too. The first National Park (Picos de Europa, first called Montaña de Covadonga) was declared in 1918, and since then, it has been increasing the number of them. Actually, we are waiting for the 16th National Park to be included, Sierra de las Nieves in Andalucía. It should be noted the National Park of Teide volcano, which is the highest point in Spain and the third highest volcano in the word (only after two Hawaiian volcanoes). The National Park Network is only the 1% of the surface of Spain, but they perfectly represent the best of our Nature. Moreover, there are 131 Natural Parks.

Picture 9. National Park Network.

And in an international level, the 27% of the Spanish national territory is included in the Natura 2000 Network. There are 49 biosphere reserves in Spain (it’s the world leader), plus 11 Geoparks (second in the world) and over 1900 declared protected areas. Spain is part of the Ramsar convention to protect wetland of international importance, with 75 places included on it.

4. Environmental projects

Environmental organizations and volunteering are an important part in the conservation of the Spanish environment. Starting from the biggest project to the smallest one, this is short summary of different projects that are being carried out in Spain and which I participated in.

4.1. Volunteering in National Parks

This project is carried by the Environmental Scientist Organization (ACA by its Spanish acronym). It supports the National Park Network and the studies of the Climate Change. Since this project stated, more than 400 volunteer have participated, which actions across 5 different National Parks. The volunteers sample the rivers of these parks, taking samples of macroinvertebrates. These macroinvertebrates are really good biological indicators of the quality of the water, and will help to study how Climate Change is affecting these areas. Actually, one new species have been discovered.

4.2. Ecocampus

Ecocampus is carried out in the Andalusian universities since 2010. Its main purpose is the environmental awareness of the students of the 8 public universities of Andalucía. Every year, hundreds of students participate on it. This project is doing activities such as restorations of trails, reforestations or beach cleaning and it gives the students the opportunity to improve their surrounding environment and to be more conscious about the Nature and its threats.

4.3. Owl project

This project is about the reintroduction of owls in the region of Almería. In past times, owls could be found in Almeria, but since the sixties they disappeared due to problems such as the intensive agriculture or the illegal hunting. So, this past summer, a group of volunteers in collaboration with the University of Almería and others organizations, carried out this hacking project. A wooden box was built for four little owls to feed them. At the beginning they were fed with four little mice per owl, and after two month, they were totally independent. This project will continue all the years, introducing more and more owls.

4.4. My own organization: Naturaleza con cabeza

For ending, I want to present my own organization: Naturaleza con cabeza (Nature with head). I founded it with two friends, to promote and defend the environment in my city, Almería. We come up because we realized that there was nobody educating the citizens about the importance of taking care about our precious environment. We are focused on environmental education, because to make changes in our environment, first we need to change the mind of people.

5. References

- Agencia Estatal de Meteorología. (2018). **Mapas Climáticos de España (1981-2010) Y ETo (1996-2016).**
- Instituto Nacional de Estadística. (2018). **España en cifras 2017**
- Ministry Of Agriculture and Fisheries, Food and Environment of Spain. (2017). **Environmental Profile of Spain 2016.**
- https://www.miteco.gob.es/

ADAPTACIJOS ASPEKTAI TARPKULTŪRINIAME BENDRVIME ERASMUS STUDENTŲ MAINŲ PROGRAMOSE: GRAIKIJOS ATVEJAS

RIMA VELIČKAITĖ
Kolpingo kolegija

Santrauka

Kiekvienas žmogus gyvenime turi galimybę rinktis, studijos yra vienas iš tokių pasirinkimų. Kiekvienas renkasi mokymosi įstaigą ir studijų programą pagal galimybes, norus ir siūlomą studijų kokybę. Aukštosios mokyklos siūlo plačias galimybes ir viena iš jų – atlikti praktiką Graikijoje pagal Erasmus plius mainų programą vasaros metu. Tokia galimybė vilioja jaunuolius, bet kartu yra ir iššūkis jiems kaip studentams ir kaip asmenybėms. Straipsnyje bus aptariama adaptacijos samprata ir kokie yra tarp Graikijos ir Lietuvos verbaliniai bei neverbaliniai kultūriniai skirtumai, bei bus pateikiami ištirti studentų asmeninio ir akademinio gyvenimo pokyčiai išvykus trumpalaikei praktikai su Erasmus plius programa į Graikiją.

Raktiniai žodžiai: *adaptacija, kultūriniai skirtumai, kultūra.*

ĮVADAS

Temos aktualumas: Adaptacija – tai būseną, kurioje individo poreikiai iš vienos pusės, ir aplinkos reikalavimai iš kitos yra pilnai patenkinami, tai kartu ir procesas, kurio metu yra pasiekiama harmonija. Tai suprantama kaip aplinkos keitimas ir biologiniai pasikeitimai asmenyje, kurie vyksta remiantis elgesiu konkrečioje situacijoje. Galima teigti, kad adaptacija yra dvipusė sąveika, kurioje tiek nauja aplinka, tiek ir asmuo keičia vienas kitą, bet kartu ir taikosi vienas prie kito. Išvykus pagal Erazmus mainų programą atlikti praktiką užsienio šalyse, visi studentai, kurių daugeliui tai pirma kelionė į užsienį, turi sugebėti prisitaikyti prie naujos aplinkos ir adaptuotis, bet neturint teorinių žinių ir nepasiruošus šiam procesui – iškyla daug problemų.

Tyrimo problema: Sėkminga studentų adaptacija naujoje kultūrinėje aplinkoje yra labia svarbi, nes tik tokiu atveju galima tikėtis kokybiškos praktikos atlikimo ir paties studentų pasitenkinimo studijų procesu bei naujų prakitinių žinių įgijimo, tačiau nežinant tarpkultūrinių skirtumų adaptacijos procesas nebus sėkmingas.

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti adaptacijos aspektus tarpkultūriniame bendravime Erasmus studentų mainų programoje graikijos atveju.

Uždaviniai:

1.Išanalizuoti adaptacijos sampratą.

2.Kultūriniai skirtumai tarp Graikijos ir Lietuvos.

3.Išsiaiškinti studentų asmeninio ir akademinio gyvenimo pokyčius išvykus praktikai adaptaciniame procese.

Tyrimo objektas: Adaptacijos aspektai.

Darbo rengimo metodika: Literatūrinos analizė, sisteminimas, apibendrinimas, kiekybinis tyrimas.

ADAPTACIJA

Kultūrinė adaptacija yra vienas iš svarbiausių pasikeitimų, su kuriuo šiuo metu susiduria visas pasaulis, tai globalūs kultūriniai skirtumai, teigia vienas tarpkultūrinės adaptacijos tyrinėtojų Kim.

Pasak Kim, kultūrinė adaptacija – tai procesas, kai naujoje kultūrinėje aplinkoje vyksta vidinis individo pasikeitimas, kuriuo metu pats individas prisitaiko ir išmoksta gyventi naujoje aplinkoje. Autorius pabrėžia vidinius pasikeitimus, kurie yra neišvengiami, susiduriant su nauja kultūrine aplinka (Kim, 1988).

Kitą kultūrinės adaptacijos apibrėžimą pateikia Stefanenko. Anot jo, savo bendriausia prasme, kultūrinė adaptacija įvardijama kaip procesas, kuriuo metu vyksta individo vidiniai pasikeitimai, individas susipažįsta su nauja kultūra, palaipsniui tampa suprantamos jos normos, vertybės ir elgesio modeliai (Stefanenko, 2003).

Kasatkina adaptaciją apibūdina kaip individų ar grupių pasikeitimus, kurie tampa atsaku išorinio pasaulio poreikiams (Kasatkina, 2003).

Apibendrinant kelių autorių kultūrinės adaptacijos apibrėžimus, galima išskirti svarbiausius adaptaciją apibūdinančius veiksnius. Visų pirma, individo adaptacija yra neišvengiamas procesas, atvykstant į kitą šalį, susiduriant su kita kultūra. Antra, svarbu veiksniu nusakančiu adaptacijos esmę yra individo vidiniai pasikeitimai, kai atvykėlis supranta elgesio modelius ir normas tam, kad jo bendravimas su vietiniais gyventojais taptų įmanomas. Trečia, vidinius individo pasikeitimus nulemia nauja kultūra, kurioje atsiduria individas.

Analizuojant adaptacijos procesą, Kasatkina išskiria psichologinę ir socialinę adaptaciją. Anot jos, psichologinė adaptacijos teorija daugiausia dėmesio skiria vidinėms individo psichologinėms pasekmėms, tarp kurių yra tokios kaip stiprus ir personalinis identiteto ar tapatybės suvokimas, gera savijauta, ir individualus pasitenkinimo siekimas naujame kultūriniame kontekste. Pažymėtina, kad tai visi veiksniai, kurie turi įtakos individo savijautai, jo savęs suvokimui (Kasatkina, 2003).

Tuo tarpu, antroji adaptacijos teorija – socialinė – daugiausia tiria išorines psichologines pasekmes naujame kultūriniame kontekste, įtraukiant individų gebėjimą priimti kasdienines problemas, ypač šeimos gyvenimo atžvilgiu, darbo ir mokyklos. Socialinė adaptacija skiriasi nuo psichologinės, kaip teigia autorė, individo siekių ir lūkesčių derinimu, tačiau šiuo poţiūriu tampa svarbesnis savo galimybių derinimas su visuomenės reikalavimais. Pažymėtina, kad šios dvi adaptacijos yra empiriškai panašios, bet dėl skirtingų kontekstų, šiuo atveju individualaus ir socialinio, šios teorijos yra laikomos skirtingomis (Kasatkina, 2003).

Pažymėtina, kad daugelis adaptacijos tyrinėtojų išskiria vidinius ir išorinius veiksnius, įtakojančius adaptacijos procesą naujame kultūriniame kontekste. Pasak Stefanenko, vidiniai veiksniai pasireiškia pasitenkinimo jausmu bei gyvenimo pilnumu, tuo tarpu išoriniai veiksniai pasireiškia per individo dalyvavimą naujos grupės socialiniame ir kultūriniame gyvenime. Sėkmingas adaptavimas laikomas tuomet, kai atvykėlis jaučia pasitenkinimą būdamas naujoje aplinkoje, kur pagrindinį vaidmenį vaidina psichologinė atvykėlių sveikata (Stefanenko, 2003).

Anot Stefanenko, pagrindiniai vidiniai veiksniai, nulemiantys adaptacijos sėkmingumą yra:

1. Atvykimo priežastis. Įžvelgiama, kad daugiau motyvuoti adaptuotis yra atvykėliai, kurie nusprendė savo noru emigruoti į kita šalį, šiuo atveju savo noru dalyvauti mainų programoje. Jie stengiasi būti įtraukti į visuomenės grupes.

2. Susipažinimas su vietine kultūra, įpročiais ir šalies istorija. Anot autoriaus, kuo gilesnis bus pradinis pažinimas, tuo sėkmingiau individas adaptuosis kitos šalies kultūroje.

3. Kalbos mokėjimas. Pasak Stefanenko, šis veiksnys ne tik sumaţina bejėgiškumo jausmą,bet ir padeda iškovoti vietinių gyventojų pagarbą.

4. Draugiškų santykių užmezgimas su vietiniais gyventojais. Anot autoriaus, atvykėliai, turintys savo draugų rate vietinių gyventojų, turi galimybę sužinoti tam tikras taisykles, kaip jie turėtų elgtis su šios kultūros atstovais (Stefanenko, 2003).

Prie išorinių veiksnių, darančių įtaką adaptacijos procesui, Stefanenko nurodo atvykėlių kultūros ir vietinės kultūros skirtumus. Kitaip tariant, vienas iš išorinių veiksnių, nulemiančių adaptacijos sėkmingumą yra kultūrų skirtumo ir jų panašumo laipsnis. Anot Stefanenko, kultūrų skirtumus parodo tokie veiksniai kaip:

1. Kiekvienos kultūros savęs ir aplinkinio pasaulio suvokimas. Kiekviena kultūra savaip supranta ir vertina asmenybę, pagal tai, skirtingos kultūros turi savo supratimą apie „patogią

individualią zoną“. Tam, kad jaustis patogiai, vieniems žmonėms reikia daugiau atstumo iki pašnekovo negu kitiems.

2. Apsirengimo stilius. Tai, kas yra priimtina vienoje kultūroje, gali būti visai nepriimtina kitoje. Kaip pavyzdį autorius pateikia japonų kimono, kuris ryškiai išskiria japonų kultūros atstovus nuo kitų.

3. Maistas ir elgesys prie stalo. Kiekviena kultūra pasireiškia savitu būdu gaminti maistą, puošti jį ir valgyti. Kitaip tariant, vieni žmonės valgo mėsą, kuri laikoma šventu gyvūnu, todėl yra uždrausta kitose kultūrose, vieni valgo rankomis, kiti naudoja lazdeles, tuo tarpu treti neįsivaizduoja valgymo proceso be šaukštų ir peilių.

4. Laiko matmuo ir jo suvokimas. Laiko suvokimas kiekvienoje kultūroje skiriasi: vieni yra labai punktualūs, pavyzdžiui vokiečiai, kiti atvirkščiai, net negalvoja apie laiką, prie tokių galima priskirti ispanus, kur atėjimas be pavėlavimo į svečius gali būti suprastas kaip neetiškas ir negarbingas elgesys (Stefanenko, 2003).

Kultūriniai skirtumai tarp Graikijos ir Lietuvos

Senovės Graikija buvo Europos kultūros centras. Čia susiformavo įstatymai, valdymo sistema, gimė teatras, literatūra, mokslai, sportas, architektūra. Graikų architektūros darbus kopijavo ir vėlesnių laikų architektai. Taip pat graikai turi savitą graikišką abėcėlę, kuri plačiai vartojama matematikoje, fizikoje ir kituose moksluose.

Europos pietuose karštas ne tik klimatas, bet ir vietinių charakteris. Pavyzdžiui, Graikijoje vietiniams įprastas pokalbis užsieniečiui gali priminti rimtą ginčą, todėl, norint pokalbį interpretuoti teisingai, vertėtų prisiminti Graikijoje galiojančią taisyklę – kuo garsiau, tuo geriau. Pokalbio dalyviams įprasta naudoti pakeltą toną, kartais vieniems ant kitų net ir rėkti, aršiai gestikuliuoti. Būtent taip dažnai atrodo įprastas draugiškas graikų pokalbis. Priešingai nei Lietuvoje, čia mes stengiamės kalbėti tyliau.

Vykstantiems į Graikiją pravartu žinoti ir tai, kad pakeltas į ką nors nukreiptas delnas traktuojamas kaip įžeidimas. Taigi gestais parodyti penkis, su kuo nors bandyti sumušti rankomis ar mojuoti norint pasisveikinti gali būti ne pats geriausias sprendimas..

Stebinantis eismas keliuose. Keliaudami automobiliu Graikijoje, būkite pasirengę netikėtumams. Eismas šioje šalyje – išskirtinis. Vairuojant čia labai svarbu laikytis saugaus atstumo, nes graikai nemėgsta rodyti posūkio signalo. Jie dažnai suka pamiršę apie tai įspėti važiuojančiuosius iš paskos. Jei automobilis priešais jus staiga pradėjo signalizuoti avarinėmis šviesomis, tai nebūtinai reiškia, kad vairuotoją ištiko bėda. Jis gali tik įspėti, kad atliks staigų manevrą. Čia taip pat yra viena keista taisyklė. Nacionalinio kelio dešinėje pusėje esančią ištisinę juostą kartais reikia kirsti. Taip elgiamasi tuomet, jeigu iš paskos dideliu greičiu atvažiuoja automobilis. Važiuojantis lėčiau privalo pasitraukti į kelkraštį ir skubantįjį praleisti.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad pirmiausiai, daugumai studentų (Lietuvos ir užsienio) į akis krenta kitokia žmonių bendravimo kultūra ir elgesys, vartojama kalba ir geros arba ne itin geros anglų kalbos žinios. Vienas iš dažniau minimų skirtumų – kainos. Graikijoje paprastų drabužių kainos yra labia didelės, tačiau gerai paieškojus galima rasti turgelius kuriuose ir galima labiau save pasilepinti nauju garderobu. Maisto kainos nelabai kaip skiriasi nuo Lietuvos. Keli aspektai minimi Lietuvos ir užsienio studentų išsiskyrė, lietuviai labiau atkreipė dėmesį į supančią gamtą, pastatų architektūrą.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimas – kokybinis;

Tyrimo laikotarpis nuo 20018 rugsėjo 15d. Iki spalio 1d.;

Tyrimo imtis – 6 respondentai, dalyvave erasmus+ mainų programoje Graikijoje pirmą kartą;

Anketa – strukturizuotas klausimynas kuriame pateikti trys atviri klausimai.

TYRIMO REZULTATAI

Studentams buvo pateikti trys klausimai į kuriuos turėjo atsakyti atvirai.

Pirmasis klausimas buvo: su kokiais sunkumais teko susidurti Erasmus+ praktikos metu?

Antrasis klausimas: Kaip vertinate iškilusius sunkumus?

Ir trečiasis: Kaip jautėtės gryžę po erasmus+ mainų programos?

Erasmus plius mainų programos studentai išvykę į Graikiją su sunkumais nesusidūrė, arba į juos žvelgė kaip į galimybę tobulėti. Tiems, kam kildavo kažkokių sunkumų, save guosdavo, kad tai laikina, o po kurio laiko apsiprantama ir nebekankina diskomfortas naujoje aplinkoje. Vėliau, susiradus naujų draugų, pradedant bendrauti su kitais studentais, dalinamasi įspūdžiais, patirtimis ir adaptacijos procesas tampa daug lengvesnis. Be to, per patiriamus sunkumus ateina ir gyvenimiška patirtis. Studentai, prieš išvykdami dažnai girdi iš kitų, jog nuvykus į kitą aplinką ištinka kultūrinis šokas, tačiau ne visi jį patiria, o kartais patiria tada, kai to visai nesitiki. Pirmiausia studentai susiduria su papildomais rūpesčiais (kurių dalis tekdavo tėvams) ir didesne atsakomybe už save: “bent jau man abu šiuos kartus buvo toks momentas, kai tu labai užsinori namo, pradedi galvot kaip norėtum grįžt, kaip namie buvo gerai, kad ten nereikėjo nei daryt kažko neįprasto, ką dabar darai. Ten tau viskas tarsi ant lėkštutės paduota, žinai kur ten ką nueit nusipirkti, nėra jokių problemų su niekuo.“ – dalinasi savo įspūdžiais viena studentė. Kartais pradžioje patiriamas vienatvės jausmas, namų ilgesys, darbas vykstantis svetima kalba taip pat neprisideda prie noro pasilikti. Bandydami pritapti naujoje aplinkoje, studentai mokosi savarankiškumo ir savęs pažinimo per situacijas ir išgyvenimus, kurių iki tol nebuvo patyrę. Sunkiausia yra tai, kad negali būti su šeima, gyvai bendrauti su artimaisiais: „Buvo šiek tiek sunku, pasiilgau artimųjų. Tačiau naujos aplinkos visai nebijojau, nes esu turėjusi panašios patirties dalyvaudama šioje mainų programoje anksčiau, Svarbiausia gerai nusiteikti.“

Taigi, tiems, kurie vyko į Graikiją ne pirmą kartą, adaptacija buvo lengvesnė. Dalis studentų teigė, kad jiems priprasti prie naujų sąlygų netgi ir nebuvo sunku, nes jie tam ruošėsi tikslingai ir psichologiškai buvo nusiteikę pokyčiams. Studentai sąmoningai siekia naujų įspūdžių ir patirties, kuri ir yra Erasmus mainų programos esmė. „Labai norėjau tos nepažįstamos aplinkos. Juk čia ir yra visas Erasmus smagumas.“ Prisitaikymą palengvina jei šalyje, į kurią nuvykstama, ne tik akademinė bendruomenė, bet ir vietiniai žmonės, laisvai kalba anglų kalba. Ši kalba palengvina bendravimą įvairių tautų atstovams ir studentai dažnai orientuojasi į tas šalis, kuriose su vietos gyventojais galima susikalbėti angliškai: „Galvojau, kad galbūt bus problema kalbos barjeras, bet kadangi visi puikiai kalba angliškai, tai viskas klostėsi gerai”.

Studentai, nors ir nesitiki, susiduria su adaptacijos sunkumais naujoje kultūrinėje aplinkoje. Labiausiai trūksta šeimos ir įprasto bendravimo ar buvimo šalia su artimaisiais. Tačiau nepatogumai naujoje aplinkoje yra trumpalaikiai, kol nesusirandama naujų draugų ar nesutinkama žmonių, su kuriais pradedama bendrauti. Bei į namus gryžta puikiai nusiteike, su gerais įspūdžiais, bei graikiškomis lauktuvėmis.

IŠVADOS

1.Apibendrinant kelių šaltinių nuomonę apie adaptacijos sampratą, galima teigti jog, adaptacija – tai procesas kai kitoje kultūrinėje aplinkoje vyksta individo vidinis prisitaikymas, kuriuo metu pats individas turi išmokti gyventi kitoje aplinkoje.

2.Apibendrinant kultūrinius skirtumus tarp Graikijos ir Lietuvos, galiu teigti jog Graikų žmonių bendravimo elgesys ir manieros dažniausiai pirmiausiai krenta studentams į akis.

3.Apibendrinant išvykusių studentų gyvenimo pokyčius išvykus Erasmus plius mainų programoje, galima teigti jog sunkiausia jiems buvo išlikti savarankiškiems, labai trūko tėvų bei

artimųjų, dažnai patiriamas vienatvės jausmas ir namų ilgesys, bei kad nepatogumai naujoje aplinkoje yra laikini, iki tol kol nesusirandama naujų draugų, tuomet prisitaikymas vyksta

LITERATŪRA

1. Rimeikienė, J. (2010) Jaunimo integracija į Europos darbo rinką. Iš tinklapio: http://www.vaiguvosmokykla.lt/er1.html

2. Sližauskaitė, V. (2016) Adaptacija migravus į užsienį: patiriama bendrai, išgyvenama skirtingai. Iš tinklapio: http://www.anglija.today/imigracija/adaptacija-migravus-i-uzsieni-patiriama-bendrai-isgyvenama-skirtingai

3. Gudonienė, V. (2013). Tarpkultūrinė komunikacija. Iš tinklapio: http://www.moodlevda.lt/moodle/mod/resource/view.php?id=1333

4. Kasatkina, N. (2003) Tarpkutūrinė komunikacija.

5. K, Young Yun. (2003) Adapting to a New Culture. In SAMOVAR, L. Intercultural Communication

TEACHING SECONDARY MATHEMATICS THROUGH SOCIAL ISSUES RESEARCHING ON INEQUALITY

CAROLINE CHIGBO
UNIVERSITY OF DEBRECEN
FACULTY OF HEALTH
TAKACS PETER, PH. D, ASSOCIATE PROFESSOR

INTRODUCTION

I Caroline Chigbo, the schedule Officer for Federal Teachers Scheme, Enugu State Universal Basic Education Board, Enugu Nigeria undertakes this research in order to unravel what has to be done and in order to close the gap of gender inequality among various gender. From this research, it is pertinent that the only way out is to roll out enough legislations dealing with unwholesome practices that tend to promote social and gender inequality, create social awareness among diverse people of the world to see the parochialism of inequality and above all bring people into natural reasoning that equal opportunities, treatments, provision of education and facilities is central to developments.

Researching on The Topic; Inequality

The inequality Syndrome is a global issue. It cuts across many geographical boundaries and races though with varying degree of perception. In Nigeria for instance, among the Hausa of Northern Nigeria, the gender inequality is more serious where women are kept in pudah for religious reasons and purposes. However, among the Igbos in the South Eastern part of Nigeria, women enjoy relative social freedom but we still regarded as weak and lower when compared with the men’s counterpart. In the Yoruba Culture, women are allowed a certain degree of freedom and equality but are the still subjected to lower status. Inequality also affect children. Children are regarded as minors. They have not fully developed and that is why Adults neglects them and regard them so. But potentially children are adults and deserve to be accorded all the full rights and privileges due to human person and many countries across the world try to enact laws that protects the right of child and women. The gender inequality affects these two groups mainly and socially, economically they are most valuable.

The various dimensions of gender inequality cuts across harmful traditional practices, rape, incest and child defilement, Socio- political marginalization of women, female genital mutilation, child labour. To all these and more not mentioned, the women , children and the less privileged are subjected to daily basis.

In line with the UN Declarations in human rights and the various constitutional provisions on fundamental human rights across many countries and culture, enough relevant laws have been fully enacted to protect check and monitor the violation of human right which invariably closes gap of gender inequality. Some of these laws are for instance Enugu state prohibition of infringement of a widows and widowers fundamental Rights law NO. 3 of 2001. Children and young person’s laws of Enugu state Cap 21 of 1991’s Customary Marriages (special provisions) Law Cap, 33 of 1991. Enugu State Citizens. Right and Mediation Centre Cap 45 of 1991 and Enugu State commission for Women Law 46 0f 1991.The cited Laws above represents a sample of extant laws created by National Assembly, State Assembles, Courts, Tribunals, Executive pronouncements, etc. The first Law cited above targets widows and widowers but most often it addresses the plight of women who are the chief victims of the circumstance. By virtue of men’s position they are capable of bargaining their way through and they are less valuable to social issues and circumstances.

Women and children are the chief benefactors of these laws, it is worthy to observe that most often these laws have produced positive impacts in out of Courts settlement because a mere mention of these laws compels the offending parties to yield and comply. By their nature, women

are cooperative and sub servant. For few of sanctions or ostracism, they do not normally take their kinsman to Court. Out of Court settlement is preferred except in some few extreme cases involving obstinate kinsmen, then the provisions of the law have to prevail in Courts with relative competent jurisdictions.

In Nigeria traditional society, the practice of gender inequality is perceiving to be okay by men especially the uneducated class, they see it from the point of view of might, that since men are naturally stronger than women and as such are superior etc. But the women folk perceives it as unfair and unjust. As a result of this, women after their conference at Beijing, China, they claimed 35% affirmative and from there progress to 50- 50, which measures women at par with men.

The impact of gender inequality is directly on women and affects their socio-economic status, ego, privileges, occupation etc. It impacts indirectly on men and society. Men perceive women to be weaker, second class and lower in creation. But this is not true. In Nigeria gender inequality pervades social engineering, economic emancipation etc. In other countries of the world especially the Western world, women have said and they compete favorably with men in all facets of life. The gap of inequality in Africa nay Nigeria. So truly the degree of gender inequality affects various religious and people differently.

Questions the Research Topic on Inequality

1.What can be done to enact more relevant laws dealing with inequality?
2. Why is it necessary to create equal access to education to all sexes?
3.Has physical strength any negative role to pay in the actualization of equality of genders?
4. Does inequality exist among race of the world?
5. What is the role of the NGO's in promoting Gender equality in Nigeria?
6. How has inequality impacted on the economics of countries of the world.

Modeling with Data & Mathematics

Now, thinking about the data you've selected for your Social Justice topic, consider what math skills. Mesh well with the data and your chosen topic. Do you have two sets of quantitative data that may have a relationship between them? Consider a regression. Do you have counts of a certain characteristic (male/female, educated/not educated, etc.)? Perhaps a probability or percent calculation would be useful.

Again, consider using Radical Math's Math Skills and Topics resource to help guide your thinking. What mathematical skills will students learn through the investigation you are crafting? After considering your Social Justice topic, data sets, and mathematical skills/topics, post at least. One dataset and associated math skill you plan to use to the discussion board. Also, please reply to at least ONE peer post, helping the peer to refine or push his/her thinking.

The Achievement Gap- Data Set

One perspective for the achievement gap would come from the parents of students in the minority groups or lower SES groups. After researching, I have found that parent education level can have an effect on a student's achievement level. There is data that compares parents' years of schooling after high school to their children's average ACT scores. I will

have my students perform linear regression on this. They will plot parent years of schooling on the x axis and student average ACT score on the y. They will then choose two points and draw a line of best fit. They will write the equation for this line and use it to predict student ACT scores given the number of years their parents went to school after high school.

.

I Inequality impacts negatively on production. The country's Gross Domestic

Product (GDP) and Gross Natural Domestic Product (GNDP) must continue to be on downward trade when people are denied their due opportunities, when they are deprived and marginalized

in the economic fields, when they are psychologically wounded and are not deposed to work and contribute optimally to the production, the cost of production becomes high and output become low.

Here in Enugu State, precisely Enugu metropolis, there is scarcity of water. There is a great river near by - Ajali River which could supply water adequately to Enugu and its envious but the government has failed in its responsibility of circulatory adequate water. The reason often is that there is no electricity to generate and pump water scarcity of water affect domestic and industrial

purposes. Water is life and is required for most activities ranging from drinking for cooking, washing, farming etc. Scarcity of water affects the health of people. people rely on water distributed by tankers must most of which are not treated and are contaminated and water - borne diseases becomes the order of the day. The health and works Ministry should rise to their duty and provide good drinking water to the teeming population without which life will be affected and production purposes greatly hampered Learning is the most consistent aspect of human life. An important measure towards reducing crime, corruption and phobia in the world is through moral information sharing, ethical and attitudinal change for everybody be the old, rich or poor, in the government or private sector.

Every reasoning citizen has ta state in this struggle. Everybody has a moral base on their opinion. So, improve on transparency and accountability in all public and private translations. It is true that if you don't help to put out the fire in your neighbor's house, the next house mighty be yours".

The Government should embark on social reform progress which will create free and competitive climate. Using the relevant laws and relevant institutions like Woman Commission,

Human Right Watch, courts Citizens Mediation Commission etc. to remove strings of Inequality in the Socio- political structure and this engender free climate that will promote and stimulate perfect competition. We should consider based on their ability not any Social factor or superstition. Achievement Gap.

One perspective in my lesson would be that of the student. The data/math associated with this perspective involves performing linear regression on the years of schooling a student's parent attends after high school versus that student's ACT score. From this data, students will find a positive correlation- with more schooling for the parents, comes higher test scores for the student. Thus, the students will likely empathize with students whose parents haven't gone to college. It will hopefully lead them to wondering what to do about the achievement gap issue. Another perspective would be that of the teacher. Through this perspective, they will make bar graphs comparing test scores for students of the minority groups or low SES groups with those of the majority or higher SES groups. This will likely cause them to empathize with both the minority students/low SES and also the teacher. They will realize the importance that this data

implicates for the teacher and their need to reach all students and differentiate lesson plans.

Data Set and Math Skills

dataset is a set of information, numerical facts, or series of observations that can be measured or quantified. Data which can be obtained by counting is called Discrete data, while those that can be obtained by measuring are called continuous data. e.g. 1, 3, 4, 6, 10, 2,1,3,4,8.

We can use the mathematical skill of simple proportion and compound proportion, we can determine how many people that are marginalized in any given population. For example: in every population of 5, 1 is marginalized.

How many people marginalized in a population of 180 million inhabitants.

In every 5, 1 is marginalized

In every 1, 1/5 is marginalized

In 180,000,000, $\frac{1}{5} \times \frac{180,000,000}{1}$ will be marginalized

$$= \frac{1}{\cancel{5}} \times \frac{\cancel{180,000,00}0}{1}$$

$$= 36,000,000$$

Again, we can use mathematical ratio and proportion to determine the effect of marginalization on GDP, to determine the loss in GDP of a marginalized population. For instance:
If a population of 5,000,000 produces GDP of 30,000,000, how much GDP will 36,000,000 people produce?
Again, we can use mathematical ratio and proportion to determine the effect of marginalization on GDP, to determine the loss in GDP of a marginalized population. For instance:
If a population of 5,000,000 produces GDP of 30,000,000, how much GDP will 36,000,000 people produce?
Working: 5,000,000 people produce 30,000,000

1 person will produce $\frac{\cancel{30,000,0}00}{\cancel{5,000,00}0}$

$$= 6$$

Then 36,000,000 will produce

$$\frac{30,000,000 \times 36,000,000}{5,000,000}$$

$$= \frac{\cancel{1,080,000,00}0}{\cancel{5,000,00}0}$$

$$= 216,000, 000$$

By this mathematical computation, marginalizing a population of 36,000,000 will cost $216,000,000 GDP

In every 5, 1 is marginalized
In every 1, 1/5 is marginalized
In 180,000,000, $\frac{1}{5} \times \frac{180,000,000}{1}$ will be marginalized

$$= \frac{1}{\cancel{5}} \times \frac{\cancel{180,000,00}0}{1}$$

$$= 36,000,000$$

Again, we can use mathematical ratio and proportion to determine the effect of marginalization on GDP, to determine the loss in GDP of a marginalized population. For instance:
If a population of 5,000,000 produces GDP of 30,000,000, how much GDP will 36,000,000 people produce?
Working: 5,000,000 people produce 30,000,000

1 person will produce $= \frac{30,000,000}{5,000,000}$

Then 36,000,000 will produce = 6

$$\frac{30,000,000 * 36,000,000}{5,000,000}$$

$$= \frac{1,080,000,000}{5,000,000}$$

$$= 216,000, 000$$

By this mathematical computation, marginalizing a population of 36,000,000 will cost $216,000,000 GDP

In every 5, 1 is marginalized
In every 1, 1/5 is marginalized

In 180,000,000, $\frac{1}{5} \times \frac{180,000,000}{1}$ will be marginalized

$$= \frac{1}{5} \times \frac{180,000,000}{1}$$

$$= 36,000,000$$

Again, we can use mathematical ratio and proportion to determine the effect of marginalization on GDP, to determine the loss in GDP of a marginalized population. For instance:
If a population of 5,000,000 produces GDP of 30,000,000, how much GDP will 36,000,000 people produce?
Working: 5,000,000 people produce 30,000,000

1 person will produce $\frac{30,000,000}{5,000,000}$

$= 6$

Then 36,000,000 will produce

$$\frac{30,000,000 \times 36,000,000}{5,000,000}$$

$$= \frac{1,080,000,000}{5,000,000}$$

$$= 216,000, 000$$

By this mathematical computation, marginalizing a population of 36,000,000 will cost $216,000,000 **GDP.**

Societal Socio-Economic Strata

The society we are in has so many layers or strata. These layers point to irresistibly the realities of social inequality which has permeated all facts of human life. However, the society especially the parents can be broadly classified into Parents of high socio-economic status and parents of low socio-economic status. The two are diametrically opposed and whereas on has an upward curve the other has a downward slopping curve.

A parent of high socio-economic status is relatively more educated, has more earning power and occupies good job and good positions in the society. The Parents of low socio-economic status are not well educated, has lesser earning power, and is not recognized in the society. Each of these class of parents has implications in both economic, social and political issues. We can represent the above two groups with mathematical curve.

Figure.1 Societal Socio- Economic Strata

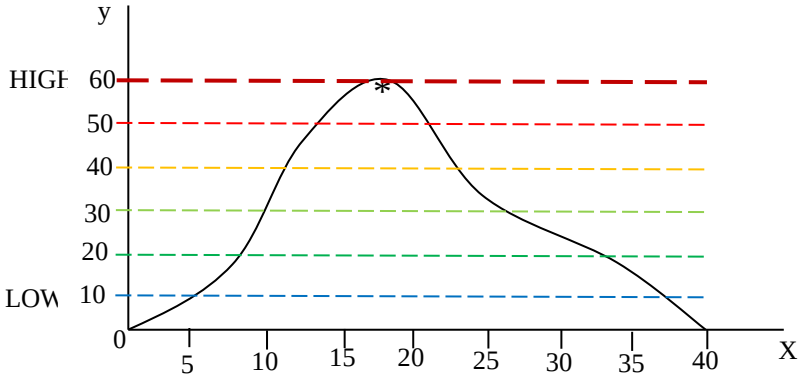

The Illustration on Societal Socio- Economic Strata

The mathematical graph above illustrates on the Y-axis Socio-Economic status and on X-axis Parents. You can see that 15 parents attained SES of 40, which is the highest while 25 parents are left with SES below

40. For instance under the SES 10, we have as much as 15 parents, that means that the majority of parents lie under the low SES, that SES, shows the lopsidedness of the society and the extent of inequality in the societal distribution of wealth, income and position.

The socio-economic status of one’s parents is one of the variables that determine the student attainment level. It has a chain reaction upon the student. The student’s emotion, physical and mental developments are affected. There is a positive correlation between the Parents of high socio-economic status and high achievements. The student’s mindset is at the center of it all. When the student’s mindset is positively disposed, he lends to score high achievements. We can use mathematical bar chart to represent it. That is, the more the Parents socio-economic status, the more the student’s learning achievement.

Figure 2. student learning achievement

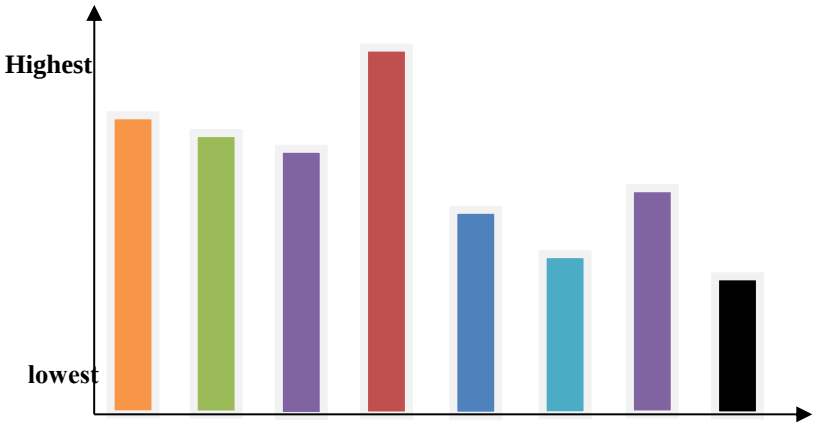

TWO PERSPECTIVES IN OUR RESEARCH WHICH HAS CONNECTION WITH STUDENTS MINDSET AND OR DATA/MATHS.

-The students in our public and private schools come from different parents. Some of these students are born by parents of high SES and some by parents of low SES. Whichever class the parents of each student belong, it has some psychological and social implications on the mindset of the students, vis-à-vis their academic pursuit and attainment, students from parents of high socio-economic status are well cared for.

-The academic materials are adequately provided for. Their mindset is positively disposed and academically unclear. This is because the virtually lack nothing and their attention is focused on the academic pursuit. However, that of students from low socio-economic status is not like that. They lack basic provisions for schooling. They are not adequately provided for. Most often, their tuition fees are either not paid at all or paid late. All these things have a negative psychological implication on the mindset of such students. Such students have odds stacked against their academic progress. They lack concentration and each time they limp on different opinions as to whether their parents can make it or not in paying their fees and other school demands, with this mindset; their academic attainment is affected negatively.

-From another perspective, we can now examine the impact of low socio-economic status on the academic attainment of students. What is the impact of low socio-economic status on the academic performance of student experience and research finding indicate that students from parents of low socio-economic status perform poorly. This poor performance stems from poor preparations from their house, poor feeding, poor provision of school materials etc., these results in poor output and leads to inequality of academic disposition may not necessarily be as a result of their low intelligent quotient or poor hereditary factor but other variables that stem from environmental factors. To this effect, efforts must be geared towards correcting this gap.

HELPING THE PEER TO REFINE OR PUSH HIS/HER THINKING

What can we do to assist the students from low socio-economic status background to measure up in their academic performance?

Education is an instrument par excellence. It is a veritable instrument for development. To bridge the gap in learning between the students from SES and high SES, the government should provide learning facilities and friendly environment in schools. The provision of adequate structure, facilities and learning material I schools will enable the children from low socio-economic background not to lack some basic material necessary for their academic development. Such indigent students should also be provided with bursary awards and scholarship to enable their potentials to be developed and enhanced. To a great extent this helps the student from low socio-economic status to measure up in academics.

RESPONSE UNDER PEERS ACHIEVEMENT GAP

From the perspective of the student there is a direct proportional relationship between the students’ ACT and years of schooling of the parents, the more the years of the schooling of student’s parents after high school, the more the students test score. There is positive correlation between the two factors variables. Students not affected will empathize with those affected. This background information will dispose the teacher to make alternative arrangement that will take care of the implications.

The socio-economic status of one’s parents is one of the variables that determine the student attainment level. It has a chain reaction upon the student. The student’s emotion, physical and mental developments are affected. There is a positive correlation between the Parents of high socio-economic status and high achievements. The student’s mindset is at the centre of it all. When the student’s mindset is positively disposed, he lends to score high achievements. We can

use mathematical bar chart to represent it. That is, the more the Parents socio-economic status, the more the student’s learning achievement.

From the perspective of gender, social, income, racial and parent’s status, we can see the pervasiveness of inequality. It is imperative to learn that inequality is central to all human endeavor. We can establish a mathematical formula using simultaneous linear equations, the more there exists inequality, the more we are divided; the more there is inequality, the more there is poverty and lack of resource.

INEQUALITY IN EDUCATIONAL ACCESS

Accessibility to equal educational opportunities is a phenomenon that has been highly recommended by modern statesmen. It is recommended because education is an inevitable factor in both individual and nation building. When citizens relieve education, and are easy to be governed. They become useful to themselves and to the society. Unfortunately, and pitiably too, the government in Nigeria has not been able to provide equal access to educational opportunities to its citizens at all levels.

Although, a nine-year universal Basic Education has been introduced which is both compulsory and mandatory, it is not enforced because a lot of challenges cripple its success. For instance, most public schools are poorly equipped and are not child friendly. To this effect, many leaves drop out from schools out of frustration and lack of basic provisions that could make learning purposeful and result oriented. Though education at this level is said to be free, but this is rather relative. It is not absolute because students are still compelled to pay for certain service. It is only tuition that is free.

There is no equal access in university Education. The state and Private tertiary Schools are very costly and beyond the reach of common students. The few federal Universities are insufficient to accommodate numerous students willing to receive tertiary Education with the result that so many are marginalized. They are denied of access to Universities and this engenders inequality in Educational development.

The worst thing that could happen to a young person is to delay him access to educational facilities. It is a crime against nature and sabotage to economic development. It is this factor that explains why most people in Nigeria suffer hunger, poverty, illiteracy and diseases. Education is the only potent instrument to combat the above vices and unless equal access to quality education is Provided, Africa nay Nigeria will continue to lack behind in global issues and competitiveness.

Planning for Student Reflection/Question

(If your is True cycle it and if it is False cycle)

1. does the data/mathematics clearly tell the perspectives full story? (T/ F)
2. is the connection between the perspective and the mathematic clear and obvious? (T/F)
3. will the students mathematics computations allow them to fully access the perspective they accompany. (F/T)

In question number on the answer is yes, the data/mathematics shown clearly explain the perspective’s full story but in questions two and three, the answer is no. the students cannot make clear and obvious connection between perspectives and mathematics neither can their mathematical computations allow them to fully access the perspective they accompany.

Reflection Opportunity

By way of reflection, how many students do you think drop out each year as a result of frustrations arising from poor facilities and lack of basic provision of education? In 2013/2014 I

Enugu State of Nigeria alone, three thousand, five hundred and twenty-two (3522) students dropped out of schools. If we take this as an average, it means in Nigeria, in that particular year 3522 ×36 students would have dropped out of school. That means a whooping figure of 126792 dropped out of school in 2013/2014 (source: Ministry of Education, Enugu State, 2013/2014 Annual school census report, Federal Republic of Nigeria August
2014).

Discussion Board Asking and Answering Questions

IN Nigeria why is it that the rich becomes richer and the poor becomes poorer in the face of abundant natural resource

Nigeria is a country with great natural resources and endowment. The simple answer to the above question is that the distribution pattern is faulty. The national minimum wage is Eighteen thousand naira (N18,000) only in a country where the permanent Secretary earns (N500,000) and a Senator earns as much as One point five million naira (N1.5M). so, there is inequality in the pattern of distribution coupled with unequal social and economic opportunities.

CONCLUSION;

For us to be truly committed to equal social development, there must be equal access to educational opportunities, equal access to economic opportunities. The citizens must be exposed to wholesome practices and environments that will encourage, stimulate healthy competitions and allows people to develop maximally their God given natural potentials.

The inaccessibility to functional education is the cause of unequal developments across the globe. The various government, Non-Governmental Organizations, Human Right Watch Groups, Faith Based Organizations, and United Nation Organization agencies such as UNICEF, UNDP and WHO have immense roles to play in the global campaign and awareness for the provision of equal access to education and development worldwide.

REFERENCES

Akanle, O. (2011). The Sociology of Gender Equality and Development and Development in Democratizing Nigeria. The Nigerian Journal of Sociology and Anthropology. 9. Pp. 22-36.

Lasch, Christopher,(1973) New *York Review of Books*, 20, 8, 19-25, May 17 1973

The World Bank Economic Review, Volume 16, Issue 3, 1 December 2002, Pages 345–373, https://doi.org/10.1093/wber/lhf004

Uku, P. (1992). The Constitution of the Federal Republic of Nigeria. “Women and Political Parties” in Chizea and Njoku (eds.) Nigerian Women and the Challenges of Our Time, Lagos, Malthouse Press Ltd.

Enugu State UniversalBasicEducation Board October, 2014 .4AcronymsASC Annual Schoo lCensus ... Federal Republic of Nigeria (2004).

Gladys. Chukwurah (2018). ‘Challenges and opportunities of water supply in Enugu Metropolis in Nigeria. Pp 111- 116.

Hacker, H. (1972). ‘Women As a Minority Group’ in N. Glazer-Malbin and H.Y. Waehrer (eds) Woman in a Man- Made World. London: Hienemann.

Ihovbere, J.O. 2000. Towards a New Constitutional in Africa. London: Oxford University press.

International Institute of Tropical Agriculture (IITA). 2002. Summary of findings from the child labor surveys in the cocoa sector of West Africa: Cameroon, Côte d’Ivoire, Ghana, and Nigeria. Ibadan, Nigeria. http://www.dol.gov/ilab/media/reports/iclp/cocoafindings.pdf.

Kira S (2003). Gender-Related Knowledge and the Descriptive Representation of Women, Political Behavour. 25(4).

Mensah, D.O., Biney, I.K., Ashong, G.A. (2009). Gender Issues that Impinge on Access and Equity of the Master’s Programme in the Institute of Education, University of Ghana. International journal of Higher Education Research. 1(1.

Ojo, A. (2002). “Socio-Economic Situation”, in Africa Atlases (Nigeria), Paris-France, Les Editions J.A., Pp. 126-127.

Orji, N. 2003. State and Emergence of Women Political Leaders in Nigeria: Reflections of Constraints and Opportunities. Lagos: Dalton Press.

WHO, (2006) Maternal Mortality in 2005, Geneva: Retrieved 14 September 2010 from http://www.who.int/whosis/mme Women of the World Report (2004).

THE CONTROVERSIAL NATURE OF HOMELESSNESS IN EUROPE

JOSEPH AIGBOLOSIMON, FAMOUS
Faculty of Health, University of Debrecen, Hungary
Dr Szoboszlai Katalin

ANNOTATION

The controversial Nature of Homelessness in Europe, faculty of Health, University of Debrecen, Hungary. Joseph Aigbolosimon, Famous. This paper studies the controversial nature of homelessness in Europe, it considers various definitions of homelessness in Europe as well as looking at the disparities and variations that form embodiments of these definitions. It considers the ETHOS categorisation of homelessness in Europe and tries to the relevance of this definition in the lights of the member states.it also evaluate the definition provided by the 2011 national census conducted in Europe in respect of homelessness and homeless people in Europe. And of course, recommendable conclusions were made at the end of the paper.

INTRODUCTION

Many researches and quite a number of researchers have over the years, endeavoured in various findings to study and understand the nature of homelessness in Europe. As a phenomenon, the term homelessness is difficult to define because of the various ways in which the concept and its nature is differently understood among different countries in Europe. As a result of this problem there are various definitions for the phenomenon and of course, the nature of this phenomenon also varies across the European Union. And as such, the variety in the conceptual definitions of homelessness makes it difficult if not impossible to the reach a consensual agreement on the nature of homelessness in Europe.

Therefore, this paper would be focussing on the Controversial Nature of Homelessness in Europe. This work is important because it helps us to understand the controversies surrounding this phenomenon. And of course, this study is significant because it seeks to uncover the nature of this phenomenon in the light and perspectives of various members of the European Union. And so subsequently, we shall be considering the definitions of this phenomenon in order to understand the concept and to know whether or not it is controversial in nature.

THE DEFINITION OF HOMELESSNESS

As earlier established in this paper, many scholars, researchers, nations and organisations have endeavoured to offer some definitions in respect of this phenomenon. According to the English-Hungarian Social Work Dictionary, Homelessness is defined as a state of not having a place to live. (Thomas Lawson et al, 2014, p. 128). Whereas, Wikipedia views it as the circumstance of people without a permanent dwelling, house or apartment. When you consider these two definitions you would see that the definition of Thomas does not cover the whole aspects of homelessness. Perhaps, it only addresses the category of homeless people who sleep on the street (“sleeping rough”). But the later definition is much more comprehensive in context as far as homelessness is concerned. However, at the European Consensus Conference in Brussels 2010, it was noted by the jury that the term “homelessness is a complex, dynamic and differentiated process with different routes and exits, or pathways, for different individuals and groups.” (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 15). Therefore, evaluating these definitions it becomes clear that homelessness is about the condition, situation, state, circumstance and predicament of people living on the street, people without a permanent place to live, people living in places or institutes where their social lives are consistently monitored and controlled and people whose chances of getting accommodation is threatened or limited as a result of their racial, religious or colour difference.

Nevertheless, it is so difficult to reach a general conclusion about the definition of this phenomenon. This is because of the dynamic nature of the concept of homelessness among other things. No wonder Abbe Pierre notes that; “When it comes to homelessness, it is difficult to make

comparisons across Europe due to an absence of common definition…” (The Foundation Abbe Pierre-FEANTSA , 2017, p. 12). In support of this view, Bill Edgar et al. also notes that; “…difficulty in measuring homelessness arises because the homeless are often hidden, because homelessness is not a static phenomenon and because it is difficult to agree on a definition of what constitutes homelessness.” (Bill Edgar et al, 2002, p. 4). Therefore, arising from these controversial perceptions on homelessness in EU, the 2010 European Consensus Brussels' Conference came up with the ETHOS definition of homelessness which categorises homeless people under four living predicaments such as; “rooflessness; houselessness; living in insecure housing; and living in inadequate housing.” (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 16). This definition was recommended for the members of the European Union by the 2010 Brussels conference on homelessness. Notwithstanding this recommendation however, each member state still maintain their autonomous definitions of homelessness.

THE NATURE OF HOMELESSNESS

As earlier noted, the phenomenon homelessness has a controversial nature. This controversy is not only based on the diverseness of its definitions across the European Union; its management, data collection, control, measurement and comparison among the European Union is a tug of war. For instance, the duration of homelessness is not the same for every homeless person. While some persons may be permanently homeless, others may be homeless for a short period of time. And while some persons may be off and on in the state of homelessness, others may be static. So, for these reasons among other things, data collection and measurements of this phenomenon may be complicated. And of course, the stages or categories of homelessness is also another important factor that must be clearly understood in order to getting the real picture of how this phenomenon operates.

Figure 1.0 ETHOS' Four Main Classification of Homelessness

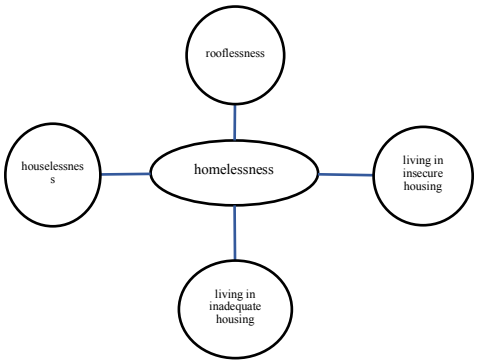

1. Rooflessness

‘Rooflessness’ is one of the four major categorisations of homelessness recommended by the jury from the 2010 Conference on Homelessness in Brussels, through the ETHOS definition of this phenomenon. ‘Rooflessness’ according to ETHOS is used to refer to the state of living for people who are either ‘living rough’, living in ‘public space’ or on the street or people who live in a ‘night shelter’. People who live in uncompleted buildings, dilapidated buildings, halts and those living under bridges are some good examples of the ‘rooflessness’ set of homeless people. (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 15)

2. Houselessness

Houselessness is the second nomenclature coined by ETHOS to classify the category two state of homelessness in Europe. This terminology classifies and the defines the homeless state of people living in accommodations set aside for the ‘homeless’ people, ‘people in accommodation for immigrants’; ‘People due to be released from institutions’, as well as ‘People receiving longer-term support’ because of homelessness. Some good examples of this kind of living situation are; ‘Homeless hostel’, ‘Temporary accommodation’; ‘Transitional supported accommodation’,

‘Migrant workers’ accommodations’; Penal or Medical Institutions, ‘Children Institutions or homes’; ‘Residential care for older homeless people’ and ‘Supported accommodation for formerly homeless persons’ among others. (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 15)

3. Living in insecure housing

This set of homeless condition is the third category under the four categorizations of ETHOS as far as the definition and classification of homelessness is concerned. According to ETHOS this category of homeless people is basically composed of ‘people living in insecure accommodation’, ‘people living under threat of eviction’ and ‘people living under threat of violence’. Some examples of this set of homeless people could be those who live temporarily with parents, those living on an illegally occupied piece of land and those in the police custody because of homelessness. (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 15)

4. Living in in adequate housing

This is the forth category of homelessness as propounded under the classification established by ETHOS. This homelessness classification covers people who live in ‘temporary or non-conventional structures’ like movable or ‘mobile homes’ etc. it is also composed of homeless people who live in ‘unfit housing’ condition and those who live in extremely crowded houses. (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 15)

Figure 2.0 a tabular representation of the four major categories of Homelessness according to ETHOS (Nicholas P. et. al, 2011, p. 14)

No	Category	Operational classification	Living predicaments
1	**Rooflessness**	**People living rough and those staying in night shelter**	**Public space or night shelter**
2	**Houselessness**	**People in accommodation for the homeless people** **those who live in women’s shelter,** **people living in accommodation meant for immigrants,** **People due to be released from institutions and** **People receiving longer-term support due to homelessness etc.**	Homeless hostel and temporary or transitional accommodation Women’s shelter centre, Migrant workers’ Accommodation Penal, medical or children institution Residential care for older homeless people Supported accommodation for formerly homeless persons
3	**Living in insecure housing**	**People living in insecure accommodation or apartments** Persons living under the threats of eviction and violence	Temporarily with family or friends, no legal (sub)tenancy, or illegal occupation of land
4	**Living in inadequate housing**	**People living in temporary or non-conventional structures**	Non-conventional building

		People living in unfit housing People living in extreme overcrowding	**Temporary structure** unfit for habitation overcrowded housing

Therefore, it is deducible from the above indications that, ETHOS endeavoured in its efforts to establish a general standpoint as far as the definition of homelessness in Europe is concerned. Nevertheless, as interestingly as this definition sounded, it is not totally applicable among most member countries of the European Union. Many factors have been accorded to have been the reasons or parts of the causes for this inapplicability of the ETHOS definition of this phenomenon among the EU member states. The nature of homelessness is not generally the same in all member states of the European Union and of course, there is serious variations in the ways through which this phenomenon is understood and attended to, even within the European Union. Not only that, while the four categorizations of this phenomenon are completely present and active in some countries, it may not be equally present and active in other countries. Moreover, the mode of data collections and measurements of this phenomenon is also not the same, which make it even more difficult to make comparison and draw a general standpoint about this phenomenon among the member states. Therefore, as a result of the contextual variations of this phenomenon, each member state has its own nature, definitions, classifications, measurements strategies and management of this phenomenon.

In UK for instance, the definition of homelessness is reflected in the “homelessness laws”, in which case, ‘homelessness’ is seen as the absence of suitable housing for habitation but not just the ‘absence of housing.’ On the basis of this view point therefore, ‘households at risk of gender-based violence’ as much as households who often times are being harassed and undermined by neighbours are seen as experiencing the conditions of homelessness. (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 29). In Bulgaria and Czech Republic for examples, the applicable definition of homelessness only reflects those homeless ‘people living rough’ and people in ‘emergency accommodation’. In the 2011 national censuses conducted among the European Union, ‘homelessness’ was defined under two major categories namely; primary and secondary homelessness. The 2011 national census defined primary homelessness as the state where people are “living in the streets without shelter” and it views secondarily homeless people who frequently changes from one temporary accommodation to another temporary accommodation within or less than a year. (Nicholas Pleace et. al, 2012, p. 26)

Figure 3.0 shows a clear description of the 2011 EU National Census’ definition of Homelessness (Nicholas Pleace et. al, 2012, p. 26)

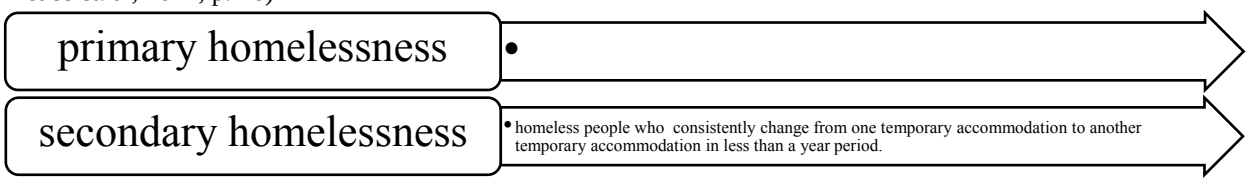

Figure 3.1 Definitions of Homelessness employed in the 2011 censuses (Nicholas Pleace et. al, 2012, p. 26)

Definition of homelessness in censuses	Countries
Not applicable (no count or estimation undertaken)	Denmark, Germany, Slovenia, Netherlands, Sweden
Primary and secondary homeless defined separately	Ireland, Poland, (Hungary)
Homeless people defined as one group including both primary and secondary homeless	Italy, Lithuania, Czech Republic

Only primary homeless defined	Portugal
Distinction between different categories of homeless, but terms of primary and secondary homeless not explicitly used	France, Spain, UK

There are serious traces of variations in the definitions and nature of this phenomenon. These variations in context is not only controversial internationally among the EU countries. Research has proven that; many autonomous national entities also find it difficult to draw a national definition for this concept of homelessness. in Poland for example, there is difference in the “civil, political and academic understanding’ of the components of homelessness. Also, the NGOs, as a result of their influences and regular interactions with the homeless people, play important roles in shaping, determining managing and defining this phenomenon. Nicholas P. et. al noted that, a publication of ‘common declaration’ was initiated by ‘six NGOs’ in Poland which describes “prisoners about to leave jail and those about to leave medical institutions that did not have suitable housing in place…” as homeless people. (Nicholas Pleace et. al, 2011, p. 25). Poland Census Office defines homeless person as anyone without fixed dwelling place. Poland also embraces the primary and secondary classifications of homelessness; however, with a more comprehensive use. Moreover, the definition of homelessness in Hungary also indicates a distinction between primary and secondary nature of homelessness. The census office regards as homeless “…People…living rough…” as stipulated in the first category of ETHOS classification of the phenomenon. And of course, those “…living in services and emergency shelters for homeless people…” these set of people in Hungary form the second and third category of ETHOS classification of homelessness. (Nicholas Pleace et. al, 2012, p. 29)

However, in Lithuania and Italy, no distinction was made about the nature of homelessness. instead, both ‘people living rough’, those living in emergency accommodation and other kinds of homeless people are classified as one without any differentiation as to whether one is primary or secondary homelessness. Nevertheless, the definitions of both Lithuania and Italy are in consonance with the first categorisation of the ETHOS definition of homelessness. The Portuguese Census’ definition only reflects the ’primary homelessness’ while the ‘secondary homelessness’ was never stipulated. And this definition views Primary homelessness as the state of people living on the streets or in ‘night shelters.’ (Nicholas Pleace et. al, 2012, p. 30). Therefore, from the above illustrations it is clear that the term homelessness is a relative concept. And as such, there is yet no single definition for it which is all embracing and generally applicable among the European Union. However, this is not to postulate that there would never be a general definition. Perhaps there would be in the nearest future as research and knowledge keeps growing from stage to stage.

Conclusion

So, with the above facts established in this paper so far; I have been able come with the conclusions that, homelessness among the members of the European Union is a common problem to almost all the member states. Whereas, the phenomenon is not recognized, defined, measured and even understood in the same way among the EU countries. And as a result of that, there are may variations in the ways this phenomenon is seen across the European Union. As a matter of fact, these variations in the context of describing this phenomenon has made it difficult for it to be identified and controlled at the EU level. Not only that, the controversial nature of this phenomenon in EU also contributes to the reasons for not being able to make thorough comparisons and easy measure of homelessness in Europe nowadays.

However, I will suggest that, the European Union should embrace and encourage more researches in this field of study, so as to establish a general standpoint of definition for this phenomenon. Also, the EU should ensure that thorough census and survey is carried out among

the European Union in all the EU countries to uncover the actual number of homeless people in Europe. And lastly, each government of every member state should come up with strategic policies that would pay active attention to the problem of homelessness in their respective countries. And of course, government should always work hand in hand with the various NGOs in tackling with this problem of homelessness. If this was done, the government would be well informed about the nature and the status of homelessness in their respective countries.

REFERENCES

Bill Edgar et al. (2002). European Observatory on Homelessness. Unknown: FEANTSA.

Nicholas P. et. al. (2011). Social Housing Exclusion and Homelessness. Brussels: FEANTSA.

Nicholas Pleace et. al. (2011). EOH European Observatory on Homelessness. Brussels: FEANTSA. Retrieved from file:///C:/Users/Asus/Documents/My%20Debrecen%20Essays/Thesis%20Materials/Comparative%20Studies%201%20-%20Full%20Report.pdf

Nicholas Pleace et. al. (2012). Counting Homeless People in the 2011 Housing and Population Census. Brussels: FEANTSA.

The Foundation Abbe Pierre-FEANTSA . (2017). Second Overview of Housing Exclusion in Europe. Unknown: The Foundation Abbe Pierre-FEANTSA .

Thomas Lawson et al. (2014). English-Hungarian Social Work Dictionary. Nyiregyhaza: University of Debrecen, Faculty of Health Institute of Social Sciences, Hungary.